C5684
1783

M. TULLII

# CICERONIS

# OPERA.

TOMUS SEXTUS,

QUI ORATIONUM TERTIUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

M DCC LXXX III.

367
6

# M. TULLII CICERONIS

## PRO

## PUBLIO SEXTIO

## ORATIO XXXII.

I. SI quis antea, Judices, mirabatur, quid eſſet, quod pro tantis opibus reipublicæ, tantaque dignitate imperii, nequaquam ſatis multi cives forti et magno animo invenirentur, qui auderent ſe et ſalutem ſuam in diſcrimen offerre pro ſtatu civitatis, et pro communi libertate; ex hoc tempore miretur potius, ſi quem bonum et fortem civem viderit, quam ſi quem aut timidum, aut ſibi potius quam reipublicæ conſulentem. Nam, ut omittatis de uniuſcujuſque caſu cogitando recordari, uno aſpectu intueri poteſtis eos, qui cum ſenatu, cum bonis omnibus, rempublicam afflictam excitarint, et latrocinio domeſtico liberarint, mœſtos, ſordidatos, reos, de capite, de fama, de civitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem, qui omnia divina et humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non ſolum alacres lætoſque volitare, ſed etiam voluntarios fortiſſimis atque optimis civibus periculum moliri, de ſe nihil timere. In quo cum multa ſunt indigna, tum nihil minus eſt ferendum, quam quod jam

non per latrones ſuos, non per homines egeſtate et ſcelere perditos, ſed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus, periculum inferre conantur; et, quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis, delere non potuerunt, hos veſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſententiis, ſe oppreſſuros arbitrantur. Ego autem, Judices, qua voce mihi in agendis gratiis, commemorandoque eorum, qui de me optime ſunt meriti, beneficio, eſſe utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis: iis potiſſimum vox hæc ſerviat, quorum opera et mihi, et vobis, et populo Romano, reſtituta eſt.

II. Et quanquam a Q. Hortenſio, clariſſimo viro atque eloquentiſſimo, cauſa eſt P. Sextii perorata; nihilque ab eo prætermiſſum eſt, quod aut pro republica conquerendum fuit, aut pro reo diſputandum; tamen aggrediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potiſſimum defuiſſe videatur, per quem eſt perfectum, ne cæteris civibus deeſſet. Atque ego ſic ſtatuo, Judices, a me in hac cauſa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius, quam defenſionis; querelæ, quam eloquentiæ; doloris, quam ingenii, partes eſſe ſuſceptas. Itaque, ſi aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt; peto a vobis, ut tantum orationi meæ concedatis, quantum et pio dolori, et juſtæ iracundiæ, concedendum putetis. Neque enim officio conjunctior dolor ullius eſſe poteſt, quam hic meus, ſuſceptus ex hominis, de me optime meriti, periculo; neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quæ me inflammat eorum ſcelere, qui cum omnibus ſalutis meæ defenſoribus bellum eſſe ſibi gerendum judicaverunt.

Sed, quoniam ſingulis criminibus cæteri reſponderunt, dicam ego de omni ſtatu P. Sextii, de genere vitæ, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de ſtudio conſervandæ ſalutis communis atque otii; contendamque, ſi modo id conſequi potero, ut in hac confuſa atque univerſa defenſione nihil a me, quod ad veſtram quæſtionem, nihil, quod ad reum,

nihil, quod ad rempublicam, pertineat, prætermiſſum eſſe videatur. Et, quoniam in graviſſimis temporibus civitatis, atque in ruinis everſæ atque afflictæ reipublicæ, P. Sextii tribunatus eſt a fortuna ipſa collocatus; non aggrediar ad illa maxima atque ampliſſima prius, quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hæ tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ ſint.

III. Parente P. Sextius natus eſt, Judices, homine, ut plerique meminiſtis, et ſapiente, et ſancto, et ſevero: qui, cum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Eo auctore duxit honeſtiſſimi et ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam; ex qua hic eſt puer, et nupta jam filia. Duobus his graviſſimæ antiquitatis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum et carus maxime et jucundus eſſet. Ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis et benevolentiam non ademit: hodie ſic hunc diligit, ut vos facillime poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine et moleſtia, judicare.

Duxit uxorem, patre vivo, optimi et calamitoſiſſimi viri filiam, C. Scipionis. Clara in hoc P. Sextii pietas extitit, et omnibus grata, quod et Maſſiliam ſtatim profectus eſt, ut ſocerum videre conſolarique poſſet, fluctibus reipublicæ expulſum, in alienis terris jacentem, quem in majorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat; et ad eum filiam ejus adduxit, ut illo inſperato aſpectu complexuque, ſi non omnem, at aliquam partem mœroris ſui deponeret; et maximis officiis et illius ærumnam, quoad vixit, et filiæ ſolitudinem, ſuſtentavit. Poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magiſtratu abſtinentia; ſed mihi ante oculos obverſatur reipublicæ dignitas, quæ me ad ſeſe rapit, hæc minora relinquere hortatur.

Quæſtor hic C. Antonii, collegæ mei, Judices, fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorum meus. Impedior nonnullius officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa

ad me detulerit, quanto ante providerit. Atque ego de Antonio nihil dico, præter unum: numquam illum in illo ſummo timore ac periculo civitatis neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipſo ſuſpicionem, aut infitiando tollere, aut diſſimulando ſedare, voluiſſe. In quo collega ſuſtinendo, atque moderando, ſi meam in illum indulgentiam, conjunctam cum ſumma cuſtodia reipublicæ, laudare vere ſolebatis; par prope laus P. Sextii eſſe debet, qui ſuum ita conſulem obſervavit, ut et illi quæſtor bonus, et vobis omnibus optimus civis, videretur.

IV. Idem, cum illa conjuratio ex latebris atque ex tenebris erupiſſet, palamque armata volitaret, venit cum exercitu Capuam; quam urbem, propter plurimas belli opportunitates, ab illa impia et ſcelerata manu attentari ſuſpicabamur; et inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Capua præcipitem ejecit, hominem perditum, et non obſcure Piſauri, et in aliis agri Gallici partibus, in illa conjuratione verſatum. Idemque C. Marcellum, cum is non ſolum Capuam veniſſet, verum etiam ſe, quaſi armorum ſtudio, in maximam familiam conjeciſſet, exterminandum ex illa urbe curavit: qua de cauſa et tum conventus ille Capuæ, qui propter ſalutem illius urbis, conſulatu conſervatam meo, me unum patronum adoptavit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit; et hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni decurioneſque, fortiſſimi atque optimi viri, beneficium P. Sextii teſtimonio declarant, periculumque decreto ſuo deprecantur. Recita, quæſo, P. Sexti, quid decreverint Capuæ decuriones; ut jam puerilis tua vox poſſit aliquid ſignificare inimicis noſtris, quidnam, cum ſe corroborarit, effectura eſſe videatur. DECRETUM DECURIONUM. Non recito decretum officio aliquo expreſſum vicinitatis, aut clientelæ, aut hoſpitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; ſed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem ampliſſimi beneficii, vicem officii præſentis, teſtimonium præteriti temporis.

Atque illis temporibus iiſdem, cum jam Capuam metu Sextius liberaſſet; urbem ſenatus, atque omnes boni, deprehenſis atque oppreſſis domeſticis hoſtibus, me duce, ex periculis maximis extraxiſſent: ego literis eum Capua arceſſivi cum illo exercitu, quem tum ſecum habebat; quibus hic literis lectis, ad urbem confeſtim incredibili celeritate advolavit. Atque, ut illius temporis atrocitatem recordari poſſitis, audite literas, et veſtram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitate.

LITERÆ CICERONIS, CONSULIS.

V. Hoc adventu P. Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum extremis diebus conſulatus mei res eas, quas geſſeram, vexare cupiebant, reliquique conjurationis impetus et conatus ſunt retardati. Ac, poſteaquam eſt intellectum, Catone tribuno plebis, fortiſſimo atque optimo cive, rempublicam defendente, per ſeipſum ſenatum populumque Romanum, ſine militum præſidio, tueri facile majeſtatem ſuam, et dignitatem eorum, qui ſalutem communem periculo ſuo defendiſſent; Sextius cum illo ſuo exercitu ſumma celeritate eſt Antonium conſecutus. Hic ego quid prædicem, quibus hic rebus conſulem ad rem gerendam excitarit? quot ſtimulos admoverit homini ſtudioſo fortaſſis victoriæ, ſed tamen nimium communem Martem bellique caſum metuenti? Longum eſt ea dicere; ſed hoc breve dicam. Si M. Petreii non excellens animo et amore reipublicæ virtus, non ſumma auctoritas apud milites, non mirificus uſus in re militari, extitiſſet, neque adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuiſſet; datus illo in bello eſſet hiemi locus, neque unquam Catilina, cum e pruina Apennini atque e nivibus illis emerſiſſet, atque æſtatem integram nactus, Italiæ calles et paſtorum ſtabula præclara cepiſſet, ſine multo ſanguine, ac ſine totius Italiæ vaſtitate miſerrima, concidiſſet.

Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius; ut quæſturam Macedoniæ relinquam, et aliquando ad hæc propiora veniam: quanquam non eſt omittenda ſingularis illa

integritas provincialis, cujus ego nuper in Macedonia vidi veſtigia, non preſſa leviter ad exigui prædicationem temporis, ſed fixa ad memoriam illius provinciæ ſempiternam. Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes et reſpectantes relinquamus.

VI. Ad tribunatum, quia ipſe ad ſeſe jam dudum vocat, et quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio curſuque veniamus. De quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortenſio, ut ejus oratio non defenſionem modo criminum videretur continere, ſed etiam memoria digna eſſet, uti et reipublicæ capeſſendæ auctoritatem diſciplinamque præſcriberet. Sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud niſi nomen meum cauſamque ſuſtinuit, neceſſario mihi de iiſdem rebus eſſe arbitror, ſi non ſubtilius diſputandum, at certe, Judices, dolentius deplorandum. Qua in oratione ſi aſperius in quoſdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos, quorum ſceleris furore violatus eſſem, vocis libertate perſtringerem? Sed agam moderate, et hujus potius tempori ſerviam, quam dolori meo. Si qui occulte a ſalute noſtra diſſentiunt, lateant: ſi qui fecerunt aliquid aliquando, atque iidem nunc tacent et quieſcunt, nos quoque ſimus obliti: ſi qui ſe offerunt inſolenter, et inſectantur, quoad ferri poterunt, perferemus; neque quemquam offendet oratio mea, niſi qui ſe ita obtulerit, ut in eum non invaſiſſe, ſed incurriſſe, videamur. Sed neceſſe eſt, antequam de tribunatu P. Sextii dicere incipiam, me totum ſuperioris anni reipublicæ naufragium exponere: in quo colligendo, ac reficienda ſalute communi, omnia reperientur P. Sextii dicta, facta, conſilia, verſata.

VII. Fuerat ille annus in reipublicæ magno motu, et multorum timore, tanquam intentus arcus in me unum, ſicut vulgo ignari rerum loquebantur; re quidem vera in univerſam rempublicam, traductione ad plebem furibundi hominis ac perditi, mihi irati, ſed multo acrius otii et communis ſalutis inimici. Hunc vir clariſſimus, mihique, multis repugnantibus,

amiciſſimus, Cn. Pompeius, omni cautione, fœdere, execratione devinxerat, nihil in tribunatu contra me eſſe facturum. At ille nefarius, ex omnium ſcelerum colluvione natus, parum ſe fœdus violaturum eſt arbitratus, niſi ipſum cautorem alieni periculi ſuis propriis periculis terruiſſet. Hanc tetram immanemque belluam, vinctam auſpiciis, alligatam more majorum, conſtrictam legum ſacratarum catenis, ſolvit ſubito legum conſul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non nemo putaret, mihi iratus; ignarus quidem certe et imprudens impendentium tantorum ſcelerum ac malorum. Qui, tribunus plebis, felix in evertenda republica fuit nullis ſuis nervis: qui enim in ejuſmodi vita nervi eſſe potuerunt, hominis fraternis flagitiis, ſororiis ſtupris, omni inaudita libidine, infamis?

Sed fuit profecto quædam illa reipublicæ fortuna fatalis, ut ille cæcus atque amens tribunus plebis nanciſceretur, quid dicam conſules? hoccine ut ego appellem nomine everſores hujus imperii, proditores veſtræ dignitatis, hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligendum equeſtrem ordinem, exſtinguenda omnia jura atque inſtituta majorum, ſe illis faſcibus, cæteriſque inſignibus ſummi honoris atque imperii, ornatos eſſe arbitrabantur? Quorum, per Deos immortales, ſi nondum ſcelera vulneraque inuſta reipublicæ vultis recordari; vultum atque inceſſum animis intueamini: facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis.

VIII. Alter, unguentis affluens, calamiſtrata coma, deſpiciens conſcios ſtuprorum, ac veteres vexatores ætatulæ ſuæ, puteali et fœneratorum gregibus inflatus atque perculſus, olim, ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæreſceret, in tribunatus portum perfugerat. Contemnebat equites Romanos, minitabatur ſenatui, venditabat ſe operis, atque ab iis ſe ereptum, ne de ambitu cauſam diceret, prædicabat, ab iiſdemque ſe etiam, invito ſenatu, provinciam ſperare dicebat; eamque niſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore arbitrabatur.

Alter, O Dii boni! quam teter incedebat, quam truculentus, quam terribilis aſpectu! unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicæ, diceres intueri. Veſtitus aſpere noſtra hac purpura plebeia, ac pene fuſca: capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipſe tum imaginis ornandæ cauſa duumviratum gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam, quod tum hominibus non ſupercilium, ſed pignus reipublicæ, videbatur? tanta erat gravitas in oculo, tanta contractio frontis, ut illo ſupercilio reſpublica, tanquam Atlante cælum, niti videretur. Erat denique hic omnium ſermo: Eſt tamen reipublicæ magnum firmumque ſubſidium: habeo quem opponam labi illi atque cœno: vultu, medius fidius, collegæ ſui libidinem levitatemque franget: habebit ſenatus in hunc annum quem ſequatur: non deerit auctor et dux bonis. Mihi denique homines præcipue gratulabantur, quod habiturus eſſem contra tribunum plebis furioſum et audacem cum amicum et affinem, tum etiam fortem et gravem conſulem.

IX. Atque eorum alter fefellit neminem. Quis enim clavum tanti imperii tenere, et gubernacula reipublicæ tractare, in maximo curſu ac fluctibus poſſe arbitraretur hominem, emerſum ſubito ex diuturnis tenebris luſtrorum ac ſtuprorum, vino, ganeis, lenociniis, adulteriiſque confectum? cum is præter ſpem in altiſſimo gradu alienis opibus poſitus eſſet, qui non modo tempeſtatem impendentem intueri temulentus, ſed ne lucem quidem inſolitam aſpicere, poſſet? Alter multos plane in omnes partes fefellit: erat enim hominum opinioni nobilitate ipſa, blanda conciliatricula, commendatus. Omnes boni ſemper nobilitati favemus, et quia utile eſt reipublicæ nobiles homines eſſe dignos majoribus ſuis, et quia valet apud nos clarorum hominum et bene de republica meritorum memoria, etiam mortuorum. Quia triſtem ſemper, quia taciturnum, quia ſubhorridum atque incultum, videbant, et quod erat eo nomine, ut ingenerata familiæ frugalitas videretur; favebant, gaudebant,

et ad integritatem majorum ſpe ſua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem (vere hoc dicam, Judices) tantum eſſe in homine ſceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipſe cum republica ſenſi, nunquam putavi: nequam eſſe hominem, et levem, et falſa opinione, errore hominum, ab adoleſcentia commendatum, ſciebam. Etenim animus ejus vultu, flagitia parietibus tegebantur: ſed hæc obſtructio nec diuturna eſt, nec obducta ita, ut curioſis oculis perſpici non poſſit.

X. Videbamus genus vitæ, deſidiam, inertiam: incluſas ejus libidines, qui paulo propius acceſſerant, intuebantur: denique etiam ſermonis anſas dabat, quibus reconditos ejus ſenſus tenere poſſemus. Laudabat homo doctus philoſophos neſcio quos: neque eorum tamen nomina poterat dicere: ſed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur præter cæteros eſſe auctores et laudatores voluptatis: cujus, et quo tempore, et quo modo, non quærebat; verbum ipſum omnibus modis animi et corporis devorabat: eoſdemque præclare dicere aiebat, Sapientes omnia ſua cauſa facere; rempublicam capeſſere hominem bene ſanum non oportere; nihil eſſe præſtabilius otioſa vita, et plena et conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent, dignitati eſſe ſerviendum, reipublicæ conſulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, eſſe ducendam, ſubeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam; vaticinari atque inſanire dicebat.

Ex his aſſiduis ejus quotidianiſque ſermonibus, et quod videbam, quibus cum hominibus in interiore ædium parte viveret, et quod ita domus ipſa fumabat, ut multa ejus ſermonis indicia redoleret; ſtatuebam ſic, boni nihil ab illis nugis expectandum, mali quidem certe nihil pertimeſcendum. Sed ita eſt, Judices, ut, ſi gladium parvo puero, aut ſi imbecillo ſeni, aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat; ſin ad nudum vel fortiſſimi viri corpus acceſſerit, poſſit acie ipſa, et ferri viribus, vulnerari: ita, cum hominibus enervatis atque exſanguibus conſulatus, tanquam gladius, eſſet datus, qui per ſe

pungere neminem unquam potuiſſent, hi ſummi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Fœdus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipſi vellent; exercitum, et pecuniam, quantam vellent, ea lege, ſi ipſi prius tribuno plebis afflictam et conſtrictam rempublicam tradidiſſent: id autem fœdus meo ſanguine ictum ſanciri poſſe dicebant. Qua re patefacta (neque enim diſſimulari tantum ſcelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, et de provinciis conſulum nominatim.

XI. Hic tum ſenatus ſollicitus, vos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives, ſummæ reipublicæ a conſulibus atque a ſummo imperio petendum eſſe auxilium arbitrabantur; cum illi ſoli eſſent, præter furioſum illum tribunum, duo reipublicæ turbines, qui non modo præcipitanti patriæ non ſubvenirent, ſed eam nimium tarde concidere mœrerent. Flagitabatur ab his quotidie cum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus ſenatus, ut meam cauſam ſuſciperent, agerent, aliquid denique ad ſenatum referrent: hi non modo negando, ſed etiam irridendo, ampliſſimum quemque illius ordinis inſequebantur.

Hic ſubito, cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia conveniſſet, veſtem mutandam omnes, meque etiam omni ratione, privato conſilio, (quoniam publicis ducibus reſpublica careret) defendendum, putarunt. Erat eodem tempore ſenatus in æde Concordiæ, quod ipſum templum repræſentabat memoriam conſulatus mei, cum flens univerſus ordo cincinnatum conſulem orabat: nam alter ille horridus et ſeverus conſulto ſe domi continebat. Qua tum ſuperbia cœnum illud ac labes ampliſſimi ordinis preces, et clariſſimorum civium lacrymas, repudiavit? me ipſum ut contempſit helluo patriæ? nam quid ego patrimonii dicam, quod ille, cum quaſi quæſtum faceret, amiſit? Cum veniſſet ad ſenatum, vos, inquam, equites Romani, et omnes boni, veſte mutata, vos,

inquam, pro meo capite ad pedes lenonis impuriſſimi projeciſtis, cum, veſtris precibus a latrone illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, conſtantia, L. Ninnius ad ſenatum de republica retulit; ſenatuſque frequens veſtem pro mea ſalute mutandam cenſuit.

XII. O diem illum, Judices, funeſtum ſenatui, boniſque omnibus! reipublicæ luctuoſum! mihi ad domeſticum mœrorem gravem, ad poſteritatis memoriam glorioſum! Quid enim quiſquam poteſt ex omni memoria ſumere illuſtrius, quam pro uno cive et bonos omnes privato conſenſu, et univerſum ſenatum publico conſilio, mutaſſe veſtem? Quæ quidem tum mutatio non deprecationis cauſa eſt facta, ſed luctus: quem enim deprecarentur, cum omnes eſſent ſordidati? cumque hoc ſatis eſſet ſigni, eſſe improbum, qui mutata veſte non eſſet? Hac mutatione veſtis facta, tanto in luctu civitatis, omitto quid ille tribunus, omnium rerum divinarum humanarumque prædo, fecerit; qui adeſſe nobiliſſimos adoleſcentes, honeſtiſſimos equites Romanos, deprecatores ſalutis meæ, juſſerit, eoſque operarum ſuarum gladiis et lapidibus objecerit: de conſulibus loquor, quorum fide reſpublica niti debuit.

Exanimatus evolat ex ſenatu, non minus perturbato animo atque vultu, quam ſi paucis ante annis in creditorum conventum incidiſſet: advocat concionem: habet orationem talem conſul, qualem nunquam Catilina victor habuiſſet: Errare homines, ſi etiam tum ſenatum aliquid in republica poſſe arbitrarentur: equites vero Romanos daturos illius diei pœnas, quo, me conſule, cum gladiis in clivo Capitolino fuiſſent: veniſſe tempus iis, qui in timore fuiſſent, (conjuratos videlicet dicebat) ulciſcendi ſe. Si dixiſſet hoc ſolum, omni ſupplicio eſſet dignus: nam oratio ipſa conſulis pernicioſa poteſt rempublicam labefactare. Quid fecerit, videte. L. Lamiam, qui cum me ipſum pro ſumma familiaritate, quæ mihi cum fratre, cum patre ejus erat, unice diligebat, tum pro republica vel mortem oppetere cupiebat, in concione relegavit; edixitque, ut ab urbe

abeſſet millia paſſuum ducenta: quod eſſet auſus pro cive, pro bene merito cive, pro amico, pro republica, deprecari.

XIII. Quid hoc homine facias? aut quo civem importunum, aut quo potius hoſtem tam ſceleratum, reſerves? qui, ut omittam cætera, quæ ſunt ei cum collega immani impuroque conjuncta atque communia, hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe, relegarit, non dico equitem Romanum, non ornatiſſimum atque optimum virum, non amiciſſimum reipublicæ civem, non illo ipſo tempore una cum ſenatu, et cum bonis omnibus, caſum amici reique publicæ lugentem; ſed civem Romanum, ſine ullo judicio, aut edicto, ex patria conſul ejecerit.

Nihil acerbius ſocii Latini ferre ſoliti ſunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a conſulibus juberi. Atque illis tum erat reditus in ſuas civitates, ad ſuos lares familiares; et in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. Hoc vero quid eſt? exterminabit cives Romanos edicto conſul a ſuis Diis penatibus? expellet a patria? deliget quem volet, damnabit atque ejiciet nominatim? Hic, ſi unquam vos eos, qui nunc eſtis in republica, fore putaſſet, ſi denique imaginem judiciorum aut ſimulacrum aliquod futurum in civitate reliquum crediſſet; unquam auſus eſſet ſenatum de republica tollere, equitum Romanorum preces aſpernari, civium denique omnium, novis et inauditis edictis, jus libertatemque pervertere?

Etſi me attentiſſimis animis, ſumma cum benignitate, auditis, Judices; tamen vereor, ne quis forte veſtrum miretur, quid hæc mea oratio tam longa ac tam alte repetita velit, aut quid ad P. Sextii cauſam eorum, qui ante hujus tribunatum rempublicam vexarunt, delicta pertineant. Mihi autem hoc propoſitum eſt oſtendere, omnia conſilia P. Sextii, mentemque totius tribunatus hanc fuiſſe, ut afflictæ et perditæ reipublicæ, quantum poſſet, mederetur. Ac, ſi in exponendis vulneribus illis de me ipſo plura dicere videbor, ignoſcite: nam et illam

meam cladem vos et omnes boni maximum eſſe reipublicæ vulnus judicaſtis ; et P. Sextius eſt reus non ſuo, ſed meo, nomine : qui cum omnem vim ſui tribunatus in mea ſalute conſumpſerit, neceſſe eſt meam cauſam præteriti temporis cum hujus præſenti defenſione eſſe conjunctam.

XIV. Erat igitur in luctu ſenatus : ſqualebat civitas, publico conſilio mutata veſte : nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ ſocietas vectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune conſilium, quod tum non honorificentiſſime decreviſſet de mea ſalute : cum ſubito edicunt duo conſules, ut ad ſuum veſtitum ſenatores redirent. Quis unquam conſul ſenatum ipſius decretis parere prohibuit ? Quis tyrannus miſeros lugere vetuit ? Parumne eſt, Piſo, ut omittam Gabinium, quod tantum homines fefelliſti, ut negligeres auctoritatem ſenatus, optimi cujuſque conſilia contemneres, rempublicam proderes, conſulare nomen affligeres ? etiamne edicere audeas, ne mœrerent homines meam, ſuam, reipublicæ, calamitatem ? ne hunc ſuum dolorem veſte ſignificarent ? Sive illa veſtis mutatio ad luctum ipſorum, ſive ad deprecandum, valebat ; quis unquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut ſibi mœrere, aut cæteris ſupplicare ?

Quid ? ſua ſponte homines in amicorum periculis veſtitum mutare non ſolent ? Pro te ipſo, Piſo, nemone mutavit ? ne iſti quidem, quos legatos non modo nullo ſenatuſconſulto, ſed etiam repugnante ſenatu, tute tibi legaſti ? Ergo hominis deſperati, et proditoris reipublicæ, caſum lugebunt fortaſſe qui volent : civis florentiſſimi benevolentia bonorum, et optime de ſalute patriæ meriti, periculum, conjunctum cum periculo civitatis, lugere ſenatui non licebit ? Iidem conſules, ( ſi appellandi ſunt conſules, quos nemo eſt, qui non modo ex memoria, ſed etiam ex faſtis, evellendos non putet) pacto jam fœdere provinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia ac peſte patriæ, maximo cum gemitu veſtro, illa

omnia, quæ tum contra me contraque rempublicam dixerat, voce ac ſententia ſua comprobaverunt.

XV. Iiſdem conſulibus ſedentibus atque inſpectantibus, lata lex eſt, ne auſpicia valerent, ne quis obnuntiaret, ne quis legi intercederet; ut omnibus faſtis diebus legem ferri liceret; ut lex Ælia, lex Fuſia, ne valeret: qua una rogatione, quis eſt, qui non intelligat, univerſam rempublicam eſſe deletam? Iiſdem conſulibus inſpectantibus, ſervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vicatim homines conſcriberentur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem, incitarentur. Iiſdem conſulibus arma in templum Caſtoris palam comportabantur, gradus ejuſdem templi tollebantur: armati homines forum et conciones tenebant: cædes lapidationeſque fiebant: nullus erat ſenatus, nihil reliqui magiſtratus: unus omnem omnium poteſtatem armis et latrociniis poſſidebat, non aliqua vi ſua, ſed, cum duos conſules a republica provinciarum fœdere retraxiſſet, inſultabat, dominabatur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos, plures etiam ſpe et promiſſis, tenebat.

Quæ cum eſſent ejuſmodi, Judices, cum ſenatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hoſtes, haberet; equeſter ordo reus a conſulibus citaretur; Italiæ totius auctoritas repudiaretur; alii nominatim relegarentur, alii metu ac periculo terrerentur; arma eſſent in templis, armati in foro; eaque non ſilentio conſulum diſſimularentur, ſed et voce et ſententia comprobarentur; cum omnes urbem nondum exciſam et everſam, ſed jam captam atque oppreſſam, videremus: tamen his tantis malis, tanto bonorum ſtudio, Judices, reſtitiſſemus: ſed me alii metus, atque aliæ curæ ſuſpicioneſque, moverunt.

XVI. Exponam enim hodierno die, Judices, omnem rationem facti et conſilii mei; neque huic veſtro tanto ſtudio audiendi, neque vero huic tantæ multitudini, quanta, mea memoria, nunquam ullo in judicio fuit, deero. Nam, ſi ego in cauſa

tam bona, tanto ſtudio ſenatus, conſenſu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, ceſſi tribuni plebis, deſpicatiſſimi hominis, furori, contemptiſſimorum conſulum levitatem audaciamque pertimui; nimium me timidum, nullius animi, nullius conſilii, fuiſſe confiteor.

Quid enim ſimile fuit in Q. Metello? cujus cauſam etſi omnes boni probabant, tamen neque ſenatus publice, neque ullus ordo proprie, neque ſuis decretis Italia tota, ſuſceperat; ad ſuam enim magis quandam ille gloriam, quam ad perſpicuam ſalutem reipublicæ, ſpectarat, cum unus in legem per vim latam jurare noluerat: denique videbatur ea conditione tam fortis fuiſſe, ut cum patriæ caritate conſtantiæ gloriam commutaret. Erat autem ei res cum exercitu C. Marii invicto: habebat inimicum C. Marium, conſervatorem patriæ, ſextum jam illum conſulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino iterum tribuno plebis, vigilante homine, et in cauſa populari ſi non moderate, at certe populariter abſtinenterque, verſato. Ceſſit, ne aut victus a fortibus viris cum dedecore caderet; aut victor multis et fortibus civibus rempublicam orbaret. Meam cauſam ſenatus palam, equeſter ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeque, ſuſceperant: eas res geſſeram, quarum non unus auctor, ſed dux omnium voluntatis, fuiſſem, quæque non modo ad ſingularem meam gloriam, ſed ad ſalutem communem omnium civium, et prope gentium, pertinerent; ea conditione geſſeram, ut meum factum ſemper omnes præſtare tuerique deberent.

XVII. Erat autem mihi contentio non cum victore exercitu, ſed cum operis conductis, et ad diripiendam urbem concitatis. Habebam inimicum non C. Marium, terrorem hoſtium, ſpem ſubſidiumque patriæ; ſed duo importuna prodigia, quos egeſtas, quos æris alieni magnitudo, quos levitas, quos improbitas, tribuno plebis conſtrictos addixerat. Nec mihi res erat cum Saturnino, qui, quod a ſe, quæſtore Oſtienſi, per ignominiam

ad principem et ſenatus et civitatis, M. Scaurum, rem frumentariam tranſlatam ſciebat, dolorem ſuum magna contentione animi perſequebatur; ſed cum ſcurrarum locupletium ſcorto, cum ſororis adultero, cum ſtuprorum ſacerdote, cum venefico, cum teſtamentario, cum ſicario, cum latrone: quos homines ſi, id quod facile factu fuit, et quod fieri debuit, quodque a me optimi et fortiſſimi cives flagitabant, vi armiſque ſuperaſſem; non verebar, ne quis aut vim vi repulſam reprehenderet, aut perditorum civium, vel potius domeſticorum hoſtium, mortem mœreret. Sed me illa moverunt: omnibus in concionibus illa furia clamabat, ſe, quæ faceret contra ſalutem meam, facere auctore Cn. Pompeio, clariſſimo viro, mihique et nunc, et quoad licuit, amiciſſimo: M. Craſſus, quocum mihi erant omnes amicitiæ neceſſitudines, vir fortiſſimus, ab eadem illa peſte infeſtiſſimus eſſe meis fortunis prædicabatur: C. Cæſar, qui a me nullo meo merito alienus eſſe debebat, inimiciſſimus eſſe meæ ſaluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur.

His ſe tribus auctoribus in conſiliis capiendis, adjutoribus in re gerenda, eſſe uſurum dicebat: ex quibus unum habere exercitum in Italia maximum; duo, qui privati tum eſſent, et præeſſe, et parare, ſi vellent, exercitum poſſe, idque facturos eſſe, dicebat. Nec mihi ille judicium populi, nec legitimam aliquam contentionem, nec diſceptationem, aut cauſæ dictionem, ſed vim, arma, exercitus, imperatores, caſtra, denuntiabat.

XVIII. Quid ergo? inimici oratio, vana præſertim, tam improbe in clariſſimos viros conjecta, me movit? Me vero non illius oratio, ſed etiam eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur: qui tum, quanquam ob aliam cauſam tacebant, tamen hominibus, omnia timentibus, tacendo loqui, non infitiando confiteri, videbantur. Illi autem, aliquo tum timore perterriti, quod acta illa atque omnes res anni ſuperioris labefactari a prætoribus, infirmari a ſenatu atque principibus civitatis, putabant, tribunum popularem a ſe alienare

nolebant, ſuaque ſibi propiora pericula eſſe, quam mea, loquebantur.

Sed tamen et Craſſus a conſulibus meam cauſam ſuſcipiendam eſſe dicebat, et eorum fidem Pompeius implorabat; neque ſe privatum publice ſuſceptæ cauſæ defuturum eſſe dicebat. Quem virum ſtudioſum mei, cupidiſſimum reipublicæ conſervandæ, domi meæ certi homines ad eam rem compoſiti monuerunt, ut eſſet cautior; ejuſque vitæ a me inſidias apud me domi poſitas eſſe dixerunt: atque hanc ei ſuſpicionem alii literis mittendis, alii nuntiis, alii coram ipſi, excitaverunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, ſibi cavendum putaret. Ipſe autem Cæſar, quem maxime homines ignari veritatis mihi eſſe iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio; erat in Italia ejus exercitus, inque eo exercitu ipſius tribuni plebis inimici mei fratrem præfecerat.

XIX. Hæc ego cum viderem, neque enim erant occulta, ſenatum, ſine quo civitas ſtare non poſſet, omnino de civitate eſſe ſublatum; conſules, qui publici conſilii duces eſſe deberent, perfeciſſe, ut per ipſos publicum conſilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum poſſent, opponi omnibus concionibus falſo, ſed formidoloſe tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; vocem pro me, ac pro republica, neminem mittere; intenta ſigna legionum exiſtimari cervicibus ac bonis veſtris, falſo, ſed putari tamen; conjuratorum copias veteres, et effuſam illam ac ſuperatam Catilinæ manum importunam, novo duce et inſperata commutatione rerum eſſe renovatam:

Hæc cum viderem, quid agerem, Judices? Scio enim, tum non mihi veſtrum ſtudium, ſed meum prope veſtro, defuiſſe. Contenderem contra tribunum plebis privatus armis? Viciſſent improbos boni, fortes inertes: interfectus eſſet is, qui hac una medicina ſola potuit a reipublicæ peſte depelli. Quid deinde? quid reliquiarum reſtaret? quid denique erat dubium, quin ille ſanguis tribunitius, nullo præſertim publico conſilio profuſus,

conſules ultores et defenſores eſſet habiturus? cum quidem in concione dixiſſet, aut mihi ſemel pereundum, aut bis eſſe vincendum. Quid erat bis vincere? Id profecto, ut, cum amentiſſimo tribuno plebis cum decertaſſem, cum conſulibus cæteriſque ejus ultoribus dimicarem.

Ego vero, ſi mihi uni pereundum fuiſſet, ac non accipienda plaga mihi inſanabilis, reipublicæ mortifera, quam illi impoſuiſſem; ſemel perire tamen, Judices, maluiſſem, quam bis vincere. Erat enim illa altera ejuſmodi contentio, ut neque victi, neque victores, rempublicam tenere poſſemus. Quid, ſi in prima contentione, vi tribunitia victus, in foro cum multis bonis viris concidiſſem? Senatum conſules, credo, vocaſſent, quem totum de civitate delerant: ad arma vocarent, qui ne veſtitu quidem defendi rempublicam ſiſſent: a tribuno plebis poſt interitum meum diſſidiſſent, qui eandem horam meæ peſtis et ſuorum præmiorum eſſe voluiſſent.

XX. Unum enim mihi reſtabat illud, quod forſitan non nemo vir fortis et acris animi magnique dixerit: Reſtitiſſes, repugnaſſes, mortem pugnans oppetiſſes. De quo te, te, inquam, Patria, teſtor, et vos penates patriique Dii, me veſtrarum ſedum templorumque cauſa, me propter ſalutem meorum civium, quæ mihi ſemper fuit mea carior vita, dimicationem cædemque fugiſſe. Etenim, ſi mihi, in aliqua nave cum meis amicis naviganti, hoc, Judices, accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minitarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent; ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me tradere hoſtibus, mallent: jeciſſem me ipſe potius in profundum, ut cæteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen, adducerem. Cum vero in hanc reipublicæ navem, ereptis ſenatui gubernaculis, fluitantem in alto tempeſtatibus ſeditionum ac diſcordiarum, armatæ tot claſſes, niſi ego unus deditus eſſem, incurſuræ viderentur; cum proſcriptio, cædes, direptio, denuntiarentur; cum alii me ſuſpicione periculi

ſui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent, alii obſtare ſibi me arbitrarentur, alii ulciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alii rem ipſam publicam atque hunc bonorum ſtatum otiumque odiſſent, et ob haſce cauſas, tot, tamque varias, me unum depoſcerent: depugnarem potius cum ſummo, non dicam exitio, ſed periculo certe, veſtro liberorumque veſtrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus ſuſciperem ac ſubirem?

XXI. Victi eſſent improbi: at cives; at ab eo privato, qui ſine armis etiam conſul rempublicam conſervarat. Sin victi eſſent boni; quid ſupereſſet? non ad ſervos videtis rem venturam fuiſſe? An mihi ipſi, ut quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda? Quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut, ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exilium, ob oculos verſabantur? non hæc denique a me tum, tanquam fata, in ipſa re gerenda concinebantur? An erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disjunctione, tanta acerbitate, tanta ſpoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura aut fortuna dederat, vita retinenda? Tam eram rudis, tam ignarus rerum, tam expers conſilii aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipſe legendo quærendoque cognoveram? neſciebam vitæ brevem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? cum eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe, ut vita, quæ neceſſitati deberetur, patriæ potius donata, quam reſervata naturæ, videretur? Neſciebam, inter ſapientiſſimos homines hanc contentionem fuiſſe, ut alii dicerent animos hominum ſenſuſque morte reſtingui; alii autem tum maxime mentes ſapientium ac fortium virorum, cum e corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere? quorum alterum fugiendum non eſſe, carere ſenſu; alterum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu.

Denique, cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem, nec ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in vita putaſſem; mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei

filiæ, pro patria contempſiſſe dicuntur, ego vir conſularis, tantis rebus geſtis, timerem? præſertim, cum ejus eſſem civitatis, ex qua Q. Mucius ſolus in caſtra Porſenæ veniſſet, eumque interficere, propoſita ſibi morte, conatus eſſet? ex qua P. Decius primum pater, poſt aliquot annos patria virtute præditus filius, ſe ac vitam ſuam, inſtructa acie, pro ſalute populi Romani victoriaque devoviſſet? ex qua innumerabiles alii, partim adipiſcendæ laudis, partim vitandæ turpitudinis cauſa, mortem in variis bellis æquiſſimis animis oppetiſſent? in qua civitate ipſe meminiſſem, patrem hujus M. Craſſi, fortiſſimum virum, ne videret victorem vivus inimicum, eadem ſibi manu vitam exhauſiſſe, qua mortem ſæpe hoſtibus obtuliſſet?

XXII. Hæc ego et multa alia cogitans, hoc videbam, ſi cauſam publicam mea mors peremiſſet, neminem unquam fore, qui auderet ſuſcipere contra improbos cives reipublicæ ſalutem. Itaque, non ſolum ſi vi interiſſem, ſed etiam ſi morbo exſtinctus eſſem, fore putabam, ut exemplum reipublicæ conſervandæ mecum ſimul interiret. Quis enim unquam, me a ſenatu populoque Romano, tanto omnium bonorum ſtudio, non reſtituto, (quod certe, ſi eſſem interfectus, accidere non potuiſſet) ullam reipublicæ partem cum ſua minima invidia auderet attingere? Servavi igitur rempublicam diſceſſu meo, Judices: cædem a vobis liberiſque veſtris, vaſtitatem, incendia, rapinas, meo dolore luctuque depuli; et unus rempublicam bis ſervavi, ſemel gloria, iterum ærumna mea. Neque enim in hoc me hominem eſſe infitiabor unquam, ut me optimo fratre, cariſſimis liberis, fideliſſima conjuge, veſtro conſpectu, patria, hoc honoris gradu, ſine dolore caruiſſe glorier. Quod ſi feciſſem; quod a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea, quæ mihi eſſent vilia, reliquiſſem? Hoc, meo quidem animo, ſummi in patriam amoris mei ſignum eſſe debet certiſſimum, quod, cum abeſſe ab ea non poſſem ſine ſummo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui.

Memineram, Judices, divinum illum virum, atque ex iiſdem, quibus nos, radicibus natum ad ſalutem imperii hujus, C. Marium, ſumma ſenectute, cum vim prope juſtorum armorum profugiſſet, primo ſenile corpus paludibus occultaſſe demerſum; deinde ad infimorum ac tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiam confugiſſe; inde navigio perparvo, cum omnes portus terraſque fugeret, in oras Africæ deſertiſſimas perveniſſe. Atque ille vitam ſuam, ne inultus eſſet, ad incertiſſimam ſpem, et ad reipublicæ ſtatum, reſervavit: ego, qui (quemadmodum multi in ſenatu, me abſente, dixerunt) periculo reipublicæ vivebam, quique ob eam cauſam conſularibus literis de ſenatus ſententia exteris nationibus commendabar, nonne, ſi meam vitam deſeruiſſem, rempublicam prodidiſſem? In quo quidem nunc, me reſtituto, vivit mecum ſimul exemplum fidei publicæ, exemplum reipublicæ defendendæ: quod ſi immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc civitatem futuram?

XXIII. Nam externa bella regum, gentium, nationum, jampridem ita extincta ſunt, ut præclare cum iis agamus, quos pacatos eſſe patiamur. Denique ex bellica victoria non fere quemquam eſt invidia civium conſecuta. Domeſticis malis, et audacium civium conſiliis, ſæpe eſt reſiſtendum; eorumque periculorum eſt in republica retinenda medicina: quam omnem, Judices, perdidiſſetis, ſi meo interitu ſenatui populoque Romano doloris ſui de me declarandi poteſtas eſſet erepta. Quare moneo vos, adoleſcentes, atque hoc meo jure præcipio, qui dignitatem, qui rempublicam, qui gloriam, ſpectatis; ne, ſi qua vos aliquando neceſſitas ad rempublicam contra improbos cives defendendam vocabit, ſegniores ſitis, et recordatione mei caſus a conſiliis fortibus refugiatis.

Primum, non eſt periculum, ne qui unquam ſint in civitate ejuſmodi conſules, præſertim ſi erit his id, quod debetur, perſolutum. Deinde, nunquam jam, ut ſpero, quiſquam improbus conſilio et auxilio bonorum ſe oppugnare rempublicam dicet.

illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit juſta cauſa ad portas ſedenti imperatori, quare terrorem ſuum falſo jactari opponique patiatur. Nunquam enim erit tam oppreſſus ſenatus, ut ei ne ſupplicandi quidem ac lugendi ſit poteſtas; tam captus equeſter ordo, ut equites Romani a conſule relegentur. Quæ cum omnia, atque etiam multo alia majora, quæ conſulto prætereo, accidiſſent; vidiſſetis me tamen in priſtinam meam dignitatem, brevi temporis dolore interjecto, reipublicæ voce eſſe revocatum.

XXIV. Sed ut revertar ad illud, quod mihi in hac omni eſt oratione propoſitum, omnibus malis illo anno ſcelere conſulum rempublicam eſſe confectam: primum illo ipſo die, qui mihi funeſtus fuit, omnibus bonis luctuoſus, cum ego me e complexu patriæ conſpectuque veſtro eripuiſſem, et metu veſtri periculi, non mei, furori hominis, ſceleri, perfidiæ, telis, minisque ceſſiſſem, patriamque, quæ mihi erat cariſſima, propter ipſius patriæ caritatem reliquiſſem; cum meum illum caſum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non ſolum homines, ſed tecta urbis ac templa, lugerent; nemo veſtrum forum, nemo curiam, nemo lucem, aſpicere vellet: illo, inquam, ipſo die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem, mihi reique publicæ pernicies, Gabinio et Piſoni provincia, rogata eſt. Pro Dii immortales, cuſtodes et conſervatores hujus urbis atque imperii! quænam illa in republica monſtra, quæ ſcelera, vidiſtis? Civis erat expulſus is, qui rempublicam ex ſenatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat; et expulſus non alio aliquo, ſed eo ipſo, crimine. Erat autem expulſus ſine judicio, vi, lapidibus, ferro, ſervitio denique concitato: lex erat lata, vaſtato ac relicto foro, et ſicariis ſerviſque tradito; et ea lex, quæ ut ne ferretur, ſenatus fuerat veſte mutata.

Hac tanta perturbatione civitatis, ne noctem quidem conſules inter meum diſcrimen, et eorum prædam, intereſſe paſſi ſunt: ſtatim, me perculſo, ad meum ſanguinem hauriendum, et,

ſpirante etiam republica, ad ejus ſpolia detrahenda, advolaverunt. Omitto gratulationes, epulas, partitionem ærarii, beneficia, ſpem, promiſſa, prædam, lætitiam paucorum in luctu omnium. Vexabatur uxor mea: liberi ad necem quærebantur: gener, et Piſo gener, a Piſonis conſulis pedibus ſupplex rejiciebatur: bona diripiebantur, eaque ad conſules deferebantur: domus ardebat in Palatio: conſules epulabantur. Quod ſi meis incommodis lætabantur, urbis tamen periculo commoverentur.

XXV. Sed, ut a mea cauſa jam recedam, reliquas illius anni peſtes recordamini: ſic enim facillime perſpicietis, quantam vim omnium remediorum a magiſtratibus proximis reſpublica deſiderarit. Legum multitudinem, cum earum, quæ latæ ſunt, tum vero, quæ promulgatæ fuerunt. Nam latæ quidem ſunt conſulibus illis, tacentibus dicam? immo vero approbantibus etiam, ut cenſoria notio, et graviſſimum judicium ſanctiſſimi magiſtratus, de republica tolleretur; ut collegia non modo illa vetera contra ſenatus conſultum reſtituerentur, ſed ab uno gladiatore innumerabilia alia nova conſcriberentur; ut, remiſſis ſemiſſibus et trientibus, quinta prope pars vectigalium tolleretur; ut Gabinio pro illa ſua Cilicia, quam ſibi, ſi rempublicam prodidiſſet, pactus erat, Syria daretur; ut uni helluoni bis de eadem re deliberandi, et, rogata lege, poteſtas fieret provinciæ commutandæ.

XXVI. Mitto eam legem, quæ omnia jura religionum, auſpiciorum, poteſtatum, omnes leges, quæ ſunt de jure et de tempore legum rogandarum, una rogatione delevit: mitto omnem domeſticam labem: etiam exteras nationes illius anni furore conquaſſatas videbamus. Lege tribunitia Matris Magnæ Peſſinuntius ille ſacerdos expulſus et ſpoliatus ſacerdotio eſt, fanumque ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum venditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione; præſertim cum ea ſibi ille non colendi, ſed violandi, cauſa appetiſſet: appellati reges a populo, qui id nunquam ne a ſenatu quidem poſtulaſſent: reducti exules

Byzantium condemnati tum, cum indemnati cives e civitate ejiciebantur.

Rex Ptolemæus, qui ſi nondum erat ipſe a ſenatu ſocius appellatus, erat tamen frater ejus regis, qui cum eſſet in eadem cauſa, jam erat a ſenatu honorem iſtum conſecutus; erat eodem genere, iiſdemque majoribus, eadem vetuſtate ſocietatis; denique erat rex, ſi nondum ſocius, at non hoſtis; pacatus, quietus, fretus imperio populi Romani, regno paterno atque avito, regali otio perfruebatur. De hoc, nihil cogitante, nihil ſuſpicante, eiſdem operis ſuffragium ferentibus, eſt rogatum, ut ſedens cum purpura et ſceptro, et illis inſignibus regiis, præconi publico ſubjiceretur; et, imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere conſuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.

XXVII. Multa acerba, multa turpia, multa turbulenta, habuit ille annus: tamen illi ſceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud ſcio an recte hoc proximum eſſe dicam. Antiochum illum Magnum majores noſtri, magna belli contentione terra marique ſuperatum, intra montem Taurum regnare juſſerunt: Aſiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonaverunt. Cum Armeniorum rege, Tigrane, grave bellum perdiuturnumque geſſimus, cum ille, injuriis in ſocios noſtros inferendis, bello prope nos laceſſiſſet. Hic et ipſe per ſe vehemens fuit, et acerrimum hoſtem hujus imperii Mithridatem, pulſum Ponto, opibus ſuis regnoque defendit; et a Lucullo, ſummo viro atque imperatore, pulſus, animo tamen hoſtili cum reliquis copiis ſuis in priſtina mente manſit. Hunc Cn. Pompeius, cum in ſuis caſtris ſupplicem abjectumque vidiſſet, erexit, atque inſigne regium, quod ille de ſuo capite abjecerat, repoſuit, et, imperatis certis rebus, regnare juſſit; nec minus et ſibi et huic imperio glorioſum putavit, conſtitutum a ſe regem, quam conſtrictum, videri.

Tulit, geſſit. Qui et ipſe hoſtis fuit populi Romani, et acerrimum hoſtem in regnum recepit; qui conflixit, qui ſigna contulit, qui de imperio pene certavit; regnat hodie, et amicitiæ nomen ac ſocietatis, quod armis violarat, id precibus eſt conſecutus. Ille Cyprius miſer, qui ſemper ſocius, ſemper amicus fuit; de quo nulla unquam ſuſpicio durior aut ad ſenatum, aut ad imperatores noſtros, allata eſt; vivus, ut aiunt, eſt, et videns, cum victu ac veſtitu ſuo publicatus. En, cur cæteri reges ſtabilem eſſe ſuam fortunam arbitrentur; cum hoc illius funeſti anni prodito exemplo videant, per tribunum aliquem et ſexcentas operas, ſe fortunis ſpoliari et regno omni poſſe nudari.

XXVIII. At etiam eo negotio M. Catonis ſplendorem maculare voluerunt, ignari, quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus, valeret: quæ in tempeſtate ſæva quieta eſt, et lucet in tenebris, et pulſa loco manet tamen, atque hæret in patria, ſplendetque per ſe ſemper, neque alienis unquam ſordibus obſoleſcit. Non illi ornandum M. Catonem, ſed relegandum; nec illi committendum illud negotium, ſed imponendum, putaverunt: qui in concione palam dixerint, linguam ſe evelliſſe M. Catoni, quæ ſemper contra extraordinarias poteſtates libera fuiſſet. Sentient, ut ſpero, brevi tempore, manere libertatem illam; atque hoc etiam, ſi fieri poterit, eſſe majorem, quod cum conſulibus illis M. Cato, etiam cum jam deſperaſſet aliquid auctoritate ſua profici poſſe, tamen voce ipſa ac dolore pugnavit, et poſt meum diſceſſum iis Piſonem verbis, flens meum et reipublicæ caſum, vexavit, ut illum hominem perditiſſimum atque impudentiſſimum pene jam provinciæ pœniteret.

Cur igitur rogationi paruit? Quaſi vero ille non in alias quoque leges, quas injuſte rogatas putaret, jam ante jurarit. Non offert ſe ille iſtis temeritatibus, ut, cum reipublicæ nihil proſit, ſe cive rempublicam privet. Conſule me, cum eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in diſcrimen vitam ſuam: dixit eam ſententiam, cujus invidiam capitis periculo ſibi præſtandam

videbat: dixit vehementer: egit acriter: ea, quæ ſenſit, præ ſe tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculum ſuum non videret; ſed in tanta reipublicæ tempeſtate nihil ſibi, niſi de patriæ periculis, cogitandum putabat. Conſecutus eſt ipſius tribunatus.

XXIX. Quid ego de ſingulari magnitudine animi ejus, ac de incredibili virtute, dicam? Meminiſtis illum diem, cum, templo a collega occupato, nobis omnibus de vita ejus viri et civis timentibus, ipſe animo fortiſſimo venit in templum, et clamorem hominum auctoritate, impetum improborum virtute, ſedavit. Adiit tum periculum, ſed adiit ob cauſam; quæ quanta fuerit, jam mihi dicere non eſt neceſſe. At, ſi iſti Cypriæ rogationi ſceleratiſſimæ non paruiſſet, hæreret illa nihilominus in republica turpitudo. Regno enim jam publicato, de ipſo Catone erat nominatim rogatum: quod ille ſi repudiaſſet, dubitatis, quin ei vis eſſet allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari viderentur?

Atque etiam hoc videbat: quoniam illa in republica macula regni publicati maneret, quam nemo jam poſſet eluere; quod ex malis boni poſſit in republica provenire, id utilius eſſe per ſe conſervari, quam per alios. Atque ille, etiam ſi aliquapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. Etenim, qui ſuperiore anno ſenatu caruiſſet, quo ſi tum veniret, me tamen ſocium ſuorum in republica conſiliorum videre poſſet; is æquo animo tum, me expulſo, et meo nomine cum univerſo ſenatu, tum ſententia ſua condemnata, in hac urbe eſſe poſſet? Ille vero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eiſdem conſulibus, eiſdem minis, inſidiis, periculis, ceſſit: luctum nos hauſimus majorem, dolorem ille animi non minorem.

XXX. His de tot tantiſque injuriis in ſocios, in reges, in liberas civitates, conſulum querela eſſe debuit: in ejus magiſtratus tutela reges atque exteræ nationes ſemper fuerunt. Ecquæ vox unquam eſt audita conſulum? Quanquam quis auderet, ſi maxime queri vellet? De Cyprio rege quererentur, qui

me civem, nullo meo crimine, patriæ nomine, laborantem, non modo ſtantem non defenderunt, ſed ne jacentem quidem protexerunt? Ceſſeram, ſi alienam a me plebem fuiſſe vultis, quæ non fuit, invidiæ; ſi commoveri omnia videbantur, tempori; ſi vis ſuberat, armis; ſi ſocietas, magiſtratuum pactioni; ſi periculum civium, reipublicæ.

Cur, cum de capite civis (non diſputo, cujuſmodi civis) et de bonis proſcriptio ferretur; cum et ſacratis legibus et XII. tabulis ſancitum eſſet, ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitiis centuriatis, rogari; nulla vox eſt audita conſulum? conſtitutumque eſt illo anno, quantum in illis duabus hujus imperii peſtibus fuit, jure poſſe per operas concitatas quemvis civem nominatim, tribuni plebis conſilio, ex civitate exturbari?

Quæ vero promulgata illo anno fuerunt? quæ promiſſa multis? quæ conſcripta? quæ ſperata? quæ cogitata? Quid dicam? qui locus orbis terræ jam non erat alicui deſtinatus? cujus negotii publici cogitari, optari, fingi, curatio potuit, quæ non eſſet attributa atque deſcripta? quod genus imperii, aut quæ provincia, quæ ratio auferendæ aut conflandæ pecuniæ, non reperiebatur? quæ regio orave terrarum erat latior, in qua non regnum aliquod ſtatueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum ſibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem, ab ſenatu petebat? Damnatis de vi reſtitutio, conſulatus petitio ipſi illi populari ſacerdoti, comparabatur. Hæc gemebant boni, ſperabant improbi, agebat tribunus plebis, conſules adjuvabant.

XXXI. Hic, aliquanto ſerius, quam ipſe vellet, Cn. Pompeius, invitiſſimis iis, qui mentem optimi ac fortiſſimi viri ſuis conſiliis, fictiſque terroribus, a defenſione meæ ſalutis avertebant, excitavit illam ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam, conſuetudinem reipublicæ bene gerendæ. Non eſt paſſus ille vir, qui ſceleratiſſimos cives, qui acerrimos hoſtes,

qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam ſervitia, virtute victoriaque domuiſſet; qui, omnibus bellis terra marique compreſſis, imperium populi Romani orbis terrarum terminis definiſſet; rempublicam everti ſcelere paucorum, quam ipſe non ſolum conſiliis, ſed etiam ſanguine ſuo, ſæpe ſervaſſet: acceſſit ad cauſam publicam; reſtitit auctoritate ſua reliquis rebus; de præteritis queſtus eſt. Fieri quædam ad meliorem ſpem inclinatio viſa eſt.

Decrevit ſenatus frequens de meo reditu kalendis Jun. diſſentiente nullo, referente L. Ninnio, cujus in mea cauſa nunquam fides virtuſque contremuit. Interceſſit Ligus iſte neſcio qui, additamentum inimicorum meorum. Res erat et cauſa noſtra eo jam loci, ut erigere oculos et vivere videretur. Quiſquis erat, qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocunque venerat, quod judicium cunque ſubierat, damnabatur. Inveniebatur nemo, qui ſe ſuffragium de me tuliſſe confiteretur. Deceſſerat ex Aſia frater meus magno ſqualore, ſed multo etiam majore mœrore: huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis gemituque proceſſerat: loquebatur liberius ſenatus: concurrebant equites Romani: Piſo ille, gener meus, cui fructum pietatis ſuæ neque ex me, neque a populo Romano, ferre licuit, a propinquo ſuo ſocerum ſuum flagitabat: omnia ſenatus rejiciebat, niſi de me primum conſules retuliſſent.

XXXII. Quæ cum res jam manibus teneretur; et cum conſules provinciarum pactione libertatem omnem perdidiſſent, qui, cum in ſenatu privatim, ut de me ſententias dicerent, flagitabantur, legem illi ſe Clodiam timere dicebant: cum hæc non poſſent jam diutius ſuſtinere, initur conſilium de interitu Cn. Pompeii: quo patefacto, ferroque deprehenſo, ille incluſus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. Ex quo intellectum eſt, mihi abſenti creviſſe amicos, in ea præſertim fortuna, in

qua nonnulli etiam, quos eſſe putaveram, non erant: ſed eos voluntatem ſemper eandem, libertatem non eandem ſemper, habuiſſe. Nam ex novem tribunis, quos tunc habueram, unus, me abſente, defluxit: qui cognomen ſibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis ejus eſſe, quam generis, videretur.

Hoc igitur anno, magiſtratibus novis deſignatis, cum omnes boni omnem ſpem melioris ſtatus in eorum fidem convertiſſent; princeps P. Lentulus auctoritate ac ſententia ſua, Piſone et Gabinio repugnantibus, cauſam ſuſcepit, tribuniſque plebis octo referentibus, præſtantiſſimam de me ſententiam dixit. Qui, cum ad gloriam ſuam, atque ad ampliſſimi beneficii gratiam, magis pertinere videret, cauſam illam integram ad ſuum conſulatum reſervari; tamen rem talem per alios citius, quam per ſe tardius, confici malebat.

XXXIII. Hoc interim tempore P. Sextius, Judices, deſignatus, iter ad C. Cæſarem pro mea ſalute ſuſcepit. Quid egerit, quantum profecerit, nihil ad cauſam: equidem exiſtimo, ſi ille, ut arbitror, æquus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; ſin iratior, non multum: ſed tamen ſedulitatem atque integritatem hominis videtis. Ingredior jam in Sextii tribunatum: nam hoc primum iter deſignatus reipublicæ cauſa ſuſcepit: pertinere et ad concordiam civium putavit, et ad perficiendi facultatem, animum Cæſaris a cauſa non abhorrere. Abiit ille annus: reſpiraſſe homines videbantur, nondum re, ſed ſpe reipublicæ recuperandæ. Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati; quibus utinam ipſis eveniſſent ea, quæ tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, et cohortes optimas, perdidiſſemus.

Ineunt magiſtratum tribuni plebis, qui omnes ſe de me promulgaturos confirmarant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut illa ex vepreculis

extracta nitedula rempublicam conaretur arrodere. Alter vero, non ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gavi Oleli horreo, calatis granis, in Calatinos Atilios inſitus, ſubito nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabula ſuſtulit. Veniunt kalendæ Januarii: vos hæc melius ſcire poteſtis: equidem audita dico: quæ tum frequentia ſenatus, quæ expectatio populi, qui concurſus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, gravitas P. Lentuli conſulis fuerit, quæ etiam collegæ ejus moderatio de me: qui cum inimicitias ſibi mecum ex reipublicæ diſſenſione ſuſceptas eſſe dixiſſet, eas ſe patribus conſcriptis dixit, et temporibus reipublicæ, permiſſurum.

XXXIV. Tum princeps rogatus ſententiam L. Cotta dixit id, quod digniſſimum republica fuit, nihil de me actum eſſe jure, nihil more majorum, nihil legibus: non poſſe quemquam de civitate tolli ſine judicio: de capite non modo ferri, ſed ne judicari quidem, poſſe, niſi comitiis centuriatis: vim fuiſſe illam, flammam quaſſatæ reipublicæ, perturbatorumque temporum, jure judiciiſque ſublatis: magna rerum perturbatione impendente, declinaſſe me paululum, et, ſpe reliquæ tranquillitatis, præſentes fluctus tempeſtatemque fugiſſe: quare, cum abſens rempublicam non minus magnis periculis, quam quodam tempore præſens, liberaſſem, non reſtitui me ſolum, ſed etiam ornari, a ſenatu decere. Diſputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentiſſimum et profligatiſſimum hoſtem pudoris et pudicitiæ ſcripſiſſe, quæ ſcripſerat, iis verbis, rebus, ſententiis, ut, etiam ſi jure eſſet rogatum, tamen vim habere non poſſet: quare me, qui nulla lege abeſſem, non reſtitui lege, ſed revocari ſenatus auctoritate, oportere.

Hunc nemo erat quin veriſſime ſentire diceret. Sed poſt eum rogatus Cn. Pompeius, approbata laudataque Cottæ ſententia, dixit, ſeſe otii mei cauſa, ut omni populari concitatione defungerer, cenſere, ut ad ſenatus auctoritatem populi quoque Romani beneficium erga me adjungeretur. Cum omnes certatim, aliuſque alio gravius atque ornatius de mea ſalute

dixiſſet, fieretque ſine ulla varietate diſceſſio; ſurrexit, ut ſcitis, Atilius hic Gavianus: nec auſus eſt, cum eſſet emptus, intercedere; noctem ſibi ad deliberandum poſtulavit. Clamor ſenatus, querelæ, preces, ſocer ad pedes abjectus. Ille ſe affirmare, poſtero die moram nullam eſſe facturum. Creditum eſt: diſceſſum eſt. Illi interea deliberatori merces, longa interpoſita nocte, duplicata eſt. Conſecuti dies pauci omnino Januario menſe, per quos ſenatum haberi liceret; ſed tamen actum nihil, niſi de me.

XXXV. Cum omni mora, ludificatione, calumnia, ſenatus auctoritas impediretur; venit tandem concilii de me agendi dies, VIII. kalendas Februar. Princeps rogationis, vir mihi amiciſſimus, Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupavit. Quietus eo die Sextius, is qui eſt de vi reus: actor hic defenſorque cauſæ meæ nihil progreditur, conſilia expectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum conſilio P. Sextius in judicium vocatur? quo ſe pacto gerunt? cum forum, comitium, curiam, multa de nocte armatis hominibus ac ſervis pleriſque occupaviſſent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos.

Venientem in forum, virum optimum et conſtantiſſimum, M. Ciſpium, tribunum plebis, vi depellunt: cædem in foro maximam faciunt: univerſique, deſtrictis gladiis et cruentis in omnibus fori partibus, fratrem meum, virum optimum, fortiſſimum, meique amantiſſimum, oculis quærebant, voce poſcebant. Quorum ille telis libenter, in tanto luctu ac deſiderio mei, non repugnandi, ſed moriendi, cauſa, corpus obtuliſſet ſuum, niſi ſuam vitam ad ſpem mei reditus reſervaſſet. Subiit tamen vim illam nefariam conſceleratorum latronum; et, cum ad fratris ſalutem a populo Romano deprecandam veniſſet, pulſus e Roſtris, in comitio jacuit, ſeque ſervorum et libertorum corporibus obtexit, vitamque tum ſuam noctis et fugæ præſidio, non juris judiciorumque, defendit. Meminiſtis tum, Judices, corporibus civium Tiberim compleri, cloacas

referciri, e foro ſpongiis effingi ſanguinem, ut omnes tantam illam copiam, et tam magnificum apparatum, non privatum aut plebeium, ſed patricium et prætorium, eſſe arbitrarentur: nihilque neque ante hoc tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die, criminationis eſſe in Sextium.

XXXVI. Atqui vis in foro verſata eſt. Certe: quando enim major? Lapidationes perſæpe vidimus; non ita ſæpe, ſed nimium tamen ſæpe, gladios: cædem vero tantam, tantos acervos corporum extructos, niſi forte illo Cinnano atque Octaviano die, quis unquam in foro vidit? Qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia aut conſtantia interceſſoris oritur ſæpe ſeditio, culpa atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis aut largitione propoſita; oritur ex concertatione magiſtratuum, oritur ſenſim ex clamore primum, deinde aliqua diſceſſione concionis; vix, ſero, et raro, ad manus pervenitur: nullo vero verbo facto, nulla concione advocata, nulla lege recitata, concitatam nocturnam ſeditionem quis audivit?

An veriſimile eſt, ut civis Romanus, aut homo liber quiſquam, cum gladio in forum deſcenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, præter eos, qui ab illo peſtifero ac perdito cive jampridem reipublicæ ſanguine ſaginantur? Hic jam de ipſo accuſatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu et cum præſidio magno fuiſſe; num illo die fuerit? Certe, certe, non fuit. Victa igitur eſt cauſa reipublicæ, et victa non auſpiciis, non interceſſione, non ſuffragiis; ſed vi, manu, ferro. Nam, ſi obnuntiaſſet Fabricio is prætor, qui ſe ſervaſſe de cælo dixerat, accepiſſet reſpublica plagam, ſed eam, quam acceptam gemere poſſet. Si interceſſiſſet collega Fabricio, læſiſſet rempublicam, ſed rempublicam jure læſiſſet. Gladiatores tu novitios, pro expectata ædilitate ſuppoſitos, cum ſicariis e carcere emiſſis ante lucem immittas? magiſtratus templo dejicias? cædem maximam facias? forum purges? et, cum omnia vi et armis egeris, accuſes eum, qui ſe præſidio munierit, non ut te oppugnaret, ſed ut vitam ſuam poſſet defendere?

XXXVII. Atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sextius, ut, a ſuis munitus, tuto in foro magiſtratum gereret, rempublicam adminiſtraret. Itaque, fretus ſanctitate tribunatus, cum ſe non modo contra vim et ferrum, ſed etiam contra verba atque interfationem, legibus ſacratis eſſe armatum putaret; venit in templum Caſtoris, obnuntiavit conſuli: cum ſubito manus illa Clodiana, in cæde civium ſæpe jam victrix, exclamat, incitatur, invadit, inermem atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis ſeptorum et fuſtibus: a quibus hic, multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore et contrucidato, ſe abjecit exanimatus; neque ulla alia re ab ſe mortem, niſi opinione mortis, depulit. Quem cum jacentem et conciſum plurimis vulneribus, extremo ſpiritu, exſanguem et confectum viderent; defatigatione magis et errore, quam miſericordia et modo, aliquando cædere deſtiterunt.

Et cauſam dicit Sextius de vi? quid ita? quia vivit. At id non ſua culpa: plaga una illa extrema defuit; quæ ſi acceſſiſſet, reliquum ſpiritum exhauſiſſet. Accuſa Lentidium: non percuſſit locum: maledicito Sabinio, homini Reatino, cur tam tempori exclamarit occiſum. Ipſum vero quid accuſas? num defuit gladiis? num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari ſolet, ferrum non recepit?

XXXVIII. An hæc ipſa vis eſt, non poſſe emori? an illa, quod tribunus plebis templum cruentavit? an, quod, cum eſſet ablatus, primumque reſipiſſet, non ſe referri juſſit? ubi eſt crimen, quod reprehenditis? Hic quæro, Judices, ſi illo die gens iſta Clodia, quod facere voluit, effeciſſet; ſi P. Sextius, qui pro occiſo relictus eſt, occiſus eſſet; fuiſtiſne ad arma ituri? fuiſtiſne vos ad patrium illum animum, majorumque virtutem, excitaturi? fuiſtiſne aliquando rempublicam a funeſto latrone repetituri? an etiam tunc quieſceretis, cunctaremini, timeretis, cum rempublicam a facinoroſiſſimis ſicariis, et a ſervis, eſſe oppreſſam atque occupatam videretis? Cujus igitur mortem ulciſceremini, ſi quidem liberi eſſe, et habere

rempublicam, cogitaretis; de ejus virtute viri quid vos loqui, quid ſentire, quid cogitare, quid judicare oporteat, dubitandum putatis?

At vero illi ipſi parricidæ, quorum effrenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo vim facinoris ſui perhorruerant, ut, ſi paulo longior opinio mortis Sextii fuiſſet, Gracchum illum ſuum, transferendi in nos criminis cauſa, occidere cogitarint. Senſit ruſticulus non incautus, (neque enim homines nequam tacere potuerunt) ſuum ſanguinem quæri ad reſtinguendam invidiam facinoris Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat: meſſoria ſe corbe contexit: cum quærerent alii Numerium, alii Quintium, gemini nominis errore ſervatus eſt. Atque hoc ſcitis omnes, uſque adeo hominem in periculo fuiſſe, quoad ſcitum ſit Sextium vivere. Quod niſi eſſet patefactum paulo citius, quam vellem; non illi quidem morte mercenarii ſui transferre potuiſſent invidiam in quos putabant, ſed acerbiſſimi ſceleris infamiam grato quodam ſcelere minuiſſent.

Ac, ſi tunc P. Sextius, Judices, in templo Caſtoris animam, quam vix retinuit, edidiſſet; non dubito, quin, ſi modo eſſet in republica ſenatus, ſi majeſtas populi Romani revixiſſet, aliquando ſtatua huic ob rempublicam interfecto in foro ſtatueretur. Nec vero illorum quiſquam, quos a majoribus noſtris, morte obita, poſitos in illo loco atque in Roſtris collocatos videtis, eſſet P. Sextio aut acerbitate mortis, aut animo in rempublicam, præponendus: qui, cum cauſam civis calamitoſi, cauſam amici, cauſam bene de republica meriti, cauſam ſenatus, cauſam Italiæ, cauſam reipublicæ, ſuſcepiſſet; cumque auſpiciis religionique parens obnuntiaret, quod ſenſerat; luce palam a nefariis peſtibus in Deorum hominumque conſpectu eſſet occiſus, ſanctiſſimo in templo, ſanctiſſima in cauſa, ſanctiſſimo in magiſtratu. Ejus igitur vitam quiſquam ſpoliandam ornamentis eſſe dicet, cujus mortem ornandam monumento ſempiterno putaretis?

XXXIX. Homines, inquit, emiſti, coegiſti, paraſti. Quid uti faceret? ſenatum obſideret? cives indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes incenderet? tecta diſturbaret? templa Deorum immortalium inflammaret? tribunos plebis ferro e Roſtris expelleret? provincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos noſtros reduceret? principem civitatis ferro obſeſſum teneret? Hæc ut efficere poſſet, quæ fieri, niſi armis oppreſſa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum ſibi P. Sextius et copias comparavit.

At nondum erat maturum: nondum res ipſa ad ejuſmodi præſidia viros bonos compellebat. Pulſi nos eramus, non omnino iſta manu ſola, ſed tamen non ſine iſta: vos taciti mirabamini. Captum erat forum anno ſuperiore, æde Caſtoris, tanquam arce aliqua, a fugitivis occupata: ſilebatur. Omnia hominum, cum egeſtate, tum audacia, perditorum, clamore, concurſu, vi, manu, gerebantur: perferebatis. Magiſtratus templis pellebantur; alii omnino aditu ac foro prohibebantur: nemo reſiſtebat. Gladiatores ex prætoris comitatu comprehenſi, in ſenatum introducti, confeſſi, in vincula conjecti a Milone, emiſſi a Serrano: mentio nulla. Forum corporibus civium Romanorum conſtratum cæde nocturna: non modo nulla nova quæſtio, ſed etiam vetera judicia ſublata. Tribunum plebis plus viginti vulneribus acceptis jacentem moribundumque vidiſtis: alterius tribuni plebis, divini hominis (dicam enim quod ſentio, et quod mecum ſentiunt omnes) divini, inſigni quadam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide præditi, domus eſt oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano.

XL. Et tu hoc loco laudas Milonem, et jure laudas. Quem enim unquam virum tam immortali virtute vidimus, qui, nullo præmio propoſito, præter hoc, quod jam contritum et contemptum putatur, judicium bonorum, omnia pericula, ſummos labores, graviſſimas contentiones inimicitiaſque, ſuſcepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuiſſe, non verbis,

quid oporteret a præſtantiſſimis viris in republica fieri, et quid neceſſe eſſet: oportere hominum audacium, everſorum reipublicæ, ſceleri legibus et judiciis reſiſtere: ſi leges non valerent, judicia non eſſent, ſi reſpublica vi conſenſuque audacium armis oppreſſa teneretur; præſidio et copiis defendi vitam et libertatem neceſſe eſſe. Hoc ſentire, prudentiæ eſt; facere, fortitudinis; et ſentire vero et facere, perfectæ cumulatæque virtutis.

Adiit ad rempublicam tribunus plebis, Milo: de cujus laude plura dicam, non quo aut ipſe hæc dici, quam exiſtimari, malit, aut ego hunc laudis fructum præſenti libenter impertiam, præſertim cum verbis conſequi non poſſim; ſed, quod exiſtimo, ſi Milonis cauſam accuſatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii cauſam exiſtimaturos. Adiit igitur T. Annius ad cauſam reipublicæ, ſic, ut civem patriæ recuperare vellet ereptum. Simplex cauſa, conſtans ratio, plena conſenſionis omnium, plena concordiæ. Collegas adjutores habebat: conſulis alterius ſummum ſtudium, alterius animus pene placatus. De prætoribus unus alienus: ſenatus incredibilis voluntas: equitum Romanorum animi ad cauſam excitati, erecta Italia. Duo ſoli erant empti ad impediendum: qui ſi, homines deſpecti et contempti, tantam rem ſuſtinere non potuiſſent, ſe cauſam, quam ſuſceperat, nullo labore peracturum videbat. Agebat auctoritate, agebat conſilio, agebat per ſummum ordinem, agebat exemplo bonorum et fortium civium: quid republica, quid ſe, dignum eſſet, quis ipſe eſſet, quid ſperare, quid majoribus ſuis reddere deberet, diligentiſſime cogitabat.

XLI. Huic gravitati hominis videbat ille gladiator ſe, ſi moribus ageret, parem eſſe non poſſe: ad ferrum, ad faces, ad quotidianam cædem, incendia, rapinas, ſe cum exercitu ſuo contulit: domum oppugnare, itineribus occurrere, vi laceſſere et terrere, cœpit. Non movit hominem ſumma gravitate, ſummaque conſtantia: ſed, quanquam dolor animi, innata libertas, prompta excellenſque virtus, fortiſſimum virum hortabantur, vi vim, oblatam præſertim ſæpius, ut frangeret et refutaret;

tanta moderatio fuit hominis, tantum conſilium, ut contineret dolorem, neque eadem ſe re ulciſceretur, qua eſſet laceſſitus; ſed illum, tot jam funeribus reipublicæ exultantem ac tripudiantem, legum, ſi poſſet, laqueis conſtringeret.

Deſcendit ad accuſandum. Quis unquam tam proprie reipublicæ cauſa, nullis inimicitiis, nullis præmiis, nulla hominum poſtulatione, aut etiam opinione, id unquam eſſe factum? Fracti erant animi hominis: hoc enim accuſante, priſtini illius ſui judicii turpitudinem deſperabat. Ecce tibi conſul, prætor, tribunus plebis, nova novi generis edicta proponunt: Ne reus adſit, ne citetur, ne quæratur, ne mentionem omnino cuiquam judicum aut judiciorum facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriam natus, vi ſceleratorum hominum corroborata, legibus judiciiſque ſublatis? Cervices tribunus plebis privato, præſtantiſſimus vir profligatiſſimo homini, daret? an cauſam ſuſceptam affligeret? an ſe domi contineret? Et vinci turpe putavit, et deterreri. Etiam e republica credidit, ut, quoniam ſibi in illum legibus uti non liceret, illius vim neque in ſuo, neque in reipublicæ, periculo pertimeſceret.

XLII. Quomodo igitur hoc in genere præſidii comparati accuſas Sextium, cum idem laudes Milonem? An, qui ſua tecta defendit; qui ab aris, focis, ferrum flammamque depellit; qui ſibi licere vult tuto eſſe in foro, in templo, in curia; qui vitæ præſidium comparat; qui vulneribus, quæ cernit quotidie toto corpore, movetur, ut aliquo præſidio caput, et cervices, et jugulum, ac latera tutetur: hunc de vi accuſandum putas?

Quis enim veſtrum, Judices, ignorat, ita naturam rerum tuliſſe, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali neque civili jure deſcripto, fuſi per agros ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus, per cædem ac vulnera, aut eripere aut retinere potuiſſent? Qui igitur primi virtute et conſilio præſtanti extiterunt, ii, perſpecto genere

humanæ docilitatis atque ingenii, diſſipatos unum in locum congregarunt, eoſque ex feritate illa ad juſtitiam atque manſuetudinem tranſduxerunt. Tum res ad communem utilitatem, quas publicas appellamus, tum conventicula hominum, quæ poſtea civitates nominatæ ſunt, tum domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, invento et divino et humano jure, mœnibus ſepſerunt.

Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, et illam immanem, nihil tam intereſt, quam jus, atque vis. Horum utro uti nolimus, altero eſt utendum. Vim volumus extingui? jus valeat neceſſe eſt, id eſt, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia diſplicent, aut nulla ſunt? vis dominetur neceſſe eſt. Hæc vident omnes: Milo et vidit, et fecit, ut jus experiretur, vim depelleret. Altero uti voluit, ut virtus audaciam vinceret: altero uſus neceſſario eſt, ne virtus ab audacia vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextii, ſi minus in accuſando, (neque enim per omnes fuit idem neceſſe fieri) at certe in neceſſitate defendendæ ſalutis ſuæ, præſidioque contra vim et manum comparando.

XLIII. O Dii immortales! quemnam oſtenditis exitum nobis? quam ſpem reipublicæ datis? quotus quiſque invenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque cauſam reipublicæ amplectatur, qui bonis viris deſerviat, qui ſolidam laudem veramque quærat? cum ſciat, duo illa reipublicæ pene fata, Gabinium et Piſonem, alterum haurire quotidie ex pacatiſſimis atque opulentiſſimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri; bellum inferre quieſcentibus, ut eorum veteres illibataſque divitias in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundat; villam ædificare in oculis omnium tantam, tugurium ut jam videatur eſſe illa villa, quam ipſe tribunus plebis pictam olim in concionibus explicabat, quo fortiſſimum ac ſummum civem in invidiam homo caſtus ac non cupidus vocaret? Alterum Thracibus ac Dardanis primum pacem maxima pecunia vendidiſſe; deinde, ut illi pecuniam conficere poſſent, vexandam

his Macedoniam et ſpoliandam tradidiſſe; eundemque bona creditorum, civium Romanorum, cum debitoribus Græcis diviſiſſe; cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, ſpoliare Theſſalos, certam Achæis in annos ſingulos pecuniam imperaviſſe, neque tamen ullo in publico aut religioſo loco ſignum, aut tabulam, aut ornamentum, reliquiſſe? Hos ſic illudere, quibus omne ſupplicium, atque omnis jure optimo pœna, debetur; reos eſſe hos duos, quos videtis? Omitto jam Numerium, Serranum, Ælium, quiſquilias ſeditionis Clodianæ: ſed tamen hi quoque etiam nunc volitant, ut videtis; nec, dum vos de vobis aliquid timebitis, illi unquam de ſe pertimeſcent.

XLIV. Nam quid ego de ædile ipſo loquar, qui etiam diem dixit, et accuſavit de vi Milonem? Neque hic tamen ulla unquam injuria adducetur, ut eum tali virtute tantaque firmitate animi ſe in rempublicam fuiſſe pœniteat: ſed, qui hæc vident, adoleſcentes, quonam ſuas mentes conferent? Ille, qui monumenta publica, qui ædes ſacras, qui domos inimicorum ſuorum, oppugnavit, excidit, incendit, qui ſtipatus ſemper ſicariis, ſeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui et peregrinam manum facinoroſorum concitavit, et ſervos ad cædem idoneos emit, et in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat ædilis; accuſat eum, qui aliqua ex parte ejus furorem exultantem repreſſit: hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in privata re Deos penates ſuos, in republica jura tribunatus auſpiciaque, defenderet; accuſare eum moderate, a quo ipſe nefarie accuſatur, per ſenatus auctoritatem non eſt ſitus.

Nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu in accuſatione quæſiſti, quæ eſſet noſtra natio optimatium: ſic enim dixiſti. Rem quæris præclaram juventuti ad diſcendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. De qua pauca, Judices, dicam; et, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa P. Sextii, abhorrebit oratio mea.

XLV. Duo genera ſemper in hac civitate fuerunt eorum, qui verſari in republica, atque in ea ſe excellentius gerere, ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri ſe populares, alteri optimates, et haberi et eſſe voluerunt. Qui ea, quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini jucunda eſſe volebant, populares; qui autem ita ſe gerebant, ut ſua conſilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. Quis ergo iſte optimus? quis? De numero ſi quæris, innumerabiles: neque enim aliter ſtare poſſemus. Sunt principes conſilii publici: ſunt, qui eorum ſectam ſequuntur: ſunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: ſunt municipales ruſticique Romani: ſunt negotia gerentes: ſunt etiam libertini optimates. Numerus, ut dixi, hujus generis late et varie diffuſus eſt; ſed genus univerſum (ut tollatur error) brevi circumſcribi et definiri poteſt. Omnes optimates ſunt, qui neque nocentes ſunt, nec natura improbi, nec furioſi, nec malis domeſticis impediti. Eſto igitur, ut hi ſint, (quam tu nationem appellaſti) qui et integri ſunt, et ſani, et bene de rebus domeſticis conſtituti: horum qui voluntati, commodis, opinioni, in gubernanda republica ſerviunt, defenſores optimatium, ipſique optimates graviſſimi et clariſſimi cives numerantur, et principes civitatis.

Quid eſt igitur propoſitum his reipublicæ gubernatoribus, quod intueri, et quo curſum ſuum dirigere, debeant? id quod eſt præſtantiſſimum, maximeque optabile omnibus ſanis, et bonis, et beatis, cum dignitate otium. Hoc qui volunt, omnes optimates; qui efficiunt, ſummi viri, et conſervatores civitatis, putantur. Neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita convenit, ut otio non proſpiciant; neque ullum amplexari otium, quod abhorreat a dignitate.

XLVI. Hujus autem otioſæ dignitatis hæc fundamenta ſunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, et vel capitis periculo defendenda ſunt: religiones, auſpicia, poteſtates magiſtratuum, ſenatus auctoritas, leges, mos majorum, judicia, juriſdictio, fides, provinciæ, ſocii, imperii laus, res militaris, ærarium.

Harum rerum tot atque tantarum eſſe defenſorem et patronum, magni animi eſt, magni ingenii, magnæque conſtantiæ. Etenim in tanto civium numero magna multitudo eſt eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum ſuorum conſcii, novos motus converſioneſque reipublicæ quærant; aut qui, propter inſitum quendam animi furorem, diſcordiis civium ac ſeditione paſcantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam ſuo, deflagrare. Qui cum auctores ſunt et duces ſuorum ſtudiorum vitiorumque nacti, in republica fluctus excitantur: ut vigilandum ſit iis, qui ſibi gubernacula patriæ depopoſcerunt, enitendumque omni ſcientia ac diligentia, ut, conſervatis his, quæ ego paulo ante fundamenta ac membra eſſe dixi, tenere curſum poſſint, et capere otii illum portum, et dignitatis. Hanc ego viam, Judices, ſi aut aſperam, aut arduam, aut plenam eſſe periculorum, aut inſidiarum negem, mentiar: præſertim cum id non modo intellexerim ſemper, ſed etiam præter cæteros ſenſerim.

XLVII. Majoribus præſidiis et copiis oppugnatur reſpublica, quam defenditur, propterea quod audaces homines et perditi nutu impelluntur, et ipſi etiam ſponte ſua contra rempublicam incitantur; boni neſcio quomodo tardiores ſunt, et, principiis rerum neglectis, ad extremum ipſa denique neceſſitate excitantur: ita ut nonnunquam cunctatione ac tarditate, dum otium volunt etiam ſine dignitate retinere, ipſi utrumque amittant. Propugnatores autem reipublicæ qui eſſe voluerunt, ſi leviores ſunt, deſciſcunt; ſi timidiores, deſunt: permanent illi ſoli, atque omnia reipublicæ cauſa perferunt, qui ſunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui a C. Graccho uſque ad Q. Varium ſeditioſis omnibus reſtitit; quem nulla unquam vis, nullæ minæ, nulla invidia, labefecit: aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuæ; qui, cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum cenſor notaſſet, cumque inſitivum Gracchum contra vim multitudinis incitatæ cenſu prohibuiſſet, cumque in eam legem, quam non jure rogatam judicarat,

jurare unus noluiſſet, de civitate maluit, quam de ſententia, dimoveri: aut, ut vetera exempla, quorum eſt copia digna hujus imperii gloria, relinquam, neve eorum aliquem, qui vivunt, nominem; qualis nuper Q. Catulus fuit: quem neque periculi tempeſtas, neque honoris aura, potuit unquam de ſuo curſu, aut ſpe, aut metu, dimovere.

XLVIII. Hæc imitamini, per Deos immortales! qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis. Hæc ampla ſunt, hæc divina, hæc immortalia: hæc fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, poſteritati propagantur. Eſt labor, non nego: pericula magna, fateor. *Multæ inſidiæ ſunt bonis:* veriſſime dictum eſt. *Sed, te id, quod multi invideant, multique expetant, Inſcitia ſit,* inquit, *poſtulare, ſi tu laborem ſumma cum cura efferas nullum.* Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi cives, *Oderint, dum metuant.*

Præclara enim illa præcepta dederat juventuti: ſed tamen hæc via, hæc ratio reipublicæ capeſſendæ, olim erat magis pertimeſcenda, cum multis in rebus multitudinis ſtudium ad populi commodum ab utilitate reipublicæ diſcrepabat. Tabellaria lex ab L. Caſſio ferebatur. Populus libertatem agi putabat ſuam: diſſentiebant principes, et in ſalute optimatium temeritatem multitudinis et tabellæ licentiam pertimeſcebant. Agrariam Tib. Gracchus legem ferebat. Grata erat populo; fortunæ conſtitui tenuiorum videbantur: nitebantur contra optimates, quod ea diſcordiam excitari videbant; et, cum locupletes poſſeſſionibus diuturnis moverentur, ſpoliari rempublicam propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. Jucunda res plebi Romanæ; victus enim ſuppeditabatur large ſine labore: repugnabant boni, quod et ab induſtria plebem ad deſidiam avocari putabant, et ærarium exhauriri videbatur.

XLIX. Multa etiam, noſtra memoria, quæ conſulto prætereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a conſilio principum diſſideret. Nunc jam nihil eſt, quod populus a delectis

principibuſque diſſentiat; nec flagitat rem ullam, neque novarum rerum eſt cupidus, et otio ſuo, et dignitate optimi cujuſque, et univerſæ reipublicæ gloria, delectatur. Itaque homines ſeditioſi ac turbulenti, quia nulla jam largitione populum Romanum concitare poſſunt, quod plebs, perfuncta graviſſimis ſeditionibus ac diſcordiis, otium malle videatur, conductas habent conciones: neque id agunt, ut ea dicant, aut ferant, quæ illi velint audire, qui in concione ſunt; ſed pretio ac mercede perficiunt, ut, quidquid dicant, id illi velle audire videantur.

Num vos exiſtimatis, Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum veterum, qui populares habebantur, ullum unquam in concione habuiſſe conductum? Nemo habuit: ipſa enim largitio, et ſpes commodi propoſiti, ſine mercede ulla multitudinem concitabat. Itaque temporibus illis, qui populares erant, offendebant illi quidem apud graves et honeſtos homines; ſed populi judiciis, atque omni ſignificatione, florebant. His in theatro plaudebatur: hi ſuffragiis, quod contenderant, conſequebantur: horum homines nomen, orationem, vultum, inceſſum, amabant. Qui autem adverſabantur ei generi, graves et magni homines habebantur; ſed valebant in ſenatu multum, apud bonos viros plurimum: multitudini jucundi non erant, ſuffragiis offendebatur ſæpe eorum voluntas; plauſum vero etiam ſi quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccaſſet, pertimeſcebat. Attamen, ſi qua res erat major, idem ille populus horum auctoritate maxime commovebatur.

L. Nunc, niſi me fallit, in eo ſtatu civitas eſt, ut, ſi operas conductorum removeris, omnes idem de republica ſenſuri eſſe videantur. Etenim tribus locis ſignificari maxime populi Romani judicium ac voluntas poteſt, concione, comitiis, ludorum gladiatorumque conſeſſu. Quæ concio fuit per hos annos, quæ quidem eſſet non conducta, ſed vera, in qua populi Romani conſenſus perſpici poſſet? Habitæ ſunt multæ de me a gladiatore ſceleratiſſimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo

integer : nemo illum fœdum vultum aſpicere , nemo furialem vocem bonus audire poterat. Erant , erant illæ conciones perditorum hominum neceſſario turbulentæ.

Habuit de eodem me P. Lentulus conſul concionem : concurſus eſt populi Romani factus : omnes ordines, tota in illa concione Italia conſtitit. Egit cauſam ſumma cum gravitate copiaque dicendi, tanto ſilentio, tanta approbatione omnium, nihil ut unquam videretur tam populare ad populi Romani aures accidiſſe. Productus eſt ab eo Cn. Pompeius, qui ſe non ſolum auctorem meæ ſalutis, ſed etiam ſupplicem, populo Romano exhibuit. Hujus oratio et pergravis, et grata concioni fuit: ſic contendo, nunquam neque ſententiam ejus auctoritate, neque eloquentiam jucunditate, fuiſſe majorem.

Quo ſilentio ſunt auditi de me cæteri principes civitatis ? quos idcirco non appello hoc loco , ne mea oratio , ſi minus de aliquo dixero, ingrata ; ſi ſatis de omnibus, infinita, eſſe videatur. Cedo nunc ejuſdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. Quis non modo approbavit, ſed non indigniſſimum facinus putavit, illum, non dicam loqui, ſed vivere ac ſpirare ? quis fuit, qui non ejus voce maculari rempublicam , ſeque, ſi eum audiret, ſcelere adſtringi, arbitraretur ?

LI. Venio ad comitia, ſive magiſtratuum placet, ſive legum. Leges videmus ſæpe ferri multas : omitto eas, quæ feruntur ita, vix ut quini, et hi ex alia tribu, qui ſuffragium ferant, reperiantur. De me, quem tyrannum atque ereptorem libertatis eſſe dicebat, in illa ruina reipublicæ dicit ſe legem tuliſſe. Quis eſt, qui ſe, cum contra me ferebatur, iniſſe ſuffragium confiteatur ? Cum autem de me eodem ex ſenatuſconſulto comitiis centuriatis ferebatur , quis eſt , qui non profiteatur ſe affuiſſe , et ſuffragium de ſalute mea tuliſſe ? Utra igitur cauſa popularis debet videri : in qua omnes honeſtates civitatis, omnes ætates, omnes ordines, una conſentiunt ; an in qua Furiæ concitatæ tanquam ad funus reipublicæ convolant ?

An, ſicubi aderit Gellius, homo et fratre indignus, viro clariſſimo atque optimo conſule, et ordine equeſtri, cujus ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit; id erit populare? Eſt enim homo iſte populo Romano deditus. Nihil vidi magis: qui, cum ejus adoleſcentia in ampliſſimis honoribus ſummi viri, L. Philippi, vitrici, florere potuiſſet, uſque eo non fuit popularis, ut bona ſolus comeſſet: deinde ex impuro adoleſcente et petulante, poſteaquam rem paternam ab idiotarum divitiis ad philoſophorum regulam perduxit, Græculum ſe atque otioſum putari voluit; ſtudio literarum ſe ſubito dedidit. Nihil ſane Attæ juvabant. Anagnoſtæ, libelli etiam, pro vino ſæpe oppignerabantur: manebat inſaturabile abdomen, copiæ deficiebant. Itaque ſemper verſabatur in ſpe rerum novarum; otio et tranquillitate reipublicæ conſeneſcebat.

LII. Ecquæ ſeditio unquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui ſeditioſus, cui ille non familiaris? ecquæ turbulenta concio, cujus ille non concitator? cui bene dixit unquam bono? bene dixit? immo, quem fortem et bonum civem non petulantiſſime eſt inſectatus? qui, ut credo, non libidinis cauſa, ſed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxorem. Is de me ſuffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis et gratulationibus parricidarum: in quo tamen eſt me ultus, cum illo ore inimicos eſt meos ſuaviatus: qui, quaſi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipſam cauſam eſt mihi inimicus, quia nihil habet. Utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comediſti? quid? tu meo periculo, gurges ac vorago patrimonii, helluabare; ut, ſi ego conſul rempublicam contra te et gregales tuos defendiſſem, in civitate eſſe me nolles? Te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, ſermonem, congreſſum tuum, fugiunt: te ſororis filius Poſtumus, adoleſcens gravis, ſenili judicio, notavit, cum in magno numero tutorem liberis non inſtituit. Sed, elatus odio, et meo et reipublicæ nomine, quorum ille utri ſit inimicior neſcio; plura dixi, quam dicendum fuit, in furioſiſſimum atque egentiſſimum ganeonem.

Illuc revertor : contra me cum ſit actum, capta urbe atque oppreſſa, Gellium, Firmidium, Titium, ejuſdem modi Furias, illis mercenariis gregibus duces et auctores fuiſſe, cum ipſe lator nihil ab horum turpitudine, audacia, ſordibus, abhorreret. At, cum de dignitate mea ferebatur, nemo ſibi nec valetudinis excuſationem, nec ſenectutis, ſatis juſtam putavit; nemo fuit, qui ſe non rempublicam mecum ſimul revocare in ſuas ſedes arbitraretur.

LIII. Videamus nunc comitia magiſtratuum. Fuit collegium nuper tribunitium, in quo tres minime, vehementer duo, populares exiſtimabantur. Ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum conſiſtendi poteſtas non erat, duos a populo Romano prætores video eſſe factos : et, quantum ſermonibus vulgi et ſuffragiis intelligere potui, præ ſe populus Romanus ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn. Domitii animum conſtantem et egregium, et Q. Ancharii fidem ac fortitudinem, etiam ſi nihil agere potuiſſent, tamen voluntate ipſa gratum fuiſſe. Jam de C. Fannio quæ ſit exiſtimatio, videmus : quod judicium populi Romani in honoribus ejus futurum ſit, nemini dubium eſſe debet.

Quid ? populares illi duo quid egerunt ? Alter, qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil, ſenſerat tantum de republica aliud, atque homines expectabant, vir et bonus, et innocens, et bonis viris ſemper probatus ; quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, et quod illum eſſe populum Romanum, qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, niſi popularis eſſe voluiſſet, facillime perveniſſet. Alter, qui ita ſe in populari ratione jactaret, ut auſpicia, legem Æliam, ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas, bonorum judicium, nihil putaret, ædilitatem petivit cum bonis viris et hominibus primis, ſed non præſtantiſſimis opibus et gratia : tribum ſuam non tulit : Palatinam denique, per quam omnes illæ peſtes vexare populum Romanum dicebantur, perdidit : nec quidquam illis comitiis, quod

boni viri vellent, niſi repulſam tulit. Videtis igitur, populum ipſum, ut ita dicam, jam non eſſe popularem, qui ita vehementer eos, qui populares habentur, reſpuat; eos autem, qui ei generi adverſantur, honore digniſſimos judicet.

LIV. Veniamus ad ludos: facit enim, Judices, veſter iſte in me animorum oculorumque conjectus, ut mihi jam licere putem remiſſiore uti genere dicendi. Comitiorum et concionum ſignificationes interdum veræ ſunt, nonnunquam vitiatæ atque corruptæ: theatrales gladiatoriique conſeſſus dicuntur omnino ſolere, levitate nonnullorum, emptos plauſus et exiles et raros excitare: attamen facile eſt, cum id fit, quemadmodum et a quibus fiat, et quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nunc dicam, quibus viris, aut cui generi civium, maxime applaudatur? neminem veſtrum fallit. Sit hoc ſane leve; quod non ita eſt, quoniam optimo cuique impertitur: ſed, ſi eſt leve, homini gravi leve eſt; ei vero, qui pendet a rebus leviſſimis, qui rumore, et, ut ipſi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plauſum immortalitatem, ſibilum mortem, videri neceſſe eſt.

Ex te igitur, Scaure, potiſſimum quæro, qui ludos apparatiſſimos magnificentiſſimoſque feciſti, ecquis iſtorum popularium tuos ludos aſpexerit; ecquis ſe theatro, populoque Romano, commiſerit. Ipſe ille maxime ludius, non ſolum ſpectator, ſed actor, et acroama; qui omnia ſororis embolia novit; qui in cœtum mulierum pro pſaltria adducitur; nec tuos ludos aſpexit in illo ardenti tribunatu ſuo, nec ullos alios, niſi eos, a quibus vix vivus effugit. Semel, inquam, ſe ludis homo popularis commiſit omnino, cum in templo Virtutis honos habitus eſſet virtuti, Caiique Marii, conſervatoris hujus imperii, monumentum municipi ejus, et reipublicæ defenſori, ſedem ad ſalutem præbuiſſet.

LV. Quo quidem tempore, quid populus Romanus ſentire ſe oſtenderit, utroque in genere declaratum eſt: primo, cum, audito ſenatus conſulto, ore ipſi atque abſenti ſenatui plauſus

eſt ab univerſis datus; deinde, cum ſenatoribus ſingulis ſpectatum e ſenatu redeuntibus. Cum vero ipſe, qui ludos faciebat, conſul aſſedit; ſtantes, et manibus paſſis gratias agentes, et lacrymantes gaudio, ſuam erga me benevolentiam ac miſericordiam declararunt. At, cum ille furibundus, incitata illa ſua vecordi mente, veniſſet, vix ſe populus Romanus tenuit: vix homines odium ſuum a corpore ejus impuro atque infando repreſſerunt: voces quidem, et palmarum intentus, et maledictorum clamorem, omnes profuderunt.

Sed quid ego populi Romani animum virtutemque commemoro, libertatem jam ex diuturna ſervitute reſpicientis, in eo homine, cui tum petenti jam ædilitatem ne hiſtriones quidem coram ſedenti pepercerunt? Nam, cum ageretur Togata, Simulans, ut opinor, caterva tota, clariſſima concentione, in ore impuri hominis imminens concionata eſt. *Huic vitæ tuæ*— et, *Poſt-principia atque exitus vitioſæ vitæ!* ſedebat exanimatus: et is, qui antea cantorum convicio conciones celebrare ſuas ſolebat, cantorum ipſorum vocibus ejiciebatur. Et, quoniam facta mentio eſt ludorum, ne illud quidem prætermittam, in magna varietate ſententiarum nunquam ullum fuiſſe locum, in quo aliquid a poeta dictum cadere in tempus noſtrum videretur, quod aut populum univerſum fugeret, aut non exprimeret ipſe actor. Et, quæſo, hoc loco, Judices, ne qua me levitate ductum ad inſolitum genus dicendi labi putetis, ſi de poetis, de hiſtrionibus, de ludis, in judicio loquar.

LVI. Non ſum tam ignarus, Judices, cauſarum, non tam inſolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, et omnes undique floſculos carpam atque delibem: ſcio, quid gravitas veſtra, quid hæc advocatio, quid illi conventus, quid dignitas P. Sextii, quid periculi magnitudo, quid ætas, quid honos meus, poſtulet. Sed mihi ſumpſi hoc loco doctrinam quandam juventuti, qui eſſent optimates: in ea explicanda demonſtrandum eſt, non eſſe populares omnes eos, qui putentur. Id facillime conſequar, ſi univerſi populi judicium verum et

incorruptum, et ſi intimos ſenſus civitatis, expreſſero. Quid fuit illud, quod, recenti nuntio de illo ſenatus-conſulto, quod factum eſt in templo Virtutis, ad ludos ſcenamque perlato, conſeſſu maximo, ſummus artifex, et mehercule ſemper partium in republica, tanquam in ſcena, optimatium, flens, et recenti lætitia, et miſto dolore ac deſiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam cauſam, quam egomet de me agere potuiſſem? ſummi enim poetæ ingenium non ſolum arte ſua, ſed etiam dolore, exprimebat. *Quid enim? qui rempublicam certo animo adjuverit, ſtatuerit, ſteterit cum Achivis.* Vobiſcum me ſtetiſſe dicebat, veſtros ordines demonſtrabat. Revocabatur ab univerſis. *Re dubia, nec dubitarit vitam offerre, nec capiti pepercerit.* Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur? cum jam, omiſſo geſtu, verbis poetæ, et ſtudio actoris, et expectationi noſtræ, plauderetur? *Summum amicum, ſummo in bello*— (nam illud ipſe actor adjungebat amico animo; et fortaſſis homines propter aliquod deſiderium approbabant) *ſummo ingenio præditum.*

LVII. Tum illa quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo poſt in eadem fabula ſunt acta? *O pater*—Me, me ille abſentem, ut patrem, deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alii ſæpe in ſenatu patrem patriæ nominarant. Quanto cum fletu de illis noſtris incendiis ac ruinis, cum patrem pulſum, patriam afflictam, deploraret, domum incenſam everſamque? ſic egit, ut, demonſtrata priſtina fortuna, cum ſe convertiſſet, *Hæc omnia vidi inflammari*—fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. Pro Dii immortales! quid? illa quemadmodum dixit idem? quæ mihi quidem ita et acta et ſcripta videntur eſſe, ut vel a Catulo, ſi revixiſſet, præclare poſſe dici viderentur. Is enim libere reprehendere et accuſare populi nonnunquam temeritatem ſolebat, aut errorem ſenatus: *O ingratifici Argivi, inanes Graii, immemores beneficii!* Non erat illud quidem verum: non enim ingrati, ſed miſeri, quibus reddere ſalutem, a quo acceperant, non liceret; nec unus

in quemquam unquam gratior, quam in me univerſi. Sed tamen illud ſcripſit diſertiſſimus poeta pro me; egit fortiſſimus actor, non ſolum optimus, de me, cum omnes ordines demonſtraret, ſenatum, equites Romanos, univerſum populum Romanum, accuſaret: *Exulare ſinitis, ſiviſtis pelli, pulſum patimini.* Quæ tum ſignificatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab univerſo populo Romano in cauſa hominis non popularis, equidem audiebamus: exiſtimare facilius poſſunt, qui adfuerunt.

LVIII. Et, quoniam me huc provexit oratio, hiſtrio caſum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret cauſam meam, ut vox ejus illa præclara lacrymis impediretur. Neque poetæ, quorum ego ſemper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Romanus non ſolum plauſu, ſed etiam gemitu ſuo, comprobavit. Utrum igitur hæc Æſopum potius pro me, aut Accium, dicere oportuit, ſi populus Romanus liber eſſet, an principes civitatis? Nominatim ſum appellatus in Bruto, *Tullius, qui libertatem civibus ſtabiliverat.* Millies revocatum eſt. Parumne videbatur populum Romanum judicare, id a me et a ſenatu eſſe conſtitutum, quod perditi cives ſublatum per nos criminabantur? Maximum vero populi Romani judicium univerſo conſeſſu gladiatorio declaratum eſt: erat enim munus Scipionis, dignum et eo ipſo, et illo Q. Metello, cui dabatur. Id autem ſpectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur; quo multitudo maxime delectatur. In hunc conſeſſum P. Sextius tribunus plebis, cum ageret nihil aliud in eo magiſtratu, niſi meam cauſam, venit, et ſe populo dedit, non plauſus cupiditate, ſed ut ipſi inimici noſtri voluntatem univerſi populi viderent. Venit, ut ſcitis, ad columnam Meniam. Tantus eſt ex omnibus ſpectaculis uſque a Capitolio, tantus ex fori cancellis, plauſus excitatus, ut nunquam major conſenſio aut apertior populi Romani univerſi fuiſſe ulla in cauſa diceretur. Ubi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, civium expulſores?

Aliuſne eſt aliquis improbis civibus peculiaris populus, cui nos offenſi inviſique fuerimus?

LIX. Equidem exiſtimo, nullum tempus eſſe frequentioris populi, quam illud gladiatorium; neque concionis ullius, neque vero ullorum comitiorum. Hæc igitur innumerabilis hominum multitudo, hæc populi Romani tanta ſignificatio ſine ulla varietate univerſi, cum illis ipſis diebus de me actum iri putaretur, quid declaravit, niſi optimorum civium ſalutem et dignitatem populo Romano caram eſſe univerſo?

At vero et ille tribunus plebis, qui de me, non patris, avi, proavi, majorum denique ſuorum omnium, ſed Græculorum, inſtituto, concionem interrogare ſolebat, Velletne me redire; et, cum erat reclamatum ſemivivis mercenariorum vocibus, populum Romanum negare dicebat: is, cum quotidie gladiatores ſpectaret, nunquam eſt conſpectus, cum veniret: emergebat ſubito, cum ſub tabulas ſubrepſerat, ut, *Mater te appello*—dicturus videretur. Itaque illa via latebroſa, qua ſpectatum ille veniebat, Appia jam vocabatur: qui tamen, quoquo tempore conſpectus erat, non modo gladiatores, ſed equi ipſi gladiatorum, repentinis ſibilis extimeſcebant.

Videtiſne igitur, quantum inter populum Romanum et concionem interſit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem conſiſtere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani ſignificatione decorari?

Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipſe Carthaginem ſua voluntate ad ſupplicium, quam ſine iis captivis, a quibus ad ſenatum miſſus erat, Romæ manere, maluerit? et mihi negas optandum reditum fuiſſe per familias comparatas, et homines armatos.

LX. Vim ſcilicet ego deſideravi, qui, dum vis fuit, nihil egi, et quem, ſi vis non fuiſſet, nulla res labefactare potuiſſet. Hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, ut verear, ne quis me ſtudio gloriæ putet idcirco exiſſe, ut ita redirem? Quem enim unquam ſenatus civem, niſi me, nationibus exteris

commendavit? Cujus unquam propter ſalutem, niſi meam, ſenatus publice ſociis populi Romani gratias egit? De me uno patres conſcripti decreverunt, ut, qui provincias cum imperio obtinerent, qui quæſtores legatique eſſent, ſalutem et vitam meam cuſtodirent. In una mea cauſa poſt Romam conditam factum eſt, ut literis conſularibus, ex ſenatus-conſulto, cuncta ex Italia, omnes, qui rempublicam ſalvam vellent, convocarentur. Quod nunquam ſenatus in univerſæ reipublicæ periculo decrevit, id in unius mea ſalute conſervanda decernendum putavit. Quem curia magis requiſivit? quem forum luxit? quem æque ipſa tribunalia deſideraverunt? Omnia diſceſſu meo deſerta, horrida, muta, plena luctus et mœroris fuerunt. Quis eſt Italiæ locus, in quo non fixum ſit in publicis monumentis ſtudium ſalutis meæ, teſtimonium dignitatis?

LXI. Nam quid ego illa de me divina ſenatus-conſulta commemorem? vel quod in templo Jovis Optimi Maximi factum eſt, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de ſcripto ſententia dicta, mihi uni teſtimonium patriæ conſervatæ dedit? cujus ſententiam ita frequentiſſimus ſenatus ſecutus eſt, ut unus diſſentiret hoſtis; idque ipſum tabulis publicis mandaretur, ad memoriam poſteri temporis ſempiternam: vel quod eſt poſtridie decretum in curia, populi ipſius Romani, et eorum, qui ex municipiis convenerant, admonitu, ne quis de cælo ſervaret; ne quis moram ullam afferret; ſi quis aliter feciſſet, eum plane everſorem reipublicæ fore, idque ſenatum graviſſime laturum; et ut ſtatim de ejus facto referretur? Qua gravitate ſua cum frequens ſenatus nonnullorum ſcelus audaciamque tardaſſet; tamen illud addidit, ſi diebus quinque, quibus agi de me potuiſſet, non eſſet actum, redirem in patriam, dignitate omni recuperata.

LXII. Decrevit eodem tempore ſenatus, ut iis, qui ex tota Italia ſalutis meæ cauſa convenerant, agerentur gratiæ; atque ut iidem ad res redeuntes, ut venirent, rogarentur. Hæc erat

ſtudiorum in mea ſalute contentio; ut ii, qui a ſenatu de me rogabantur, iidem ſenatui pro me ſupplicarent. Atque ita in his rebus unus eſt ſolus inventus, qui ab hac tam impenſa voluntate bonorum palam diſſideret, ut etiam Q. Metellus conſul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus reipublicæ fuiſſet inimicus, de mea ſalute retulerit. Qui excitatus cum ſumma auctoritate P. Servilii, tum incredibili quadam gravitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis evocaſſet Metellos, et ad illius generis, quod ſibi cum eo commune eſſet, dignitatem propinqui ſui mentem a Clodianis latrociniis reflexiſſet; cumque eum ad domeſtici exempli memoriam, et ad unum dicto citius Metelli caſum vel glorioſum, vel gravem, convertiſſet: collacrymavit, ut vir egregius, ac vere Metellus, totumque ſe P. Servilio dicenti etiam tum tradidit; nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejuſdem ſanguinis potuit ſuſtinere, et mecum abſens beneficio rediit in gratiam. Quod certe, ſi eſt aliquis ſenſus in morte præclarorum virorum, cum omnibus Metellis, tum vero uni viro fortiſſimo, et præſtantiſſimo civi gratiſſimum, fratri ſuo, fecit, ſocio laborum, periculorum, conſiliorum meorum.

LXIII. Reditus vero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi advenienti, tanquam totius Italiæ, atque ipſius patriæ, dexteram porrexerint Brunduſini; cum ipſis nonis Sextilibus idem dies adventus mei fuiſſet, qui et natalis idem cariſſimæ filiæ, quam ex graviſſimo tum primum deſiderio luctuque conſpexi; idem etiam ipſius coloniæ Brunduſinæ, idemque Salutis: cumque me domus eadem optimorum et doctiſſimorum virorum, Lenii Flacci, et patris, et fratris ejus, lætiſſima accepiſſet, quæ proximo anno mœrens receperat, et ſuo præſidio periculoque defenderat: cumque itinere toto urbes Italiæ feſtos dies agere adventus mei videbantur; viæ multitudine legatorum undique miſſorum celebrabantur; ad urbem acceſſus incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat; iter a porta, in Capitolium aſcenſus, domum reditus, erat ejuſmodi,

ut ſumma in lætitia illud dolerem, civitatem, tam gratam, tam miſeram atque oppreſſam fuiſſe.

Habes igitur, quod ex me quæſiſti, qui eſſent optimates. Non eſt natio, ut dixiſti: quod ego verbum agnovi: eſt enim illius, a quo uno maxime P. Sextius ſe oppugnari videt, hominis ejus, qui hanc nationem deleri et concidi cupivit; qui C. Cæſarem, mitem hominem et a cæde abhorrentem, ſæpe increpuit, ſæpe accuſavit, cum affirmaret, illum nunquam, dum hæc natio viveret, ſine cura futurum. Nihil profecit de univerſis: de me agere non deſtitit: me oppugnavit primum per indicem Vettium, quem in concione de me et de clariſſimis viris interrogavit: in quo tamen eos cives conjunxit eodem periculo et crimine, ut a me inierit gratiam, quod me cum ampliſſimis et fortiſſimis viris congregavit.

LXIV. Sed poſtea mihi, nullo meo merito, niſi quod bonis placere cupiebam, omnes eſt inſidias ſceleratiſſime machinatus. Ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie aliquid defecti afferebat: ille hominem mihi amiciſſimum, Cn. Pompeium, monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipſo caveret: ille ſe ſic cum inimico meo copularat, ut illum meæ proſcriptionis, quam adjuvabat Sex. Clodius, homo iis digniſſimus, quibuſcum vivit, tabulam eſſe, ſe ſcriptorem, diceret: ille unus ordinis noſtri diſceſſu meo, luctu veſtro, palam exultavit. De quo ego, cum quotidie rueret, verbum feci, Judices, nunquam: neque putavi, cum omnibus machinis ac tormentis, vi, exercitu, copiis oppugnarer, de uno ſagittario me queri convenire.

Acta mea ſibi ait diſplicere: quis neſcit? qui legem eam contemnat, quæ dilucide vetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus ſit, dare? In quo ejus temeritatem ſatis mirari, Judices, non queo: facit apertiſſime contra legem: facit is, qui neque elabi ex judicio jucunditate ſua, neque emitti gratia, poteſt; neque opibus et potentia leges ac judicia perfringere. Quæ res hominem impellit, ut ſit tam intemperans?

Iſta nimia gloriæ cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus eſt ſpecioſam, nobilem, glorioſam: norat ſtudia populi; videbat clamores et concurſus futuros. Hac expectatione elatus homo, flagrans cupiditate gloriæ, tenere ſe non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum eſſet ipſe pulcherrimus. Si ob eam cauſam peccaret, et, pro recenti populi Romani in ſe beneficio, populari ſtudio elatus; tamen ignoſceret nemo. Cum vero ne de venalibus quidem homines electos, ſed ex ergaſtulis emptos, nominibus gladiatoriis ornarit, et ſortito alios Samnites, alios Provocatores, fecerit; tanta licentia, tanta legum contemptio, nonne quem habitura ſit exitum, pertimeſcit?

Sed habet defenſiones duas: primum, Do, inquit, beſtiarios; lex eſt ſcripta de gladiatoribus. Feſtive. Accipite aliquid etiam acutius: dicit ſe non gladiatores, ſed unum gladiatorem, dare, et totam ædilitatem in munus hoc tranſtuliſſe. Præclara ædilitas: unus leo; ducenti beſtiarii. Verum utatur hac defenſione: cupio eum ſuæ cauſæ confidere: ſolet enim tribunos plebis appellare, et vi judicium diſturbare, cum diffidit. Quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod ſe ſtatuit omnino conſularem legem nullam putare. Cæciliam - Didiam, Liciniam - Juniam, contempſit. Etiamne ejus, quem ſua lege et ſuo beneficio ornatum, munitum, armatum, ſolet gloriari, C. Cæſaris legem de pecuniis repetundis non putat eſſe legem? Et aiunt alios eſſe, qui acta Cæſaris reſcindant, cum hæc optima lex et ab illo ſocero ejus, et ab hoc aſſecla, negligatur?

LXV. Et cohortari auſus eſt accuſator in hac cauſa vos, Judices, ut aliquando eſſetis ſeveri, aliquando medicinam adhiberetis reipublicæ? Non eſt ea medicina, cum ſanæ parti corporis ſcalpellum adhibetur, atque integræ: carnificina eſt iſta, et crudelitas: hi medentur reipublicæ, qui exſecant peſtem aliquam, tanquam ſtrumam civitatis. Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, et ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus,

eorumque principibus, ac reipublicæ defenſoribus: voſque, adoleſcentes, et qui nobiles eſtis, ad majorum veſtrum imitationem excitabo; et qui ingenio et virtute nobilitatem poteſtis conſequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi et honore et gloria floruerunt, cohortabor.

Hæc eſt una via, mihi credite, et laudis, et dignitatis, et honoris, a bonis viris, ſapientibus, et bene natura conſtitutis, laudari et diligi; noſſe deſcriptionem civitatis, a majoribus noſtris ſapientiſſime conſtitutam: qui, cum regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creaverunt, ut conſilium ſenatus reipublicæ proponerent ſempiternum; deligerentur autem in id conſilium ab univerſo populo, aditusque in illum ſummum ordinem omnium civium induſtriæ ac virtuti pateret. Senatum reipublicæ cuſtodem, præſidem, propugnatorem, collocaverunt: hujus ordinis auctoritate uti magiſtratus, et quaſi miniſtros graviſſimi conſilii eſſe, voluerunt: ſenatum autem ipſum proximorum ordinum ſplendore confirmari, plebis libertatem et commoda tueri atque augere, voluerunt.

LXVI. Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates ſunt, cujuſcunque ſint ordinis: qui autem præcipue ſuis cervicibus tanta munia atque rempublicam ſuſtinent, ii ſemper habiti ſunt optimatium principes, auctores et conſervatores civitatis. Huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos adverſarios, inimicos, invidos eſſe, multa proponi pericula, multas inferri injurias, magnos eſſe experiendos et ſubeundos labores: ſed mihi omnis oratio eſt cum virtute, non cum deſidia; cum dignitate, non cum voluptate; cum iis, qui ſe patriæ, qui ſuis civibus, qui laudi, qui gloriæ, non qui ſomno, et conviviis, et delectationi, natos arbitrantur. Nam, ſi qui voluptatibus ducuntur, et ſe vitiorum illecebris et cupiditatum lenociniis dediderunt, miſſos faciant honores; ne attingant rempublicam; patiantur viros fortes labore, ſe otio ſuo, perfrui. Qui autem bonam famam bonorum, quæ ſola vere gloria nominari poteſt, expetunt, aliis otium quærere debent et voluptates, non ſibi.

Sudandum eſt his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, ſubeundæ ſæpe pro republica tempeſtates: cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus, dimicandum. Hæc audivimus de clariſſimorum virorum conſiliis et factis; hæc accepimus, hæc legimus. Neque eos in laude poſitos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad ſeditionem, aut qui largitione cæcarunt mentes imperitorum, aut qui fortes et claros viros, et bene de republica meritos, in invidiam aliquam vocaverunt: leves hos ſemper noſtri homines, et audaces, et malos, et pernicioſos cives putaverunt. At vero qui horum impetus et conatus repreſſerunt, qui auctoritate, qui fide, qui conſtantia, qui magnitudine animi, conſiliis audacium reſtiterunt; ii graves, ii principes, ii duces, ii auctores hujus ordinis, et dignitatis, atque imperii, ſemper habiti ſunt.

LXVII. Ac, ne quis ex noſtro aut aliquorum præterea caſu hanc vitæ viam pertimeſcat; unus in hac civitate, quem quidem ego poſſim dicere, præclare vir de republica meritus, L. Opimius indigniſſime concidit: cujus monumentum celeberrimum in foro, ſepulcrum deſertiſſimum in littore Dyrrhachino relictum eſt. Atque hunc tamen flagrantem invidia propter interitum C. Gracchi ſemper ipſe populus Romanus periculo liberavit: alia quædam civem egregium iniqui judicii procella pervertit. Cæteri vero aut repentina vi perculſi, ac tempeſtate populari, per populum tamen ipſum recreati ſunt atque revocati; aut omnino invulnerati inviolatique vixerunt. At vero ii, qui ſenatus conſilium, qui auctoritatem bonorum, qui inſtituta majorum neglexerunt, et imperitæ aut concitatæ multitudini jucundi eſſe voluerunt; omnes fere reipublicæ pœnas aut præſenti morte, aut turpi exilio, dependerunt.

Quod ſi apud Athenienſes, homines Græcos, longe a noſtrorum hominum gravitate disjunctos, non deerant qui rempublicam contra populi temeritatem defenderent, cum omnes, qui ita fecerant, e civitate ejicerentur; ſi Themiſtoclem illum, conſervatorem patriæ, non deterruit a republica defendenda nec

Miltiadis calamitas, qui illam civitatem paulo ante ſervarat, nec Ariſtidis fuga, qui unus omnium juſtiſſimus fuiſſe traditur; ſi poſtea ſummi ejuſdem civitatis viri, quos nominatim appellari non eſt neceſſe, propoſitis tot exemplis iracundiæ levitatiſque popularis, tamen ſuam rempublicam illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primum, in ea civitate nati, unde orta mihi gravitas et magnitudo animi videtur; tum in tanta gloria inſiſtentes, ut omnia humana leviora videri debeant; deinde, ad eam rempublicam tuendam aggreſſi, quæ tanta dignitate eſt, ut eam defendentem occidere non aliud ſit, quam oppugnantem rerum potiri?

LXVIII. Homines Græci, quos antea nominavi, inique a ſuis civibus damnati atque expulſi, tamen, quia bene ſunt de ſuis civitatibus meriti, tanta hodie gloria ſunt, non in Græcia ſolum, ſed etiam apud nos, atque in cæteris terris, ut eos, a quibus illi oppreſſi ſunt, nemo nominet; horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. Quis Carthaginenſium pluris fuit Annibale, conſilio, virtute, rebus geſtis; qui unus cum tot imperatoribus noſtris per tot annos de imperio et de gloria decertavit? hunc ſui cives e civitate ejecerunt; nos etiam hoſtem literis noſtris et memoria videmus eſſe celebratum.

Quare imitemur noſtros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Æmilios, innumerabiles alios, qui hanc rempublicam ſtabiliverunt; quos equidem in Deorum immortalium cœtu ac numero repono. Amemus patriam, pareamus ſenatui, conſulamus bonis: præſentes fructus negligamus, poſteritati et gloriæ ſerviamus: id eſſe optimum putemus, quod erit rectiſſimum: ſperemus quæ volumus, ſed quod acciderit feramus: cogitemus denique, corpus virorum fortium, magnorumque hominum, eſſe mortale; animi vero motus et virtutis gloriam ſempiternam: neque, hanc opinionem ſi in illo ſanctiſſimo Hercule conſecratam videmus, cujus corpore ambuſto, vitam ejus et virtutem immortalitas excepiſſe dicitur, minus exiſtimemus eos, qui hanc

tantam rempublicam ſuis conſiliis aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut ſervarint, eſſe immortalem gloriam conſecutos.

LXIX. Sed me repente, Judices, de fortiſſimorum et clariſſimorum civium dignitate et gloria dicentem, et plura etiam dicere parantem, horum aſpectus in ipſo curſu orationis repreſſit. Video P. Sextium, meæ ſalutis, veſtræ auctoritatis, publicæ cauſæ defenſorem, propugnatorem, auctorem, reum: video hunc prætextatum ejus filium oculis lacrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem veſtræ libertatis, cuſtodem ſalutis meæ, ſubſidium afflictæ reipublicæ, extinctorem domeſtici latrocinii, repreſſorem cædis quotidianæ, defenſorem templorum atque tectorum, præſidium curiæ, ſordidatum et reum: video P. Lentulum, cujus ego patrem deum ac parentem ſtatuo fortunæ ac nominis mei, et fratris, rerumque noſtrarum, in hoc miſero ſqualore et ſordibus: cui ſuperior annus idem et virilem, patris; et prætextam, populi judicio, togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis injuſtiſſimæ ſubitam acerbitatem pro patre fortiſſimo, et clariſſimo cive, deprecantem.

Atque hic tot et talium civium ſqualor, hic luctus, hæ ſordes ſuſceptæ ſunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum caſum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitanti ſenatui, poſcenti Italiæ, vobis omnibus orantibus, reddiderunt. Quod tantum eſt in me ſcelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos indicia, literas, confeſſiones, communis exitii detuli? cum parui vobis? At, ſi ſceleſtum eſt amare patriam, pertuli pœnarum ſatis: everſa domus eſt, fortunæ vexatæ, diſſipati liberi, raptata conjux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum: ego pulſus aris, focis, Diis penatibus, diſtractus a meis, carui patria, quam, uti leviſſime dicam, certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, ſcelus infidelium, fraudem invidorum.

Si hoc non eſt ſatis, quod hæc omnia deleta videntur reditu meo; multo mihi, multo, inquam, Judices, præſtat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defenſoribus et conſervatoribus calamitatem. An ego in hac urbe eſſe poſſim, his pulſis, qui me hujus urbis compotem fecerunt? Non ero, non potero eſſe, Judices: neque hic unquam puer, qui his lacrymis, qua ſit pietate, declarat, amiſſo patre ſuo propter me, me ipſum incolumem videbit; nec, quotieſcunque me viderit, ingemiſcet, ac peſtem ſuam, et patris ſui, ſeſe dicet videre. Ego vero vos in omni fortuna, quæcunque erit oblata, complectar; nec me ab iis, quos meo nomine ſordidatos videtis, unquam ulla fortuna divellet; neque eæ nationes, quibus me ſenatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me ſine me videbunt.

Sed hæc Dii immortales, qui me ſuis templis advenientem receperunt, ſtipatum ab his viris et P. Lentulo conſule, atque ipſa reſpublica, qua nihil eſt ſanctius, veſtræ poteſtati, Judices, commiſerunt. Vos hoc judicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere, poteſtis: vos his civibus uti optimis, vos me reficere, et renovare rempublicam. Quare vos obteſtor, atque obſecro, ut, ſi me ſalvum eſſe voluiſtis, eos conſervetis, per quos me recuperaviſtis.

# IN

# VATINIUM

## ORATIO XXXIII.

I. SI, tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus teſtimonium, propter turpitudinem vitæ ſordeſque domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adverſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem, arbitrabatur. Sed fui paulo in te intemperantior fortaſſe, quam debui: odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus ſuperare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odiſſem, tamen vexatum potius, quam deſpectum, vellem dimittere.

Quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congreſſu, nemo aditu, nemo ſuffragio, nemo civitate, nemo luce, dignum putet; nulla me ad id cauſa impuliſſet, niſi ut ferocitatem tuam iſtam comprimerem, et audaciam frangerem, et loquacitatem pauciſſimis interrogationibus irretitam retardarem. Etenim debuiſti, Vatini, etiam ſi falſo veniſſes in ſuſpicionem P. Sextio, tamen mihi ignoſcere, ſi, in tanto hominis de me optime meriti periculo, et tempori ejus et voluntati parere voluiſſem. Sed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano ſermonem non modo de Sextio

accuſando, ſed nulla unquam de re, fuiſſe, paulo ante imprudens indicaſti: qui et T. Claudium tecum communicaſſe, et a te conſilium P. Sextii accuſandi petiſſe, et Albinovanum, quem antea vix tibi notum eſſe dixiſſes, domum tuam veniſſe, multa tecum locutum, dixeris: denique conciones P. Sextii ſcriptas, quas neque noſſet, neque reperire poſſet, te Albinovano dediſſe, eaſque in hujus judicio eſſe recitatas. In quorum altero es confeſſus, a te accuſatores eſſe inſtructos et ſubornatos; in altero inconſtantiam tuam cum levitate, tum etiam perjurio, implicatam refelliſti: cum, quem alieniſſimum a te eſſe dixiſſes, eum domi tuæ fuiſſe; quem prævaricatorem ab initio judicaſſes, ei te, quos rogaſſet, ad accuſandum libros dixeris dediſſe.

II. Nimium es vehemens feroxque natura: non putas fas eſſe verbum ex ore exire cujuſquam, quod non jucundum et honorificum ad aures tuas accidat. Veniſti iratus omnibus: quod ego, ſimul ac te adſpexi, prius quam loqui cœpiſti, cum ante Gellius, nutricula ſeditioſorum omnium, teſtimonium diceret, ſenſi, atque providi: repente enim te, tanquam ſerpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus, intuliſti: ut mihi renovatus ille tuus in te * * * Veterem meum amicum, ſed tamen tuum familiarem, defenderim, cum in hac civitate oppugnatio ſoleat, qua tu nunc uteris, nonnunquam, defenſio nunquam, vituperari. Sed quæro a te, cur C. Cornelium non defenderem. Num legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit: num Æliam, num Fuſiam legem neglexerit: num conſuli vim attulerit: num armatis hominibus templum tenuerit: num interceſſorem vi dejecerit: num religiones polluerit: ærarium exhauſerit: rempublicam compilarit. Tua ſunt, tua ſunt, hæc omnia. Cornelio ejuſmodi nihil objectum eſt. Codicem legiſſe dicebatur. Defendebatur, teſtibus collegis ſuis, non recitandi cauſa legiſſe, ſed recognoſcendi. Conſtabat tamen, Cornelium concilium illo die dimiſiſſe, interceſſioni paruiſſe. Tu vero, cui Cornelii defenſio diſplicet, quam cauſam ad patronos tuos, aut quod os, afferes? quibus jam præſcribis,

quanto illis probro futurum ſit, ſi te defenderint, cum tu mihi Cornelii defenſionem in maledictis objiciendam putaris.

Attamen hoc, Vatini, memento, paulo poſt iſtam defenſionem meam, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cum univerſi populi Romani ſumma voluntate, tum optimi cujuſque ſingulari ſtudio, magnificentiſſime poſt hominum memoriam conſulem factum, omniaque ea me pudenter vivendo conſecutum eſſe, quæ tu impudenter vaticinando ſperare te ſæpe dixiſti.

III. Nam, quod mihi diſceſſum objeciſti meum, et quod horum, quibus ille dies acerbiſſimus fuit, qui idem tibi lætiſſimus, luctum et gemitum renovare voluiſti; tantum tibi reſpondeo, me, cum tu cæteræque reipublicæ peſtes armorum cauſam quæreretis, et cum per meum nomen fortunas locupletium diripere, ſanguinem principum civitatis exſorbere, crudelitatem veſtram odiumque diuturnum, quod in bonos jam inveteratum habebatis, ſaturare cuperetis; ſcelus et furorem veſtrum cedendo maluiſſe frangere, quam reſiſtendo. Quare peto a te, ut mihi ignoſcas, Vatini, cum patriæ pepercerim, quam ſervaram; et, ſi ego te perditorem et vexatorem reipublicæ fero, tu me conſervatorem et cuſtodem feras. Deinde ejus viri diſceſſum increpas, quem vides omnium civium deſiderio, ipſius denique reipublicæ luctu, eſſe revocatum?

At enim dixiſti, non mea, ſed reipublicæ cauſa, homines de meo reditu laboraſſe. Quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in rempublicam ingreſſus optabilius quidquam arbitretur, quam ſe a ſuis civibus reipublicæ cauſa diligi. Scilicet aſpera mea natura, difficilis aditus, gravis vultus, ſuperba reſponſa, inſolens vita: nemo humanitatem meam, nemo conſuetudinem, nemo conſilium, nemo auxilium, requirebat: cujus deſiderio, ut hæc minima dicam, forum mœſtum, muta curia, omnia denique bonarum artium ſtudia ſiluerunt.

Sed nihil ſit factum mea cauſa: omnia illa ſenatus-conſulta, populi juſſa, Italiæ totius, cunctarum ſocietatum, collegiorum

omnium decreta, de me reipublicæ cauſa eſſe facta fateamur. Quid ergo, homo imperitiſſime ſolidæ laudis, ac veræ dignitatis, præſtantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriæ, atque ad memoriam mei nominis ſempiternam, quam omnes hoc cives meos judicare, civitatis ſalutem cum mea unius ſalute eſſe conjunctam? Quod quidem ego tibi reddo tuum: nam, ut tu me carum eſſe dixiſti ſenatui, populoque Romano, non tam mea cauſa, quam reipublicæ; ſic ego te, quanquam ſis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico eſſe odio civitati non tam tuo, quam reipublicæ, nomine.

IV. Atque, ut aliquando ad te veniam, de me hoc ſit extremum. Quid quiſque noſtrum de ſe ipſe loquatur, non eſt ſane, non eſt, requirendum: boni viri judicent: id eſt maximi momenti et ponderis. Duo ſunt tempora, quibus noſtrorum civium ſpectentur judicia de nobis: unum honoris, alterum ſalutis. Honos talis populi Romani voluntate paucis eſt delatus, ac mihi; ſalus tanto ſtudio civitatis nemini reddita: de te autem homines quid ſentiant, in honore experti ſumus; in ſalute expectamus. Et, ut ne me cum homine uno, non ſolum impudentiſſimo atque infimo, conferam; de te ipſo, homine et arrogantiſſimo et mihi inimiciſſimo, quæro, Vatini, utrum tandem putes huic civitati, huic reipublicæ, huic urbi, his templis, ærario, curiæ, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, civibus cæteris, denique Deorum immortalium delubris, auſpiciis, religionibus, melius fuiſſe et præſtabilius, me civem in hac civitate naſci, an te? Cum mihi hæc reſponderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines vix abſtinere poſſint; aut ita dolenter, ut aliquando iſta, quæ ſunt inflata, rumpantur: tum memoriter reſpondeto ad ea, quæ de te ipſo rogaro.

V. Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate

et ſordibus tuis obtegatur. Quæſturam petiſti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, niſi quod agebat; tu de altero conſulatu gerendo te diceres cogitare. Quæro abs te, teneaſne memoria, cum P. Sextius quæſtor ſit cunctis ſuffragiis factus, tunc te vix, invitis omnibus, non populi beneficio, ſed conſulis, extremum adhæſiſſe? In eo magiſtratu, cum tibi magno clamore aquaria provincia ſorte obtigiſſet, miſſuſne ſis a me conſule Puteolos, ut inde aurum exportari argentumque prohiberes? In eo negotio, cum te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas, merces miſſum putares, cumque omnium domos, apothecas, naves, furaciſſime ſcrutarere, hominesque negotia gerentes judiciis iniquiſſimis irretires, mercatores e navi egredientes terreres, conſcendentes morarere; teneaſne memoria, tibi in conventu Puteolis manus eſſe allatas? ad me conſulem Puteolanorum querelas eſſe delatas? Poſt quæſturam, exieriſne legatus in ulteriorem Hiſpaniam, C. Coſconio proconſule? Cum illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut, ſi quis navigare velit, certa ſit ratio navigandi; veneriſne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueriſne, quod ſine ſenatus-conſulto tibi facere non licuit, in regno Hiempſalis? fueriſne in regno Maſtaneſoſi? veneriſne ad fretum per Mauritaniam? quem ſcias unquam legatum Hiſpanienſem iſtis itineribus in illam provinciam perveniſſe?

Factus es tribunus plebis: quid enim te de Hiſpanienſibus flagitiis tuis, ſordidiſſimiſque furtis, interrogem? Quæro abs te primum univerſe, quod genus improbitatis et ſceleris in eo magiſtratu prætermiſeris? Ac tibi jam inde præſcribo, ne tuas ſordes cum clariſſimorum virorum ſplendore permiſceas. Ego te, quæcunque rogabo, de te ipſo rogabo; neque te ex ampliſſimi viri dignitate, ſed ex tuis tenebris, extraham; omniaque mea tela ſic in te conjicientur, ut nemo per tuum latus, quod ſoles dicere, ſaucietur: in tuis pulmonibus ac viſceribus hærebunt.

VI. Et, quoniam omnium rerum magnarum a Diis immortalibus principia ducuntur, volo ut mihi reſpondeas tu, qui te

Pythagoricum ſoles dicere, et hominis doctiſſimi nomen tuis immanibus et barbaris moribus prætendere; quæ te tanta pravitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut, cum inaudita ac neſaria ſacra ſuſceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis Deos manes mactare ſoleas; auſpicia, quibus hæc urbs condita eſt, quibus omnis reſpublica atque imperium tenetur, contempſeris? initioque tribunatus tui ſenatui denuntiaris, tuis actionibus augurum reſponſa atque ejus collegii arrogantiam impedimento non futuram?

Secundum ea quæro, ſervariſne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium advocares, legemque ferres, quod eo die ſcires de cælo eſſe ſervatum? Et, quoniam hic locus unus eſt, quem tibi cum Cæſare communem eſſe dicas; ſejungam te ab illo, non ſolum reipublicæ cauſa, verum etiam Cæſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illius dignitati aſperſa videatur. Primum quæro, num tu ſenatui cauſam tuam permittas, quod facit Cæſar? deinde, quæ ſit auctoritas ejus, qui ſe alterius facto, non ſuo, defendat? deinde, (erumpet enim aliquando ex me vera vox, et dicam ſine cunctatione quod ſentio) ſi jam violentior aliqua in re C. Cæſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis, ſtudium gloriæ, præſtans animus, excellens nobilitas, aliquo impuliſſet, quod in illo viro et tum ferendum eſſet, et maximis rebus, quas poſtea geſſit, obliterandum; id tu tibi, furcifer, ſumes, et Vatinii latronis ac ſacrilegi vox audietur, hoc poſtulantis, ut idem ſibi concedatur, quod Cæſari?

VII. Sic enim ex te quæro. Tribunus plebis fuiſti: ſejunge te a conſule: collegas habuiſti viros fortes novem. Ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas ſervare de cælo, quos irridebas, quos privatos eſſe dicebas: de quibus duos prætextatos ſedentes vides, te ædilitiam prætextam togam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe: tertium ſcis ex illo obſeſſo atque afflicto tribunatu conſularem auctoritatem hominem eſſe adoleſcentem conſecutum: reliqui ſex fuerunt: ex quibus partim plane tecum

ſentiebant, partim medium quendam curſum tenebant. Omnes habuerunt leges promulgatas: in his multas meus neceſſarius, etiam de mea ſententia, C. Coſconius, judex noſter: quem, tu diſrumperis, cum ædilitium vides.

Volo uti mihi reſpondeas, num quis ex toto collegio legem ſit auſus ferre, præter unum te? Quæ tanta in te fuit audacia, quæ tanta vis, ut, cum novem tui collegæ ſibi timendum eſſe duxerint, id unus tu, emerſus e cœno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? Num quem poſt urbem conditam ſcias tribunum plebis egiſſe cum plebe, cum conſtaret ſervatum eſſe de cælo?

Simul etiam illud volo uti reſpondeas, cum, te tribuno plebis, eſſet etiam tum in republica lex Ælia, et Fuſia: quæ leges ſæpenumero tribunitios furores debilitarunt et repreſſerunt; quas contra, præter te, nemo unquam eſt facere conatus; quæ quidem leges anno poſt, ſedentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus hujus civitatis ac peſtibus, una cum auſpiciis, cum interceſſionibus, cum omni jure publico, conflagraverunt: ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, et concilium convocare? Num quem ex tribunis plebis, quicunque ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, ut unquam contra legem Æliam aut Fuſiam concilium advocaret?

VIII. Quæro illud etiam ex te, conatuſne ſis, volueriſne, denique cogitaris, (eſt enim res ejuſmodi, ut, ſi tibi modo in mentem venit, nemo ſit, qui te ullo cruciatu eſſe indignum putet) cogitariſne in illo tuo intolerabili, non regno (nam cupis id audire) ſed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? ut, quicunque te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitumque ſuſciperet, et ex deſiderio clariſſimi et fortiſſimi civis, et ex honore turpiſſimi atque improbiſſimi? Adeone non labefactam rempublicam te tribuno, neque conquaſſatam civitatem, ſed captam hanc urbem, atque everſam putares, ut augurem Vatinium ferre poſſemus?

Hoc loco quæro, ſi, id quod concupieras, augur factus eſſes: in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus; illi autem, quibus eras in deliciis, vix riſum tenebant: ſed quæro, ſi ad cætera vulnera, quibus putaſti rempublicam deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes auguratus tui; utrum decreturus fueris id, quod augures omnes uſque a Romulo decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas eſſe, an, quia tu ſemper ſic egiſſes, auſpicia fueris augur diſſoluturus?

IX. Ac, ne diutius loquar de auguratu tuo, quod invitus facio, ut recorder ruinas reipublicæ: neque enim tu unquam, ſtante non modo majeſtate horum, ſed etiam urbe, te augurem fore putaſti: verumtamen, ut ſomnia tua relinquam, ad ſcelera veniam, volo uti mihi reſpondeas: cum M. Bibulum conſulem, non dicam bene de republica ſentientem, ne tu mihi homo potens iraſcare, qui ab eo diſſenſiſti; ſed hominem certe nuſquam progredientem, nihil in republica molientem, tantum animo ab actionibus tuis diſſentientem: cum eum tu conſulem in vincla duceres, et a tabula Valeria collegæ tui mitti juberent; feceriſne ante Roſtra pontem, continuatis tribunalibus, per quem conſul populi Romani moderatiſſimus et conſtantiſſimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi perditorum hominum incitata, turpiſſimo miſerrimoque ſpectaculo, non in carcerem, ſed ad ſupplicium, et ad necem, duceretur?

Quæro, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit? ut ſciamus, utrum veterum facinorum ſis imitator, an inventor novorum. Idemque tu, cum his atque hujuſmodi conſiliis ac facinoribus, nomine C. Cæſaris, clementiſſimi atque optimi viri, ſcelere vero atque audacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus, expuliſſes, incluſum domi contineres; cumque non majeſtate imperii, non jure legum, ſed januæ præſidio, et parietum cuſtodiis, conſulis vita tegeretur: miſeriſne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, ut, quod in privatis ſemper eſt ſervatum, id, te tribuno plebis, conſuli domus exilium eſſe non poſſet?

Simulque mihi reſpondeto tu, qui nos, qui de communi ſalute conſentimus, tyrannos vocas, fueriſne non tribunus plebis, ſed intolerandus ex cœno neſcio qui atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam rempublicam, quæ auſpiciis inventis conſtituta eſt, iiſdem auſpiciis ſublatis conarere pervertere: deinde ſanctiſſimas leges, Æliam et Fuſiam dico, quæ in Gracchorum ferocitate, et in audacia Saturnini, et in colluvione Druſi, et in contentione Sulpicii, et in cruore Cinnano, etiam inter Syllana arma vixerunt, ſolus concufcaris, ac pro nihilo putaris: qui conſulem morti objeceris, incluſum obſederis, extrahere ex ſuis tectis conatus ſis: qui in eo magiſtratu non modo emerſeris ex mendicitate, ſed etiam divitiis nos jam tuis terreas: fueriſne tanta crudelitate, ut delectos viros, et principes civitatis, tollere et delere tua rogatione conareris?

X. Cum L. Vettium, qui in ſenatu confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, Cn. Pompeio, ſummo et clariſſimo civi, ſuis manibus necem afferre voluiſſe, in concionem produxeris; indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo ac loco, collocaris, quo auctoritatis exquirendæ cauſa cæteri tribuni plebis principes civitatis producere conſueverunt; ibi tu indicem Vettium linguam et vocem ſuam ſceleri et menti tuæ præbere voluiſti, ut diceret L. Vettius in concione tua, rogatus a te, ſe auctores, et impulſores, et ſocios habuiſſe ſceleris illius eos viros, quibus e civitate ſublatis, quod tu eo tempore moliebare, civitas ſtare non poſſet? M. Bibulum, cujus incluſione contentus non eras, interficere volueras, ſpoliaveras conſulatu, patria privare cupiebas: L. Lucullum, cujus tu rebus geſtis, quod ipſe ad imperatorias laudes a puero videlicet ſpectaras, vehementius invidebas: C. Curionem, perpetuum hoſtem improborum omnium, auctorem publici conſilii, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio, principe juventutis, cum republica conjunctiore etiam, quam ab illa ætate poſtulandum fuit, delere voluiſti: L. Domitium, cujus dignitas et ſplendor præſtringebat, credo, oculos Vatinii, quem tu propter

commune odium in bonos oderas, in poſterum autem propter omnium ſpem, quæ de illo eſt, atque erat, ante aliquanto timebas: L. Lentulum, hunc judicem noſtrum, flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinii tui competitor, ejuſdem Vettii indicio opprimere voluiſti. Qui ſi tum illam labem peſtemque viciſſet, quod ei tuo ſcelere non licuit, reſpublica victa non eſſet. Hujus etiam filium eodem indicio et crimine ad patris interitum aggregare voluiſti. L. Paulum, qui tum quæſtor Macedoniam obtinebat, quem civem, quem virum? qui duos nefarios patriæ proditores, domeſticos hoſtes, legibus exterminarat, hominem ad conſervandam rempublicam natum, in idem Vettii indicium, atque in eundem hunc numerum, congregaſti. Quid ego de me querar? qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortiſſimorum civium numero ſejungendum non putaris.

XI. Sed qui fuit ille tuus tantus furor, ut, cum jam Vettius ad arbitrium tuum peroraſſet, et civitatis lumina notaſſet, deſcendiſſetque de Roſtris, eum repente revocares, colloquerere, populo Romano vidente; deinde interrogares, ecquoſnam alios poſſet nominare? Inculcariſne, ut C. Piſonem, generum meum, nominaret, qui, in ſumma copia optimorum adoleſcentium, pari continentia, virtute, pietate, reliquit neminem? itemque M. Lateренſem, hominem dies atque noctes de laude et de republica cogitantem? Promulgariſne, impuriſſime et perditiſſime hoſtis, quæſtionem de tot ampliſſimis et talibus viris, indicium Vettio, præmia ampliſſima? Quibus rebus omnium mortalium non voluntate, ſed convicio, repudiatis, fregeriſne in carcere cervices ipſi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret, ejuſque ſceleris in te ipſum quæſtio flagitaretur?

Et, quoniam crebro uſurpas, legem te de alternis conſiliis rejiciendis tuliſſe, ut omnes intelligant, te ne recte quidem facere ſine ſcelere potuiſſe, quæro, cum lex eſſet æqua promulgata initio magiſtratus, multas etiam alias tuliſſes, expectariſne, dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum Clodianum?

et, poſteaquam ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eum, qui tuam poſt legem reus factus eſſet; ut homo conſularis, excluſus miſer puncto temporis, ſpoliaretur beneficio et æquitate legis tuæ?

Dices familiaritatem tibi fuiſſe cum Q. Maximo. Præclara defenſio facinoris tui. Nam Maximi quidem ſumma laus eſt, ſumptis inimicitiis, ſuſcepta cauſa, quæſitore conſilioque delecto, commodiorem inimico ſuo conditionem rejectionis dare noluiſſe; nihilque Maximus fecit alienum aut ſua virtute, aut illis viris clariſſimis, Paulis, Maximis, Africanis, quorum gloriam hujus virtute renovatam non modo ſperamus, verum etiam jam videmus: tua fraus, tuum maleficium, tuum ſcelus illud eſt, te id, quod promulgaſſes miſericordiæ nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe. Ac nunc quidem C. Antonius hac una re miſeriam ſuam conſolatur, quod imagines patris et fratris ſui, fratriſque filiam, non in familia, ſed in carcere, collocatas audire maluit, quam videre.

XII. Et, quoniam pecunias aliorum deſpicis, de tuis divitiis intolerantiſſime gloriaris, volo uti mihi reſpondeas, feceriſne fœdera tribunus plebis cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogariſne pecunias ex ærario tuis legibus? eripueriſne partes illo tempore cariſſimas partim a Cæſare, partim a publicanis? Quæ cum ita ſint, quæro ex te, ſiſne ex pauperrimo dives factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis repetundis acerrima? ut omnes intelligere poſſent, a te non modo noſtra acta, quos tyrannos vocas, ſed etiam amiciſſimi tui legem eſſe contemptam: apud quem tu etiam nos criminari ſoles, qui illi ſumus amiciſſimi, cum tu ei contumelioſiſſime toties maledicas, quoties illi affinem te eſſe dicis.

Atque illud etiam ſcire ex te cupio, quo conſilio aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrii, familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem unquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more, feceris? Dices, ſupplicationes te illas non probaſſe. Optime. Nullæ fuerint ſupplicationes. Videſne, me

nihil de anni illius cauſa, nihil de eo, quod tibi cum ſummis viris commune eſſe videatur, ſed de tuis propriis ſceleribus, ex te quærere? Nulla ſupplicatio fuerit. Cedo, quis unquam cœnarit atratus? Ita enim illud epulum eſt funebre, ut munus ſit funeris; epulæ quidem ipſæ, dignitatis.

XIII. Sed omitto epulum, populi Romani feſtum diem, argento, veſte, omni apparatu, ornatuque viſendo: quis unquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari, cœnavit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla unquam data eſt? cum tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius, albatus eſſet; tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, cæteriſque tuis Furiis, funeſtum intuliſti. Quis tum non ingemuit? quis non doluit reipublicæ caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi, hanc tantam et tam gravem civitatem ſubjectam eſſe non modo furori, verum etiam irriſioni tuæ? Hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer aut adoleſcens inter coquos fueras? Fauſti, adoleſcentis nobiliſſimi, paulo ante ex epulo magnificentiſſimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras, dominum cum toga pulla et ejus amicos ante convivium? quæ te tanta tenuit amentia, ut tu, niſi id feciſſes, quod fas non fuit, niſi violaſſes templum Caſtoris, nomen epuli, oculos civium, morem veterem, ejus, qui te invitarat, auctoritatem, parum putares teſtificatum eſſe, ſupplicationes te illas non putare?

XIV. Quæro illud etiam ex te, quod privatus admiſiſti; in quo certe jam tibi dicere non licebit, cum clariſſimis viris cauſam tuam eſſe conjunctam: poſtulatuſne ſis lege Licinia et Junia? edixeritne C. Memmius prætor ex ea lege, ut adeſſes die triceſimo? cum is dies veniſſet, feceriſne, quod in hac republica non modo factum ante nunquam eſt, ſed in omni memoria ſit omnino inauditum? appellariſne tribunos plebis, ne cauſam diceres? levius dixi; quanquam idipſum eſſet et novum, et non ferendum: ſed appellariſne nominatim peſtem illius

anni, furiam patriæ, tempeſtatem reipublicæ, Clodium? qui tamen cum jure, cum more, cum poteſtate, judicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim et furorem ſuum, ducemque ſe militibus tuis præbuit. In quo, ne quid a me dictum in te potius putes, quam abs te eſſe quæſitum, nullum onus imponam mihi teſtimonii: quæ mihi brevi tempore ex eodem iſto loco video eſſe dicenda, ſervabo, teque non arguam, ſed, ut in cæteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quæſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? urnas dejecerit? eas denique omnes res in judicio diſturbando commiſerit, quarum rerum cauſa judicia ſunt conſtituta? Sciaſne tum fugiſſe Memmium? accuſatores eſſe tuos de tuis tuorumque manibus ereptos? judices quæſtionum de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo Romano, quæſtionem, magiſtratus, morem majorum, leges, judices, ſcelerum pœnam eſſe ſublatam? Hæc omnia ſciaſne diligentia C. Memmii publicis tabulis eſſe notata, atque teſtata?

Atque illud etiam quæro, cum, poſtea quam es poſtulatus, ex legatione redieris, ne quis te judicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum velles, liceret, dictitaris cauſam dicere maluiſſe: qui conſentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluiſſes, appellatione improbiſſima te ad auxilium nefarium confugiſſe?

XV. Et, quoniam legationis tuæ facta mentio eſt, volo etiam audire de te, quo tandem ſenatus-conſulto legatus ſis? De geſtu intelligo quid reſpondeas; tua lege, dicis. Eſne igitur patriæ certiſſimus parricida? ſperaraſne id, ut patres conſcripti ex republica funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur? Adeone tibi ſordidum conſilium publicum viſum eſt, adeo afflictus ſenatus, adeo miſera et proſtrata reſpublica, ut non nuntios pacis ac belli, non curatores, non

interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris provincialis, ſenatus more majorum deligere poſſet? Eripueras ſenatui provinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi judicium, ærarii diſpenſationem; quæ nunquam ſibi populus Romanus appetivit, qui nunquam hæc a ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt. Age, factum eſt horum aliquid in aliis: raro: ſed tamen factum eſt, ut populus deligeret imperatorem. Quis legatos unquam audivit ſine ſenatus-conſulto? Ante te nemo: poſt continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicæ Clodius: quo etiam majore es malo mactandus, quod non ſolum facto tuo, ſed etiam exemplo, rempublicam vulneraſti; neque tantum es improbus ipſe, ſed etiam alios docere voluiſti.

Atque illud etiam audire a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex ſenatus-conſulto tulerim, ſine vi tulerim, ſalvis auſpiciis tulerim, ſalva lege Ælia et Fuſia, tu eam eſſe legem non putes; præſertim, cum ego legibus tuis, quoquo modo latæ ſint, paream. Cum mea lex dilucide vetet, BIENNIO, QUO QUIS PETAT, PETITURUSVE SIT, GLADIATORES DARE, NISI EX TESTAMENTO PRÆSTITUTA DIE; quæ tanta in te ſit amentia, ut in ipſa petitione gladiatores audeas dare? Num quem putes illius tui certiſſimi gladiatoris ſimilem tribunum plebis poſſe reperiri, qui ſe interponat, quo minus reus mea lege fias? Ob haſce omnes res, ſciaſne te ſeveriſſimorum hominum, Sabinorum, fortiſſimorum virorum, Marſorum et Pelignorum, tribulium tuorum, judicio notatum; nec poſt Romam conditam, præter te, tribulem quemquam tribum Sergiam perdidiſſe?

XVI. Ac, ſi hæc omnia contemnis ac deſpicis, quod ita tibi perſuaſeris, ut palam dictitas, te, Diis hominibuſque invitis, amore in te incredibili quodam C. Cæſaris, omnia, quæ velis, conſecuturum; ecquid audieris, ecquiſnam tibi dixerit, C. Cæſarem nuper Aquileiæ, cum de quibuſdam eſſet mentio facta, dixiſſe, C. Alſium præteritum permoleſte tuliſſe, quod in homine ſummam fidem probitatemque cognoſſet; graviterque etiam ſe

ferre, prætorem aliquem eſſe factum, qui a ſuis rationibus diſſenſiſſet? tum quæſiſſe quendam, de Vatinio quemadmodum ferret, ipſum reſpondiſſe, Vatinium in tribunatu gratis nihil feciſſe; qui omnia in pecunia poſuiſſet, honore animo æquo carere debere?

Quod ſi ipſe, qui te ſuæ dignitatis augendæ cauſa periculo tuo, nullo ſuo delicto, ferri præcipitem eſt facile paſſus, tamen te omni honore indigniſſimum judicat; ſi te vicini, ſi affines, ſi tribules, ita oderunt, ut repulſam tuam triumphum ſuum duxerint; ſi nemo aſpicit, quin ingemiſcat, nemo mentionem facit, quin execretur; ſi vitant, fugiunt, audire de te nolunt; cum viderunt, tanquam auſpicium malum deteſtantur; ſi cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt, ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, et aliis jam ſe locis collocarunt; ſi es odium publicum populi, ſenatus, univerſorum hominum ruſticanorum: quid eſt, quam ob rem præturam potius exoptes, quam mortem? præſertim, cum popularem te velis eſſe, neque ulla in re populo gratius facere poſſis. Sed, ut aliquando audiamus, quam copioſe mihi ad rogata reſpondeas, concludam jam interrogationem meam, teque in extremo pauca de ipſa cauſa rogabo.

XVII. Quæro, quæ tanta in te vanitas, tanta levitas fuerit, ut in hoc judicio T. Annium iiſdem verbis laudares, quibus eum verbis laudare et boni viri et boni cives conſueverunt, cum in eundem nuper, ab eadem illa teterrima Furia productus ad populum, cupidiſſime falſum teſtimonium dixeris? An erit hæc optio et poteſtas tua, ut, cum Clodianas operas et facinoroſorum hominum et perditorum manum videris, Milonem dicas, id quod in concione dixiſti, gladiatoribus et beſtiariis obſediſſe rempublicam; cum autem ad tales viros veneris, non audeas civem ſingulari virtute, fide, conſtantia, vituperare? Sed, cum T. Annium tantopere laudes, et clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorum enim numero mavult T. Annius eſſe, qui a te vituperantur) veruntamen quæro,

cum in republica adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit, (id quod non ſolum bonorum, verum etiam improborum, judicio declaratum eſt: eſt enim reus uterque ob eandem cauſam, et eodem crimine; alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem eſſe, quam te, nunquam ſoles confiteri; alter tuis conſiliis, illo tamen adjuvante) quæro, qui poſſis eos, quos crimine conjungis, teſtimonio disjungere?

Extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cum multa in Albinovanum de prævaricatione diceres, dixeriſne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe, Sextium de vi reum fieri? quavis lege, quovis crimine, accuſandum potius fuiſſe? etiam illud dixeris, cauſam Milonis, fortiſſimi viri, conjunctam cum hoc exiſtimari? quæ pro me a Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? Non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui: quas enim hujus actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti; quicum autem ejus cauſam periculumque conjungis, eum ſummis laudibus extuliſti. Sed hoc quæro, num P. Sextium, qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, ſi te in teſtimonio conſuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

# PRO

# MARCO CÆLIO

## ORATIO XXXIV.

I. SI quis, Judices, forte nunc adſit, ignarus legum, judiciorum, conſuetudinis noſtræ; miretur profecto, quæ ſit tanta atrocitas hujuſce cauſæ, quod diebus feſtis ludiſque publicis, omnibus negotiis forenſibus intermiſſis, unum hoc judicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas ſtare non poſſit. Idem, cum audiat eſſe legem, quæ de ſeditioſis conſceleratiſque civibus, qui armati ſenatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint, quotidie quæri jubeat; legem non improbet, crimen, quod verſetur in judicio, requirat. Cum audiat, nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim, in judicium vocari; ſed adoleſcentem illuſtri ingenio, induſtria, gratia, accuſari ab ejus filio, quem ipſe in judicium et vocet, et vocarit, oppugnari autem opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laborioſos exiſtimet, quibus otioſis ne in communi quidem otio liceat eſſe.

Etenim, ſi attendere diligenter, exiſtimare vere de omni hac cauſa volueritis, ſic conſtituetis, Judices, nec deſcenſurum quemquam ad hanc accuſationem fuiſſe, cui, utrum vellet, liceret; nec, cum deſcendiſſet, quidquam habiturum ſpei fuiſſe, niſi alicujus intolerabili libidine, et nimis acerbo odio, niteretur. Sed ego Atratino, humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo

neceſſario, ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare, pietati tribuo: ſi juſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperavit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.

II. Ac mihi quidem videtur, Judices, hic introitus defenſionis adoleſcentiæ M. Cælii maxime convenire, ut ad ea, quæ accuſatores, deformandi hujus cauſa, detrahendæ ſpoliandæque dignitatis gratia, dixerunt, primum reſpondeam. Objectus eſt pater varie, quod aut parum ſplendidus ipſe, aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate Cælius notis ac majoribus natu, etiam ſine mea oratione, tacitus facile ipſe reſpondet. Quibus autem propter ſenectutem, quod jam diu minus in foro nobiſcum verſatur, non æque eſt cognitus; hi ſic habeant: quæcunque in equite Romano dignitas eſſe poſſit, quæ certe poteſt eſſe maxima, eam ſemper in M. Cælio habitam eſſe ſummam, hodieque haberi, non ſolum a ſuis, ſed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de cauſa eſſe notus.

Equitis autem Romani eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Nam, quod de pietate dixiſtis, eſt quidem iſta noſtra exiſtimatio, ſed judicium certe parentis. Quid nos opinemur, audietis ex juratis: quid parentes ſentiant, lacrymæ matris, incredibiliſque mœror, ſqualor patris, et hæc præſens mœſtitia, quam cernitis, luctuſque declarat.

Nam, quod eſt objectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis; nemini unquam præſenti Puteolani majores honores habuerunt, quam abſenti M. Cælio: quem et abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt, et ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt; iidemque nunc lectiſſimos viros, et noſtri ordinis, et equites Romanos, cum legatione ad hoc judicium, et cum graviſſima atque ornatiſſima laudatione, miſerunt. Videor mihi jeciſſe fundamenta defenſionis meæ: quæ firmiſſima ſunt, ſi nituntur judicio ſuorum. Neque enim vobis ſatis commendata hujus ætas eſſe poſſet, ſi non

modo parenti, tali viro, verum etiam municipio tam illuſtri ac tam gravi, diſpliceret.

III. Equidem, ut ad me revertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam; et meus hic forenſis labor, vitæque ratio, dimanavit ad exiſtimationem hominum paulo latius commendatione ac judicio meorum. Nam, quod objectum eſt de pudicitia, quodque omnium accuſatorum non criminibus, ſed vocibus maledictiſque, celebratum eſt; id nunquam tam acerbe feret M. Cælius, ut eum pœniteat non deformem eſſe natum: ſunt etenim iſta maledicta pervulgata in omnes, quorum in adoleſcentia forma et ſpecies fuit liberalis. Sed aliud eſt maledicere, aliud accuſare. Accuſatio crimen deſiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teſte confirmet: maledictio autem nihil habet propoſiti, præter contumeliam: quæ ſi petulantius jactatur, convicium; ſi facetius, urbanitas nominatur.

Quam quidem partem accuſationis admiratus ſum, et moleſte tuli, potiſſimum eſſe Atratino datam: neque enim decebat, neque ætas illa poſtulabat, neque, id quod animadvertere poteratis, pudor patiebatur optimi adoleſcentis, in tali illum oratione verſari. Vellem aliquis ex vobis robuſtioribus hunc maledicendi locum ſuſcepiſſet: aliquanto liberius, et fortius, et magis more noſtro, refutaremus iſtam maledicendi licentiam. Tecum, Atratine, agam levius, quod et pudor tuus moderatur orationi meæ; et meum erga te, parentemque tuum, beneficium tueri debeo. Illud tamen te eſſe admonitum volo: primum, qualis es, talem te eſſe exiſtimes; ut, quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a verborum libertate ſejungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quæ cum tibi falſo reſponſa ſint, erubeſcas. Quis eſt enim, cui via iſta non pateat? qui iſti ætati, atque etiam dignitati, non poſſit quam velit petulanter, etiam ſi ſine ulla ſuſpicione, at non ſine argumento, maledicere? Sed iſtarum partium culpa eſt eorum, qui te agere voluerunt: laus pudoris tui, quod ea te invitum dicere videbamus; ingenii, quod ornate politeque dixiſti.

IV. Verum ad iſtam omnem orationem brevis eſt defenſio. Nam, quoad ætas M. Cælii dare potuit iſti ſuſpicioni locum, fuit primum ipſius pudore, deinde etiam patris diligentia diſciplinaque, munita: qui ut huic virilem togam dedit, nihil dicam hoc loco de me; tantum ſit, quantum vos exiſtimatis: hoc dicam, hunc a patre continuo ad me eſſe deductum. Nemo hunc M. Cælium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo, cum artibus honeſtiſſimis erudiretur.

Nam quod Catilinæ familiaritas objecta Cælio eſt, longe ab iſta ſuſpicione abhorrere debet. Hoc enim adoleſcente, ſcitis conſulatum mecum petiſſe Catilinam: ad quem ſi acceſſit, aut ſi a me diſceſſit unquam, (quanquam multi boni adoleſcentes illi homini nequam atque improbo ſtuduerunt) tum exiſtimetur Cælius Catilinæ nimium familiaris fuiſſe. At enim poſtea ſcimus, et vidimus, eſſe hunc in illius amicis. Quis negat? ſed ego illud tempus ætatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo. Fuit aſſiduus mecum, prætore me: non noverat Catilinam: Africam tum prætor ille obtinebat. Secutus eſt annus: cauſam de pecuniis repetundis Catilina dixit. Mecum erat hic: illi ne advocatus quidem venit unquam. Deinceps fuit annus, quo ego conſulatum petivi: petebat Catilina mecum. Nunquam ad illum acceſſit: a me nunquam receſſit.

V. Tot igitur annos verſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinæ iterum petenti. Quem ergo ad finem putas cuſtodiendam illam ætatem fuiſſe? Nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, et ut exercitatione ludoque campeſtri tunicati uteremur: eademque erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia cœperamus, caſtrenſis ratio ac militaris. Qua in ætate, niſi qui ſe ipſe ſua gravitate et caſtimonia, et cum diſciplina domeſtica, tum etiam naturali quodam bono, defenderat; quoquo modo a ſuis cuſtoditus eſſet, tamen infamiam veram effugere non poterat. Sed, qui prima illa

imperia ætatis integra atque inviolata præſtitiſſet; de ejus fama ac pudicitia, cum is jam ſe corroboraviſſet, ac vir inter viros eſſet, nemo loquebatur.

Studuit Catilinæ, cum jam aliquot annos eſſet in foro, Cælius: et multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate, fecerunt. Habuit enim ille, ſicuti meminiſſe vos arbitror, permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutum. Utebatur hominibus improbis multis: et quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat. Erant apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam induſtriæ quidam ſtimuli, ac laboris. Flagrabant vitia libidinis apud illum: vigebant etiam ſtudia rei militaris. Neque ego unquam fuiſſe tale monſtrum in terris ullum puto, tam ex contrariis diverſiſque inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis, cupiditatibuſque conflatum.

VI. Quis clarioribus viris quodam tempore jucundior? quis turpioribus conjunctior? Quis civis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic civitati? Quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? Quis in rapacitate avarior? quis in largitione effuſior? Illa vero, Judices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſervire temporibus ſuorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere etiam, ſi opus eſſet, et audacia; verſare ſuam naturam et regere ad tempus, atque huc et illuc torquere et flectere; cum triſtibus ſevere, cum remiſſis jucunde, cum ſenibus graviter, cum juventute comiter, cum facinoroſis audaciter, cum libidinoſis luxurioſe vivere.

Hac ille tam varia multiplicique natura, cum omnes omnibus ex terris homines improbos audaceſque collegerat; tum etiam multos fortes viros, et bonos, ſpecie quadam virtutis aſſimulatæ tenebat. Neque unquam ex illo delendi hujus imperii tam conſceleratus impetus extitiſſet, niſi tot vitiorum tanta immanitas quibuſdam facilitatis et patientiæ radicibus niteretur. Quare iſta conditio, Judices, reſpuatur, nec Catilinæ

familiaritatis crimen hæreat: eſt enim commune cum multis, et cum quibuſdam etiam bonis. Me ipſum, me inquam, quondam pene ille decepit, cum et civis mihi bonus, et optimi cujuſque cupidus, et firmus amicus ac fidelis, videretur. Cujus ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam ſuſpicione, deprehendi. Cujus in magnis catervis amicorum ſi fuit etiam Cælius, magis eſt, ut ipſe moleſte ferat erraſſe ſe, ſicuti nonnunquam in eodem homine me quoque erroris mei pœnitet, quam ut iſtius amicitiæ crimen reformidet.

VII. Itaque a maledictis pudicitiæ ad conjurationis invidiam oratio eſt veſtra delapſa. Poſuiſtis enim, atque id tamen titubanter et ſtrictim, conjurationis hunc, propter amicitiam Catilinæ, participem fuiſſe: in quo non modo crimen non hærebat, ſed vix diſerti adoleſcentis cohærebat oratio. Qui enim tantus furor in Cælio? quod tantum aut in moribus naturaque vulnus, aut in re atque fortuna? ubi denique eſt in iſta ſuſpicione Cælii nomen auditum? Nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico, non modo ſi ſocius conjurationis, ſed niſi inimiciſſimus iſtius ſceleris, fuiſſet, nunquam conjurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare voluiſſet.

Quod, haud ſcio, an de ambitu et de criminibus iſtis ſodalium ac ſequeſtrium, quoniam huc incidi, ſimiliter reſpondendum putem. Nunquam enim tam Cælius amens fuiſſet, ut, ſi ſe iſto infinito ambitu commaculaſſet, ambitus alterum accuſaret; neque ejus facti in altero ſuſpicionem quæreret, cujus ipſe ſibi perpetuam licentiam optaret; nec, ſi ſibi ſemel periculum ambitus ſubeundum putaret, ipſe alterum iterum ambitus crimine arceſſeret. Quod quanquam nec ſapienter, et me invito, facit; tamen eſt ejuſmodi cupiditatis, ut magis inſectari alterius innocentiam, quam de ſe timide cogitare, videatur.

Nam, quod æs alienum objectum eſt, ſumptus reprehenſi, tabulæ flagitatæ; videte, quam pauca reſpondeam. Tabulas, qui in patris poteſtate eſt, nullas conficit. Verſuram nunquam omnino fecit ullam. Sumptus unius generis objectus eſt, habitationis:

triginta millibus dixiſtis eum habitare. Nunc demum intelligo, P. Clodii inſulam eſſe venalem, cujus hic in ædiculis habitet, decem, ut opinor, millibus: vos autem, dum illi placere vultis, ad tempus ei mendacium veſtrum accommodaviſtis.

Reprehendiſtis, a patre quod ſemigrarit: quod quidem jam in hac ætate minime reprehendendum eſt. Qui, cum et ex reipublicæ cauſa eſſet mihi quidem moleſtam, ſibi tamen glorioſam, victoriam conſecutus, et per ætatem magiſtratus petere poſſet, non modo permittente patre, ſed etiam ſuadente, ab eo ſemigravit: et, cum domus patris a foro longe abeſſet, quo facilius et noſtras obire domos, et ipſe a ſuis coli, poſſet, conduxit in Palatio non magno domum.

VIII. Quo loco poſſum dicere id, quod vir clariſſimus, M. Craſſus, cum de adventu regis Ptolemæi quereretur, paulo ante dixit, *Utinam ne in nemore Pelio* —— ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret. *Nam nunquam hera errans* hanc moleſtiam nobis exhiberet, *Medea animo ægra, amore ſævo ſaucia* —— Sic enim, Judices, reperietis, quod, cum ad id loci venero, oſtendam, hanc Palatinam Medeam migrationemque huic adoleſcenti cauſam ſive malorum omnium, ſive potius ſermonum, fuiſſe.

Quamobrem illa, quæ ex accuſatorum oratione præmuniri jam et fingi intelligebam, fretus veſtra prudentia, Judices, non pertimeſco. Aiebant enim fore teſtem ſenatorem, qui ſe pontificiis comitiis pulſatum a Cælio diceret. A quo quæram, ſi prodierit, primum, cur ſtatim nihil egerit: deinde, ſi id queri, quam agere, maluerit, cur productus a vobis potius, quam ipſe per ſe: cur tanto poſt potius, quam continuo, queri maluerit. Si mihi ad hæc acute arguteque reſponderit, tum quæram denique, ex quo iſte fonte ſenator emanet. Nam ſi ipſe orietur et naſcetur ex ſeſe, fortaſſe, ut ſoleo, commovebor: ſin autem, ut rivulus, arceſſitus et ductus ab ipſo capite accuſationis veſtræ; lætabor, cum tanta gratia tantiſque opibus accuſatio veſtra nitatur, unum ſenatorem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inventum.

Nec tamen illud genus alterum nocturnorum teſtium pertimeſco. Eſt enim dictum ab illis, fore qui dicerent, uxores ſuas, a cœna redeuntes, attrectatas eſſe a Cælio. Graves erunt homines, qui hoc jurati dicere audebunt; cum ſit his confitendum, nunquam ſe, ne congreſſu quidem et conſtituto, cœpiſſe de tantis injuriis experiri.

IX. Sed totum genus oppugnationis hujus, Judices, et jam proſpicitis animis, et, cum inferetur, propulſare debebitis. Non enim ab iiſdem accuſatur M. Cælius, a quibus oppugnatur: palam in eum tela jaciuntur, clam ſubminiſtrantur. Neque id ego dico, ut invidioſum ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet. Funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt quod viri fortiſſimi ſolent: læſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti. Sed veſtræ ſapientiæ tamen eſt, Judices, non, ſi cauſa juſta eſt viris fortibus oppugnandi M. Cælium, ideo vobis quoque vos cauſam putare eſſe juſtam alieno dolori potius, quam veſtræ fidei, conſulendi. Quæ ſit multitudo in foro, quæ genera, quæ ſtudia, quæ varietas hominum, videtis: ex hac copia quam multos eſſe arbitramini, qui hominibus potentibus, gratioſis, diſertis, cum aliquid eos velle arbitrentur, ultro ſe offerre ſoleant, operam navare, teſtimonium polliceri?

Hoc ex genere ſi qui ſe in hoc judicium forte projecerint, excluditote eorum cupiditatem, Judices, ſapientia veſtra: ut eodem tempore et hujus ſaluti, et religioni veſtræ, et contra periculoſiſſimas hominum potentias conditioni omnium civium, providiſſe videamini. Equidem vos abducam a teſtibus, neque hujus judicii veritatem, quæ mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam: quæ facillime fingi, nullo negotio flecti ac detorqueri, poteſt. Argumentis agemus: ſignis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione, pugnabit.

X. Itaque illam partem cauſæ facile patior graviter et ornate a M. Craſſo eſſe peroratam, de ſeditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulſatione Puteolana, de bonis Pallæ. Vellem

dictum eſſet ab eodem etiam de Dione : de quo ipſo tamen, quid eſt, quod expectetis ; quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur ? Etenim reus, qui hujus dictus eſt et adjutor fuiſſe, et conſcius, P. Aſcitius, is judicio eſt liberatus. Quod igitur eſt hujuſmodi crimen, ut, qui commiſit, non neget ; qui negavit, abſolutus ſit : id hic pertimeſcat, qui non modo a facto, verum etiam a conſcientiæ ſuſpicione, abfuit ? Et, ſi Aſcitio cauſa plus profuit, quam nocuit invidia, huic oberit tuum maledictum, qui iſtius facti non modo ſuſpicione, ſed ne infamia quidem, eſt aſperſus ?

At prævaricatione eſt Aſcitius liberatus. Perfacile eſt iſti loco reſpondere, mihi præſertim, a quo iſta cauſa defenſa eſt. Sed Cælius optimam cauſam Aſcitii eſſe arbitratur : cujuſmodi autem ſit, a ſua putat eſſe ſejunctam : neque ſolum Cælius, ſed etiam adoleſcentes humaniſſimi et doctiſſimi, rectiſſimis ſtudiis atque optimis artibus præditi, Titus Caiuſque Coponii : qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt ; qui cum doctrinæ ſtudio atque humanitatis, tum etiam hoſpitio Dionis, tenebantur. Habitabat is apud L. Lucceium, ut audiſtis : fuerat ei cognitus Alexandriæ. Quid aut hic, aut ſummo ſplendore præditus, frater ejus, de M. Cælio exiſtimet, ex ipſis, ſi producti erunt, audietis. Ergo hæc removeantur, ut aliquando, in quibus cauſa nititur, ad ea veniamus.

XI. Animadverti enim, Judices, audiri a vobis meum familiarem L. Herennium perattente : in quo etſi magna ex parte ingenio ejus, et dicendi genere quodam, tenebamini ; tamen nonnunquam verebar, ne illa ſubtiliter ad criminandum inducta oratio ad animos veſtros ſenſim ac leniter accideret. Dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis juventutis, multa de moribus ; et, qui in reliqua vita mitis eſſet, et in hac ſuavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, verſari perjucunde ſoleret, fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter : objurgavit M. Cælium, ſicut neminem unquam parens : multa de incontinentia

intemperantiaque diſſeruit. Quid quæritis, Judices? ignoſcebam vobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triſte illud, et tam aſperum, genus orationis horrebam.

Ac prima pars fuit illa, quæ me minus movebat, fuiſſe meo neceſſario Beſtiæ Cælium familiarem; cœnaſſe apud eum, ventitaſſe domum, ſtuduiſſe præturæ. Non me hæc movent, quæ perſpicue falſa ſunt: etenim eos una cœnaſſe dicit, qui aut abſunt, aut quibus neceſſe eſt idem dicere.

Neque vero illud me commovet, quod ſibi in Lupercis ſodalem eſſe Cælium dixit. Fera quædam ſodalitas, et plane paſtoritia atque agreſtis, germanorum Lupercorum; quorum coitio illa ſilveſtris ante eſt inſtituta, quam humanitas atque leges: ſi quidem non modo nomina deferunt inter ſe ſodales, ſed etiam commemorant ſodalitatem in accuſando, ut ne, ſi quis id forte neſciat, timere videatur.

Sed hæc omittam: ad illa, quæ me magis moverunt, reſpondebo. Deliciarum objurgatio fuit longa, et ea lenior: pluſque diſputationis habuit, quam atrocitatis: quo etiam audita eſt attentius. Nam P. Clodius, amicus meus, cum ſe graviſſime vehementiſſimeque jactaret, et omnia inflammatus ageret triſtiſſimis verbis, voce maxima; tametſi probabam ejus eloquentiam, tamen non pertimeſcebam: aliquot enim in cauſis eum videram fruſtra litigantem. Tibi autem, Balbe, reſpondebo primum precario, ſi licet, ſi fas eſt, defendi a me eum, qui nullum convivium renuerit, qui unguenta ſumpſerit, qui Baias viderit.

XII. Equidem multos et vidi in hac civitate, et audivi, non modo qui primoribus labris guſtaſſent genus hoc vitæ, et extremis, ut dicitur, digitis attigiſſent, ſed qui totam adoleſcentiam voluptatibus dediſſent, emerſiſſe aliquando, et ſe ad frugem bonam, ut dicitur, recepiſſe, graveſque homines atque illuſtres fuiſſe. Datur enim conceſſu omnium huic aliquis ludus ætati, et ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates: quæ ſi ita erumpunt, ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles et tolerabiles haberi ſolent. Sed tu mihi videbare

ex communi infamia juventutis aliquam invidiam Cælio velle conflare : itaque omne illud ſilentium, quod eſt orationi tributum tuæ, fuit ob eam cauſam, quod uno reo propoſito de multorum vitiis cogitabamus. Facile eſt accuſare luxuriem : dies jam me deficiet, ſi, quæ dici in eam ſententiam poſſunt, coner expromere. De corruptelis, de adulteriis, de protervitate, de ſumptibus, immenſa oratio eſt : ut tibi reum neminem, ſed vitia, proponas ; res tamen ipſa et copioſe et graviter accuſari poteſt. Sed veſtræ ſapientiæ eſt, Judices, non abduci ab reo : nec, quos aculeos habeat ſeveritas gravitaſque veſtra, cum eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, et in reum; cum is non ſuo crimine, ſed multorum vitio, ſit in quoddam odium injuſtum vocatus. Itaque ſeveritati tuæ, ut oportet, ita reſpondere non audeo : erat enim meum deprecari vacationem adoleſcentiæ, veniamque petere : non, inquam, audeo : perfugiis non utor ætatis : conceſſa omnibus jura dimitto : tantum peto, ut, ſi qua eſt invidia communis hoc tempore æris alieni, petulantiæ, libidinum juventutis, quam video eſſe magnam, ne huic aliena peccata, ne ætatis ac temporum vitia, noceant. Atque ego idem, qui hæc poſtulo, quin criminibus, quæ in hunc nondum proprie conferuntur, diligentiſſime reſpondeam, non recuſo.

XIII. Sunt autem duo crimina, auri, et veneni : in quibus una atque eadem perſona urgetur. Aurum ſumptum a Clodia ; venenum quæſitum, quod Clodiæ daretur, dicitur. Omnia ſunt alia, non crimina, ſed maledicta jurgii petulantis magis, quam publicæ quæſtionis. Adulter, impudicus, ſequeſter, convicium eſt, non accuſatio : nullum eſt enim fundamentum horum criminum, nulla ſedes : voces ſunt contumelioſæ, temere ab irato accuſatore, nullo auctore, emiſſæ.

Horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, et caput. Auro opus fuit : ſumpſit a Clodia, ſumpſit ſine teſte, habuit quamdiu voluit. Maximum video ſignum cujuſdam egregiæ familiaritatis. Necare eandem

voluit, quæſivit venenum, ſollicitavit quos potuit, paravit, locum conſtituit, attulit. Magnum rurſus odium video cum crudeliſſimo diſcidio extitiſſe. Res eſt omnis in hac cauſa nobis, Judices, cum Clodia, muliere non ſolum nobili, ſed etiam nota: de qua ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſa. Sed intelligis pro tua præſtanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: quæ ſi ſe aurum Cælio commodaſſe non dicit, ſi venenum ab hoc ſibi paratum eſſe non arguit; petulanter facimus, ſi matremfamilias ſecus, quam matronarum ſanctitas poſtulat, nominamus: ſin, iſta muliere remota, nec crimen ullum nec opes ad oppugnandum Cælium illis relinquentur; quid eſt aliud, quod nos patroni facere debeamus, niſi ut eos, qui inſectantur, repellamus? Quod quidem facerem vehementius, niſi intercederent mihi inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem volui dicere; ſemper hic erro: nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides et cauſa ipſa coget. Neque enim muliebres unquam inimicitias mihi gerendas putavi, præſertim cum ea, quam omnes ſemper amicam omnium potius, quam cujuſquam inimicam, putaverunt.

XIV. Sed tamen ex ipſa quæram prius, utrum me ſecum ſevere, et graviter, et priſce, agere malit; an remiſſe, ac leniter, et urbane. Si illo auſtero more ac modo; aliquis mihi ab inferis excitandus eſt, ex barbatis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis et imaginibus videmus; qui objurget mulierem, et pro me loquatur, ne iſta mihi forte ſuccenſeat. Exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis, ac potiſſimum Cæcus ille: minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. Qui profecto, ſi extiterit, ſic aget et ſic loquetur: Mulier, quid tibi cum Cælio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares; aut tam inimica, ut venenum timeres? Non patrem tuum videras? non patruum, non avum, proavum, atavum, audieras conſules fuiſſe? Non denique modo

te Q. Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſſimi ac fortiſſimi viri, patriæque amantiſſimi? qui, ſimul ac pedem limine extulerat, omnes prope cives virtute, gloria, dignitate, ſuperabat: cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Cælius tam conjunctus fuit? Cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. Quid igitur fuit, niſi quædam temeritas ac libido? Nonne te, ſi noſtræ imagines viriles non commovebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia, æmulam domeſticæ laudis in gloria muliebri eſſe admonebat? non virgo illa Veſtalis Claudia, quæ, patrem complexa triumphantem, ab inimico tribuno plebis de curru detrahi paſſa non eſt? Cur te fraterna vitia potius, quam bona paterna, et avita, et uſque a nobis cum in viris, tum etiam in fœminis repetita, moverunt? Ideone ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpiſſimorum quotidie fœdera ferires? ideo aquam adduxi, ut ea tu inceſte uterere? ideo viam munivi, ut eam tu alienis viris comitata celebrares?

XV. Sed quid ego, Judices, ita gravem perſonam induxi, ut verear, ne ſe idem Appius repente convertat, et Cælium incipiat accuſare illa ſua gravitate cenſoria? Sed videro hoc poſterius, atque ita, Judices, ut vel ſeveriſſimis diſceptatoribus M. Cælii vitam me probaturum eſſe confidam. Tu vero, mulier, (jam enim ipſe tecum nulla perſona introducta loquor) ſi ea, quæ facis, quæ dicis, quæ inſimulas, quæ in ſororem tuam moliris, quæ arguis, probare cogitas; rationem tantæ familiaritatis, tantæ conſuetudinis, tantæ conjunctionis, reddas atque exponas neceſſe eſt. Accuſatores quidem libidines, amores, adulteria, Baias, actas, convivia, comiſſationes, cantus, ſymphonias, navigia, jactant: iidemque ſignificant, nihil ſe, te invita, dicere. Quæ tu, quoniam mente neſcio qua effrenata, atque præcipiti, in forum deferri judiciumque voluiſti; aut diluas oportet, et falſa eſſe doceas, aut nihil neque crimini tuo, neque teſtimonio, credendum eſſe fateare.

Sin autem urbanius me agere mavis, ſic agam tecum.

Removebo illum ſenem durum, ac pene agreſtem : ex his igitur tuis ſumam aliquem, ac potiſſimum minimum fratrem, qui eſt in iſto genere urbaniſſimus ; qui te amat plurimum ; qui, propter neſcio quam, credo, timiditatem, et nocturnos quoſdam inanes metus, tecum ſemper puſio cum majore ſorore cubitavit. Eum putato tecum loqui : Quid tumultuaris, ſoror ? quid inſanis ? quid, clamore exorſa, verbis parvam rem magnam facis ? vicinum adoleſcentulum aſpexiſti : candor hujus te, et proceritas, vultus, oculique perpulerunt : ſæpius videre voluiſti : fuiſti nonnunquam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier : illum, filium familias, patre parco ac tenaci, habere tuis copiis devinctum non potes : calcitrat, reſpuit, non putat tua dona eſſe tanti. Confer te alio : habes hortos ad Tiberim ; ac diligenter eo loco præparaſti, quo omnis juventus natandi cauſa venit : hinc licet conditiones quotidie legas. Cur huic, qui te ſpernit, moleſta es ?

XVI. Redeo nunc ad te, Cæli, viciſſim, ac mihi auctoritatem patriam ſeveritatemque ſuſcipio : ſed dubito quem patrem potiſſimum ſumam. Cæcilianumne aliquem, vehementem atque durum ? *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira* —— Aut illum, *O infelix, O ſceleſte* —— Ferrei ſunt iſti patres —— *Egone quid dicam ? egone quid velim ? quæ tu omnia tuis fœdis factis facis, ut nequidquam velim.* Vix ferenda diceret talis pater, *Cur te in iſtam vicinitatem meretriciam contuliſti ? cur illecebris cognitis non refugiſti ? cur alienam ullam mulierem noſti ? Dede te, ac disjice : per me licebit. Si egebis, tibi dolebit : mihi ſat eſt, quî ætatis quod reliquum eſt oblectem meæ.*

Huic triſti ac decrepito ſeni reſponderet Cælius, ſe nulla cupiditate inductum de via deceſſiſſe. Quid ſigni ? nulli ſumptus, nulla jactura, nulla verſura. At fuit fama. Quotus quiſque iſtam effugere poteſt in tam maledica civitate ? Vicinum ejus mulieris miraris male audiſſe, cujus frater germanus ſermones iniquorum effugere non potuit ? Leni vero et clementi patri, cujuſmodi ille eſt, *Fores effregit ? reſtituentur : diſcidit veſtem ?*

*reſarcietur*, Cælii cauſa eſt expeditiſſima. Quid enim eſſet, in quo ſe non facile defenderet? Nihil jam in iſtam mulierem dico: ſed, ſi eſſet aliqua diſſimilis iſtius, quæ ſe omnibus pervulgaret, quæ haberet palam decretum ſemper aliquem, cujus in hortos, domum, Baias, jure ſuo libidines omnium commearent; quæ etiam aleret adoleſcentes, et parſimoniam patrum ſuis ſumptibus ſuſtentaret: ſi vidua libere, proterva petulanter, dives effuſe, libidinoſa meretricio more, viveret; adulterum ego putarem, ſi quis hanc paulo liberius ſalutaſſet?

XVII. Dicet aliquis, Hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? ob hanc cauſam tibi hunc puerum parens commendavit et tradidit, ut in amore et voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret; et hanc tu vitam, atque hæc ſtudia, defenderes? Ego, ſi qui, Judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiæ fuit, ut reſpueret omnes voluptates, omnemque vitæ ſuæ curſum in labore corporis, atque in animi contentione, conficeret; quem non quies, non remiſſio, non æqualium ſtudia, non ludi, non convivia, delectarent; nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude et cum dignitate conjunctum: hunc mea ſententia divinis quibuſdam bonis inſtructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuiſſe arbitror, Camillos, Fabricios, Curios, omneſque eos, qui hæc ex minimis tanta fecerunt.

Verum hæc genera virtutum non ſolum in moribus noſtris, ſed vix jam in libris, reperiuntur. Chartæ quoque, quæ illam priſtinam ſeveritatem continebant, obſoleverunt; neque ſolum apud nos, qui hanc ſectam rationemque vitæ re magis, quam verbis, ſecuti ſumus, ſed etiam apud Græcos, doctiſſimos homines, quibus, cum facere non poſſent, loqui tamen et ſcribere honeſte et magnifice licebat. Alia quædam, mutatis Græciæ temporibus, præcepta extiterunt.

Itaque alii voluptatis cauſa omnia ſapientes facere dixerunt: neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt. Alii cum voluptate dignitatem conjungendam putaverunt, ut

res maxime inter ſe repugnantes dicendi facultate conjungerent. Illud unum directum iter ad laudem cum labore qui probaverunt, prope jam ſoli in ſcholis ſunt relicti. Multa enim nobis blandimenta natura ipſa genuit, quibus ſopita virtus conniveret: et interdum multas vias adoleſcentiæ lubricas oſtendit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi, ſine caſu aliquo aut prolapſione vix poſſet; et multarum rerum jucundiſſimarum varietatem dedit, qua non modo hæc ætas, ſed etiam jam corroborata, caperetur. Quamobrem ſi quem forte inveneritis, qui aſpernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non ſapore capiatur, excludat auribus omnem ſuavitatem; huic homini ego fortaſſe et pauci Deos propitios, plerique autem iratos, putabunt.

XVIII. Ergo hæc deſerta via, et inculta, atque interclusa jam frondibus et virgultis, relinquatur: detur aliquid ætati: ſit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſuperet vera illa et directa ratio: vincat aliquando cupiditas voluptaſque rationem, dummodo illa in hoc genere præſcriptio moderatioque teneatur: parcat juventus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum atque famam: ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis, inferat: ne quem vi terreat: ne interſit inſidiis: ſcelere careat: poſtremo, cum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiæ cupiditates; revocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, rei publicæ: ut ea, quæ ratione antea non perſpexerat, ſatietate abjeciſſe, experiendo contempſiſſe, videatur.

Ac multi et noſtra, et patrum, majorumque memoria, Judices, ſummi homines, et clariſſimi cives fuerunt, quorum cum adoleſcentiæ cupiditates deferviſſent, eximiæ virtutes, firmata jam ætate, extiterunt. Ex quibus neminem mihi neceſſe eſt nominare; voſmet vobiſcum recordamini: nolo enim cujuſquam fortis atque illuſtris viri ne minimum quidem erratum

cum maxima laude conjungere. Quod ſi facere vellem, multi a me ſummi atque ornatiſſimi viri prædicarentur; quorum partim nimia libertas in adoleſcentia, partim profuſa luxuries, magnitudo æris alieni, ſumptus, libidines, nominarentur: quæ, multis poſtea virtutibus obtecta, adoleſcentiæ, qui vellet, excuſatione defenderet.

XIX. At vero in M. Cælio (dicam enim jam confidentius de ſtudiis ejus honeſtis, quoniam audeo quædam, fretus veſtra ſapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum æs alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido: quod quidem vitium ventris et gutturis non modo non minuit ætas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem, et hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius moleſtæ non ſolent eſſe, (mature enim et celeriter defloreſcunt) nunquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt.

Audiſtis, cum pro ſe diceret: audiſtis antea, cum accuſaret: (defendendi hæc cauſa, non gloriandi, loquor) genus orationis, facultatem, copiam ſententiarum atque verborum, quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. Atque in eo non ſolum ingenium elucere ejus videbatis; quod ſæpe, etiam ſi induſtria non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio et bonis artibus inſtituta, et cura et vigiliis elaborata. Atque ſcitote, Judices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe. Fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam, impeditus, hoc, quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando, poſſit ſuſtinere. An vos aliam cauſam eſſe ullam putatis, cur, in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam ſint pauci, ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? Obterendæ ſunt omnes voluptates; relinquenda ſtudia delectationis, ludus, jocus, convivium; ſermo eſt pene familiarium deſerendus:

quæ res in hoc genere homines a labore ſtudioque dicendi deterret; non quo aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. An hic, ſi ſeſe iſti vitæ dediſſet, conſularem hominem admodum adoleſcens in judicium vocaviſſet? hic, ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitias? in judicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Romano, tot menſes aut de ſalute, aut de gloria, dimicaret?

XX. Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiæ denique ipſæ loquuntur? Illæ vero non loquuntur ſolum, verum etiam perſonant, huc unius mulieris libidinem eſſe prolapſam, ut ea non modo ſolitudinem ac tenebras, atque hæc flagitiorum integumenta, non quærat, ſed in turpiſſimis rebus frequentiſſima celebritate, et clariſſima luce, lætetur. Verum ſi quis eſt, qui etiam meretriciis amoribus interdictum juventuti putet; eſt ille quidem valde ſeverus: negare non poſſum: ſed abhorret non modo ab hujus ſeculi licentia, verum etiam a majorum conſuetudine, atque conceſſis. Quando enim hoc factum non eſt? quando reprehenſum? quando non permiſſum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Hic ego jam rem definiam: mulierem nullam nominabo: tantum in medio relinquam.

Si qua non nupta mulier domum ſuam patefecerit omnium cupiditati, palamque ſeſe in meretricia vita collocarit, virorum alieniſſimorum conviviis uti inſtituerit; ſi hoc in urbe, ſi in hortis, ſi in Baiarum illa celebritate, faciet; ſi denique ita ſeſe geret, non inceſſu ſolum, ſed ornatu atque comitatu; non flagrantia oculorum, non libertate ſermonis, ſed etiam complexu, oſculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut non ſolum meretrix, ſed etiam procax, videatur: cum hac ſi quis adoleſcens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem, voluiſſe videatur?

Obliviſcor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quæ abs te crudeliter in meos, me abſente, facta ſunt,

negligo: ne ſint hæc in te dicta, quæ dixi: ſed ex te ipſa requiro, quoniam et crimen accuſatores abs te, et teſtem ejus criminis te ipſam, dicunt ſe habere; ſi qua mulier ſit hujuſmodi, qualem ego paulo ante deſcripſi, tui diſſimilis, vita inſtitutoque meretricio, cum hac aliquid adoleſcentem hominem habuiſſe rationis, num tibi perturpe aut perflagitioſum eſſe videatur? Ea ſi tu non es, ſicut ego malo, quid eſt, quod objiciant Cælio? ſin eam te volunt eſſe, quid eſt, cur nos crimen hoc, ſi tu contemnis, pertimeſcamus? Quare nobis da viam rationemque defenſionis. Nam aut pudor tuus defendet, nihil a M. Cælio petulantius eſſe factum; aut impudentia et huic et cæteris magnam ad ſe defendendum facultatem dabit.

XXI. Sed quoniam emerſiſſe jam e vadis, et ſcopulos prætervecta, videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur. Duo ſunt enim crimina una in muliere ſummorum facinorum: auri, quod ſumptum a Clodia dicitur; et veneni, quod ejuſdem Clodiæ necandæ cauſa paraſſe Cælium criminantur. Aurum ſumpſit, ut dicitis, quod L. Lucceii ſervis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Lucceium habitabat, necaretur. Magnum crimen vel in legatis inſidiandis, vel in ſervis ad hoſpitem domi necandum ſollicitandis: plenum ſceleris conſilium, plenum audaciæ.

Quo quidem in crimine primum illud requiram, dixeritne Clodiæ, quam ad rem aurum tum ſumeret, an non dixerit? Si non dixit, cur dedit? ſi dixit, eodem ſe conſcientiæ ſcelere devinxit. Tune aurum ex armario tuo promere auſa es? tune Venerem illam tuam ſpoliatricem ſpoliare ornamentis? Cæterum, cum ſcires, quantum ad facinus aurum hoc quæreretur, ad necem legati, ad L. Lucceii, ſanctiſſimi hominis atque integerrimi, labem ſceleris ſempiterni; huic facinori tanto tua mens liberalis conſcia, tua domus popularis miniſtra, tua denique hoſpitalis illa Venus adjutrix, eſſe non debuit.

Vidit hoc Balbus: celatam eſſe Clodiam dixit, atque ita Cælium ad illam attuliſſe, ſe ad ornatum ludorum aurum quærere.

Si tam familiaris erat Clodiæ, quam tu eſſe vis, cum de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet aurum: ſi tam familiaris non erat, non dedit. Ita, ſi verum tibi Cælius dixit, O immoderata mulier, ſciens tu aurum ad facinus dediſti: ſi non eſt auſus dicere, non dediſti.

XXII. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ ſunt innumerabilia, reſiſtam? Poſſum dicere, mores M. Cælii longiſſime a tanti ſceleris atrocitate eſſe disjunctos; minime eſſe credendum, homini tam ingenioſo, tamque prudenti, non veniſſe in mentem, rem tanti ſceleris ignotis alieniſque ſervis non eſſe credendam. Poſſum etiam illa, et cæterorum patronorum et mea conſuetudine, ab accuſatore perquirere, ubi ſit congreſſus cum ſervis Lucceii Cælius; qui ei fuerit aditus. Si per ſe, qua temeritate? ſi per alium, per quem? Poſſum omnes latebras ſuſpicionum peragrare dicendo: non cauſa, non locus, non facultas, non conſcius, non perficiendi, non occultandi, maleficii ſpes, non ratio ulla, non veſtigium maximi facinoris, reperietur.

Sed hæc, quæ ſunt oratoris propria; quæ mihi non propter ingenium meum, ſed propter hanc exercitationem uſumque dicendi, fructum aliquem ferre potuiſſent, cum a me ipſo laborata proferri viderentur, brevitatis cauſa relinquo omnia. Habeo enim, Judices, quem vos ſocium veſtræ religionis juriſque jurandi facile eſſe patiamini, L. Lucceium, ſanctiſſimum hominem, et graviſſimum teſtem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas ſuas, neque non audiſſet illatum a Cælio, neque neglexiſſet, neque tuliſſet. An ille vir, illa humanitate præditus, illis ſtudiis, artibus, atque doctrina, illius ipſius periculum, quem propter hæc ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? et, quod facinus in alienum hominem illatum ſevere acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpite? quod, per ignotos actum cum comperiſſet, doleret, id a ſuis tentatum negligeret? quod in agris locisve publicis factum reprehenderet, id in urbe ac ſuæ domi cœptum eſſe leviter ferret? quod in alicujus agreſtis periculo

non prætermitteret, id homo eruditus in inſidiis doctiſſimi hominis diſſimulandum putaret?

Sed cur diutius vos, Judices, teneo? Ipſius jurati religionem auctoritatemque percipite, atque omnia diligenter teſtimonii verba cognoſcite. Recita teſtimonium Lucceii. TESTIMONIUM LUCCEII. Quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipſam pro ſe cauſam, et veritatem, poſſe mittere? Hæc eſt innocentiæ defenſio, hæc ipſius cauſæ oratio, hæc una vox veritatis. In crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, et in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, quæ tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an gravis, ſapiens, moderatuſque vir religioſe teſtimonium dixiſſe, videatur.

XXIII. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum, poſſum. Quæ fuit enim cauſa, quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Cælius? Ne aurum redderet? num petivit? Ne crimen hæreret? num quis objecit? num quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? Quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Cælio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. Credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſam eſſe commiſſum? et vos non videtis fingi ſceleris maximi crimen, ut alterius cauſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur?

Cui denique commiſit? quo adjutore uſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam, credidit? Serviſne mulieris? ſic enim objectum eſt. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam ſi cætera

inimica oratione detrahitis, ut omnes ſuas fortunas alienis ſervis committeret? At quibus ſervis? refert enim magnopere idipſum: hiſne, quos intelligebat non communi conditione ſervitutis uti, ſed licentius, liberius, familiarius, cum domina vivere? Quis enim hoc non videt, Judices, aut quis hoc ignorat, in ejuſmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat; in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit; in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur; hic ſervos non eſſe ſervos? quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui verſentur iiſdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cælius non videbat? Si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis, iſtos quoque ſervos familiares eſſe dominæ ſciebat. Sin ei tanta conſuetudo, quanta a vobis inducitur, non erat; quæ cum ſervis potuit familiaritas eſſe tanta?

XXIV. Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco, traditum? Habuiſſe aiunt domi, vimque ejus eſſe expertum in ſervo quodam, ad rem ipſam parato, cujus perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenum. Pro Dii immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſervatis? Vidi enim, vidi, et illum hauſi dolorem vel acerbiſſimum in vita, cum Q. Metellus abſtraheretur e ſinu gremioque patriæ; cumque ille vir, qui ſe natum huic imperio putavit, tertio die poſt, quam in curia, quam in Roſtris, quam in Republica, floruiſſet, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indigniſſime bonis omnibus, atque univerſæ civitati. Quo quidem tempore ille moriens, cum jam cæteris ex partibus oppreſſa mens eſſet, extremum ſenſum ad memoriam reipublicæ reſervabat: cum me intuens flentem ſignificabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempeſtas civitati; et cum, parietem ſæpe feriens eum, qui cum

Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, ſæpe me, ſæpiſſime rempublicam, nominabat; ut non tam ſe emori, quam ſpoliari ſuo præſidio cum patriam, tum etiam me, doleret. Quem quidem virum ſi nulla vis repentini ſceleris ſuſtuliſſet; quonam modo ille furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum, audiente ſenatu, dixerit? Ex hac igitur domo progreſſa iſta mulier de veneni celeritate dicere audebit? Nonne ipſam domum metuet, ne quam vocem eliciat? non parietes conſcios, non noctem illam funeſtam ac luctuoſam, perhorreſcet? Sed revertar ad crimen: etenim hæc facta illius clariſſimi ac fortiſſimi viri mentio et vocem meam fletu debilitavit, et mentem dolore impedivit.

XXV. Sed tamen, venenum unde fuerit, quemadmodum paratum ſit, non dicitur. Datum eſſe hoc aiunt P. Licinio, pudenti adoleſcenti et bono, Cælii familiari: conſtitutum factum eſſe cum ſervis, ut venirent ad balneas Xenias: eodem Licinium eſſe venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. Hic primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum conſtitutum? cur illi ſervi non ad Cælium domum venerint? Si manebat tanta illa conſuetudo Cælii cum Clodia, tantaque familiaritas; quid ſuſpicionis eſſet, ſi apud Cælium mulieris ſervus viſus eſſet? Sin autem jam ſuberat ſimultas, extincta erat conſuetudo, diſcidium extiterat; hinc illæ lacrymæ nimirum, et hæc cauſa eſt horum omnium ſcelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum ſervi ad dominam rem iſtam et maleficium Cælii detuliſſent, mulier ingenioſa præcepit ſuis, ut omnia Cælio pollicerentur: ſed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifeſto comprehendi poſſet, conſtitui locum juſſit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui deliteſcerent; deinde repente, cum veniſſet Licinius, ut venenum traderet, proſilirent, hominemque comprehenderent.

XXVI. Quæ quidem omnia, Judices, perfacilem rationem habent reprehendendi. Cur enim balneas publicas potiſſimum

conſtituerat? in quibus, non invenio, quæ latebra togatis hominibus eſſe poſſit. Nam, ſi eſſent in veſtibulo balnearum, non laterent: ſin ſe in intimum conjicere vellent; nec ſatis commode calceati et veſtiti id facere poſſent, et fortaſſe non reciperentur, niſi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem vehementer expectabam, quinam iſti viri boni, teſtes hujus manifeſto deprehenſi veneni dicerentur. Nulli enim ſunt adhuc nominati: ſed non dubito, quin ſint pergraves, qui primum ſint talis fœminæ familiares; deinde eam provinciam ſuſceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, niſi a viris honeſtiſſimis ac pleniſſimis dignitatis, quam velit ſit potens, nunquam impetraviſſet. Sed quid ego de dignitate iſtorum teſtium loquor? virtutem eorum diligentiamque cognoſcite. In balneis delituerunt: teſtes egregios! deinde temere proſilierunt: homines gravitati deditos! Sic enim fingunt, cum Licinius veniſſet, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidiſſet, tum repente evolaſſe iſtos præclaros teſtes ſine nomine; Licinium autem, cum jam manum ad tradendum pyxidem porrexiſſet, retraxiſſe, atque illo repentino hominum impetu ſe in fugam conjeciſſe. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, ſolertiam, contraque fictas omnium inſidias, facile ſe per ſe ipſa defendat!

XXVII. Verum hæc tota fabella veteris et plurimarum fabularum poetriæ, quam eſt ſine argumento? quam nullum invenire exitum poteſt? Quid enim iſti tot viri (nam neceſſe eſt fuiſſe non paucos, ut et comprehendi Licinius facile poſſet, et res multorum oculis eſſet teſtatior) cur Licinium de manibus amiſerunt? Qui minus enim Licinius comprehendi potuit, cum ſe retraxit, ne pyxidem traderet, quam ſi non retraxiſſet? Erant enim illi poſiti, ut comprehenderent Licinium; ut manifeſto Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidiſſet. Hoc fuit totum conſilium mulieris, hæc iſtorum provincia, qui rogati ſunt: quos quidem tu quamobrem temere

proſiluiſſe dicas, atque ante tempus, non reperio. Fuerant hoc rogati; fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut inſidiæ, facinus denique ipſum ut manifeſto comprehenderetur.

Potueruntne meliori tempore proſilire, quam cum Licinius veniſſet? cum in manu teneret veneni pyxidem? quæ ſi cum jam erat tradita ſervis, evaſiſſent ſubito ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehendiſſent; imploraret hominum fidem, atque a ſe illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidiſſe ſe dicerent? primum ad ſe revocarent maximi facinoris crimen; deinde id ſe vidiſſe dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuiſſent videre. Tempore igitur ipſo ſe oſtenderunt, cum Licinius veniſſet, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. Mimi ergo eſt jam exitus, non fabulæ: in quo cum clauſula non invenitur, fugit aliquis e manibus; deinde ſcabilla concrepant, aulæum tollitur.

XXVIII. Quæro enim, cur Licinium titubantem, hæſitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus iſta de manibus emiſerit; cur non comprehenderint; cur non ipſius confeſſione, multorum oculis, facinoris denique voce, tanti ſceleris crimen expreſſerint? An timebant, ne tot unum, valentes imbecillum, alacres perterritum, ſuperare non poſſent? Nullum argumentum in re, nulla ſuſpicio in cauſa, nullus exitus criminis, reperietur. Itaque hæc cauſa ab argumentis, a conjectura, ab iis ſignis, quibus veritas illuſtrari ſolet, ad teſtes tota traducta eſt: quos quidem ego teſtes, Judices, non modo ſine ullo timore, ſed etiam cum aliqua ſpe delectationis, expecto.

Prægeſtit animus jam videre, primum lautos juvenes, mulieris beatæ ac nobilis familiares; deinde fortes viros, ab imperatrice in inſidiis atque in præſidio balnearum locatos. Ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi: alveuſne ille, an equus Trojanus fuerit, qui tot invictos viros, muliebre bellum gerentes, tulerit ac texerit. Illud vero reſpondere cogam, cur tot viri, ac tales, hunc et unum, et tam imbecillum, quam

videtis, non aut ſtantem comprehenderint, aut fugientem conſecuti ſint. Qui ſe nunquam profecto, ſi iſtum in locum proceſſerint, explicabunt; quam volent in conviviis faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum diſerti ſint. Alia fori vis eſt, alia triclinii: alia ſubſelliorum ratio, alia lectorum: non idem judicum, comiſſatorumque, conſpectus: lux denique longe alia eſt ſolis, et lychnorum. Quamobrem excutiemus omnes iſtorum delicias, omnes ineptias, ſi prodierint. Sed, ſi me audiant, navent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis ſe rebus oſtentent: vigeant apud iſtam mulierem venuſtate; dominentur ſumptibus; hæreant, jaceant, deſerviant: capiti vero innocentis et fortunis parcant.

XXIX. At ſunt ſervi illi de cognatorum ſententia, nobiliſſimorum et clariſſimorum hominum, manumiſſi. Tandem aliquid invenimus, quod iſta mulier de ſuorum propinquorum, fortiſſimorum virorum, ſententia atque auctoritate feciſſe videatur. Sed ſcire cupio, quid habeat argumenti iſta manumiſſio: in qua aut crimen eſt Cælio quæſitum, aut quæſtio ſublevata, aut multarum rerum conſciis ſervis cum cauſa præmium perſolutum.

At propinquis placuit. Cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, ſed a te ipſa compertam, deferre diceres? Hic etiam miramur, ſi illam commentitiam pyxidem obſcœniſſima ſit fabula conſecuta? Nihil eſt, quod in ejuſmodi mulierem non cadere videatur. Audita et percelebrata ſermonibus res eſt. Percipitis animis, Judices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim, dicere. Quod etiam ſi eſt factum, certe a Cælio non eſt factum: quid enim attinebat? Eſt enim ab aliquo fortaſſe adoleſcente, non tam inſulſo, quam non verecundo. Sin autem eſt fictum; non illud quidem modeſtum, ſed tamen eſt non inficetum, mendacium. Quod profecto nunquam hominum ſermo atque opinio comprobaſſet, niſi omnia, quæ cum turpitudine aliqua dicerentur, in iſtam quadrare apte viderentur.

Dicta eſt a me cauſa, Judices, et perorata. Jam intelligitis, quantum judicium ſuſtineatis, quanta res ſit commiſſa vobis. De vi quæritis: quæ lex ad imperium, ad majeſtatem, ad ſtatum patriæ, ad ſalutem omnium, pertinet: quam legem Q. Catulus, armata diſſenſione civium, reipublicæ pene extremis temporibus tulit: quæque lex, ſedata illa flamma conſulatus mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. Hac enim lege Cælii adoleſcentia non ad reipublicæ pœnas, ſed ad mulieris libidines et delicias, depoſcitur.

XXX. Atque hoc etiam loco M. Camurti et C. Eſerni damnatio prædicatur. O ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem! audetiſne, cum ab ea muliere veniatis, facere iſtorum hominum mentionem? audetiſne excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, ſed repreſſam vetuſtate? Quo enim illi crimine peccatoque perierunt? nempe, quod ejuſdem mulieris dolorem et injuriam Vettiano nefario ſunt ſtupro perſecuti. Ergo, ut audiretur Vettii nomen in cauſa, ut illa vetus Afrania fabula refricaretur, idcirco Camurti et Eſerni cauſa eſt renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur.

M. vero Cælius cur in hoc judicium vocatur? cui neque proprium quæſtionis crimen objicitur, nec vero aliquid ejuſmodi, quod ſit a lege ſejunctum, et cum veſtra ſeveritate conjunctum. Cujus prima ætas dedita diſciplinis fuit, iiſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc uſum forenſem, ad capeſſendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. Iis autem fuit amicitiis majorum natu, quorum imitari induſtriam continentiamque maxime velit; iis æqualium ſtudiis, ut eundem, quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur. Cum autem paulum jam roboris acceſſiſſet ætati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officii diligentiſſimo: in qua provincia cum res erant et poſſeſſiones paternæ, tum etiam uſus quidam

provincialis, non ſine cauſa a majoribus huic ætati tributus. Diſceſſit illinc Pompeii judicio probatiſſimus, ut ipſius teſtimonio cognoſcetis. Voluit vetere inſtituto, eorum adoleſcentium exemplo, qui poſt in civitate ſummi viri et clariſſimi cives extiterunt, induſtriam ſuam a populo Romano ex aliqua illuſtri accuſatione cognoſci.

XXXI. Vellem alio potius eum cupiditas gloriæ detuliſſet: ſed abiit hujus tempus querelæ. Accuſavit C. Antonium, collegam meum: cui miſero præclari in rempublicam beneficii memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. Poſtea nemini conceſſit æqualium, plus ut in foro, plus ut in negotiis verſaretur, cauſiſque amicorum, plus ut valeret inter ſuos gratia: quæ niſi vigilantes homines, niſi ſobrii, niſi induſtrii, conſequi non poſſunt, omnia labore et diligentia eſt conſecutus.

In hoc flexu quaſi ætatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſcentis paulum hæſit ad metas notitia nova mulieris, et infelici vicinitate, et inſolentia voluptatum: quæ cum incluſæ diutius, et prima ætate compreſſæ et conſtrictæ fuerunt, ſubito ſe nonnunquam profundunt, atque ejiciunt univerſæ. Qua ex vita, vel dicam, quo ex ſermone, (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verum ex eo, quidquid erat, emerſit, totumque ſe ejecit atque extulit: tantumque abeſt ab illius familiaritatis infamia, ut ejuſdem nunc ab ſeſe inimicitias odiumque propulſet.

Atque, ut iſte interpoſitus ſermo deliciarum deſidiæque moreretur, (fecit me mehercule invito, et multum repugnante, ſed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem abſolutum inſequitur, revocat: nemini noſtrum obtemperat: eſt violentior, quam vellem. Sed ego non loquor de ſapientia, quæ non cadit in hanc ætatem; de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent; in adoleſcentia vero, tanquam in herbis, ſignificant, quæ virtutis maturitas,

et quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ. Etenim ſemper magno ingenio adoleſcentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi, fuerunt: amputanda plura ſunt illi ætati, ſiquidem effloreſcit ingenii laudibus, quam inſerenda. Quare, ſi cui nimium efferviſſe videtur hujus vel in ſuſcipiendis vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia; ſi quem etiam minimorum horum aliquid offendit, ſi purpuræ genus, ſi amicorum catervæ, ſi ſplendor, ſi nitor: jam iſta deferverint; jam ætas omnia, jam iſta dies, mitigarit.

XXXII. Conſervate igitur reipublicæ, Judices, civem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. Promitto hoc vobis, et reipublicæ ſpondeo, ſi modo nos ipſi reipublicæ ſatisfecimus, nunquam hunc a noſtris rationibus ſejunctum fore. Quod cum fretus noſtra familiaritate promitto, tum quod duriſſimis ſe ipſe legibus jam obligarit. Neque enim poteſt, qui hominem conſularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipſe eſſe in republica civis turbulentus: non poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impune unquam eſſe largitor. Habet a M. Cælio reſpublica, Judices, duas accuſationes, vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. Quare oro obteſtorque vos, Judices, ut, qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius abſolutus ſit, quem vos per biennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem, vidiſtis; qui ædes ſacras, qui cenſum populi Romani, qui memoriam publicam, ſuis manibus incendit; hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis; ore, lingua, manu, vita omni, inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit; qui in Palatio, atque in urbis oculis, ſervitia ad cædem, et inflammandam urbem, incitavit: in ea civitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia, M. Cælium libidini muliebri condonatum; ne eadem mulier cum ſuo conjuge, et fratre, turpiſſimum latronem eripuiſſe, et honeſtiſſimum adoleſcentem oppreſſiſſe, videatur.

Quod cum hujus vobis adoleſcentiam propoſueritis, conſtituitote vobis ante oculos etiam hujus miſeri ſenectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus ſpe requieſcit, hujus unius caſum pertimeſcit: quem vos ſupplicem veſtræ miſericordiæ, ſervum poteſtatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores ſenſuſque veſtros, vel recordatione parentum veſtrorum, vel liberorum jucunditate, ſuſtentate; ut in alterius dolore vel pietati, vel indulgentiæ veſtræ, ſerviatis. Nolite, Judices, aut hunc jam natura ipſa occidentem, velle maturius extingui vulnere veſtro, quam ſuo fato; aut hunc nunc primum floreſcentem, firmata jam ſtirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut ſubita tempeſtate, pervertere. Conſervate parenti filium, parentem filio: ne aut ſenectutem jam prope deſperatam contempſiſſe, aut adoleſcentiam plenam ſpei maximæ non modo non aluiſſe vos, ſed etiam perculiſſe, atque afflixiſſe, videamini. Quem ſi vobis, ſi ſuis, ſi reipublicæ conſervatis, addictum, deditum, obſtrictum, vobis ac liberis veſtris habebitis; omniumque hujus nervorum ac laborum vos potiſſimum, Judices, fructus uberes diuturnoſque capietis.

# DE

# PROVINCIIS CONSULARIBUS

## ORATIO XXXV.

I. SI quis veſtrum, Patres conſcripti, expectat, quas ſim provincias decreturus, conſideret ipſe ſecum, qui mihi homines ex provinciis potiſſimum detrahendi ſint: non dubitabit, quid me ſentire conveniat, cum, quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit. Ac, ſi princeps eam ſententiam dicerem, laudaretis profecto: ſi ſolus, certe ignoſceretis: etiam ſi paulo minus utilis vobis ſententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. Nunc vero, Patres conſcripti, non parva afficior voluptate, vel quod hoc maxime reipublicæ conducit, Syriam Macedoniamque decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate diſſentiat; vel quod habeo auctorem P. Servilium, qui ante me ſententiam dixit, virum clariſſimum, et cum in univerſam rempublicam, tum etiam erga meam ſalutem, fide ac benevolentia ſingulari.

Quod ſi ille et paulo ante, et quotieſcunque ei locus dicendi ac poteſtas fuit, Gabinium et Piſonem, duo reipublicæ portenta, ac pene funera, cum propter alias cauſas, tum maxime propter illud inſigne ſcelus eorum, et importunam in me crudelitatem, non ſolum ſententia ſua, ſed etiam verborum gravitate, eſſe notandos putavit; quonam me animo in eos eſſe oportet, cujus illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas cupiditates? Sed ego in hac ſententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiæ ſerviam. Quo animo

unuſquiſque veſtrum debet eſſe in illos, hoc ero: præcipuum illum et proprium ſenſum doloris mei, quem tamen vos communem ſemper vobis mecum eſſe duxiſtis, a ſententia dicenda amovebo; ad ulciſcendi tempora reſervabo.

II. Quatuor ſunt provinciæ, Patres conſcripti, de quibus adhuc intelligo ſententias eſſe dictas: Galliæ duæ, quas hoc tempore uno imperio videmus eſſe conjunctas; et Syria et Macedonia, quas, vobis invitis et oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro everſæ reipublicæ præmiis occupaverunt. Decernendæ nobis ſunt lege Sempronia duæ. Quid eſt, quod poſſimus de Syria Macedoniaque dubitare? Mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint; quam auctoritatem veſtram e civitate exterminarint; quam fidem publicam, quam perpetuam populi Romani ſalutem, quam me, ac meos omnes, fœdiſſime crudeliſſimeque vexarint.

Omnia domeſtica illa atque urbana mitto; quæ tanta ſunt, ut nunquam Annibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint: ad ipſas venio provincias. Quarum Macedonia, quæ erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, ſed tropæis, quæ multis victoriis erat jamdiu triumphiſque pacata; ſic a Barbaris, quibus eſt propter avaritiam pax erepta, vexatur, ut Theſſalonicenſes, poſiti in gremio imperii noſtri, relinquere oppidum, et arcem munire, cogantur; ut via illa noſtra, quæ per Macedoniam eſt uſque ad Helleſpontum militaris, non ſolum excurſionibus Barbarorum ſit infeſta, ſed etiam caſtris Threciis diſtincta ac notata. Ita gentes eæ, quæ, ut pace uterentur, vim argenti dederant præclaro noſtro imperatori; ut exhauſtas domos replere poſſent, pro empta pace bellum nobis prope juſtum intulerunt. Jam vero exercitus ille noſter, ſuperbiſſimo delectu et duriſſima conquiſitione collectus, omnis interiit.

III. Magno hoc dico cum dolore. Miſerandum in modum milites populi Romani capti, necati, deſerti, diſſipati ſunt;

incuria, fame, morbo, vaſtitate conſumpti: ut, quod eſt indigniſſimum, ſcelus imperatoris in pœnam exercitus expetitum eſſe videatur. Atque hanc Macedoniam, domitis jam gentibus finitimis, Barbariaque compreſſa, pacatam ipſam per ſe et quietam, tenui præſidio atque exigua manu, etiam ſine imperio, per legatos, nomine ipſo populi Romani tuebamur: quæ nunc, conſulari imperio atque exercitu, ita vexata eſt, vix ut ſe poſſit diuturna pace recreare: cum interea quis veſtrum hoc non audivit, quis ignorat, Achæos ingentem pecuniam pendere L. Piſoni quotannis? vectigal ac portorium Dyrrhachinorum totum in hujus unius quæſtum eſſe converſum? urbem Byzantiorum, vobis atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe vexatam? quo ille, poſteaquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla vi a miſeris extorquere, potuit, cohortes in hiberna miſit: his præpoſuit, quos putavit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. Omitto juriſdictionem in libera civitate contra leges, ſenatuſque conſulta: cædes relinquo, libidines prætereo: quarum acerbiſſimum extat indicium, et ad inſignem memoriam turpitudinis, et pene ad juſtum imperii noſtri odium, quod conſtat, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, et morte voluntaria neceſſariam turpitudinem depuliſſe. Nec hæc idcirco omitto, quod non graviſſima ſint, ſed quia nunc ſine teſte dico.

IV. Ipſam vero urbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam atque ornatiſſimam ſignis, quis ignorat? quæ illi, exhauſti ſumptibus belliſque maximis, cum Mithridaticos impetus, totumque Pontum armatum, efferveſcentem in Aſiam, atque erumpentem, ægre repulſum, et cervicibus interclusum ſuis, ſuſtinerent; tum, inquam, Byzantii, et poſtea ſigna illa, et reliqua urbis ornamenta, ſanctiſſime cuſtodita, tenuerunt. Te imperatore infeliciſſimo et teterrimo, Cæſonine Calventi, civitas libera, et proximis ſuis beneficiis a ſenatu et a populo Romano liberata, ſic ſpoliata atque nudata eſt, ut, niſi C. Virgilius, legatus, vir fortis et innocens, interveniſſet, unum ſignum Byzantii ex

maximo numero nullum haberent. Quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus, in Græcia tota tam ſanctus fuit, in quo ullum ſimulacrum, ullum ornamentum, reliquum ſit? Emiſti a fœdiſſimo tribuno plebis, tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras; tum, inquam, emiſti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis jus in liberos populos contra ſenatus-conſultum, et contra legem generi tui, dicere liceret. Id emptum ita vendidiſti, ut aut jus non diceres, aut bonis cives Romanos everteres.

Quorum ego nihil nunc, Patres conſcripti, in hominem ipſum; de provincia diſputo. Itaque omnia illa, quæ et ſæpe audiſtis, et tenetis animis, etiam ſi non audiatis, prætermitto: nihil de hac ejus urbana, quam ille præſens in oculis veſtris mentibuſque defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate, diſputo. Lateant libidines ejus illæ tenebricoſæ, quas fronte et ſupercilio, non pudore et temperantia, contegebat: de provincia, quod agitur, id diſputo. Huic vos non ſummittetis? hunc diutius manere patiemini? cujus, ut provinciam tetigit, ſic fortuna cum improbitate certavit, ut nemo poſſet, utrum poſterior an infelicior eſſet, judicare.

An vero in Syria diutius eſt Semiramis illa retinenda? cujus iter in provinciam fuit ejuſmodi, ut rex Ariobarzanes conſulem veſtrum ad cædem faciendam, tanquam aliquem Threcem, conduceret. Deinde adventus in Syriam primus equitatus habuit interitum: poſt conciſæ ſunt optimæ cohortes. Igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum eſt, niſi pactiones pecuniarum cum tyrannis, deciſiones, direptiones, latrocinia, cædes, cum palam populi Romani imperator, inſtructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, ſed omnia ſibi et empta, et emenda, eſſe clamaret.

V. Jam vero publicanos miſeros (me etiam miſerum, illorum ita de me meritorum miſeriis ac dolore) tradidit in ſervitutem Judæis, et Syris, nationibus natis ſervituti. Statuit ab initio, et

in eo perſeveravit, jus publicano non dicere: pactiones ſine ulla injuria factas reſcidit: cuſtodias ſuſtulit, vectigales multos ac ſtipendiarios liberavit: quo in oppido ipſe eſſet, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani ſervum, eſſe vetuit. Quid multa? crudelis haberetur, ſi in hoſtem animo fuiſſet eo, quo fuit in cives Romanos, ejus ordinis præſertim, qui eſt ſemper dignitate ſua, benignitate magiſtratus, ſuſtentatus.

Itaque videtis, Patres conſcripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerendi inſcitia, ſed avaritia, ſuperbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos jam atque everſos publicanos: quibus quidem vos, in his anguſtiis ærarii, tamen ſubveniatis neceſſe eſt: etſi jam multis non poteſtis, qui, propter illum hoſtem ſenatus, inimiciſſimum ordinis equeſtris, bonorumque omnium, non ſolum bona, ſed etiam honeſtatem, miſeri deperdiderunt: quos non parſimonia, non continentia, non virtus, non labor, non ſplendor, tueri potuit contra illius helluonis et prædonis audaciam.

Quid? qui ſe etiam nunc ſubſidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate, ſuſtentant, hos perire patiemur? An, ſi qui frui publico non potuit per hoſtem, hic tegitur ipſa lege cenſoria; quem is frui non ſinit, qui eſt, etiam ſi non appellatur, hoſtis, huic ferri auxilium non oportet? Retinete igitur in provincia diutius eum, qui de ſociis cum hoſtibus, de civibus cum ſociis, faciat pactiones: qui hoc etiam ſe pluris eſſe, quam collegam, putet, quod ille vos triſtitia vultuque deceperit, ipſe nunquam ſe minus, quam erat, nequam eſſe ſimularit. Piſo autem alio quodam modo gloriatur, ſe brevi tempore perfeciſſe, ne C. Gabinius unus omnium nequiſſimus exiſtimaretur.

VI. Hos vos de provinciis, ſi non aliquando deducendi eſſent, deripiendos non putaretis? et has duplices peſtes ſociorum, militum clades, publicanorum ruinas, provinciarum vaſtitates, imperii maculas, teneretis? At iidem vos, anno ſuperiore, hos eoſdem revocabatis, cum in provincias jam perveniſſent. Quo

tempore ſi liberum veſtrum judicium fuiſſet, nec toties dilata res, nec ad extremum e manibus erepta eſſet; reſtituiſſetis, id quod cupiebatis, veſtram auctoritatem, iis, per quos erat amiſſa, revocatis, et his ipſis præmiis extortis, quæ erant pro ſcelere, atque everſione patriæ, conſecuti.

Quam pœnam ſi tum aliorum opibus, non ſuis, invitiſſimis vobis, evolarunt; at aliam multo majorem gravioremque ſubierunt. Quæ enim homini, in quo aliquis ſi non famæ pudor, at ſupplicii timor eſt, gravior pœna accidere potuit, quam non credi literis iis, quæ rem bene geſtam in bello nuntiarent? Hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegavit: primum homini, ſceleribus, flagitiis contaminatiſſimo, nihil eſſe credendum: deinde a proditore, atque eo, quem præſentem hoſtem reipublicæ cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe: poſtremo, ne Deos quidem immortales velle aperiri ſua templa, et ſibi ſupplicari, hominis impuriſſimi et ſceleratiſſimi nomine. Itaque ille alter aut ipſe eſt homo doctus, et a ſuis Græcis ſubtilius eruditus, quibuſcum jam in exoſtra helluatur, antea poſt ſiparium ſolebat; aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cujus nullæ literæ perferuntur.

VII. Hoſce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur; alterum, ſi tabellarii non ceſſarint, neceſſe eſt paucis diebus pœniteat audere. Cujus amici, ſi qui ſunt, aut ſi belluæ tam immani tamque tetræ poſſunt ulli eſſe amici, hac conſolatione utuntur, etiam T. Albucio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. Quod eſt primum diſſimile: res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis a proprætore una cohorte auxiliaria geſta; et bellum cum maximis Syriæ gentibus, ac tyrannis, conſulari exercitu imperioque confectum. Deinde Albucius, quod a ſenatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreverat: conſtabat enim, Græcum hominem ac levem in ipſa provincia quaſi triumphaſſe. Itaque hanc ejus temeritatem ſenatus ſupplicatione denegata notavit.

Sed fruatur ſane hoc ſolatio: atque hanc inſignem ignominiam, quoniam uni præter ſe inuſta eſt, putet eſſe leviorem, dummodo, cujus exemplo ſe conſolatur, ejus exitum expectet: præſertim, cum in Albucio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinii fuerit; hac tamen una plaga conciderit, ignominia ſenatus.

Atqui duas Gallias qui decernit conſulibus duobus, hos retinet ambo: qui autem alteram Galliam, et aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, et in utriuſque pari ſcelere diſparem conditionem facit. Faciam, inquit, illas prætorias, ut Piſoni et Gabinio ſuccedatur ſtatim. Si hic ſinat: tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non poteſt. Itaque ego idem, qui nunc conſulibus iis, qui deſignati erunt, Syriam Macedoniamque decerno, decernam eaſdem prætorias, ut et prætores annuas provincias habeant, et eos quam primum videamus, quos animo æquo videre non poſſumus.

VIII. Sed, mihi credite, nunquam ſuccedetur illis, niſi cum ea lege referetur, qua intercedi de provinciis non licebit. Itaque, hoc tempore amiſſo, annus eſt integer vobis expectandus: quo interjecto, civium calamitas, ſociorum ærumna, ſceleratiſſimorum hominum impunitas, propagatur. Quod ſi eſſent illi optimi viri, tamen ego mea ſententia C. Cæſari ſuccedendum nondum putarem. Qua de re dicam, Patres conſcripti, quod ſentio, atque illam interpellationem mei familiariſſimi, qua paulo ante interrupta eſt oratio mea, non pertimeſcam. Negat me vir optimus inimiciorem Gabinio debere eſſe, quam Cæſari: omnem enim illam tempeſtatem, cui ceſſerim, Cæſare impulſore atque adjutore eſſe excitatam. Cui ſi primum ſic reſpondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei; poſſimne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortiſſimorum et clariſſimorum civium facere poſſim? An non Tib. Gracchus (patrem dico, cujus utinam filii ne degeneraſſent a gravitate paterna) tantam laudem eſt adeptus, quod tribunus plebis ſolus ex toto illo collegio L. Scipioni

auxilio fuit, inimiciſſimus et ipſius, et fratris ejus Africani, juravitque in concione, ſe in gratiam non rediiſſe; ſed alienum ſibi videri dignitate imperii, quo duces eſſent hoſtium, Scipione triumphante, ducti, eodem ipſum duci, qui triumphaſſet?

Quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Craſſus, M. Scaurus. Aliine inimici? omnes Metelli. At hi non modo illum inimicum ex Gallia ſententiis ſuis non detrahebant, ſed et propter rationem Gallici belli provinciam extra ordinem decernebant. Bellum in Gallia maximum geſtum eſt: domitæ ſunt a Cæſare maximæ nationes, ſed nondum legibus, nondum jure certo, nondum ſatis firma pace, devinctæ. Bellum affectum videmus, et, vere ut dicam, pene confectum: ſed ita, ut, ſi idem extrema perſequitur, qui inchoavit, jam omnia perfecta videamus; ſi ſucceditur, periculum ſit, ne inſtauratas maximi belli reliquias ac renovatas audiamus. Ergo ego ſenator, inimicus, ſi ita vultis, homini; amicus eſſe, ſicut ſemper fui, reipublicæ debeo. Quid, ſi ipſas inimicitias depono reipublicæ cauſa? quis me tandem jure reprehendat? præſertim cum ego omnium meorum conſiliorum, atque factorum, exempla ſemper ex ſummorum hominum factis mihi cenſuerim petenda.

IX. An vero M. ille Lepidus, qui bis conſul, et pontifex maximus fuit, non ſolum memoriæ teſtimonio, ſed etiam annalium literis, et ſummi poetæ voce, laudatus eſt, quod cum M. Fulvio collega, quo die cenſor eſt factus, homine inimiciſſimo, in campo ſtatim rediit in gratiam, ut commune officium cenſuræ communi animo ac voluntate defenderent? Atque, ut vetera, quæ ſunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum ſuis inimiciſſimis in gratiam rediit? quibus cum omnibus eadem reſpublica reconciliavit, quæ alienarat.

Multa prætereo, quod intueor coram hæc lumina atque ornamenta reipublicæ, P. Servilium et M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille viveret! Quæ fuerunt inimicitiæ graviores in civitate, quam Lucullorum atque Serviliorum? quas

in viris fortiſſimis non ſolum extinxit reipublicæ dignitas, et ipſorum, ſed etiam ad amicitiam conſuetudinemque traduxit. Quid? Q. Metellus Nepos nonne conſul in templo Jovis Optimi Maximi, permotus cum auctoritate veſtra, tum illius P. Servilii incredibili gravitate dicendi, abſens mecum, ſummo ſuo beneficio, rediit in gratiam? An ego poſſum huic eſſe inimicus, cujus literis, fama, nuntiis, celebrantur aures quotidie meæ novis nominibus gentium, nationum, locorum?

Ardeo, mihi credite, Patres conſcripti, (id quod voſmet de me exiſtimatis, et facitis ipſi) incredibili quodam amore patriæ: qui me amor et ſubvenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, et rurſum, cum omnia tela undique eſſe intenta in patriam viderem, ſubire coegit atque excipere unum pro univerſis. Hic me meus in rempublicam animus priſtinus ac perennis cum C. Cæſare reducit, reconciliat, reſtituit in gratiam. Quod volent denique homines exiſtiment; nemini ego poſſum eſſe bene de republica merenti non amicus.

X. Etenim, ſi iis, qui hæc omnia flamma ac ferro delere voluerunt, non inimicitias ſolum, ſed etiam bellum, indixi atque intuli, cum partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis judiciis eſſent liberati; cur eadem reſpublica, quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non poſſit? Quod mihi odium cum P. Clodio fuit, niſi quod pernicioſum patriæ civem fore putabam, qui, turpiſſima libidine incenſus, duas res ſanctiſſimas, religionem et pudicitiam, uno ſcelere violaſſet? Num eſt igitur dubium ex iis rebus, quas is egit, agitque quotidie, quin ego, in illo oppugnando, reipublicæ plus, quam otio meo; nonnulli in eodem defendendo, ſuo plus otio, quam communi, proſpexerint?

Ego me a C. Cæſare in republica diſſenſiſſe fateor, et ſenſiſſe vobiſcum: ſed nunc iiſdem vobis aſſentior, cum quibus antea ſentiebam. Vos enim, ad quos literas L. Piſo de ſuis rebus non audet mittere, qui Gabinii literas inſigni quadam nota atque ignominia nova condemnaſtis, C. Cæſari ſupplicationes

decreviſtis; numero, ut nemini uno ex bello, honore, ut omnino nemini. Cur igitur expectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? Reduxit ordo ampliſſimus, et ordo is, qui eſt et publici conſilii, et meorum omnium conſiliorum, auctor et princeps. Vos ſequor, Patres conſcripti, vobis obtempero, vobis aſſentior: qui, quamdiu C. Cæſaris conſilia in republica non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus conjunctum videbatis: poſteaquam rebus geſtis mentes veſtras voluntateſque mutaſtis, me non ſolum comitem eſſe ſententiæ veſtræ, ſed etiam laudatorem, vidiſtis.

XI. Sed quid eſt, quod in hac cauſa maxime homines admirentur et reprehendant meum conſilium, cum ego idem antea multa decreverim, quæ magis ad hominis dignitatem, quam ad reipublicæ neceſſitatem, pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decrevi ſententia mea. Reipublicæ ſatis erat tot dierum, quot C. Mario: Diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. Ergo ille cumulus dierum hominis eſt dignitati tributus.

In quo ego, quo conſule referente, primum decem dierum ſupplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, cujus ſententia primum duplicata eſt ſupplicatio conſularis, (mihi enim eſtis aſſenſi, cum, ejuſdem Pompeii literis recitatis, confectis omnibus maritimis terreſtribuſque bellis, ſupplicationem dierum duodecim decreviſtis) ſum Cn. Pompeii virtutem et animi magnitudinem admiratus, quod, cum ipſe cæteris omnibus eſſet omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipſe erat conſecutus. Ergo in illa ſupplicatione, quam ego decrevi, res ipſa tributa eſt Diis immortalibus, et majorum inſtitutis, et utilitati reipublicæ: ſed dignitas verborum, honos, et novitas, et numerus dierum, Cæſaris ipſius laudi gloriæque conceſſus eſt.

Relatum eſt ad nos nuper de ſtipendio exercitus: non decrevi ſolum, ſed etiam, ut vos decerneretis, laboravi; multa diſſentientibus reſpondi; ſcribendo affui. Tum quoque homini

plus tribui, quam neſcio cui neceſſitati. Illum enim arbitrabar, etiam ſine hoc ſubſidio pecuniæ retinere exercitum præda ante parta, et bellum conficere, poſſe: ſed decus illud et ornamentum triumphi minuendum noſtra parſimonia non putavi. Actum eſt de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quærebant, alii tempus differebant, alii ſine ullis verborum ornamentis dabant: in ea quoque re ſic ſum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublicæ cauſa ſentirem, facere uberius propter ipſius Cæſaris dignitatem.

XII. At ego idem nunc in provinciis decernendis, qui illas omnes res egi ſilentio, interpellor; cum ſuperioribus cauſis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, niſi ratio belli, niſi ſumma utilitas reipublicæ, moveat. Nam ipſe Cæſar, quid eſt, cur in provincia commorari velit, niſi ut ea, quæ per eum affecta ſunt, perfecta reipublicæ tradantur? Amœnitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas et lepos, victoriæ cupiditas, finium imperii noſtri propagatio, retinet. Quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victoriis præſtabilius? quid Oceano longius inveniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus; an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? An dies auget ejus deſiderium, an magis oblivionem? ac laurea illa, magnis periculis parta, amittit longo intervallo viriditatem? Quare, ſi qui hominem non diligunt, nihil eſt, quod eum de provincia devocent: ad gloriam devocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem.

Sed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reipublicæ frui non properat, ut omnia illa conficiat; quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud vellet, reipublicæ conſulere oporteret? Ego vero ſic intelligo, Patres conſcripti, nos hoc tempore in provinciis decernendis perpetuæ pacis habere oportere rationem. Nam quis hoc non ſentit, omnia alia

eſſe nobis vacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? Jamdiu mare videmus illud immenſum, cujus fervore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam et viæ militares, jam tenebantur, virtute Cn. Pompeii ſic a populo Romano, ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tanquam unum aliquem portum, tutum et clauſum teneri; nationes eas, quæ numero hominum, ac multitudine ipſa, poterant in provincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim reciſas, partim repreſſas, ut Aſia, quæ imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus novis provinciis ipſa cingatur. Poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere, dicere: nulla gens eſt, quæ non aut ita ſubacta ſit, ut vix extet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut victoria noſtra imperioque lætetur.

XIII. Bellum Gallicum, Patres conſcripti, C. Cæſare imperatore geſtum eſt; antea tantummodo repulſum: ſemper illas nationes noſtri imperatores refutandas potius bello, quam laceſſendas, putaverunt. Ipſe ille C. Marius, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribuſque ſubvenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit, non ipſe ad eorum urbes ſedeſque penetravit. Modo ille meorum laborum, periculorum, conſiliorum ſocius, C. Pontinius, fortiſſimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac ſcelerata conjuratione excitatum, præliis fregit, eoſque domuit, qui laceſſierant; et ea victoria contentus, republica metu liberata, quievit. C. Cæſaris longe aliam video fuiſſe rationem: non enim ſibi ſolum cum iis, quos jam armatos contra populum Romanum videbat, bellandum eſſe duxit, ſed totam Galliam in noſtram ditionem eſſe redigendam. Itaque cum acerrimis nationibus, et maximis Germanorum et Helvetiorum præliis, feliciſſime decertavit: cæteras contrivit, domuit, compulit, imperio populi Romani parere aſſuefecit; et, quas regiones quaſque gentes nullæ nobis antea literæ, nulla vox, nulla fama. notas fecerat, has noſter imperator, noſterque exercitus, et populi Romani arma, peragrarunt. Semitam tantum Galliæ

tenebamus antea, Patres conſcripti: cæteræ partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, et barbaris, et bellicoſis, tenebantur: quas nationes, nemo unquam fuit, qui non frangi domarique cuperet; nemo ſapienter de republica noſtra cogitavit jam inde a principio hujus imperii, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: ſed propter vim ac multitudinem gentium illarum nunquam eſt antea cum omnibus dimicatum. Reſtitimus ſemper laceſſiti: nunc denique eſt perfectum, ut imperii noſtri, terrarumque illarum, idem eſſet extremum.

XIV. Alpibus Italiam munierat ante natura, non ſine aliquo divino numine: nam, ſi ille aditus Gallorum immanitati multitudinique patuiſſet, nunquam hæc urbs ſummo imperio domicilium ac ſedem præbuiſſet. Quæ jam licet conſidant: nihil eſt enim ultra illam altitudinem montium uſque ad Oceanum, quod ſit Italiæ pertimeſcendum. Sed tamen una atque altera æſtas, vel metu, vel ſpe, vel pœna, vel præmiis, vel armis, vel legibus, poteſt totam Galliam ſempiternis vinculis adſtringere. Impolitæ vero res, et acerbæ, ſi erunt relictæ; quanquam ſunt acciſæ, tamen efferent ſe aliquando, et ad renovandum bellum revireſcent.

Quare ſit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati, commendata eſt. Etenim, ſi Fortunæ muneribus ampliſſimis ornatus, ſæpius ejus Deæ periculum facere nollet; ſi in patriam, ſi ad Deos penates, ſi ad eam dignitatem, quam in civitate ſibi propoſitam videt, ſi ad jucundiſſimos liberos, ſi ad clariſſimum generum, redire properaret; ſi in Capitolium invehi victor cum illa inſigni laurea geſtiret; ſi denique timeret caſum aliquem, qui illi tantum addere jam non poteſt, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata ſunt, confici velle. Cum vero ille ſuæ gloriæ jampridem, reipublicæ nondum, ſatisfecerit, et malit tamen tardius ad ſuorum laborum fructus pervenire, quam non explere ſuſceptum reipublicæ munus; nec imperatorem incenſum ad

rempublicam bene gerendam revocare, nec totam Gallici belli rationem, prope jam explicatam, perturbare atque impedire, debemus.

XV. Nam illæ ſententiæ virorum clariſſimorum minime probandæ ſunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. Qui ulteriorem; omnia illa, de quibus diſſerui paulo ante, perturbat: ſimul oſtendit, eam ſe ſciſcere legem, quam eſſe legem neget: et, quæ pars provinciæ ſit, cui non poſſit intercedi, hanc ſe avellere; quæ defenſorem habeat, non tangere: ſimul et illud facit, ut, quod illi a populo datum ſit, id non violet; quod ſenatus dederit, id ſenator properet auferre.

Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni ſenatoris: legem, quam non putat, eam quoque ſervat; præfinit enim ſucceſſori diem. Qui mihi nihil videtur minus a dignitate diſciplinaque majorum diſſidere, quam ut, qui conſul Kalendis Jan. habere provinciam debet, is ut eam deſponſam, non decretam, habere videatur. Fuerit toto in conſulatu ſine provincia, cui fuerit, antequam deſignatus eſſet, provincia decreta. Sortietur, an non? nam et non ſortiri abſurdum eſt, et quod ſortitus ſis, non habere. Proficiſcetur paludatus? quo? quo pervenire ante certam diem non licebit. Januario, Februario, provinciam non habebit: kalendis ei denique Martiis naſcetur repente provincia. Attamen his ſententiis Piſo in provincia permanebit. Quæ cum gravia ſunt, tum nihil gravius illo, quod multari imperatorem deminutione provinciæ contumelioſum eſt; neque ſolum ſummo in viro, ſed etiam mediocri in homine, ne accidat providendum.

XVI. Ego vos intelligo, Patres conſcripti, multos decreviſſe honores eximios C. Cæſari, et prope ſingulares, quod ita meritus erat, gratis: ſin etiam, ut quam conjunctiſſimus huic ordini eſſet, ſapientes ac divini fuiſtis. Neminem unquam eſt hic ordo complexus honoribus et beneficiis ſuis, qui ullam dignitatem præſtabiliorem ea, quam per vos eſſet adeptus, putarit: nemo

unquam hic potuit eſſe princeps, qui maluerit eſſe popularis. Sed homines, aut propter dignitatem ſuam diffiſi ipſi ſibi, aut propter reliquorum obtrectationem ab hujus ordinis conjunctione depulſi, ſæpe ex hoc portu ſe in illos fluctus prope neceſſario contulerunt. Qui, ſi ex illa jactatione curſuque populari, bene geſta republica, referunt adſpectum in curiam, atque huic ampliſſimæ dignitati commendati eſſe volunt; non modo non repellendi ſunt, verum etiam expetendi.

Monemur a fortiſſimo viro, atque optimo poſt hominum memoriam conſule, ut provideamus, ne citerior Gallia nobis invitis alicui decernatur, poſt eos conſules, qui nunc erunt deſignati; perpetuoque poſthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam etſi non contemno, Patres conſcripti, præſertim monitus a ſapientiſſimo conſule, a diligentiſſimo cuſtode pacis et otii, tamen vehementius arbitror pertimeſcendum, ſi hominum clariſſimorum ac potentiſſimorum aut honorem minuero, aut ſtudium erga hunc ordinem repudiaro. Nam ut C. Julius, omnibus a ſenatu eximiis aut novis rebus ornatus, per manus hanc provinciam tradat ei, cui minime vos velitis; per quem ordinem ipſe ampliſſimam ſit gloriam conſecutus, ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum. Poſtremo, quo quiſque animo futurus ſit, neſcio; quid ſperem video: præſtare hoc ſenator debeo, quantum poſſum, ne quis vir clarus, aut potens, huic ordini jure iraſci poſſe videatur. Atque hoc, ſi inimiciſſimus eſſem C. Cæſari, ſentirem tamen reipublicæ cauſa.

XVII. Sed non alienum eſſe arbitror, quo minus ſæpe aut interpeller a nonnullis, aut tacitorum exiſtimatione reprehendar, explicare breviter, quæ mihi ſit ratio et cauſa cum Cæſare. Ac primum illud tempus familiaritatis et conſuetudinis, quæ mihi cum illo, quæ fratri meo, quæ C. Varroni, conſobrino noſtro, ab omnium noſtrum adoleſcentia fuit, prætermitto. Poſteaquam ſum penitus in rempublicam ingreſſus, ita diſſenſi

ab illo, ut in disjunctione ſententiæ conjuncti tamen amicitia maneremus. Conſul ille egit eas res, quarum me participem eſſe voluit: quibus ego ſi minus aſſentiebar, tamen illius mihi judicium gratum eſſe debebat. Me ille, ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus ſibi conjunctiſſimis conſularibus eſſe voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. Quæ ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiæ, repudiavi: quam ſapienter non diſputo; multis enim non probabo: conſtanter quidem et fortiter certe. Qui, cum me firmiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, et populares impetus populari præſidio propulſare, poſſem; quamvis excipere fortunam, ſubire vim atque injuriam, malui, quam aut a veſtris ſanctiſſimis mentibus diffidere, aut de meo ſtatu declinare. Sed non is ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verum etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. Ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, et convenire iis rebus, quas geſſeram, non putabam: illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem civem, ſuum generum, ſentiebam.

Traduxit ad plebem inimicum meum: ſive iratus mihi, quod me ſecum ne beneficiis quidem videbat poſſe conjungi; ſive exoratus. Ne hæc quidem fuit injuria: nam poſtea me, ut ſibi eſſem legatus, non ſolum ſuaſit, verum etiam rogavit. Ne id quidem accepi: non quo alienum mea dignitate arbitrarer, ſed quod tantum reipublicæ ſceleris impendere a conſulibus proximis non ſuſpicabar.

XVIII. Ergo adhuc magis eſt mihi verendum, ne mea ſuperbia in illius liberalitate, quam ne illius injuria in noſtra amicitia, reprehendatur. Ecce illa tempeſtas, caligo bonorum, et ſubita atque improviſa formido, tenebræ reipublicæ, ruina atque incendium civitatis: terror injectus Cæſari de ejus actis, metus cædis bonis omnibus; conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. Si non ſum adjutus; non debuit: ſi deſertus;

ſibi fortaſſe providit: ſi etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut volunt; violata amicitia eſt, accepi injuriam, inimicus eſſe debui, non nego. Sed, ſi idem ille tum me ſalvum eſſe voluit, cum vos me ut cariſſimum filium deſiderabatis; et ſi vos iidem pertinere ad cauſam illam putabatis, voluntatem C. Cæſaris a ſalute mea non abhorrere; et ſi illius voluntatis generum ejus habeo teſtem, qui idem Italiam in municipiis, populum Romanum in concione, vos, mei ſemper cupidiſſimos, in Capitolio, ad meam ſalutem incitavit; ſi denique Cn. Pompeius idem mihi teſtis de voluntate Cæſaris, et ſponſor eſt illi de mea: nonne vobis videor et ultimi temporis recordatione, et proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſem evellere, ex animo quidem certe excidere? Ego vero, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicæ conceſſiſſe, quod magni cujuſdam hominis, et perſapientis, videtur; utar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quam ad vitandam vituperationem, valet, hominem me eſſe gratum, et non modo tantis beneficiis, ſed etiam mediocri hominum benevolentia, commoveri.

XIX. A viris fortiſſimis et de me optime meritis quibuſdam peto, ut, ſi ego illos meorum laborum et incommodorum participes eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſocium velint eſſe, præſertim cum mihi iidem illi conceſſerint, ut etiam acta illa Cæſaris, quæ neque oppugnavi antea, neque defendi, meo jam jure poſſim defendere. Nam ſummi civitatis viri, quorum ego conſilio rempublicam conſervavi, et quorum auctoritate illam conjunctionem Cæſaris defugi, Julias leges, et cæteras, illo conſule rogatas, jure latas negant: iidem illam proſcriptionem capitis mei, contra ſalutem reipublicæ, ſed ſalvis auſpiciis, rogatam eſſe dicebant. Itaque vir ſumma auctoritate, ſumma eloquentia, dixit graviter, caſum illum meum funus eſſe reipublicæ, ſed funus juſtum

et indictum. Mihi ipſi omnino perhonorificum, diſceſſum meum funus dici reipublicæ. Reliqua non reprehendo; ſed mihi ad id, quod ſentio, aſſumo. Nam, ſi illud jure rogatum dicere auſi ſunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de cælo ſervarat; oblitine erant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius eſt lege curiata factus, dici de cælo eſſe ſervatum? qui ſi plebeius omnino eſſe non potuit, quî tribunus plebis potuit eſſe? et, cujus tribunatus ſi ratus eſt, nihil eſt, quod irritum ex actis Cæſaris poſſit eſſe; ejus non ſolum tribunatus, ſed etiam pernicioſiſſimæ res, auſpiciorum religione conſervata, jure latæ videbuntur?

Quare aut vobis ſtatuendum eſt, legem Æliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, non omnibus faſtis legem ferri licere; cum lex feratur, de cælo ſervari, obnuntiari, intercedi licere; cenſorium judicium, ac notionem, et illud morum ſeveriſſimum magiſterium, non eſſe nefariis legibus de civitate ſublatum; ſi patricius tribunus plebis fuerit, contra leges ſacratas; ſi plebeius, contra auſpicia fuiſſe: aut mihi concedant homines oportet, in rebus bonis non exquirere jura ea, quæ ipſi in perditis non exquirunt, præſertim cum ab illis aliquoties conditio C. Cæſari lata ſit, ut eaſdem res alio modo ferret; qua conditione auſpicia requirebant, leges comprobabant: in Clodio auſpiciorum ratio ſit eadem, leges omnes ſint everſæ ac perditæ civitatis.

XX. Extremum illud eſt. Ego, ſi eſſent inimicitiæ mihi cum C. Cæſare, tamen hoc tempore reipublicæ conſulere, inimicitias in aliud tempus reſervare, deberem. Poſſem etiam ſummorum virorum exemplo inimicitias reipublicæ cauſa deponere: ſed, cum inimicitiæ fuerint nunquam, opinio injuriæ beneficio ſit extincta: ſententia mea, Patres conſcripti, ſi dignitas agitur C. Cæſaris, homini tribuam; ſi honos quidam, ſenatus concordiæ conſulam; ſi auctoritas decretorum veſtrorum, conſtantiam ordinis in eodem ornando imperatore ſervabo; ſi perpetua ratio Gallici belli, reipublicæ providebo;

ſi aliquod meum privatum officium, me non ingratum eſſe præſtabo. Atque hoc velim probare omnibus, Patres conſcripti: ſed leviſſime feram, ſi forte aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante veſtra auctoritate, texerunt; aut iis, ſi qui meum cum inimico ſuo reditum in gratiam vituperabunt, cum ipſi et cum meo, et cum ſuo, inimico in gratiam non dubitarint redire.

# PRO

# L. CORNELIO BALBO

## ORATIO XXXVI.

I. SI auctoritates patronorum in judiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelii cauſa defenſa eſt; ſi uſus, a peritiſſimis; ſi ingenia, ab eloquentiſſimis; ſi ſtudia, ab amiciſſimis, et cum beneficiis cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate, conjunctis. Quæ ſunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantam vos in me eſſe voluiſtis, uſus mediocris, ingenii minime voluntati paris. Nam cæteris, a quibus eſt defenſus, hunc debere plurimum video: ego, quantum ei debeam, alio loco oſtendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint ſaluti et dignitati meæ, ſi minus referenda gratia ſatisfacere potuerim, at prædicanda et habenda certe ſatis eſſe facturum.

Quæ fuerit heſterno die Cn. Pompeii gravitas in dicendo, Judices, quæ facultas, quæ copia, non opinione tacita veſtrorum animorum, ſed perſpicua admiratione, declarari videbatur. Nihil enim unquam audivi, quod mihi de jure ſubtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil illuſtriore auctoritate de bellis, nihil de republica gravius, nihil de ipſo modeſtius, nihil de cauſa et crimine ornatius. Ut mihi jam verum videatur illud eſſe, quod nonnulli, literis ac ſtudiis doctrinæ dediti, quaſi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo virtutes penitus comprehendiſſet, omnia,

quæ facere vellet, facillime tractare. Quæ enim in L. Craſſo potuit, homine nato ad dicendi ſingularem quandam facultatem, ſi hanc cauſam ageret, major eſſe ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic ſtudio temporis, quantum ipſe a pueritia uſque ad hanc ætatem a continuis bellis et victoriis conquievit? Quo mihi difficilior eſt hic extremus perorandi locus. Etenim ei ſuccedo orationi, quæ non prætervecta ſit aures veſtras, ſed in animis omnium penitus inſederit; ut plus voluptatis ex recordatione illius orationis, quam non modo ex mea, ſed ex cujuſquam oratione, capere poſſitis.

II. Sed mos eſt gerendus non modo Cornelio, cujus ego voluntati in ejus periculis nullo modo deeſſe poſſum; ſed etiam Cn. Pompeio, qui ſui facti, ſui judicii, ſui beneficii, voluit me eſſe, ut apud eoſdem vos, Judices, nuper in alia cauſa fuerim, et prædicatorem, et auctorem.

Ac mihi quidem hoc dignum reo videtur, hoc deberi hujus excellentis viri præſtantiſſimæ gloriæ, hoc proprium eſſe veſtri officii, hoc ſatis eſſe cauſæ, ut, quod feciſſe Cn. Pompeium conſtet, id omnes et licuiſſe concedant. Nam verius nihil eſt, quam quod heſterno die dixit ipſe, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen vocaretur. Non enim furatus eſſe civitatem, non genus ſuum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum, dicitur: unum objicitur, natum eſſe Gadibus; quod negat nemo. Cæterum accuſator fatetur, hunc in Hiſpania, duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, et in claſſe et in exercitu fuiſſe, et, ut Pompeius in Hiſpaniam venerit, Memmiumque habere quæſtorem cœperit, nunquam a Memmio diſceſſiſſe; Carthaginem eſſe profectum; acerrimis illis præliis et maximis, Sucronenſi et Durienſi, interfuiſſe; cum Pompeio ad extremum belli tempus fuiſſe. Hæc ſunt prælia Cornelii: talis in rempublicam noſtram labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, ſpe

pro periculis præmiorum : præmia quidem ipſa non ſunt in ejus facto, qui adeptus eſt, ſed in ejus, qui dedit.

III. Donatus igitur eſt ob eas cauſas a Cn. Pompeio civitate. Id accuſator non negat ; ſed reprehendit : ut in Cornelio cauſa ipſius probetur, pœna quæratur ; in Pompeio cauſa lædatur, pœna ſit nulla. Sic famam, ſic innocentiſſimi hominis fortunas, præſtantiſſimi imperatoris factum, condemnari volunt. Ergo in judicium caput Cornelii, factum Pompeii, vocatur. Hunc enim in ea civitate, in qua ſit natus, honeſtiſſimo loco natum eſſe concedis, et ab ineunte ætate, relictis rebus ſuis omnibus, in noſtris bellis noſtris cum imperatoribus eſſe verſatum ; nullius laboris, nullius obſidionis, nullius prælii, expertem fuiſſe. Hæc ſunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelii : nec in his rebus crimen eſt ullum.

Ubi igitur eſt crimen ? quod eum Pompeius civitate donavit. Hujuſcemodi crimen ? minime: niſi honos ignominia putanda eſt. Cujus igitur ? revera nullius ; actione accuſatoris, ejus unius, qui donavit. Qui ſi, adductus gratia, minus idoneum hominem præmio affeciſſet ; qui etiam ſi virum bonum, ſed non ita meritum ; ſi denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, ſed contra, atque oporteret : tamen eſſet omnis ejuſmodi reprehenſio a vobis, Judices, repudianda. Nunc vero quid dicitur ? quid ait accuſator ? feciſſe Pompeium quod ei facere non licuerit ? quod gravius eſt, quam, ſi id factum ab eo diceret, quod non oportuiſſet. Eſt enim aliquid, quod non oporteat, etiam ſi licet : quidquid vero non licet, certe non oportet.

IV. Hic ego nunc cuncter ſic agere, Judices, non eſſe fas dubitari, quin, quod Cn. Pompeium feciſſe conſtet, id non ſolum decuiſſe, ſed etiam debuiſſe, fateamur ? Quid enim abeſt huic homini, quod ſi adeſſet, jure hoc tribui et concedi putaremus ? Uſuſne rerum ? qui pueritiæ tempus extremum principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum ; cujus plerique æquales minus ſæpe caſtra viderunt, quam hic triumphavit ; qui

tot habet triumphos, quot oræ ſunt parteſque terrarum; tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum? An ingenium? cum etiam ipſi caſus eventuſque rerum, non duces, ſed comites, ejus conſiliorum fuerint; in quo uno ita ſumma fortuna cum ſumma virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam Deæ, tribueretur? An pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requiſita eſt? quem provinciæ noſtræ, quem liberi populi, quem reges, quem exteræ gentes, caſtiorem, moderatiorem, ſanctiorem, non modo viderunt, ſed aut ſperando unquam, aut optando, cogitaverunt?

Quid dicam de auctoritate? quæ tanta eſt, quanta in his tantis virtutibus ac laudibus eſſe debet. Cui ſenatus populuſque Romanus ampliſſimæ dignitatis præmia dedit, non poſtulanti imperia, verum etiam recuſanti; hujus de facto, Judices, ita quæri, ut id agatur, licueritne ei facere quod fecit, an vero, non dicam, non licuerit, ſed nefas fuerit, (contra fœdus enim, id eſt, contra populi Romani religionem et fidem, feciſſe dicitur) non turpe populo Romano? nonne vobis?

V. Audivi hoc de parente meo puer: cum Q. Metellus, Lucii filius, cauſam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patriæ ſalus dulcior, quam conſpectus, fuit; qui de civitate decedere, quam de ſententia, maluit: hoc igitur cauſam dicente, cum ipſius tabulæ circumferrentur inſpiciendi nominis cauſa, fuiſſe judicem ex illis equitibus Romanis, graviſſimis viris, neminem, quin removeret oculos, et ſe totum averteret, ne forte, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, verumne an falſum eſſet, videretur. Nos Cn. Pompeii decretum, judicium de conſilii ſententia pronuntiatum, recognoſcemus? cum legibus conferemus? cum fœderibus omnia, acerbiſſima diligentia, perpendemus?

Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui ſancte graviterque vixiſſet, et teſtimonium publice dixiſſet, et, ut mos Græcorum eſt, jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe. Cum Græci homines, ſpectati viri,

noluerint religione videri potius, quam veritate, fidem eſſe conſtrictam; nos, etiam in ipſa religione et legum et fœderum conſervanda qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus?

Utrum enim inſcientem vultis contra fœdera feciſſe, an ſcientem? Si ſcientem; O nomen noſtri imperii! O populi Romani excellens dignitas! O Cn. Pompeii ſic late longeque diffuſa laus, ut ejus gloriæ domicilium communis imperii finibus terminetur! O nationes, urbes, populi, reges, tetrarchæ, tyranni, teſtes Cn. Pompeii non ſolum virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace! vos denique mutæ regiones imploro, et ſola terrarum ultimarum; vos maria, portus, inſulæ, litoraque. Quæ eſt enim ora, quæ ſedes, qui locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum vero humanitatis, tum animi, tum conſilii, impreſſa veſtigia? Hunc quiſquam, incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, conſtantia præditum, fœdera ſcientem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe, dicere audebit?

VI. Gratificatur mihi geſtu accuſator: inſcientem Cn. Pompeium feciſſe ſignificat. Quaſi vero levius ſit, cum in tanta republica verſere, et maximis negotiis præſis, facere aliquid, quod ſcias non licere; an omnino neſcire quid liceat. Etenim, cum in Hiſpania bellum acerrimum et maximum geſſerat, quo jure Gaditana civitas eſſet, neſciebat? An, cujus linguam populi non noſſet, interpretationem fœderis non tenebat? Id igitur quiſquam Cn. Pompeium ignoraſſe dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo uſu, nullo ſtudio militari præditi, quod librarioli denique, ſcire profiteantur?

Equidem contra exiſtimo, Judices, cum in omni genere ac varietate artium, etiam illarum, quæ ſine ſummo otio non facile diſcuntur, Cn. Pompeius excellat, ſingularem quandam laudem ejus, et præſtabilem eſſe ſcientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum; in univerſo denique belli jure, ac pacis: niſi forte, quæ nos libri docent in umbra et otio, ea Cn. Pompeium neque, cum requieſceret, literæ, neque, cum rem gereret, res ipſæ, docere potuerunt.

Atque, ut ego ſentio, Judices, cauſa dicta eſt temporis magis vitio, quam ullius Cornelii crimine: de quo plura non dicam. Ego de hujus, inquam, genere judicii plura non dicam. Eſt enim hujus ſeculi labes quædam et macula, virtuti invidere, velle ipſum florem dignitatis infringere. Etenim, ſi Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuiſſet is vir, a quo ſenatus adoleſcentulo, atque equite Romano, ſæpe communis ſalutis auxilium expetiſſet; cujus res geſtæ omnes gentes, cum clariſſima victoria, terra marique peragraſſent; cujus tres triumphi teſtes eſſent, totum orbem terrarum noſtro imperio teneri; quem populus Romanus ſingularibus honoribus decoraſſet: ſi nunc apud vos id, quod is feciſſet, contra fœdus factum diceretur, quis audiret? Nemo profecto: mors enim cum extinxiſſet invidiam, res ejus geſtæ ſempiterni nominis gloria niterentur. Cujus igitur audita virtus dubitationi locum non daret; hujus præſens, experta, atque perſpecta, obtrectatorum voce lædetur?

VII. Omittam igitur Pompeium jam oratione mea reliqua: ſed vos, Judices, animis ac memoria tenetote. De lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua conſuetudine civitatis noſtræ, renovabo ea, quæ dicta ſunt: nihil enim mihi novi, nihil integri, neque M. Craſſus, qui totam cauſam et pro facultate et pro fide ſua diligentiſſime vobis explicavit, neque Cn. Pompeius, cujus oratio omnibus ornamentis abundavit, ad dicendum reliquit. Sed, quoniam, me recuſante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quaſi perpoliendi quendam operis extremum laborem; peto a vobis, ut me, officii potius quam dicendi ſtudio, hanc ſuſcepiſſe operam ac munus putetis.

Ac prius, quam aggrediar ad jus cauſamque Cornelii, quiddam de communi conditione omnium noſtrum, deprecandæ malevolentiæ cauſa, breviter commemorandum videtur. Si, quo quiſque loco noſtrum eſt, Judices, natus, aut ſi, in qua fortuna eſt naſcendi initio conſtitutus, hunc vitæ ſtatum uſque ad ſenectutem obtinere debet; et ſi omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipſorum illuſtravit labor et induſtria, pœna ſunt

aſſiciendi; non gravior L. Cornelio, quam multis viris bonis atque fortibus, conſtitui lex vitæ et conditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere et fortunæ gradu non modo amicitias et rei familiaris copias conſecuta eſt, ſed ſummam laudem, honores, gloriam, dignitatem; non intelligo, cur potius invidia violatura virtutem L. Cornelii, quam æquitas veſtra pudorem ejus adjutura, videatur. Itaque, quod maxime petendum eſt, a vobis idcirco non peto, Judices, ne de veſtra ſapientia, atque de veſtra humanitate, dubitare videar. Eſt autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici ſitis induſtriæ, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam, putetis. Illud peto, ut, ſi cauſam ipſam per ſe firmam eſſe et ſtabilem videritis, hominis ipſius ornamenta adjumento cauſæ potius, quam impedimento, eſſe malitis.

VIII. Naſcitur, Judices, cauſa Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius, ex ſenatus ſententia tulerunt: qua lege videmus ſatis eſſe ſanctum, uti cives Romani ſint ii, quos Cn. Pompeius de conſilii ſententia ſigillatim civitate donaverit. Donatum eſſe L. Cornelium præſens Pompeius dicit; indicant publicæ tabulæ; accuſator fatetur: ſed negat ex fœderato populo quemquam potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc civitatem venire.

O præclarum interpretem juris, auctorem antiquitatis, correctorem atque emendatorem noſtræ civitatis! qui hanc pœnam fœderibus adſcribat, ut omnium præmiorum beneficiorumque noſtrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos fieri fundos oportere? Nam id non magis eſt proprium fœderatorum, quam omnium liberorum. Sed totum hoc, Judices, in ea fuit poſitum ſemper ratione atque ſententia, ut, cum juſſiſſet populus Romanus aliquid; ſi id adſciviſſent ſocii populi, ac Latini, et, ſi ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, reſediſſet; ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de noſtro jure aliquid minueretur; ſed ut illi populi aut jure eo,

quod a nobis eſſet conſtitutum, aut aliquo commodo aut beneficio, uterentur.

Tulit apud majores noſtros legem C. Furius de teſtamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliæ leges de civili jure ſunt latæ. Quas Latini voluerunt, adſciverunt. Ipſa denique Julia, qua lege civitas eſt ſociis et Latinis data, qui fundi populi facti non eſſent, civitatem non haberent. In quo magna contentio Heracleinſium et Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus fœderis ſui libertatem civitati anteferret. Poſtremo hæc vis eſt iſtius et juris, et verbi, ut fundi populi beneficio noſtro, non ſuo jure, fiant. Cum aliquid populus Romanus juſſit, id ſi eſt ejuſmodi, ut quibuſdam populis ſive fœderatis, ſive liberis, permittendum eſſe videatur, ut ſtatuant ipſi non de noſtris, ſed de ſuis, rebus, quo jure uti velint; tum, utrum fundi facti ſint, an non, quærendum eſſe videatur: de noſtra vero republica, de noſtro imperio, de noſtris bellis, de victoria, de ſalute, fundos populos fieri noluerunt.

IX. Atqui, ſi imperatoribus noſtris, ſi ſenatui, ſi populo Romano, non licebit propoſitis præmiis elicere ex civitatibus ſociorum, atque amicorum, fortiſſimum atque optimum quemque ad ſubeunda pro ſalute noſtra pericula; ſumma utilitate, ac maximo ſæpe præſidio, in periculis atque aſperis temporibus carendum erit. Sed, per Deos immortales! quæ eſt iſta ſocietas, quæ amicitia, quod fœdus, ut aut noſtra civitas careat in ſuis periculis Maſſilienſi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino; aut, ſi quis ex illis populis ſit exortus, qui noſtros duces auxilio laboris, commeatus, periculo ſuo juverit, qui cum hoſte noſtro cominus in acie ſæpe pugnarit, qui ſe ſæpe telis hoſtium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit; nulla conditione hujus civitatis præmiis affici poſſit?

Etenim in populum Romanum grave eſt, non poſſe uti ſociis excellenti virtute præditis, qui velint cum periculis noſtris ſua communicare: in ſocios vero ipſos, et in eos, de quibus

agimus, fœderatos, injurioſum et contumelioſum eſt, his præmiis et his honoribus excluſos eſſe fideliſſimos et conjunctiſſimos ſocios, quæ pateant ſtipendiariis, pateant hoſtibus, pateant ſæpe ſervis. Nam et ſtipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, cæteris provinciis, multos civitate donatos videmus: et, qui hoſtes ad noſtros imperatores perfugiſſent, et magno uſui reipublicæ noſtræ fuiſſent, ſcimus civitate eſſe donatos: ſervos denique, quorum jus et fortunæ conditio infima eſt, bene de republica meritos, perſæpe libertate, id eſt, civitate, publice donari videbamus.

X. Hanc tu igitur, patrone fœderum ac fœderatorum, conditionem ſtatuis Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis, quos Gaditanis adjutoribus armis ſubegimus, atque in ditionem noſtram redegimus, liceat, ſi populus Romanus permiſerit, ut ab ſenatu, ab imperatoribus noſtris, civitate donentur; id ne liceat ipſis? qui ſi ſuis decretis legibuſve ſanxiſſent, ne quis ſuorum civium caſtra imperatorum populi Romani iniret; ne quis ſe pro noſtro imperio in periculum capitis, atque in vitæ diſcrimen, inferret; Gaditanorum auxiliis, cum vellemus, uti nobis non liceret: privatim vero ſi, ne quis vir, et animo et virtute præcellens, pro noſtro imperio periculo ſuo dimicaret; graviter id jure ferremus, minui auxilia populi Romani, debilitari animos fortiſſimorum virorum, alienigenarum nos hominum ſtudiis, atque externa virtute, privari.

Atqui nihil intereſt, Judices, utrum hæc fœderati jura conſtituant, ut ne cui liceat ex his civitatibus ad noſtrorum bellorum pericula accedere; an, quæ nos eorum civibus, virtutis cauſa, tribuerimus, ea rata eſſe non poſſint. Nihil enim magis uteremur his adjutoribus, ſublatis præmiis virtutis, quam, ſi omnino his verſari in noſtris bellis non liceret. Etenim, cum pro ſua patria pauci poſt genus hominum natum reperti ſint, qui, nullis præmiis propoſitis, vitam ſuam hoſtium telis objecerint; pro aliena republica quemquam fore putatis, qui ſe opponat periculis, non modo nullo propoſito præmio, ſed etiam interdicto?

XI. Sed, cum eſt illud imperitiſſime dictum de populis fundis, quod commune eſt liberorum populorum, non proprium fœderatorum; ex quo intelligi neceſſe eſt, aut neminem ex ſociis civem fieri poſſe, aut etiam poſſe ex fœderatis: tum vero jus omne noſter iſte magiſter mutandæ civitatis ignorat; quod eſt, Judices, non ſolum in legibus publicis poſitum, ſed etiam in privatorum voluntate. Jure enim noſtro neque mutare civitatem quiſquam invitus poteſt, neque, ſi velit, mutare non poteſt, modo adſciſcatur ab ea civitate, cujus eſſe ſe civitatis velit: ut, ſi Gaditani ſciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut ſit is civis Gaditanus, magna poteſtas ſit noſtro civi mutandæ civitatis, nec fœdere impediatur, quo minus ex cive Romano civis Gaditanus poſſit eſſe.

Duarum civitatum civis eſſe noſtro jure civili nemo poteſt: non eſſe hujus civitatis civis, qui ſe alii civitati dicarit, poteſt. Neque ſolum dicatione, quod in calamitate clariſſimis viris Q. Maximo, C. Lænati, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarracone, Q. Cæpioni, P. Rutilio Smyrnæ, vidimus accidiſſe, ut earum civitatum fierent cives, hanc ante amittere non potuiſſent, quam hujus ſolum civitatis mutatione vertiſſent; ſed etiam poſtliminio poteſt civitatis fieri mutatio. Neque enim ſine cauſa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud majores legati noſtri in Græciam proficiſcentes interpretem ſecum habere voluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, ſi domum reveniſſet, et inde Romam rediiſſet, ne minus civis eſſet. Multi etiam ſuperiore memoria cives Romani ſua voluntate, indemnati et incolumes, his rebus relictis, alias ſe in civitates contulerunt.

XII. Quod ſi civi Romano licet eſſe Gaditanum ſive exilio, ſive poſtliminio, ſive rejectione hujus civitatis, (ut jam ad fœdus veniam, quod ad cauſam nihil pertinet; de civitatis enim jure, non de fœderibus, diſceptamus) quid eſt, quamobrem civi Gaditano in hanc civitatem venire non liceat? Equidem longe ſecus ſentio. Nam, cum ex omnibus civitatibus via ſit in noſtram,

cumque noſtris civibus pateat iter ad cæteras civitates; tum vero, ut quæque nobiſcum maxime ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione, fœdere conjuncta eſt, ita mihi maxime communionem beneficiorum, præmiorum, civitatis, continere videtur.

Atqui cæteræ civitates omnes non dubitarent noſtros recipere in ſuas civitates, ſi idem nos juris haberemus, quod cæteri. Sed nos non poſſumus et hujus eſſe civitatis, et cujuſvis præterea: cæteris conceſſum eſt. Itaque in Græcis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, cæteros undique adſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines civitatum. Quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, noſtros cives, Athenis in numero judicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, ſi illam civitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtliminio recuperaſſent. Peritus vero noſtri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem ſe dicavit.

XIII. Sed hic totus locus diſputationis atque orationis meæ, Judices, pertinet ad commune jus mutandarum civitatum; nihil habet, quod ſit proprium religionis ac fœderum. Defendo enim rem univerſam, nullam eſſe gentem ex omni regione terrarum, neque tam diſſidentem a populo Romano odio quodam atque diſſidio, neque tam fide benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdictum ſit, ut ne quem adſciſcere civem, aut civitate donare, poſſimus. O jura præclara, atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a majoribus noſtris comparata! ne quis noſtrum plus quam unius civitatis eſſe poſſit; (diſſimilitudo enim civitatum varietatem juris habeat neceſſe eſt) ne quis invitus civitate mutetur; neve in civitate maneat invitus. Hæc ſunt enim fundamenta firmiſſima noſtræ libertatis, ſui quemque juris et retinendi, et dimittendi, eſſe dominum. Illud vero ſine ulla dubitatione maxime noſtrum fundavit imperium, et populi Romani nomen auxit, quod princeps ille, creator hujus urbis, Romulus, fœdere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis

augeri hanc civitatem oportere: cujus auctoritate, et exemplo, nunquam eſt intermiſſa a majoribus noſtris largitio et communicatio civitatis. Itaque et ex Latio multi, et Tuſculani, et Lanuvini, et ex cæteris generibus gentes univerſæ in civitatem ſunt receptæ; ut Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum: quibus ex civitatibus nec coacti eſſent civitatem mutare, ſi qui noluiſſent; nec, ſi qui eſſent civitatem noſtram beneficio populi Romani conſecuti, violatum fœdus eorum videretur.

XIV. At enim quædam fœdera extant, ut Germanorum, Inſubrium, Helvetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis eorum a nobis civis recipiatur. Quod ſi exceptio facit, ne liceat; ibi neceſſe eſt licere, ubi non eſt exceptum. Ubi eſt igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat civitate? nuſquam. Ac ſicubi eſſet, lex id Gellia et Cornelia, quæ definite poteſtatem Pompeio civitatem donandi dederat, ſuſtuliſſet.

Exceptum eſt, inquit: fœdus ſiquidem ſacroſanctum eſt. Ignoſco tibi, ſi neque Pœnorum jura calles, (reliqueras enim civitatem tuam) neque noſtras potuiſti leges inſpicere: ipſæ enim te a cognitione ſua judicio publico repulerunt.

Quid fuit in rogatione ea, quæ de Pompeio a Gellio et a Lentulo, conſulibus, lata eſt, in qua aliquid ſacroſanctum exceptum videretur? Primum enim ſacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus plebſve ſanxiſſet: deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt aut genere ipſo, aut obteſtatione et conſecratione legis, aut pœnæ, cum caput ejus, qui contra facit, conſecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere ejuſmodi? Utrum a capitis conſecratione, an obteſtatione legis, ſacroſanctum eſſe confirmas? Nihil omnino unquam de iſto fœdere ad populum, nihil ad plebem, latum eſſe dico. De quibus etiam ſi latum eſſet, neque legem neque pœnam latam eſſe, ne quem civem reciperemus: tamen id eſſet, quod populus poſtea juſſiſſet, ratum; neque quidquam illis verbis, *Si quid ſacroſanctum*

*eſſet*, eſſe exceptum videretur. De his cum populus Romanus nihil unquam juſſerit, quidquam audes dicere ſacroſanctum fuiſſe?

XV. Nec vero hæc oratio mea ad infirmandum fœdus Gaditanorum, Judices, pertinet: neque enim eſt meum, contra opinionem vetuſtatis, contra jus optime meritæ civitatis, contra auctoritatem ſenatus, dicere. Duris enim quondam temporibus reipublicæ noſtræ, cum præpotens terra marique Carthago, nixa duabus Hiſpaniis, huic imperio immineret, et cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania, Cn. et P. Scipiones, extincti occidiſſent; L. Marcius, primi pili centurio, cum Gaditanis fœdus iciſſe dicitur. Quod cum magis fide illius populi, juſtitia veſtra, vetuſtate denique ipſa, quam aliquo publico vinculo religionis, teneretur; ſapientes homines, et publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo, conſulibus, a ſenatu de fœdere poſtulaverunt. Tum eſt cum Gaditanis fœdus vel renovatum, vel ictum: de quo fœdere populus Romanus ſententiam non tulit, qui injuſſu ſuo nullo pacto poteſt religione obligari. Ita Gaditana civitas, quod beneficiis ſuis erga rempublicam noſtram conſequi potuit, quod imperatorum teſtimoniis, quod vetuſtate, quod Q. Catuli, ſummi viri, auctoritate, quod judicio ſenatus, quod fœdere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt; populus enim ſe nuſquam obligavit. Neque ideo eſt Gaditanorum cauſa deterior: graviſſimis enim et plurimis rebus eſt fulta. Sed iſti diſputationi certe nihil eſt loci: ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebemve ſancitum eſt.

XVI. Quod ſi hoc fœdus, quod populus Romanus, auctore ſenatu, commendatione et judicio vetuſtatis, voluntate et ſententiis ſuis comprobat, idem ſuffragiis comprobaſſet; quid erat, cur ex ipſo fœdere Gaditanum in civitatem noſtram recipi non liceret? Nihil eſt enim aliud in fœdere, niſi, *ut pia et æterna pax* ſit. Quid id ad civitatem? Adjunctum illud etiam eſt, quod non eſt in omnibus fœderibus: *Majeſtatem populi Romani*

*comiter conſervanto.* Id habet hanc vim, ut ſit ille in fœdere inferior.

Primum, verbi genus hoc conſervandi, quo magis in legibus quam in fœderibus uti ſolemus, imperantis eſt, non precantis. Deinde, cum alterius populi majeſtas conſervari jubetur, de altero ſiletur; certe ille populus in ſuperiori conditione cauſaque ponitur, cujus majeſtas fœderis ſanctione defenditur. In quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſione, qui ita dicebat, *comiter* eſſe *communiter:* quaſi vero priſcum aliquod aut inſolitum verbum interpretaretur. Comes, benigni, faciles, ſuaves homines eſſe dicuntur. *Qui erranti comiter monſtrat viam*, benigne, et non gravate: *communiter* quidem certe non convenit. Et ſimul abſurda res eſt, caveri fœdere, ut majeſtatem populi Romani communiter conſervent; id eſt, ut populus Romanus ſuam majeſtatem velit eſſe ſalvam. Quod ſi jam ita eſſet, ut eſſe non poteſt; tamen de noſtra majeſtate, nihil de illorum, caveretur. Poteſtne igitur noſtra majeſtas a Gaditanis benigne conſervari, ſi ad eam retinendam Gaditanos præmiis elicere non poſſumus? Poteſt eſſe ulla denique majeſtas, ſi impedimur, quo minus per populum Romanum beneficiorum virtutis cauſa tribuendorum poteſtatem imperatoribus noſtris deferamus?

XVII. Sed quid ego diſputo, quæ mihi tum, ſi Gaditani contra me dicerent, vere poſſe dici viderentur? Illis enim repetentibus L. Cornelium, reſponderem, legem populum Romanum juſſiſſe de civitate tribuenda: huic generi legum fundos populos fieri non ſolere: Cn. Pompeium de conſilii ſententia civitatem huic dediſſe: nullum populi noſtri juſſum Gaditanos habere: itaque nihil eſſe ſacroſanctum, quod lege exceptum videretur: ſi eſſet; tamen in fœdere nihil eſſe cautum, præter pacem: additum etiam eſſe illud, ut majeſtatem illi noſtram conſervare deberent; quæ certe minueretur, ſi aut adjutoribus illorum civibus uti in bellis nobis non liceret, aut præmii tribuendi poteſtatem nullam haberemus.

Nunc vero quid ego contra Gaditanos loquar, cum id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipſa, comprobetur? qui, a principio ſui generis ac reipublicæ, ab omni ſtudio ſenſuque Pœnorum mentes ſuas ad noſtrum imperium nomenque flexerunt; quos, cum maxima bella nobis inferrentur, mœnibus excluſerunt, claſſibus inſecuti ſunt, corporibus, copiis, opibus depulerunt: qui et veterem illam ſpeciem fœderis Marciani ſemper omni arce duxerunt ſanctiorem, et hoc fœdere Catuli, ſenatuſque auctoritate, ſe nobiſcum conjunctiſſimos eſſe arbitrati ſunt: quorum mœnia, delubra, agros, ut ipſe Hercules itinerum ac laborum ſuorum, ſic majores noſtri imperii ac nominis populi Romani terminos eſſe voluerunt.

Teſtantur et mortuos noſtros imperatores, quorum vivit immortalis memoria et gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Caſſios, Metellos, et hunc præſentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum mœnibus, acre et magnum bellum gerentem, commeatu pecuniaque juverunt; et hoc tempore ipſo populum Romanum, quem in caritate annonæ, ut ſæpe ante fecerant, frumento ſuppeditato levaverunt: ſe hoc jus eſſe velle, ut ſibi, et liberis, ſi qui eximia virtute fuerint, ſit in noſtris caſtris, ſit in imperatorum prætoriis, ſit denique inter ſigna atque in acie, locus; ſit his gradibus aſcenſus etiam ad civitatem.

XVIII. Quod ſi Afris, ſi Sardis, ſi Hiſpanis, agris ſtipendioque multatis, virtute adipiſci licet civitatem; Gaditanis autem, officiis, vetuſtate, fide, periculis, fœdere conjunctis, hoc idem non licebit: non fœdus ſibi nobiſcum, ſed iniquiſſimas leges impoſitas a nobis, eſſe arbitrabuntur. Atque hanc, Judices, non a me fingi orationem, ſed me dicere, quæ Gaditani judicarint, res ipſa declarat. Hoſpitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos feciſſe publice dico. Proferam teſtes, proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc judicium, ſummos homines ac nobiliſſimos, deprecatores hujus periculi, miſſos videtis. Re denique multo ante Gadibus

inaudita, fore huic ut ab illo periculum crearetur, graviſſima tum in iſtum civem ſuum Gaditani ſenatus-conſulta fecerunt.

Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare verbo) ſi tum fit fundus, cum ſcita ac juſſa noſtra ſua ſententia comprobat, quam cum hoſpitium fecit, ut et civitate illum mutatum eſſe fateretur, et jus civitatis honore digniſſimum judicaret? Potuit certius interponere judicium voluntatis ſuæ, quam cum etiam accuſatorem hujus multa et pœna multavit? Potuit magis de re judicare, quam cum ad veſtrum judicium cives ampliſſimos legavit, teſtes hujus juris, vitæ laudatores, periculi deprecatores? Etenim quis eſt tam demens, quin ſentiat, jus hoc Gaditanis eſſe retinendum, ne interſeptum ſit iis iter perpetuo ad hoc ampliſſimum præmium civitatis: et magnopere iis eſſe lætandum, hujus L. Cornelii benevolentiam erga ſuos remanere Gadibus; gratiam, et facultatem commendandi, in hac civitate verſari? Quis enim noſtrum eſt, cui non illa civitas ſit hujus ſtudio, cura, diligentia, commendatior?

XIX. Omitto quantis ornamentis populum iſtum C. Cæſar, cum eſſet in Hiſpania prætor, affecerit, controverſias ſedarit, jura ipſorum permiſſu ſtatuerit, inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus diſciplinaque delerit, ſumma in eam civitatem, hujus rogatu, ſtudia et beneficia contulerit. Multa prætereo, quæ quotidie labore hujus et ſtudio, aut omnino, aut certe facilius, conſequuntur. Itaque et adſunt principes civitatis, et defendunt: amore, ut ſuum civem; teſtimonio, ut noſtrum; officio, ut ex nobiliſſimo civi ſanctiſſimum hoſpitem; ſtudio, ut diligentiſſimum defenſorem commodorum ſuorum.

Ac, ne ipſi Gaditani arbitrentur, quanquam nullo incommodo afficiantur, ſi liceat eorum cives virtutis cauſa in noſtram civitatem venire, tamen hoc ipſo inferius eſſe ſuum fœdus, quam cæterorum; conſolabor et hos præſentes viros optimos, et illam fideliſſimam atque amiciſſimam nobis civitatem: ſimul et vos, non ignorantes, Judices, admonebo, quo de

jure hoc judicium conſtitutum ſit, de eo nunquam omnino eſſe dubitatum. Quos igitur prudentiſſimos interpretes fœderum, quos peritiſſimos bellici juris, quos diligentiſſimos in exquirendis conditionibus civitatum atque cauſis, eſſe arbitramur? eos profecto, qui jam imperia ac bella geſſerunt.

XX. Etenim, ſi Q. Scævola, ille augur, cum de jure prædiatorio conſuleretur, homo juris peritiſſimus, conſultores ſuos nonnunquam ad Furium et Caſcellium, prædiatores, rejiciebat; ſi nos de aqua noſtra Tuſculana M. Tugionem potius, quam C. Aquilium, conſulebamus, quod aſſiduus uſus, uni rei deditus, et ingenium et artem ſæpe vincit: quis dubitet de fœderibus, et de toto jure pacis et belli, omnibus juris peritiſſimis imperatores noſtros anteferre?

Poſſumuſne igitur tibi probare auctorem exempli atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? Quæris aliquem graviorem, conſtantiorem, præſtantiorem virtute, prudentia, religione, æquitate? Is igitur M. Annium Appium, fortiſſimum virum, ſumma virtute præditum, civitate donavit, cum Camertinum fœdus ſanctiſſimum atque æquiſſimum ſciret eſſe. Poteſt igitur, Judices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marii factum condemnetur?

Exiſtat ergo ille vir parumper cogitatione veſtra, quoniam re non poteſt; ut conſpiciatis eum mentibus, quem oculis non poteſtis. Dicat, ſe non imperitum fœderis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuiſſe: ſe P. Africani diſcipulum, ac militem: ſe ſtipendiis, ſe legationibus bellicis eruditum: ſe, ſi tanta bella legiſſet, quanta geſſit, et confecit, ſi tot conſulibus meruiſſet, quoties ipſe conſul fuiſſet, omnia jura belli perdiſcere ac noſſe potuiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin nullo fœdere a republica bene gerenda impediretur: a ſe ex conjunctiſſima atque amiciſſima civitate fortiſſimum quemque eſſe delectum: neque Iguvinatium neque Camertium fœdere eſſe exceptum, quo minus eorum civibus a populo Romano præmia virtutis tribuerentur.

XXI. Itaque, cum paucis annis poſt hanc civitatis donationem acerrima de civitate quæſtio, Licinia et Mucia lege, veniſſet; num quis eorum, qui de fœderatis civitatibus eſſet civitate donatus, in judicium eſt vocatus? Nam Spoletinus L. Matrinius, unus ex iis, quos C. Marius civitate donaſſet, dixit cauſam ex colonia Latina, in primis firma et illuſtri. Quem cum diſertus homo L. Antiſtius accuſaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non eſſe factum; videbat enim, populos de ſuo jure, non de noſtro, fundos fieri ſolere: ſed, cum lege Apuleia coloniæ non eſſent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in ſingulas colonias ternos cives Romanos facere poſſet, negabat hoc beneficium, re ipſa ſublata, valere debere.

Nihil habet ſimilitudinis iſta accuſatio: ſed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Craſſum, affinem ſuum, hominem incredibili eloquentia, ſed paucis ipſe verbis cauſam illam gravitate ſua defenderit, et probarit. Quis enim eſſet, Judices, qui imperatoribus noſtris in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis; qui ſociis, qui fœderatis, in defendenda republica noſtra ſpem præmiorum, eripi vellet? Quod ſi vultus C. Marii, ſi vox, ſi ille imperatorius ardor oculorum, ſi recentes triumphi, ſi præſens valuit aſpectus; valeat auctoritas, valeant res geſtæ, valeat memoria, valeat fortiſſimi et clariſſimi viri nomen æternum. Sit hoc diſcrimen inter gratioſos cives, atque fortes, ut illi vivi fruantur opibus ſuis; horum, etiam mortuorum, (ſi quiſquam hujus imperii defenſor mori poteſt) vivat auctoritas immortalis.

XXII. Quid? Cn. Pompeius, pater, rebus Italico bello maximis geſtis, P. Cæſium, equitem Romanum, virum bonum, qui vivit Ravennæ, fœderato ex populo, nonne civitate donavit? quid? cohortes duas univerſas Camertium? quid? Heracleinſium legionem P. Craſſus, vir ampliſſimus, ex ea civitate, quacum prope ſingulare fœdus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio conſule, ictum putatur? quid? Maſſilienſem Ariſtonem Sylla?

quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros novem Gaditanos? quid? vir ſanctiſſimus, et ſumma religione ac modeſtia, Q. Metellus Pius, Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adeſt, a quo hæc, quæ ego nunc percurro, ſubtiliſſime ſunt omnia perpolita, M. Craſſus, non Aletrinenſem fœderatum civitate donavit, homo tum gravitate et prudentia præſtans, tum vel nimium parcus in largienda civitate?

Hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius judicium et factum, infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marium feciſſe audierat; fecit, quod P. Craſſum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique domeſticum auctorem, patrem ſuum, facere viderat? Neque vero in uno Cornelio id fecit: nam et Gaditanum Haſdrubalem ex bello illo Africano, et Mamertinos obvios, et quoſdam Uticenſes, et Saguntinos fabros, civitate donavit. Etenim, cum cæteris præmiis digni ſunt, qui ſuo labore et periculo noſtram rempublicam defendunt; tum certe digniſſimi ſunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula ac tela ſubierunt. Atque utinam, qui ubique ſunt propugnatores hujus imperii, poſſent in hanc civitatem venire; et contra, oppugnatores reipublicæ de civitate exterminari! Neque enim ille ſummus poeta noſter Annibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, voluit eſſe, *Hoſtem qui feriet, erit*, inquit, *mihi Carthaginienſis*, *Quiſquis erit*, *cujatis ſiet:* id habent omnes leve, et ſemper habuerunt. Itaque et cives undique fortes viros adſciverunt, et hominum ignobilium virtutem perſæpe nobilitatis inertiæ prætulerunt.

XXIII. Habetis imperatorum ſummorum, et ſapientiſſimorum hominum, clariſſimorum virorum, interpretationem juris ac fœderum: dabo etiam judicum, qui huic quæſtioni præfuerunt; dabo univerſi populi Romani; dabo ſanctiſſimum etiam judicium ſenatus. Judices cum præ ſe ferrent, palamque loquerentur, quid eſſent lege Papia de M. Craſſo, Mamertinis repetentibus, judicaturi; Mamertini, publice ſuſcepta cauſa, deſtiterunt. Multi, in civitatem recepti ex liberis fœderatiſque

populis, ſunt liberati : nemo unquam eſt de civitate accuſatus, quod aut populus fundus factus non eſſet, aut quod fœdere civitatis mutandæ jus impediretur. Audebo etiam hoc contendere, nunquam eſſe condemnatum, quem conſtaret ab imperatore noſtro civitate donatum.

Cognoſcite nunc populi Romani judicium, multis rebus interpoſitum, atque in maximis cauſis re ipſa atque uſu comprobatum. Cum Latinis omnibus fœdus ictum, Sp. Caſſio, Poſtumio Cominio, conſulibus, quis ignorat ? quod quidem nuper in columna ænea meminimus poſt Roſtra inciſum et perſcriptum fuiſſe. Quomodo igitur L. Coſſinius Tiburs, pater hujus equitis Romani, optimi atque ornatiſſimi viri, damnato T. Cælio ; quomodo ex eadem civitate T. Coponius, civis item ſumma virtute et dignitate, (nepotes T. et C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone, civis Romanus eſt factus ? An lingua et ingenio patefieri aditus ad civitatem potuit ; manu et virtute non potuit ? anne de nobis trahere ſpolia fœderatis licebit ; de hoſtibus non licebit ? an, quod adipiſci poterunt dicendo, id eis aſſequi pugnando non licebit ? an accuſatori majores noſtri majora præmia, quam bellatori, eſſe voluerunt ?

XXIV. Quod ſi acerbiſſima lege Servilia principes viri, ac graviſſimi et ſapientiſſimi cives, hanc Latinis, id eſt fœderatis, viam ad civitatem populi juſſu patere paſſi ſunt ; neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia et Mucia lege, cum præſertim genus ipſum accuſationis et nomen, ejuſmodi præmium, quod nemo aſſequi poſſit niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam, nimis jucundum eſſe poſſet : dubitandum fuit, quin, quo in genere judicum præmia rata eſſent, in eodem judicia imperatorum valerent ? Num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Servilia lege, aut cæteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re præmium civitatis ?

Cognoſcite nunc judicium ſenatus, quod ſemper eſt judicio

populi comprobatum. Sacra Cereris, Judices, ſumma majores noſtri religione confici cæremoniaque voluerunt: quæ, cum eſſent aſſumpta de Græcia, et per Græcas ſemper curata ſunt ſacerdotes, et Græca omnia nominata: ſed, cum illam, quæ Græcum illud ſacrum monſtraret, et faceret, ex Græcia deligerent; tamen ſacra pro civibus civem facere voluerunt, ut Deos immortales ſcientia peregrina et externa, mente domeſtica et civili, precaretur. Has ſacerdotes video fere aut Neapolitanas aut Velienſes fuiſſe, fœderatarum ſine dubio civitatum. Mitto vetera: proxima dico: ante civitatem Velienſibus datam, de ſenatus ſententia C. Valerium Flaccum, prætorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Velienſe, ut ea civis Romana eſſet, tuliſſe. Num igitur aut fundos factos Velienſes, aut ſacerdotem illam civem Romanam factam non eſſe, aut fœdus et a ſenatu et a populo Romano violatum, arbitrabimur?

XXV. Intelligo, Judices, in cauſa aperta, minimeque dubia, multo et plura et a pluribus peritiſſimis eſſe dicta, quam res poſtularet. Sed id factum eſt, non ut vobis rem tam perſpicuam dicendo probaremus, verum ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum, animos frangeremus: quos ut accuſator incenderet, ut aliqui ſermones hominum, alienis bonis mœrentium, etiam ad veſtras aures permanarent, et in judicio ipſo redundarent, idcirco illa in omni parte orationis ſuæ arte adſpergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quæ neque invidioſa eſt, et, quantacunque eſt, ejuſmodi eſt, ut conſervata magis, quam correpta, eſſe videatur: tum luxuriam, quæ non crimine aliquo libidinis, ſed communi maledicto, notabatur: tum Tuſculanum, quod Q. Metelli fuiſſe meminerat, et L. Craſſi. Craſſum emiſſe de libertino homine, Soterico Marcio; ad Metellum perveniſſe de Venonii Vindicii bonis, non tenebat: ſimul illud neſciebat, prædiorum nullam eſſe gentem; emptionibus ea ſolere ſæpe ad alienos homines, ſæpe ad infimos, non legibus, tanquam tutelas, pervenire.

Objectum eſt etiam, quod in tribum Cruſtuminam pervenerit: quod hic aſſecutus eſt legis de ambitu præmio, minus invidioſo, quam qui legum præmiis prætoriam ſententiam, et prætextam togam, conſequuntur. Et adoptio Theophanis agitata eſt: per quam Cornelius nihil eſt, præterquam propinquorum ſuorum hereditates, aſſecutus.

XXVI. Quanquam iſtorum animos, qui ipſi Cornelio invident, non eſt difficillimum mitigare. More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico, ſed hoc maledico, dente carpunt. Qui amicis L. Cornelii aut inimici ſunt, aut invident, hi ſunt huic multo vehementius pertimeſcendi. Nam huic quidem ipſi quis eſt unquam inventus inimicus? aut quis jure eſſe potuit? quem bonum non coluit? cujus fortunæ dignitatique non conceſſit? Verſatus in intima familiaritate hominis potentiſſimi, in maximis noſtris malis atque diſcordiis neminem unquam alterius rationis ac partis, non re, non verbo, non vultu denique, offendit. Fuit hoc ſive meum ſive reipublicæ fatum, ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet: non modo non exultavit in ruinis veſtris, noſtriſque diſcordiis, Cornelius; ſed omni officio, lacrymis, opera, conſolatione, omnes, me abſente, meos ſublevavit. Quorum ego teſtimonio ac precibus munus hoc meritum huic, et, ut a principio dixi, juſtam et debitam gratiam, refero: ſperoque, Judices, ut eos, qui principes fuerunt conſervandæ ſalutis aut dignitatis meæ, diligitis, et caros habetis; ſic, quæ ab hoc pro facultate hujus, pro loco, facta ſunt, et grata eſſe vobis, et probata. Non igitur a ſuis, quos nullos habet, ſed a ſuorum, qui et multi et potentes ſunt, urgetur inimicis: quos quidem heſterno die Cn. Pompeius, copioſa oratione et gravi, ſecum, ſi vellent, contendere jubebat; ab hoc impari certamine, atque injuſta contentione, avocabat.

XXVII. Et erat æqua lex, et nobis, Judices, atque omnibus, qui noſtris familiaritatibus implicantur, vehementer utilis, ut

noſtras inimicitias ipſi inter nos geramus, amicis noſtrorum inimicorum temperemus. Ac, ſi mea auctoritas ſatis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me præſertim rerum varietate, atque uſu ipſo, jam perdoctum viderent; etiam ab illis eos majoribus diſcordiis avocarem. Id enim contendere mihi videtur e republica, cum id defendas, quod eſſe optimum ſentias: et id fortium virorum, et magnorum hominum, ſemper putavi: neque huic unquam labori, officio, muneri defui: ſed contentio tamdiu ſapiens eſt, quamdiu aut proficit aliquid, aut, ſi non proficit, non obeſt civitati.

Voluimus quædam, contendimus, experti ſumus: obtenta non ſunt. Dolorem alii, nos luctum mœroremque ſuſcepimus. Cur ea, quæ mutare non poſſumus, convellere malumus, quam tueri? C. Cæſarem ſenatus et genere ſupplicationum ampliſſimo ornavit, et numero dierum novo. Idem in anguſtiis ærarii victorem exercitum ſtipendio affecit; imperatori decem legatos decrevit; lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. Harum ego ſententiarum et princeps et auctor fui: neque me diſſenſioni meæ priſtinæ putavi potius aſſentiri, quam præſentibus reipublicæ temporibus, et concordiæ, convenire. Non idem aliis videtur: ſunt fortaſſe in ſententia firmiores. Reprehendo neminem; ſed aſſentior non omnibus: neque eſſe inconſtantis puto, ſententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipublicæ tempeſtate moderari.

Sed, ſi qui ſunt, quibus infinitum ſit odium, in quos ſemel ſuſceptum ſit, quos video eſſe nonnullos; cum ducibus ipſis, non cum comitatu aſſectatoribuſque, confligant. Illam enim fortaſſe pertinaciam nonnulli, virtutem alii, putabunt; hanc vero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. Sed, ſi certorum hominum mentes nulla ratione placare, Judices, poſſumus; veſtros quidem animos certe confidimus, non oratione noſtra, ſed humanitate veſtra, eſſe placatos.

XXVIII. Quid enim eſt, cur non potius ad ſummam lau-

dem huic, quam ad minimam fraudem, Cæſaris familiaritas valere debeat? Cognovit adoleſcens: placuit homini prudentiſſimo: in ſumma amicorum copia cum familiariſſimis ejus eſt adæquatus in prætura: in conſulatu præfectum fabrum detulit: conſilium hominis probavit, fidem eſt complexus, officia obſervantiamque dilexit. Fuit hic multorum illi laborum ſocius aliquando: eſt fortaſſe nunc nonnullorum particeps commodorum. Quæ quidem ſi huic obfuerint apud vos, non intelligo, quod bonum cuiquam ſit apud tales viros profuturum.

Sed, quoniam C. Cæſar abeſt longiſſime, atque in iis eſt nunc locis, quæ regione orbem terrarum, rebus illius geſtis imperium populi Romani, definiunt; nolite, per Deos immortales! Judices, hunc illi acerbum nuntium velle perferri, ut ſuum præfectum fabrum, ut hominem ſibi cariſſimum et familiariſſimum, non ob ipſius aliquod delictum, ſed ob ſuam familiaritatem, veſtris oppreſſum ſententiis audiat. Miſeremini ejus, qui non de ſuo peccato, ſed de hujus ſummi et clariſſimi viri facto; non de aliquo crimine, ſed, periculo ſuo, de publico jure, diſceptat: quod jus ſi Cn. Pompeius ignoravit, ſi M. Craſſus, ſi Q. Metellus, ſi Cn. Pompeius pater, ſi L. Sylla, ſi L. Craſſus, ſi C. Marius, ſi ſenatus, ſi populus Romanus, ſi qui de re ſimili judicarunt, ſi fœderati populi, ſi ſocii, ſi illi antiqui Latini; videte, ne utilius vobis et honeſtius ſit illis ducibus errare, quam hoc magiſtro erudiri. Sed, ſi de certo, de perſpicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure eſſe conſtituendum videtis; nolite committere, ut in re tam inveterata quidquam novi ſentiatis. Simul et illa, Judices, omnia ante oculos veſtros proponite: primum eſſe omnes etiam poſt mortem reos clariſſimos illos viros, qui fœderatos civitate donarunt; deinde ſenatum, qui perſæpe hoc judicavit; populum, qui juſſit; judices, qui approbarunt. Tum etiam illud cogitatote, ſic vivere ac vixiſſe Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quæſtiones ſint, non de vitiorum ſuorum pœna, ſed de virtutis

præmio, in judicium vocetur. Accedat etiam illud, ut ſtatuatis hoc judicio, utrum poſthac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornamento, eſſe malitis. Poſtremo illud, Judices, fixum in animis veſtris tenetote, vos in hac cauſa non de maleficio L. Cornelii, ſed de beneficio Cn. Pompeii, judicaturos.

# IN

# L. CALPURNIUM PISONEM

## ORATIO XXXVII.

I. *** Jamne vides, bellua, jamne ſentis, quæ ſit hominum querela frontis tuæ? Nemo queritur, Syrum neſcio quem, de grege novitiorum, factum eſſe conſulem. Non enim nos color iſte ſervilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit; hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. Pauci iſta tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguæ. Nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum conſilii: nullum non modo illuſtre, ſed ne notum quidem, factum, aut militiæ aut domi. Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: quarum ſimile habes nihil, præter colorem.

Is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſecutum? Mihi iſta licet de me vera cum gloria prædicare: omnes enim honores populus Romanus mihi ipſi, homini novo, detulit. Nam, tu cum quæſtor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Ædilis es factus: Piſo eſt a populo Romano factus, non iſte Piſo. Prætura item majoribus delata eſt tuis. Noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quiſquam. Me cum quæſtorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis

*** *Deeſt principium.*

ſuffragiis populus Romanus faciebat; homini ille honorem, non generi; moribus, non majoribus meis; virtuti perſpectæ, non auditæ nobilitati, deferebat.

Nam quid ego de conſulatu loquar? parto vis, anne geſto? Miſerum me! cum hac me nunc peſte atque labe confero? Sed nihil comparandi cauſa loquar; ac tamen ea, quæ ſunt longiſſime disjuncta, comprehendam. Tu conſul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicæ temporibus, diſſidentibus conſulibus Cæſare et Bibulo, cum hoc non recuſares, quin ii, a quibus dicebare conſul, te luce dignum non putarent, niſi nequior, quam Gabinius, extitiſſes. Me cuncta Italia, me omnes ordines, me univerſa civitas, non prius tabella, quam voce, priorem conſulem declaravit.

II. Sed omitto, ut ſit factus uterque noſtrum: ſit ſane Fors domina campi. Magnificentius eſt dicere, quemadmodum geſſerimus conſulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego Kalendis Jan. ſenatum et bonos omnes legis Agrariæ, maximarumque largitionum, metu liberavi. Ego agrum Campanum, ſi dividi non oportuit, conſervavi; ſi oportuit, melioribus auctoribus reſervavi. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra invidiam, atque defendi. Ego adoleſcentes bonos et fortes, ſed uſos ea conditione fortunæ, ut, ſi eſſent magiſtratus adepti, reipublicæ ſtatum convulſuri viderentur, meis inimicitiis, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione privavi. Ego Antonium collegam, cupidum provinciæ, multa in republica molientem, patientia atque obſequio meo mitigavi. Ego provinciam Galliam, ſenatus auctoritate, exercitu et pecunia inſtructam et ornatam, quam cum Antonio communicavi, quod ita exiſtimabam tempora reipublicæ ferre, in concione depoſui, reclamante populo Romano. Ego L. Catilinam, cædem ſenatus, interitum urbis, non obſcure ſed palam molientem, egredi ex urbe juſſi: ut, a quo legibus non poteramus, mœnibus

tuti eſſe poſſemus. Ego tela extremo menſe conſulatus mei, intenta jugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorſi. Ego faces, jam accenſas ad hujus urbis incendium, comprehendi, protuli, extinxi.

III. Me Q. Catulus, princeps hujus ordinis, et auctor publici conſilii, frequentiſſimo ſenatu parentem patriæ nominavit. Mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius, his audientibus, civicam coronam deberi a republica dixit. Mihi togato ſenatus, non, ut multis, bene geſtæ, ſed, ut nemini, conſervatæ reipublicæ, ſingulari genere ſupplicationis, Deorum immortalium templa patefecit. Ego, cum in concione, abiens magiſtratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quæ conſtitueram, cumque is mihi tantummodo ut jurarem permitteret; ſine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſalvam. Mihi populus Romanus univerſus illa in concione non unius diei gratulationem, ſed æternitatem immortalitatemque, donavit, cum meum jusjurandum, tale atque tantum, juratus ipſe, una voce et conſenſu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, civium eſſe in numero videretur. Atque ita eſt a me conſulatus peractus, ut nihil ſine conſilio ſenatus, nihil non approbante populo Romano, egerim; ut ſemper in Roſtris curiam, in ſenatu populum, defenderim; ut multitudinem cum principibus, equeſtrem ordinem cum ſenatu, conjunxerim. Expoſui breviter conſulatum meum.

IV. Aude nunc, O furia, de tuo dicere: cujus fuit initium ludi Compitalitii, tum primum facti poſt L. Metellum et Q. Marcium conſules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortiſſimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) ſed ille deſignatus conſul, cum quidam tribunus plebis ſuo auxilio magiſtros ludos contra ſenatus-conſultum facere juſſiſſet, privatus fieri vetuit; atque id, quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum in Kalendas

Januarias Compitaliorum dies incidiſſet, Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuiſſet, ludos facere et prætextatum volitare paſſus es, hominem impurum, atque non modo facie, ſed etiam oculo tuo, digniſſimum.

Ergo, his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt, inſpectante et tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reipublicæ, lex Ælia et Fuſia everſa eſt, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea ſolum, quæ ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed innumerabilia quædam nova, ex omni fæce urbis, ac ſervitio, conſtituta. Ab eodem homine, in ſtupris inauditis nefariiſque verſato, vetus illa magiſtra pudoris et modeſtiæ, ſeveritas cenſoria, ſublata eſt; cum tu interim, buſtum reipublicæ, qui te conſulem tum Romæ dicis fuiſſe, verbo nunquam ſignificaris ſententiam tuam tantis in naufragiis civitatis.

V. Nondum, quæ feceris, ſed quæ fieri paſſus ſis, dico: neque vero multum intereſt, præſertim in conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus, rempublicam vexet, an alios vexare patiatur. An poteſt ulla eſſe excuſatio non dicam male ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti, dormienti, in maximo reipublicæ motu conſuli? Centum prope annos legem Æliam et Fuſiam tenueramus; quadringentos judicium notionemque cenſoriam: quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere; quam poteſtatem minuere, quo minus de moribus noſtris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuſe petulans conatus eſt.

Hæc ſunt, O carnifex! in gremio ſepulta conſulatus tui. Perſequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne connivente quidem te, quod ipſum eſſet ſcelus, ſed etiam hilarioribus oculis, quam ſolitus eras, intuente, delectus ſervorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi unquam nec facere, nec pati, turpe duxit: arma in templo Caſtoris, O proditor templorum omnium! vidente te, conſtituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te conſule, arx civium perditorum,

receptaculum veterum Catilinæ militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium ac religionum. Erat non ſolum domus mea, ſed totum Palatium, ſenatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italia cuncta, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domeſtica, quæ negari poſſunt; hæc commemoro, quæ ſunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam prærogativæ, quem in ſenatu ſententiam rogabas tertium, nunquam aſpiraſti; ſed omnibus conſiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuiſti ſolum, verum etiam crudeliſſime præfuiſti.

VI. Mihi vero ipſi coram genero meo, propinquo tuo, quæ dicere auſus es? egere, foris eſſe Gabinium, ſine provincia ſtare non poſſe, ſpem habere a tribuno plebis, ſi tua conſilia cum illo conjunxiſſes, a ſenatu quidem deſperaſſe: hujus te cupiditati obſequi, ſicuti ego feciſſem in collega meo: nihil eſſe, quod præſidium conſulum implorarem; ſibi quemque conſulere oportere. Atque hæc dicere vix audeo: vereor, ne qui ſit, qui iſtius inſignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat. Dicam tamen: ipſe certe agnoſcet, et cum aliquo dolore flagitiorum ſuorum recordabitur.

Meminiſtine, cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Piſone veniſſem, neſcio quo e gurguſtio te prodire, involuto capite, ſoleatum? et, cum iſto ore fœtido teterrimam nobis popinam inhalaſſes, excuſatione te uti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibuſdam medicaminibus ſolere curari? quam nos cauſam cum accepiſſemus, (quid enim facere poteramus?) pauliſper ſtetimus in illo ganearum tuarum nidore atque fumo: unde tu nos, cum improbiſſime reſpondendo, tum turpiſſime eructando, ejeciſti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui ſic æquatum præbebas conſulatum tuum, cum eſſes interrogatus, quid ſentires de conſulatu meo; gravis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, et non Cæſoninus ſemi-Placentinus Calventius, reſpondes, altero ad frontem

ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, *Crudelitatem tibi non placere.*

VII. Hic te ille homo digniſſimus tuis laudibus collaudavit. Crudelitatis tu, furcifer, ſenatum conſul in concione condemnas? non enim me, qui ſenatui parui: nam relatio illa ſalutaris, et diligens, fuerat conſulis; animadverſio quidem, et judicium, ſenatus. Quæ cum reprehendis, oſtendis, qualis tu, ſi ita forte accidiſſet, fueris illo tempore conſul futurus. Stipendio, mehercule, et frumento, Catilinam eſſe putaſſes juvandum. Quid enim interfuit inter Catilinam, et eum, cui tu ſenatus auctoritatem, ſalutem civitatis, totam rempublicam, provinciæ præmio vendidiſti? Quæ enim L. Catilinam conantem conſul prohibui, ea P. Clodium facientem conſules adjuverunt. Voluit ille ſenatum interficere, vos ſuſtuliſtis: leges incendere, vos abrogaſtis: interire patriam, vos adjuviſtis. Quid eſt vobis conſulibus geſtum ſine armis? Incendere illa conjuratorum manus voluit urbem; vos ejus domûm, quem propter urbs incenſa non eſt. Ac ne illi quidem, ſi habuiſſent veſtri ſimilem conſulem, de urbis incendio cogitaſſent. Non enim ſe tectis privare voluerunt; ſed his ſtantibus nullum domicilium ſceleri ſuo fore putaverunt. Cædem illi civium, vos ſervitutem expetiſtis. Hic vos etiam crudeliores: huic enim populo ita fuerat ante vos conſules libertas inſita, ut emori potius, quam ſervire, præſtaret.

Illud vero geminum conſiliis Catilinæ et Lentuli, quod me domo mea expuliſtis, Cn. Pompeium domum ſuam compuliſtis. Neque enim, me ſtante et manente in urbis vigilia, neque reſiſtente Cn. Pompeio, omnium gentium victore, unquam ſe illi rempublicam delere poſſe duxerunt. A me quidem etiam pœnas expetiſtis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, incluſum nefariis ſenſibus impiorum, in me profudiſtis: quorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinæ buſto, vobis ducibus, mactatus eſſem. Quod autem majus indicium expectatis, nihil inter vos et Catilinam interfuiſſe, quam quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ

reliquiis concitaſtis ? quod omnes undique perditos collegiſtis ? quod in me carcerem effudiſtis ? quod conjuratos armaſtis ? quod eorum ferro ac furori meum corpus, atque omnium bonorum vitam, objicere voluiſtis ? Sed jam redeo ad præclaram illam concionem tuam.

VIII. Tu es ille, cui crudelitas diſplicet ? cui cum ſenatus luctum ac dolorem ſuum veſtis mutatione declarandum cenſuiſſet, cum videres mœrere rempublicam ampliſſimi ordinis luctu, O noſter miſericors ! quid facis ? quod nulla in barbaria quiſquam tyrannus. Omitto enim illud, conſulem edicere, ut ſenatus ſenatus-conſulto ne obtemperet : quo fœdius nec fieri, nec cogitari, quidquam poteſt. Ad miſericordiam redeo ejus, cui nimis videtur ſenatus in conſervanda patria fuiſſe crudelis.

Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem tamen omnibus vitiis ſuperare cupiebat, ut ſenatus, contra quam ipſe cenſuiſſet, ad veſtitum rediret. Quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret ? Mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia : eripis lacrymas non conſolando, ſed minando. Quod ſi veſtem non publico conſilio patres conſcripti, ſed privato officio, aut miſericordia, mutaviſſent ; tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, poteſtatis erat non ferendæ. Cum vero id ſenatus frequens cenſuiſſet, ordines reliqui jam ante feciſſent ; tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa, ſenatum populi Romani occaſum, atque interitum reipublicæ, lugere vetuiſti.

IX. At quærebat etiam paulo ante de me, quid ſuo mihi opus fuiſſet auxilio ; cur non meis inimicis meis copiis reſtitiſſem. Quaſi vero non modo ego, qui multis ſæpe auxilio fuiſſem, ſed quiſquam tam inops fuerit unquam, qui iſto non modo propugnatore tutiorem ſe, ſed advocato aut adſtipulatore paratiorem, fore putaret. Ego iſtius pecudis ac putidæ carnis conſilio ſcilicet aut præſidio niti volebam ? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis aut ornamenti expetebam ? Conſulem

ego tum requirebam: conſulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non poſſem, qui tantam reipublicæ cauſam gravitate et conſilio ſuo tueretur; ſed qui, tanquam truncus atque ſtipes, ſi ſtetiſſet modo, poſſet ſuſtinere tamen titulum conſulatus. Cum enim eſſet omnis cauſa illa mea conſularis, et ſenatoria; auxilio mihi opus fuerat et conſulis, et ſenatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a vobis conſulibus converſum; alterum reipublicæ penitus ereptum. Ac tamen, ſi conſilium exquiris meum; neque ego ceſſiſſem, et me ipſa ſuo complexu patria tenuiſſet, ſi mihi cum illo buſtuario gladiatore, et tecum, et cum collega tuo, decertandum fuiſſet.

Alia enim cauſa præſtantiſſimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo judicio, cum Deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortiſſimo viro, et conſuli, et ſextum conſuli, et ejus invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum eſſe duxit. Quod mihi igitur certamen eſſet hujuſmodi? cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero, barbaro Epicureo, cum altero, Catilinæ laternario? quos neque hercule ego, neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala, fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicæ navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, tum collegæ tui contaminatum ſpiritum, pertimeſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed his unum me pro omnium ſalute obtuli. Itaque diſceſſu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudeliſſimis exciderunt: cum quidem tu, O vecors et amens, cum omnes boni abditi incluſique mœrerent, templa gemerent, tecta ipſa urbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefariis ſtupris, ex civili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, et flagitiorum impunitate, concretum; atque eodem in templo, eodem et loci veſtigio et temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriæ, funeris abſtuliſti.

X. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiam et gratulationem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperantiſſimas perpotationes, prædicem? Quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico, vidit? cum collegæ tui domus cantu et cymbalis perſonaret, cumque ipſe nudus in convivio ſaltaret: in quo ne tum quidem, cum illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat. Hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam muſicus, jacebat in ſuo Græcorum fœtore, atque vino. Quod quidem iſtius, in illis reipublicæ luctibus, quaſi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo poteſt dicere, utrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Tu etiam mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romæ conſulem dicere audebis? Quid? tu in lictoribus, in toga et prætexta, eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe voluiſti. Hujus tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas? Animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, gravitate, vigilantia, cura; toto denique munere conſulatus omni officio tuendo, maximeque, id quod vis nominis præſcribit, reipublicæ conſulendo. Ego conſulem eſſe putem, qui ſenatum eſſe in republica non putavit? et ſine eo conſilio conſulem numerem, ſine quo Romæ ne reges quidem eſſe potuerunt? Etenim illa jam omitto: cum ſervorum delectus haberetur in foro, arma in templum Caſtoris luce et palam comportarentur; id autem templum, ſublato aditu, revulſis gradibus, a conjuratorum reliquiis, atque a Catilinæ prævaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur, ſenatui non ſolum juvare rempublicam, ſed ne lugere quidem, liceret; cum civis is, quem hic ordo, aſſentiente Italia, cunctiſque gentibus, conſervatorem patriæ judicarat, nullo judicio, nulla lege, nullo more, ſervitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio veſtro, quod vere licet dicere, ſed certe ſilentio: tum Romæ

fuiſſe conſules quiſquam exiſtimabit? Qui latrones igitur, ſi quidem vos conſules? qui prædones, qui hoſtes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?

XI. Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna dignitas, magna majeſtas conſulis: non capiunt anguſtiæ pectoris tui, non recipit levitas iſta, non egeſtas animi: non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum, tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram. Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum aſpexit, Campanum conſulem repudiavit. Audierat Decios, Magios, et de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus ſi moderatio illa, quæ in noſtris ſolet eſſe conſulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit ſpecies, fuit inceſſus, ſaltem Seplaſia dignus, et Capua.

Gabinium denique ſi vidiſſent duumvirum veſtri illi unguentarii, citius agnoviſſent. Erant illi compti capilli, et madentes cincinnorum fimbriæ, et fluentes ceruſſatæque buccæ, dignæ Capua, ſed illa vetere. Nam hæc quidem, quæ nunc eſt, ſplendidiſſimorum hominum, fortiſſimorum virorum, optimorum civium, mihique amiciſſimorum, multitudine redundat: quorum Capuæ te prætextatum nemo aſpexit, qui non gemeret deſiderio mei, cujus conſilio cum univerſam rempublicam, tum illam ipſam urbem, meminerat eſſe ſervatam. Me inaurata ſtatua donarant, me patronum unum adſciverant, a me ſe habere vitam, fortunas, liberos, arbitrabantur; me et præſentem contra latrocinium tuum ſuis decretis legatiſque defenderunt, et abſentem, principe Cn. Pompeio referente, et de corpore reipublicæ tuorum ſcelerum tela revellente, revocarunt.

An tu eras conſul, cum in Palatio mea domus ardebat, non caſu aliquo, ſed ignibus injectis, inſtigante te? Ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non conſul ſubvenerit? At tu illo ipſo tempore apud ſocrum tuam prope a meis ædibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas, non extinctor, ſed auctor, incendii; et ardentes faces furiis Clodianis pene ipſe conſul miniſtrabas.

XII. An vero reliquo tempore conſulem te quiſquam duxit? quiſquam tibi paruit? quiſquam in curiam venienti aſſurrexit? quiſquam conſulenti reſpondendum putavit? Numerandus eſt ille annus denique in republica, cum obmutuiſſet ſenatus, judicia conticuiſſent, mœrerent boni, vis latrocinii veſtri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, ſed ipſa civitas, tuo et Gabinii ſceleri furorique ceſſiſſet? At ne tum quidem emerſiſti, lutulente Cæſonine, ex miſerrimis naturæ tuæ ſordibus, cum experrecta tandem virtus clariſſimi viri celeriter et verum amicum, et optime meritum civem, et ſuum priſtinum morem, requiſivit; neque eſt ille vir paſſus in ea republica, quam ipſe decorarat atque auxerat, diutius veſtrorum ſcelerum peſtem morari: cum tamen ille, qualiſcunque eſt, qui eſt ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipſe ſe, vix, ſed collegit tamen; et contra ſuum Clodium primum ſimulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere vehementerque, pugnavit. Quo quidem in ſpectaculo mira populi Romani æquitas erat: uter eorum periſſet, tanquam laniſta, in ejuſmodi pari lucrum fieri putabat; immortalem vero quæſtum, ſi uterque cecidiſſet.

Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem ſummi viri. Erat ipſe ſceleratus, erat gladiator: cum ſcelerato tamen, et cum pari gladiatore, pugnabat. Tu, ſcilicet homo religioſus et ſanctus, fœdus, quod meo ſanguine in pactione provinciarum iceras, frangere noluiſti. Caverat enim ſibi ille ſororius adulter, ut, ſi tibi provinciam, ſi exercitum, ſi pecuniam, ereptam ex reipublicæ viſceribus, dediſſet, omnium ſuorum ſcelerum ſocium te adjutoremque præberes. Itaque in illo tumultu fracti faſces: ictus ipſe: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehenſus denique cum ferro ad ſenatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuiſſe conſtabat.

XIII. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem, ſed vocem omnino, aut querelam tuam? Conſulem tum te fuiſſe putas, cujus in imperio, qui rempublicam, ſenatus

auctoritatem ſervarat, idemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is ſe in publico tuto ſtatuit eſſe non poſſe? An tum eratis conſules, cum, quacunque de re verbum facere cœperatis, aut referre ad ſenatum; cunctus ordo reclamabat, oſtendebatque, nihil eſſe vos acturos, niſi prius de me retuliſſetis? cum vos, quanquam fœdere obſtricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, ſed lege impediri?

Quæ lex privatis hominibus eſſe lex non videbatur, inuſta per ſervos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, ſublato ſenatu, pulſis e foro bonis omnibus, capta republica, contra omnes leges, nullo ſcripta more; hanc qui ſe metuere dicerent, conſules, non dicam animi hominum, ſed faſti ulli, ferre poſſunt? Nam ſi illam legem non putabitis, quæ erat contra omnes leges, indemnati civis, atque integri capitis, bonorumque tribunitia proſcriptio; hac tamen obſtricti pactione tenebamini; quis vos non modo conſules, ſed liberos, fuiſſe putet, quorum mens fuerit oppreſſa præmio, lingua adſtricta mercede? Sin illam vos ſoli legem putabitis; quiſquam vos conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe conſulares, putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non leges, non inſtituta, non jura noritis? An, cum proficiſcebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, conſules vos quiſquam putavit? Itaque, credo, ſi minus frequentia ſua veſtrum egreſſum ornando atque celebrando; at ominibus ſaltem bonis, ut conſules, non triſtiſſimis, ut hoſtes aut proditores, proſequebantur.

XIV. Tune etiam, immaniſſimum ac fœdiſſimum monſtrum, auſus es meum diſceſſum illum, teſtem ſceleris et crudelitatis tuæ, maledicti et contumeliæ loco ponere? Quo quidem tempore cepi, Patres conſcripti, fructum immortalem veſtri in me et amoris, et judicii; qui non admurmuratione, ſed voce et clamore, abjecti hominis, et ſemivivi, furorem petulantiamque fregiſtis. Tu luctum ſenatus, tu deſiderium equeſtris ordinis, tu ſqualorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu ſilentium

perpetuum judiciorum ac fori, tu cætera illa in maledicti loco pones, quæ meus diſceſſus reipublicæ vulnera inflixit? Qui ſi calamitoſiſſimus fuiſſet; tamen miſericordia dignior, quam contumelia, et cum gloria potius eſſe conjunctus, quam cum probro, putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, veſtrum quidem ſcelus ac dedecus haberetur. Cum vero (forſitan hoc, quod dicturus ſum, mirabile auditu eſſe videatur, ſed certe id dicam, quod ſentio) cum tantis a vobis, Patres conſcripti, beneficiis affectus ſim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem eſſe non duco; ſed, ſi quid mihi poteſt a republica eſſe ſejunctum, quod vix poteſt, privatim, ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuiſſe illam expetendamque fortunam.

Atque, ut tuum lætiſſimum diem cum triſtiſſimo meo conferam, utrum tandem bono viro et ſapienti optabilius putas, ſic exire a patria, ut omnes ſui cives ſalutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi proficiſcenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam et perpetuam eſſe vellent? Mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, juſto præſertim et debito, quævis fuga potius, quam ulla provincia, eſſet optatior.

XV. Sed perge porro: nam, ſi illud meum turbulentiſſimum tempus profectionis tuo tranquilliſſimo præſtat; quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kalendis Jan. qui dies poſt obitum occaſumque noſtrum reipublicæ primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiæ, referente clariſſimo atque fortiſſimo viro, P. Lentulo, conſentiente populo Romano, atque una voce, revocavit. Me idem ſenatus exteris nationibus, me legatis magiſtratibuſque noſtris, auctoritate ſua, conſularibus literis, non, ut tu, Inſuber, dicere auſus es, orbatum patria, ſed, ut ſenatus illo ipſo tempore appellavit, civem, conſervatorem reipublicæ, commendavit. Ad meam unius ſalutem ſenatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, conſulis voce et literis implorandum putavit. Mei capitis ſervandi cauſa

Romam uno tempore, quaſi ſigno dato, Italia tota convenit. De mea ſalute P. Lentuli, præſtantiſſimi viri atque optimi conſulis, Cn. Pompeii, clariſſimi atque inviſtiſſimi civis, cæterorumque principum, celeberrimæ et gratiſſimæ conciones fuerunt. De me ſenatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore, et ejus ſententiæ principe, ut, ſi quis impediſſet reditum meum, in hoſtium numero putaretur; iiſque verbis ea de me ſenatus auctoritas declarata eſt, ut nemini ſit triumphus honorificentius, quam mihi ſalus reſtitutioque perſcripta. De me, cum omnes magiſtratus promulgaſſent, præter unum prætorem, a quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia: quem mecum eadem reſpublica, quæ in tribunatu ejus disjunxerat, in conſulatu, virtute optimi ac juſtiſſimi viri, ſapientiaque, conjunxit.

Quæ lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? Ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adeſſet, ſatis juſtam excuſationem eſſe viſam; nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem, fuiſſe: hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diſtributores, vos cuſtodes fuiſſe tabularum; et, quod in honoribus veſtrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excuſatione, vel honoris, id in ſalute mea, nullo rogante, vos veſtra ſponte feciſtis.

XVI. Confer nunc, Epicure noſter, ex hara producte, non ex ſchola, confer, ſi audes, abſentiam tuam cum mea. Obtinuiſti provinciam conſularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui, pepigerat. Nam lege Cæſaris juſtiſſima, atque optima, populi liberi plane et vere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, præter te et collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenæ, cuncta Græcia, addicta. Habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus aut populus Romanus dederat, ſed quantum tua libido conſcripſerat. Ærarium exhauſeras.

Quas res geſſiſti in imperio, exercitu, provincia conſulari? Quas res geſſerit quæro? qui ut venit, ſtatim —— Nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces ſociorum, non cædem hoſpitum, non perfidiam, non immanitatem, non ſcelera prædico: mox, ſi videbitur, ut cum fure, ut cum ſacrilego, ut cum ſicario, diſputabo; nunc meam ſpoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad ſenatum literas miſerit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præſertim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut ſemper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciæ fuerint, qui gladiorum atque pilorum: ex qua aliquot prætorio imperio, conſulari quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, qui non triumpharit. Eſt hoc novum. Multo illud magis: appellatus eſt hic vulturius illius provinciæ (ſi Diis placet) imperator.

XVII. Ne tum quidem, Paule noſter, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Miſi, inquit. Quis unquam recitavit? quis, ut recitarentur, poſtulavit? Nihil enim mea refert, utrum tu, conſcientia oppreſſus ſcelerum tuorum, nihil unquam auſus ſis ſcribere ad eum ordinem, quem deſpexeras, quem afflixeras, quem deleveras; an amici tui tabulas abdiderint, iidemque ſilentio ſuo temeritatem atque audaciam tuam condemnarint. Atque haud ſcio, an malim te videri nullo pudore fuiſſe in literis mittendis, an amicos tuos plus habuiſſe et pudoris et conſilii, quam aut te videri pudentiorem fuiſſe, quam ſoles, aut tuum factum non eſſe condemnatum judicio amicorum.

Quod ſi non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuum tibi curiam præcluſiſſes; quid tandem erat actum aut geſtum in illa provincia, de quo ad ſenatum cum gratulatione aliqua ſcribi abs te oporteret? Vexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amiſſio? an ſociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Theſſalonicæ? an obſeſſio militaris viæ? an exercitus noſtri interitus, ferro, fame, frigore, peſtilentia?

Tu vero, qui ad ſenatum nihil ſcripſeris; ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinius, ſic in provincia paulo tamen, quam ille, demiſſior. Nam ille gurges atque helluo, natus abdomini ſuo, non laudi atque gloriæ, cum equites Romanos in provincia, cum publicanos, nobiſcum et voluntate et dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos fama, vitaque, privaſſet; cum egiſſet aliud nihil in illo exercitu, niſi ut urbes depopularetur, agros vaſtaret, exhauriret domos; auſus eſt (quid enim ille non auderet?) a ſenatu ſupplicationem per literas poſtulare.

XVIII. O Dii immortales! tune etiam, atque adeo vos, geminæ voragines ſcopulique reipublicæ, vos meam fortunam deprimitis, veſtram extollitis? cum de me ea ſenatus-conſulta abſente facta ſint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum et coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum ordinumque omnium, quæ ego non modo optare nunquam auderem, ſed cogitare non poſſem; vos autem ſempiternas fœdiſſimæ turpitudinis notas ſubieritis?

An ego, ſi te et Gabinium cruci ſuffixos viderem, majore afficerer lætitia ex corporis veſtri laceratione, quam afficior ex infamia? Nullum eſt ſupplicium putandum, quo affici caſu aliquo etiam boni viri forteſque poſſunt. Atque hoc quidem etiam iſti tui dicunt voluptarii, Græci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitaſſes: verum audis in præſepibus, audis in ſtupris, audis in cibo et vino. Sed dicunt iſti ipſi, qui mala dolore, bona voluptate, definiunt, ſapientem, etiam ſi in Phalaridis tauro incluſus ſuccenſis ignibus torreatur, dicturum tamen, ſuave illud eſſe, ſeſeque ne tantulum quidem commoveri: tantam virtutis eſſe vim voluerunt, ut non poſſet unquam eſſe vir bonus non beatus. Quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? Id, mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocenti: ſuſcepta fraus, impedita et oppreſſa mens conſcientia, bonorum omnium odium, nota juſti ſenatus, amiſſio dignitatis.

XIX. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenſes,

reſectis palpebris, illigatum in machina vigilando necaverunt, ſupplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia, ſervata ab illo, demerſum in Minturnenſium paludibus, Africa, devicta ab eodem, expulſum et naufragum, vidit: fortunæ enim iſta tela ſunt, non culpæ; ſupplicium autem eſt pœna peccati. Neque vero ego, ſi unquam vobis mala precarer, quod ſæpe feci, in quo Dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeſtea iſta execratio eſt, poetæ vulgi animos, non ſapientum, moventis:

*Ut tu naufragio expulſus, uſpiam ſaxis fixus aſperis,*

*Eviſceratus latere penderes,* ut ait ille, *ſaxa ſpargens tabo,*

*Sanie, ſanguine atro.* Non ferrem omnino moleſte, ſi ita accidiſſet: ſed id tamen eſſet humanum. M. Marcellus, qui ter conſul fuit, ſumma virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloriæ laude vivit. In fortuna quadam eſt illa mors, non in pœna, putanda.

Quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? quæ ſaxa? quæ cruces? Ecce duo duces in provinciis populi Romani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum ſic fuiſſe infirmatum conſcientia ſcelerum et fraudum ſuarum, ut ex ea provincia, quæ fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas ſit ad ſenatum literas mittere auſus. Ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatiſſimus, L. Torquatus, magnis rebus geſtis, me referente, abſens imperator ſit appellatus; unde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli, juſtiſſimos triumphos vidimus; ex ea, te imperatore, nuntius ad ſenatum allatus eſt nullus.

Ab altero allatæ literæ, recitatæ, relatum ad ſenatum. Dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut ſenatus is, qui in eam jam benignitatis conſuetudinem venit, ut eos, qui bene rempublicam geſſerint, novis honoribus afficiat, et numero dierum, et genere verborum; hujus unius literis nuntiantibus non crederet, poſtulantibus denegaret?

XX. His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor: quod de vobis hic ordo opinatur non ſecus, ac de teterrimis hoſtibus; quod vos equites Romani, quod cæteri ordines, quod cuncta civitas odit; quod nemo bonus, nemo denique civis eſt, qui modo ſe civem eſſe meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus reſpuat, animo aſpernetur, recordatione denique ipſa conſulatus veſtri perhorreſcat. Hæc ego ſemper de vobis expetivi, hæc optavi, hæc precatus ſum. Plura etiam acciderunt, quam vellem: nam, ut amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. Illud etiam accidit præter optatum meum, ſed valde ex voluntate: mihi enim non venerat in mentem furorem et inſaniam optare vobis, in quam incidiſtis. Atqui fuit optandum: me tamen fugerat, Deorum immortalium has eſſe in impios et conſceleratos pœnas certiſſimas conſtitutas. Nolite enim putare, Patres conſcripti, ut in ſcena videtis, homines conſceleratos impulſu Deorum terreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia, de ſanitate ac mente deturbat: hæ ſunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces.

Ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante, dementiorem putem, qui ſis auſus primum facere (nam id eſt caput) deinde paulo ante, Torquato, graviſſimo et ſanctiſſimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine ullo milite reliquiſſe? Mitto de amiſſa maxima parte exercitus; ſit hoc infelicitatis tuæ: dimittendi vero exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatus-conſultum? quod jus? quod exemplum? Quid eſt aliud furere, non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non ſenatum, non civitatem? Cruentare corpus ſuum? major hæc eſt vitæ, famæ, ſalutis ſuæ, vulneratio. Si familiam tuam dimiſiſſes, quod ad neminem, niſi ad ipſum te, pertineret, amici te tui conſtringendum putarent: præſidium tu populi Romani, cuſtodiam provinciæ, injuſſu populi ſenatuſque dimiſiſſes, ſi tuæ mentis compos fuiſſes?

XXI. Ecce tibi alter, effuſa jam maxima præda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibuſque ſociorum, exhauſerat, cum partim ejus prædæ profundæ libidines devoraſſent, partim nova quædam et inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tuſculanum montem extruendum; cum jam egeret, cum illa ejus immenſa et intolerabilis ædificatio conſtitiſſet; ſe ipſum, faſces ſuos, exercitum populi Romani, numen interdictumque Deorum immortalium, reſponſa ſacerdotum, auctoritatem ſenatus, juſſa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Ægyptio vendidit. Cum fines provinciæ tantos haberet, quantos voluerat, quantos optaverat, quantos mei capitis pretio periculoque emerat; his ſe tenere non potuit. Exercitum eduxit ex Syria. Quî licuit extra provinciam? Tribuit ſe mercenarium comitem regi Alexandrino. Quid hoc turpius? In Ægyptum venit: ſigna contulit cum Alexandrinis. Quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus, ſuſceperat? Cepit Alexandriam. Quid aliud expectamus a furore ejus, niſi ut ad ſenatum tantis de rebus geſtis literas mittat?

Hic ſi mentis eſſet ſuæ, niſi pœnas patriæ Diiſque immortalibus eas, quæ graviſſimæ ſunt, furore atque inſania penderet; auſus eſſet (mitto exire de provincia) educere exercitum, bellum ſua ſponte gerere, in regnum injuſſu populi aut ſenatus accedere? quæ cum plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia majeſtatis, Julia de pecuniis repetundis, planiſſime vetant: ſed hæc omitto. Ille, ſi non acerrime fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus, amiciſſimus huic ordini, cum et auctoritate ſenatus et ſorte haberet, interpoſita religione ſine ulla dubitatione depoſuiſſet, eam ſibi aſciſcere; cum, etiam ſi religio non impediret, mos majorum tamen, et exempla, et graviſſimæ legum pœnæ, vetarent?

XXII. Sed, quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus, de reditu Gabinii omittamus: quem etſi ſibi ipſe præcidit, ego tamen, os ut videam hominis, expecto. Tuum, ſi placet,

reditum cum meo conferamus. Ac meus quidem is fuit, ut a Brunduſio uſque Romam agmen perpetuum totius Italiæ viderem. Neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. Quid dicam adventus meos? quid effuſiones hominum ex oppidis? quid concurſum ex agris patrum familias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui, quaſi Deorum immortalium feſti ac ſollemnes, ſunt adventu meo redituque celebrati?

Unus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, quo in patriam redii, cum ſenatum egreſſum vidi, populumque Romanum univerſum; cum mihi ipſa Roma, prope convulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſervatorem ſuum procedere viſa eſt. Quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, ſed etiam mœnia ipſa viderentur, et tecta urbis ac templa, lætari. Me conſequentibus diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, conſules, patres conſcripti collocaverunt; mihique, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum cenſuerunt.

Habes reditum meum. Confer nunc viciſſim tuum, quandoquidem, amiſſo exercitu, nihil incolume domum, præter os illud priſtinum tuum, retuliſti: qui primum qua veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis ſcit? quos tum Mæandros, dum omnes ſolitudines perſequeris, quæ diverticula flexioneſque, quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus invitavit? quis hoſpes adſpexit? nonne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, ſed ut mortuus infamis referri, videretur? Romam vero ipſam fœdavit adventus tuus.

XXIII. O familiæ non dicam Calpurniæ, ſed Calventiæ, neque hujus urbis, ſed Placentini municipii, neque paterni generis, ſed braccatæ cognationis, dedecus! quemadmodum veniſti? quis tibi, non dicam horum, aut civium cæterorum, ſed tuorum

legatorum, obviam venit? Mecum enim L. Flaccus, vir tua legatione indigniſſimus, atque iis conſiliis, quibus mecum in conſulatu meo conjunctus fuit ad conſervandam rem publicam, dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum lictoribus errantem viſum eſſe narrabat. Scio item virum fortem in primis, belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum prælio imperator appellatus eras, cum non longe abfuiſſes, adventu iſto tuo domi fuiſſe otioſum.

Sed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint? qui dico veniſſe pene neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, cum vulgo eſſent et illo ipſo, et multis ante diebus, admoniti, et rogati. Togulæ lictoribus ad portam præſto fuerunt: quibus illi acceptis ſagula rejecerunt, et catervam imperatori ſuo novam præbuerunt. Sic iſte, tanto exercitu, tanta provincia, triennio poſt Macedonicus imperator, in urbem ſe intulit, ut nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus unquam fuerit deſertior. In quo me tamen, qui eſſet paratus ad ſe defendendum, reprehendit. Cum ego Cælimontana porta introiſſe dixiſſem, ſponſione me, ni Eſquilina introiſſet, homo promptiſſimus laceſſivit: quaſi vero id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrum quiſpiam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quæ porta Macedonicis ſemper proconſulibus ante te patuit. Tu inventus es, qui conſulari imperio præditus ex Macedonia non triumphares.

XXIV. At audiſtis, Patres conſcripti, philoſophi vocem: negavit ſe triumphi cupidum unquam fuiſſe. O ſcelus, O peſtis, O labes! cum extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addicebas tribuno plebis conſulatum tuum, rempublicam evertebas, prodebas caput et ſalutem meam una mercede provinciæ; ſi triumphum non cupiebas, cujus tandem rei te cupiditate arſiſſe defendes? Sæpe enim vidi, qui et mihi et cæteris cupidiores provinciæ viderentur, triumphi nomine tegere atque velare cupiditatem ſuam. Hoc modo D. Silanus conſul

in hoc ordine, hoc meus etiam collega, dicebat: neque enim quiſquam poteſt exercitum cupere, aperteque petere, ut non prætexat cupiditatem triumphi.

Quod ſi te ſenatus populuſque Romanus aut non appetentem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere, coegiſſet; tamen erat anguſti animi atque demiſſi, juſti triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam, ut levitatis eſt, inanem aucupari rumorem, ut omnes umbras etiam falſæ gloriæ conſectari; ſic levis eſt animi, lucem ſplendoremque fugientis, juſtam gloriam, qui eſt fructus veræ virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cum vero, non modo non poſtulante atque cogente, ſed invito atque oppreſſo, ſenatu, non modo nullo populi Romani ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, provincia tibi iſta manupretium fuerit non everſæ per te, ſed perditæ civitatis; cumque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio extiterit, ut, ſi tu totam rempublicam nefariis latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur; cum exhauriebas ærarium; cum orbabas Italiam juventute; cum mare vaſtiſſimum hieme tranſibas: ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſime, niſi prædæ ac rapinarum, cupiditas tam cæca rapiebat?

Non eſt integrum Cn. Pompeio conſilio jam uti tuo. Erravit enim. Non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. Ter jam homo ſtultus triumphavit. Craſſe, pudet me tui. Quid eſt, quod, confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris a ſenatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in iſtum errorem inducereмini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo, jam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum! ruſticum Marium! nullius conſilii patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt!

XXV. Sed, quoniam præterita mutare non poſſumus, quid

ceſſat hic homullus, ex argilla et luto fictus Epicureus, dare hæc præclara præcepta ſapientiæ clariſſimo et ſummo imperatori, genero ſuo? Fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate juſti et magni triumphi: non didicit eadem iſta, quæ tu. Mitte ad eum libellum. Sed jam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas. Valebis apud hominem volitantem gloriæ cupiditate, vir moderatus et conſtans; apud indoctum eruditus; apud generum ſocer. Dices enim, ut es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus e ſchola: Quid eſt, Cæſar, quod te ſupplicationes toties decretæ, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dii negligunt; qui, ut noſter ille divinus dixit Epicurus, neque propitii cuiquam eſſe ſolent, neque irati. Non facies fidem ſcilicet, cum hæc diſputabis: tibi enim et eſſe, et fuiſſe, Deos videbis iratos.

Vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? Inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta pene puerorum, captare plauſus, vehi per urbem, conſpici velle. Quibus ex rebus, nihil eſt quod ſolidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis, poſſis. Quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea ſic redii, ut ad portam Eſquilinam Macedonicam lauream conculcarim; ipſe cum hominibus quindecim male veſtitis ad portam Cœlimontanam ſitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus, præclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet, in campo Martio mihi tabernaculum collocaſſem. Nummus interea mihi, Cæſar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, et manebit. Rationes ad ærarium retuli continuo, ſicut tua lex jubebat: neque

alia ulla in re legi tuæ parui. Quas rationes ſi cognoris, intelliges nemini plus, quam mihi, literas profuiſſe: ita enim ſunt perſcriptæ ſcite, et literate, ut ſcriba, ad ærarium qui eas retulit, perſcriptis rationibus, ſecum ipſe, caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit, *Ratio quidem hercle apparet, argentum* οἴχεται. Hac tu oratione, non dubito, quin illum jam adſcendentem in currum poſſis revocare.

XXVI. O tenebræ, O lutum, O ſordes, O paterni generis oblite, materni vix memor! ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quam ut Mediolanenſi præcone, avo tuo, dignum eſſe videatur. L. Craſſus, homo ſapientiſſimus noſtræ civitatis, ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: ut, ubi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagravit. Eorum neuter triumphavit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors, ademit. Irriſa eſt abs te paulo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixiſti abhorrere: qui, etiam ſi minus magnum bellum geſſerat, ut abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putavit. Tu, eruditior quam Piſo, prudentior quam Cotta, abundantior conſilio, ingenio, ſapientia, quam Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt.

Quod ſi reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cum bella aut parva, aut nulla, geſſiſſent; tu, tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis inſignia, contemnere debuiſti. Neque vero contempſiſti, licet ſis Themiſta ſapientior, ſed os tuum ferreum ſenatus convicio verberari noluiſti. Jam vides, quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, et digreſſum meum, et abſentiam, et reditum, ita longe tuo præſtitiſſe, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi ſempiternam turpitudinem inflixerint. Nunc etiam in hac quotidiana, aſſidua, urbanaque vita, ſplendorem tuum, gratiam, celebritatem domeſticam, operam forenſem, conſilium, auxilium,

auctoritatem, ſententiam ſenatoriam, nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmiſſimo, ac deſperatiſſimo, antelaturus?

XXVII. Age, ſenatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflictorem et perditorem non modo dignitatis et auctoritatis, ſed omnino ordinis ac nominis ſui: videre equites Romani non poſſunt, quo ex ordine vir præſtantiſſimus et ornatiſſimus, L. Ælius, eſt te conſule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quæ per latrones et per ſervos de me egeras, contuliſti: Italia cuncta execratur, cujus idem tu ſuperbiſſime decreta et preces repudiaſti.

Fac hujus odii tanti ac tam univerſi periculum, ſi audes. Inſtant poſt hominum memoriam apparatiſſimi magnificentiſſimique ludi, quales non modo nunquam fuerunt, ſed ne quomodo fieri quidem poſthac poſſint, poſſum ullo pacto ſuſpicari. Da te populo, committe ludis. Sibilum metuis? ubi ſunt veſtræ ſcholæ? Ne acclametur? ne id quidem eſt curare philoſophi. Manus tibi ne afferantur, times. Dolor enim eſt malum, ut diſputas: exiſtimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba ſunt atque ineptiæ. Sed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. Convivium publicum non dignitatis gratia inibit: niſi forte, ut cum P. Clodio, hoc eſt, cum amoribus ſuis, cœnet: ſed plane animi ſui cauſa.

Ludos nobis idiotis relinquet. Solet enim, in diſputationibus ſuis, oculorum et aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. Nam, quod vobis iſte tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe videatur; nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. Luxuriam autem in iſto nolite hanc cogitare: eſt enim quædam, quanquam omnis eſt vitioſa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, præter libidines, ſumptuoſum. Toreuma

nullum : maximi calices, et hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini : extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. Servi ſordidati miniſtrant : nonnulli etiam ſenes : idem coquus, idem atrienſis : piſtor domi nullus, nulla cella : panis et vinum a propola, atque de cupa. Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpe plures ; ipſe ſolus. Bibitur uſque eo, dum de ſolio miniſtretur. Ubi galli cantum audivit, avum ſuum revixiſſe putat : menſam tolli jubet.

XXVIII. Dicet aliquis, Unde tibi hæc nota ſunt ? Non, mehercule, contumeliæ cauſa deſcribam quemquam, præſertim ingenioſum hominem, atque eruditum, cui generi eſſe ego iratus, ne ſi cupiam quidem, poſſum. Eſt quidam Græcus, qui cum iſto vivit, homo, vere ut dicam, (ſic enim cognovi) humanus, ſed tamdiu, quamdiu cum aliis eſt, aut ipſe ſecum. Is cum iſtum adoleſcentem jam tum cum hac Diis irata fronte vidiſſet, non fugit ejus amicitiam, cum eſſet præſertim appetitus : dedit ſe in conſuetudinem, ſic, ut prorſus una viveret, nec fere ab iſto unquam diſcederet. Non apud indoctos, ſed, ut ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum et humaniſſimorum cœtu, loquor. Audiſtis profecto dici, philoſophos Epicureos omnes res, quæ ſunt homini expetendæ, voluptate metiri. Recte, an ſecus, nihil ad nos ; aut, ſi ad nos, nihil ad hoc tempus : ſed tamen lubricum genus orationis, adoleſcenti non acriter intelligenti ſæpe præceps. Itaque admiſſarius iſte, ſimul atque audivit, a philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt : ſic ſuos ſenſus voluptarios omnes incitavit, ſic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis, a ſe illum inventum arbitraretur. Græcus primo diſtinguere atque dividere illa, quemadmodum dicerentur : iſte claudus, quomodo aiunt, pilam retinere : quod acceperat, teſtificari, tabulas obſignare velle, Epicurum diſertum decernere : et tamen dictum opinor, ſe nullum bonum intelligere poſſe, demptis corporis voluptatibus. Quid multa ? Græcus facilis, et valde venuſtus, nimis pugnax contra ſenatorem populi Romani eſſe noluit.

XXIX. Eſt autem hic, de quo loquor, non philoſophia ſolum, ſed etiam literis, quod fere cæteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Poema porro facit ita feſtivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri poſſit argutius. In quo reprehendat eum licet, ſi qui volet, modo leviter, non ut impurum, non ut improbum, non ut audacem, ſed ut Græculum, ut aſſentatorem, ut poetam. Devenit, aut potius incidit in iſtum, eodem deceptus ſupercilio, Græcus atque advena, quo tam ſapiens et tanta civitas. Revocare ſe non poterat, familiaritate implicatus: et ſimul inconſtantiæ famam verebatur: rogatus, invitatus, coactus, ita multa ad iſtum de iſto ſcripſit, ut omnes libidines, omnia ſtupra, omnia cœnarum conviviorumque genera, adulteria denique ejus, delicatiſſimis verſibus expreſſerit. In quibus, ſi quis velit, poſſit iſtius tanquam in ſpeculo vitam intueri: ex quibus multa a multis lecta et audita recitarem, niſi vererer, ne hoc ipſum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorreret: et ſimul de ipſo, qui ſcripſit, detrahi nolo. Qui, ſi fuiſſet in diſcipulo comparando meliore fortuna, fortaſſe auſterior et gravior eſſe potuiſſet: ſed eum caſus in hanc conſuetudinem ſcribendi induxit, philoſopho valde indignam; ſi quidem philoſophia, ut fertur, virtutis continet, et officii, et bene vivendi diſciplinam: quam qui profitetur, graviſſimam mihi ſuſtinere perſonam videtur.

Sed idem caſus illum, ignarum quid profiteretur, cum ſe philoſophum eſſe diceret, iſtius impuriſſimæ atque intemperantiſſimæ pecudis cœno et ſordibus inquinavit: qui modo cum res geſtas conſulatus mei collaudaſſet; quæ quidem laudatio hominis turpiſſimi mihi ipſi erat pene turpis; *Non ulla tibi*, inquit, *invidia nocuit, ſed verſus tui.* Nimis magna pœna, te conſule, conſtituta eſt, ſive malo poetæ, ſive libero. Scripſiſti enim, *Cedant arma togæ.* Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitavit. At hoc nuſquam opinor ſcriptum fuiſſe in illo elogio, quod, te conſule, in ſepulcro reipublicæ inciſum eſt, *Velitis, jubeatis, ut*, quod M. Cicero verſum fecerit, ſed, *quod vindicarit.*

XXX. Verum tamen, quoniam te non Ariſtarchum, ſed Phalarim grammaticum, habemus, qui non notam apponas ad malum verſum, ſed poetam armis perſequare; ſcire cupio, quid tandem iſto in verſu reprehendas, *Cedant arma togæ.* Tuæ dicis, inquit, togæ ſummum imperatorem eſſe ceſſurum. Quid nunc te, aſine, literas doceam? non opus eſt verbis, ſed fuſtibus. Non dixi hanc togam, qua ſum amictus; nec arma, ſcutum et gladium unius imperatoris: ſed, quod pacis eſt inſigne et otii toga, contra autem arma tumultus atque belli; more poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio conceſſurum. Quære ex familiari tuo, Græco illo poeta: probabit genus ipſum, et agnoſcet, neque te nihil ſapere mirabitur.

At in illo altero, inquit, hæres, *Concedat laurea laudi.* Immo mehercule, habeo tibi gratiam: hærerem enim, niſi tu expediſſes. Nam, cum tu timidus ac tremens tuis ipſe furaciſſimis manibus detractam e cruentis faſcibus lauream ad portam Eſquilinam abjeciſti; indicaſti, non modo ampliſſimæ, ſed etiam minimæ, laudi lauream conceſſiſſe. Atque iſta ratione hoc tamen intelligi, ſcelerate, vis, Pompeium inimicum mihi iſto verſu eſſe factum; ut, ſi verſus mihi nocuerit, ab eo, quem is verſus offenderit, videatur mihi pernicies eſſe quæſita. Omitto, nihil iſtum verſum pertinuiſſe ad illum: non fuiſſe meum, quem, quantum potuiſſem, multis ſæpe orationibus ſcriptiſque decoraſſem, hunc uno violare verſu. Sed ſit offenſus: primo nonne compenſabit cum uno verſiculo tot mea volumina laudum ſuarum? Quod ſi eſt commotus, ad perniciemne non dicam amiciſſimi, non ita de ſua laude meriti, non ita de republica, non conſularis, non ſenatoris, non civis, non liberi; in hominis caput ille tam crudelis propter verſum fuiſſet?

XXXI. Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? Complecteris ampliſſimos viros ad tuum et Gabinii ſcelus, neque id occulte. Nam paulo ante dixiſti, me cum iis confligere, quos deſpicerem; non attingere eos, qui plus poſſent, quibus

iratus eſſe deberem. Quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quanquam non eſt una cauſa omnium, tamen eſt omnium mihi probata. Me Cn. Pompeius, multis obſiſtentibus ejus erga me ſtudio atque amori, ſemper dilexit, ſemper ſua conjunctione digniſſimum judicavit, ſemper non modo incolumem, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum, voluit eſſe. Veſtræ fraudes, veſtrum ſcelus, veſtræ criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictæ, ſimul eorum, qui, familiaritatis licentia, ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus ejus impulſu veſtro collocaverunt, veſtræ cupiditates provinciarum, effecerunt ut ego excluderer, omneſque, qui me, qui illius gloriam, qui rempublicam, ſalvam eſſe cupiebant, ſermone atque aditu prohiberentur. Quibus rebus eſt perfectum, ut illi plane ſuo ſtare judicio non liceret, cum certi homines non ſtudium ejus a me alienaſſent, ſed auxilium retardaſſent. Nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum, multique mortales, oratum in Albanum obſecratumque venerant, ne meas fortunas deſereret, cum reipublicæ ſalute conjunctas. Quos ille ad te et ad tuum collegam remiſit, ut cauſam publicam ſuſciperetis, ut ad ſenatum referretis: ſe contra armatum tribunum plebis ſine conſilio publico decertare nolle; conſulibus ex ſenatus-conſulto rempublicam defendentibus, ſe arma ſumpturum. Ecquid infelix recordaris, quid reſponderis? in quo illi omnes quidem, ſed Torquatus præter cæteros, furebat contumacia reſponſi tui: te non eſſe tam fortem, quam ipſe Torquatus in conſulatu fuiſſet, aut ego: nihil opus eſſe armis, nihil contentione: me poſſe iterum rempublicam ſervare, ſi ceſſiſſem: infinitam cædem fore, ſi reſtitiſſem: deinde ad extremum, neque ſe, neque generum, neque collegam ſuum, tribuno plebis defuturum. Hic tu, hoſtis ac proditor, aliis me inimiciorem, quam tibi, debere eſſe dicis?

XXXII. Ego C. Cæſarem non eadem de republica ſenſiſſe,

quæ me, ſcio: ſed tamen, quod jam de eo, his audientibus, ſæpe dixi, me ille ſui totius conſulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicavit, ſocium eſſe voluit, detulit, invitavit, rogavit. Non ſum ego, propter nimiam fortaſſe conſtantiæ cupiditatem, adductus ad cauſam: non poſtulabam, ut ei cariſſimus eſſem, cujus ego ne beneficiis quidem ſententiam meam tradidiſſem. Adducta res in certamen, te conſule, putabatur, utrum, quæ ſuperiore anno ille geſſiſſet, manerent, an reſcinderentur. Quid loquar plura? ſi tantum ille in me eſſe uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quæ ipſe geſſerat, conciderent, ſi ego reſtitiſſem; cur ei non ignoſcam, ſi antepoſuit ſuam ſalutem meæ?

Sed præterita omitto. Me ut Cn. Pompeius omnibus ſuis ſtudiis, laboribus, vitæ periculis, complexus eſt, cum municipia pro me adiret, Italiæ fidem imploraret, P. Lentulo conſuli, auctori ſalutis meæ, frequens aſſideret, ſenatui ſententiam præſtaret, in concionibus non modo ſe defenſorem ſalutis meæ, ſed etiam ſupplicem pro me, profiteretur; hujus voluntatis eum, quem multum poſſe intelligebat, mihi non inimicum eſſe cognorat, ſocium ſibi et adjutorem C. Cæſarem adjunxit. Jam vides, me tibi non inimicum, ſed hoſtem; illis, quos deſcribis, non modo non iratum, ſed etiam amicum, eſſe debere? quorum alter, id quod meminero ſemper, æque mihi fuit amicus, ac ſibi; alter, id quod oblivifcar aliquando, ſibi amicior, quam mihi. Deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiamſi ferro inter ſe cominus decertarint, tamen illud contentionis odium ſimul cum ipſa pugna armiſque ponant. Atqui me ille odiſſe nunquam potuit, ne tum quidem, cum diſſidebamus. Habet hoc virtus, quam tu ne de facie quidem noſti, ut viros fortes ſpecies ejus et pulchritudo, etiam in hoſte poſita, delectet.

XXXIII. Equidem dicam ex animo, Patres conſcripti, quod ſentio, et quod vobis audientibus ſæpe jam dixi. Si mihi nunquam amicus C. Cæſar fuiſſet, ſed ſemper iratus; ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſeque mihi implacabilem inexpiabilemque

præberet, tamen ei, cum tantas res geſſiſſet, gereretque quotidie, non amicus eſſe non poſſem. Cujus ego imperio non Alpium vallum contra adſcenſum tranſgreſſionemque Gallorum, non Rheni foſſam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immaniſſimis gentibus objicio et oppono: perfecit ille, ut, ſi montes reſediſſent, amnes exaruiſſent, non naturæ præſidio, ſed victoria ſua, rebuſque geſtis, Italiam munitam haberemus. Sed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet, tu me a tuis inimicitiis ad ſimultatem revocabis? Sic tuis ſceleribus reipublicæ præterita fata refricabis? Quod quidem tu, qui bene noſſes conjunctionem meam et Cæſaris, eludebas, cum a me trementibus omnino labris, ſed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. Quanquam, quod ad me attinet,

*Nunquam iſtam imminuam curam infitiando tibi:*

tamen eſt mihi conſiderandum, quantum illi, tantis reipublicæ negotiis tantoque bello impedito, ego, homo amiciſſimus, ſollicitudinis atque oneris imponam. Nec deſpero tamen, quanquam languet juventus, nec perinde, ac debebat, in laudis et gloriæ cupiditate verſatur, futuros aliquos, qui abjectum hoc cadaver conſularibus ſpoliis nudare non nolint, præſertim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo; qui te ita geſſeris, ut timeres, ne indignus beneficio videreris, niſi ejus, a quo miſſus eras, ſimillimus extitiſſes.

XXXIV. An vero tu parum putas inveſtigatas eſſe a nobis labes imperii tui, ſtrageſque provinciæ? quas quidem nos non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos, ſed totis volutationibus corporis, et cubilibus, perſecuti ſumus. Notata a nobis ſunt et prima illa ſcelera in adventu, cum, accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hoſpitis tui Platoris, ejus ipſius domum evertiſti, cujus ſanguinem addixeras; eumque, ſervis ſymphoniacis et aliis muneribus acceptis, timentem multumque dubitantem confirmaſti, et Theſſalonicam fide tua venire juſſiſti: quem ne majorum quidem more ſupplicio affeciſti, cum miſer ille ſecuribus hoſpitis ſui ſervices ſubjicere geſtiret; ſed ei medico, quem

tecum eduxeras, imperaſti, ut venas hominis incideret. Tum quidem tibi etiam acceſſio fuit ad necem Platoris, Pleuratus ejus comes; quem necaſti verberibus, ſumma ſenectute confectum. Idemque tu Rabocentum, Beſſicæ gentis principem, cum te trecentis talentis regi Cotto vendidiſſes, ſecuri percuſſiſti; cum ille ad te legatus in caſtra veniſſet, et tibi magna præſidia et auxilia, a Beſſis, peditum equitumque polliceretur: neque eum ſolum, ſed etiam cæteros legatos, qui ſimul venerant; quorum omnium capita regi Cotto vendidiſti. Denſeletis, quæ natio ſemper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sentium prætorem tutata eſt, nefarium bellum et crudele intuliſti: eiſque cum fideliſſimis ſociis uti poſſes, hoſtibus uti acerrimis maluiſti. Ita perpetuos defenſores Macedoniæ, vexatores ac perditores effeciſti. Vectigalia noſtra perturbarunt, urbes ceperunt, vaſtarunt agros, ſocios noſtros in ſervitutem abduxerunt, familias abripuerunt, pecus abegerunt; Theſſalonicenſes, cum oppido deſperaſſent, munire arcem coegerunt.

XXXV. A te Jovis Urii fanum antiquiſſimum barbarorum, ſanctiſſimumque, direptum eſt. Tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiaverunt: qui cum uno genere morbi affligerentur, neque ſe recreare quiſquam poſſet, qui ſemel incidiſſet; dubitabat nemo, quin violati hoſpites, legati necati, pacati atque ſocii nefario bello laceſſiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vaſtitatem. Cognoſcis ex particula parva ſcelerum et crudelitatis tuæ genus univerſum.

Quid avaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata eſt, ſummam nunc explicem? Generatim ea, quæ maxime nota ſunt, dicam. Nonne ſeſtertium centies et octogies, quod, quaſi vaſarii nomine, in venditione mei capitis adſcripſeras, ex ærario tibi attributum, Romæ in quæſtu reliquiſti? nonne, cum cc. talenta tibi Apolloniatæ Romæ dediſſent, ne pecunias creditas ſolverent, ultro Fufidium, equitem Romanum, hominem ornatiſſimum, creditorem, debitoribus ſuis addixiſti? nonne,

hiberna cum legato præfectoque tradidiſſes, evertiſti miſeras funditus civitates; quæ non ſolum bonis ſunt exhauſtæ, ſed etiam nefarias libidinum contumelias turpitudineſque ſubierunt? Qui modus tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarii? ſi quidem poteſt, vi et metu extortum, honorarium nominari. Quod cum peræque omnes, tum acerbiſſime Bœotii et Byzantii, Cherroneniſes, Theſſalonica ſenſit. Unus tu dominus, unus æſtimator, unus venditor, tota in provincia, per triennium, frumenti omnis fuiſti.

XXXVI. Quid ego rerum capitalium quæſtiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes, proferam? Tantum locum aliquem cum mihi notum ſenſeris, tecum ipſe licebit, quot in eo genere et quanta ſint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cum, omni totius provinciæ pecore compulſo, pellium nomine omnem quæſtum illum domeſticum paternumque renovaſti? Videras enim grandis jam puer, bello Italico, repleri quæſtu veſtram domum, cum pater armis faciendis tuus præfuiſſet. Quid? vectigalem provinciam, ſingulis rebus, quæcunque venirent, certo portorio impoſito, ſervis tuis publicanis a te factam eſſe meminiſti?

Quid? centuriatus palam venditos? quid? per tuum ſervulum ordines aſſignatos? quid? ſtipendium militibus per omnes annos a civitatibus, menſis palam propoſitis, eſſe numeratum? Quid illa in Pontum profectio, et conatus tuus? Quid debilitatio, atque abjectio animi tui, Macedonia prætoria nuntiata; cum tu, non ſolum quod tibi ſuccederetur, ſed quod Gabinio non ſuccederetur, exſanguis et mortuus concidiſti? Quid quæſtor ædilitius rejectus? præpoſitus legatorum tuorum optimus abs te quiſque violatus? tribuni militum non recepti? M. Bæbius, vir fortis, interfectus juſſu tuo?

Quid, quod tu toties, diffidens ac deſperans rebus tuis, in ſordibus, lamentis, luctuque jacuiſti? quod populari illi ſacerdoti ſexcentos ad beſtias amicos ſocioſque miſiſti? Quid, quod,

cum ſuſtentare vix poſſes mœrorem tuum, doloremque deceſſionis, Samothraciam te primum, poſt inde Thaſum, cum tuis teneris ſaltatoribus, et cum Autobulo, Athamante, et Timocle, formoſis fratribus, contuliſti? Quid, quod, cum inde te recipiens, in villa Euchadiæ, quæ fuit uxor Exegiſti, jacuiſti mœrens aliquot dies; atque inde obſoletus Theſſalonicam, omnibus inſcientibus, noctuque, veniſti? qui cum concurſum plorantium, ac tempeſtatem querelarum, ferre non poſſes, in oppidum devium Berœam profugiſti: quo in oppido cum tibi ſpe falſa, quod Q. Ancharium non eſſe ſucceſſurum putares, animos rumor inflaſſet; quo te modo ad tuam intemperantiam, ſcelerate, innovaſti?

XXXVII. Mitto aurum coronarium, quod te diutiſſime torſit, cum modo velles, modo nolles. Lex enim generi tui et decerni, ac accipere, vetabat, niſi decreto triumpho. In quo tu, accepta tamen et devorata pecunia, ut in Achæorum centum talentis, evomere non poteras: vocabula tantum pecuniarum et genera mutabas. Mitto diplomata tota in provincia paſſim data: mitto numerum navium, ſummamque prædæ: mitto rationem exacti imperatique frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac ſingulis, qui erant affecti præmiis nominatim: quorum nihil eſt, quod non ſit lege Julia, ne fieri liceat, ſancitum diligenter.

Ætoliam, quæ procul a barbaris disjuncta gentibus, in ſinu pacis poſita, medio fere Græciæ gremio continetur, (O pœna, O furia ſociorum!) decedens miſeram perdidiſti. Arſinoen, Stratum, Naupactum, ut modo tute indicaſti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab hoſtibus eſſe captas. Quibus autem hoſtibus? nempe iis, quos tu, Ambraciæ ſedens, primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum atque Dolopum demigrare, et aras et focos relinquere, coegiſti. Hoc tu in exitu, præclare imperator, cum tibi ad priſtinas clades acceſſio fuiſſet Ætoliæ repentinus interitus, exercitum dimiſiſti: neque ullam pœnam, quæ tanto facinori deberetur, non maluiſti ſubire, quam numerum tuorum militum, reliquiaſque, cognoſcere.

XXXVIII. Atque ut duorum Epicureorum ſimilitudinem in re militari imperioque videatis: Albucius, cum in Sardinia triumphaſſet, Romæ damnatus eſt: hic, cum ſimilem exitum ſpectaret, in Macedonia tropæa poſuit; eaque, quæ bellicæ laudis, victoriæque, omnes gentes inſignia et monumenta eſſe voluerunt, noſter hic præpoſterus imperator, amiſſorum oppidorum, cæſarum legionum, provinciæ præſidio et reliquis militibus orbatæ, ad ſempiternum dedecus ſui generis et nominis, funeſta indicia conſtituit: idemque, ut eſſet, quod in baſi tropæorum incidi inſcribique poſſet, Dyrrhachium ut venit decedens, obſeſſus eſt ab iis ipſis militibus, quos paulo ante Torquato reſpondit beneficii cauſa ab ſe eſſe dimiſſos. Quibus cum juratus affirmaſſet, ſe, quæ deberentur, poſtero die perſoluturum, domum ſe abdidit: inde nocte intempeſta, crepidatus, veſte ſervili, navem conſcendit, Brundiſiumque vitavit, et ultimas Adriani maris oras petivit: cum interim Dyrrhachii milites domum, in qua iſtum eſſe arbitrabantur, obſidere cœperunt; et, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. Quo metu commoti Dyrrhachini, profugiſſe noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. Illi autem ſtatuam, iſtius perſimilem, quam ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuaviſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant. Sic odium, quod in ipſum attulerant, id in ejus imaginem ac ſimulacrum profuderunt.

Quæ cum ita ſint, non dubito, quin, cum hæc, quæ excellunt, me noſſe videas; non exiſtimes, mediam illam partem et turbam flagitiorum tuorum mihi eſſe inauditam. Nihil eſt, quod me hortere; nihil eſt, quod invites: admoneri me ſatis eſt. Admonebit autem nemo alius, niſi reipublicæ tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu unquam arbitratus es, appropinquare.

XXXIX. Ecquid vides, ecquid ſentis, lege judiciaria lata, quos poſthac judices ſimus habituri? Non æque legetur quiſquis voluerit; nec, quiſquis noluerit, non legetur. Nulli conjicientur

in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad ſimulationem, conjicietur. Judices judicabunt ii, quos lex ipſa, non quos hominum libido, delegerit. Quod cum ita ſit, mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipſa, et reipublicæ tempus, aut me ipſum, quod nolim, aut alium quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur.

Equidem, ut paulo ante dixi, non eadem ſupplicia eſſe in hominibus exiſtimo, quæ fortaſſe plerique, damnationes, expulſiones, neces: denique nullam mihi pœnam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod ſapienti, quod bono viro et civi poteſt. Damnatio iſta, quæ in te flagitatur, obtigit P. Rutilio: quod ſpecimen habuit hæc civitas innocentiæ. Major mihi judicum, et reipublicæ, pœna illa viſa eſt, quam Rutilii. L. Opimius ejectus eſt e patria, is, qui prætor et conſul maximis rempublicam periculis liberarat. Non in eo, cui facta eſt injuria, ſed in iis, qui fecerunt, ſceleris ac conſcientiæ pœna permanſit. At contra bis Catilina abſolutus: emiſſus etiam ille auctor tuus provinciæ, cum ſtuprum Bonæ Deæ pulvinaribus intuliſſet. Quis fuit in tanta civitate, qui illum inceſto liberatum, non eos, qui ita judicarunt, pari ſcelere adſtrictos, arbitraretur?

XL. An ego expectem, dum de te quinque et ſeptuaginta tabellæ diribeantur, de quo jampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum, judicaverunt? Quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi ſalutatione, dignum putet? Omnes memoriam conſulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nomen, a republica deteſtantur. Legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, et ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt, tibi peſtem exoptant, te execrantur. Achaia exhauſta: Theſſalia vexata: laceratæ Athenæ: Dyrrhachium et Apollonia exinanita: Ambracia direpta: Parthini et Bullienſes illuſi: Epirus exciſa: Locri, Phocii, Bœotii, exuſti: Acarnania, Amphilochia, Perrhæbia, Athamanumque gens, vendita:

Macedonia condonata barbaris: Ætolia amiſſa: Dolopes, finitimique montani, oppidis atque agris exterminati: cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, ſolum, ſuum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hoſtem, veniſſe ſenſerunt.

Ad horum omnium judicia, tot atque tanta, domeſticum judicium acceſſit ſententiæ damnationis tuæ: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem deſertus ab amicis, nullæ ad ſenatum e provincia literæ, nulla ex trinis æſtivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo quid geſſeris, ſed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte et ſeminario triumphorum cum arida folia laureæ retuliſſes, cum ea abjecta ad portam reliquiſti; tum tu ipſe de te, *feciſſe videri*, pronuntiaviſti. Qui ſi nihil geſſeras dignum honore, ubi exercitus? ubi ſumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima ſupplicationibus triumphiſque provincia? Sin autem aliquid ſperare volueras, ſi cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati faſces, quod illa tropæa, plena dedecoris et riſus, te commentatum eſſe declarant; quis te miſerior, quis te damnatior, qui neque ſcribere ad ſenatum, a te bene rempublicam eſſe geſtam, neque præſens dicere, auſus es?

XLI. An tu mihi, cui ſemper ita perſuaſum fuerit, non eventis, ſed factis, cujuſque fortunam ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum judicum, ſed in ſententiis omnium civium, famam noſtram fortunamque pendere? Te indemnatum videri putas, quem ſocii, quem fœderati, quem liberi populi, quem ſtipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem univerſa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu digniſſimum putant? cui non apud ſenatum, non apud ullum ordinem, non apud equites Romanos, non in urbe, non in Italia, maximorum ſcelerum venia ulla ad ignoſcendum dari poſſit? qui ſe ipſum oderit, qui metuat omnes, qui ſuam cauſam nemini committere audeat, qui ſeipſum condemnet?

Nunquam ego ſanguinem expetivi tuum; nunquam illud extremum, quod poſſet eſſe improbis et probis commune, ſupplicium legis ac judicii: ſed abjectum, contemptum, deſpectum a cæteris, a te ipſo deſperatum et relictum, circumſpectantem omnia, quidquid increpuiſſet pertimeſcentem, diffidentem tuis rebus, ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine ulla ſpecie conſulari, horrentem, trementem, adulantem omnes, videre te volui. Vidi. Quare, ſi tibi evenerit, quod metuis, ne accidat; equidem non moleſte feram. Sin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem videbo, ne reus fias, quam reum: nec minus lætabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi pauliſper ſordidatum, viderem.

# PRO

# T. ANNIO MILONE

## ORATIO XXXVIII.

I. ETSI vereor, Judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reipublicæ ſalute, quam de ſua, perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe; tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, et priſtinum morem judiciorum, requirunt. Non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat; non uſitata frequentia ſtipati ſumus. Nam illa præſidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non afferunt tamen oratori aliquid; ut in foro et in judicio, quanquam præſidiis ſalutaribus et neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus. Quæ ſi oppoſita Miloni putarem; cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe. Sed me recreat et reficit Cn. Pompeii, ſapientiſſimi et juſtiſſimi viri, conſilium: qui profecto nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere; nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.

Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium, denuntiant: neque ſolum ut quieto, ſed etiam ut magno, animo ſimus hortantur: neque auxilium

modo defenſioni meæ, verum etiam ſilentium, pollicentur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem eſt civium, tota noſtra eſt: neque eorum quiſquam, quos undique intuentes ex hoc ipſo loco cernitis, unde aliqua pars fori adſpici poteſt, et hujus exitum judicii expectantes, non cum virtuti Milonis favet, tum de ſe, de liberis ſuis, de patria, de fortunis, hodierno die decertari putat.

II. Unum genus eſt adverſum infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, et incendiis, et omnibus exitiis publicis, pavit: qui heſterna etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis. Quorum clamor, ſi quis forte fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos, pro veſtra ſalute neglexit. Quamobrem adeſte animis, Judices, et timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam, ſi unquam de bonis et fortibus viris, ſi unquam de bene meritis civibus, poteſtas vobis judicandi fuit; ſi denique unquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes et bonos cives, quæ vultu et verbis ſæpe ſignificaſſent, re et ſententiis declararent: hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtræ auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus; an, diu vexati a perditiſſimis civibus, aliquando per vos ac veſtram fidem, virtutem ſapientiamque, recreemur.

Quid enim nobis duobus, Judices, laborioſius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui, ſpe ampliſſimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? Equidem cæteras tempeſtates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quod ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio vero, et in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modo extinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Quanquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicæ geſtis, ad hujus criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in rempublicam merita condonetis: nec poſtulaturi, ut, ſi mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Romani felicitati, aſſignetis. Sed, ſi illius inſidiæ clariores hac luce fuerint; tum denique obſecrabo obteſtaborque vos, Judices, ſi cætera amiſimus, hoc ſaltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, teliſque, vitam ut impune liceat defendere.

III. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, videntur ea eſſe refutanda, quæ et in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe, jactata ſunt, et in concione etiam paulo ante ab accuſatoribus: ut, omni terrore ſublato, rem plane, quæ venit in judicium, videre poſſitis.

Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui a ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem urbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortiſſimi viri; qui, nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus eſt, cum ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur.

An eſt quiſquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum, aut recte ac jure factum eſſe defendi? Niſi vero exiſtimatis, dementem P. Africanum fuiſſe, qui, cum a C. Carbone, tribuno plebis, in concione ſeditioſe interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte ſentiret, reſpondit jure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me conſule, ſenatus, non nefarius haberi, ſi ſceleratos cives interfici nefas eſſet. Itaque hoc, Judices, non ſine cauſa etiam fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi cauſa matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum divina, ſed etiam

ſapientiſſimæ Deæ, ſententia liberatum. Quod ſi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt; quis eſt, qui, quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus?

IV. Atqui, ſi tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt, certe illud eſt non modo juſtum, verum etiam neceſſarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam perpeti turpiter, maluit. Atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. Inſidiatori vero, et latroni, quæ poteſt afferri injuſta nex?

Quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. Eſt igitur hæc, Judices, non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum, incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injuſta pœna luenda ſit, quam juſta repetenda.

Etſi perſapienter, et quodam modo tacite, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quæ non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa, vetat: ut, cum cauſa, non telum, quæreretur; qui ſui defendendi cauſa telo eſſet uſus, non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſa, Judices: non enim dubito, quin probaturus ſim vobis defenſionem meam, ſi id memineritis, quod oblivisci non poteſtis, inſidiatorem jure interfici poſſe.

V. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur, cædem, in qua P. Clodius occiſus eſt, ſenatum judicaſſe

contra rempublicam eſſe factam. Illam vero ſenatus non ſententiis ſuis ſolum, ſed etiam ſtudiis, comprobavit. Quoties enim eſt illa cauſa a nobis acta in ſenatu? quibus aſſenſionibus univerſi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentiſſimo ſenatu quatuor, ad ſummum quinque, ſunt inventi, qui Milonis cauſam non probarent? Declarant hujus ambuſti tribuni plebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam invidioſe criminabatur, cum diceret, ſenatum non quod ſentiret, ſed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem ſi potentia eſt appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis cauſis auctoritas, aut propter officioſos labores meos nonnulla apud bonos gratia; appelletur ita ſane, dummodo ea nos utamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorum.

Hanc vero quæſtionem, etſi non eſt iniqua, nunquam tamen ſenatus conſtituendam putavit: erant enim leges, erant quæſtiones, vel de cæde, vel de vi; nec tantum mœrorem ac luctum ſenatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quæſtio conſtitueretur. Cujus enim de illo inceſto ſtupro judicium decernendi poteſtas ſenatui eſſet erepta; de ejus interitu quis poteſt credere ſenatum judicium novum conſtituendum putaſſe? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam, contra rempublicam ſenatus factam eſſe decrevit? Quia nulla vis unquam eſt in libera civitate ſuſcepta inter cives, non contra rempublicam. Non enim eſt illa defenſio contra vim unquam optanda; ſed nonnunquam eſt neceſſaria. Niſi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt cæſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam ſi e republica, rempublicam tamen non vulnerarunt.

VI. Itaque ipſe ego decrevi, cum cædem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe; ſed, cum ineſſet in re vis, et inſidiæ, crimen judicio reſervavi, rem notavi. Quod ſi per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quæſtionem

nunc nullam haberemus: decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo: nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre. Sic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt.

At enim Cn. Pompeius rogatione ſua et de re, et de cauſa, judicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta eſſet; in qua P. Clodius occiſus fuit. Quid ergo tulit? nempe ut quæreretur. Quid porro quærendum eſt? Factumne ſit? at conſtat. A quo? at patet. Vidit, etiam in confeſſione facti, juris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe. Quod niſi vidiſſet, poſſe abſolvi eum, qui fateretur: cum videret nos fateri; neque quæri unquam juſſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in judicando literam, quam illam triſtem, dediſſet. Mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius contra Milonem judicaſſe, ſed etiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in judicando ſpectare oporteret. Nam, qui non pœnam confeſſioni, ſed defenſionem, dedit, is cauſam interitus quærendam, non interitum, putavit. Jam illud dicet ipſe profecto; quod ſua ſponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an tempori.

VII. Domi ſuæ nobiliſſimus vir, ſenatus propugnator, atque illis quidem temporibus pene patronus, avunculus hujus noſtri judicis, fortiſſimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Druſus, occiſus eſt. Nihil de ejus morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta a ſenatu eſt. Quantum luctum in hac urbe fuiſſe a noſtris patribus accepimus, cum P. Africano domi ſuæ quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, ejus ne neceſſariam quidem expectatam eſſe mortem? Num igitur ulla quæſtio de Africani morte lata eſt? Certe nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri, necantur. Interſit inter vitæ dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem et pœnis teneatur, et legibus. Niſi forte magis erit parricida, ſi quis

conſularem patrem, quam ſi quis humilem, necaverit; aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum ſuorum ſit interfectus. Hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur: perinde quaſi Appius ille Cæcus viam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur.

Itaque, in eadem iſta Appia via cum ornatiſſimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? Quæ cruentata antea cæde honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis et parricidæ ſanguine imbuta eſt.

Sed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta eſt confitenti ſica de manibus. Caruit foro poſtea Pompeius, caruit ſenatu, caruit publico: janua ſe ac parietibus, non jure legum judiciorumque, texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæſtio decreta eſt? Atqui, ſi res, ſi vir, ſi tempus ullum dignum fuit, certe hæc in illa cauſa ſumma omnia fuerunt. Inſidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo ſenatus: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur ſalus civitatis: eo porro reipublicæ tempore, quo ſi unus ille occidiſſet, non hæc ſolum civitas, ſed gentes omnes, concidiſſent. Niſi forte, quia perfecta res non eſt, non fuit punienda: perinde quaſi exitus rerum, non hominum conſilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfecta, ſed puniendum certe nihilo minus. Quoties ipſe, Judices, ex P. Clodii telis, et ex cruentis ejus manibus, effugi? ex quibus ſi me non mea, vel reipublicæ, fortuna ſervaſſet, quis tandem de interitu meo quæſtionem tuliſſet?

VIII. Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre

poteſt. Luget ſenatus: mœret equeſter ordo: tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia: afflictantur coloniæ: agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant. Non fuit ea cauſa, Judices, profecto non fuit, cur ſibi cenſeret Pompeius quæſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, et alta, et divina quadam, mente præditus, multa vidit: fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit, ſed illud maxime: quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. Itaque delegit e florentiſſimis ordinibus ipſa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir juſtiſſimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiiſſet. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non poſſunt, propterea quod conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis. Sed, ſi quid poſſumus, ex eo poſſumus, quod reſpublica nos conjunxit cum bonis: ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem ſuam pertinere arbitraretur, non potuit legere non ſtudioſos mei.

Quod vero te, L. Domiti, huic quæſtioni præeſſe maxime voluit, nihil quæſivit aliud, niſi juſtitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut conſularem neceſſe eſſet: credo, quod principum munus eſſe ducebat, reſiſtere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati. Ex conſularibus te creavit potiſſimum: dederas enim, quam contemneres populares inſanias, jam ab adoleſcentia documenta maxima.

IX. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad cauſam crimenque veniamus: ſi neque omnis confeſſio facti eſt inuſitata; neque de cauſa quidquam noſtra aliter, ac nos vellemus, a ſenatu judicatum eſt; et lator ipſe legis, cum eſſet controverſia nulla facti, juris tamen diſceptationem eſſe voluit; et electi judices, et iſti præpoſitus quæſtioni, qui hæc juſte ſapienterque diſceptet: reliquum eſt, Judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis,

niſi uter utri inſidias fecerit. Quod quo facilius argumentis perſpicere poſſitis, rem geſtam vobis dum breviter expono, quæſo diligenter attendite.

P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere in prætura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes præturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut cæteri, ſed et L. Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quæreret; ſubito reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad præturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum atque integrum.

Occurrebat, mancam ac debilem præturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porro ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat. Contulit ſe ad ejus competitores: ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret; tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret. Convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditiſſimorum civium, conſcribebat. Quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies convaleſcebat. Ubi vidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolum ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis, populi Romani ſæpe eſſe declaratum; palam agere cœpit, et aperte dicere, occidendum Milonem. Servos agreſtes et barbaros, quibus ſilvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minime obſcura: etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe; vitam poſſe. Significavit hoc ſæpe in ſenatu; dixit in concione. Quinetiam Favonio, fortiſſimo viro, quærenti ex eo, qua ſpe fureret, Milone vivo; reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit.

X. Interim, cum ſciret Clodius (neque enim erat difficile

ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. Kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo; Roma ſubito ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum, quod re intellectum eſt, Miloni inſidias collocaret. Atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, relinqueret: quam, niſi obire facinoris locum tempuſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet.

Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit: calceos et veſtimenta mutavit: pauliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſi quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius, expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore, quod nunquam fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus hora fere undecima, aut non multo ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: adverſi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penula, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum et præſenti fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, et domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, et ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis cauſa, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet.

XI. Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, Judices: inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico, quid reſpublica conſecuta ſit; nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni: nihil ſane id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin una rempublicam voſque ſervaret. Si id jure non poſſet; nihil habeo quod defendam. Sin hoc et ratio doctis, et neceſſitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent; non poteſtis hoc facinus improbum judicare, quin ſimul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis, eſſe pereundum.

Quod ſi ita putaſſet; certe optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primum, petitum, quam jugulari a vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet. Sin hoc nemo veſtrum ita ſentit; illud jam in judicium venit, non, occiſuſne ſit, quod fatemur; ſed jure, an injuria: quod multis in cauſis ſæpe quæſitum eſt. Inſidias factas eſſe conſtat: et id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit. Ab utro factæ ſint, incertum eſt: de hoc igitur latum eſt ut quæreretur. Ita et ſenatus rem, non hominem, notavit; et Pompeius de jure, non de facto, quæſtionem tulit.

XII. Num quid igitur aliud in judicium venit, niſi uter utri inſidias fecerit? profecto nihil. Si hic illi; ut ne ſit impune: ſi ille huic; tum nos ſcelere ſolvamur. Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum, *Cui bono fuerit*, in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut prætor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his conſulibus prætor eſſet, quibus ſi non adjuvantibus, at conniventibus

certe, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. Cujus illi conatus, ut ipſe ratiocinabatur, nec, ſi poſſent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur; et, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent, frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.

An vero, Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini, veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur, quas ille leges (ſi leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, et peſtes reipublicæ) fuerit impoſiturus nobis omnibus, atque inuſturus? Exhibe, quæſo, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum veſtrarum, quod te aiunt eripuiſſe e domo, et ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium ſuſtuliſſe, ut præclarum inde munus, ac inſtrumentum tribunatus, ad aliquem, ſi nactus eſſes, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre poſſes. Et adſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, cum omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lumen curiæ.

XIII. Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meæ poſtulare? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejeciſti domo, tu in publicum jeciſti: tu ſpoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infeliciſſimis lignis ſemiuſtulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. Quam rem etſi neceſſario feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare non poſſum, iraſci certe non debeo.

P. Clodii præturam non ſine maximo rerum novarum metu proponi, et ſolutam fore videbatis, niſi eſſet is conſul, qui eam auderet, poſſetque, conſtringere. Eum Milonem eſſe cum ſentiret univerſus populus Romanus, quis dubitaret ſuffragio ſuo ſe metu, periculo rempublicam, liberare? At nunc, P. Clodio remoto, uſitatis jam rebus enitendum eſt Miloni, ut tueatur dignitatem ſuam. Singularis illa huic uni conceſſa

gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. Vos adepti eſtis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriæ ſuæ, perdidit. Itaque Milonis conſulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus eſt. Non modo igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam, P. Clodii mors Miloni.

At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris ſui. Quid, ſi hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? Quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat ut odiſſet, primum defenſorem ſalutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremo etiam accuſatorem ſuum: reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, et, in homine injuſto, quam etiam juſtum?

XIV. Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius conſuetudoque defendat, hunc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, Judices? cum mœrentibus vobis urbe ceſſi, judiciumne timui? non ſervos, non arma, non vim? Quæ fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi ei fuiſſet injuſta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat: multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat: et mihi, Judices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec præclariſſima, etiam judicium timendum fuit. Servorum, et egentium civium, et facinoroſorum armis meos cives, meis conſiliis periculiſque ſervatos, pro me objici nolui.

Vidi enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen et ornamentum reipublicæ, pene interfici ſervorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus, ſenator, vir optimus, cum hoc cum eſſet una, ita eſt mulcatus, ut vitam amiſerit. Itaque quando illius poſtea ſica illa, quam a Catilina acceperat,

conquievit? Hæc intentata nobis eſt: huic ego vos objici pro me non ſum paſſus: hæc inſidiata Pompeio eſt: hæc iſtam Appiam, monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc, hæc eadem, longo intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam pene confecit.

Quid ſimile Milonis? cujus vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret. Quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties occaſiones, quam præclaræ, fuerunt? Potuitne, cum domum ac Deos penates ſuos, illo oppugnante, defenderet, jure ſe ulciſci? Potuitne, cive egregio et viro fortiſſimo, P. Sextio, collega ſuo, vulnerato? Potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulſo, crudeliſſima in foro cæde facta? Potuitne, L. Cæcilii, juſtiſſimi fortiſſimique prætoris, oppugnata domo? Potuitne illo die, cum eſt lata lex de me? cum totius Italiæ concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnoviſſet; ut, etiam ſi id Milo feciſſet, cuncta civitas eam laudem pro ſua vindicaret?

XV. Atqui erat id temporis clariſſimus et fortiſſimus conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptem prætores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius, auctor et dux mei reditus, illius hoſtis: cujus ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea graviſſimam et ornatiſſimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui, cum de me decretum Capuæ fecit, ipſe cunctæ Italiæ cupienti, et ejus fidem imploranti, ſignum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent. Omnia tum denique in illum odia civium ardebant deſiderio mei: quem qui tum interemiſſet, non de impunitate ejus, ſed de præmiis, cogitaretur.

Tamen ſe Milo continuit, et P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam, vocavit. Quid? privato Milone, et reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro

Milone dicentem impetus factus eſt; quæ tum non modo occaſio, ſed etiam cauſa, illius opprimendi fuit? Nuper vero, cum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, graviſſimamque adoleſcens nobiliſſimus reipublicæ partem fortiſſime ſuſcepiſſet, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret; qui locus, quod tempus illud, Dii immortales! fuit? cum ſe ille fugiens in ſcalarum tenebras abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua invidia, Antonii vero maxima gloria? Quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? cum ille vi in ſepta irruiſſet, gladios deſtringendos, lapides jaciendos curaſſet, deinde ſubito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſua liberet?

XVI. Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune, non eſt auſus; hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? Præſertim, Judices, cum honoris ampliſſimi contentio, et dies comitiorum, ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim, quam timida ſit ambitio, quantaque et quam ſollicita cupiditas conſulatus) omnia, non modo quæ reprehendi palam, ſed etiam quæ obſcure cogitari poſſunt, timemus; rumorem, fabulam falſam, fictam, levem, perhorreſcimus; ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, ſenſuſque civium: qui non modo improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in recte factis ſæpe faſtidiunt.

Hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus et facinus præ ſe ferens, et confitens, ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, quin ſe ille, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ eſt, Judices; quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro

igitur hæc fuit? In Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certe neceſſarii? An in Clodio? qui ita judicia pœnamque contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret?

Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Te, Q. Petilli, appello, optimum et fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, et audiſtis vivo Clodio, periturum Milonem triduo. Poſt diem tertium geſta res eſt, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit?

XVII. Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. Dictatoris Lanuvini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat: vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuvium illo ipſo, quo profectus eſt, die. Itaque antevertit. At quo die? quo, ut ante dixi, inſaniſſima concio ab ipſius mercenario tribuno plebis eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, niſi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquiſſet. Ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa manendi: Miloni manendi nulla facultas, exeundi non cauſa ſolum, ſed etiam neceſſitas fuit.

Quid, ſi, ut ille ſcivit Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit?

Primum quæro, quî ſcire potuerit: quod vos idem in Clodio quærere non poteſtis. Ut enim neminem alium, niſi T. Patinam, familiariſſimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe. Sed erant permulti alii, ex quibus id facillime ſcire poſſet: omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæſivit? Quæſierit ſane: videte, quid vobis largiar: ſervum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. Legite teſtimonia teſtium veſtrorum. Dixit C. Caſſinius, cognomento Schola, Interamnis, familiariſſimus et idem comes P. Clodii, cujus jampridem teſtimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat et

Romæ, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe; ſed ſubito ei eſſe nuntiatum, Cyrum architectum eſſe mortuum: itaque Romam repente conſtituiſſe proficiſci. Dixit hoc comes item P. Clodii C. Clodius.

XVIII. Videte, Judices, quantæ res his teſtimoniis ſint confectæ. Primum certe liberatur Milo, non eo conſilio profectus eſſe, ut inſidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) ſcitis, Judices, fuiſſe, qui in hac rogatione ſuadenda dicerent, Milonis manu cædem eſſe factam, conſilio vero majoris alicujus. Videlicet me latronem, ac ſicarium, abjecti homines et perditi deſcribebant. Jacent ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, niſi de Cyro audiſſet, fuiſſe rediturum. Reſpiravi: liberatus ſum: non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe.

Nunc perſequar cætera. Nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de inſidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano manſurus, ſi quidem exiturus ad cædem e villa non fuiſſet. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Roma proficiſcens reliquerat morientem? Una fui: teſtamentum ſimul obſignavi cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, et illum heredem, et me, ſcripſerat. Quem pridie hora tertia animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie hora decima denique ei nuntiabatur?

XIX. Age, ſit ita factum: quæ cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret? quid afferebat cauſa feſtinationis? Quod heres erat? Primum erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde, ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſet; amitteret autem, ſi poſtridie mane Romam veniſſet? Atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit; ſic Miloni, cum inſidiator eſſet, ſi illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubſidendum atque expectandum fuit. Noctu, invidioſo et pleno latronum in loco,

occidiſſet: nemo ei neganti non credidiſſet, quem eſſe omnes ſalvum, etiam confitentem, volunt. Suſtinuiſſet hoc crimen primum ipſe ille latronum occultator et receptator locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque cæca nox oſtendiſſet, Milonem: deinde, ubi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam hæc timentes, in ſuſpicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certe Aricia rediens devertit Clodius ad Albanum. Quod niſi ſciret Milo illum Ariciæ fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quæ viam tangeret, deverſurum. Cur neque ante occurrit, ne ille in villa reſideret; nec eo in loco ſubſedit, quo ille noctu venturus eſſet?

Video adhuc conſtare omnia, Judices: Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatiſſimum interitum Milonis: odium fuiſſe illius in hunc acerbiſſimum; in illum hujus nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantum in repellenda: mortem ab illo denuntiatam Miloni, et prædictam palam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuiſſe: hujus iter neceſſarium; illius etiam potius alienum: hunc præ ſe tuliſſe, ſe illo die Roma exiturum; illum eo die ſe diſſimulaſſe rediturum: hunc nullius rei mutaſſe conſilium; illum cauſam mutandi conſilii finxiſſe: huic, ſi inſidiaretur, noctem prope urbem expectandam; illi, etiam ſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum.

XX. Videamus nunc id, quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. Id vero, Judices, etiam dubitandum, et diutius cogitandum eſt? Ante fundum Clodii: quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facile mille hominum verſabatur valentium. Edito adverſarii atque excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potiſſimum elegerat? an in eo loco eſt potius expectatus ab eo, qui ipſius loci ſpe

facere impetum cogitarat? Res loquitur, Judices, ipſa; quæ ſemper valet plurimum.

Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis; tamen appareret uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, una ſederet uxor. Quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore pene conſtrictus eſſet? Videte nunc illum, primum egredientem e villa, ſubito: cur? veſperi: quid neceſſe eſt? tarde: quî convenit, id præſertim temporis? Devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? ſciebat in Alſienſi eſſe. Villam ut perſpiceret? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, et tergiverſationis? Dum hic veniret, locum relinquere noluit.

XXI. Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum ſine ea: nunquam non in rheda; tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat, etiam cum in caſtra Etruſca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, et ancillarum greges: ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tum neminem, niſi ut virum a viro lectum eſſe diceres. Cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore, occiditur: quia, quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

Nec vero ſic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non ſatis fere eſſet paratus. Semper ille et quantum intereſſet P. Clodii ſe perire, et quanto illi odio eſſet, et quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam ſuam, quam maximis præmiis propoſitam et pene addictam ſciebat, nunquam in periculum ſine præſidio et ſine cuſtodia projiciebat. Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui ſæpe ſpoliantem jam et exultantem evertit, et perculit ab abjecto. Adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui, cum

a tergo hoſtem interclusum reliquiſſet, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes, cum incidiſſet, hæſit in iis pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicarent; ne dolorem perferre non poſſent; ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſervis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus eſt tortore? Quid quæris? occideritne? occidit. Jure, an injuria? nihil ad tortorem: facti enim in eculeo quæſtio eſt, juris in judicio.

XXII. Quod igitur in cauſa quærendum eſt, id agamus hic: quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu vero cur miſerit, ſi id potius quæris, quam cur parum amplis affecerit præmiis; neſcis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter et fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata eſt, non libertate ſolum, ſed etiam omnibus præmiis, digniſſimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. Quod enim præmium ſatis magnum eſt tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus ſervis, propter quos vivit? Etſi id quidem non tanti eſt, quam quod propter eoſdem non ſanguine, et vulneribus ſuis, crudeliſſimi inimici mentem oculoſque ſatiavit. Quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuiſſent, conſervatores domini, ultores ſceleris, defenſores necis. Hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleſte ferat, quam, etiam ſi quid ipſi accidat, eſſe tamen illis meritum præmium perſolutum.

Sed quæſtiones urgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibuſnam de ſervis? rogas? de P. Clodii. Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid poteſt agi ſeverius? De ſervis nulla quæſtio eſt in dominos, niſi de inceſtu, ut fuit in Clodium. Proxime Deos acceſſit Clodius, propius quam tum, cum ad ipſos penetrarat; cujus de morte, tanquam de cæremoniis violatis, quæritur. Sed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quæri noluerunt, non quia non poſſet verum inveniri, ſed

quia videbatur indignum, et dominis morte ipſa triſtius. In reum de ſervis accuſatoris cum quæritur, verum inveniri poteſt?

Age vero, quæ erat aut qualis quæſtio? Heus tu Ruſcio (verbi cauſa) caveſis mentiare. Clodius inſidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit. Sperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Subito abrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur a cæteris, et in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui poſſit. Hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. Quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?

XXIII. Quod ſi nondum ſatis cernitis, cum res ipſa tot, tam claris argumentis ſigniſque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum, Romam revertiſſe; recordamini, per Deos immortales! quæ fuerit celeritas reditus ejus: qui ingreſſus in forum, ardente curia: quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio. Neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui, commiſit: neque ſenatui modo, ſed etiam publicis præſidiis, et armis: neque his tantum, verum etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma, commiſerat. Cui ſe nunquam hic profecto tradidiſſet, niſi cauſæ ſuæ confideret; præſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. Magna vis eſt conſcientiæ, Judices, et magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiſerint; et pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint.

Neque vero ſine ratione certa cauſa Milonis ſemper a ſenatu probata eſt. Videbant enim ſapientiſſimi homines facti rationem, præſentiam animi, defenſionis conſtantiam. An vero obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianæ, non modo inimicorum Milonis ſermones et opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? Negabant eum Romam eſſe rediturum. Sive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, cum tanti

mortem P. Clodii putaſſe, ut æquo animo patria careret, cum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet; non dubitaturum fortem virum, quin, cum ſuo periculo ſalutem reipublicæ attuliſſet, cederet æquo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipſe ſervaſſet. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta, loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miſeros interdum cives, optime de republica meritos! in quibus homines non modo res præclariſſimas obliviſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. Ergo illa falſa fuerunt: quæ certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſte vereque defendere.

XXIV. Quid, quæ poſtea ſunt in eum congeſta? quæ quemvis etiam mediocrium delictorum conſcientia perculiſſent, ut ſuſtinuit, Dii immortales! Suſtinuit? immo vero ut contempſit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. Scutorum, gladiorum, frenorum, ſparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi poſſe indicabatur. Nullum in urbe vicum, nullum angiportum, eſſe dicebant, in quo Miloni non eſſet conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata ſolum, ſed pene credita; nec ante repudiata ſunt, quam quæſita.

Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, ut ſentio, Judices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere poſſunt ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. Quin etiam audiendus ſit popa Licinius, neſcio quis, de circo maximo: ſervos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi confeſſos eſſe de interficiendo Cn. Pompeio conjuraſſe; deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. Arceſſor in primis: de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. Non poteram, in illius mei patriæque cuſtodis tanta ſuſpicione, non metu exanimari.

ſed mirabar tamen credi popæ; ebrioſorum confeſſionem ſervorum audiri; vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verum, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea ſolum, quæ timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris, clariſſimi et fortiſſimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur. Nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, præſtantiſſima virtute civem, timidum ſuſpicari: diligentiam, tota republica ſuſcepta, nimiam nullam putabam. Frequentiſſimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. Nudavit ſe in ſanctiſſimo templo, quoniam vita talis et civis et viri fidem non faciebat, niſi, eo tacente, res ipſa loqueretur.

XXV. Omnia falſa, atque inſidioſe ficta, comperta ſunt. Quod ſi tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, ſed tuas, Cn. Pompei, (te enim jam appello ea voce, ut me audire poſſis) tuas, tuas inquam, ſuſpiciones perhorreſcimus. Si Milonem times, ſi hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid, putas; ſi Italiæ delectus, ut nonnulli conquiſitores tui dictitant, ſi hæc arma, ſi Capitolinæ cohortes, ſi excubiæ, ſi vigiliæ, ſi delecta juventus, quæ tuum corpus domumque cuſtodit, contra Milonis impetum armata eſt, atque illa omnia in hunc unum inſtituta, parata, intenta ſunt: magna in hoc certe vis, et incredibilis animus, et non unius viri vires atque opes indicantur, ſi quidem in hunc unum et præſtantiſſimus dux electus, et tota reſpublica armata eſt.

Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras et labantes, ut eas his armis ſanares et confirmares, eſſe commiſſas? Quod ſi Miloni locus datus eſſet; probaſſet profecto tibi ipſi, neminem unquam hominem homini cariorem fuiſſe, quam te ſibi: nullum ſe unquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa teterrima peſte ſæpiſſime pro tua gloria

contendiſſe: tribunatum ſuum ad ſalutem meam, quæ tibi cariſſima fuiſſet, conſiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperaſſe; te tuo beneficio, me ſuo. Quæ ſi non probaret; ſi tibi ita penitus inhæſiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut evelli modo poſſet; ſi denique Italia a delectu, urbs ab armis, ſine Milonis clade nunquam eſſet conquietura: næ iſte haud dubitans ceſſiſſet patria, is, qui ita natus eſt, et ita conſuevit; te, Magne, tamen anteſtaretur, quod nunc etiam facit.

XXVI. Vide, quam ſit varia vitæ commutabiliſque ratio, quam vaga volubiliſque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quam ad tempus aptæ ſimulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, et illuceſcet aliquando ille dies, cum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatis, (qui quam crebro accidat, experti debemus ſcire) et amiciſſimi benevolentiam, et graviſſimi hominis fidem, et unius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi, deſideres.

Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritiſſimum, cum ſenatus ei commiſerit, ut videret, *Ne quid reſpublica detrimenti caperet*; quo uno verſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerunt, etiam nullis armis datis; hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuiſſe in ejus conſiliis vindicandis, qui vel judicia ipſa tolleret? Satis judicatum eſt a Pompeio, ſatis, falſo iſta conferri in Milonem: qui legem tulit, qua, ut ego ſentio, Milonem abſolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret.

Quod vero in illo loco, atque illis publicorum præſidiorum copiis circumfuſus, ſedet; ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipſe et more majorum,

et ſuo jure, poſſet ?) ſed præſidio eſſe: ut intelligatis, contra heſternam concionem illam licere vobis, quod ſentiatis, libere judicare.

XXVII. Nec vero me, Judices, Clodianum crimen movet; nec tam ſum demens, tamque veſtri ſenſus ignarus atque expers, ut neſciam quid de morte Clodii ſentiatis. De qua ſi jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri glorioſe, liceret: Occidi, occidi, non Sp. Mælium, qui annona levanda, jacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi: non Tib. Gracchum, qui collegæ magiſtratum per ſeditionem abrogavit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloria: ſed eum, (auderet enim dicere, cum patriam periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus ſanctiſſimis nobiliſſimæ fœminæ comprehenderunt: eum, cujus ſupplicio ſenatus ſollemnes religiones expiandas ſæpe cenſuit: eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quæſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eum, qui civem, quem ſenatus, quem populus, quem omnes gentes urbis ac vitæ civium conſervatorem judicabant, ſervorum armis exterminavit: eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum, quibuſcum voluit, partitus eſt: eum, qui, plurimis cædibus in foro factis, ſingulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recenſionis, tabulis publicis impreſſam, extingueret: eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli poſſeſſionum termini: qui non calumnia litium, non injuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis, petebat: qui non ſolum Etruſcos, (eos enim penitus contempſerat) ſed hunc Q. Varium, virum fortiſſimum atque optimum civem, judicem noſtrum, pellere poſſeſſionibus armis caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis et decempedis villas multorum

hortoſque peragrabat: qui Janiculo et Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui, cum ab equite Romano ſplendidiſſimo et forti viro, T. Pacavio, non impetraſſet, ut inſulam in lacu Prelio venderet, repente lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cæmenta, atque arenam convexit; dominoque trans ripam inſpectante, non dubitavit ædificium extruere in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro? Dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia, quid de adoleſcente Aponio, dicam? quorum utrique mortem eſt minitatus, niſi ſibi hortorum poſſeſſione ceſſiſſet) ſed auſus eſt Furfanio dicere, ſi ſibi pecuniam, quantam popoſcerat, non dediſſet, mortuum ſe in domum ejus illaturum; qua invidia huic eſſet tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidiſſima gratia, abſentem de poſſeſſione fundi dejecit: qui parietem ſic per veſtibulum ſororis inſtituit ducere, ſic agere fundamenta, ut ſororem non modo veſtibulo privaret, ſed omni aditu, et limine.

XXVIII. Quanquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur: etſi æquabiliter in rempublicam, in privatos; in longinquos, in propinquos; in alienos, in ſuos, irruebat: ſed neſcio quomodo jam uſu obduruerat, et percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ vero aderant jam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuiſſetis, aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet? Omitto ſocios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, ut in eos ſe potius mitteret, quam in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta, veſtras pecunias. Pecunias dico? a liberis, a liberis medius fidius, et a conjugibus veſtris, nunquam ille effrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. Fingi hæc putatis, quæ patent? hæc, quæ nota ſunt omnibus? quæ tenentur? ſervorum exercitus illum in urbe conſcripturum fuiſſe, per quos totàm rempublicam, reſque privatas omnium, poſſideret?

Quamobrem, ſi cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeſte, quæſo, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis,

frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus veſtris repuli; per me unum ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in civitate manerent: eſſet vero timendum, quonam modo id ferret civitas. Nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? qui non unum poſt hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuiſſe, maxima lætitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affeciſſe, et dicat, et ſentiat? Nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare. Multas tamen jam ſummorum imperatorum clariſſimas victorias ætas noſtra vidit: quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam.

Mandate hoc memoriæ, Judices. Spero multa vos, liberoſque veſtros, in republica bona eſſe viſuros. In his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos viſuros fuiſſe. In ſpem maximam, et, quemadmodum confido, veriſſimam adducti ſumus, hunc ipſum annum, hoc ipſo ſummo viro conſule, compreſſa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus et judiciis conſtitutis, ſalutarem civitati fore. Num quis igitur eſt tam demens, qui hoc, P. Clodio vivo, contingere potuiſſe arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata atque veſtra, dominante homine furioſo, quod jus perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent?

XXIX. Non timeo, Judices, ne, odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius hæc in illum evomere videar, quam verius. Etenim, etſi præcipuum eſſe debebat; tamen ita communis erat omnium ille hoſtis, ut in communi odio pene æqualiter verſaretur odium meum. Non poteſt dici ſatis, ne cogitari quidem, quantum in illo ſceleris, quantum exitii fuerit. Quin ſic attendite, Judices: nempe hæc eſt quæſtio de interitu P. Clodii. Fingite animis: liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ; et, quæ volunt, ſic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ, ſi poſſim efficere, ut Milonem abſolvatis, ſed ita, ſi P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuiſtis? Quonam modo ille

vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percuſſit? Quid? ſi ipſe Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna eſt, ut ea potuerit ſemper, quæ nemo præter illum; ſi is, inquam, potuiſſet, aut quæſtionem de morte P. Clodii ferre, aut ipſum ab inferis excitare; utrum putatis potius facturum fuiſſe? Etiam ſi propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rempublicam non feciſſet. Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis; et de ejus nece lata quæſtio eſt, qui ſi eadem lege reviviſcere poſſet, lata lex nunquam eſſet. Hujus ergo interfector qui eſſet, in confitendo ab iiſne pœnam timeret, quos liberaviſſet?

Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatis et religionem et memoriam conſecrantur. Vos tanti conſervatorem populi, tanti ſceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, ſi feciſſet, et magno animo et libente ſe feciſſe, libertatis omnium cauſa: quod ei certe non confitendum modo fuiſſet, verum etiam prædicandum.

XXX. Etenim, ſi id non negat, ex quo nihil petit, niſi ut ignoſcatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis eſſent petenda? niſi vero gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quam veſtri ordinis, defenſorem fuiſſe; cum præſertim in ea confeſſione, ſi grati eſſe velletis, honores aſſequeretur ampliſſimos. Si factum vobis non probaretur, (quanquam quî poterat ſalus ſua cuique non probari?) ſed tamen ſi minus fortiſſimi viri virtus civibus grata cecidiſſet; magno animo conſtantique cederet ex ingrata civitate. Nam quid eſſet ingratius, quam lætari cæteros, lugere eum ſolum, propter quem cæteri lætarentur?

Quanquam hoc animo ſemper fuimus omnes in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam noſtra futura eſſet gloria,

periculum quoque et invidiam noſtram putaremus. Nam quæ mihi ipſi tribuenda laus eſſet, cum tantum in conſulatu meo pro vobis ac liberis veſtris auſus eſſem, ſi id, quod conabar, ſine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer? Quæ mulier ſceleratum ac pernicioſum civem occidere non auderet, ſi periculum non timeret? Propoſita invidia, morte, pœna, qui nihilo ſegnius rempublicam defendit, is vir vere putandus eſt. Populi grati eſt, præmiis afficere bene meritos de republica cives; viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe pœniteat.

Quamobrem uteretur eadem confeſſione T. Annius, qua Ahala, qua Naſica, qua Opimius, qua Marius, qua noſmetipſi: et, ſi grata reſpublica eſſet, lætaretur; ſi ingrata, tamen in gravi fortuna conſcientia ſua niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, et veſtra felicitas, et Dii immortales, ſibi deberi putant. Nec vero quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam vim eſſe ducit, numenve divinum: quem neque imperii veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cæli ſignorumque motus, nec viciſſitudines rerum atque ordines movent, neque, id quod maximum eſt, majorum noſtrorum ſapientia, qui ſacra, qui cæremonias, qui auſpicia, et ipſi ſanctiſſime coluerunt, et nobis, ſuis poſteris, prodiderunt.

XXXI. Eſt, eſt profecto, illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra, ineſt quiddam quod vigeat, et ſentiat, et non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Niſi forte idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quaſi noſtram ipſam mentem qua ſapimus, qua providemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut plane, qualis aut ubi ſit, ſentire poſſimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quæ illam perniciem extinxit, ac ſuſtulit: cui primum mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceſſere, fortiſſimum virum auderet, vinceretur que ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem et licentiam ſempiternam. Non eſt humano

conſilio, ne mediocri quidem, Judices, Deorum immortalium cura, res illa perfecta: religiones mehercule ipſæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commoſſe ſe videntur, et jus in illo ſuum retinuiſſe.

Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ et æquales, quas ille præceps amentia, cæſis proſtratiſque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat: veſtræ tum aræ, veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, fineſque, ſæpe omni nefario ſtupro et ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illæ, vobis veſtro in conſpectu ſeræ, ſed juſtæ tamen et debitæ, pœnæ ſolutæ ſunt. Niſi forte hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, ut ante ipſum ſacrarium Bonæ Deæ, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti et ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam Deam, cum prælium commiſiſſet, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret; ut non abſolutus judicio illo nefario videretur, ſed ad hanc inſignem pœnam reſervatus.

XXXII. Nec vero non eadem ira Deorum hanc ejus ſatellitibus injecit amentiam, ut ſine imaginibus, ſine cantu atque ludis, ſine exequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore et luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici ſolent, ambureretur abjectus. Non fuiſſe credo fas, clariſſimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita eſſet damnata. Dura mihi, medius fidius, jam fortuna populi Romani et crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempublicam inſultare videret, et pateretur. Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones: ſenatus graviſſima decreta perfregerat: pecunia ſe palam a judicibus redemerat: vexarat in tribunatu ſenatum: omnium

ordinum conſenſu pro ſalute reipublicæ geſta reſciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam, vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuum privatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vaſtarat Etruriam: multos ſedibus ac fortunis ejecerat: inſtabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna, non poterant: incidebantur jam domi leges, quæ nos noſtris ſervis addicerent: nihil erat cujuſquam, quod quidem ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret. Obſtabat ejus cogitationibus nemo, præter Milonem. Ipſum illum, qui poterat obſtare, novo reditu in gratiam quaſi devinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiam ſuam eſſe dicebat: bonorum animos etiam in meo caſu contempſerat: Milo unus urgebat.

XXXIII. Hic Dii immortales, ut ſupra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo, ut huic faceret inſidias. Aliter perire peſtis illa non potuit: nunquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumſcripſiſſet. Ne cum ſolebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An conſules in prætore coercendo fortes fuiſſent? Primum, Milone occiſo, habuiſſet ſuos conſules: deinde, quis in eo prætore conſul fortis eſſet, per quem tribunum virum conſularem crudeliſſime vexatum eſſe meminiſſet? Oppreſſiſſet omnia, poſſideret, teneret: lege nova, quæ eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet. Poſtremo, niſi eum Dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effœminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis.

An ille prætor, ille vero conſul, ſi modo hæc templa atque ipſa mœnia ſtare eo vivo tamdiu, et conſulatum ejus expectare, potuiſſent; ille denique vivus, mali nihil feciſſet, qui mortuus, uno ex ſuis ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii

publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab univerſo populo Romano conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri a multitudine imperita, quanquam eſſet miſerum id ipſum, ſed ab uno: qui cum tantum auſus ſit ultor pro mortuo, quid ſignifer pro vivo non eſſet auſus? In curiam potiſſimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat.

Et ſunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? et qui ab eo ſpirante forum putent potuiſſe defendi, cujus non reſtiterit cadaveri curia? Excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis. Frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias inſepulti? niſi vero ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, cum audiretur ſilentio M. Cælius, tribunus plebis, vir et in republica fortiſſimus, et in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, et bonorum voluntati et auctoritati ſenatus deditus, et in hac Milonis ſive invidia, ſive fortuna ſingulari, divina et incredibili fide.

XXXIV. Sed jam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat; ego, etiam repugnante hoc, et imploro, et expoſco? Nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis; ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multo etiam ſit adjuvandus magis. Etenim, ſi in gladiatoriis pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et ſupplices, et ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus; fortes et animoſos, et ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervare cupimus; eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis civibus facere debemus?

Me quidem, Judices, exanimant, et interimunt, hæ voces Milonis, quas audio aſſidue, et quibus interſum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei; ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hæc urbs præclara, mihique patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. Si mihi republica bona frui non licuerit, at carebo mala: et, quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in ea conquieſcam.

O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! O ſpes fallaces! O cogitationes inanes meæ! Ego cum tribunus plebis, republica oppreſſa, me ſenatui dediſſem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præſidium defuturum putarem? Ego, cum te (mecum enim ſæpiſſime loquitur) patriæ reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? ubi ſtudia municipiorum? ubi Italiæ voces? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, et defenſio? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari?

XXXV. Nec vero hæc, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim ſe, negat, ingratis civibus feciſſe, quæ fecit: timidis, et omnia circumſpicientibus pericula, non negat. Plebem, et infimam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modo virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam ſingularibus. Senatus erga ſe benevolentiam temporibus his ipſis ſæpe eſſe perſpectam: veſtras vero et veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia,

ſermones, quemcunque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit.

Meminit etiam, ſibi vocem præconis modo defuiſſe, quam minime deſiderarit; populi vero cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe conſulem declaratum: nunc denique, ſi hæc arma contra ſe ſint futura, ſibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen, obſtare. Addit hæc, quæ certe vera ſunt, fortes et ſapientes viros non tam præmia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta: ſe nihil in vita niſi præclariſſime feciſſe; ſi quidem nihil ſit præſtabilius viro, quam periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus.

Nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint: ſed tamen ex omnibus præmiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum, ampliſſimum eſſe præmium gloriam: eſſe hanc unam, quæ brevitatem vitæ poſteritatis memoria conſolaretur; quæ efficeret, ut abſentes adeſſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in cælum viderentur adſcendere. De me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmuteſcet vetuſtas. Quin hoc tempore ipſo, cum omnes a meis inimicis faces meæ invidiæ ſubjiciantur; tamen omni in hominum cœtu, gratiis agendis, et gratulationibus habendis, et omni ſermone, celebramur. Omitto Etruriæ feſtos et actos, et inſtitutos dies: centeſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodii, et, opinor, ultra quam fines imperii populi Romani ſunt, ea non ſolum fama jam de illo, ſed etiam lætitia, peragravit. Quamobrem, ubi corpus hoc ſit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris et jam verſatur, et ſemper habitabit, nominis mei gloria.

XXXVI. Hæc tu mecum ſæpe, his abſentibus; ſed, iiſdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quod iſto animo es, ſatis laudare non poſſum; ſed, quo eſt iſta magis divina virtus, eo majore a te dolore divellor. Nec vero, ſi mihi

eriperis, reliqua eſt illa ſaltem ad conſolandum querela, ut his iraſci poſſim, a quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi; non male aliquando de me meriti, ſed ſemper optime. Nullum unquam, Judices, mihi tantum dolorem inuretis, (etſi quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, ut oblivifcar, quanti me ſemper feceritis. Quæ ſi vos cepit oblivio, aut ſi in me aliquid offendiſtis; cur non id meo capite potius luitur, quam Milonis? Præclare enim vixero, ſi quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro.

Nunc me una conſolatio ſuſtentat, quod tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum ſtudii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum ſæpe corpus et vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te ſupplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua diminutio capitis futura, depoſco. Quid jam reſtat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, niſi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? Non recuſo, non abnuo: voſque obſecro, Judices, ut veſtra beneficia, quæ in me contuliſtis, aut in hujus ſalute augeatis, aut in ejuſdem exitio occaſura eſſe videatis.

XXXVII. His lacrymis non movetur Milo. Eſt quodam incredibili robore animi: exilium ibi eſſe putat, ubi virtuti non ſit locus; mortem naturæ finem eſſe, non pœnam. Sit hic ea mente, qua natus eſt. Quid vos, Judices? quo tandem animo eritis? Memoriam Milonis retinebitis; ipſum ejicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri et in civis invicti appello periculo, centuriones, voſque milites: vobis non modo inſpectantibus, ſed etiam armatis, et huic judicio

præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur?

O me miſerum! O infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdem retinere non potero? Quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſervaſſet? At in qua cauſa non potuiſſe? quæ eſt grata gentibus. A quibus non potuiſſe? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt. Quo deprecante? me.

Quodnam ego concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi, Judices, cum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes in me, meoſque, redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem eſſe voluiſtis? an ut, inſpectante me, expellerentur, per quos eſſem reſtitutus? Nolite, obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quam fuerit ille ipſe diſceſſus. Nam quî poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per quos reſtitutus ſum?

XXXVIII. Utinam Dii immortales feciſſent, (pace tua, Patria, dixerim; metuo enim, ne ſcelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) utinam P. Clodius non modo viveret, ſed etiam prætor, conſul, dictator eſſet potius, quam hoc ſpectaculum viderem. O Dii immortales! fortem, et a vobis, Judices, conſervandum virum! Minime, minime, inquit: immo vero pœnas ille debitas luerit; nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. Hiccine vir, patriæ natus, uſquam niſi in patria morietur? aut, ſi forte, pro patria? Hujus vos animi monumenta retinebitis; corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? Hunc ſua quiſquam ſententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulſum a vobis ad ſe vocabunt?

O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, ſi ejecerit; miſeram, ſi amiſerit! Sed finis ſit. Neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum; et hic ſe lacrymis defendi vetat. Vos oro, obteſtorque, Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem, juſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in judicibus legendis optimum, et ſapientiſſimum, et fortiſſimum, quemque legit.

PRO

# C. RABIRIO POSTUMO

## ORATIO XXXIX.

I. SI quis eſt, Judices, qui C. Rabirium, quod ſuæ fortunæ, fundatas præſertim, atque optime conſtitutas, opes poteſtati regiæ libidinique commiſerit, reprehendendum putet; adſcribat ad judicium ſuum, non modo meam, ſed hujus etiam ipſius, qui commiſit, ſententiam: neque enim cuiquam ejus conſilium vehementius, quam ipſi, diſplicet. Quanquam hoc plerumque facimus, ut conſilia eventis ponderemus: et, cui bene quid proceſſerit, multum illum providiſſe; cui ſecus, nihil ſenſiſſe dicamus. Si extitiſſet in rege fides, nihil ſapientius Poſtumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur; ut jam nihil eſſe videatur, niſi divinare, ſapientis. Sed tamen, ſi quis eſt, Judices, qui illam Poſtumi ſive inanem ſpem, ſive inconſultam rationem, ſive (graviſſimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipſa fortuna crudeliſſime videat hujus conſilia eſſe multata; ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. Satis eſt homines imprudentia lapſos non erigere: urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe eſt inhumanum: præſertim, Judices, cum ſit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui ſunt ejus ſtirpis, quod ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidiſſime perſequantur; ſiquidem non modo in

gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitæ, et in ipſo genere mortis, imitatus eſt P. Decium filius. Sint igitur ſimilia, Judices, parva magnis.

II. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus et maximus publicanus: cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, niſi in eodem benignitas incredibilis fuiſſet; ut in augenda re non avaritiæ prædam, ſed inſtrumentum bonitati, quærere videretur. Hoc ille natus, quamvis patrem ſuum nunquam viderat, tamen et natura ipſa duce, quæ plurimum valet, et aſſiduis domeſticorum ſermonibus, in paternæ culpæ ſimilitudinem deductus eſt. Multa geſſit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipſi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos unquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. Quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris et conſuetudinem expreſſerat. Pulſus interea regno Ptolemæus doloſis conſiliis, (ut dixit Sibylla, ſenſit Poſtumus) Romam venit. Huic egenti, et roganti, hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum; nam regnanti crediderat abſens: nec temere ſe credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano. In dando autem et credendo proceſſit longius: nec ſuam ſolum pecuniam credidit, ſed etiam amicorum: ſtulte: quis negat? aut quis jam non admonet? quod male cecidit, bene conſultum putares?

III. Id eſt difficile, quod cum ſpe magna ſis ingreſſus, id non exequi uſque ad extremum. Supplex erat rex; multa rogabat, omnia pollicebatur: ut jam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, ſi credendi conſtituiſſet modum. Nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis pœniteret cœpiſſe, quam liceret deſiſtere.

Hinc primum exoritur crimen illud: ſenatum corruptum

eſſe dicunt. O Dii immortales! hæc eſt illa exoptata judiciorum ſeveritas? corruptores noſtri cauſam dicunt: nos, qui corrupti ſumus, non dicimus. Quid ergo? ſenatum defendam hoc loco, Judices? Omni equidem loco debeo; ita de me eſt meritus ille ordo: ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi cauſa res iſta conjuncta eſt. Quanquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumque regium, ſuppeditata pecunia a Poſtumo eſt, factæque ſyngraphæ ſunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus eſſet; tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, conſumeret, quærere. Non enim latroni, ſed regi, credidit; nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quicum fœdus feriri in Capitolio viderat.

Quod ſi creditor in culpa ſit, non qui eſt improbe credita pecunia uſus; damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, et vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. Quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut ſenatum, cujus auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis; neque ego id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſa, quæcunque eſt, ſejuncta a ſenatu eſt. Quod ſi item a Gabinio ſejunctam oſtendero; certe, quod dicas, nihil habebis.

IV. Eſt enim hæc cauſa, *Quo ea pecunia pervenerit*, quaſi quædam appendicula cauſæ judicatæ, atque damnatæ. Sunt lites æſtimatæ A. Gabinio: nec prædes dati, nec ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, a populo recipi, lex æqua eſt. Jubet lex Julia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus ſit, pervenerit. Si eſt hoc novum in lege Julia, ſicuti multa ſunt ſeverius ſcripta, quam in antiquis legibus, et ſanctius judicata; ſane etiam conſuetudo hujus generis judiciorum nova. Sin hoc totidem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modo in Cornelia, ſed etiam ante in lege Servilia; per

Deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum in rempublicam inducimus? Erat enim hæc conſuetudo nota vobis quidem omnibus, ſed, ſi uſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notiſſima. Accuſavi de pecuniis repetundis: judex ſedi: prætor quæſivi: defendi plurimos: nulla pars, quæ aliquam facultatem dicendi afferre poſſet, non mea fuit. Ita contendo, neminem unquam, *Quo eo pecunia perveniſſet*, cauſam dixiſſe, qui in æſtimandis litibus appellatus non eſſet. In litibus autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. Itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebantur; et, cum erant appellati, ſi videbatur, ſtatim contra dicere ſolebant. Sin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, reſpondebant poſtea: quod cum feciſſent, permulti ſæpe vicerunt.

V. Hoc vero novum eſt, ante hoc tempus omnino inauditum. In litibus Poſtumi nomen eſt nuſquam. In litibus dico? modo vos iidem in A. Gabinium judices ſediſtis: num quis teſtis Poſtumum appellavit? Teſtis autem? num accuſator? num denique toto illo judicio Poſtumi nomen audiſtis? Non igitur reus ex ea cauſa, quæ judicata eſt, redundat Poſtumus; ſed eſt arreptus unus eques Romanus de pecuniis repetundis reus. Quibus tabulis? quæ in judicio A. Gabinii recitatæ non ſunt. Quo teſte? a quo tum appellatus nuſquam eſt. Qua appellatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. Qua lege? qua non tenetur. Hic jam, Judices, veſtri conſilii res eſt, veſtræ ſapientiæ: quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, ſpectare debetis. Si enim, quid liceat, quæritis; poteſtis tollere e civitate, quem vultis. Tabella eſt, quæ dat poteſtatem; occultat eadem libidinem. Cujus conſcientiam nihil eſt quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam.

Ubi eſt igitur ſapientia judicis? In hoc, ut non ſolum quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet; nec, quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam, quatenus commiſſum

ſit. Datur tibi tabella judicii. Qua lege? Julia de pecuniis repetundis. Quo de reo? de equite Romano. At iſte ordo lege ea non tenetur.

Illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium judex eſſes, nihil Gabinio datum, cum in eum lites æſtimarentur. At nunc audio. Reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modo ipſe, ſed totus etiam ordo, ſolutus ac liber eſt.

VI. Hic ego nunc non vos prius implorabo, equites Romani, quorum jus judicio tentatur, quam vos ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinum: quæ quidem cum ſæpe ante, tum in hac ipſa cauſa nuper, eſt cognita. Nam cum, optimo et præſtantiſſimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quæſtione referente, exiſterent nonnullæ, ſed perpaucæ tamen, acerbæ ſententiæ, quæ cenſerent, ut tribuni, ut præfecti, ut ſcribæ, ut comites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur; vos, vos, inquam, ipſi, et ſenatus frequens reſtitit: et, quanquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat; tamen, cum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non ſiviſtis.

Hoc animo igitur ſenatus. Quid? vos equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. Si eſſet *Dictator, Conſul, Prætor, Magiſter equitum*; ne laboraret, ſciret nihil ad ſe pertinere. Sin autem, QUICUNQUE *poſt hanc legem*; videret, ne qua nova quæſtione alligaretur. Nunc vos, equites Romani, videte. Scitis, me ortum e vobis; omnia ſemper ſenſiſſe pro vobis: nihil horum ſine magna cura, et ſumma caritate, veſtri ordinis loquor. Alius alios homines, et ordines; ego vos ſemper complexus ſum. Moneo, et prædico; integra re cauſaque, denuntio: omnes homines Deoſque teſtor; dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, ordinique veſtro, quam ferre poſſit. Serpet hoc malum, mihi credite, longius, quam putatis.

VII. Potentiſſimo et nobiliſſimo tribuno plebis, M. Druſo, unam in equeſtrem ordinem quæſtionem ferenti, *Si quis ob rem judicatam pecuniam cepiſſet*; aperte equites Romani reſtiterunt. Quid? hoc licere volebant? minime: neque ſolum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, ſed etiam nefarium, arbitrabantur. Attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo judicio eſſent illam conditionem vitæ ſecuti. Delectat ampliſſimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, provinciæ, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa, ad poſteritatis memoriam prodita. Eſt ſimul etiam ſollicitudo aliqua, et legum et judiciorum major quidam metus. Nos iſta nunquam contempſimus, (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam atque otioſam ſecuti ſumus: quæ, quoniam honore caret, careat etiam moleſtia. Tam es tu judex, quam ego ſenator. Ita eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. Quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoria non timere.

Hoc vos, equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? Moneo, ne faciatis. Rapientur homines in hæc judicia ex omni non modo invidia, ſed ſermone, malevolorum, niſi cavetis. Si jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: ſi lex ferretur, convolaretis ad Roſtra. Vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus nunquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. Nam, ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit; quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſis implicati?

VIII. Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea me jam fides de Gabinio gravius agere. Quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipſius fortuna reduceret. Sed tamen, cum

ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium profectum Alexandriam; ſi defenſioni Gabinii fidem non habes, oblivіſcerіſne etiam accuſationis tuæ? Gabinius ſe id feciſſe dicebat reipublicæ cauſa, quod claſſem Archelai timeret, quod mare refertum fore prædonum putaret: lege etiam id ſibi licuiſſe dicebat. Tu inimicus negas. Ignoſco: et eo magis, quod eſt contra illud judicatum. Redeo igitur ad crimen, et accuſationem tuam.

Quid vociferabare, decem millia talentum Gabinio eſſe promiſſa? Huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avariſſimum exoraret, ſeſtertium bis millies et quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo conſilio fecit, fecit certe ſuo: quæcunque mens illa fuit, Gabinii fuit. Sive ille, ut ipſe dicebat, gloriam, ſive, ut tu vis, pecuniam, quæſivit; quæſivit ſibi. Num Gabinii comes, vel ſectator? negat. Non enim ad Gabinii, cujus id negotium non erat, ſed ad P. Lentuli, clariſſimi viri, auctoritatem, a ſenatu profectam, et conſilio certo, et ſpe non dubia, Romam contenderat.

At diœcetes fuit regius. Et quidem in cuſtodia etiam fuit regia: et vita ejus oblata pœnæ eſt. Multa præterea, quæ libido regis, quæ neceſſitas coegit ferre, pertulit. Quarum omnium rerum una reprehenſio eſt, quod regnum intrarit, quod poteſtati ſe regis commiſerit. Verum ſi quærimus, ſtulte. Quid enim ſtultius, quam equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicæ civem, quæ eſt una maxime, et fuit ſemper, libera; venire in eum locum, ubi parendum alteri, et ſerviendum ſit?

IX. Sed ego in hoc tandem Poſtumo non ignoſcam, homini mediocriter docto, quo videam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? Virum unum totius Græciæ facile doctiſſimum, Platonem, iniquitate Dionyſii, Siciliæ tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis inſidiiſque eſſe verſatum accepimus: Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium, et ex republica Athenis, quam

optime geſſerat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto Ægypti regno, aſpide ad corpus admota, vita eſſe privatum.

Plane confiteor, fieri nihil poſſe dementius, quam ſcientem in eum locum venire, ubi libertatem ſis perditurus. Sed hujus iſtius facti ſtultitiam major jam ſuperior ſtultitia defendit: quæ facit, ut hoc ſtultiſſimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur. Siquidem non tam ſemper ſtulti, quam ſero ſapientis eſt, cum ſtultitia ſua impeditus ſit, quoquo modo poſſit, ſe expedire.

Quamobrem illud maneat, et fixum ſit, quod neque moveri neque mutari poteſt: in quo æqui ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quod ſuam, quod amicorum, pecuniam regi crediderit, cum tanto fortunarum ſuarum periculo. Hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando ad ſuos vindicaret. Itaque objicias licet, quam voles ſæpe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia. Quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi crediſſe; ſuas fortunas, atque famam, libidini regiæ commiſiſſe. Fecerat temere. Fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum Alexandriæ, ut ei Romæ togato eſſe liceret; aut omnes fortunæ abjiciendæ, ſi togam retinuiſſet.

X. Deliciarum cauſa et voluptatis, non modo cives Romanos, ſed et nobiles adoleſcentes, et quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos, non in hortis aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli, in celeberrimo oppido, cum mitella ſæpe videmus. Chlamydatum illum L. Syllam imperatorem; L. vero Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque devicit, non ſolum cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis, in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modo a judicio, ſed etiam a ſermone. Facilius certe P. Rutilium Rufum neceſſitatis excuſatio defendet: qui, cum a Mithridate Mytilenis oppreſſus

eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitus mutatione vitavit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, conſularis homo, ſoccos habuit et pallium; nec vero id homini tum quiſquam, ſed tempori, aſſignandum putavit: Poſtumo crimen veſtitus afferet is, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas pervenire?

Nam, ut ventum eſt Alexandriam ad Auletem, Judices, hæc una ratio a rege propoſita Poſtumo eſt ſervandæ pecuniæ, ſi curationem, et quaſi diſpenſationem regiam, ſuſcepiſſet. Id autem facere non poterat, niſi diœcetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege eſſet conſtitutus. Odioſum negotium Poſtumo videbatur: ſed erat nulla omnino recuſatio. Moleſtum etiam nomen ipſum: ſed res habebat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat. Oderat veſtitum etiam illum: ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec munus, tueri. Ergo aderat *vis*, ut ait poeta ille noſter, *quæ ſummas frangit infirmatque opes*. Moreretur, inquies: nam id ſequitur. Feciſſet certe, ſi ſine maximo dedecore, tam impeditis ſuis rebus, potuiſſet emori.

XI. Nolite igitur fortunam convertere in culpam; neque regis injuriam hujus crimen putare; nec conſilium ex neceſſitate, nec voluntatem ex vi, interpretari: niſi forte eos etiam, qui in hoſtes aut in prædones inciderint, ſi aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. Nemo noſtrum ignorat, etiam ſi experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem hæc ſunt imperia, *Animadverte*, et *dicto pare:* et, *Præter rogitatum ſi querare:* et illæ minæ, *Si te ſecundo lumine hic offendero, Moriere*. Quæ, non ut delectemur ſolum, legere et ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, et effugere, diſcamus.

At ex hoc ipſo crimen exoritur. Ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam ſibi coegiſſe. Non intelligo hoc quale ſit: utrum acceſſionem decumæ, ut noſtri facere coactores ſolent, centeſima; an deceſſionem de ſumma fecerit. Si acceſſionem; undecim millia talentum ad Gabinium pervenerunt. At non modo abs

te decem millia objecta ſunt, ſed etiam ab his æſtimata. Addo illud etiam: quî tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentum acceſſionem eſſe factam; aut in tanta mercede hominis, ut vis, avariſſimi, mille talentum deceſſionem eſſe conceſſam? Neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de ſuo; nec regis, imponere tantum pati ſuis. Aderunt teſtes, legati Alexandrini. Hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. Ubi ergo ille mos? ubi conſuetudo judiciorum? ubi exempla? ſoletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? Age, ſi is, qui non dixit, ſolet; etiamne is ſolet, qui laudavit? Iiſdem teſtibus, et quidem non productis, ſed dictis teſtium recitatis, quaſi præjudicata res ad has cauſas deferri ſolet.

XII. Et ait etiam meus familiaris, et neceſſarius, eandem cauſam Alexandrinis fuiſſe, cur laudarent Gabinium, quæ mihi fuerit, cur eundem defenderem. Mihi, C. Memmi, cauſa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ: neque me vero pœnitet mortales inimicitias, ſempiternas amicitias, habere. Nam, ſi me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendiſſe cauſam; et illum, et me, vehementer ignoras. Neque enim Pompeius me ſua cauſa quidquam facere voluiſſet invitum; neque ego, cui omnium civium libertas cariſſima fuiſſet, meam projeciſſem. Quamdiu inimiciſſimus Gabinio fui, non amiciſſimus mihi non Pompeius fuit: nec, poſtea quam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam ſimulavi; ne cum mea perfidia illi etiam ipſi facerem, cui beneficium dediſſem, injuriam. Nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium: ſi per eum reductus inſidioſe rediſſem; me ſcilicet maxime, ſed proxime illum quoque, fefelliſſem.

At de me omittamus: ad Alexandrinos iſtos revertamur. Quod habent os? quam audaciam? modo, vobis inſpectantibus, in judicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur. Negabant

pecuniam Gabinio datam. Recitabatur identidem Pompeii teſtimonium, regem ad ſe ſcripſiſſe, nullam pecuniam Gabinio, niſi in rem militarem, datam. Non eſt, inquit, tum Alexandrinis teſtibus creditum. Quid? poſtea credetur? Credetur. Quamobrem? Quia nunc aiunt, quod tunc negabant.

Quid ergo? iſta conditio eſt teſtium, ut, quibus creditum non ſit negantibus, iiſdem credatur dicentibus? At, ſi verum tum cum veriſſima fronte dixerunt; nunc mentiuntur. Si tunc mentiti ſunt; doceant nos verum. Quid vultis? ſileant. Dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoſcimus. Illinc omnes præſtigiæ: illinc, inquam, omnes fallaciæ: omnia denique ab his mimorum argumenta nata ſunt. Nec mihi longius quidquam eſt, Judices, quam videre hominum vultus.

XIII. Dixerunt hic modo nobiſcum ad hæc ſubſellia, quibus ſuperciliis renuentes huic decem millium crimini? Jam noſtis inſulſitatem Græcorum. Humeris geſtum agebant. Tum, temporis, credo, cauſa: nunc ſcilicet tempus nullum eſt. Ubi ſemel quis pejeraverit, ei credi poſtea, etiam ſi per plures Deos juret, non oportet: præſertim, Judices, cum in his judiciis ne locus quidem novo teſti ſoleat eſſe; ob eamque cauſam iidem judices retineantur, qui fuerint de reo, ut his nota ſint omnia, neque quid fingi novi poſſit.

Lites, *Quo ea pecunia pervenerit*, non ſuis propriis judiciis, ſed in reum factis, condemnari ſolent. Itaque, ſi aut prædes dediſſet Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet; quamvis magna ad Poſtumum ab eo pecunia perveniſſet, non redigeretur: ut intelligi facile poſſit, quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui damnatus eſt, perveniſſe in illo primo judicio planum factum ſit, id hoc genere judicii redigi ſolere. Nunc vero quid agitur? ubi terrarum ſumus? quid tam inſolens, tam perverſum præpoſterumve, dici aut excogitari poteſt? Accuſatur is, qui non abſtulit a rege, ſicut Gabinius judicatus eſt; ſed qui maximam regi pecuniam credidit. Ergo is Gabinio dedit, qui non huic

reddidit. Jam cedo, cum is, qui pecuniam Poſtumo debuit, non huic, ſed Gabinio, dederit; condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet?

XIV. At habet, et celat: ſunt enim, qui ita loquantur. Quod genus tandem eſt iſtud oſtentationis, et gloriæ? Si nihil habuiſſet unquam, tamen, ſi quæſiſſet, cur is diſſimularet habere, cauſa non eſſet: qui vero duo lauta et copioſa patrimonia accepiſſet, remque præterea bonis et honeſtis rationibus auxiſſet; quid eſſet tandem cauſæ, cur exiſtimari vellet nihil habere? An, cum credebat inductus uſuris, id agebat, ut haberet quam plurimum? poſteaquam exegit, quod crediderat; ut exiſtimaretur egere, novum genus hoc gloriæ concupiſcit?

Dominatus eſt enim, inquit, Alexandriæ. Immo vero in ſuperbiſſimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſtodiam: vidit in vinculis familiares ſuos: mors ob oculos ſæpe verſata eſt: nudus atque egens, ad extremum fugit e regno.

At permutata aliunde pecunia eſt: ductæ naves Poſtumi Puteolis ſunt: auditæ viſæque merces; fallaces quidem et fucoſæ, chartis, et linteis, et vitro delatæ: quibus cum multæ naves refertæ fuiſſent, una non patuit parva. Cataplus ille Puteolanus, ſermo illius temporis, vectorumque curſus, atque oſtentatio, tum ſubinviſum apud malevolos Poſtumi nomen propter opinionem pecuniæ neſcio quam, æſtatem unam, non plures, aures referſit iſtis ſermonibus.

XV. Verum autem, Judices, ſi ſcire vultis; niſi C. Cæſaris ſumma in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas extitiſſet, nos hunc Poſtumum jam pridem in foro non haberemus. Ille onera multorum hujus amicorum excepit unus: quæque multi homines neceſſarii ſecundis Poſtumi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc ejus afflictis fortunis univerſa ſuſtinet. Umbram equitis Romani et imaginem videtis, Judices, unius amici conſervatam auxilio, et fide. Nihil huic eripi poteſt, præter hoc ſimulacrum priſtinæ dignitatis, quod Cæſar ſolus tuetur, et ſuſtinet: quæ quidem, in miſerrimis rebus, huic tamen tribuenda

eſt maxima. Niſi vero hoc mediocri virtute effici poteſt, ut tantus ille vir tanti ducat hunc; et afflictum præſertim, et abſentem, et in tanta fortuna ſua, ut aliena reſpicere magnum ſit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque geſſit, ut vel obliviſci aliorum non ſit mirum, vel, ſi meminerit, oblitum eſſe facile poſſit probare.

Multas equidem C. Cæſaris virtutes, magnas, incredibileſque cognovi. Sed ſunt cæteræ majoribus quaſi theatris propoſitæ, et pene populares: caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare urbes, aciem hoſtium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis ſuſtinemus, excipere: his ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cum etiam feræ latibulis ſe tegant, atque omnia bella jure gentium conquieſcant. Sunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt præmiis ad memoriam hominum ſempiternam: quo minus admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.

XVI. Hæc mira laus eſt, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis, celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. Equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientia patrimonii amplificandi, labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit et ſuſtinuit re, fortuna, fide; hodieque ſuſtinet: nec amicum pendentem corruere patitur; nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ, et gloriæ.

Sint ſane illa magna, quæ re vera magna ſunt. De judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat. Ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiæ, reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inuſitatam claris ac præpotentibus viris, non modo non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam et augere, debetis: et eo magis, quod videtis, hos

quaſi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem: ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facile reſtituat. Amiciſſimum hominem ſi honeſtate ſpoliatum audierit; nec ſine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc eſſe debent; nimis etiam multa vobis, quos æquiſſimos eſſe confidimus.

XVII. Sed, ut omnium vel ſuſpicioni, vel malevolentiæ, vel crudelitati, ſatis fiat; occultat pecuniam Poſtumus, latent regiæ divitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio ſibi addici velit? Sed, miſerum me! quanto hæc dixi cum dolore? hem, Poſtume, tune es Curii filius, C. Rabirii judicio et voluntate filius, natura ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cujus multos bonitas locupletavit? qui nihil profudiſti, nihil ullam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio a me addicuntur?

O meum miſerum acerbumque præconium! At hoc etiam optat miſer, ut condemnetur a vobis; ita bona veneant, ut ſolidum ſuum cuique ſolvatur. Nihil jam aliud niſi fidem curat: nec vos huic, ſi jam obliviſci veſtræ manſuetudinis volueritis, quidquam præterea poteſtis eripere. Quod, Judices, ne faciatis, oro obteſtorque vos, atque eo magis, ſi adventitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur: nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, invidia quæſita eſt.

Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo: quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. Verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti. Tu comitibus, tu præſidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu nunquam meis, me abſente, liberis, nunquam conjugi meæ, defuiſti. Poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuæ: quod ſæpe audivi patri tuo, qui id feciſſet, magno adjumento in judicio capitis fuiſſe. Sed jam

omnia timeo: bonitatis ipſius invidiam reformido. Jam indicat tot hominum fletus, quam ſis carus tuis: et me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obſecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior unquam fuit, nomen equitis Romani, et uſuram hujus lucis, et veſtrum conſpectum, ne eripiatis. Hic vos aliud nihil orat, niſi ut rectis oculis hanc urbem ſibi intueri, atque in hoc foro veſtigium facere, liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi unius amici opes ſubveniſſent.

# PRO

# M. MARCELLO

## ORATIO XL.

I. DIUTURNI ſilentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium, quæ vellem, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi. Tantam enim manſuetudinem, tam inuſitatam inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo præterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicæ reddito, non ſolum illius, ſed meam etiam, vocem et auctoritatem, et vobis et reipublicæ conſervatam ac reſtitutam puto.

Dolebam enim, Patres conſcripti, ac vehementer angebar, cum viderem, virum talem, qui in eadem cauſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam, verſari me in noſtro veteri curriculo, illo, æmulo atque imitatore ſtudiorum ac laborum meorum, quaſi quodam ſocio a me et comite diſtracto. Ergo et mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudinem, C. Cæſar, interclu-ſam aperuiſti, et his omnibus, ad bene de omni republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. Intellectum eſt enim mihi quidem in multis, et maxime in me ipſo, ſed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum ſenatui populoque Romano conceſſiſti, commemoratis præſertim offenſionibus, te auctoritatem

hujus ordinis, dignitatemque reipublicæ, tuis vel doloribus vel ſuſpicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitæ ante actæ hodierno die maximum cepit, cum ſummo conſenſu ſenatus, tum præterea judicio tuo graviſſimo et maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta ſit gloria. Eſt vero fortunatus ille, cujus ex ſalute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura ſit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito, atque optimo jure, contigit. Quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut ullo genere laudis, præſtantior?

II. Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi aut ſcribendi tanta vis, tanta copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar, res tuas geſtas poſſit: tamen hoc affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die conſecutus es. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris uſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec diſſimilitudine bellorum, poſſe conferri. Nec vero disjunctiſſimas terras citius cujuſquam paſſibus potuiſſe peragrari, quam tuis non dicam curſibus, ſed victoriis, luſtratæ ſunt.

Quæ quidem ego niſi ita magna eſſe fatear, ut ea vix cujuſquam mens aut cogitatio capere poſſit, amens ſim: ſed tamen ſunt alia majora. Nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ ſint imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multum juvant. Maximam vero partem quaſi ſuo jure Fortuna ſibi vindicat; et, quidquid eſt proſpere geſtum, id pene omne ducit ſuum.

At vero hujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulo ante adeptus, ſocium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum: nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloriæ non offert; tibi cedit; tuam eſſe totam et propriam fatetur. Nunquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad conſilium caſus admittitur.

III. Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quæ et naturam, et conditionem, ut vinci poſſent, habebant: nulla eſt enim tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium, nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modo extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo judico.

Itaque, C. Cæſar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium, literis atque linguis; neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticeſcet. Sed tamen ejuſmodi res, neſcio quomodo, etiam cum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, et tubarum ſono. At vero, cum aliquid clementer, manſuete, juſte, moderate, ſapienter factum, in iracundia præſertim, quæ eſt inimica conſilio, et in victoria, quæ natura inſolens et ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus; quo ſtudio incendimur, non modo in geſtis rebus, ſed etiam in fictis, ut eos ſæpe, quos nunquam vidimus, diligamus? Te vero, quem præſentem intuemur, cujus mentem, ſenſuſque, et os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit, id eſſe ſalvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua benevolentia complectemur? Parietes medius fidius, C. Cæſar, ut

mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere geſtiunt, quod brevi tempore futura ſit illa auctoritas in his majorum ſuorum et ſuis ſedibus.

IV. Equidem, cum C. Marcelli, viri optimi, et commemorabili pietate præditi, lacrymas modo vobiſcum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conſervato, dignitatem ſuam reddidiſti; nobiliſſimamque familiam, jam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicaſti. Hunc tu igitur diem tuis maximis et innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius eſt propria C. Cæſaris: cæteræ duce te geſtæ, magnæ illæ quidem, ſed tamen multo magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es et dux, et comes: quæ quidem tanta eſt, ut tropæis monumentiſque tuis allatura ſit finem ætas: nihil eſt enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat et conſumat vetuſtas: at vero hæc tua juſtitia, et lenitas animi, floreſcet quotidie magis, ita ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante æquitate et miſericordia viceras; hodierno vero die te ipſum viciſti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. Ipſam victoriam viciſſe videris, cum ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam, cum ipſius victoriæ conditione jure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus. Recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipſius victoriæ conditio viſque devicta eſt.

V. Atque hoc C. Cæſaris judicium, Patres conſcripti, quam late pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reipublicæ miſero funeſtoque compulſi, etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus. Nam, cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ Cæſar conſervavit; memet mihi, et item reipublicæ, nullo deprecante; reliquos ampliſſimos viros et ſibi ipſis et patriæ reddidit, quorum et frequentiam et dignitatem hoc

ipſo in conſeſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit, a pleriſque ignoratione potius, et falſo atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate, civile bellum eſſe ſuſceptum. Quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendum putavi; ſemperque dolui non modo pacem, ſed orationem etiam civium pacem efflagitantium, repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam, ſecutus ſum arma civilia; ſemperque mea conſilia pacis et togæ ſocia, non belli atque armorum, fuerunt. Hominem ſum ſecutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens et ſciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium.

Quod quidem meum conſilium minime obſcurum fuit. Nam et in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi; et in ipſo bello eadem etiam cum capitis mei periculo ſenſi. Ex quo nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conſervandos ſtatim cenſuerit, cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortaſſe tum, cum eſſet incertus exitus, et anceps fortuna belli: qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, ſe maluiſſe non dimicare, quam vincere.

VI. Atque hujus quidem rei M. Marcello ſum teſtis. Noſtri enim ſenſus ut in pace ſemper, ſic tum etiam in bello, congruebant. Quoties ego eum, et quanto cum dolore, vidi, cum inſolentiam certorum hominum, tum etiam ipſius victoriæ ferocitatem, extimeſcentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cæſar, nobis, qui illa vidimus, debet eſſe: non enim jam cauſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ, comparandæ.

Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam; gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, ſi fieri poſſet, C. Cæſar ab inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conſervat, quos poteſt. Alterius vero partis, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes

verebamur, nimis iracundam futuram fuiſſe victoriam. Quidam enim non modo armatis, ſed interdum etiam otioſis, minabantur; nec, quid quiſque ſenſiſſet, ſed ubi fuiſſet, cogitandum eſſe dicebant: ut mihi quidem videantur Dii immortales, etiam ſi pœnas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum et tam luctuoſum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam ſatiati aliquando, omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris et ſapientiam contuliſſe.

Quare gaude tuo iſto tam excellenti bono; et fruere cum fortuna et gloria, tum etiam natura et moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus jucunditaſque ſapienti. Cætera cum tua recordabere; etſi perſæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ, congratulabere. De nobis, quos in republica tecum ſimul ſalvos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de ſingulari ſapientia tua, cogitabis: quæ non modo ſumma bona, ſed nimirum audebo vel ſola dicere. Tantus eſt enim ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et conſilii dignitas, ut hæc a virtute donata, cætera a fortuna commodata, eſſe videantur. Noli igitur in conſervandis bonis viris defatigari, non cupiditate præſertim aut pravitate aliqua lapſis, ſed opinione officii, ſtulta fortaſſe, certe non improba, et ſpecie quadam reipublicæ. Non enim tua ulla culpa eſt, ſi te aliqui timuerunt; contraque ſumma laus, quod plerique minime timendum fuiſſe ſenſerunt.

VII. Nunc vero venio ad graviſſimam querelam, et atrociſſimam ſuſpicionem tuam; quæ non tibi ipſi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conſervati ſumus, providenda eſt: quam etſi ſpero eſſe falſam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, noſtra cautio eſt: ut, ſi in alterutro peccandum ſit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quiſnam eſt iſte tam demens? De tuiſne? tametſi qui magis ſunt tui, quam quibus tu ſalutem inſperantibus reddidiſti? An ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non

eſt credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, hujus vitam non anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cavendum eſt, ne quid inimici. Qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinacia vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt; ut aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.

Sed tamen, cum in animis hominum tantæ latebræ ſint, et tanti receſſus, augeamus ſane ſuſpicionem tuam: ſimul enim augebimus et diligentiam. Nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil unquam nec de ſua nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat, tua ſalute contineri ſuam, et ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctеſque, ut debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, et incertos eventus valetudinis, et naturæ communis fragilitatem, extimeſco; doleoque, cum reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in unius mortalis anima conſiſtere. Si vero ad humanos caſus, incertoſque eventus valetudinis, ſceleris etiam accedat inſidiarumque conſenſio; quem Deum, ſi cupiat, opitulari poſſe reipublicæ credamus?

VIII. Omnia ſunt excitanda tibi, C. Cæſar, uni, quæ jacere ſentis, belli ipſius impetu, quod neceſſe fuit, perculſa, atque proſtrata: conſtituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda ſoboles: omnia, quæ dilapſa jam fluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt. Non fuit recuſandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, et armorum, quin quaſſata reſpublica, quicunque belli eventus fuiſſet, multa perderet et ornamenta dignitatis, et præſidia ſtabilitatis ſuæ; multaque uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuiſſet. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda ſunt: quibus, præter te, mederi nemo poteſt.

Itaque illam tuam præclariſſimam et ſapientiſſimam vocem invitus audivi: ſatis te diu vel naturæ vixiſſe, vel gloriæ. Satis, ſi ita vis, naturæ fortaſſe; addo etiam, ſi placet, gloriæ: at, quod maximum eſt, patriæ certe parum. Quare omitte, quæſo,

iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli noſtro periculo ſapiens eſſe. Sæpe enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebro dicere, ſatis te tibi vixiſſe. Credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes. Nunc, cum omnium ſalutem civium, cunctamque rempublicam, res tuæ geſtæ complexæ ſint; tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ non ſalute reipublicæ, ſed æquitate animi, definies? Quid, ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cujus te eſſe avidiſſimum, quamvis ſis ſapiens, non negabis.

Parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? Immo vero aliis, quamvis multis, ſatis; tibi uni parum. Quidquid enim eſt, quamvis amplum ſit, id certe parum eſt tum, cum eſt aliquid amplius. Quod ſi rerum tuarum immortalium, C. Cæſar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adverſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt; vide, quæſo, ne tua divina virtus admirationis plus ſit habitura, quam gloriæ: ſiquidem gloria eſt illuſtris ac pervagata multorum et magnorum vel in ſuos, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum.

IX. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, ut rempublicam conſtituas, eaque tu in primis cum ſumma tranquillitate et otio perfruare: tum te, ſi voles, cum et patriæ, quod debes, ſolveris, et naturam ipſam expleveris ſatietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito. Quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum? quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit. Quanquam iſte tuus animus nunquam his anguſtiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, ſemperque immortalitatis amore flagravit.

Nec vero hæc tua vita ducenda eſt, quæ corpore et ſpiritu continetur. Illa, inquam, illa vita eſt tua, Cæſar, quæ vigebit memoria ſeculorum omnium; quam poſteritas alet, quam

ipſa æternitas ſemper tuebitur. Huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet, expectat. Obſtupeſcent poſteri certe imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes et legentes tuos: ſed, niſi hæc urbs ſtabilita tuis conſiliis et inſtitutis erit, vagabitur modo nomen tuum longe atque late; ſedem quidem ſtabilem, et domicilium certum, non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, ſicut inter nos fuit, magna diſſenſio, cum alii laudibus ad cælum res tuas geſtas efferent; alii fortaſſe aliquid requirent, idque vel maximum, niſi belli civilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris: ut illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilii. Servi igitur iis etiam judicibus, qui multis poſt ſeculis de te judicabunt; et quidem haud ſcio, an incorruptius, quam nos: nam et ſine amore, et ſine cupiditate, et rurſus ſine odio, et ſine invidia, judicabunt. Id autem etiam ſi tunc ad te, ut quidam falſo putant, non pertinebit; nunc certe pertinet, eſſe te talem, ut tuas laudes obſcuratura nulla unquam ſit oblivio.

X. Diverſæ voluntates civium fuerunt, diſtractæque ſententiæ: non enim conſiliis ſolum et ſtudiis, ſed armis etiam et caſtris, diſſidebamus. Erat autem obſcuritas quædam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet; multi, quid ſibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta reſpublica eſt hoc miſero fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret; nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. Ingratus eſt injuſtuſque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animam profudit. Quæ enim pertinacia quibuſdam, eadem aliis conſtantia, videri poteſt. Sed jam omnis fracta diſſenſio eſt armis, et extincta æquitate victoris: reſtat, ut omnes unum velint,

qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiæ, ſed etiam ſanitatis. Niſi te, C. Cæſar, ſalvo, et in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe volumus, et hortamur, et obſecramus, ut vitæ, ut ſaluti tuæ conſulas: omneſque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum ſit, non modo excubias et cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, et corporum, pollicemur.

XI. Sed, unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, majores etiam habemus. Nam omnes idem ſentiunt; quod ex omnium precibus et lacrymis ſentire potuiſti. Sed, quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere, a me certe dici volunt: cui neceſſe eſt quodammodo, et quod volunt, et quod, M. Marcello a te huic ordini, populoque Romano, et reipublicæ reddito, præcipue id a me fieri debere intelligo. Nam lætari omnes, non ut de unius ſolum, ſed ut de communi omnium ſalute, ſentio.

Quod autem ſummæ benevolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantiſſimo fratri, præter eum quidem cederem nemini, cum id ſollicitudine, cura, labore, tamdiu præſtiterim, quamdiu eſt de illius ſalute dubitatum; certe hoc tempore, magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus, præſtare debeo. Itaque, C. Cæſar, ſic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus a te non conſervato ſolum, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

# PRO

# Q. LIGARIO

## AD C. CÆSAREM

## ORATIO XLI.

I. NOVUM crimen, C. Cæſar, et ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe: idque C. Panſa, præſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaque, quo me vertam, neſcio: paratus enim veneram, cum tu id neque per te ſcires, neque audire aliunde potuiſſes, ut ignoratione tua ad hominis miſeri ſalutem abuterer. Sed, quoniam diligentia inimici inveſtigatum eſt, quod latebat, confitendum eſt, ut opinor; præſertim, cum meus neceſſarius C. Panſa fecerit, ut id jam integrum non eſſet; omiſſaque controverſia, omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, qua plurimi ſunt conſervati, cum a te non liberationem culpæ, ſed errati veniam, impetraviſſent.

Habes igitur, Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum, confitentem reum; ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.

Q. igitur Ligarius, cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum C. Conſidio profectus eſt: qua in

legatione, et civibus et ſociis ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provincia ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, cum diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accepit invitus: cui ſic præfuit in pace, ut et civibus et ſociis gratiſſima eſſet ejus integritas, et fides. Bellum ſubito exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. Quo audito, partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primo ſalutis, poſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem: cum Ligarius, domum ſpectans, et ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Attius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit: ad eum ſtatim concurſum eſt. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit.

II. Adhuc, C. Cæſar, Q. Ligarius omni culpa vacat. Domo eſt egreſſus non modo nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. Profectio certe animum tuum non debet offendere. Num igitur remanſio? Multo minus: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: unum, cum eſt legatus profectus; alterum, cum, efflagitatus a provincia, præpoſitus Africæ eſt.

Tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit. Quod ſi eſt crimınoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. An ille, ſi potuiſſet illinc ullo modo evadere, Uticæ potius, quam Romæ; cum P. Attio, quam cum concordiſſimis fratribus; cum alienis eſſe, quam cum ſuis, maluiſſet? Cum ipſa legatio plena deſiderii ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quendam fratrum amorem; hic æquo animo eſſe potuit, belli diſcidio diſtractus a fratribus?

Nullum igitur habes, Cæſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienæ a te voluntatis. Cujus ego cauſam animadverte, quæſo, qua fide defendam, cum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis, monumentiſque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuiſſe, in qua ſeipſum confitetur fuiſſe; nec tuas tacitas cogitationes extimeſcit; nec, quid tibi, de alio audienti, de ſe ipſo occurrat, reformidat.

III. Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis et ſapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quæ erant ſumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto literas miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui, cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuntium perferente, conceſſos faſces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique ſe ſalutem putavit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet.

Vide quæſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. Cujus ego induſtriæ gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio ſtudiiſque delector, vel quod laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quæro, quis putet eſſe crimen, fuiſſe in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipſe in eadem Africa eſſe voluit, et prohibitum ſe a Ligario queritur, et certe contra ipſum Cæſarem eſt congreſſus armatus. Quid enim, Tubero, deſtrictus ille tuus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille

mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adoleſcens: ad me revertar. Iiſdem in armis fui.

IV. Quid autem aliud egimus, Tubero, niſi ut, quod hic poteſt, nos poſſemus? Quorum igitur impunitas, Cæſar, tuæ clementiæ laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac cauſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multo magis patris tui, prudentiam deſidero: quod homo, cum ingenio tum etiam doctrina excellens, genus hoc cauſæ quod eſſet, non viderit: nam, ſi vidiſſet, quovis profecto, quam iſto modo, a te agi maluiſſet. Arguis fatentem. Non eſt ſatis. Accuſas eum, qui cauſam habet, aut, ut ego dico, meliorem, quam tu; aut, ut tu vis, parem.

Hæc non modo mirabilia ſunt, ſed prodigii ſimile eſt quod dicam. Non habet eam vim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi iſti ſunt mores: uſque ad ſanguinem incitari ſolet odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? Ut Romæ ne ſit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo ſuo, ne cum ejus filio, conſobrino ſuo, ne nobiſcum vivat? ne ſit in patria? Num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. Non tu ergo hunc patria privare, qua caret, ſed vita, vis. At iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modo. Ipſe jubebat occidi, nullo poſtulante: præmiis etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis poſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt.

V. Ego vero iſtud non poſtulo, inquies. Ita mehercle exiſtimo, Tubero: novi enim te, novi patrem, novi domum, nomenque veſtrum; ſtudia denique generis ac familiæ veſtræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque

optimarum, nota ſunt mihi omnia. Itaque certo ſcio, vos non petere ſanguinem: ſed parum attenditis: res enim eo ſpectat, ut ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius ſit, non videamini eſſe contenti. Quæ eſt igitur alia, præter mortem? Si enim in exilio eſt, ſicuti eſt, quid amplius poſtulatis? An, ne ignoſcatur? Hoc vero multo acerbius, multoque eſt durius. Quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, proſtrati ad pedes, non tam noſtræ cauſæ fidentes, quam hujus humanitati; id ne impetremus, pugnabis? et in noſtrum fletum irrumpes? et nos jacentes ad pedes ſupplicum voce prohibebis?

Si, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut ſpero, non fruſtra fecimus, tu derepente irrupiſſes, et clamare cœpiſſes, C. Cæſar, cave ignoſcas, cave te fratrum, pro fratris ſalute obſecrantium, miſereatur; nonne omnem humanitatem exuiſſes? Quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali miſeria multorum, perfugium miſericordiæ tollere?

Dicam plane, C. Cæſar, quod ſentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbiſſimo luctu redundaret iſta victoria. Quam multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, cum etiam de victis reperiantur? quam multi, qui, cum a te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipſe ignoviſti, nolint te in alios eſſe miſericordem?

Quod ſi probare Cæſari poſſemus, in Africa Ligarium omnino non fuiſſe; ſi honeſto et miſericordi mendacio ſaluti civi calamitoſo eſſe vellemus: tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine et periculo civis, refellere et coarguere noſtrum mendacium; et, ſi eſſet alicujus, ejus certe non eſſet, qui in eadem cauſa et fortuna fuiſſet. Sed tamen aliud eſt errare Cæſarem nolle, aliud nolle miſereri. Tu diceres: Cave, Cæſar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? Cave ignoſcas. Hæcne hominis ad hominem vox eſt? qua qui

apud te, C. Cæſar, utetur, ſuam citius abjiciet humanitatem, quam extorquebit tuam.

VI. Ac primus aditus et poſtulatio Tuberonis, hæc, ut opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. Non dubito, quin admiratus ſis, vel quod de nullo alio quiſquam, vel quod is, qui in eadem cauſa fuiſſet, vel quid novi facinoris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſa caruit. Alii errorem appellant: alii timorem: qui durius, ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui graviſſime, temeritatem: ſcelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, ſi proprium et verum nomen noſtri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidiſſe videtur, et improvidas hominum mentes occupaviſſe: ut nemo mirari debeat, humana conſilia divina neceſſitate eſſe ſuperata.

Liceat eſſe miſeros: quanquam hoc victore eſſe non poſſumus. Sed non loquor de nobis; de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis, carere. Quando hoc quiſquam ex te, Cæſar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi a te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille invictus exercitus, niſi ut ſuum jus tueretur, et dignitatem tuam? Quid? tu, cum pacem eſſe cupiebas, idne agebas, ut tibi cum ſceleratis, an ut cum bonis civibus, conveniret?

Mihi vero, Cæſar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, ſi me, ut ſceleratum, a te conſervatum putarem. Quomodo autem tu de republica bene meritus eſſes, ſi tot ſceleratos incolumi dignitate eſſe voluiſſes? Seceſſionem tu illam exiſtimaviſti, Cæſar, initio, non bellum: non hoſtile odium, ſed civile diſſidium: utriſque cupientibus rempublicam ſalvam, ſed partim conſiliis, partim ſtudiis, a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par; non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet; nunc

melior certe ea judicanda eſt, quam etiam Dii adjuverunt. Cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, niſi armatus?

VII. Sed, ut omittam communem cauſam, veniamus ad noſtram: utrum tandem exiſtimas facilius fuiſſe, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? Poteramuſne, inquies, cum ſenatus cenſuiſſet? Si me conſulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium ſenatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere ſenatui neceſſe erat: vos tum paruiſtis, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minime vero: neque enim licuit aliter veſtro generi, nomini, familiæ, diſciplinæ. Sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, eaſdem in aliis reprehendatis.

Tuberonis ſors conjecta eſt ex ſenatus-conſulto, cum ipſe non adeſſet, morbo etiam impediretur: ſtatuerat ſe excuſare. Hæc ego novi propter omnes neceſſitudines, quæ mihi ſunt cum L. Tuberone. Domi una eruditi, militiæ contubernales, poſt affines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quod iiſdem ſtudiis ſemper uſi ſumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluiſſe. Sed ita quidam agebant, ita reipublicæ ſanctiſſimum nomen opponebant, ut, etiam ſi aliter ſentiret, verborum tamen ipſorum pondus ſuſtinere non poſſet. Ceſſit auctoritati ampliſſimi viri, vel potius paruit. Una eſt profectus cum iis, quorum erat una cauſa: tardius iter fecit: itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius. Nam, ſi crimen eſt ullum, voluiſſe; non minus magnum eſt, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluiſſe, quam aliquem ſe maluiſſe. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium ſe habere dicebat: faſces certe habebat. Sed quoquo modo ſeſe illud habet, hæc querela veſtra, Tubero, quid valet? Recepti in provinciam non ſumus. Quid ſi eſſetis? Cæſarine eam tradituri fuiſſetis, an contra Cæſarem retenturi?

VIII. Vide, quid licentiæ, Cæſar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. Si reſponderit Tubero, Africam, quo ſenatus eum ſorſque miſerat, tibi patrem ſuum traditurum fuiſſe; non dubitabo apud ipſum te, cujus id eum facere interfuit, graviſſimis verbis ejus conſilium reprehendere: non enim, ſi tibi ea res grata fuiſſet, eſſet etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientiſſimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuiſſe videatur. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maxime infeſtam: in qua erat rex potentiſſimus, inimicus huic cauſæ, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. Quæro, quid facturi fuiſſetis? quanquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. Prohibiti eſtis in provincia veſtra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, ſumma cum injuria.

Quomodo id tuliſtis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cujus auctoritatem ſecuti, in ſocietatem belli veneratis. Quod ſi Cæſaris cauſa in provinciam veniebatis; ad eum profecto excluſi provincia veniſſetis. Veniſtis ad Pompeium. Quæ eſt ergo apud Cæſarem querela, cum eum accuſatis, a quo queramini vos prohibitos contra Cæſarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, ſi vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuiſſe Cæſari tradituros, etiam ſi a Varo et quibuſdam aliis prohibiti eſſetis: ego autem confitebor culpam eſſe Ligarii, qui vos tantæ laudis occaſione privaverit.

IX. Sed vide, quæſo, C. Cæſar, conſtantiam ornatiſſimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipſe probarem, ut probo, tamen non commemorarem, niſi a te cognoviſſem in primis eam virtutem ſolere laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta conſtantia? Conſtantiam dico? neſcio, an melius patientiam poſſem dicere. Quotus enim iſtud quiſque feciſſet, ut a quibus partibus in diſſenſione civili non eſſet receptus, eſſetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipſas rediret?

Magni cujuſdam animi, atque ejus viri eſt, quem de ſuſcepta cauſa, propoſitaque ſententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum, poſſet depellere.

Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent; honos, nobilitas, ſplendor, ingenium; quæ nequaquam fuerunt: hoc certe præcipuum Tuberonis fuit, quod juſto cum imperio ex ſenatus-conſulto in provinciam ſuam venerat. Hinc prohibitus, non ad Cæſarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii caſtra, venit, in eam ipſam cauſam, a qua erat rejectus cum injuria.

Quid? cum iſta res nihil commoviſſet ejus animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, ſtudio in cauſa fuiſtis: tantummodo in præſidiis eratis; animi vero a cauſa abhorrebant. An, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi ſtudio tenebamur? Pacis equidem ſemper auctor fui; ſed tum ſero: erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe præcipue, qui in eum locum veniſſes, ubi tibi eſſet pereundum, niſi viciſſes. Quanquam, ut nunc ſe res habet, non dubito, quin hanc ſalutem anteponas illi victoriæ.

X. Hæc ego non dicerem, Tubero, ſi aut vos conſtantiæ veſtræ, aut Cæſarem beneficii ſui, pœniteret. Nunc quæro, utrum veſtras injurias, an reipublicæ, perſequamini? Si reipublicæ; quid de veſtra in ea cauſa perſeverantia reſpondebitis? ſi veſtras; videte, ne erretis, qui Cæſarem veſtris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit ſuis. Itaque num tibi videor, Cæſar, in cauſa Ligarii occupatus eſſe? num de ejus facto dicere? Quidquid dixi, ad unam ſummam referri volo vel humanitatis, vel clementiæ, vel miſericordiæ tuæ.

Cauſas, Cæſar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo, *Ignoſcite, Judices: erravit: lapſus eſt: non putavit: ſi unquam poſthac.* Ad parentem ſic agi ſolet. Ad judices, *Non fecit, non*

*cogitavit, falſi teſtes, fictum crimen.* Dic te, Cæſar, de facto Ligarii judicem eſſe: quibus in præſidiis fuerit, quære. Taceo. Ne hæc quidem colligo, quæ fortaſſe valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo non acerbus; tum etiam totus animo et ſtudio tuus. Ad judicem ſic agi ſolet. Sed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas oro. Si nemo impetravit, arroganter; ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti. An ſperandi Ligario cauſa non ſit, cum mihi apud te ſit locus etiam pro altero deprecandi? Quanquam neque in hac oratione ſpes eſt poſita cauſæ, nec in eorum ſtudiis, qui a te pro Ligario petunt, tui neceſſarii.

XI. Vidi enim, et cognovi, quid maxime ſpectares, cum pro alicujus ſalute multi laborarent: cauſas apud te rogantium gratioſiores eſſe, quam vultus; neque ſpectare, quam tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret, ſed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipſe, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen, apud te cauſas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces; ab iiſque te moveri maxime, quorum juſtiſſimum dolorem videas in petendo.

In Q. Ligario conſervando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis: ſed hoc, quæſo, conſidera, quod ſoles. Poſſum fortiſſimos viros, Sabinos, tibi probatiſſimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, ac robur reipublicæ, proponere. Noſti optime homines. Animadverte horum omnium mœſtitiam, et dolorem. Hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas ſqualoremque ipſius, et filii, vides.

Quid de fratribus dicam? Noli, Cæſar, putare de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate ſunt, aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium his eſt optatius, quam patria, quam domus, quam Dii penates, uno illo

exulante. Si fraterne, ſi pie, ſi cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymæ, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit. Te enim dicere audiebamus, Nos omnes adverſarios putare, niſi qui nobiſcum eſſent; te omnes, qui contra te non eſſent, tuos. Videſne igitur hunc ſplendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæſetium, L. Corfidium, hoſce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? Atque his maxime iraſcebamur, et hos requirebamus, et his nonnulli etiam minabantur. Conſerva igitur tuis ſuos: ut, quemadmodum cætera, quæ dicta ſunt a te, ſic hoc veriſſimum reperiatur.

XII. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum; omnes fratres tecum judicares fuiſſe. An poteſt quiſquam dubitare, quin, ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, et pene conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis prius futurum fuiſſe, quam ut hi fratres diverſas ſententias fortunaſque ſequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus; qui, ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti.

Sed ierit ad bellum; diſceſſerit non a te ſolum, verum etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quæſtor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam. Sed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui obliviſci nihil ſoles, niſi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te, aliquid de hujus illo quæſtoris officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam quæſtoribus reminiſcentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim hæc divinabat) niſi ut tu eum ſtudioſum et bonum virum judicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit. Quam hujus admonitus officio cum utriſque his dederis, tres fratres optimos

et integerrimos, non ſolum ſibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicæ, condonaveris.

Fac igitur, quod de homine nobiliſſimo et clariſſimo M. Marcello feciſti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis et huic omni frequentiæ probatiſſimis fratribus. Ut conceſſiſti illum ſenatui, ſic da hunc populo; cujus voluntatem cariſſimam ſemper habuiſti. Et, ſi ille dies tibi glorioſiſſimus, populo Romano gratiſſimus fuit; noli, obſecro, dubitare, C. Cæſar, ſimilem illi gloriæ laudem quam ſæpiſſime quærere. Nihil eſt enim tam populare, quam bonitas; nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior nec gratior miſericordia eſt. Homines enim ad Deos nulla re propius accedunt, quam ſalutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut velis, conſervare quam plurimos. Longiorem orationem cauſa forſitan poſtulat, tua certe natura breviorem. Quare, cum utilius eſſe arbitrer, te ipſum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam: tantum te admonebo, ſi illi abſenti ſalutem dederis, præſentibus his omnibus te daturum.

# PRO

# REGE DEJOTARO

## AD C. CÆSAREM

## ORATIO XLII.

I. CUM in omnibus cauſis gravioribus, C. Cæſar, initio dicendi commoveri ſoleam vehementius, quam videtur vel uſus vel ætas mea poſtulare; tum in hac cauſa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides ſtudii mihi afferat ad ſalutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite fortuniſque regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo; tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe, ut ante hoc tempus non ſit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam, pro perpetuis ejus in noſtram rempublicam meritis, nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate, conturber. Crudelis Caſtor eſt, ne dicam ſceleratum et impium, qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque ſuæ terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri et tegere debebat; commendationemque ineuntis ætatis ab impietate et ſcelere duxerit; avi ſervum, corruptum præmiis, ad accuſandum dominum impulerit, et a legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem dominum accuſantis, et dominum abſentem, et dominum amiciſſimum noſtræ reipublicæ,

cum os videbam, cum verba audiebam; non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimeſcebam. Nam, cum more majorum de ſervo in dominum, ne tormentis quidem, quæri liceat; in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit, etiam ab invito; exortus eſt ſervus, qui, quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.

II. Perturbat me, C. Cæſar, etiam illud interdum; quod tamen, cum te penitus recognovi, timere deſino: re enim iniquum eſt, ſed tua ſapientia fit æquiſſimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam conſilium facinoris iniſſe arguare, ſi per ſe ipſum conſideres, grave eſt: nemo enim fere eſt, qui ſui periculi judex non ſibi ſe æquiorem, quam reo, præbeat. Sed tua, C. Cæſar, præſtans ſingulariſque natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quam intelligo, quid de te cæteros, velis judicare.

Moveor etiam loci ipſius inſolentia, quod tantam cauſam, quanta nulla unquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquieſco: te unum intueor: ad te unum omnis mea ſpectat oratio: quæ mihi ad ſpem obtinendæ veritatis graviſſima ſunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora.

Hanc enim, C. Cæſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente et diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concurſus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? Spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique teſtarer ipſum. Sic, cum et Deorum immortalium, et populi Romani, et ſenatus beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio. Quæ quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſæ maxime debilitatur loco; tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpe dixiſti,

quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia, minuat hanc perturbationem meam. Sed, antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum, valere, tamen ad hanc cauſam non ſine aliqua ſpe et cogitatione venerunt.

III. Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, et detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque cum huic iratum, tum ſibi amicum, cognoverant: cumque apud ipſum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen inſideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæſar, per fidem, et conſtantiam, et clementiam tuam, libera, ne reſidere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis et in præliis, quam in promiſſis et fide, firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare, voluiſti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, et placatum, Dejotari regis aræ focique viderunt.

Cum facile exorari, Cæſar, tum ſemel exorari, ſoles. Nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit. Quanquam cui ſunt inauditæ cum Dejotaro querelæ tuæ? Nunquam tu illum accuſaviſti ut hoſtem, ſed ut amicum officio parum functum, quod propenſior in Cn. Pompeii amicitiam fuiſſet, quam in tuam. Cui tamen ipſi regi veniam te daturum fuiſſe dicebas, ſi tum auxilia Pompeio, vel ſi etiam filium, miſiſſet, ipſe tamen excuſatione ætatis uſus eſſet. Itaque, cum maximis eum rebus liberares, perparvam amicitiæ culpam relinquebas.

Itaque non ſolum in eum non animadvertiſti, ſed omni metu liberaviſti; hoſpitem agnoviſti, regem reliquiſti. Neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. Is rex, quem ſenatus hoc nomine ſæpe honorificentiſſimis decretis

appellaviſſet, quique illum ordinem ab adoleſcentia graviſſimum ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos in media republica nati, ſemperque verſati.

IV. Cum audiret ſenatus conſentientis auctoritate arma ſumpta, conſulibus, prætoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus, rempublicam defendendam datam; movebatur animo, et vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam eſſe videbat: in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur. Maxime vero perturbatus eſt, ut audivit, conſules ex Italia profugiſſe; omneſque conſulares, (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam. Talibus enim nuntiis et rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri ſubſequebantur. Nihil ille de conditionibus tuis, nihil de ſtudio concordiæ et pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ cum ita eſſent, tamen uſque eo ſe tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati literæque venerunt.

Ignoſce, ignoſce, Cæſar, ſi ejus viri auctoritati rex Dejotarus ceſſit, quem nos omnes ſecuti ſumus: in quem cum Dii atque homines omnia ornamenta congeſſiſſent, tum tu ipſe plurima, et maxima. Neque enim, ſi tuæ res geſtæ cæterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amiſimus. Quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti ſenatus, quanti tui, quis ignorat? Tanto ille ſuperiores vicerat gloria, quanto tu omnibus præſtitiſti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, conſulatus, admirantes numerabamus; tuos enumerare non poſſumus.

V. Ad eum igitur rex Dejotarus venit, hoc miſero fatalique bello, quem antea juſtis hoſtilibuſque bellis adjuverat; quocum erat non hoſpitio ſolum, verum etiam familiaritate, conjunctus: et venit vel rogatus, ut amicus; vel arceſſitus, ut ſocius; vel evocatus, ut is, qui ſenatui parere didiciſſet: poſtremo

venit, ut ad fugientem, non ut ad inſequentem, id eſt, ad periculi, non ad victoriæ, ſocietatem. Itaque, Pharſalico prælio facto, a Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit. Vel officio, ſi quid debuerat, vel errori, ſi quid neſcierat, ſatis factum eſſe duxit: domum ſe contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit.

Ille exercitum Cn. Domitii, ampliſſimi viri, ſuis tectis et copiis ſuſtentavit: ille Epheſum ad eum, quem tu ex tuis fideliſſimum et probatiſſimum omnibus delegiſti, pecuniam miſit: ille iterum, ille tertio, auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum htereris: ille corpus ſuum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hoſtem eſſe duxit ſuum. Quæ quidem a te in eam partem accepta ſunt, C. Cæſar, ut eum ampliſſimo regis honore et nomine affeceris.

Is igitur non modo a te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interficere voluiſſe. Quod tu, niſi eum furioſiſſimum judicas, ſuſpicari profecto non potes. Ut enim omittam, cujus tanti ſceleris fuerit, in conſpectu Deorum penatium necare hoſpitem; cujus tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ, clariſſimum lumen extinguere; cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere; cujus tam inhumani et ingrati animi, a quo rex appellatus eſſet, in eum tyrannum inveniri: ut hæc omittam; cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma, contra ſe unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum cariſſimo filio, diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modo perfecto, ſed etiam cogitato?

VI. At, credo, hæc homo inconſultus et temerarius non videbat. Quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? Quanquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio et prudentia, quam fide, et religione vitæ, defendendum puto. Nota tibi eſt, C. Cæſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. Cui

porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides, non audita eſt? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum præſentis exitii, nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amentiſſimus; id vos et a viro optimo, et ab homine minime ſtulto, cogitatum eſſe confingitis.

At quam non modo non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidem. Cum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, et domum regis, hoſpitis tui, divertiſſes; locus erat quidam, in quo erant ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat. Huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipſo loco collocati. En crimen, en cauſa, cur regem fugitivus, dominum ſervus, accuſet. Ego mehercule, C. Cæſar, initio, cum eſt ad me iſta cauſa delata, Phidippum medicum, ſervum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab iſto adoleſcente eſſe corruptum; hac ſuſpicione ſum percuſſus: medicum indicem ſubornabit, finget videlicet aliquod crimen veneni. Etſi a veritate longe, tamen a conſuetudine criminandi non multum, res abhorrebat.

Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit, primo occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod, cum eſt factum, negari poteſt. Si palam te interemiſſet; omnium in ſe gentium non ſolum odia, ſed etiam arma, convertiſſet: ſi veneno; Jovis illius quidem hoſpitalis numen nunquam celare potuiſſet, homines fortaſſe celaviſſet. Quod igitur et occultius conari, et efficere cautius, potuit; id tibi, et medico callido, et ſervo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de inſidiis, celare te noluit? At quam feſtive crimen contexitur? Tua te, inquit, eadem quæ ſemper, fortuna ſervavit: negaviſti tum te inſpicere velle.

VII. Quid poſtea? an Dejotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimiſit exercitum? nullus erat alius inſidiandi locus? At eodem te, cum cœnaviſſes, rediturum dixeras; itaque feciſti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati

fuerant, retinere magnum fuit? Cum in convivio comiter et jucunde fuiſſes, tum illuc iviſti, ut dixeras. Quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam miſit ex Aſia; quæ Africanus, inſpectante exercitu, accepit. Quod cum præſens Dejotarus regio et animo et more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti.

Obſecro, Cæſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium, recordare. Num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderate, niſi quiete, niſi ex hominis graviſſimi et ſanctiſſimi diſciplina? Quid igitur cauſæ excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit, occidere?

In poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, cum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. Non video cauſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminoſe eſt. Cum, inquit, vomere te poſt cœnam velle dixiſſes, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant inſidiæ. At te eadem tua fortuna ſervavit: in cubiculum te ire malle dixiſti. Dii te perdant, fugitive: ita non modo nequam et improbus, ſed fatuus et amens es. Quid? ille ſigna ænea in inſidiis poſuerat, quæ e balneo in cubiculum transferri non poſſent?

Habes crimina inſidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conſcius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris habebat, a ſe dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi et inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, et C. Cæſarem, cui feciſſet inſidias? præſertim, cum is unus eſſet, qui poſſet de abſente ſe indicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conſcii, in vincula conjecit. Cum igitur eos vinciret, quos ſecum habebat; te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quæ illos ſcire dicis?

VIII. Reliqua pars accuſationis duplex fuit: una, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cum a te animo eſſet alieno; altera,

exercitum eum contra te magnum comparaſſe. De exercitu dicam breviter, ut cætera. Nunquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano poſſet; ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium et latrociniis tueretur, et imperatoribus noſtris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri poteſt.

At miſit ad Cælium neſcio quem; ſed eos, quos miſit, quod ire noluerunt, in vincula conjecit. Non quæro quam veriſimile ſit, aut non habuiſſe regem, quos mitteret; aut eos, quos miſiſſet, non paruiſſe; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius, quam necatos fuiſſe. Sed tamen, cum ad Cælium mittebat, utrum cauſam illam victam eſſe neſciebat, an Cælium iſtum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime noſtros homines novit, vel quia noſſet, vel quia non noſſet, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe. Veteres, credo, Cæſar: nihil ad tuum equitatum: ſed miſit ex iis, quos habuit, electos. Ait neſcio quem ex eo numero, ſervum judicatum. Non arbitror: non audivi: ſed in eo, etiam ſi accidiſſet, culpam regis nullam fuiſſe arbitrarer.

IX. Alieno autem a te animo fuit. Quomodo? Speravit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam, et fluminis. At eo ipſo tempore pecuniam dedit; exercitum aluit; ei, quem Aſiæ præfeceras, nulla in re defuit; tibi victori non ſolum ad hoſpitium, ſed ad periculum etiam, atque ad aciem, præſto fuit. Secutum eſt bellum Africanum. Graves de te rumores ſparſi; qui etiam furioſum illum Cælium excitaverunt. Quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus ſit, ſeſeque exſpoliare maluerit, quam tibi pecuniam non ſubminiſtrare. At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam Epheſumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, et celeriter ad ſe referrent. Itaque, cum eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſideri; de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententia, qua etiam nos habemus Latinum:

*Pereant amici, dum una inimici intercidant:* quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus, nunquam tamen dixiſſet: ipſe enim manſuetus; verſus immanis. Quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? Tibi porro inimicus cur eſſet, a quo, cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem et ſe, et filium ſuum, conſtitutos eſſe meminiſſet?

Quid deinde? furcifer quo progreditur? Ait, hac lætitia Dejotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in convivioque nudum ſaltaviſſe. Quæ crux huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii afferre? Dejotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium, vidit unquam? Omnes ſunt in illo regiæ virtutes; quod te, Cæſar, ignorare non arbitror: ſed præcipue ſingularis et admiranda frugalitas; etſi hoc verbo ſcio laudari reges non ſolere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, juſtum, ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt regiæ laudes: illa privata eſt. Ut volet quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam et temperantiam, virtutem eſſe maximam judico. Hæc in illo eſt ab ineunte ætate tum a cuncta Aſia, tum a magiſtratibus legatiſque noſtris, tum ab equitibus Romanis, qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta, et cognita.

Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen aſcendit: ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationeſque jungebat; ut non ſolum tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, et diligentiſſimus agricola et pecuarius, haberetur. Qui igitur adoleſcens, nondum tanta gloria præditus, nihil unquam niſi ſeveriſſime et graviſſime fecerit, is ea exiſtimatione, eaque ætate, ſaltavit?

X. Imitari potius, Caſtor, avi tui mores diſciplinamque debebas, quam optimo et clariſſimo viro, fugitivi ore, maledicere. Quod ſi ſaltatorem avum habuiſſes, neque eum virum, unde pudoris pudicitiæque exempla peterentur; tamen hoc

maledictum minime in illam ætatem conveniret. Quibus ille ſtudiis ab ineunte ætate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optime ut equis, uteretur; ea tamen illum cuncta, jam ætate exacta, defecerant. Itaque, Dejotarum cum plures in equum ſuſtuliſſent, quod hærere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. Hic vero adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quam ſe jactare? quam ſe oſtentare? quam nemini in illa cauſa ſtudio et cupiditate concedere? Cum vero, exercitu amiſſo, ego, qui pacis auctor ſemper fui, poſt Pharſalicum autem prælium ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum, ſed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod et ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, et patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quæ non impunitatem ſolum adepta ſit, ſed etiam accuſandi licentiam: calamitoſus Dejotarus, qui et ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit, non modo apud te, ſed etiam a ſuis, accuſetur. Vos veſtra ſecunda fortuna, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti?

XI. Sint ſane inimicitiæ, quæ eſſe non debebant. Rex enim Dejotarus veſtram familiam abjectam et obſcuram e tenebris in lucem evocavit. Quis tuum patrem ante, qui eſſet, quam cujus gener eſſet, audivit? Sed, quamvis ingrate et impie neceſſitudinis nomen repudiaritis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. Eſto: concedatur hæc quoque acerbitatis et odii magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitæ, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis, jura violentur? Servum ſollicitare verbis, ſpe promiſſiſque corrumpere, adducere domum, contra dominum armare; hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis, bellum nefarium indicere. Nam iſta corruptela ſervi, ſi non modo impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli parietes noſtram ſalutem, nullæ

leges, nulla jura cuſtodient. Ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impune evolare poteſt, contraque nos pugnare; fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus.

O tempora, O mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocaſſet, Scaurique ſervus ad eum clam domum veniſſet, et crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet; prehendi hominem juſſit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid interſit: etſi inique Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum remiſit, tu ab avo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adjutorem ſervum contra dominum repudiavit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti.

At ſemel iſte eſt corruptus a vobis? Nonne, cum eſſet productus, et cum tecum fuiſſet, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitium cœnabat, et hoc T. Torquato, optimo adoleſcente, ſe a te corruptum, tuis promiſſis in fraudem impulſum, eſſe confeſſus eſt?

XII. Quæ eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc urbem veniſti, ut hujus urbis jura et exempla corrumperes, domeſticaque immanitate inquinares? At quam acute collecta crimina? Bleſamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem ſcribere ſolebat, te in invidia eſſe: tyrannum exiſtimari: ſtatua inter reges poſita, animos hominum vehementer offenſos: plaudi tibi non ſolere. Nonne intelligis, Cæſar, ex urbanis malevolorum ſermunculis hæc ab iſtis eſſe collecta? Bleſamius tyrannum Cæſarem ſcriberet? multorum enim civium capita viderat: multos juſſu Cæſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas et everſas domos: armatis militibus refertum forum: quæ ſemper in civili victoria ſenſimus, ea te victore non vidimus.

Solus, inquam, es, C. Cæſar, cujus in victoria ceciderit

nemo, niſi armatus. Et quem nos liberi, in ſumma populi Romani libertate nati, non modo non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria, ducimus; is Bleſamio, qui vivit in regno, tyrannus videri poteſt? Nam de ſtatua quis queritur, una præſertim, cum tam multas videat? Valde enim invidendum eſt ejus ſtatuis, cujus tropæis non invidimus. Nam, ſi locus affert invidiam; nullus locus eſt, ad ſtatuam quidem, Roſtris clarior. De plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus unquam a te eſt, et nonnunquam, obſtupefactis hominibus, ipſa admiratione compreſſus eſt; et fortaſſe eo prætermiſſus, quia nihil vulgare te dignum videri poteſt.

XIII. Nihil a me arbitror prætermiſſum, ſed aliquid ad extremam cauſæ partem reſervatum. Id autem aliquid eſt, te ut plane Dejotaro reconciliet oratio mea. Non enim jam metuo, ne tu illi ſuccenſeas; illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicere: quod abeſt longiſſime, mihi crede, Cæſar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neque ſe a te multatum arbitratur; ſed, cum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuenda, quo minus a ſe, qui in altera parte fuiſſet, ea ſumeres, non recuſavit.

Etenim, ſi Antiochus Magnus ille, rex Aſiæ, cum, poſteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare juſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam, quæ eſt nunc noſtra provincia, amiſiſſet, dicere eſt ſolitus, Benigne ſibi a populo Romano eſſe factum, quod nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur; poteſt multo facilius ſe Dejotarus conſolari. Ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Cæſar, tribuiſti, cum et ipſi, et filio, nomen regium conceſſiſti. Hoc nomine retento, atque conſervato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de ſe ſenatus, imminutum putat: magno animo et erecto eſt, nec unquam ſuccumbet inimicis, ne fortunæ quidem.

Multa ſe arbitratur et peperiſſe ante factis, et habere in animo, atque virtute, quæ nullo modo poſſit amittere. Quæ enim

ſortuna, aut quis caſus, aut quæ tanta poſſit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? Ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per ætatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. Senatus vero judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romani literis monumentiſque conſignata ſunt, quæ unquam vetuſtas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, conſtantia? quæ omnes docti atque ſapientes ſumma, quidam etiam ſola, bona eſſe dixerunt; hiſque non modo ad bene, ſed etiam ad beate, vivendum contentam virtutem eſſe. Hæc ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiam amens) verum omnem tranquillitatem et quietem ſenectutis acceptam refert clementiæ tuæ.

XIV. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſollicitudine abſtraxerit: jubes enim eum bene ſperare, et bono eſſe animo. Quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere: memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meque tuis literis bene ſperare non fruſtra eſſe juſſum. Laboro equidem regis Dejotari cauſa, quocum mihi amicitiam reſpublica conciliavit, hoſpitium voluntas utriuſque conjunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam vero neceſſitudinem magna ejus officia in me, et in exercitum meum, effecerunt: ſed cum de illo laboro, tum de multis ampliſſimis viris, quibus ſemel ignotum a te eſſe oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum ſollicitudinem ſempiternam, nec accidere, ut quiſquam te timere incipiat eorum, qui ſemel a te ſint liberati timore. Non debeo, C. Cæſar, quod fieri ſolet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo miſericordiam tuam commovere poſſim: nihil opus eſt: occurrere ipſa ſolet ſupplicibus et calamitoſis, nullius oratione evocata.

Propone tibi duos reges, et id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto miſericordiæ, quod iracundiæ negaviſti. Multa ſunt tuæ clementiæ monumenta; ſed maxime eorum incolumitates, quibus ſalutem dediſti: quæ ſi in privatis glorioſa ſunt, multo magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit; ſociorum vero regum et amicorum, ſanctiſſimum.

XV. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum vero, et a te confirmatum, poſteris etiam ſuis tradituros eſſe confido. Corpora vero ſua pro ſalute regum ſuorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, et Bleſamius, et Antigonus, tibi nobiſque omnibus jam diu noti; eademque fide et virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus eſt ad te miſſus; tum regum amiciſſimi, tum tibi etiam, ut ſpero, probati. Exquire de Bleſamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras quidem cauſam omnem ſuſcipit, et criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam ſe a te in Dejotari tetrarchia pedem diſceſſiſſe: in primis finibus tibi ſe præſto fuiſſe dicit, uſque ad ultimos proſecutum: cum e balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe, cum illa munera inſpexiſſes cœnatus, cum in cubiculo recubuiſſes; eandemque aſſiduitatem tibi ſe præbuiſſe poſtridie. Quamobrem, ſi quid eorum, quæ objecta ſunt, cogitatum ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum judices. Quocirca, C. Cæſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe regibus, aut incolumem famam cum ſalute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt; alterum conſervare, clementiæ tuæ.

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA I.

I. ANTEQUAM de republica, Patres conſcripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter conſilium et profectionis et reverſionis meæ. Ego, cum ſperarem aliquando ad veſtrum conſilium auctoritatemque rempublicam eſſe revocatam, manendum mihi ſtatuebam, quaſi in vigilia quadam conſulari, ac ſenatoria. Nec vero uſquam diſcedebam, nec a republica dejiciebam oculos, ex eo die, quo in ædem Telluris convocati ſumus. In quo templo, quantum in me fuit, jeci fundamenta pacis; Athenienſiumque renovavi vetus exemplum: Græcum etiam verbum uſurpavi, quo tum in ſedandis diſcordiis erat uſa civitas illa; atque omnem memoriam diſcordiarum oblivione ſempiterna delendam cenſui.

Præclara tum oratio M. Antonii: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, et per liberos ejus, cum præſtantiſſimis civibus confirmata eſt. Atque his principiis reliqua conſentiebant. Ad deliberationes eas, quas habebat domi de republica, principes civitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: ſumma cum dignitate et conſtantia ad ea, quæ quæſita erant, reſpondebat: nihil tum, niſi quod erat notum omnibus, in C. Cæſaris commentariis reperiebatur.

Num qui exules reſtituti? unum aiebat, præterea neminem. Num immunitates datæ? nullæ, reſpondebat. Aſſentiri etiam

nos Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, voluit, ne qua tabula poſt idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficii, figeretur. Multa prætereo, eaque præclara: ad ſingulare enim M. Antonii factum feſtinat oratio. Dictaturam, quæ vim jam regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex republica ſuſtulit. De qua ne ſententias quidem diximus. Scriptum ſenatus-conſultum, quod fieri vellet, attulit: quo recitato, auctoritatem ejus ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eique ampliſſimis verbis per ſenatus-conſultum gratias egimus.

II. Lux quædam videbatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, ſed etiam regni timore, ſublato: magnumque pignus ab eo reipublicæ datum, ſe liberam civitatem eſſe velle, cum dictatoris nomen, quod ſæpe juſtum fuiſſet, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex republica ſuſtuliſſet. Liberatus cædis periculo paucis poſt diebus ſenatus: uncus impactus eſt fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaſerat. Atque hæc omnia communiter cum collega. Alia porro propria Dolabellæ: quæ, niſi collega abfuiſſet, credo eis fuiſſe futura communia. Nam, cum ſerperet in urbe infinitum malum, idque manaret in dies latius; iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; et quotidie magis magiſque perditi homines, cum ſui ſimilibus ſervis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animadverſio fuit Dolabellæ, cum in audaces ſceleratoſque ſervos, tum in impuros et nefarios liberos; taliſque everſio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe.

Ecce enim Kalendis Juniis, quibus ut adeſſemus, edixerat, mutata omnia: nihil per ſenatum, multa et magna per populum, et abſente populo, et invito. Conſules deſignati ſe audere negabant in ſenatum venire: patriæ liberatores urbe carebant ea, cujus a cervicibus jugum ſervile dejecerant: quos tamen ipſi conſules et in concionibus, et in omni ſermone, laudabant. Veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentiſſime

caverat, non ad conſervationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem novarum prædarum, incitabantur. Quæ cum audire mallem, quam videre, haberemque jus legationis liberum; ea mente diſceſſi, ut adeſſem Kalendis Januariis, quod initium ſenatus cogendi fore videbatur.

III. Expoſui, Patres conſcripti, profectionis conſilium: nunc reverſionis, quæ plus admirationis habet, breviter exponam. Cum Brunduſium, iterque illud, quod tritum in Græciam eſt, non ſine cauſa vitaviſſem, Kalendis Sextilibus veni Syracuſas, quod ab urbe ea tranſmiſſio in Græciam laudabatur. Quæ tamen urbs, mihi conjunctiſſima, plus una me nocte cupiens retinere, non potuit: veritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios adventus ſuſpicionis aliquid afferret, ſi eſſem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem: nec ita multum provectus, rejectus auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam.

Cumque intempeſta nox eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerii, comitis et familiaris mei, poſtridieque apud eundem, ventum expectans, manerem; municipes Rhegini complures ad me venerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonii concionem: quæ ita mihi placuit, ut, ea lecta, de reverſione primum cœperim cogitare. Nec ita multo poſt edictum Bruti affertur, et Caſſii: quod quidem mihi, fortaſſe quod eos etiam plus reipublicæ quam familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nuntiant, lætius) rem conventuram: Kalendis Sextilibus ſenatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis Galliis provinciis, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum.

IV. Tum vero tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, ut mihi nulli neque remi neque venti ſatisfacerent: non quo me ad tempus occurſurum putarem, ſed ne tardius, quam cuperem,

reipublicæ gratularer. Atque ego, celeriter Veliam devectus, Brutum vidi; quanto meo dolore, non dico. Turpe mihi ipſi videbatur, in eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet; et ibi velle tuto eſſe, ubi ille non poſſet. Neque vero illum ſimiliter, atque ipſe eram, commotum eſſe vidi. Erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conſcientia, nihil de ſuo caſu, multa de noſtro, querebatur.

Ex quo primum cognovi, quæ Kalendis Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio: qui quanquam parum erat (id enim ipſum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adjutus; tamen et Bruti teſtimonio (quo quid poteſt eſſe gravius?) et omnium prædicatione, quos poſtea vidi, magnam mihi videbatur gloriam conſecutus. Hunc igitur ut ſequerer, properavi, quem præſentes non ſunt ſecuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim ſperabam id, neque præſtare poteram) ſed ut, ſi quid mihi humanitus accidiſſet, (multa autem impendere videbantur præter naturam, præterque fatum) hujus tamen diei vocem teſtem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis. Quoniam utriuſque conſilii cauſam, Patres conſcripti, probatam vobis eſſe confido, prius quam de republica dicere incipio, pauca querar de heſterna M. Antonii injuria, cui ſum amicus; idque me nonnullo ejus officio debere eſſe, præ me ſemper tuli.

V. Quid tandem erat cauſæ, cur in ſenatum heſterno die tam acerbe cogerer? ſoluſne aberam? an non ſæpe minus frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam cauſam etiam Appium illum, et cæcum et ſenem, delatum eſſe, memoriæ proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur: quo in genere ſenatores deeſſe non ſolent. Coguntur enim non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratia: quod idem fit, cum de triumpho refertur. Ita ſine cura conſules ſunt, ut pene liberum ſit ſenatori non adeſſe. Qui cum mihi mos notus eſſet, cumque de via

languerem, et mihimet diſplicerem; miſi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracunde hoc quidem, et valde intemperanter. Cujus enim maleficii iſta pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publice ex ſenatus ſententia ædificatam domum? Quis autem unquam tanto damno ſenatorem coegit? aut quid eſt ultra pignus, aut multam? Qui ſi ſciſſet, quam ſententiam dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profecto de ſeveritate cogendi.

VI. An me cenſetis, Patres conſcripti, quod vos inviti ſecuti eſtis, decreturum fuiſſe, ut parentalia cum ſupplicationibus miſcerentur? ut inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? ut decernerentur ſupplicationes mortuo? Nihil dico, cui. Fuerit ille L. Brutus, qui et ipſe regio dominatu rempublicam liberavit, et ad ſimilem virtutem, et ſimile factum, ſtirpem jam prope in quingenteſimum annum propagavit: adduci tamen non poſſem, ut quemquam mortuum conjungerem cum immortalium religione: ut, cujus ſepulcrum nuſquam extet, ubi parentetur, ei publice ſupplicetur. Ego vero eam ſententiam dixiſſem, Patres conſcripti, ut me adverſus populum Romanum, ſi qui accidiſſet gravior reipublicæ caſus, ſi bellum, ſi morbus, ſi fames, facile poſſem defendere: quæ partim jam inſunt, partim timeo ne impendeant. Sed hoc ignoſcant Dii immortales velim, et populo Romano, qui id non probat, et huic ordini, qui decrevit invitus.

Quid de reliquis reipublicæ malis? licetne dicere? Mihi vero licet, et ſemper licebit, dignitatem tueri, mortem contemnere. Poteſtas modo veniendi in hunc locum ſit; dicendi periculum non recuſo. Atque utinam, Patres conſcripti, Kalendis Sextilibus adeſſe potuiſſem! non quo proſici potuerit aliquid; ſed ne unus modo conſularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus republica, inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines, ampliſſimis populi Romani beneficiis uſos, L. Piſonem ducem optimæ ſententiæ non

ſecutos. Idcircone nos populus Romanus conſulares fecit, ut in altiſſimo ampliſſimoque gradu dignitatis locati rempublicam pro nihilo haberemus? Non modo voce nemo L. Piſoni conſularis, ſed ne vultu quidem, aſſenſus eſt. Quænam (malum) eſt iſta voluntaria ſervitus? Fuerit quædam neceſſaria. Nec ego hoc ab omnibus iis deſidero, qui ſententiam loco conſulari dicunt. Alia cauſa eſt eorum, quorum ſilentio ignoſco; alia eorum, quorum vocem requiro: quos quidem doleo in ſuſpicionem populi Romani venire, non modo metûs, quod ipſum eſſet turpe, ſed alium alia de cauſa deeſſe dignitati ſuæ.

VII. Quare primum maximas gratias et habeo et ago L. Piſoni, qui non, quid efficere poſſet in republica, cogitavit, ſed quid ipſe facere deberet: deinde a vobis, Patres conſcripti, peto, ut, etiam ſi ſequi minus audebitis orationem atque auctoritatem meam, benigne tamen me, ut feciſtis adhuc, audiatis.

Primum igitur acta Cæſaris ſervanda cenſeo: non quo probem: quis enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maxime arbitror pacis et otii. Vellem adeſſet Antonius, modo ſine advocatis. Sed, ut opinor, licet ei minus valere: quod mihi heri per illum non licebat. Doceret me, vel potius vos, P. C. quemadmodum ipſe Cæſaris acta defenderet. An in commentariolis, et chirographis, et libellis, ſe uno auctore prolatis; ac ne prolatis quidem, ſed tantummodo dictis, acta Cæſaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi juſſa perpetuaſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur?

Equidem ſic exiſtimo: nihil tam eſſe in actis Cæſaris, quam leges Cæſaris. An, ſi cui quid ille promiſit, id erit fixum? quod idem non facere potuit, ut multis multa promiſſa non fecit: quæ tamen multo plura illo mortuo reperta ſunt, quam vivo beneficia per omnes annos tributa et data. Sed ea non muto, non moveo: ſummo etiam ſtudio præclara illius acta defendo. Pecunia utinam ad Opis maneret! cruenta illa quidem, ſed his temporibus, cum iis, quorum eſt, non redditur, neceſſaria: quanquam ea quoque ſit effuſa, ſi ita in actis fuit. Ecquid eſt, quod

tam proprie dici poſſit actum ejus, qui togatus in republica cum poteſtate imperioque verſatus ſit, quam lex? Quære acta Gracchi: leges Semproniæ proferentur. Quære Syllæ: Corneliæ. Quid? Cn. Pompeii tertius conſulatus in quibus actis conſtitit? nempe in legibus. A Cæſare ipſo ſi quæreres, quidnam egiſſet in urbe et toga; leges multas reſponderet ſe, et præclaras, tuliſſe: chirographa vero aut mutaret, aut non daret, aut, ſi dediſſet, non iſtas res in actis ſuis duceret. Sed ea ipſa concedo: quibuſdam in rebus etiam conniveo: in maximis vero rebus, id eſt legibus, acta Cæſaris diſſolvi, ferendum non puto.

VIII. Quæ lex melior, utilior, optima etiam republica ſæpius flagitata, quam ne prætoriæ provinciæ plus quam annum, neve plus quam biennium conſulares, obtinerentur? Hac lege ſublata, videnturne vobis acta Cæſaris ſervari? Quid? ea lege, quæ promulgata eſt de tertia decuria judicum, nonne omnes judiciariæ leges Cæſaris diſſolvuntur? Et vos acta Cæſaris defenditis, qui leges ejus evertitis? Niſi forte, ſi quid memoriæ cauſa retulit in libellum, id numerabitur in actis, et, quamvis iniquum et inutile ſit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Cæſaris non habebitur.

At quæ eſt iſta tertia decuria? Centurionum, inquit. Quid? iſti ordini judicatus lege Julia, etiam ante Pompeia, Aurelia, non patebat? Cenſus præfiniebatur, inquit. Non centurioni quidem ſolum, ſed equiti etiam Romano. Itaque viri fortiſſimi, atque honeſtiſſimi, qui ordines duxerunt, res et judicant, et judicaverunt. Non quæro, inquit, iſtos: quicunque ordinem duxit, judicet. At ſi ferretis, quicunque equo meruiſſet, quod eſt laudatius, nemini probaretis: in judice enim ſpectari et fortuna debet, et dignitas. Non quæro, inquit, iſta: addo etiam judices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim noſtri negant poſſe ſe ſalvos eſſe. O contumelioſum honorem iis, quos ad judicandum nec opinantes vocatis! hic enim eſt legis index, ut ii res in tertia decuria judicent, qui libere judicare non audeant. In quo quantus eſt error, Dii immortales! eorum,

qui iſtam legem excogitaverunt? Ut enim quiſque ſordidiſſimus videbitur, ita libentiſſime ſeveritate judicandi ſordes ſuas eluet; laborabitque, ut honeſtis decuriis potius dignus videatur, quam in turpes jure conjectus.

IX. Altera promulgata lex eſt, ut et de vi et de majeſtate damnati ad populum provocent, ſi velint. Hæc utrum tandem lex eſt, an legum omnium diſſolutio? Quis enim eſt hodie, cujus interſit iſtam legem manere? Nemo reus eſt iſtis legibus; nemo eſt, quem futurum putemus: armis enim geſta nunquam profecto in judicium vocabuntur. At res popularis. Utinam quidem vellet is aliquid eſſe populare! omnes enim jam cives de reipublicæ ſalute una et mente et voce conſentiunt. Quæ eſt igitur iſta cupiditas ejus legis ferendæ, quæ turpitudinem ſummam habeat, gratiam nullam? Quid enim turpius, quam qui majeſtatem populi Romani per vim minuerit, eum, damnatum judicio, ad eam ipſam vim reverti, propter quam ſit jure damnatus?

Sed quid plura de lege diſputo? quaſi vero id agatur, ut quiſquam provocet. Id agitur, id fertur, ne quis omnino unquam iſtis legibus reus fiat. Quis enim aut accuſator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, objici ſe multitudini conductæ velit? aut judex, qui reum damnare audeat, ut ipſe ad operas mercenarias ſtatim protrahatur? Non igitur provocatio iſta lege datur; ſed duæ maxime ſalutares leges quæſtioneſque tolluntur. Quid eſt aliud igitur adhortari adoleſcentes, ut turbulenti, ut ſeditioſi, ut pernicioſi cives velint eſſe? Quam autem ad reipublicæ peſtem furor tribunitius impelli non poterit, his duabus quæſtionibus, de vi et de majeſtate, ſublatis?

Quid, quod obrogatur legibus Cæſaris, quæ jubent, ei, qui de vi, itemque ei, qui majeſtatis damnatus ſit, aqua et igni interdici? quibus cum provocatio datur, nonne acta Cæſaris reſcinduntur? Quæ quidem ego, Patres conſcripti, qui illa nunquam probavi, ita conſervanda concordiæ cauſa arbitratus ſum, ut non modo, quas vivus Cæſar leges tuliſſet, infirmandas

hoc tempore non putarem; ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe et fixas videtis.

X. De exilio reducti a mortuo: civitas data non ſolum ſingulis, ſed nationibus, et provinciis univerſis, a mortuo: immunitatibus infinitis ſublata vectigalia a mortuo. Ergo hæc uno, verum optimo, auctore domo prolata defendimus: eas leges, quas ipſe, nobis inſpectantibus, recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur, iiſque legibus rempublicam contineri putabat, de provinciis, de judiciis, eas, inquam, Cæſaris leges nos, qui defendimus acta Cæſaris, evertendas putamus?

Ac de iis tamen legibus, quæ promulgatæ ſunt, ſaltem queri poſſumus; de iis, quæ jam latæ dicuntur, ne illud quidem licuit: illæ enim, nulla promulgatione, latæ ſunt ante quam ſcriptæ. Quærunt, quid ſit, cur aut ego, aut quiſquam veſtrum, Patres conſcripti, bonis tribunis plebis leges malas metuat. Paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui rempublicam religione defendant: vacui metu eſſe debemus. Quas tu mihi, inquit, interceſſiones, quas religiones? Eas ſcilicet, quibus reipublicæ ſalus continetur. Negligimus iſta, et nimis antiqua, et ſtulta, ducimus. Forum ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis locis collocabuntur.

Quid tum? Quod erit ita geſtum, id lex erit; et in æs incidi videbitis. Cedo illa legitima: *Conſules populum jure rogaverunt*; hoc enim a majoribus accepimus jus rogandi; *populuſque jure ſcivit*. Qui populus? iſne, qui excluſus eſt? quo jure? an eo, quod vi et armis omne ſublatum eſt? Atque ego hæc dico de futuris: quod eſt augurum, ante dicere ea, quæ violari poſſunt: quæ ſi facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus eſt integrum vobis. Demonſtro vitia: tollite. Denuntio vim, arma: removete.

XI. Iraſci vos quidem mihi, Dolabella, pro republica dicenti, non oportebit. Quanquam te quidem id facturum non arbitror: novi enim facilitatem tuam. Collegam tuum aiunt in hac ſua fortuna, quæ bona ipſi videtur; mihi, ne gravius quippiam

dicam, avorum et avunculi ſui conſulatum ſi imitaretur, fortunatior videretur: ſed eum iracundum audio eſſe factum. Video autem, quam ſit odioſum habere eundem iratum, et armatum, cum tanta præſertim gladiorum ſit impunitas. Sed proponam jus, ut opinor, æquum: quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, ſi quid in vitam ejus, aut in mores, contumelioſe dixero; quo minus mihi inimiciſſimus ſit, non recuſabo. Sin conſuetudinem meam, quam in republica ſemper habui, tenuero, id eſt, ſi libere, quæ ſentiam, de republica dixero; primum deprecor, ne iraſcatur: deinde, ſi hoc non impetro, peto, ut ſic iraſcatur, ut civi. Armis utatur, ſi ita neceſſe eſt, ut dicit, ſui defendendi cauſa: iis, qui pro republica, quæ ipſis viſa erunt, dixerint, iſta arma ne noceant. Quid hac poſtulatione dici poteſt æquius?

Quod ſi, ut a quibuſdam mihi ejus familiaribus dictum eſt, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem ejus, oratio graviter offendit, etiam ſi nulla ineſt contumelia; feremus amici naturam. Sed iidem illi ita mecum: Non idem tibi adverſario Cæſaris licebit, quod Piſoni ſocero. Et ſimul admonent quiddam, quod cavebimus: nec erit juſtior, Patres conſcripti, in ſenatum non veniendi morbi cauſa, quam mortis.

XII. Sed per Deos immortales! te enim intuens, Dolabella, qui es mihi cariſſimus, non poſſum de utriuſque veſtrum errore reticere. Credo enim vos, homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimoque contempta eſt; non opes violentas, et populo Romano minime ferendam potentiam; ſed caritatem civium, et gloriam, concupiſſe. Ea autem eſt gloria, laus recte factorum, magnorumque in rempublicam meritorum: quæ cum optimi cujuſque, tum etiam multitudinis, teſtimonio comprobatur.

Dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus eſſet, niſi te pauliſper eſſe expertum viderem. Quem potes recordari in vita illuxiſſe tibi diem lætiorem, quam cum, expiato foro,

diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, urbe incendio et cædis metu liberata, te domum recepiſti? Cujus ordinis, cujus generis, cujus denique fortunæ ſtudia tum laudi et gratulationi tuæ ſe non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus uti arbitrabantur, et gratias boni viri agebant, et tuo nomine gratulabantur. Recordare, quæſo, Dolabella, conſenſum illum theatri, cum omnes, earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offenſi, ſignificaverunt, ſe novo beneficio memoriam veteris doloris abjeciſſe. Hanc tu, P. Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, animo æquo potuiſti tantam dignitatem deponere?

XIII. Tu autem, M. Antoni, (abſentem enim appello) unum illum diem, quo in æde Telluris ſenatus fuit, non omnibus iis menſibus, quibus te quidam, multum a me diſſentientes, beatum putant, anteponis? Quæ fuit oratio de concordia? quanto metu veterani, quanta ſollicitudine civitas tum a te liberata eſt? Tuum collegam, depoſitis inimicitiis, oblitus auſpiciorum, te ipſo augure nuntiante, illo primum die collegam tibi eſſe voluiſti: tuus parvulus filius in Capitolium a te miſſus pacis obſes fuit. Quo ſenatus die lætior? quo populus Romanus? qui quidem nulla in concione unquam frequentior fuit. Tum denique liberati per viros fortiſſimos videbamur; quia, ut illi voluerant, libertatem pax ſequebatur. Proximo, altero, tertio, reliquis conſecutis diebus, non intermittebas quaſi donum aliquod quotidie afferre reipublicæ: maximum autem illud, quod dictaturæ nomen ſuſtuliſti. Hæc inuſta eſt a te, a te, inquam, mortuo Cæſari nota ad ignominiam ſempiternam. Ut enim, propter unius M. Manlii ſcelus, decreto gentis Manliæ, neminem patricium M. Manlium vocari licet; ſic tu, propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus ſuſtuliſti.

Num te, cum pro ſalute reipublicæ tanta geſſiſſes, fortunæ tuæ, num amplitudinis, num claritatis, num gloriæ, pœnitebat? Unde igitur ſubito tanta iſta mutatio? Non poſſum adduci, ut ſuſpicer, te pecunia captum. Licet, quod cuique libet,

loquatur: credere non eſt neceſſe. Nihil enim unquam in te ſordidum, nihil humile, cognovi. Quanquam ſolent domeſtici depravare nonnumquam: ſed novi firmitatem tuam. Atque utinam, ut culpam, ſic etiam ſuſpicionem vitare potuiſſes!

XIV. Illud magis vereor, ne, ignorans verum iter gloriæ, glorioſum putes, plus te unum poſſe, quam omnes; et metui a civibus tuis, quam diligi, malis. Quod ſi ita putas, totam ignoras viam gloriæ. Carum eſſe civem, bene de republica mereri, laudari, coli, diligi, glorioſum eſt: metui vero, et in odio eſſe, invidioſum, deteſtabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabulis, ipſi illi, qui, *Oderint dum metuant*, dixerit, pernicioſum fuiſſe. Utinam, Antoni, avum tuum meminiſſes! de quo tamen multa audiſti ex me ſæpiſſime. Putaſne illum immortalitatem mereri voluiſſe, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? Illa erat vita, illa ſecunda fortuna, libertate eſſe parem cæteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res avi tui proſperas, acerbiſſimum ejus diem ſupremum malim, quam L. Cinnæ dominatum, a quo ille crudeliſſime eſt interfectus.

Sed quid oratione te flectam? Si enim exitus C. Cæſaris efficere non poteſt, ut malis carus eſſe, quam metui, nihil cujuſquam proficiet nec valebit oratio. Quem qui beatum fuiſſe putant, miſerrimi ipſi ſunt. Beatus eſt nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria, interfici poſſit. Quare flecte te, quæſo, et majores tuos reſpice, atque ita guberna rempublicam, ut natum eſſe te cives tui gaudeant: ſine quo nec beatus, nec clarus, quiſquam eſſe omnino poteſt.

XV. Et populi quidem Romani judicia multa ambo habetis, quibus vos non ſatis moveri permoleſte fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium? quid populi verſus? quid Pompeii ſtatuæ plauſus infiniti? quid iis tribunis plebis, qui vobis adverſantur? parumne hæc ſignificant incredibiliter conſentientem populi Romani univerſi voluntatem? Quid?

Apollinarium ludorum plauſus, vel teſtimonia potius et judicia populi Romani parum magna vobis videbantur? O beatos illos, qui, cum adeſſe ipſis propter vim armorum non licebat, aderant tamen, et in medullis populi Romani ac viſceribus hærebant! Niſi forte Accio tum plaudi, et ſexageſimo poſt anno palmam dari putabatis, non Bruto: qui his ludis ita caruit, ut in illo apparatiſſimo ſpectaculo ſtudium populus Romanus tribuerit abſenti; deſiderium liberatoris ſui perpetuo plauſu et clamore lenierit.

Equidem is ſum, qui iſtos plauſus, cum a popularibus civibus tribuerentur, ſemper contempſerim: idemque cum a ſummis, mediis, infimis, cum denique ab univerſis hoc idem fit, cumque ii, qui ante ſequi populi conſenſum ſolebant, fugiunt; non plauſum illum, ſed judicium, puto. Sin hæc leviora vobis videntur, quæ ſunt graviſſima; num etiam hoc contemnitis, quod ſenſiſtis, tam caram populo Romano vitam A. Hirtii fuiſſe? Satis enim erat, probatum illum eſſe populo Romano, ut eſt; jucundum amicis, in quo vincit omnes; carum ſuis, quibus eſt cariſſimus: tantam tamen ſollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium, in quo meminimus? Certe in nullo. Quid igitur? hoc vos, per Deos immortales! quale ſit, non interpretamini? quid eos de veſtra vita cogitare cenſetis, quibus eorum, quos ſperant reipublicæ conſulturos, vita tam cara ſit?

Cepi, Patres conſcripti, reverſionis meæ fructum; quoniam ea dixi, ut, quicunque caſus conſecutus eſſet, extaret conſtantiæ meæ teſtimonium; et ſum a vobis benigne ac diligenter auditus. Quæ poteſtas ſi mihi ſæpius ſine meo veſtroque periculo fiet, utar: ſi minus, quantum potero, non tam mihi me, quam reipublicæ, reſervabo. Mihi fere ſatis eſt, quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc ſi quid acceſſerit, non tam mihi, quam vobis, reique publicæ, acceſſerit.

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA II.

I. QUONAM meo fato, Patres conſcripti, fieri dicam, ut nemo his annis viginti reipublicæ hoſtis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec vero neceſſe eſt a me quemquam nominari vobis, cum ipſi recordamini. Mihi pœnarum illi plus, quam optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere. Atque hoc in aliis minus mirabar. Nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius; omnes a me reipublicæ cauſa laceſſiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior quam L. Catilina, furioſior quam P. Clodius, viderere, ultro maledictis me laceſſiſti; tuamque a me alienationem, commendationem tibi ad impios cives fore putaviſti.

Quid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in ſenatu facillime de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis civibus bene geſtæ reipublicæ teſtimonium multis, mihi uni conſervatæ, dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt: quid enim plenius, quid uberius, quam mihi et pro me, et contra Antonium, dicere? Illud profecto eſt: non exiſtimavit, ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Cui prius quam de cæteris rebus reſpondeo, de amicitia, quam a me viola-

tam eſſe criminatus eſt, quod ego graviſſimum crimen judico, pauca dicam.

II. Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quando queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari et neceſſario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpe, ſed ætatis flore, collectam? non venirem contra injuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non jure prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum a te puto, ut te infimo ordini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, et liberos tuos nepotes Q. Fadii, libertini hominis, fuiſſe.

At enim te in diſciplinam meam tradideras: nam (ita dixiſti) domum meam ventitaras. Næ tu, ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ, conſuluiſſes. Sed nec feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuiſſet.

Auguratus petitionem mihi te conceſſiſſe dixiſti. O incredibilem audaciam! O impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me augurem a toto collegio expetitum Cn. Pompeius et Q. Hortenſius nominaverunt, (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec ſolvendo eras, nec te ullo modo, niſi everſa republica, incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non eſſet? aut tum, cum es factus, unam tribum ſine Curione ferre potuiſſes? cujus etiam familiares de vi condemnati ſunt, quod tui nimis ſtudioſi fuiſſent.

III. At beneficio ſum uſus tuo. Quo? quanquam illud ipſum, quod commemoras, ſemper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non ſatis gratus videri. Sed quo beneficio? quod me Brunduſii non occideris? Quem ipſe victor, qui tibi, ut tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſalvum eſſe voluiſſet, in Italiam ire juſſiſſet, eum tu occideres? Fac potuiſſe. Quod eſt aliud, Patres conſcripti, beneficium latronum, niſi ut commemorare poſſint, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerint? Quod ſi eſſet beneficium, nunquam ii, qui illum interfecerunt, a quo

erant ſervati, quos tu ipſe viros clariſſimos appellare ſoles, tantam eſſent gloriam conſecuti. Quale autem beneficium eſt, quod te abſtinueris nefario ſcelere? qua in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum a te, quam miſerum, id te impune facere potuiſſe.

Sed ſit beneficium, quandoquidem majus accipi a latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? An de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa querela, miſera quidem et luctuoſa, ſed mihi pro hoc gradu, in quo me ſenatus populuſque Romanus collocavit, neceſſaria, quid eſt dictum a me cum contumelia? quid non moderate? quid non amice? Quod quidem cujus temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abſtinere maledicto? præſertim cum tu reliquias reipublicæ diſſipaviſſes? cum domi tuæ turpiſſimo mercatu omnia eſſent venalia? cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ eſſent, et de te, et a te, latas confiterere? cum auſpicia augur, interceſſionem conſul, ſuſtuliſſes? cum eſſes fœdiſſime ſtipatus armatis? cum omnes impuritates pudica in domo quotidie ſuſciperes, vino luſtriſque confectus? At ego, tamquam mihi cum M. Craſſo contentio eſſet, quocum multæ et magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequiſſimo, de republica graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit.

IV. At etiam literas, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitavit, homo et humanitatis expers, et vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modo bonorum conſuetudinem noſſet, literas ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit, palamque recitavit? Quid eſt aliud, tollere e vita vitæ ſocietatem, quam tollere amicorum colloquia abſentium? Quam multa joca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata ſi ſint, inepta eſſe videantur? quam multa ſeria, neque tamen ullo modo divulganda?

Sit hoc inhumanitatis tuæ: ſtultitiam incredibilem videte.

Quid habes, quod mihi opponas, homo diſerte, ut Muſtellæ Tamiſio et Tironi Numiſio videris? qui cum hoc ipſo tempore ſtent cum gladiis in conſpectu ſenatus, ego quoque te diſertum putabo, ſi oſtenderis, quomodo ſis eos inter ſicarios defenſurus. Sed quid opponas tandem, ſi negem, me unquam iſtas literas ad te miſiſſe? quo me teſte convinces? an chirographo? in quo habes ſcientiam quæſtuoſam. Qui poſſis? ſunt enim librarii manu. Jam invideo magiſtro tuo, qui te tanta mercede, quantam jam proferam, nihil ſapere docuit.

Quid enim eſt minus, non dico oratoris, ſed hominis, quam id objicere adverſario, quod ille ſi verbo negarit, longius progredi non poſſit, qui objecerit? At ego non nego: teque in iſto ipſo convinco non inhumanitatis ſolum, ſed etiam amentiæ. Quod enim verbum in iſtis literis eſt non plenum humanitatis, officii, benevolentiæ? Omne autem crimen tuum eſt, quod de te in his literis non male exiſtimem; quod ſcribam tanquam ad civem, tanquam ad bonum virum, non tanquam ad ſceleratum, et latronem. At ego tuas literas, etſi jure poteram a te laceſſitus, tamen non proferam, quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere; adjuraſque, id te, invito me, non eſſe facturum: idque a me impetras. Quid enim me interponerem audaciæ tuæ; quam neque auctoritas hujus ordinis, neque exiſtimatio populi Romani, neque leges ullæ, poſſent coercere? Verumtamen quid erat, quod me rogares, ſi erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit eſſe: in quo ne ipſius quidem ulla poterat eſſe, lege lata.

V. Sed, cum mihi, Patres conſcripti, et pro me aliquid, et in M. Antonium multa dicenda ſint; alterum peto a vobis, ut me pro me dicentem, benigne; alterum ipſe efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiatis. Simul illud oro; ſi meam cum in omni vita, tum in dicendo, moderationem modeſtiamque cognoſtis, ne me hodie, cum iſti, ut provocavit, reſpondero, oblitum eſſe putetis mei. Non tractabo ut conſulem;

ne ille quidem me ut conſularem. Etſi ille nullo modo conſul, vel quod ita vivit, vel quod ita rempublicam gerit, vel quod ita factus eſt conſul: ego ſine ulla controverſia conſularis.

Ut igitur intelligeretis, qualem ipſe ſe conſulem profiteretur, objecit mihi conſulatum meum. Qui conſulatus verbo meus, Patres conſcripti, re veſter fuit: quid enim ego conſtitui, quid geſſi, niſi ex hujus ordinis conſilio, auctoritate, ſententia? Hæc tu homo ſapiens, non ſolum eloquens, apud eos, quorum conſilio ſapientiaque geſta ſunt, auſus es vituperare? Quis autem meum conſulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus eſt? cujus quidem tibi fatum, ſicuti C. Curioni, manet: quoniam id domi tuæ eſt, quod fuit illorum utrique fatale.

Non placet M. Antonio conſulatus meus. At placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis conſularibus, qui proxime mortuus eſt: placuit Q. Lutatio Catulo, cujus ſemper in hac republica vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni; M. Lepido, C. Piſoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenæ, qui tum erant conſules deſignati: placuit idem, quod conſularibus, M. Catoni; qui cum multa, vita excedens, providit, tum quod te conſulem non vidit. Maxime vero conſulatum meum Cn. Pompeius probavit: qui, ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus et gratulans, meo beneficio patriam ſe viſurum eſſe dixit. Sed quid ſingulos commemoro? frequentiſſimo ſenatui ſic placuit, ut eſſet nemo, qui mihi non, ut parenti, gratias ageret; qui non mihi vitam ſuam, liberos, fortunas, rempublicam, referret acceptam.

VI. Sed, quoniam illis, quos nominavi, tot ac talibus viris reſpublica orbata eſt; veniamus ad vivos, qui duo e conſulari numero reliqui ſunt. L. Cotta, vir ſummo ingenio, ſummaque prudentia, rebus iis geſtis, quas tu reprehendis, ſupplicationem decrevit verbis ampliſſimis; eique illi ipſi, quos modo nominavi, conſulares, ſenatuſque cunctus aſſenſus eſt: qui honos

poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini. L. Cæſar, avunculus tuus, qua oratione, qua conſtantia, qua gravitate, ſententiam dixit in ſororis ſuæ virum, vitricum tuum? Hunc tu cum auctorem et præceptorem omnium conſiliorum, totiuſque vitæ, debuiſſes habere; vitrici te ſimilem, quam avunculi, eſſe maluiſti. Hujus ego alienus conſiliis conſul uſus ſum: tu, ſororis filius, ecquid ad eum unquam de republica retuliſti? Ad quos refert? Dii immortales! ad eos ſcilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi ſunt.

Hodie non deſcendit Antonius. Cur? dat natalitia in hortis. Cui? neminem nominabo. Putate tum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitioſam! O impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! Tu, cum principem ſenatorem, civem ſingularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas; ad eos referas, qui ſuam rem nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet ſalutaris conſulatus, pernicioſus meus.

VII. Adeone pudorem cum pudicitia perdidiſti, ut hoc in eo templo dicere auſus ſis, in quo ego ſenatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præſidebat, conſulebam; tu homines perditiſſimos cum gladiis collocaviſti? At etiam auſus es (quid autem eſt, quod tu non audeas?) clivum Capitolinum dicere, me conſule, plenum ſervorum armatorum fuiſſe. Ut illa, credo, nefaria ſenatus-conſulta fierent, vim afferebam ſenatui. O miſerum, ſive illa tibi nota non ſunt, nihil enim boni noſti; ſive ſunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! Quis enim eques Romanus, quis, præter te, adoleſcens nobilis, quis ullius ordinis, qui ſe civem meminiſſet, cum ſenatus in hoc templo eſſet, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? Quanquam nec ſcribæ ſufficere, nec tabulæ nomina illorum capere, potuerunt. Etenim, cum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, conſciorum indiciis, ſua manu, voce pene literarum coacti, ſe urbem inflammare, cives trucidare, vaſtare Italiam, delere rempublicam, conſenſiſſe;

quis eſſet, qui ad ſalutem communem defendendam non excitaretur? præſertim cum ſenatus populuſque Romanus haberet ducem, qualis ſi qui nunc eſſet, tibi idem, quod illis accidit, contigiſſet. Ad ſepulturam corpus vitrici ſui negat a me datum. Hoc vero ne P. quidem Clodius dixit unquam: quem, quia jure ei fui inimicus, doleo a te jam omnibus vitiis eſſe ſuperatum. Quî autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam noſtram, te domi P. Lentuli eſſe educatum? an verebare, ne non putaremus natura te potuiſſe tam improbum evadere, niſi acceſſiſſet etiam diſciplina?

VIII. Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipſe pugnares; ut non modo non cohærentia inter ſe diceres, ſed maxime disjuncta, atque contraria? ut non tanta mecum, quanta tecum, tibi eſſet contentio? Vitricum tuum in tanto fuiſſe ſcelere, fatebare; pœna affectum querebare. Ita, quod proprie meum eſt, laudaſti; quod totum ſenatus eſt, reprehendiſti. Nam comprehenſio ſontium, mea; animadverſio, ſenatus fuit. Homo diſertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a ſe; eos, apud quos dicit, vituperari.

Jam illud cujus eſt, non dico audaciæ, (cupit enim ſe audacem dici) ſed, quod minime vult, ſtultitiæ, qua vincit omnes; clivi Capitolini mentionem facere, cum inter ſubſellia noſtra verſentur armati? cum in hac cella Concordiæ, O Dii immortales! in qua, me conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati ſtent? Accuſa ſenatum: accuſa equeſtrem ordinem, qui tum cum ſenatu copulatus fuit: accuſa omnes ordines, omnes cives, dum confiteare, hunc ordinem, hoc ipſo tempore, ab Ithyreis circumſederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, ſed qui tantam rerum repugnantiam non videas: nihil profecto ſapis. Quid eſt enim dementius, quam, cum ipſe reipublicæ pernicioſa arma ceperis, objicere alteri ſalutaria?

At etiam quodam loco facetus eſſe voluiſti. Quam id, Dii

boni! te non decebat? In quo eſt tua culpa nonnulla: aliquid enim ſalis ab uxore mima trahere potuiſti. *Cedant arma togæ.* Quid? tum nonne ceſſerunt? At poſtea tuis armis ceſſit toga. Quæramus igitur, utrum melius fuerit; libertati populi Romani ſceleratorum arma, an libertatem noſtram armis tuis, cedere. Nec vero tibi de verſibus reſpondebo: tantum dicam breviter, neque illos, neque ullas te omnino literas, noſſe: me nec reipublicæ nec amicis unquam defuiſſe, et tamen omni genere monumentorum meorum perfeciſſe operis ſubſecivis, ut meæ vigiliæ, meæque literæ, et juventuti utilitatis, et nomini Romano laudis, aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis; ad majora veniamus.

IX. P. Clodium meo conſilio interfectum eſſe dixiſti. Quidnam homines putarent, ſi tum occiſus eſſet, cum tu illum in foro, inſpectante populo Romano, gladio ſtricto inſecutus es; negotiumque tranſegiſſes, niſi ille ſe in ſcalas tabernæ librariæ conjeciſſet, hiſque oppilatis impetum tuum compreſſiſſet? Quod quidem ego faviſſe me tibi, fateor; ſuaſiſſe, ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui: prius enim rem tranſegit, quam eum quiſquam facturum id ſuſpicaretur. At ego ſuaſi. Scilicet is animus erat Milonis, ut prodeſſe reipublicæ ſine ſuaſore non poſſet. At lætatus ſum. Quid ergo? in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum triſtem eſſe oportebat?

Quanquam de morte P. Clodii fuit quæſtio non ſatis prudenter illa quidem conſtituta. Quid enim attinebat nova lege quæri de eo, qui hominem occidiſſet, cum eſſet legibus quæſtio conſtituta? Quæſitum eſt tamen. Quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit; id tot annis poſt tu es inventus, qui diceres? Quod vero dicere auſus es, idque multis verbis, opera mea Pompeium a Cæſaris amicitia eſſe disjunctum, ob eamque cauſam mea culpa civile bellum eſſe natum; in eo non tu quidem tota re, ſed, quod maximum eſt, temporibus, erraſti.

X. Ego, M. Bibulo, præſtantiſſimo cive, conſule, nihil prætermiſi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium a

Cæſaris conjunctione avocarem. In quo Cæſar fuit felicior: ipſe enim Pompeium a mea familiaritate disjunxit. Poſtea vero quam ſe totum Pompeius Cæſari tradidit, quid ego illum ab eo diſtrahere conarer? Stulti erat ſperare; ſuadere impudentis.

Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim: ea velim reprehendas, ſi potes. Unum, ne quinquennii imperium Cæſari prorogaretur: alterum, ne pateretur ferri, ut abſentis ejus ratio haberetur. Quorum ſi utrumvis perſuaſiſſem; in has miſerias nunquam incidiſſemus. Atque idem cum jam omnes opes, et ſuas, et populi Romani, Pompeius ad Cæſarem detuliſſet, ſeroque eadem ſentire cœpiſſet, quæ ego ante multo præviderain, inferrique patriæ bellum nefarium viderem, pacis, concordiæ, compoſitionis, auctor eſſe non deſtiti: meaque illa vox eſt nota multis, *Utinam, Pompei, cum C. Cæſare ſocietatem aut nunquam coiſſes, aut nunquam diremiſſes! fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ.* Hæc mea, M. Antoni, ſemper et de Pompeio, et de republica, conſilia fuerunt. Quæ ſi valuiſſent, reſpublica ſtaret; tu tuis flagitiis, egeſtate, infamia, concidiſſes.

XI. Sed hæc vetera: illud vero recens, Cæſarem meo conſilio interfectum. Jam vereor, Patres conſcripti, ne, quod turpiſſimum eſt, prævaricatorem mihi appoſuiſſe videar, qui me non ſolum meis laudibus ornaret, ſed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in iſtius glorioſiſſimi facti conſcientia nomen audivit? cujus autem, qui in eo numero fuiſſet, nomen eſt occultatum? Occultatum dico? cujus non ſtatim divulgatum? Citius dixerim jactaſſe ſe aliquos, ut fuiſſe in ea ſocietate viderentur, qui ſocii non fuiſſent, quam ut quiſquam celare vellet.

Quam veriſimile porro eſt, in tot hominibus, partim obſcuris, partim adoleſcentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuiſſe? Etenim, ſi auctores ad liberandam patriam deſiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur, his majoribus orti, ab alienis potius

conſilium peterent, quam a ſuis? et foris potius, quam domo? Quid? C. Caſſius, in ea familia natus, quæ non modo dominatum, ſed ne potentiam quidem, cujuſquam ferre potuit, me auctorem, credo, deſideravit: qui etiam ſine his clariſſimis viris hanc rem in Cilicia ad oſtium fluminis Cydni confeciſſet, ſi ille ad eam ripam, quam conſtituerat, non ad contrariam, naves appuliſſet. Cn. Domitium non patris interitus, clariſſimi viri, non avunculi mors, non ſpoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, ſed mea auctoritas, excitavit. An C. Trebonio ego perſuaſi, cui ne ſuadere quidem auſus eſſem? Quo etiam majorem ei reſpublica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiæ præpoſuit; depulſorque dominatus, quam particeps, eſſe maluit. An L. Tullius Cimber me eſt auctorem ſecutus? quem ego magis feciſſe illam rem ſum admiratus, quam facturum putavi: admiratus ſum autem ob eam cauſam, quod, immemor beneficiorum, memor patriæ fuiſſet. Quid duos Servilios, Caſcas dicam, an Ahalas? et hos auctoritate mea cenſes excitatos potius, quam caritate reipublicæ? Longum eſt perſequi cæteros: idque reipublicæ præclarum fuiſſe tam multos, ipſisglorioſum.

XII. At, quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæſare interfecto, inquit, ſtatim cruentum alte extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem eſt gratulatus. Cur mihi potiſſimum? Quod ſciebam? Vide, ne illa cauſa fuerit appellandi me, quod, cum rem geſſiſſet conſimilem rebus iis, quas ipſe geſſeram, me potiſſimum teſtatus eſt, ſe æmulum mearum laudum extitiſſe. Tu autem omnium ſtultiſſime non intelligis, ſi id, quod me arguis, voluiſſe interfici Cæſarem, crimen ſit; etiam, lætatum eſſe morte Cæſaris, crimen eſſe? Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti, et probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum? Ecquis eſt igitur, te excepto, et iis qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? Omnes ergo in culpa.

Etenim omnes boni, quantum in ipſis fuit, Cæſarem occiderunt: aliis conſilium, aliis animus, aliis occaſio defuit; voluntas nemini.

Sed ſtuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. Sic enim dixit, *M. Brutus, quem ego honoris cauſa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamavit: ex quo intelligi debet, eum conſcium fuiſſe.* Ergo ego ſceleratus appellor a te, quem tu ſuſpicatum aliquid ſuſpicaris; ille, qui ſtillantem præ ſe pugionem tulit, is a te honoris cauſa nominatur? Eſto: ſit in verbis tuis hic ſtupor. Quanto in rebus ſententiiſque major? Conſtitue hoc, conſul, aliquando; Brutorum, C. Caſſii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquorum, quam velis eſſe cauſam. Edormi crapulam, inquam, et exhala. An faces admovendæ ſunt, quæ te excitent, tantæ cauſæ indormientem? Nunquamne intelligis, ſtatuendum tibi eſſe, utrum illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ ſint, an vindices libertatis?

XIII. Attende enim pauliſper, cogitationemque ſobrii hominis punctum temporis ſuſcipe. Etenim ego, qui ſum illorum, ut ipſe fateor, familiaris, ut a te arguor, ſocius; nego quidquam eſſe medium: confiteor eos, niſi liberatores populi Romani conſervatoreſque reipublicæ ſint, plus quam ſicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quam ſuum, occidere. Tu, homo ſapiens, et conſiderate, quid dicis? ſi parricidæ; cur honoris cauſa a te ſunt et in hoc ordine, et apud populum Romanum, ſemper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab urbe plus quam decem dies abſuiſſet? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciæ Caſſio et Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo judicio ſint; quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe.

Quid eſt? num conturbo te? Non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc eſt ſumma

concluſionis meæ: Quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis digniſſimos judicatos. Itaque jam retexo orationem meam: ſcribam ad illos, ut, ſi qui forte, quod a te mihi objectum eſt, quærent, ſitne verum; ne cui negent. Etenim vereor, ne aut, celatum me ab ipſis, illis non honeſtum; aut, invitatum refugiſſe, mihi ſit turpiſſimum. Quæ enim res unquam, pro ſancte Jupiter! non modo in hac urbe, ſed in omnibus terris, eſt geſta major? quæ glorioſior? quæ commendatior erit hominum memoriæ ſempiternæ? In hujus me conſilii ſocietatem, tanquam in equum Trojanum, cum principibus includis? non recuſo.

Ago etiam gratias, quoquo animo facis: tanta enim res eſt, ut invidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas, et relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo acceſſerint, non affari atque appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, cum eos adſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ vero tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria proſequantur? Tu vero adſcribe me talem in numerum.

XIV. Sed unam rem vereor, ne non probes. Si enim fuiſſem, non ſolum regem, ſed regnum etiam, de republica ſuſtuliſſem: et, ſi meus ſtylus ille fuiſſet, ut dicitur, mihi crede, non ſolum unum actum, ſed totam fabulam, confeciſſem. Quanquam, ſi interfici Cæſarem voluiſſe crimen eſt, vide, quæſo, Antoni, quid tibi futurum ſit, quem et Narbone hoc conſilium cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt; et ob ejus conſilii ſocietatem, cum interficeretur Cæſar, tum te a Trebonio vidimus ſevocari. Ego autem (vide quam tecum agam non inimice) quod bene cogitaſti aliquando, laudo; quod non indicaſti, gratias ago; quod non feciſti, ignoſco: virum res illa quærebat.

Quod ſi te in judicium quis adducat, uſurpetque illud Caſſianum, *Cui bono fuerit*; vide, quæſo, ne hæreas. Quanquam

illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui ſervire nolebant; tibi tamen præcipue, qui non modo non ſervis, ſed etiam regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti: qui per eaſdem tabulas innumerabilem pecuniam diſſipaviſti: ad quem e domo Cæſaris tam multa delata ſunt: cujus domus quæſtuoſiſſima eſt falſorum commentariorum et chirographorum officina; agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagitioſiſſimæ nundinæ. Etenim quæ res egeſtati et æri alieno tuo, præter mortem Cæſaris, ſubvenire potuiſſet?

Neſcio quid conturbatus eſſe videris. Nunquid ſubtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu: nemo credet unquam: non eſt tuum de republica bene mereri: habet illius pulcherrimi facti clariſſimos viros reſpublica auctores: ego te tantum gaudere dico; feciſſe non arguo. Reſpondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis reſpondendum eſt.

XV. Caſtra mihi Pompeii, atque illud omne tempus, objeciſti. Quo quidem tempore ſi, ut dixi, meum conſilium auctoritaſque valuiſſet; tu hodie egeres, nos liberi eſſemus, reſpublica non tot duces et exercitus amiſiſſet. Fateor enim, me, cum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mœſtitia fuiſſe, quanta cæteri optimi cives, ſi idem providiſſent, fuiſſent. Dolebam, dolebam, Patres conſcripti, rempublicam, veſtris quondam meiſque conſiliis conſervatam, brevi tempore eſſe perituram. Neque vero eram tam indoctus, ignaruſque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem; quæ me manens conficeret angoribus, dimiſſa moleſtiis omnibus liberaſſet. Illos ego præſtantiſſimos viros, lumina reipublicæ, vivere volebam, tot conſulares, tot prætorios, tot honeſtiſſimos ſenatores, omnem præterea florem nobilitatis ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui ſi viverent, quamvis iniqua conditione pacis, (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) rempublicam hodie teneremus. Quæ ſententia ſi valuiſſet, ac non ii maxime mihi, quorum ego vitæ conſulebam, ſpe victoriæ elati, obſtitiſſent; ut alia omittam, tu certe

nunquam in hoc ordine, vel potius nunquam in hac urbe, manſiſſes.

At vero Cn. Pompeii voluntatem a me abalienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut ſermones, aut conſilia, contulit ſæpius? quod quidem erat magnum, de ſumma re diſſentientes, in eadem conſuetudine amicitiæ permanere. Sed et ego, quid ille, et contra ille, quid ego ſentirem et ſpectarem, videbat. Ego incolumitati civium primum, ut poſtea dignitati poſſemus; ille præſenti dignitati potius conſulebat. Quod autem habebat uterque quod ſequeretur, idcirco tolerabilior erat noſtra diſſenſio. Quid vero ille conſularis vir, ac pene divinus, de me ſenſerit, ſciunt qui eum de Pharſalica fuga Paphum proſecuti ſunt. Nunquam ab eo mentio de me, niſi honorifica, niſi plena amiciſſimi deſiderii, cum me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperaviſſe meliora. Et ejus viri nomine me inſectari audes, cujus me amicum, te ſectorem, eſſe fateare?

XVI. Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuiſti. Ne jocis quidem reſpondebo, quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti. Erant quidem illa caſtra plena curæ: veruntamen homines, quamvis in turbidis rebus ſint, tamen, ſi modo homines ſunt, interdum animis relaxantur. Quod autem idem mœſtitiam meam reprehendit, idem jocum; magno argumento eſt, me in utroque fuiſſe moderatum.

Hereditates mihi negaſti venire. Utinam hoc tuum verum crimen eſſet! plures amici mei et neceſſarii viverent. Sed quî iſtuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H-S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quanquam in hoc genere fateor feliciorem eſſe te. Me nemo, niſi amicus, fecit heredem, ut cum illo commodo, ſi quod erat, animi quidam dolor jungeretur; te is, quem tu vidiſti nunquam, L. Rubrius Caſſinas, fecit heredem. Et quidem vide, quam te amarit is, qui, albus aterve fueris, ignorans, fratris filium præteriit: Q. Fufii, honeſtiſſimi equitis Romani, ſuique amiciſſimi, quem palam heredem ſemper factitarat, ne nomen quidem perſcripſit; te, quem nunquam

viderat, ac nunquam ſalutaverat, fecit heredem. Velim mihi dicas, niſi moleſtum eſt, L. Turſelius qua facie fuerit, qua ſtatura, quo municipio, qua tribu. Nihil ſcio, inquies, niſi quæ prædia habuerit. Igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alieniſſimorum hominum, ejectis veris heredibus, tanquam heres eſſet, invaſit. Quanquam hoc maxime admiratus ſum, mentionem te hereditatum auſum eſſe facere, cum ipſe hereditatem patris non adiſſes.

XVII. Hæc ut colligeres, homo amentiſſime, tot dies in aliena villa declamaſti? Quanquam tu quidem, ut tui familiariſſimi dictitant, vini exhalandi, non ingenii acuendi, cauſa declamas. Et vero adhibes joci cauſa magiſtrum, ſuffragio tuo, et compotorum tuorum, rhetorem: cui conceſſiſti, ut in te, quæ vellet, diceret. Salſum omnino hominem! ſed materia facilis eſt in te, et in tuos, dicta dicere. Vide autem, inter te et avum tuum quid interſit. Ille ſenſim dicebat, quod cauſæ prodeſſet; tu curſim dicis aliena.

At quanta merces rhetori data eſt? Audite, audite, Patres conſcripti, et cognoſcite reipublicæ vulnera. Duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori aſſignaſti, et quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil ſapere diſceres. Num etiam hoc, homo audaciſſime, ex Cæſaris commentariis? Sed dicam alio loco et de Leontino agro, et de Campano: quos iſte agros, ereptos reipublicæ, turpiſſimis poſſeſſoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus ſatis reſpondi, de ipſo emendatore et correctore noſtro quædam dicenda ſunt. Nec enim omnia effundam, ut, ſi ſæpius decertandum ſit, ut erit, ſemper novus veniam: quam facultatem mihi multitudo iſtius vitiorum peccatorumque largitur. Viſne igitur te inſpiciamus a puero? Sic opinor: a principio ordiamur.

XVIII. Teneſne memoria, prætextatum te decoxiſſe? Patris, inquies, iſta culpa eſt. Concedo: etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod ſediſti in quatuordecim

ordinibus, cum eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non ſuo, decoxiſſet.

Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem togam reddidiſti. Primo vulgare ſcortum: certa flagitii merces, nec ea parva: ſed cito Curio intervenit, qui te a meretricio quæſtu abduxit; et, tanquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili et certo locavit.

Nemo unquam puer, emptus libidinis cauſa, tam fuit in domini poteſtate, quam tu in Curionis. Quoties te pater ejus domo ſua ejecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte ſocia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere: quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Sciſne me de rebus mihi notiſſimis dicere? Recordare tempus illud, cum pater Curio mœrens jacebat in lecto: filius, ſe ad pedes meos proſternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem: tantum enim ſe pro te interceſſiſſe. Ipſe autem amore ardens confirmabat, quod deſiderium tui diſcidii ferre non poſſet, ſe in exilium eſſe iturum.

Quo ego tempore tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedavi, vel potius ſuſtuli. Patri perſuaſi, ut æs alienum filii diſſolveret; redimeret adoleſcentem, ſumma ſpe et animi et ingenii præditum, rei familiaris facultatibus; eumque tua non modo familiaritate, ſed etiam congreſſione, patrio jure et poteſtate prohiberet. Hæc tu cum per me acta meminiſſes; niſi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare auſus eſſes?

XIX. Sed jam ſtupra et flagitia omittam: ſunt quædam, quæ honeſte non poſſum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admiſiſti, quæ a verecundo inimico audire non poſſes. Sed reliquum vitæ curſum videte: quem quidem celeriter perſtringam: ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis reipublicæ miſeriis fecit, et ea, quæ quotidie facit, feſtinat animus. Quæ peto ut, quanquam multo notiora vobis quam mihi ſunt,

tamen, ut facitis, attente audiatis. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio ſolum rerum, ſed etiam recordatio. Tametſi incidamus oportet media, ne nimis ſero ad extrema veniamus.

Intimus erat in tribunatu Clodio; qui ſua erga me beneficia commemorat: ejus omnium incendiorum fax. Cujus etiam domi quiddam jam tum molitus eſt: quid dicam, ipſe optime intelligit. Inde itum Alexandriam contra ſenatus auctoritatem, contra religionem. Sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectiſſime facere poſſet. Qui tum inde reditus, aut qualis? Prius in ultimam Galliam ex Ægypto, quam domum. Quæ autem erat domus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neque erat uſquam tua. Domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres, præter unum Miſenum, quod cum ſociis tanquam Siſaponem tenebas?

XX. Veniſti e Gallia ad quæſturam petendam. Aude dicere, te prius ad parentem tuam veniſſe, quam ad me. Acceperam enim jam ante Cæſaris literas, ut mihi ſatisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem ſum te paſſus de gratia. Poſtea cuſtoditus ſum a te, tu a me obſervatus in petitione quæſturæ. Quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere: cumque eam rem tua ſponte conarere, non impulſu meo; tamen ita prædicabas, te non exiſtimare, niſi illum interfeciſſes, unquam mihi pro tuis in me injuriis ſatis eſſe facturum. In quo demiror, cur Milonem impulſu meo rem illam egiſſe dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem nunquam ſim adhortatus. Quanquam, ſi in eo perſeverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam.

Quæſtor es factus. Deinde continuo ſine ſenatus-conſulto, ſine ſorte, ſine lege, ad Cæſarem cucurriſti: id enim unum in terris, egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium eſſe ducebas. Ibi te cum et illius largitionibus, et tuis rapinis, expleviſſes, (ſi hoc eſt explere, quod ſtatim

effundas) advolaſti egens ad tribunatum, ut in eo magiſtratu, ſi poſſes, viri tui ſimilis eſſes.

XXI. Accipite nunc, quæſo, non ea, quæ ipſe in ſe atque in domeſticum dedecus impure atque intemperanter, ſed quæ in nos fortunaſque noſtras, id eſt in univerſam rempublicam, impie ac nefarie fecerit. Ab hujus enim ſcelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum, L. Lentulo, C. Marcello, conſulibus, Kalendis Januar. labentem et prope cadentem rempublicam fulcire cuperetis, ipſique C. Cæſari, ſi ſana mente eſſet, conſulere velletis; tum iſte venditum atque emancipatum tribunatum conſiliis veſtris oppoſuit, cervicesque ſuas ei ſubjecit ſecuri, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit ſenatus, et quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hoſtem togatum decerni eſt ſolitum more majorum. Et tu apud Patres conſcriptos contra me dicere auſus es, cum ab hoc ordine ego conſervator eſſem, tu hoſtis, reipublicæ judicatus? Commemoratio illius tui ſceleris intermiſſa eſt, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Romani nomen extabit, (quod quidem erit, ſi per te licuerit, ſempiternum) tua illa peſtifera interceſſio nominabitur.

Quid cupide a ſenatu, quid temere fiebat, cum tu, unus, adoleſcens, univerſum ordinem decernere de ſalute reipublicæ prohibuiſti? neque id ſemel, ſed ſæpius? neque tu tecum de ſenatus auctoritate agi paſſus es? Quid autem agebatur, niſi ne delere et evertere rempublicam funditus velles, cum te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens ſenatus agendo, de vendita atque addicta ſententia movere potuit? Tum illud, multis rebus ante tentatis, neceſſario tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. Tum contra te dedit arma hic ordo conſulibus, reliquiſque imperiis et poteſtatibus: quæ non effugiſſes, niſi te ad arma Cæſaris contuliſſes.

XXII. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæſari,

omnia perturbare cupienti, cauſam belli contra patriam inferendi dediſti. Quid enim aliud ille dicebat? quam cauſam dementiſſimi ſui conſilii et facti afferebat, niſi quod interceſſio neglecta, jus tribunitium ſublatum, circumſcriptus a ſenatu eſſet Antonius? Omitto quam hæc falſa, quam levia: præſertim cum omnino nulla cauſa juſta cuiquam eſſe poſſit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæſare: tibi certe confitendum eſt, cauſam pernicioſiſſimi belli in perſona tua conſtitiſſe. O miſerum te, ſi intelligis! miſeriorem, ſi non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei ne poſteritatem quidem omnium ſeculorum unquam immemorem fore, conſules ex Italia excuſſos, cumque his Cn. Pompeium, qui imperii populi Romani decus ac lumen fuit; omnes conſulares, qui per valetudinem exſequi cladem illam fugamque potuiſſent; prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem ſenatus, omnem ſobolem juventutis, unoque verbo rempublicam expulſam, atque exterminatam ſuis ſedibus!

Ut igitur in ſeminibus eſt cauſa arborum et ſtirpium, ſic hujus luctuoſiſſimi belli ſemen tu fuiſti. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos: interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives: eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta eſt: afflixit Antonius. Omnia denique, quæ poſtea vidimus, (quid autem mali non vidimus?) ſi recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, ſic iſte huic reipublicæ, cauſa belli, cauſa peſtis atque exitii fuit. Reliquæ partes tribunatus principio ſimiles: omnia perfecit, quæ ſenatus, ſalva republica ne fieri poſſent, perfecerat. Cujus tamen ſcelus in ſcelere cognoſcite.

XXIII. Reſtituebat multos calamitoſos: in his patrui nulla mentio. Si ſeverus; cur non in omnes? ſi miſericors; cur non in ſuos? Sed omitto cæteros. Licinium Denticulam, de alea condemnatum, colluſorem ſuum, reſtituit: quaſi vero ludere cum condemnato non liceret: ſed ut, quod ille in alea perdiderat, beneficio legis diſſolveret. Quam attuliſti rationem

populo Romano, cur eum reſtitui oporteret? Abſentem credo in reos relatum, rem indicta cauſa judicatam: nullum fuiſſe de alea lege judicium: vi oppreſſum, et armis: poſtremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia judicium eſſe corruptum. Nihil horum. At vir bonus, et republica dignus. Nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo vis, ſi ita eſſet, ignoſcerem. Hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ eſt de alea, condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſime ſtudium ſuum ipſe profitetur?

In eodem vero tribunatu, cum Cæſar, in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet; quæ fuit ejus peragratio itinerum? luſtratio municipiorum? Scio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari, eaque, quæ dico, dicturuſque ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui. Notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ. Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus?

XXIV. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis: lictores laureati antecedebant: inter quos, aperta lectica, mima portabatur; quam ex oppidis municipales, homines honeſti, obviam neceſſario prodeuntes, non noto illo et mimico nomine, ſed Volumniam, conſalutabant. Sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequiſſimi: rejecta mater amicam impuri filii, tanquam nurum, ſequebatur. O miſeræ mulieris fœcunditatem calamitoſam! Horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam, impreſſit.

Reliquorum factorum ejus, Patres conſcripti, difficilis eſt ſane reprehenſio, et lubrica. Verſatus in bello eſt: ſaturavit ſe ſanguine diſſimillimorum ſui civium: fuit felix, ſi poteſt ulla eſſe in ſcelere felicitas. Sed, quoniam veteranis cautum eſſe volumus, quanquam diſſimilis eſt militum cauſa, et tua; illi ſecuti ſunt, tu quæſiſti, ducem; tamen, ne apud illos me in

invidiam voces, nihil de belli genere dicam. Victor e Theſſalia Brunduſium cum legionibus revertiſti: ibi me non occidiſti. Magnum beneficium: potuiſſe enim fateor. Quanquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non cenſeret parci oportere. Tanta enim eſt caritas patriæ, ut veſtris etiam legionibus ſanctus eſſem, quod eam a me ſervatam eſſe meminiſſent. Sed fac id te dediſſe mihi, quod non ademiſti; meque a te habere vitam, quia a te non ſit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium ſic tueri, ut tuebar; præſertim cum te hæc auditurum videres?

XXV. Veniſti Brunduſium, in ſinum quidem et in complexum tuæ mimulæ. Quid eſt? num mentior? quam miſerum eſt id negare non poſſe, quod ſit turpiſſimum confiteri! Si te municipiorum non pudebat; ne veterani quidem exercitus? Quis enim miles fuit, qui Brunduſii illam non viderit? quis, qui neſcierit veniſſe eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam ſero ſe, quam nequam hominem ſecutus eſſet, cognoſcere?

Italiæ rurſus percurſatio, eadem comite mima: in oppida militum crudelis et miſera deductio: in urbe auri, argenti, maximeque vini, fœda direptio. Acceſſit, ut, Cæſare ignaro, cum ille eſſet Alexandriæ, beneficio amicorum ejus magiſter equitum conſtitueretur. Tum exiſtimavit ſe ſuo jure cum Hippia vivere, et equos vectigales Sergio mimo tradere. Tum ſibi non hanc, quam nunc male tuetur, ſed M. Piſonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas, proferam? Cogebat egeſtas: quo ſe verteret non habebat. Nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turſelio, hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres ſucceſſerat: erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuiſſet.

Sed hæc, quæ robuſtioris improbitatis ſunt, omittamus: loquamur potius de nequiſſimo genere levitatis. Tu iſtis

faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi Romani conſpectu vomere poſtridie. O rem non modo viſu fœdam, ſed etiam auditu! Si inter cœnam, in ipſis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum, et totum tribunal, implevit. Sed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus: veniamus ad ſplendida.

XXVI. Cæſar Alexandria ſe recepit, felix, ut ſibi quidem videbatur; mea autem ſententia, ſi quis reipublicæ ſit infelix, felix eſſe non poteſt. Haſta poſita pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii (Miſerum me! conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni, voci acerbiſſimæ ſubjecta præconis. Una in illa re ſervitutis oblita civitas ingemuit; ſervientibuſque animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Diis hominibuſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inventus eſt nemo, præter Antonium; præſertim cum tot eſſent circum haſtam illam, qui alia omnia auderent. Unus inventus eſt, qui id auderet, quod omnium fugiſſet et reformidaſſet audacia.

Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, ut verius dicam, tantus furor, ut primum, cum ſector ſis iſto loco natus, deinde cum Pompeii ſector, non te exſecrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, et eſſe inimicos et futuros ſcias? At quam inſolenter ſtatim helluo invaſit in ejus viri fortunas; cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, juſtitia carior?

XXVII. In ejus igitur copias cum ſe ſubito ingurgitaviſſet, exſultabat gaudio, perſona de mimo, modo egens, repente dives. Sed, ut eſt apud poetam neſcio quem, *Male parta, male*

*dilabuntur*. Incredibile, ac ſimile portenti eſt, quonam modo illa tam multa, quam paucis, non dico menſibus, ſed diebus, effuderit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretioſa veſtis multa, et lauta ſupellex, et magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis: horum paucis diebus nihil erat.

Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ ſi fuit, fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum. Apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper ipſe felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeii periſtromatis, ſervorum in cellis, lectos ſtratos videres. Quamobrem deſinite mirari, hæc tam celeriter eſſe conſumpta. Non modo unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, ſed urbes et regna, celeriter tanta nequitia devorare potuiſſet.

At ejuſdem ædes etiam, et hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os importuniſſimum oſtendere? Quam domum aliquandiu nemo adſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire; hac te in domo tamdiu deverſari non pudet? in qua, quamvis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe jucundum.

XXVIII. An tu, illa in veſtibulo roſtra, ſpolia, cum adſpexiſti, domum tuam te introire putas? Fieri non poteſt. Quamvis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, ut es; tamen et te, et tua, et tuos, noſti. Nec vero te unquam, neque vigilantem, neque in ſomnis, credo mente poſſe conſiſtere. Neceſſe eſt, quamvis ſis, ut es, violentus et furens, cum tibi objecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum te de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem. Me quidem miſeret parietum ipſorum, atque tectorum.

Quid enim unquam domus illa viderat, niſi pudicum, niſi ex optimo more, et ſanctiſſima diſciplina? Fuit enim ille vir, Patres conſcripti, ſicut ſcitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quam inſtitutis domeſticis. Hujus in ſedibus pro cubiculis ſtabula, pro tricliniis popinæ ſunt. Etſi jam negat. Nolite, nolite quærere: frugi factus eſt: mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere juſſit ex duodecim tabulis; claves ademit, exegit. Quam porro ſpectatus civis, quam probatus; cujus ex omni vita nihil eſt honeſtius, quam quod cum mima fecit divortium?

At quam crebro uſurpat, *et conſul, et Antonius?* Hoc eſt dicere, et conſul, et impudiciſſimus; et conſul, et homo nequiſſimus. Quid enim eſt aliud Antonius? Nam, ſi dignitas ſignificaretur in nomine; dixiſſet, credo, aliquando avus tuus, *et conſul, et Antonius.* Nunquam dixit. Dixiſſet etiam collega meus, patruus tuus. Niſi tu ſolus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non ſunt earum partium propria, quibus tu rempublicam vexaviſti: ad ipſas tuas partes redeo, id eſt, ad civile bellum; quod natum, conflatum, ſuſceptum opera tua eſt.

XXIX. Cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines, defuiſti. Guſtaras civilem ſanguinem, vel potius exſorbueras: fueras in acie Pharſalica anteſignanus: L. Domitium, nobiliſſimum et clariſſimum virum, occideras: multoſque præterea, qui e prœlio effugerant, quos Cæſar, ut nonnullos, fortaſſe ſervaſſet, crudeliſſime perſecutus trucidaras. Quibus rebus tantis, talibus geſtis, quid fuit cauſæ, cur in Africam Cæſarem non ſequerere, cum præſertim belli pars tanta reſtaret? Itaque quem locum apud ipſum Cæſarem poſt ejus ex Africa reditum obtinuiſti? quo numero fuiſti? Cujus tu imperatoris quæſtor fueras, dictatoris magiſter equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ ſocius, teſtamento, ut ipſe dicebas, filius; appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro ſectione, debebas.

Primo reſpondiſti plane ferociter: et, ne omnia videar

contra te, propemodum æqua et juſta dicebas. A me C. Cæſar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? An ille ſine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli civilis cauſam attuli: ego leges pernicioſas rogavi: ego arma contra conſules imperatoreſque populi Romani, contra ſenatum populumque Romanum, contra Deos patrios, araſque et focos, contra patriam, tuli. Num ſibi ſoli vicit? Quorum facinus eſt commune, cur non ſit eorum præda cummunis? Jus poſtulabas: ſed quid ad rem? plus ille poterat.

Itaque, excuſſis tuis vocibus, et ad te et ad prædes tuos milites miſit: cum, repente a te præclara illa tabula prolata, qui riſus hominum de te erat? tantam eſſe tabulam, tam varias, tam multas poſſeſſiones, ex quibus, præter partem Miſeni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, poſſet ſuum dicere. Auctionis vero miſerabilis adſpectus: veſtis Pompeii non multa, eaque maculoſa: ejuſdem quædam argentea vaſa colliſa: ſordidata mancipia: ut doleremus quidquam eſſe ex illis reliquiis, quod videre poſſemus.

Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrii decreto Cæſaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quo ſe verteret non habebat. Quin his ipſis temporibus domi Cæſaris percuſſor, ab iſto miſſus, deprehenſus dicebatur eſſe cum ſica: de quo Cæſar in ſenatu, aperte in te invehens, queſtus eſt. Proficiſcitur in Hiſpaniam Cæſar, paucis tibi ad ſolvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Ne tum quidem ſequeris. Tam bonus gladiator, rudem tam cito accepiſti?

XXX. Hunc igitur quiſquam, qui in ſuis partibus, id eſt, in ſuis fortunis, tam timidus fuerit, pertimeſcat? Profectus eſt tandem aliquando in Hiſpaniam; ſed tuto, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? Aut non ſuſcipienda fuit iſta cauſa, Antoni; aut, cum ſuſcepiſſes, defendenda uſque ad extremum. Ter depugnavit Cæſar cum civibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hiſpanienſi etiam vulnus accepit. Si de meo

judicio quæris; nollem: ſed tamen conſilium a primo reprehendendum, laudanda conſtantia. Tu vero quid es? Cn. Pompeii liberi primum patriam repetebant. Eſto: fuerit hæc partium cauſa communis. Repetebant præterea Deos patrios, aras, focos, larem ſuum familiarem; in quæ tu invaſeras. Hæc cum repeterent armis ii, quorum erant legibus: etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui? tamen erat æquiſſimum, contra Cn. Pompeii liberos Cn. Pompeii pugnare ſectorem.

An tu Narbone menſas hoſpitum convomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? Qui vero Narbone reditus? et tamen quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubito revertiſſem. Expoſui nuper, Patres conſcripti, cauſam reditus mei: volui, ſi poſſem, etiam ante Kalendas Januar. prodeſſe reipublicæ. Nam, quod quærebas, quomodo rediſſem: primum luce, non tenebris; deinde cum calceis et toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. At etiam adſpicis me, et quidem, ut videris, iratus. Næ tu jam mecum in gratiam redeas, ſi ſcias, quam me pudeat nequitiæ tuæ, cujus te ipſum non pudet. Ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi. Qui magiſter equitum fuiſſe tibi viderere, in proximum annum conſulatum peteres, vel potius rogares, per municipia coloniaſque Galliæ, a qua nos tum, cum conſulatus petebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſolebamus, cum Gallicis et lacerna cucurriſti.

XXXI. At videte levitatem hominis. Cum hora diei decima fere ad Saxa rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans, perpotavit ad veſperam: inde ciſio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, Quis tu? A Marco tabellarius. Confeſtim ad eam, cujus cauſa venerat, deducitur; eique epiſtolam tradit. Quam cum illa legeret flens, (erat enim amatorie ſcripta: caput autem literarum, ſibi cum illa mima poſthac nihil futurum; omnem ſe amorem abjeciſſe illinc, atque in hanc transfudiſſe) cum mulier fleret uberius, homo miſericors ferre non potuit: caput

aperuit; in collum invaſit. O hominem nequam! quid enim aliud dicam? magis proprie nihil poſſum dicere. Ergo, ut te catamitum, nec opinato cum oſtendiſſes, præter ſpem mulier adſpiceret; idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu, perturbaſti? Et domi quidem cauſam amoris habuit; foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. Productus autem in concionem a tribuno plebis, cum reſpondiſſes, te rei tuæ cauſa veniſſe, populum etiam dicacem in te reddidiſti.

XXXII. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. Cæſari ex Hiſpania redeunti obviam longiſſime proceſſiſti: celeriter iſti, rediſti, ut cognoſceret te, ſi minus fortem, attamen ſtrenuum. Factus es ei rurſus neſcio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæſar: quem plane perditum ære alieno, egentemque, ſi eundem nequam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentiſſime recipiebat. His igitur rebus præclare commendatus, juſſus es renuntiari conſul, et quidem cum ipſo. Nihil queror de Dolabella, qui tum eſt impulſus, inductus, eluſus. Qua in re, quanta fuerit uterque veſtrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? Ille induxit, ut peteret: promiſſum et receptum intervertit, ad ſeque tranſtulit: tu ejus perfidiæ voluntatem tuam adſcripſiſti. Veniunt Kalendæ Januariæ: cogimur in ſenatum: invectus eſt copioſius multo in iſtum et paratius Dolabella, quam nunc ego. Hic autem iratus quæ dixit, Dii boni!

Primum, cum Cæſar oſtendiſſet, ſe, prius quam proficiſceretur, Dolabellam conſulem eſſe juſſurum: quem negant regem, qui et faceret ſemper ejuſmodi aliquid, et diceret: ſed cum Cæſar ita dixiſſet; tum hic bonus augur eo ſe ſacerdotio præditum eſſe dixit, ut comitia auſpiciis vel impedire vel vitiare poſſet, idque ſe facturum eſſe aſſeveravit. In quo primum incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite. Quid enim? iſtud, quod te ſacerdotii jure facere poſſe dixiſti, ſi augur non eſſes, et conſul eſſes, minus facere potuiſſes? Vide, ne etiam facilius:

nos enim nuntiationem ſolum habemus; conſules et reliqui magiſtratus etiam ſpectionem. Eſto, hoc imperite: (nec enim eſt ab homine nunquam ſobrio poſtulanda prudentia) ſed videte impudentiam. Multis ante menſibus in ſenatu dixit, ſe Dolabellæ comitia aut prohibiturum auſpiciis, aut id facturum eſſe, quod fecit. Quiſquamne divinare poteſt, quid vitii in auſpiciis futurum ſit, niſi qui de cælo ſervare conſtituit? quod neque licet comitiis per leges: et, ſi quis ſervavit; non habitis comitiis, ſed prius quam habeantur, debet nuntiare. Verum implicata inſcitia impudentia eſt, ſi nec ſcit quod augurem, nec facit quod pudentem, decet. Atque ex illo die recordamini ejus uſque ad idus Martias conſulatum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus? nihil ipſe poterat: omnia rogabat: caput in adverſam lecticam inſerens, beneficia, quæ venderet, a collega petebat.

XXXIII. Ecce Dolabellæ comitiorum dies, ſortitio prærogativæ: quieſcit. Renuntiatur: tacet. Prima claſſis vocatur: renuntiatur: deinde, ut aſſolet, ſuffragatum ſecunda claſſis vocatur: quæ omnia citius ſunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur, (Lælium diceres) ALIO DIE, inquit. O impudentiam ſingularem! quid videras? quid ſenſeras? quid audieras? nec enim te de cælo ſervaſſe dixiſti, neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Kalendis Januariis futurum eſſe provideras, et tanto ante prædixeras. Ergo, hercule, magna, ut ſpero, tua potius quam reipublicæ calamitate, ementitus es auſpicia: obſtrinxiſti religione populum Romanum: augur auguri, conſul conſuli, obnuntiaviſti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar convellere; quæ neceſſe eſt aliquando ad noſtrum collegium deferantur.

Sed arrogantiam hominis inſolentiamque cognoſcite. Quamdiu tu voles, vitioſus conſul Dolabella: rurſus, cum voles, ſalvis auſpiciis creatus. Si nihil eſt, cum augur iis verbis nuntiat, quibus tu nuntiaſti; confitere te, cum, ALIO DIE, dixeris, ſobrium non fuiſſe. Sin eſt aliqua vis in iſtis verbis; ea quæ

ſit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus geſtis M. Antonii rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.

XXXIV. Non diſſimulat, Patres conſcripti: apparet eſſe commotum: ſudat, pallet: quidlibet, modo ne nauſeet, faciat, quod in porticu Minutia fecit. Quæ poteſt eſſe turpitudinis tantæ defenſio? Cupio audire; ut videam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus, appareat. Sedebat in Roſtris collega tuus, amictus toga purpurea, in ſella aurea, coronatus: adſcendis; accedis ad ſellam; (ita eras Lupercus, ut te conſulem eſſe meminiſſe deberes) diadema oſtendis. Gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo meditatum et cogitatum ſcelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plauſu rejiciebat. Tu ergo unus, ſcelerate, inventus es, qui, cum auctor regni eſſes, eum, quem collegam regni habebas, dominum habere velles; et idem tentares, quid populus Romanus ferre et pati poſſet.

At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abjiciebas: quid petens? ut ſervires? Tibi uni peteres, qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile ſervires: a nobis populoque Romano mandatum id certe non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! Quid hoc turpius? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num expectas, dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi ullam partem habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam virorum ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quam vivere eum, qui impoſuerit diadema, cum omnes fateantur jure interfectum eſſe, qui abjecerit?

At etiam adſcribi juſſit in faſtis, ad Lupercalia, C. CÆSARI, *dictatori perpetuo, M. Antonium, conſulem, populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.* Jam jam minime miror, te otium perturbare; non modo urbem odiſſe, ſed etiam lucem; cum perditiſſimis latronibus non ſolum de die, ſed etiam in diem,

vivere. Ubi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus et judiciis eſſe poteſt, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideone L. Tarquinius exactus; Sp. Caſſius, Melius, M. Manlius, necati, ut multis poſt ſæculis, a M. Antonio, quod fas non eſt, rex Romæ conſtitueretur? Sed ad auſpicia redeamus.

XXXV. De quibus rebus idibus Martiis fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro, tum tu quid egiſſes? Audiebam quidem te paratum veniſſe, quod me de ementitis auſpiciis, quibus tamen parere neceſſe erat, putares eſſe dicturum. Suſtulit illum diem fortuna populi Romani. Num etiam tuum de auſpiciis judicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingreſſa erat oratio, prævertendum eſt. Quæ tua fuga, quæ formido, illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ; cum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſalvum eſſe voluerunt, clam te domum recepiſti?

O mea fruſtra ſemper veriſſima auguria rerum futurarum! Dicebam illis in Capitolio liberatoribus noſtris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer; quoad metueres, omnia te promiſſurum; ſimul ac timere deſiiſſes, ſimilem te futurum tui. Itaque cum cæteri conſulares irent, redirent, in ſententia manſi: neque te illo die, neque poſtero, vidi: neque ullam ſocietatem optimis civibus cum importuniſſimo hoſte fœdere ullo confirmari poſſe credidi. Poſt diem tertium veni in ædem Telluris, et quidem invitus, cum omnes aditus armati obſiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? Quanquam mihi ſubito inimicus extitiſti; tamen me tui miſeret, quod tibi invideris.

XXXVI. Qui tu vir, Dii immortales! et quantus fuiſſes, ſi illius diei mentem ſervare potuiſſes! Pacem haberemus, quæ erat facta per obſidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem. Quanquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magiſter officii; improbum fecit ea, quæ,

dum timor abeſt, a te non diſcedit, audacia. Etſi tum, cum optimum te putabant, me quidem diſſentiente, funeri tyranni, ſi illud funus fuit, ſceleratiſſime præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio.

Tu, tu, inquam, illas faces incendiſti, et eas, quibus ſemuſtulatus ille eſt, et eas, quibus incenſa L. Bellieni domus deflagravit: tu illos impetus perditorum hominum, et, ex maxima parte, ſervorum, quos nos vi manuque repulimus, in noſtras domos immiſiſti. Idem tamen, quaſi fuligine abſterſa, reliquis diebus in Capitolio præclara ſenatus-conſulta feciſti, ne qua poſt idus Martias immunitatis tabula, neve cujuſquam beneficii, figeretur. Meminiſti ipſe de exulibus; ſcis, de immunitate quid dixeris. Optimum vero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de republica ſuſtuliſti. Quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum.

Conſtituta reſpublica videbatur aliis, mihi vero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius ſui potuit eſſe diſſimilis? Inſpectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur; neque ſolum ſingulis veniebant immunitates, ſed etiam populis univerſis: civitas non jam ſingillatim, ſed provinciis totis, dabatur. Itaque, ſi hæc manent, quæ ſtante republica manere non poſſunt; provincias univerſas, Patres conſcripti, perdidiſtis, neque vectigalia ſolum, ſed etiam imperium populi Romani, hujus domeſticis nundinis deminutum eſt.

XXXVII. Ubi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ illius quidem pecuniæ, ſed tamen quæ nos, ſi iis, quorum erat, non redderentur, a tributis poſſet vindicare. Tu autem quadringenties H-S. quod idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere deſiiſti? Sunt ea quidem innumerabilia, quæ a diverſis emebantur, non inſciente te: ſed unum egregium de rege Dejotaro, populo Romano amiciſſimo, decretum in Capitolio fixum:

quo propoſito, nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere. Quis enim cuiquam inimicior, quam Dejotaro Cæſar? æque atque huic ordini, ut equeſtri, ut Maſſilienſibus, ut omnibus, quibus rempublicam populi Romani caram eſſe ſentiebat. Igitur, a quo vivo nec præſens nec abſens rex Dejotarus quidquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus eſt gratioſus. Compellarat hoſpitem præſens, computarat, pecuniam imperarat, in ejus tetrarchia unum ex Græcis comitibus ſuis collocarat; Armeniam abſtulerat a ſenatu datam. Hæc vivus eripuit, reddidit mortuus.

At quibus verbis? modo æquum ſibi videri, modo non iniquum. Mira verborum complexio! At ille nunquam (ſemper enim abſenti affui Dejotaro) quicquam ſibi, quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. Syngrapha H-S. centies per legatos, viros bonos, ſed timidos et imperitos, ſine noſtra, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia, facta in gynæceo: quo in loco plurimæ res veniere, et veneunt. Qua ex ſyngrapha quid ſis acturus, meditere cenſeo. Rex enim ipſe ſua ſponte, nullis commentariis Cæſaris, ſimul atque audivit ejus interitum, ſuo Marte res ſuas recuperavit: ſciebat homo ſapiens, jus ſemper hoc fuiſſe, ut, quæ tyranni eripuiſſent, ea, tyrannis interfectis, ii, quibus erepta eſſent, recuperarent. Nemo igitur jureconſultus, ne iſte quidem, qui tibi uni eſt jureconſultus, per quem hæc agis, ex iſta ſyngrapha deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante ſyngrapham recuperatæ. Non enim a te emit; ſed prius, quam tu ſuum ſibi venderes, ipſe poſſedit. Ille vir fuit: nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

XXXVIII. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis, loquar? quorum etiam imitatores ſunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acervi nummorum apud iſtum conſtruuntur, ut jam appendantur, non numerentur, pecuniæ. At quam cæca avaritia eſt! Nuper fixa tabula eſt, qua civitates locupletiſſimæ Cretenſium vectigalibus liberantur; ſtatuiturque, ne poſt

M. Brutum proconſulem ſit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non conſtringendus? an Cæſaris decreto Creta poſt M. Bruti deceſſum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum, Cæſare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidiſtis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor.

Et de exulibus legem, quam fixiſti, Cæſar tulit? Nullius inſector calamitatem: tantum queror, primum, eorum reditus inquinatos, quorum cauſam diſſimilem Cæſar judicaverit: deinde, neſcio cur reliquis idem non tribuas: neque enim plus quam tres, aut quatuor, reliqui ſunt. Qui ſimili in calamitate ſint, cur tua miſericordia ſimili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluiſti: quem etiam ad cenſuram petendam impuliſti, eamque petitionem comparaſti, quæ et riſus hominum, et querelas, moveret.

Cur autem ea comitia non habuiſti? An quia tribunus plebis ſiniſtrum fulmen nuntiabat? Cum tua quid intereſt, nulla auſpicia ſunt; cum tuorum, tum ſis religioſus. Quid? eundem in ſeptemviratu nonne deſtituiſti? Intervenit enim. Quid metuiſti? credo, ne ſalvo capite negare non poſſes. Omnibus eum contumeliis oneraſti, quem patris loco, ſi ulla pietas in te eſſet, colere debebas. Filiam ejus, ſororem tuam, ejeciſti, alia conditione quæſita, et ante perſpecta. Non eſt ſatis: probri inſimulaſti pudiciſſimam fœminam. Quid eſt, quod addi poſſit? Contentus eo non fuiſti: frequentiſſimo ſenatu Kalendis Januar. ſedente patruo, hanc tibi eſſe cum Dolabella cauſam odii dicere auſus es, quod ab eo ſorori et uxori tuæ ſtuprum oblatum eſſe comperiſſes. Quis interpretari poteſt, impudentiorne, qui in ſenatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patruo audiente; an crudelior, qui in illam miſeram tam ſpurce, tam impie, dixeris?

XXXIX. Sed ad chirographa redeamus. Quæ tua fuit cognitio? Acta enim Cæſaris pacis cauſa confirmata ſunt a ſenatu; quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet

Antonius. Unde iſta erumpunt? quo auctore proferuntur? Si ſunt falſa, cur probantur? ſi vera, cur veneunt? At ſic placuerat, ut ex Kalendis Juniis de Cæſaris actis cum conſilio cognoſceretis. Quod fuit conſilium? quem unquam advocaſti? quas Kalendas Junias expectaſti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis retuliſti? O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es! Quemadmodum illinc abieris, vel potius pene non abieris, ſcimus. Cui tu urbi minitaris. Utinam conere, ut aliquando illud *Pene* tollatur!

At quam nobilitata eſt tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furioſam vinolentiam tuam, proferam? Tua iſta detrimenta ſunt: illa noſtra. Agrum Campanum, qui cum de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus; hunc tu compranſoribus tuis, et colluſoribus, dividebas. Mimos dico et mimas, Patres conſcripti, in agro Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes, Campana et Leontina, in populi Romani patrimonio grandi fœnore et fructuoſæ ferebantur. Medico tria millia jugerum, quaſi te ſanaſſet; rhetori duo, quaſi diſertum facere potuiſſet. Sed ad iter Italiamque redeamus.

XL. Deduxiſti coloniam Caſilinum, quo Cæſar ante deduxerat. Conſuluiſti me per literas de Capua tu quidem: ſed idem de Caſilino reſpondiſſem: poſſeſne, ubi colonia eſſet, eo coloniam novam jure deducere? Negavi, in eam coloniam, quæ eſſet auſpicato deducta, dum eſſet incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos adſcribi poſſe reſcripſi. Tu autem inſolentia elatus, omni auſpiciorum jure turbato, Caſilinum coloniam deduxiſti, quo erat paucis annis ante deducta, ut vexillum tolleres, et aratrum circumduceres; cujus quidem vomere portam Capuæ pene perſtrinxiſti, ut florentis coloniæ territorium minueretur.

Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, ſanctiſſimi atque integerrimi viri, fundum Caſſinatem. Quo jure? quo ore? Eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turſelii prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſeſſiones. Et, ſi ab haſta; valeat haſta, valeant tabulæ, modo Cæſaris, non tuæ; quibus debuiſti, non quibus tu te liberaviſti. Varronis quidem Caſſinatem fundum quis veniiſſe dicit? quis haſtam iſtius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? Miſiſſe te dicis Alexandriam, qui emeret a Cæſare. Ipſum enim expectare magnum fuit. Quis vero audivit unquam, (nullius autem ſalus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam eſſe detractam? Quod ſi etiam ſcripſit ad te Cæſar, ut redderes; quid ſatis poteſt dici de tanta impudentia? Remove gladios parumper illos, quos videmus; jam intelliges, aliam cauſam eſſe haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ et temeritatis tuæ. Non enim te dominus modo illis ſedibus, ſed quivis amicus, vicinus, hoſpes, procurator, arcebit.

XLI. At quam multos dies in ea villa turpiſſime eſt perbacchatus? Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, *quam diſpari domino!* quanquam quomodo iſte dominus? ſed tamen quam a diſpari tenebantur! Studiorum enim ſuorum M.Varro voluit eſſe illud, non libidinum, diverſorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrina. At vero, te inquilino, (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matres familias, verſabantur. Caſſino ſalutatum veniebant, Aquino, Interamna: admiſſus eſt nemo. Jure id quidem. In homine enim turpiſſimo obſoleſiebant dignitatis inſignia.

Cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obviam ei proceſſit (ut eſt frequens municipium) magna ſane multitudo: at iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut

mortuus. Stulte Aquinates: ſed tamen in via habitabant. Quid Anagnini? qui cum eſſent devii, deſcenderant, ut iſtum, tanquam ſi eſſet conſul, ſalutarent. Incredibile dictu; tamen inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum: præſertim cum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtelam et Laconem; quorum alter gladiorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas contumeliaſque commemorem, quibus invectus eſt in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quod C. Caſſium, quod Brutos, patronos adoptaſſent? magno quidem judicio, ſtudio, benevolentia, caritate: non ut te, ut Baſilum, vi et armis, et alios veſtri ſimiles, quos clientes nemo habere velit, non modo eſſe illorum cliens.

XLII. Interea, dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit, cum illud, quod tu venerari ſolebas, buſtum in foro evertit? qua re tibi nuntiata, ut conſtabat inter eos, qui una fuerunt, concidiſti. Quid evenerit poſtea, neſcio. Metum credo valuiſſe, et arma. Collegam quidem de cælo detraxiſti: effeciſtique, non tu quidem etiam nunc, ut ſit ſimilis tui, ſed certe, ut diſſimilis eſſet ſui. Qui vero inde reditus Romam? quæ perturbatio totius urbis? Memineramus Cinnam nimis potentem; Syllam poſtea dominantem; modo regnantem Cæſarem videramus. Erant fortaſſe gladii, ſed abſconditi, nec ita multi. Iſta vero quæ et quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladiis ſequuntur milites: ſcutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, Patres conſcripti, conſuetudine obduruimus. Kalendis Juniis cum in ſenatum, ut erat conſtitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus.

At iſte, qui ſenatu non egeret, neque deſideravit quemquam, et potius diſceſſu noſtro lætatus eſt, ſtatimque illa mirabilia facinora effecit. Qui chirographa Cæſaris defendiſſet lucri ſui cauſa; is leges Cæſaris, eaſque præclaras, ut rempublicam concutere poſſet, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit: idemque, cum actorum Cæſaris defenſor eſſe deberet, et in publicis et in privatis rebus acta Cæſaris reſcidit.

In publicis, nihil eſt lege gravius; in privatis, firmiſſimum eſt teſtamentum. Leges alias ſine promulgatione ſuſtulit; alias, ut tolleret, promulgavit. Teſtamentum irritum fecit; quod etiam infimis civibus ſemper obtentum eſt. Signa, tabulas, quas populo Cæſar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeii deportavit, partim in villam Scipionis.

XLIII. Et tu in Cæſaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? Quem is majorem honorem conſecutus erat, quam ut haberet pulvinar, ſimulacrum, faſtigium, flaminem? Eſt ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, ſic Divo Julio M. Antonius? Quid igitur ceſſas? cur non inaugurare? ſume diem: vide, qui te inauguret: collegæ ſumus: nemo negabit. O deteſtabilem hominem, ſive quod tyranni ſacerdos es, ſive quod mortui! Quæro deinceps, num, hodiernus dies qui ſit, ignores. Neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe? te ipſum autem ad populum tuliſſe, ut quintus præterea dies Cæſari tribueretur? Cur non ſumus prætextati? cur honorem Cæſari tua lege datum deſeri patimur? an ſupplicationes addendo diem contaminari paſſus es; pulvinaria noluiſti? Aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerva.

Quæres, placeatne mihi pulvinar eſſe, faſtigium, flaminem. Mihi vero nihil iſtorum placet. Sed tu, qui acta Cæſaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? niſi forte vis fateri, te omnia quæſtu tuo, non illius dignitate, metiri. Quid ad hæc tandem? expecto enim eloquentiam tuam. Diſertiſſimum cognovi avum tuum; at te etiam apertiorem in dicendo. Ille nunquam nudus eſt concionatus: tuum hominis ſimplicis pectus vidimus. Reſpondebiſne ad hæc? aut omnino hiſcere audebis? Ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te reſpondere poſſe confidas? Sed præterita omittamus.

XLIV. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, ſi potes. Cur armatorum corona ſenatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur

homines omnium gentium maxime barbaros, Ityreos, cum ſagittis deducis in forum? Præſidii ſui cauſa ſe facere dicit. Nonne igitur millies perire eſt melius, quam in ſua civitate ſine armatorum præſidio non poſſe vivere? Sed nullum eſt iſtuc, mihi crede, præſidium: caritate et benevolentia civium ſeptum oportet eſſe, non armis.

Eripiet, extorquebit, tibi iſta populus Romanus: utinam ſalvis nobis! ſed quoquo modo nobiſcum egeris, dum iſtis conſiliis uteris, non potes, mihi crede, eſſe diuturnus. Etenim iſta tua minime avara conjux, quam ego ſine contumelia deſcribo, nimium debet diu populo Romano tertiam penſionem. Habet populus Romanus, ad quos gubernacula reipublicæ deferat: qui ubicunque terrarum ſunt, ibi eſt omne reipublicæ præſidium, vel potius ipſa reſpublica, quæ ſe adhuc tantummodo ulta eſt, nondum recuperavit. Habet quidem certe reſpublica adoleſcentes nobiliſſimos, paratos defenſores. Quam volent, illi cedant, otio conſulentes; tamen a republica revocabuntur. Et nomen pacis dulce eſt, et ipſa res ſalutaris. Sed inter pacem, et ſervitutem, plurimum intereſt. Pax eſt tranquilla libertas; ſervitus malorum omnium poſtremum, non modo bello, ſed morte etiam, repellendum.

Quod ſi ſe ipſos illi noſtri liberatores e conſpectu noſtro abſtulerunt; at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello eſt perſecutus; qui tum rex fuit, cum eſſe Romæ regem liceret. Sp. Caſſius, Sp. Melius, M. Manlius, propter ſuſpicionem regni appetendi ſunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, ſed in regnantem, impetum fecerunt. Quod cum ipſum factum per ſe præclarum eſt, atque divinum, tum expoſitum ad imitandum: præſertim cum illi eam gloriam conſecuti ſint, quæ vix cælo capi poſſe videatur. Etſi enim ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam.

XLV. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo

dictaturam ſuſtuliſti: pone ante oculos lætitiam ſenatus, populique Romani: confer cum nundinatione tua, tuorumque; tum intelliges, quantum inter laudem et lucrum interſit. Sed nimirum, ut quidam, morbo aliquo et ſenſus ſtupore, ſuavitatem cibi non ſentiunt; ſic libidinoſi, avari, facinoroſi, veræ laudis guſtatum non habent. Sed, ſi te laus allicere ad recte faciendum non poteſt, ne metus quidem a fœdiſſimis factis poteſt avocare? Judicia non metuis. Si propter innocentiam, laudo: ſi propter vim, non intelligis, ei, qui iſto modo judicia non timeat, quid timendum ſit?

Quod ſi non metuis viros fortes, egregioſque cives, quod a corpore tuo prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ eſt autem vita, dies et noctes timere a ſuis? niſi vero aut majoribus habes beneficiis obligatos, quam ille quoſdam habuit ex iis, a quibus eſt interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus. Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literæ, cura, cogitatio, diligentia: res bello geſſerat, quamvis reipublicæ calamitoſas, attamen magnas: multos annos regnare meditatus, magno labore, multis periculis, quod cogitarat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis, multitudinem imperitam lenierat: ſuos præmiis, adverſarios clementiæ ſpecie, devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patientia, conſuetudinem ſerviendi.

XLVI. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre poſſum; cæteris vero rebus nullo modo comparandus es. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reipublicæ ſunt inuſta, hoc tamen boni eſt, quod didicit jam populus Romanus quantum cuique crederet, quibus ſe committeret, a quibus caveret. Hæc non cogitas? nec intelligis ſatis eſſe viris fortibus didiciſſe, quam ſit re pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere? An, cum illum homines non tulerint, te ferent? Certatim poſthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occaſionis tarditas expectabitur.

Reſpice, quæſo, aliquando rempublicam, M. Antoni: quibus ortus ſis, non quibuſcum vivas, conſidera: mecum, ut voles; cum republica redi in gratiam. Sed de te tu ipſe videris; ego de me ipſo profitebor. Defendi rempublicam adoleſcens, non deſeram ſenex: contempſi Catilinæ gladios, non pertimeſcam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim, ſi repræſentari morte mea libertas civitatis poteſt; ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod jamdiu parturit. Etenim, ſi abhinc annos prope viginti hoc ipſo in templo negavi poſſe mortem immaturam eſſe conſulari; quanto verius nunc negabo ſeni? Mihi vero, Patres conſcripti, jam etiam optanda mors eſt, perfuncto rebus iis, quas adeptus ſum, quaſque geſſi. Duo modo hæc opto: unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam; hoc mihi majus a Diis immortalibus dari nihil poteſt: alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica quiſque mereatur.

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA III.

I. SERIUS omnino, Patres conſcripti, quam tempus reipublicæ poſtulabat, aliquando tamen, convocati ſumus: quod flagitabam equidem quotidie; quippe cum bellum nefarium contra aras et focos, contra vitam fortunaſque noſtras, ab homine profligato ac perdito non comparari, ſed geri, jam viderem. Expectantur Kalendæ Januarii, quas non expectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti, ſummi et ſingularis viri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua ſe inſtructum, et paratum, ad urbem venturum eſſe minitatur.

Quæ eſt igitur expectatio? aut quæ vel minimi dilatio temporis? Quanquam enim adſunt Kalendæ Januarii, tamen breve tempus longum eſt imparatis. Dies enim affert, et hora potius, niſi proviſum eſt, magnas ſæpe clades: certus autem dies non, ut ſacrificii, ſic conſilii expectari ſolet. Quod ſi aut Kalendæ Januarii fuiſſent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius; aut hæ non eſſent expectatæ; bellum jam nullum haberemus: auctoritate enim ſenatus, conſenſuque populi Romani, facile hominis amentis fregiſſemus audaciam. Quod confido equidem conſules deſignatos, ſimul ac magiſtratum inierint, eſſe facturos: ſunt enim optimo animo, ſummo conſilio, ſingulari concordia. Mea autem feſtinatio non victoriæ ſolum avida eſt, ſed etiam celeritatis. Quo enim uſque tantum bellum, tam

crudele, tam nefarium, privatis conſiliis propulſabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas?

II. C. Cæſar adoleſcens, pene potius puer, incredibili ac divina quadam mente atque virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, cumque ejus a Brunduſio crudelis et peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia fieri poſſe non videbatur, firmiſſimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque ſuum effudit. Quanquam non ſum uſus eo verbo, quo debui: non enim effudit, ſed in ſalute reipublicæ collocavit. Cui quanquam gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur; habenda tamen tanta eſt, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt. Quis enim eſt tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat; ſi M. Antonius a Brunduſio cum iis copiis, quas ſe habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuiſſet, nullum genus eum crudelitatis præteriturum fuiſſe? quippe qui in hoſpitis tectis Brunduſii fortiſſimos viros, cives optimos, jugulari juſſerit: quorum, ante pedes ejus, morientium ſanguine os uxoris reſperſum eſſe conſtabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem noſtrum, aut cui omnino bono, pepercíſſet?

Qua peſte privato conſilio rempublicam (nec enim fieri potuit aliter) Cæſar liberavit. Qui niſi in hac republica natus eſſet, rempublicam ſcelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perſpicio, ſic judico, niſi unus adoleſcens illius furentis impetus crudeliſſimoſque conatus cohibuiſſet, rempublicam funditus interituram fuiſſe. Cui quidem hodierno die, Patres conſcripti, (nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio poſſemus, quæ ſentiremus, libere dicere) tribuenda eſt auctoritas, ut rempublicam non modo a ſe ſuſceptam, ſed etiam a nobis commendatam, poſſit defendere.

III. Nec vero de legione Martia (quoniam longo intervallo

loqui nobis de republica licet) ſileri poteſt. Quis enim unus fortior, quis amicior unquam reipublicæ fuit, quam legio Martia univerſa? quæ cum hoſtem populi Romani M. Antonium judicaſſet, comes eſſe ejus amentiæ noluit: reliquit conſulem; quod profecto non feciſſet, ſi eum conſulem judicaſſet, quem nihil aliud agere, nihil moliri, niſi cædem civium atque interitum civitatis, videret. Atque ea legio conſedit Albæ. Quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amiciorum populo Romano civium?

Hujuſce legionis virtutem imitata quarta legio, duce L. Egnatuleio quæſtore, cive optimo et fortiſſimo, C. Cæſaris auctoritatem atque exercitum perſecuta eſt. Faciendum eſt igitur nobis, Patres conſcripti, ut ea, quæ ſua ſponte clariſſimus adoleſcens atque omnium præſtantiſſimus geſſit, et gerit, hæc auctoritate noſtra comprobentur; veteranorumque, fortiſſimorum virorum, tum legionis Martiæ quartæque, mirabilis conſenſus ad rempublicam recuperandam laude et teſtimonio noſtro confirmetur; eorumque commoda, honores, præmia, cum conſules deſignati magiſtratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die ſpondeamus.

IV. Atque ea quidem, quæ dixi de Cæſare, deque ejus exercitu, jamdiu nota ſunt nobis. Virtute enim admirabili Cæſaris, conſtantiaque militum veteranorum, legionumque earum optimo judicio, quæ auctoritatem noſtram, libertatem populi Romani, virtutem C. Cæſaris ſecutæ ſunt, a cervicibus noſtris eſt depulſus Antonius. Sed, ut dixi, hæc ſuperiora: hoc vero recens edictum D. Bruti, quod paulo ante propoſitum eſt, certe ſilentio non poteſt præteriri. Pollicetur enim, ſe provinciam Galliam retenturum in ſenatus populique Romani poteſtate. O civem natum reipublicæ, memorem ſui nominis, imitatoremque majorum! Neque enim, Tarquinio expulſo, majoribus noſtris tam fuit optata libertas, quam eſt, repulſo Antonio, retinenda nobis.

Illi regibus parere jam a condita urbe didicerant: nos poſt reges exactos ſervitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem majores noſtri non tulerunt, non crudelis, non impius, ſed ſuperbus, habitus eſt et dictus. Quod nos vitium in privatis ſæpe tulimus, id majores noſtri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem ſuperbum non tulit: Decimus ſceleratum atque impium regnare patietur? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia et fecit, et facit, Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio ſenatum habenti, in conſilio regis verſabantur barbari armati. Servabant auſpicia reges, quæ hic conſul, augurque, neglexit; neque ſolum legibus contra auſpicia ferendis, ſed etiam collega una ferente, eo, quem ipſe ementitis auſpiciis vitioſum fecerat.

Quis autem rex unquam fuit tam inſignite impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia? Quam hic immunitatem, quam civitatem, quod præmium, non vel ſingulis hominibus, vel civitatibus, vel univerſis provinciis, vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil ſordidum, accepimus. At vero hujus domi inter quaſilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Supplicia vero in cives Romanos nulla Tarquinii accepimus. At hic et Sueſſæ jugulavit eos, quos in cuſtodiam dederat; et Brundiſii trecentos fortiſſimos viros, civeſque optimos, trucidavit.

Poſtremo Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum, cum eſt expulſus: Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum, cum, a legionibus relictus, nomen Cæſaris exercitumque pertimuit, neglectiſque ſacrificiis ſollemnibus, ante lucem vota ea, quæ nunquam ſolveret, nuncupavit; et hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. Majus igitur a Decimo Bruto beneficium populus Romanus et habet, et expectat, quam majores noſtri acceperunt a L. Bruto, principe hujus maxime conſervandi generis et nominis.

V. Cum autem omnis ſervitus eſt miſera; tum vero intolerabile eſt ſervire impuro, impudico, effœminato, nunquam, ne in metu quidem, ſobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, privato præſertim conſilio, judicat, veriſſimeque judicat, non eſſe conſulem. Faciendum eſt igitur nobis, Patres conſcripti, ut D. Bruti privatum conſilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M. Antonium conſulem poſt Lupercalia putare debuiſtis. Quo enim ille die, populo Romano inſpectante, nudus, unctus, ebrius eſt concionatus, et id egit, ut collegæ diadema imponeret; eo die ſe non modo conſulatu, ſed etiam libertate, abdicavit: eſſet enim ipſi certe ſtatim ſerviendum, ſi Cæſar ab eo regni inſigne accipere voluiſſet. Hunc igitur ego conſulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem, putem; qui fœdo illo et flagitioſo die, et quid pati, Cæſare vivo, poſſet, et quid, eo mortuo, conſequi ipſe cuperet, oſtendit?

Nec vero de virtute, conſtantia, et gravitate provinciæ Galliæ taceri poteſt: eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Tantus autem eſt conſenſus municipiorum coloniarumque provinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem hujus ordinis, majeſtatemque populi Romani, defendendam conſpiraſſe videantur. Quamobrem, Tribuni plebis, quanquam vos nihil aliud, niſi de præſidio, ut ſenatum tuto conſules Kalendis Januariis habere poſſent, retuliſtis; tamen mihi videmini magno conſilio, atque optima mente, poteſtatem nobis de tota republica feciſſe dicendi. Cum enim tuto ſenatum haberi ſine præſidio non poſſe judicaviſtis; illud tum ſtatuiſtis etiam, intra muros Antonii ſcelus audaciamque verſari.

VI. Quamobrem omnia mea ſententia complectar, vobis, ut intelligo, non invitis, ut et præſtantiſſimis ducibus a nobis detur auctoritas, et fortiſſimis militibus ſpes oſtendatur præmiorum; et judicetur non verbo, ſed re, non modo non conſul, ſed etiam hoſtis, Antonius. Nam, ſi ille conſul, fuſtuarium

meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt; ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem privato conſilio exercitus comparaverunt. Sin autem militibus exquirendi ſunt honores novi, propter eorum divinum atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia: quis eſt, qui eum hoſtem non exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſervatores reipublicæ judicantur?

At quam contumelioſus in edictis? quam barbarus? quam rudis? Primum in Cæſarem ut maledicta congeſſit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, et ſtuprorum ſuorum? Quis enim hoc adoleſcente caſtior? quis modeſtior? quod in juventute habemus illuſtrius exemplum veteris ſanctitatis? quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem objicit C. Cæſaris filio, cujus etiam natura pater, ſi vita ſuppeditaſſet, conſul factus eſſet. Aricina mater. Trallianam aut Epheſiam putes dicere. Videte, quam deſpiciamur omnes, qui ſumus e municipiis, id eſt, omnes plane. Quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit, vetuſtate antiquiſſimum, jure fœderatum, propinquitate pene finitimum, ſplendore municipum honeſtiſſimum?

Hinc Voconiæ, hinc Scatiniæ leges: hinc multæ ſellæ curules, et patrum memoria, et noſtra: hinc equites Romani, lautiſſimi et plurimi. Sed ſi Aricinam uxorem non probas, cur probas Tuſculanam? Quanquam hujus ſanctiſſimæ fœminæ atque optimæ pater M. Attius Balbus, in primis honeſtus, prætorius fuit: tuæ conjugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. Nihil illo contemptius, qui propter hæſitantiam linguæ, ſtuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus nobilis. Tuditanus nempe ille, ille qui cum palla et coturnis nummos populo de Roſtris ſpargere ſolebat. Vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet: haberetis nobilitatem generis glorioſam. Quî autem evenit, ut tibi Aricina natus ignobilis videatur, cum tu eodem materno genere ſoleas gloriari? Quæ

porro amentia eſt, eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cujus pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem; ipſe ex libertini filia ſuſceperit liberos? Sed hoc clariſſimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certe ſcio dignitatis optimarum fœminarum non pœnitere.

VII. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto; nec ſentit amens, commendationem eſſe compellationem ſuam. Quid enim accidere huic adoleſcenti potuit optatius, quam cognoſci ab hominibus, Cæſaris conſiliorum eſſe ſocium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator auſus eſt ſcribere, hunc de patris et patrui parricidio cogitaſſe. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adoleſcentem hæc ſcribere audere, quem ego et frater meus, propter ejus ſuaviſſimos atque optimos mores, præſtantiſſimumque ingenium, certatim amamus, omnibuſque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iiſdem edictis, neſcit, lædat, an laudet. Cum idem ſupplicium minatur optimis civibus, quod ego de ſceleratiſſimis et peſſimis ſumpſerim, laudare videtur, quaſi imitari velit: cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat; tum a ſui ſimilibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

Sed ipſe quid fecit? Cum tot edicta propoſuiſſet, edixit, ut adeſſet ſenatus frequens a. d. VIII. Kalendas Decembres; eo die ipſe non affuit. At quomodo edixit? hæc ſunt, opinor, verba in extremo. *Si quis non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt et interitus mei, et perditiſſimorum conſiliorum, auctorem fuiſſe.* Quæ ſunt perdita conſilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Romani recuperandam? quorum conſiliorum Cæſari me auctorem, et hortatorem, et eſſe et fuiſſe fateor. Quanquam ille non eguit conſilio cujuſquam: ſed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitus quidem tui quis bonus non eſſet auctor, cum in eo ſalus et vita optimi cujuſque, et libertas populi Romani, dignitaſque, conſiſteret?

VIII. Sed, cum tam atroci edicto nos concitaviſſet, cur ipſe non affuit? num putatis aliqua re triſti, ac ſevera? Vino atque epulis retentus eſt: ſi epulæ potius, quam popinæ, nominandæ ſunt. Diem edicti obire neglexit: in ante diem quartum Kal. Decembris diſtulit. Adeſſe in Capitolio juſſit: quod in templum ipſe, neſcio qua, per Gallorum cuniculum adſcendit. Convenerunt corrogati, et quidem ampli quidam homines, ſed immemores dignitatis ſuæ: is enim erat dies, ea fama, is, qui ſenatum vocarat, ut turpe ſenatori eſſet, nihil timere. Ad eos tamen ipſos, qui convenerant, ne verbum quidem auſus eſt facere de Cæſare, cum de eo conſtituiſſet ad ſenatum referre. Scriptam attulerat conſularis quidam ſententiam. Quid eſt aliud, de eo referre non audere, qui contra ſe conſulem exercitum duceret, niſi ſeipſum hoſtem judicare? Neceſſe enim erat alterutrum eſſe hoſtem; nec poterat aliter de adverſariis ducibus judicari. Si igitur C. Cæſar hoſtis; cur conſul nihil refert ad ſenatum? ſin ille a ſenatu notandus non fuit; quid poteſt dicere, quin, cum de illo tacuerit, ſe hoſtem eſſe confeſſus ſit? Quem in edictis Spartacum appellat, hunc in ſenatu ne improbum quidem dicere audet.

IX. At in rebus triſtiſſimis quantos excitat riſus? Sententiolas edicti cujuſdam memoriæ mandavi, quas videtur ille peracutas putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia eſt, quam facit dignus.* Primum quid eſt, *dignus?* nam etiam malo digni multi, ſicut ipſe. An quam facit is, qui cum dignitate eſt? quæ autem poteſt eſſe major? Quid eſt porro, *facere contumeliam?* quis ſic loquitur? Deinde: *Nec timor, quem denuntiat inimicus.* Quid ergo? ab amico timor denuntiari ſolet? Horum ſimilia deinceps. Nonne ſatius eſt mutum eſſe, quam, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magiſter ejus, ex oratore arator factus, poſſideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia jugerum immunia, ut hominem ſtultum magis etiam infatuet mercede publica. Sed hæc leviora fortaſſe.

Illud quæro, cur tam ſubito manſuetus in ſenatu fuerit, cum in edictis tam fuiſſet ferus. Quid autem attinuerit, L. Caſſio, tribuno plebis fortiſſimo et conſtantiſſimo civi, mortem denuntiare, ſi in ſenatum veniſſet; D. Carfulenum, bene de republica ſentientem, e ſenatu vi et minis mortis expellere; Tib. Canutium, a quo erat honeſtiſſimis contentionibus et ſæpe et jure vexatus, non templo ſolum, verum etiam aditu prohibere Capitolii? Cui ſenatus-conſulto ne intercederent, verebatur? De ſupplicatione, credo, M. Lepidi, clariſſimi viri. Atque id erat periculum, de cujus honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne ejus uſitatus honos impediretur. Ac, ne ſine cauſa videretur edixiſſe, ut ſenatus adeſſet, cum de republica relaturus fuiſſet, allato nuntio de legione quarta, mente concidit; et fugere feſtinans, S. C. de ſupplicatione per diſceſſionem fecit, cum id factum eſſet antea nunquam.

X. Quæ vero profectio poſtea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam miſera fuga? quam fœda? quam turpis? Præclara tamen ſenatus-conſulta illo ipſo die, veſpertina: provinciarum religioſa ſortitio: divina vero opportunitas, ut, quæ cuique apta eſſet, ea cuique obveniret. Præclare igitur facitis, Tribuni plebis, qui de præſidio conſulum ſenatuſque referatis; meritoque veſtro maximas vobis gratias omnes et agere et habere debemus. Quî enim carere metu et periculo poſſumus in tanta hominum cupiditate et audacia? Ille autem, homo afflictus, et perditus, quæ de ſe expectat judicia graviora, quam amicorum ſuorum? Familiariſſimus ejus, mihi homo conjunctus, L. Lentulus, et P. Naſo, omni carens cupiditate, nullam ſe habere provinciam, nullam Antonii ſortitionem fuiſſe, judicaverunt. Quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, majoribus ſuis, digniſſimus. In eadem ſententia fuit homo ſumma integritate atque innocentia M'. Turranius. Idem fecit Sp. Oppius. Ipſi etiam, qui, amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quam fortaſſe vellent,

M. Piſo, meus neceſſarius, et vir et civis egregius, parique innocentia M. Vehilius, ſenatus auctoritati ſe obtemperaturos eſſe dixerunt.

Quid ego de L. Cinna loquar? cujus ſpectata multis magniſque rebus ſingularis integritas minus admirabilem fecit hujus honeſtiſſimi facti gloriam; qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo et conſtanti C. Ceſtius repudiavit. Qui ſunt igitur reliqui, quos ſors divina delectet? L. Antonius, et M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. Hunc quoque felicem! hanc enim ſemper habebat in ore provinciam. C. Calviſius Africam. Nihil felicius: modo enim ex Africa deceſſerat, et, quaſi divinans ſe rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat. Deinde M. Iccius Siciliam, Q. Caſſius Hiſpaniam. Non habeo, quid ſuſpicer: duarum credo provinciarum ſortes minus divinas fuiſſe.

XI. O C. Cæſar, (adoleſcentem appello) quam tu ſalutem reipublicæ attuliſti? quam improviſam? quam repentinam? Qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret inſequens? Etenim in concione dixerat, ſe cuſtodem fore urbis; uſque ad Kalendas Maias ad urbem exercitum habiturum. O præclarum cuſtodem ovium, ut aiunt, lupum! Cuſtoſne urbis, an direptor et vexator, eſſet Antonius? Et quidem ſe introiturum in urbem dixit, exiturumque, cum vellet. Quid illud? nonne, audiente populo, ſedens pro æde Caſtoris dixit, niſi qui viciſſet, victurum neminem?

Hodierno die primum, Patres conſcripti, longo intervallo in poſſeſſionem libertatis pedem ponimus: cujus quidem ego, quoad potui, non modo defenſor, ſed etiam conſervator, fui. Cum autem id facere non poſſem, quievi: nec abjecte, nec ſine aliqua dignitate, caſum illum temporum et dolorem tuli. Hanc vero teterrimam belluam quis ferre poſſet, aut quomodo? Quid eſt in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam,

audaciam? Ex his totus conglutinatus eſt: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

Quapropter, quoniam res in id diſcrimen adducta eſt, utrum ille pœnas reipublicæ luat, an nos ſerviamus; aliquando, per Deos immortales! Patres conſcripti, patrium animum virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani et generis et nominis recuperemus, aut mortem ſervituti anteponamus. Multa, quæ in libera civitate ferenda non eſſent, tulimus, et perpeſſi ſumus: alii ſpe recuperandæ libertatis, alii vivendi nimia cupiditate. Sed, ſi illa tulimus, quæ nos neceſſitas ferre coegit, quæ vis quædam pene fatalis; quæ tamen ipſa non tulimus: etiamne hujus impuri latronis feremus teterrimum crudeliſſimumque dominatum?

XII. Quid hic faciet, ſi potuerit, iratus, qui, cum ſuccenſere nemini poſſet, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui, nullam adeptus victoriam, tanta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam ejus domum exhauſerit? hortos compilarit? ad ſe ex his omnia ornamenta tranſtulerit? cædis et incendiorum cauſam quæſierit ex funere? duobus aut tribus ſenatus-conſultis bene et e republica factis, reliquas res ad lucrum prædamque revocaverit? vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias univerſas ex imperii populi Romani jure ſuſtulerit? exules reduxerit? falſas leges, C. Cæſaris nomine, et falſa decreta in æs incidenda et in Capitolio figenda curaverit, earumque rerum omnium domeſticum mercatum inſtituerit? populo Romano leges impoſuerit? armis et præſidiis populum et magiſtratus foro excluſerit? ſenatum ſtiparit armatis? armatos in cella Concordiæ, cum ſenatum haberet, incluſerit? ad legiones Brunduſium cucurrerit? ex his optime ſentientes centuriones jugulaverit? cum exercitu Romam ſit ad interitum noſtrum, et ad diſperditionem urbis, venire conatus? Atque is, ab hoc impetu abſtractus conſilio et copiis Cæſaris, conſenſu veteranorum, virtute legionum, ne

fortuna quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens, nec furere, deſinit. In Galliam mutilatum ducit exercitum: cum una legione, et ea vacillante, L. fratrem expectat; quo neminem reperire poteſt ſui ſimiliorem. Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit ſtrages, ubicunque poſuit veſtigia? Cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcunque nactus eſt: epulantur milites: ipſe autem ſe, ut fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur agri: diripiuntur villæ: matres-familias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Hæc eadem, quacunque exercitum duxit, fecit M. Antonius.

XIII. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos unquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Romano conſpirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, Deorum immortalium beneficio utemini? Nullum erit tempus, hoc amiſſo: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, ſi in Galliam venerit. Nec ille armis ſolum, ſed etiam noſtris decretis, urgendus eſt. Magna vis eſt, magnum nomen, unum et idem ſentientis ſenatus. Videtis refertum forum, populumque Romanum ad ſpem recuperandæ libertatis erectum? qui longo intervallo cum frequentes hic videt nos, tum ſperat etiam liberos conveniſſe.

Hunc ego diem expectans, M. Antonii ſcelerata arma vitavi, tum, cum ille in me abſentem invehens, non intelligebat ad quod tempus me et meas vires reſervarem. Si enim illi, tum cædis initium a me quærenti, reſpondere voluiſſem; nunc reipublicæ conſulere non poſſem. Hanc vero nactus facultatem, nullum tempus, Patres conſcripti, dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Romani, de dignitate veſtra, quod cogitandum ſit, cogitem: quod agendum, atque faciendum, id non modo non recuſem, ſed appetam etiam, atque depoſcam. Hoc feci ſemper, dum licuit;

intermiſi, quoad non licuit. Jam non ſolum licet, ſed etiam neceſſe eſt: niſi ſervire malimus, quam, ne ſerviamus, armis animiſque decernere. Dii immortales nobis hæc præſidia dederunt; urbi Cæſarem, Brutum Galliæ. Si enim ille urbem opprimere potuiſſet ſtatim; ſi Galliam tenere paulo poſt: optimo cuique pereundum, reliquis eſſet ſerviendum.

XIV. Hanc igitur occaſionem oblatam tenete, per Deos immortales, Patres conſcripti, et ampliſſimi orbis terræ conſilii principes vos eſſe aliquando recordamini. Signum date populo Romano, conſilium veſtrum non deeſſe reipublicæ, quoniam ille virtutem ſuam non defuturam eſſe profitetur. Nihil eſt, quod moneam vos: nemo eſt tam ſtultus, qui non intelligat, ſi indormierimus huic tempori, non modo crudelem ſuperbamque dominationem nobis, ſed ignominioſam etiam et flagitioſam, ferendam eſſe. Noſtis inſolentiam Antonii, noſtis amicos, noſtis totam domum. Libidinoſis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis ſervire, ea eſt ſumma miſeria, ſummo dedecore conjuncta. Quod ſi jam (quod Dii omen avertant!) fatum extremum reipublicæ venit; quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeſte decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum, gentiumque omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia ſerviamus. Nihil eſt deteſtabilius dedecore, nihil fœdius ſervitute. Ad decus et libertatem nati ſumus: aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur.

Nimium diu teximus, quid ſentiremus: nunc jam apertum eſt: omnes jam patefecerunt, in utramque partem quid ſentiant, quid velint. Sunt impii cives, pro caritate reipubl. nimium multi; pro multitudine bene ſentientium, admodum pauci: quorum opprimendorum Dii immortales incredibilem reipublicæ poteſtatem et fortunam dederunt. Ad ea enim præſidia, quæ habemus, jam accedunt conſules ſumma prudentia, virtute, concordia, multos menſes de populi Romani libertate commentati, atque meditati. His auctoribus et ducibus, Diis juvantibus, nobis vigilantibus et multum in poſterum providentibus,

populo Romano conſentiente, erimus profecto liberi brevi tempore. Jucundiorem autem faciet libertatem ſervitutis recordatio.

XV. Quas ob res, quod tribuni plebis verba fecerunt, ut ſenatus Kalendis Januariis tuto haberi, ſententiæque de ſumma republica libere dici poſſint; de ea re ita cenſeo, "Ut C. Panſa, "A. Hirtius, conſules deſignati, dent operam, ut ſenatus Ka- "lendis Januariis tuto haberi poſſit: quodque edictum D. "Bruti, imperatoris, conſulis deſignati, optime de republica "meriti, propoſitum ſit, ſenatum exiſtimare, D. Brutum, im- "peratorem, conſulem deſignatum, optime de republica mereri, "cum ſenatus auctoritatem, populique Romani libertatem im- "periumque, defendat. Quodque Galliam provinciam citerio- "rem, optimorum et fortiſſimorum virorum, amiciſſimorum "populo Romano civium, exercitumque in ſenatus poteſtate "retineat, id eum exercitumque ejus, municipia, colonias "provinciæ Galliæ, recte atque ordine, exque republica, feciſſe, "et facere. Senatum ad ſummam rempublicam pertinere arbi- "trari, a D. Bruto et ab L. Planco, imperatoribus, conſuli- "bus deſignatis, itemque a cæteris, qui provincias obtinent, "obtineri ex lege Julia, quoad ex ſenatus-conſulto cuique "eorum ſucceſſum ſit; eoſque dare operam, ut eæ provinciæ "exercituſque in ſenatus populique Romani poteſtate, præſi- "dioque reipublicæ ſint. Cumque opera, virtute, conſilio C. "Cæſaris, ſummoque conſenſu militum veteranorum, qui ejus "auctoritatem ſecuti reipublicæ præſidio ſunt, et fuerunt, et a "graviſſimis periculis populus Romanus defenſus ſit, et hoc "tempore defendatur: cumque legio Martia Albæ conſtiterit, "in municipio fideliſſimo et fortiſſimo, ſeſeque ad ſenatus "auctoritatem, populique Romani libertatem, contulerit: quod "pari conſilio eademque virtute legio quarta uſa, L. Egna- "tuleio duce, cive egregio, ſenatus auctoritatem, populique "Romani libertatem, defendat, ac defenderit: ſenatui magnæ

" curæ eſſe, ac fore, ut pro tantis eorum in rempublicam me-
" ritis honores eis habeantur, gratiæque referantur. Senatui
" placere, uti C. Panſa, A. Hirtius, conſules deſignati, cum
" magiſtratum iniſſent, ſi eis videretur, primo quoque tempore
" de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti e republica
" fideque ſua videretur."

IN

# M. ANTONIUM

## AD QUIRITES

## PHILIPPICA IV.

I. FREQUENTIA veſtrum incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminiſſe non videor, et alacritatem mihi ſummam defendendæ reipublicæ affert, et ſpem recuperandæ. Quanquam animus quidem mihi nunquam defuit, tempora defuerunt: quæ ſimul ac primum aliquid lucis oſtendere viſa ſunt, princeps veſtræ libertatis defendendæ fui. Quod ſi ante facere conatus eſſem, nunc facere non poſſem. Hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta jacta ſunt reliquarum actionum: nam eſt hoſtis a ſenatu nondum verbo appellatus, ſed re jam judicatus, Antonius.

Nunc vero multo ſum erectior, quod vos quoque illum hoſtem eſſe tanto conſenſu, tantoque clamore, approbaviſtis. Neque enim, Quirites, fieri poteſt, ut non aut ii ſint impii, qui contra conſulem exercitus comparaverunt; aut ille hoſtis, contra quem jure arma ſumpta ſunt. Hanc igitur dubitationem, quanquam nulla erat, tamen, ne qua poſſet eſſe, ſenatus hodierno die ſuſtulit. C. Cæſar, qui rempublicam libertatemque veſtram ſuo ſtudio, conſilio, patrimonio denique, tutatus eſt, et tutatur; maximis ſenatus laudibus ornatus eſt.

Laudo, laudo vos, Quirites, cum gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel pueri potius : ſunt enim facta ejus immortalitatis; nomen, ætatis. Multa memini, multa audivi, multa legi : nihil ex omnium ſeculorum memoria tale cognovi. Qui, cum ſervitute premeremur, et in dies malum creſceret, præſidii nihil haberemus, capitalem et peſtiferum a Brunduſio M. Antonii reditum timeremus ; hoc inſperatum omnibus conſilium, incognitum certe, ceperit, ut exercitum invictum ex paternis militibus conduceret, Antoniique furorem, crudeliſſimis conſiliis incitatum, a pernicie reipublicæ averteret.

II. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi Cæſar exercitum paraviſſet, non ſine exitio noſtro futurum Antonii reditum fuiſſe? Ita enim ſe recipiebat ardens odio veſtri, cruentus ſanguine civium Romanorum, quos Sueſſæ, quos Brunduſii occiderat, ut nihil niſi de reipublicæ pernicie cogitaret. Quod autem erat præſidium ſalutis libertatiſque veſtræ, ſi C. Cæſaris, fortiſſimorum ſui patris militum, exercitus non fuiſſet ? Cujus de laudibus et honoribus, qui ei pro divinis et immortalibus meritis divini immortaleſque debentur, mihi ſenatus aſſenſus paulo ante decrevit, ut primo quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perſpicit Antonium hoſtem eſſe judicatum ? Quem enim appellare poſſumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, iis ſenatus arbitratur ſingulares exquirendos honores ?

Quid legio Martia ? quæ mihi videtur divinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, a quo populum Romanum generatum accepimus. Non ipſa ſuis decretis prius, quam ſenatus, hoſtem judicavit Antonium? Nam, ille ſi non hoſtis; qui conſulem reliquerunt, hoſtes neceſſe eſt judicemus. Præclara et luculenta reclamatione veſtra factum pulcherrimum Martialium comprobaſtis, qui ſe ad ſenatus auctoritatem, ad libertatem veſtram, ad univerſam rempublicam, contulerunt; hoſtem illum, et latronem, et parricidam patriæ, reliquerunt. Nec ſolum id animoſe et

fortiter, ſed conſiderate etiam ſapienterque, fecerunt: Albæ conſtiterunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, fortiſſimorum virorum, fideliſſimorum civium, atque optimorum. Hujus Martiæ legionis legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem ſenatus merito paulo ante laudavit, C. Cæſaris exercitum perſecuta eſt.

III. Quæ expectas, M. Antoni, judicia graviora? Cæſar fertur in cælum, qui contra te exercitum comparavit: laudantur exquiſitiſſimis verbis legiones, quæ te reliquerunt, quæ a te arceſſitæ ſunt; quæ eſſent, ſi te conſulem quam hoſtem maluiſſes, tuæ. Quarum legionum fortiſſimum veriſſimumque judicium confirmat ſenatus, comprobat univerſus populus Romanus: niſi forte vos, Quirites, conſulem, non hoſtem, judicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, vos judicare, ut oſtenditis. Quid? municipia, colonias, præfecturas, num aliter judicare cenſetis? Omnes mortales una mente conſentiunt, omnia arma eorum, qui hæc ſalva velint, contra illam peſtem eſſe capienda. Quid? D. Bruti judicium, Quirites, quod ex hodierno ejus edicto perſpicere potuiſtis, num cui tandem contemnendum videtur? Recte et vere negatis, Quirites. Eſt enim quaſi Deorum immortalium beneficio et munere datum reipublicæ Brutorum genus et nomen, ad libertatem populi Romani vel conſtituendam, vel recipiendam. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio judicavit? excluſit provincia: exercitu obſtitit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſua ſponte ſuoque judicio excitatam. Si conſul Antonius; Brutus hoſtis. Si conſervator reipublicæ Brutus; hoſtis Antonius. Num igitur, utrum horum ſit, dubitare poſſumus?

IV. Atqui, ut vos una mente unaque voce dubitare vos negatis; ſic modo decrevit ſenatus, D. Brutum optime de republica mereri, cum ſenatus auctoritatem, populique Romani libertatem imperiumque, defenderit. A quo defenderit? nempe ab hoſte: quæ eſt enim alia laudanda defenſio? Deinceps laudatur provincia Gallia, meritoque ornatur verbis ampliſſimis a

ſenatu, quod reſiſtat Antonio. Quem ſi conſulem illa provincia putaret, neque eum reciperet; magno ſcelere ſe adſtringeret: omnes enim in conſulis jure et imperio debent eſſe provinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator, conſul deſignatus, natus reipublicæ civis; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat ſenatus, negatis vos. Quis igitur illum conſulem niſi latrones putant? quanquam ne ii quidem ipſi, quod loquuntur, id ſentiunt; nec a judicio omnium mortalium, quamvis impii nefariique ſint, ſicut ſunt, diſſentire poſſunt. Sed ſpes rapiendi atque prædandi obcæcat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum aſſignatio, non illa infinita haſta, ſatiavit: qui ſibi urbem, qui bona et fortunas civium, ad prædam propoſuerunt: qui, dum ſit quod rapiant, quod auferant, nihil ſibi defuturum arbitrantur: quibus M. Antonius (O Dii immortales, avertite et deteſtamini, quæſo, hoc omen!) urbem ſe diviſurum eſſe promiſit. Ita vero, Quirites, ut precamini, eveniat, hujuſque amentiæ pœna in ipſum familiamque ejus recidat! Quod ita futurum eſſe confido: jam enim non ſolum homines, ſed etiam Deos immortales, ad rempublicam conſervandam arbitror conſenſiſſe. Sive enim prodigiis atque portentis Dii immortales nobis futura prædicunt; ita ſunt aperte denuntiata, ut et illi pœna, et libertas nobis, appropinquet: ſive tantus conſenſus omnium ſine impulſu Deorum eſſe non potuit; quid eſt, quod de voluntate cæleſtium dubitare poſſimus? Reliquum eſt, Quirites, ut vos in iſta ſententia, quam præ vobis fertis, perſeveretis.

V. Faciam igitur, ut imperatores inſtructa acie ſolent, quanquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur; ſic ego vos ardentes et erectos ad libertatem recuperandam cohortabor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quocum aliqua pacis conditio eſſe poſſit. Neque enim ille ſervitutem veſtram, ut antea, ſed jam iratus ſanguinem, concupiſcit: nullus ei ludus videtur eſſe jucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio civium. Non eſt vobis, Quirites, res cum ſcelerato homine,

atque nefario, ſed cum immani tetraque bellua: quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur. Si enim illinc emerſerit; nullius ſupplicii crudelitas erit recuſanda. Sed tenetur, premitur, urgetur, nunc iis copiis, quas habemus; mox iis, quas paucis diebus novi conſules comparabunt. Incumbite in cauſam, Quirites, ut facitis. Nunquam veſter conſenſus major in ulla cauſa fuit: nunquam tam vehementer cum ſenatu conſociati fuiſtis. Nec mirum: agitur enim non qua conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiaque perituri.

Quanquam mortem quidem omnibus natura propoſuit; crudelitatem mortis et dedecus virtus propulſare ſolet; quæ propria eſt Romani generis et ſeminis. Hanc retinete, quæſo, Quirites, quam vobis tanquam hereditatem majores veſtri reliquerunt. Quanquam omnia alia incerta ſunt, caduca, mobilia: virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus; quæ nunquam ulla vi labefactari poteſt, nunquam demoveri loco. Hac majores veſtri primum univerſam Italiam devicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam everterunt, potentiſſimos reges, bellicoſiſſimas gentes, in ditionem hujus imperii redegerunt.

VI. Ac majoribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui haberet rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum et concordiam civium, rationem aliquam, ſi res ita tuliſſet, pacis et fœderis: hic veſter hoſtis veſtram rempublicam oppugnat, ipſe habet nullam: ſenatum, id eſt, orbis terræ conſilium, delere geſtit, ipſe conſilium publicum nullum habet: ærarium veſtrum exhauſit, ſuum non habet. Nam concordiam civium quî habere poteſt, nullam cum habeat civitatem? Pacis vero quæ poteſt eſſe cum eo ratio, in quo eſt incredibilis crudelitas, fides nulla?

Eſt igitur, Quirites, populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco. Nam, quod ſe ſimilem eſſe Catilinæ gloriari ſolet; ſcelere par eſt illi, induſtria inferior. Ille, cum exercitum nullum habuiſſet, repente conflavit: hic eum exercitum, quem accepit,

amiſit. Ut igitur Catilinam diligentia mea, ſenatus auctoritate, veſtro ſtudio et virtute, fregiſtis; ſic Antonii nefarium latrocinium veſtra cum ſenatu concordia tanta, quanta nunquam fuit, felicitate et virtute exercituum ducumque veſtrorum, brevi tempore oppreſſum audietis. Equidem, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, conſilio, eniti atque efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem veſtram pertinere arbitrabor. Neque enim id pro veſtris in me ampliſſimis beneficiis ſine ſcelere facere poſſum. Hodierno autem die primum, referente viro fortiſſimo, vobiſque amiciſſimo, hoc M. Servilio, collegiſque ejus, ornatiſſimis viris, optimis civibus, longo intervallo, me auctore et principe, ad ſpem libertatis exarſimus.

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA V.

I. NIHIL unquam longius his Kalendis Januariis mihi viſum eſt, Patres conſcripti: quod idem intelligebam per hos dies unicuique veſtrum videri. Qui enim bellum cum republica gerunt, hunc diem non expectabant: nos autem tum, cum maxime conſilio noſtro ſubvenire communi ſaluti oporteret, in ſenatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum ſuſtulit oratio conſulum; qui ita locuti ſunt, ut magis exoptatæ Kalendæ Januariæ, quam ſeræ, eſſe videantur. Atque, ut oratio conſulum animum meum erexit, ſpemque attulit non modo ſalutis conſervandæ, verum etiam dignitatis priſtinæ recuperandæ; ſic me perturbaſſet ejus ſententia, qui primus rogatus eſt, niſi veſtræ virtuti conſtantiæque confiderem.

Hic enim vobis, Patres conſcripti, dies illuxit, hæc poteſtas data eſt, ut, quantum virtutis, quantum conſtantiæ, quantum gravitatis in hujus ordinis conſilio eſſet, populo Romano declarare poſſetis. Recordamini, qui dies nudiuſtertiuſdecimus fuerit, quantus conſenſus veſtrum, quanta virtus, quanta conſtantia; quantam ſitis a populo Romano laudem, quantam gloriam, quantam gratiam, conſecuti. Atque illo die, Patres conſcripti, ea conſtituiſtis, ut vobis nihil jam ſit integrum, niſi aut honeſta pax, aut bellum neceſſarium. Pacem vult M. Antonius? arma ponat, roget, deprecetur. Neminem æquiorem me reperiet: cui, dum ſe civibus impiis commendat,

inimicus eſſe, quam amicus, maluit. Nihil eſt profecto, quod dari poſſit bellum gerenti : erit fortaſſe aliquid, quod concedi poſſit roganti.

II. Legatos vero ad eum mittere, de quo graviſſimum et ſeveriſſimum judicium nudiuſtertiuſdecimus feceritis, non jam levitatis eſt, ſed, ut quod ſentio dicam, dementiæ. Primum duces eos laudaviſtis, qui contra illum bellum privato conſilio ſuſcepiſſent ; deinde milites veteranos, qui cum ab Antonio in colonias eſſent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani antepoſuerunt. Quid legio Martia ? quid quarta ? cur laudantur ? ſi enim conſulem ſuum reliquerunt, vituperandæ ſunt : ſi inimicum reipublicæ, jure laudantur. Atqui, cum conſules nondum haberetis, decreviſtis, ut et de præmiis militum, et de honoribus imperatorum, primo quoque tempore referretur. Placet eodem tempore præmia conſtituere iis, qui contra Antonium arma ceperunt, et legatos ad Antonium mittere ? ut jam pudendum ſit, honeſtiora decreta eſſe legionum, quam ſenatus : ſiquidem legiones decreverunt ſenatum defendere contra Antonium ; ſenatus decernit legatos ad Antonium. Utrum hoc eſt confirmare militum animos, an debilitare virtutem ? Hoc dies duodecim profecerunt, ut quem nemo, præter Cotylam, tum inventus ſit qui defenderet, is habeat jam patronos etiam conſulares ? Qui utinam omnes ante me ſententiam rogarentur ! quanquam ſuſpicor, quid dicturi ſunt quidam eorum, qui poſt me rogabuntur. Facilius contra dicerem, ſi quid videretur. Eſt enim opinio, decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid eſt aliud, omnia ad bellum civile hoſti arma largiri ? primum nervos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget ; deinde equitatum, quantum velit. Equitatum dico ? dubitabit, credo, gentes barbaras ſecum adducere. Hoc qui non videt, excors eſt : qui, cum videt, decernit, impius. Tu civem ſceleratum et perditum Gallorum et Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis inſtrues ? Nullæ iſtæ excuſationes ſunt :

Meus amicus eſt. Sit patriæ prius. Meus cognatus. An poteſt cognatio ulla propior eſſe, quam patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit. Cupio videre, qui id audeat dicere. Quid autem agatur, cum aperuero; facile erit ſtatuere, quam ſententiam dicatis, aut quam ſequamini.

III. Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reipublicæ, cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum ſuis latronibus condonandi, populum Romanum ſervitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat. Dubitate, quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. Hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. Quid enim in eum non cadit? qui, cujus acta ſe defendere dicit, ejus eas leges pervertit, quas maxime laudare poteramus. Ille paludes ſiccare voluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio, dividendam dedit. Quid? hanc legem populus Romanus accepit? quid? per auſpicia ferre potuit? Sed augur verecundus ſine collegis de auſpiciis. Quanquam illa auſpicia non egent interpretatione augurum: Jove enim tonante cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat? Tribuni plebis tulerunt de provinciis contra acta Cæſaris: ille biennium, iſte ſexcennium. Num etiam hanc legem populus Romanus accepit? quid? promulgata fuit? quid? nonne ante lata, quam ſcripta? nonne ante factum vidimus, quam futurum quiſquam eſt ſuſpicatus?

Ubi lex Cæcilia et Didia? ubi promulgatio, trinundinum? ubi pœnæ recenti lege Junia et Licinia? poſſuntne hæ leges ratæ eſſe ſine interitu legum reliquarum? Eccui poteſtas in forum inſinuandi fuit? quæ porro illa tonitrua? quæ tempeſtas? ut, ſi auſpicia M. Antonium non moverent, ſuſtinere tamen eum ac ferre potuiſſe tantam vim tempeſtatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur. Quam legem igitur ſe augur dicit tuliſſe, non modo tonante Jove, ſed prope cœleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auſpicia latam confiteri? Quid? quod cum eo collega tulit, quem ipſe fecit ſua nuntiatione vitioſum, nihilne ad auſpicia bonus augur pertinere arbitratus eſt?

IV. Sed auſpiciorum nos fortaſſe erimus interpretes, qui ſumus ejus collegæ: num ergo etiam armorum interpretes quærimus? Primum omnes fori aditus ita ſepti ſunt, ut, etiam ſi nemo obſtaret armatus, tamen, niſi ſeptis revulſis, introiri in forum nullo modo poſſet. Sic vero erant diſpoſita præſidia, ut, quomodo hoſtium aditus urbe prohibentur, caſtellis et operibus, ab ingreſſione fori populum ita, tribunoſque plebis, propulſari videres. Quibus de cauſis eas leges, quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omnes cenſeo per vim et contra auſpicia latas, iiſque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Cæſaris confirmandis, deve dictatura in perpetuum tollenda, deve coloniis in agros deducendis, tuliſſe M. Antonius dicitur; eaſdem leges de integro, ut populum teneant, ſalvis auſpiciis ferri placet. Quamvis enim leges bonas vitioſe per vimque tulerit; tamen hæ leges non ſunt habendæ: omniſque audacia gladiatoris amentis auctoritate noſtra repudianda eſt.

Illa vero diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus donationibuſque avertit: ut portenti ſimile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam brevi tempore perire potuiſſe. Quid? illi immanes quæſtus, ferendine, quos M. Antonii tota exhauſit domus! Decreta falſa vendebat: regna, civitates, immunitates, in æs, accepta pecunia, jubebat incidi. Hæc ſe ex commentariis Cæſaris, quorum ipſe auctor erat, agere dicebat. Calebant in interiore ædium parte totius reipublicæ nundinæ: mulier, ſibi felicior, quam viris, auctionem provinciarum regnorumque faciebat: reſtituebantur exules, quaſi lege, ſine lege: quæ niſi auctoritate ſenatus reſcinduntur, quoniam ingreſſi in ſpem reipublicæ recuperandæ ſumus, imago nulla liberæ civitatis relinquetur.

Neque ſolum commentariis commentitiis, chirographiſque venalibus, innumerabilis pecunia congeſta in illam domum eſt, cum, quæ vendebat Antonius, ea ſe ex actis Cæſaris agere diceret; ſed ſenatus etiam conſulta, pecunia accepta, falſa

referebat: ſyngraphæ obſignabantur: ſenatus-conſulta, nunquam facta, tanquam facta ad ærarium referebantur. Hujus turpitudinis teſtes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta: regna data: populi provinciæque liberatæ: earumque rerum falſæ tabulæ, gemente populo Romano, toto Capitolio figebantur. Quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata eſt, ut, ſi hoc genus in unum redigatur, non ſit pecunia populo Romano defutura.

V. Is legem etiam judiciariam tulit, homo caſtus atque integer; judiciorum et juris auctor. In quo nos fefellit. Anteſignanos, et manipulares, et Alaudas, judices ſe conſtituiſſe dicebat. At ille legit aleatores, legit exules, legit Græcos. O conſeſſum judicum præclarum! O dignitatem conſilii admirandam! avet animus apud conſilium illud pro reo dicere. Cydam Cretenſem, portentum inſulæ, hominem audaciſſimum et perditiſſimum! ſed fac ita non eſſe; num Latine ſcit? num eſt ex judicum genere et forma? num leges noſtras moreſve novit? num denique homines? Eſt enim Creta vobis notior, quam Roma Cydæ. Delectus autem et notatio judicum etiam in noſtris civibus haberi ſolet. Gortynium vero judicem quis novit, aut quis noſſe potuit? Nam Lyſiadem Athenienſem plerique novimus: eſt enim Phædri, philoſophi nobilis, filius: homo præterea feſtivus, ut ei cum M'. Curio, conſeſſore eodem et colluſore, facillime poſſit convenire.

Quæro igitur, ſi Lyſiades citatus judex non reſponderit, excuſeturque Areopagites eſſe, nec debere eodem tempore Romæ et Athenis res judicare; accipietne excuſationem is, qui quæſtioni præerit, Græculi judicis, modo palliati, modo togati? An Athenienſium antiquiſſimas leges negliget? Qui porro ille conſeſſus, Dii boni? Cretenſis judex, iſque nequiſſimus. Quem ad hunc reus alleget? quomodo accedat? dura natio eſt. At Athenienſes miſericordes. Puto ne Curium quidem eſſe crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Sunt item lecti judices, qui fortaſſe excuſabuntur: habent enim

legitimam excuſationem, exilii cauſa ſolum vertiſſe, nec eſſe poſtea reſtitutos. Hos ille demens judices legiſſet; horum nomina ad ærarium detuliſſet; his magnam partem reipublicæ crediciſſet, ſi ullam ſpeciem reipublicæ cogitaviſſet?

VI. Atque ego de notis judicibus dixi. Quos minus noſtis, nolui nominare: ſaltatores, cithariſtas, totum denique comiſſationis Antonianæ chorum, in tertiam decuriam judicum ſcitote eſſe conjectum. Hæc cauſa, cur lex tam egregia, tamque præclara, maximo imbri, tempeſtate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina et tonitrua ferretur, ut eos judices haberemus, quos ſocios ad epulas hoſpites habere nemo velit. Scelerum magnitudo, conſcientia maleficiorum, direptio ejus pecuniæ, cujus ratio in æde Opis confecta eſt, hanc tertiam decuriam excogitavit; nec ante turpes judices quæſiti, quam honeſtis judicibus nocentium ſalus deſperata eſt.

Sed illud os, illam impuritatem cœni feciſſe, ut hos judices legere auderet! quorum lectione duplex imprimeretur reipublicæ dedecus: unum, quod tam turpes judices eſſent; alterum, quod patefactum cognitumque eſſet, quam multos in civitate turpes haberemus. Hanc ergo et reliquas ejuſmodi leges, etiam ſi ſine vi, ſalvis auſpiciis, eſſent rogatæ, cenſerem tamen abrogandas: nunc vero cur abrogandas cenſeam, quas judico non rogatas?

An illa non graviſſimis ignominiis monumentiſque hujus ordinis ad poſteritatis memoriam ſunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe poſt conditam urbem palam ſecum habuit armatos? quod neque reges fecerunt, neque ii, qui, regibus exactis, regnum occupare voluerunt. Cinnam memini; vidi Syllam; modo Cæſarem: hi enim tres poſt civitatem a L. Bruto liberatam plus potuerunt, quam univerſa reſpublica. Non poſſum affirmare, nullis telis eos ſtipatos fuiſſe: hoc dico, nec multis, et occultis. At hanc peſtem agmen armatorum ſequebatur: Claſſitius, Muſtela, Tiro, gladios oſtentantes, ſui ſimiles greges ducebant per forum: certum agminis

locum tenebant barbari ſagittarii. Cum autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur: non quo ille ſcuta occulta eſſe vellet, ſed ne familiares, ſi ſcuta ipſi ferrent, laborarent.

VII. Illud vero teterrimum non modo auditu, ſed etiam adſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios: de templo carcerem fieri: opertis valvis Concordiæ, cum inter ſubſellia ſenatus verſarentur latrones, patres conſcriptos ſententias dicere. Huc etiam niſi venirem Kalend. Septemb. fabros ſe miſſurum, et domum meam diſturbaturum, eſſe dixit. Magna res, credo, agebatur. De ſupplicatione referebat. Veni poſtridie: ipſe non venit. Locutus ſum de republica: minus equidem libere, quam mea conſuetudo; liberius tamen, quam periculi minæ poſtulabant. At ille, homo vehemens et violentus, qui hanc conſuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piſo xxx diebus ante me) inimicitias mihi denuntiavit: adeſſe in ſenatu juſſit a. d. XIII. Kalendas Octobris. Ipſe interea decem et ſeptem dies de me in Tiburtino Scipionis declamitavit, ſitim quærens: hæc enim ei cauſa eſſe declamandi ſolet.

Cum is dies, quo me adeſſe juſſerat, veniſſet, tum vero agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me abſentem orationem ore impuriſſimo evomuit. Quo die, ſi per amicos mihi cupienti in ſenatum venire licuiſſet, cædis initium feciſſet a me: ſic enim ſtatuerat. Cum autem ſemel gladium ſcelere imbuiſſet, nulla res ei finem cædendi, niſi defatigatio et ſatietas, attuliſſet. Etenim aderat L. frater, gladiator Aſiaticus, qui mirmillo Mylaſis depugnarat: ſanguinem noſtrum ſitiebat, ſuum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. Hic pecunias noſtras æſtimabat: poſſeſſiones notabat, et urbanas, et ruſticas: hujus mendicitas, aviditate conjuncta, in fortunas noſtras imminebat: dividebat agros, quibus, et quos, volebat: nullus aditus erat privato, nulla æquitatis deprecatio:

tantum quiſque habebat poſſeſſor, quantum reliquerat diviſor Antonius. Quæ quanquam, ſi leges irritas feceritis, rata eſſe non poſſunt; tamen ſeparatim ſuo nomine notanda cenſeo, judicandumque, nullos ſeptemviros fuiſſe; nihil placere ratum eſſe, quod ab iis actum diceretur.

VIII. M. vero Antonium quis eſt, qui civem poſſit judicare potius, quam teterrimum et crudeliſſimum hoſtem, qui pro æde Caſtoris ſedens, audiente populo Romano, dixerit, niſi victorem, victurum neminem? Num putatis, Patres conſcripti, dixiſſe eum minacius, quam facturum fuiſſe? Quid vero, quod in concione dicere auſus eſt, ſe, cum magiſtratu abiſſet, ad urbem futurum cum exercitu? introiturum, quotieſcunque vellet? quid erat aliud, niſi denuntiare populo Romano ſervitutem? Quod autem ejus iter Brunduſium, quæ feſtinatio, quæ ſpes, niſi ut ad urbem, vel in urbem potius, exercitum maximum adduceret? Qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? Cum ejus promiſſis legiones fortiſſimæ reclamaſſent, domum ad ſe venire juſſit centuriones, quos bene de republica ſentire cognoverat; eoſque ante pedes ſuos, uxoriſque ſuæ, quam ſecum gravis imperator ad exercitum duxerat, jugulari coegit. Quo animo hunc futurum fuiſſe cenſetis in nos, quos oderat, cum in eos, quos nunquam viderat, tam crudelis fuiſſet? et quam avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum ſanguinem concupiſſet? quorum ipſorum bona, quantacunque erant, ſtatim comitibus ſuis, compotoribuſque, deſcripſit.

Atque ille furens infeſta jam patriæ ſigna Brunduſio inferebat: cum C. Cæſar Deorum immortalium beneficio, divini animi, ingenii, conſilii magnitudine, quanquam ſua ſponte, eximiaque virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adiit; veteranos milites convocavit; paucis diebus exercitum fecit; incitatos latronis impetus retardavit. Poſtea vero quam legio Martia ducem præſtantiſſimum vidit, nihil egit aliud, niſi, ut aliquando liberi eſſemus: quam eſt imitata quarta legio.

IX. Quo ille nuntio audito, cum ſenatum vocaſſet, adhibuiſſetque conſularem, qui ſua ſententia C. Cæſarem hoſtem judicaret, repente concidit. Poſt autem, neque ſacrificiis ſollemnibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus eſt, ſed profugit, paludatus. At quo? in provinciam firmiſſimorum et fortiſſimorum civium; qui illum, ne ſi ita quidem veniſſet, ut nullum bellum inferret, ferre potuiſſent, impotentem, iracundum, contumelioſum, ſuperbum, ſemper poſcentem, ſemper rapientem, ſemper ebrium. At ille, cujus ne pacatam quidem nequitiam quiſquam ferre poſſet, bellum intulit provinciæ Galliæ; circumſedit Mutinam, firmiſſimam et ſplendidiſſimam populi Romani coloniam; oppugnat D. Brutum, imperatorem, conſulem deſignatum, civem non ſibi, ſed nobis, et reipublicæ, natum.

Ergo Annibal hoſtis, civis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur, et cogitet? Totum iter Antonii quid habuit, niſi depopulationes, vaſtationes, cædes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad uſum reſervabat. At hi, qui in horam viverent, non modo de fortunis et de bonis civium, ſed ne de utilitate quidem ſua, cogitaverunt. Ad hunc (Dii boni!) legatos mitti placet? norunt iſti homines formam reipublicæ, jura belli, exempla majorum? cogitant, quid populi Romani majeſtas, quid ſenatus ſeveritas, poſtulet? Legatos decernis: ſi, ut depreceris, contemnet; ſi, ut imperes, non audiet: denique, quamvis ſevera legatis mandata dederimus, nomen ipſum legatorum, hunc, quem videmus, populi Romani reſtinguet ardorem; municipiorum atque Italiæ franget animos. Ut omittam hæc, quæ magna ſunt; certe iſta legatio moram et tarditatem afferet bello. Quamvis dicant, quod quoſdam audio dicturos; Legati proficiſcantur, bellum nihilominus paretur; tamen legatorum nomen ipſum et animos molliet, et belli celeritatem morabitur.

X. Minimis momentis, Patres conſcripti, maximæ inclina-

tiones temporum fiunt, cum in omni caſu reipublicæ, tum in bello, et maxime civili; quod opinione plerumque, et fama, gubernatur. Nemo quæret, quibuſcum mandatis legatos miſerimus: nomen ipſum legationis, ultro miſſæ, timoris eſſe ſignum videbitur. Recedat a Mutina, deſinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia: non eſt verbis rogandus, cogendus eſt armis. Non enim ad Annibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miſerat olim ſenatus P. Valerium Flaccum et Q. Bæbium Tampilum; qui, ſi Annibal non pareret, Carthaginem ire juſſi ſunt. Noſtros legatos quo jubebimus ire, ſi non paruerit Antonius? Ad noſtrum civem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Romani oppugnet? Itane vero? hoc per legatos rogandus eſt? Quid intereſt, per Deos immortales! utrum hanc urbem oppugnet, an hujus urbis propugnaculum, coloniam populi Romani, præſidii cauſa collocatam? Belli Punici ſecundi, quod contra majores noſtros Annibal geſſit, cauſa fuit Sagunti oppugnatio. Recte ad eum legati miſſi: mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hoſtibus, noſtris ſociis. Quid ſimile tandem? nos ad civem mittemus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circumſedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne ſit hoſtis? Age, ſi paruerit, hoc cive uti aut volumus, aut poſſumus?

XI. Ante diem XIII. Kalendas Januarii, decretis veſtris eum concidiſtis: conſtituiſtis, ut hæc ad vos Kalend. Jan. referrentur, quæ referri videtis, de honoribus et præmiis bene de republica meritorum et merentium: quorum principem judicaviſtis eum, qui fuit, C. Cæſarem, qui M. Antonii impetus nefarios ab urbe in Galliam avertit: deinde milites veteranos, qui primi Cæſarem ſecuti ſunt; tum illas cæleſtes divinaſque legiones, Martiam et quartam, quibus, cum conſulem ſuum non modo reliquiſſent, ſed bello etiam perſequerentur, honores et præmia ſpopondiſtis: eodemque die D. Bruti, præſtantiſſimi civis, edicto allato atque propoſito, factum ejus

collaudaſtis; quodque ille bellum privato conſilio ſuſceperat, id vos auctoritate publica comprobaſtis.

Quid igitur illo die aliud egiſtis, niſi ut hoſtem judicaretis Antonium? his veſtris decretis, aut ille vos æquo animo adſpicere poterit, aut vos illum ſine ſummo dolore videbitis? Excluſit illum a republica, diſtraxit, ſegregavit, non ſolum ſcelus ipſius, ſed etiam, ut mihi videtur, fortuna quædam reipublicæ. Qui ſi legatis paruerit, Romamque redierit; num quando perditis civibus vexillum, quo concurrant, defuturum putatis? Sed hoc minus vereor: ſunt alia, quæ magis timeam, et cogitem. Nunquam parebit ille legatis. Novi hominis inſaniam, arrogantiam: novi perdita conſilia amicorum, quibus ille eſt deditus.

Lucius quidem frater ejus, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. Sit per ſe ipſe ſanus, quod nunquam erit; per hos eſſe ei tamen non licebit. Teretur interea tempus: belli apparatus refrigeſcent. Unde eſt adhuc bellum, niſi ex retardatione, et mora? Ut primum poſt diſceſſum latronis, vel potius deſperatam fugam, libere ſenatus haberi potuit; ſemper flagitavi, ut convocaremur. Quo die primum convocati ſumus, cum deſignati conſules non adeſſent, jeci ſententia mea, maximo veſtro conſenſu, fundamenta reipublicæ, ſerius omnino, quam decuit; nec enim ante potui; ſed tamen, ſi ex eo tempore dies nullus intermiſſus eſſet, bellum profecto nullum haberemus. Omne malum naſcens facile opprimitur; inveteratum fit plerumque robuſtius. Sed tum expectabantur Kalendæ Januariæ: fortaſſe non recte.

XII. Verum præterita omittamus. Etiamne hanc moram afferemus, dum proficiſcantur legati? dum revertantur? Quorum expectatio dubitationem belli afferet: bello autem dubio, quod poteſt ſtudium eſſe delectus? Quamobrem, Patres conſcripti, legatorum mentionem nullam cenſeo faciendam: rem adminiſtrandam arbitror ſine ulla mora, et confeſtim gerendam: tumultum decerni, juſtitium edici, ſaga ſumi dico oportere,

delectum haberi, ſublatis vacationibus in urbe et in Italia, præter Galliam, tota. Quæ ſi erunt facta, opinio ipſa et fama veſtræ ſeveritatis obruet ſcelerati gladiatoris amentiam: ſentiet ſibi bellum cum republica eſſe ſuſceptum: experietur conſentientis ſenatus nervos atque vires. Nam nunc quidem partium contentionem eſſe dictitat. Quarum partium? alteri victi ſunt, alteri ſunt e mediis C. Cæſaris partibus: niſi forte Cæſaris partes a Panſa et Hirtio conſulibus, et a filio C. Cæſaris, oppugnari putamus. Hoc vero bellum non eſt ex diſſenſione partium, ſed ex nefaria ſpe perditiſſimorum civium, excitatum: quibus bona fortunæque noſtræ notatæ ſunt, et jam ad cujuſque opinionem diſtributæ.

Legi epiſtolam Antonii, quam ad quendam ſeptemvirum, capitalem hominem, collegam ſuum, miſerat. *Quid concupiſcas, tu videris; quod concupiveris, certe habebis.* Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre; qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtinavit, ſed libidini cujuſque nos ita addixit, ut ne ſibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promiſſum jam ſit, reliquerit. Cum hoc, Patres conſcripti, bello, bello inquam, decertandum eſt, idque confeſtim: legatorum tarditas repudianda eſt.

Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda ſint; conſulibus totam rempublicam commendandam cenſeo, hiſque permittendum, ut rempublicam defendant, provideantque, ne quid reſpublica detrimenti accipiat: cenſeoque, ut iis, qui in exercitu Antonii ſunt, ne ſit ea res fraudi, ſi ante Kalendas Febr. ab eo diſceſſerint. Hæc ſi cenſueritis, Patres conſcripti, brevi tempore libertatem populi Romani, auctoritatemque veſtram, recuperabitis: ſin autem lenius agetis, tamen eadem, ſed fortaſſe ſerius, decernetis. De republica quod retuliſtis, ſatis decreviſſe videor.

XIII. Altera res eſt de honoribus: de quibus deinceps intelligo eſſe dicendum. Sed, qui ordo in ſententiis rogandis ſervari ſolet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto

igitur, conſule deſignato, more majorum capiamus exordium: cujus ut ſuperiora omittam, quæ ſunt maxima illa quidem, ſed adhuc hominum magis judiciis, quam publice, laudata; quibuſnam verbis ejus laudes hujus ipſius temporis conſequi poſſumus? Neque enim ullam mercedem tanta virtus, præter hanc laudis gloriæque, deſiderat: qua etiam ſi careat, tamen ſit ſe ipſa contenta, atque in memoria gratorum civium, tanquam in luce, poſita lætetur. Laus igitur judicii teſtimoniique veſtri tribuenda Bruto eſt. Quamobrem his verbis, Patres conſcripti, ſenatus-conſultum faciendum cenſeo: "Cum D. Brutus, im-
" perator, conſul deſignatus, provinciam Galliam in ſenatus po-
" pulique Romani poteſtate teneat: cumque exercitum tantum,
" tam brevi tempore, ſummo ſtudio municipiorum colonia-
" rumque provinciæ Galliæ, optime de republica meritæ, me-
" rentiſque, conſcripſerit, compararit: id eum recte, et ordine,
" exque republica, feciſſe: idque D. Bruti præſtantiſſimum
" meritum in rempublicam ſenatui populoque Romano gratum
" eſſe, et fore. Itaque ſenatum populumque Romanum exiſti-
" mare, D. Bruti, imperatoris, conſulis deſignati, opera, con-
" ſilio, virtute, incredibilique ſtudio et conſenſu provinciæ
" Galliæ, reipublicæ difficillimo tempore eſſe ſubventum."

Huic tanto merito Bruti, Patres conſcripti, tantoque in rempublicam beneficio, quis eſt tantus honos, qui non debeatur? Nam, ſi M. Antonio patuiſſet Gallia, ſi oppreſſis municipiis, et coloniis imparatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuiſſet; quantus reipublicæ terror impenderet? Dubitaret, credo, homo amentiſſimus, atque in omnibus conſiliis præceps et devius, non ſolum cum exercitu ſuo, ſed etiam cum omni immanitate barbariæ, bellum inferre nobis: ut ejus furorem ne Alpium quidem muro cohibere poſſemus. Hæc igitur habenda gratia eſt D. Bruto, qui illum, nondum interpoſita auctoritate veſtra, ſuo conſilio atque judicio, non ut conſulem recepit, ſed ut hoſtem arcuit Gallia; ſeque obſideri, quam hanc urbem, maluit. Habeat ergo hujus tanti facti,

tamque præclari, decreto veſtro teſtimonium ſempiternum: Galliaque, quæ ſemper præſidet atque præſedit huic imperio, libertatique communi, merito vereque laudetur, quod ſe ſuaſque vires non tradidit, ſed oppoſuit, Antonio.

XIV. Atque etiam M. Lepido pro ejus egregiis in rempublicam meritis decernendos honores quam ampliſſimos cenſeo. Semper ille populum Romanum liberum voluit, maximumque ſignum illo die dedit voluntatis et judicii ſui, cum, Antonio diadema Cæſari imponente, ſe avertit, gemituque et mœſtitia declaravit, quantum haberet odium ſervitutis; quam populum Romanum liberum cuperet; quam illa, quæ tulerat, temporum magis neceſſitate, quam judicio, tuliſſet. Quanta vero is moderatione uſus ſit in illo tempore civitatis, quod poſt mortem Cæſaris conſecutum eſt, quis noſtrum obliviſci poteſt? Magna hæc: ſed ad majora properat oratio.

Quid enim, O Dii immortales! admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano, accidere potuit, quam, cum bellum civile maximum eſſet, cujus belli exitum omnes timeremus, ſapientia ejus id potius extingui, quam armis et ferro rem in diſcrimen adducere? Quod ſi eadem ratio Cæſaris fuiſſet, in illo tetro miſeroque bello; ut omittam patrem, duos Cn. Pompeii, ſummi et ſingularis viri, filios incolumes haberemus: quibus certe pietas fraudi eſſe non debuit. Utinam omnes M. Lepidus ſervare potuiſſet! facturum fuiſſe declaravit in eo, quod potuit; cum Sextum Pompeium reſtituit civitati, maximum ornamentum reipublicæ, clariſſimum monumentum clementiæ ſuæ. Gravis illa fortuna populi Romani, grave fatum: Pompeio enim patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, extincto, interfectus eſt patris ſimillimus filius. Sed omnia mihi videntur Deorum immortalium judicio expiata, Sex. Pompeio reipublicæ conſervato.

XV. Quam ob cauſam juſtam atque magnam, et quod periculoſiſſimum civile bellum, maximumque, humanitate et ſapientia ſua M. Lepidus ad pacem concordiamque convertit,

ſenatus-conſultum his verbis cenſeo perſcribendum: "Cum a "M. Lepido, imperatore, pontifice maximo, ſæpenumero reſ-"publica et bene et feliciter geſta ſit, populuſque Romanus "intellexerit, ei dominatum regium maxime diſplicere: cum-"que ejus opera, virtute, conſilio, ſingularique clementia et "manſuetudine, bellum acerbiſſimum civile ſit reſtinctum; "Sextuſque Pompeius, Cnei filius, Magnus, hujus ordinis "auctoritate ab armis diſceſſerit, et a M. Lepido, imperatore, "pontifice maximo, ſumma ſenatus populique Romani volun-"tate civitati reſtitutus ſit: ſenatum populumque Romanum, "pro maximis plurimiſque in rempublicam M. Lepidi meritis, "magnam ſpem in ejus virtute, auctoritate, felicitate, reponere "otii, pacis, concordiæ, libertatis: ejuſque in rempublicam "meritorum ſenatum populumque Romanum memorem fore, "eique ſtatuam equeſtrem inauratam in Roſtris, aut quo alio "loco in foro vellet, ex hujus ordinis ſententia ſtatui placere." Qui honos, Patres conſcripti, mihi maximus videtur primum, quia juſtus eſt: non enim ſolum datur propter ſpem temporum reliquorum, ſed pro ampliſſimis meritis redditur: nec vero cuiquam poſſumus commemorare hunc honorem a ſenatu tributum judicio ſenatus ſoluto, et libero.

XVI. Venio ad C. Cæſarem, Patres conſcripti, qui niſi fuiſſet, quis noſtrum eſſe potuiſſet? Advolabat ad urbem a Brunduſio homo impotentiſſimus, ardens odio, animo hoſtili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. Quid hujus audaciæ et ſceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat conſilium publicum, nulla libertas: dandæ cervices erant crudelitati nefariæ: fugam quærebamus omnes, quæ ipſa exitum non habebat.

Quis tum nobis, quis populo Romano, obtulit hunc divinum adoleſcentem Deus? qui, cum omnia ad perniciem noſtram peſtifero illi civi paterent, ſubito præter ſpem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonii opponeret, quam quiſquam hoc eum cogitare ſuſpicaretur.

Magni honores habiti Cn. Pompeio, cum eſſet adoleſcens; et quidem jure: ſubvenit enim reipublicæ: ſed ætate multo robuſtior, et militum ducem quærentium ſtudio paratior, et in alio genere belli. Non enim omnibus Syllæ cauſa grata: declarat multitudo proſcriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates. Cæſar autem, annis multis minor, veteranos, cupientes jam requieſcere, armavit; eam complexus eſt cauſam, quæ eſſet ſenatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ Diis omnibus, gratiſſima. Et Pompeius ad L. Syllæ maximum imperium, victoremque exercitum, acceſſit: Cæſar ſe ad neminem adjunxit; ipſe princeps exercitus faciendi et præſidii comparandi fuit. Ille in adverſariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonii amicis, ſed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. Illius opibus Sylla regnavit: hujus præſidio Antonii dominatus oppreſſus eſt. Demus igitur imperium Cæſari; ſine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri, non poteſt. Sit pro prætore eo jure, quo qui optimo: qui honos, quanquam eſt magnus illi ætati, tamen ad neceſſitatem rerum gerendarum, non ſolum ad dignitatem, valet. Itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die conſequemur.

XVII. Sed ſæpe ſpero fore hujus adoleſcentis ornandi, honorandique, et nobis et populo Romano poteſtatem. Hoc autem tempore ita cenſeo decernendum. "Quod C. Cæſar, Caii "filius, pontifex, pro prætore, ſummo reipublicæ tempore mi"lites veteranos ad libertatem populi Romani cohortatus ſit, "eoſque conſcripſerit: quodque legio Martia, quartaque, ſum"mo ſtudio, optimoque in rempublicam conſenſu, C. Cæſare "duce et auctore, rempublicam, libertatem populi Romani, "defendant, defenderint: et quod C. Cæſar, pro prætore, "Galliæ provinciæ cum exercitu ſubſidio profectus ſit; equites, "ſagittarios, elephantos, in ſuam populique Romani poteſta"tem redegerit, difficillimoque reipublicæ tempore ſaluti dig"nitatique populi Romani ſubvenerit: ob eas cauſas ſenatui

" placere, C. Cæſarem, Caii filium, pontificem, proprætorem, " ſenatorem eſſe, ſententiamque loco prætorio dicere; ejuſque " rationem, quemcunque magiſtratum petet, ita haberi, ut ha- " beri per leges liceret, ſi anno ſuperiore quæſtor fuiſſet."

Quid eſt enim, Patres conſcripti, cur eum non quam primum ampliſſimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus cum grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatem verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit, ab excellenti eximiaque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere. Itaque majores noſtri, veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis poſt annis attulit ambitio, ut gradus eſſent petitionis inter æquales. Ita ſæpe magna indoles virtutis prius, quam reipublicæ prodeſſe potuiſſet, extincta eſt. At vero apud antiquos Rulli, Decii, Corvini, multique alii; recentiore autem memoria ſuperior Africanus, T. Flamininus, admodum adoleſcentes conſules facti, tantas res geſſerunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nonne tertio et triceſimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quam conſularis. Ex quo judicari poteſt, virtutis eſſe, quam ætatis, curſum celeriorem.

XVIII. Nam, quod ii, qui Cæſari invident, ſimulant ſe timere; ne verendum quidem eſt, ut tenere ſe poſſit, ut moderari, ne honoribus noſtris elatus intemperantius ſuis opibus utatur. Ea natura rerum eſt, Patres conſcripti, ut, qui ſenſum veræ gloriæ ceperit, quique ſe ab ſenatu, ab equitibus, populoque Romano univerſo, ſenſerit civem carum haberi, ſalutaremque reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Utinam, C. Cæſari (patri dico) contigiſſet adoleſcenti, ut eſſet ſenatui atque optimo cuique cariſſimus! quod cum conſequi neglexiſſet; omnem vim ingenii, quæ ſumma fuit in illo, in populari levitate conſumpſit. Itaque, cum reſpectum ad ſenatum et ad bonos non haberet, eam ſibi viam ipſe patefecit ad opes ſuas

amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non poſſet. Ejus autem filii longe ſane diverſa ratio: qui cum omnibus eſt, tum optimo cuique, cariſſimus. In hoc ſpes libertatis poſita eſt: ab hoc accepta jam ſalus: huic ſummi honores et exquiruntur, et parati ſunt. Cujus igitur ſingularem prudentiam admiramur, ejus ſtultitiam timemus? Quid enim ſtultius, quam inutilem potentiam, invidioſas opes, cupiditatem dominandi præcipitem et lubricam, anteferre veræ, gravi, ſolidæ gloriæ? An hoc vidit, puer; ſi ætate proceſſerit, non videbit?

At eſt quibuſdam inimicus clariſſimis atque optimis civibus. Nullus iſte timor eſſe debet: omnes Cæſar inimicitias reipublicæ condonavit: hanc ſibi judicem conſtituit, hanc moderatricem omnium factorum. Ita enim ad rempublicam acceſſit, ut eam confirmaret, non ut everteret. Omnes habeo cognitos ſenſus adoleſcentis: nihil eſt illi republica, nihil veſtra auctoritate, gravius, nihil bonorum virorum judicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quamobrem ab eo non modo nihil timere, ſed majora et meliora expectare, debetis: neque in eo, qui ad D. Brutum obſidione liberandum profectus ſit, timere, ne memoria maneat domeſtici doloris, quæ plus apud eum poſſit, quam ſalus civitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, Patres conſcripti, vobis, populoque Romano, reique publicæ; quod profecto, cum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimeſceremque in re maxima periculoſam opinionem temeritatis: promitto, recipio, ſpondeo, Patres conſcripti, C. Cæſarem talem ſemper fore civem, qualis hodie ſit, qualemque eum maxime eſſe velle et optare debemus. Quæ cum ita ſint, de Cæſare ſatis hoc tempore dictum habebo.

XIX. Nec vero de L. Egnatuleio, fortiſſimo et conſtantiſſimo cive, amiciſſimo reipublicæ, ſilendum arbitror; ſed tribuendum teſtimonium virtutis egregiæ, quod is legionem quartam ad Cæſarem adduxerit, quæ præſidio conſulibus, ſenatui, populoque Romano, reique publicæ eſſet: ob eam cauſam

placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magiſtratus petere, capere, gerere liceat. In quo, Patres conſcripti, non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos: in tali enim re ſatis eſt nominari.

De exercitu autem C. Cæſaris ita cenſeo decernendum: "SENATUI placere, militibus veteranis, qui Cæſaris, pontificis, auctoritatemque hujus ordinis defenderint, atque defendant, his liberiſque eorum militiæ vacationem eſſe: utique "C. Panſa, A. Hirtius, conſules, alter ambove, cognoſcerent, "qui ager his coloniis eſſet, quo milites veterani deducti eſſent, "qui contra legem Juliam poſſideretur, ut is militibus veteranis divideretur: de agro Campano ſeparatim cognoſcerent, inirentque rationem de commodis militum veteranorum "augendis: legionique Martiæ, et legioni quartæ, et iis militibus, qui de legione ſecunda, XXXV, ad C. Panſam, A. "Hirtium, conſules, veniſſent, ſuaque nomina dediſſent; "quod iis auctoritas ſenatus, populique Romani libertas, cariſſima ſit, et fuerit, vacationem militiæ ipſis liberiſque eorum eſſe placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque: "eaſque legiones, bello confecto, miſſas fieri placere: quantamque pecuniam militibus earum legionum in ſingulos C. "Cæſar, pontifex, proprætor, pollicitus ſit, tantam dari placere: utique C. Panſa, A. Hirtius, conſules, alter ambove, "rationem agri habeant, qui ſine injuria privatorum dividi "poſſit; iſque militibus legionis Martiæ, et legionis quartæ, "ita daretur, aſſignaretur, ut quibus militibus ampliſſime dati, "aſſignati eſſent."

Dixi ad ea omnia, Conſules, de quibus retuliſtis: quæ ſi erunt ſine mora matureque decreta, facilius apparabitis ea, quæ tempus et neceſſitas flagitat. Celeritate autem opus eſt: qua ſi eſſemus uſi, bellum, ut ſæpe dixi, nullum haberemus.

# IN

# M. ANTONIUM

## AD QUIRITES

## PHILIPPICA VI.

I. AUDITA vobis eſſe arbitror, Quirites, quæ ſint acta in ſenatu, quæ fuerit cujuſque ſententia. Res enim, ex Kalend. Jan. agitata, paulo ante confecta eſt: minus quidem illa ſevere, quam decuit, non tamen omnino diſſolute. Mora eſt allata bello, non cauſa ſublata. Quamobrem, quod quæſivit a me P. Apuleius, homo et multis officiis mihi et ſumma familiaritate conjunctus, et vobis amiciſſimus; ita reſpondebo, ut ea, quibus non interfuiſtis, noſſe poſſitis.

Cauſa fortiſſimis optimiſque conſulibus Kalendis Januariis de republica primum referendi fuit ex eo, quod XIII. Kalend. Januar. ſenatus me auctore decrevit. Eo die primum, Quirites, fundamenta jacta ſunt reipublicæ: fuit enim longo intervallo ita liber ſenatus, ut vos aliquando liberi eſſetis. Quo quidem tempore, etiam ſi ille dies vitæ finem mihi allaturus eſſet, ſatis magnum ceperam fructum, cum vos univerſi una mente atque voce iterum a me conſervatam eſſe rempublicam conclamaſtis. Hoc veſtro judicio tanto tamque præclaro excitatus, ita Kalendis Januariis veni in ſenatum, ut meminiſſem, quam perſonam impoſitam a vobis ſuſtinerem. Itaque, bellum

nefarium illatum reipublicæ cum viderem, nullam moram interponendam inſequendi M. Antonium putavi: hominemque audaciſſimum, qui, multis nefariis rebus ante commiſſis, hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, coloniam veſtram fidiſſimam fortiſſimamque obſideret, bello cenſui perſequendum: tumultum eſſe decerni, juſtitium edici, ſaga ſumi, dixi placere; quo omnes acrius graviuſque incumberent ad ulciſcendas reipublicæ injurias, ſi omnia graviſſimi belli inſignia ſuſcepta a ſenatu viderent. Itaque hæc ſententia, Quirites, ſic per triduum valuit, ut, quanquam diſceſſio facta non eſſet, tamen, præter paucos, omnes mihi aſſenſuri viderentur. Hodierno autem die, neſcio qua eis objecta re, remiſſior ſenatus fuit: nam plures eam ſententiam ſecuti ſunt, ut, quantum ſenatus auctoritas veſterque conſenſus apud Antonium valiturus eſſet, per legatos experiremur.

II. Intelligo, Quirites, a vobis hanc ſententiam repudiari: neque injuria. Ad quem enim legatos? ad eumne, qui, pecunia publica diſſipata atque effuſa, per vim et contra auſpicia impoſitis populo Romano legibus, fugata concione, obſeſſo ſenatu, ad opprimendam rempublicam Brunduſio legiones arceſſerit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumſedeat? Quæ vobis poteſt cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis, eſſe communitas?

Quanquam, Quirites, non eſt illa legatio, ſed denuntiatio belli, niſi paruerit: ita enim eſt decretum, ut ſi legati ad Annibalem mitterentur. Mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet conſulem deſignatum, ne Mutinam obſideat, ne provinciam depopuletur, ne delectus habeat; ſit in ſenatus populique Romani poteſtate. Facile vero huic denuntiationi parebit, ut in patrum conſcriptorum atque in veſtra poteſtate ſit, qui in ſua nunquam fuerit. Quid enim ille unquam arbitrio ſuo fecit, ſemper eo tractus, quo libido rapuit, quo levitas, quo furor, quo vinolentia? Semper eum duo diſſimilia genera

tenuerunt, lenonum et latronum: ita domeſticis ſtupris, forenſibus parricidiis delectatur, ut mulieri citius avariſſimæ paruerit, quam ſenatui, populoque Romano.

III. Itaque, quod paulo ante feci in ſenatu, faciam apud vos. Teſtificor, denuntio, ante prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ ſunt legatis mandata, facturum: vaſtaturum agros, Mutinam obſeſſurum, delectus, qua poſſit, habiturum. Is eſt enim ille, qui ſemper ſenatus judicium et auctoritatem, ſemper voluntatem veſtram poteſtatemque, contempſerit. An ille id faciat, quod paulo ante decretum eſt, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis eſt Galliæ, educeret, dum ne propius urbem Romam cc. mill. admoveret? huic denuntiationi ille pareat? ille ſe fluvio Rubicone cc. mill. circumſcriptum eſſe patiatur? Non is eſt Antonius: nam, ſi eſſet, non commiſiſſet, ut ei ſenatus, tanquam Annibali initio belli Punici, denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod vero ita avocatur a Mutina, ut ab urbe, tanquam peſtifera flamma, arceatur; quam habet ignominiam? quod judicium ſenatus? Quid, quod a ſenatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum militeſque ejus adeant, iiſque demonſtrent, ſumma in rempublicam merita beneficiaque eorum grata eſſe ſenatui populoque Romano, eiſque eam rem magnæ laudi magnoque honori fore? Paſſurumne cenſetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tuto? Nunquam patietur, mihi credite: novi violentiam, novi impudentiam, novi audaciam.

Nec vero de illo ſicut de homine aliquo debemus, ſed ut de importuniſſima bellua, cogitare. Quæ cum ita ſint, non omnino diſſolutum eſt, quod decrevit ſenatus. Habet atrocitatis aliquid legatio: utinam nihil haberet moræ! Nam, cum pleriſque in rebus gerendis tarditas et procraſtinatio odioſa eſt; tum hoc bellum indiget celeritatis. Succurrendum eſt D. Bruto: omnes undique copiæ colligendæ: horam eximere nullam in tali cive liberando ſine ſcelere non poſſumus.

An ille non potuit, ſi Antonium conſulem, ſi Galliam

Antonii provinciam judicaſſet, legiones Antonio et provinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magiſtratum iniret, ſententiam dicere? quid negotii fuit? Sed, cum ſe Brutum eſſe meminiſſet, veſtræque libertati natum, non otio ſuo; quid egit aliud, niſi ut pene corpore ſuo Gallia prohiberet Antonium? Ad hunc utrum legatos, an legiones, ire oportebat? Sed præterita omittamus. Properent legati, quod video eſſe facturos: vos ſaga parate: eſt enim ita decretum, ut, ſi ille auctoritati ſenatus non paruiſſet, ad ſaga iretur. Ibitur: non parebit: nos amiſſos tot dies rei gerendæ queremur.

IV. Non metuo, Quirites, ne, cum audierit Antonius, me hoc in ſenatu et in concione confirmaſſe, nunquam illum futurum in ſenatus poteſtate, refellendi mei cauſa, ut ego nihil vidiſſe videar, vertat ſe, ſenatui pareat. Nunquam faciet: non invidebit huic meæ gloriæ: malet, me ſapientem a vobis, quam ſe modeſtum, exiſtimari. Quid? ipſe ſi velit, num etiam L. fratrem paſſurum arbitramur? Nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, cum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri eſſe minitatus. Etiamne ab hoc mirmillone Aſiatico ſenatus mandata, legatorum verba, audientur? nec enim ſecerni a fratre poterit, tanta præſertim auctoritate. Nam hic inter illos Africanus eſt: pluris habetur, quam L. Trebellius, pluris quam T. Plancus, adoleſcens nobilis. Plancum, qui omnibus ſententiis maximo veſtro plauſu condemnatus, neſcio quomodo ſe conjecit in turbam, atque ita mœſtus rediit, ut retractus, non reverſus, videretur; ſic contemnit, tanquam ſi illi aqua et igni interdictum ſit: aliquando negat ei locum eſſe oportere in curia, qui incenderit curiam. Nam Trebellium valde jam diligit: oderat tum, cum ille tabulis novis adverſabatur: jam fert in oculis, poſtquam ipſum Trebellium vidit ſine tabulis novis ſalvum eſſe non poſſe. Audiſſe enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuiſtis, quotidie ſponſores et creditores L. Trebellii convenire. O fides (hoc enim puto Trebellium

ſumpſiſſe cognomen) quæ poteſt eſſe major fides, quam fraudare creditores? domo profugere? propter æs alienum ire ad arma? Ubi plauſus ille in triumpho eſt? ſæpe ludis? ubi ædilitas, delata ſummo ſtudio bonorum? Quis eſt, qui hunc non caſu exiſtimet recte feciſſe? nequitia eſt, ſcelere * * *

V. Sed redeo ad amores deliciaſque noſtras, L. Antonium, qui vos omnes in fidem ſuam recepit. Negatis? num quiſpiam eſt veſtrum, qui tribum non habeat? certe nemo. Atqui illum quinque et triginta tribus patronum adoptarunt. Rurſus reclamatis? Adſpicite a ſiniſtra illam equeſtrem ſtatuam inauratam: in qua quid inſcriptum eſt? QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO. Populi Romani igitur eſt patronus L. Antonius? malam quidem illi peſtem! clamori enim veſtro aſſentior. Non modo hic latro, quem clientem habere nemo velit; ſed quis unquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe populi Romani, victoris dominique omnium gentium, patronum dicere auderet?

In foro L. Antonii ſtatuam videmus; ſicut illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Caſtoris. O impudentiam incredibilem! tantumne ſibi ſumpſit, quia Mylaſis mirmillo Thracem jugulavit, familiarem ſuum? quonam modo iſtum ferre poſſemus, ſi in hoc foro, ſpectantibus vobis, depugnaſſet? Sed hæc una ſtatua. Altera ab equitibus Romanis, equo publico: qui item adſcribunt, PATRONO. Quem unquam iſte ordo patronum adoptavit? ſi quemquam, debuit me. Sed me omitto. Quem cenſorem? quem imperatorem? Agrum iis diviſit. O ſordidos, qui acceperunt; improbum, qui dederit!

Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerunt. Quis eſt iſte ordo? Multi fuerunt multis in legionibus per tot annos: iis quoque diviſit Semurium. Campus Martius reſtabat, niſi prius cum fratre fugiſſet. Sed hæc agrorum aſſignatio paulo ante, Quirites, L. Cæſaris, clariſſimi viri, et præſtantiſſimi ſenatoris, ſententia diſſoluta eſt: huic enim aſſenſi, ſeptemvirum acta ſuſtulimus. Jacent beneficia

Nuculæ: friget patronus Antonius. Nam poſſeſſores animo æquiore diſcedent: nullam impenſam fecerant, nondum inſtruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa ſtatua palmaris, de qua, ſi meliora tempora eſſent, non poſſem ſine riſu dicere: L. ANTONIO, JANI MEDII PATRONO. Itane? Janus medius in L. Antonii clientela ſit? quis unquam in illo Jano inventus eſt, qui L. Antonio mille nummûm ferret expenſum?

VI. Sed nimis multa de nugis: ad cauſam bellumque redeamus: quanquam non alienum fuit perſonas quaſdam a vobis recognoſci; ut, quibuſcum bellum gereretur, poſſitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiam ſi melius aliud fuit, tamen legatorum reditum expectetis animo æquo. Celeritas detracta de cauſa eſt; boni tamen aliquid acceſſit ad cauſam. Cum enim legati renuntiarint, quod certe renuntiabunt, non in veſtra poteſtate, non in ſenatus, eſſe Antonium; quis erit tam improbus civis, qui illum civem habendum putet? Nunc enim ſunt pauci illi quidem, ſed tamen plures, quam republica dignum eſt, qui ita loquantur: Ne legatos quidem expectabimus? Iſtam certe vocem, ſimulationemque clementiæ, extorquebit iis res ipſa publica. Quo etiam, ut confitear vobis, Quirites, minus hodierno die contendi, minus laboravi, ut mihi ſenatus aſſentiens tumultum decerneret, ſaga ſumi juberet: malui viginti diebus poſt ſententiam meam laudari ab omnibus, quam a paucis hodie vituperari.

Quapropter, Quirites, expectate legatorum reditum, et paucorum dierum moleſtiam devorate. Qui cum redierint, ſi pacem afferent, cupidum me; ſi bellum, providum judicatote. An ego non provideam meis civibus? non dies noctеſque de veſtra libertate, de reipublicæ ſalute, cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos, a ſe ortum, hominibus nobiliſſimis omnibus honoribus prætuliſtis? An ingratus ſum? quis minus? qui, partis honoribus, eoſdem geſſi in foro labores, quos in petendis. Rudis in republica? quis

exercitatior, qui viginti jam annos bellum geram cum improbis civibus?

VII. Quamobrem, Quirites, conſilio, quantum potero, labore, plus pene quam potero, excubabo vigilaboque pro vobis. Etenim quis eſt civis, præſertim hoc gradu, quo me vos eſſe voluiſtis, tam oblitus beneficii veſtri, tam immemor patriæ, tam inimicus dignitatis ſuæ, quem non excitet, non inflammet, tantus veſter iſte conſenſus? Multas magnaſque habui conſul conciones, multis interfui: nullam unquam vidi tantam, quanta nunc veſtra eſt. Unum ſentitis omnes, unum ſtudetis, M. Antonii conatum avertere a republica, furorem extinguere, opprimere audaciam. Idem volunt omnes ordines: eodem incumbunt municipia, coloniæ, cuncta Italia. Itaque ſenatum, ſua ſponte bene firmum, firmiorem veſtra auctoritate feciſtis.

Venit tempus, Quirites, ſerius omnino, quam dignum populo Romano fuit; ſed tamen ita maturum, ut differri jam hora non poſſit. Fuit aliquis fatalis caſus, ut ita dicam, quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit: nunc, ſi quis erit, erit voluntarius. Populum Romanum ſervire fas non eſt; quem Dii immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. Res in extremum eſt adducta diſcrimen: de libertate decernitur. Aut vincatis oportet, Quirites, quod profecto et pietate veſtra, et tanta concordia, conſequemini; aut quidvis potius, quam ſerviatis. Aliæ nationes ſervitutem pati poſſunt, populi Romani eſt propria libertas.

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA VII.

I. PARVIS de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis, conſulimur, Patres conſcripti. De Appia via et de moneta conſul; de Lupercis tribunus plebis refert. Quarum rerum etſi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat a ſententia, ſuſpenſus curis majoribus. Adducta eſt enim, Patres conſcripti, res in maximum periculum, et in extremum pene diſcrimen. Non ſine cauſa legatorum iſtam miſſionem ſemper timui, nunquam probavi: quorum reditus quid ſit allaturus, ignoro: expectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non videt? Non enim ſe tenent ii, qui ſenatum dolent ad auctoritatis priſtinæ ſpem reviviſcere, conjunctum huic ordini populum Romanum, conſpirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces.

Jam nunc fingunt reſponſa Antonii, eademque defendunt. Alii, poſtulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. Scilicet legatos ad eum miſimus, non ut pareret et dicto audiens eſſet huic ordini, ſed ut conditiones ferret, leges imponeret, reſerare nos exteris gentibus Italiam juberet; ſe præſertim incolumi, a quo majus periculum, quam ab ullis nationibus, extimeſcendum eſt. Alii, remittere eum nobis Galliam citeriorem; illam ultimam poſtulare. Præclare: ex qua non legiones ſolum, ſed etiam nationes, ad urbem conetur adducere. Alii, nihil eum jam niſi modeſte poſtulare. Macedoniam ſuam vocat

omnino; quoniam Caius frater eſt inde revocatus. Sed quæ provincia eſt, ex qua illa fax excitare non poſſit incendium? Itaque iidem, quaſi providi cives, et ſenatores diligentes, bellicum me ceciniſſe dicunt; ſuſcipiunt pacis patrocinium. Nonne ſic diſputant? Irritari Antonium non oportuit: nequam eſt homo ille, atque confidens: multi præterea improbi (quos quidem a ſe primum numerare poſſunt, qui hæc loquuntur) eos cavendos eſſe denuntiant. Utrum igitur in nefariis civibus ulciſcendis, cum poſſis, an pertimeſcendis, diligentior cautio eſt?

II. Atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter levitatem populares habebantur. Ex quo intelligi poteſt, animo illos abhorruiſſe ſemper ab optimo civitatis ſtatu, non voluntate fuiſſe populares. Quî enim convenit, ut, qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re una maxime populari, quod eadem ſalutaris populo Romano ſit, improbos ſe, quam populares, eſſe malint? Me quidem ſemper, ut ſcitis, adverſatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclariſſima cauſa popularem.

Et quidem dicuntur, vel potius ſe ipſi dicunt, conſulares: quo nomine nemo dignus eſt, niſi qui tanti honoris nomen poteſt ſuſtinere. Faveas tu hoſti? ille literas ad te mittat de ſua ſpe rerum ſecundarum? eas tu lætus proferas? recites? deſcribendas etiam des improbis civibus? eorum augeas animos? bonorum ſpem virtutemque debilites? et te conſularem, aut ſenatorem, aut denique civem, putes? Accipiet in optimam partem C. Panſa, fortiſſimus conſul, atque optimus: etenim dicam animo amiciſſimo: Hunc ipſum, mihi hominem familiariſſimum, niſi talis conſul eſſet, ut omnes vigilias, curas, cogitationes, in reipublicæ ſalute configeret, conſulem non putarem.

Quanquam nos ab ineunte illius ætate uſus, conſuetudo, ſtudiorum etiam honeſtiſſimorum ſocietas ſimilitudoque, devinxit; ejuſdemque cura incredibilis, in aſperrimis belli civilis periculis perſpecta, docuit non modo ſalutis, ſed etiam

dignitatis meæ, fuiſſe fautorem: tamen eundem, ut dixi, niſi talis conſul eſſet, negare eſſe conſulem auderem. Idem non modo conſulem eſſe dico, ſed etiam memoria mea præſtantiſſimum atque optimum conſulem: non quin pari virtute et voluntate alii fuerint; ſed tantam cauſam non habuerunt, in qua et virtutem et voluntatem ſuam declararent. Hujus magnitudini animi, gravitati, ſapientiæ, tempeſtas eſt oblata formidoloſiſſimi temporis. Tum autem illuſtratur conſulatus, cum gubernat rempublicam, ſi non optabili, at neceſſario, tempore: magis autem neceſſarium, P. C. nullum tempus unquam fuit.

III. Itaque ego ille, qui ſemper pacis auctor fui, cuique pax, præſertim civilis, quanquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum induſtriæ noſtræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulſandis, elaboratum eſt: hinc honores ampliſſimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, ſi quam habemus, conſecuti ſumus. Ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui, quantuſcunque ſum (nihil enim mihi arrogo) ſine pace civili certe non fuiſſem: periculoſe dico: quemadmodum accepturi, Patres conſcripti, ſitis, horreo: ſed pro mea perpetua cupiditate veſtræ dignitatis retinendæ, et augendæ, quæſo oroque vos, Patres conſcripti, ut primo, etſi erit vel acerbum auditu, vel incredibile a M. Cicerone eſſe dictum, accipiatis ſine offenſione, quod dixero; neve id prius, quam quale ſit explicavero, repudietis. Ego ille (dicam ſæpius) pacis ſemper laudator, ſemper auctor, pacem cum M. Antonio eſſe nolo.

Magna ſpe ingredior in reliquam orationem, Patres conſcripti, quoniam periculoſiſſimum locum ſilentio ſum prætervectus. Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Quæ tria dum explico, peto a vobis, Patres conſcripti, ut eadem benignitate, qua ſoletis, verba mea audiatis.

Quid eſt inconſtantia, mobilitate, levitate, cum ſingulis hominibus, tum vero univerſo ſenatui, turpius? quid porro

inconſtantius, quam, quem modo hoſtem non verbo, ſed re, multis decretis, judicaveritis, cum hoc ſubito pace velle conjungi? Niſi vero, cum C. Cæſari meritos illi quidem honores et debitos, ſed tamen ſingulares et immortales, decreviſtis, unam ob cauſam, quod contra M. Antonium exercitum comparaviſſet, non hoſtem Antonium judicaviſtis: nec tum hoſtis eſt a vobis judicatus Antonius, cum laudati auctoritate veſtra veterani milites, qui Cæſarem ſecuti eſſent: nec tum hoſtem Antonium judicaviſtis, cum fortiſſimis legionibus, quod illum, qui conſul appellabatur, cum eſſet hoſtis, reliquiſſent, vacationes, pecunias, agros ſpopondiſtis.

IV. Quid? cum Brutum, omine quodam illius generis et nominis natum ad rempublicam liberandam, exercitumque ejus pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio, provinciamque fideliſſimam atque optimam, Galliam, laudibus ampliſſimis affeciſtis; tum non hoſtem judicaſtis Antonium? Quid? cum decreviſtis, ut conſules alter ambove ad bellum proficiſcerentur; quod erat bellum, ſi hoſtis Antonius non erat? Quid igitur profectus eſt vir fortiſſimus, meus collega et familiaris, A. Hirtius conſul? at qua imbecillitate, qua macie? ſed animi vires corporis infirmitas non retardavit. Æquum, credo, putavit, vitam, quam populi Romani votis retinuiſſet, pro libertate populi Romani in diſcrimen adducere.

Quid? cum delectus haberi tota Italia juſſiſtis, cum vacationes omnes ſuſtuliſtis, tum ille hoſtis non eſt judicatus? Armorum officinas in urbe videtis: milites cum gladiis ſequuntur conſulem; præſidio ſunt, ſpecie conſuli, re et veritate nobis: omnes ſine ulla recuſatione, ſummo etiam cum ſtudio, nomina dant, parent auctoritati veſtræ. Non eſt judicatus hoſtis Antonius?

At legatos miſimus. Heu, me miſerum! cur ſenatum cogor, quem laudavi ſemper, reprehendere? Quid? vos cenſetis, Patres conſcripti, legatorum miſſionem populo Romano vos probaviſſe? non intelligitis, non auditis, meam ſententiam

ſlagitari? cui cum pridie frequentes eſſetis aſſenſi, poſtridie ad ſpem eſtis inanem pacis devoluti. Quam turpe porro eſt, legiones ad ſenatum legatos mittere, ſenatum ad Antonium? Quanquam illa legatio non eſt: denuntiatio eſt, paratum illi exitium, niſi paruerit huic ordini. Quid refert? tamen opinio eſt gravior: miſſos enim legatos omnes vident; decreti veſtri non omnes verba noverunt.

V. Retinenda eſt igitur vobis conſtantia, gravitas, perſeverantia. Repetenda eſt vetus illa ſeveritas: ſiquidem auctoritas ſenatus decus, honeſtatem, laudem, dignitatemque deſiderat: quibus rebus hic ordo caruit nimium diu. Sed erat tunc excuſatio oppreſſis, miſera illa quidem, ſed tamen juſta: nunc nulla eſt. Liberati tum regio dominatu videbamur: multo poſtea gravius urgebamur armis domeſticis. Ea ipſa depulimus nos quidem; ſed extorquenda ſunt. Quod ſi non poſſumus facere (dicam, quod dignum eſt et ſenatore, et Romano homine) moriamur.

Quanta enim erit illa reipublicæ turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine ſententiam M. Antonium conſulari loco? cujus ut omittam innumerabilia ſcelera urbani conſulatus, in quo pecuniam publicam maximam diſſipavit, exules ſine lege reſtituit, vectigalia vendidit, provincias de populi Romani imperio ſuſtulit, regna addixit pecunia, leges civitati per vim impoſuit, armis aut obſedit, aut excluſit, ſenatum: ut hæc, inquam, omittam: ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi Romani firmiſſimam, oppugnarit, imperatorem populi Romani, conſulem deſignatum, obſederit, depopulatus agros ſit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipſas cauſas hoſtis judicatus ſit, quam fœdum flagitioſumque ſit?

Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, ut propoſui, de periculo: quod etſi minus eſt fugiendum, quam turpitudo; tamen offendit animos majoris partis hominum magis.

VI. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in civitate

Antonium videbitis, vel potius Antonios? niſi forte contemnitis Lucium. Ego ne Caium quidem. Sed, ut video, dominabitur Lucius. Eſt enim patronus XXXV. tribuum, quarum ſua lege, qua cum C. Cæſare magiſtratus partitus eſt, ſuffragium ſuſtulit; patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item ſine ſuffragio eſſe voluit; patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt; patronus Jani medii. O Dii! quis hujus potentiam poterit ſuſtinere? præſertim cum eoſdem in agros etiam deduxerit. Quis unquam omnes tribus? Quis equites Romanos? Quis tribunos militares? Gracchorum potentiam majorem fuiſſe arbitramini, quam hujus gladiatoris futura ſit? quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari ſolet, ſed ut appellant ii, qui plane et Latine loquuntur. Mirmillo in Aſia depugnavit. Cum ornaſſet Threcidicis comitem et familiarem ſuum, illum miſerum fugientem jugulavit: luculentam tamen ipſe plagam accepit, ut declarat cicatrix.

Qui familiarem jugularit, quid hic, occaſione data, faciet inimico? et qui illud animi cauſa fecerit, hunc prædæ cauſa quid facturum putatis? non rurſus improbos decuriabit? non ſollicitabit rurſus agrarios? non quæret urbe expulſos? M. vero Antonius non is erit, ad quem omni motu concurſus fiat civium perditorum? Ut nemo ſit alius, niſi ii, qui una ſunt, et ii, qui hic ei nunc aperte favent; parumne erunt multi? præſertim cum bonorum præſidia ceſſerint, illi parati ſint ad nutum futuri? Ego vero metuo, ſi hoc tempore conſilio lapſi erimus, ne illi brevi tempore nimis multi nobis eſſe videantur. Nec ego pacem nolo; ſed pacis nomine bellum involutum reformido. Quare, ſi pace frui volumus; bellum gerendum eſt: ſi bellum omittemus; pace nunquam fruemur.

VII. Eſt autem veſtri conſilii, Patres conſcripti, in poſterum quam longiſſime providere. Idcirco in hac cuſtodia, et tanquam in ſpecula, collocati ſumus, ut vacuum omni metu populum Romanum noſtra vigilia et proſpicientia redderemus.

Turpe eſt ſummo conſilio orbis terræ, præſertim in re tam perſpicua, conſilium intelligi defuiſſe. Eos conſules habemus, eam populi Romani alacritatem, eum conſenſum Italiæ, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem reſpublica accipere poſſit ſine culpa ſenatus. Equidem non deero, monebo, prædicam, denuntiabo, et teſtabor ſemper Deos homineſque, quid ſentiam: nec ſolum fidem meam, quod fortaſſe videatur ſatis eſſe, ſed in principe civi non eſt ſatis, curam, conſilium, vigilantiamque, præſtabo.

Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem poſſe pacem: de tribus enim, quæ propoſui, hoc extremum eſt.

VIII. Quæ poteſt eſſe pax M. Antonio primum cum ſenatu? quo ore ille vos poterit, quibus viciſſim vos illum oculis, intueri? quis veſtrum illum, quem ille veſtrum, non oderit? Age, vos ille ſolum, et vos illum? quid? ii, qui Mutinam circumſedent, qui in Gallia delectus habent, qui in noſtras fortunas imminent, amici unquam nobis erunt, aut nos illis? An equites Romanos amplectetur? occulta enim fuit eorum voluntas judiciumque de M. Antonio: qui frequentiſſimi in gradibus Concordiæ ſteterunt; qui vos ad libertatem recuperandam excitaverunt; arma, ſaga, bellum flagitaverunt; me una cum populo Romano in concionem vocaverunt. Hi Antonium diligent? cum his pacem ſervabit Antonius? Nam quid ego de univerſo populo Romano dicam? qui pleno ac referto foro bis me una mente atque voce in concionem vocavit, declaravitque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Ita, quod erat optabile antea, ut populum Romanum comitem haberemus, nunc habemus ducem. Quæ eſt igitur ſpes, qui Mutinam circumſedent, imperatorem populi Romani exercitumque oppugnant, iis pacem cum populo Romano eſſe poſſe? An cum municipiis pax erit, quorum tanta ſtudia cognoſcuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in ſingulis oppidis curiam populi Romani non deſideretis?

IX. Laudandi ſunt ex hujus ordinis ſententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt: reſpondendum honorifice eſt Marrucinis, qui ignominia notandos cenſuerunt eos, ſi qui militiam ſubterfugiſſent. Hæc jam tota Italia fiunt. Magna pax Antonio cum his, his item cum illo. Quæ poteſt major eſſe diſcordia? in diſcordia autem pax civilis nullo pacto eſſe poteſt. Ut omittam multitudinem; L. Viſidio, equiti Romano, homini in primis ornato atque honeſto, civique ſemper egregio, cujus ego excubias et cuſtodias mei capitis cognovi in conſulatu meo; qui vicinos ſuos non cohortatus eſt ſolum, ut milites fierent, ſed etiam facultatibus ſuis ſublevavit: huic, inquam, tali viro, quem nos ſenatus-conſulto collaudare debemus, poteritne eſſe pacatus Antonius? Quid? C. Cæſari, qui illum urbe? quid? D. Bruto, qui Gallia prohibuit?

Jam vero ipſe ſe placabit et leniet provinciæ Galliæ, a qua excluſus et repudiatus eſt? Omnia videbitis, Patres conſcripti, niſi profſpicitis, plena odiorum, plena diſcordiarum; ex quibus oriuntur bella civilia. Nolite igitur id velle quod fieri non poteſt: et cavete, per Deos immortales! Patres conſcripti, ne ſpe præſentis pacis perpetuam pacem amittatis.

Quorſum hæc omnis ſpectat oratio? quid enim legati egerint, nondum ſcimus. At vero excitati, erecti, parati, armati animis tamen eſſe debemus, ne blanda aut ſupplici oratione, aut æquitatis ſimulatione, fallamur. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta et denuntiata ſunt, prius quam aliquid poſtulet: Brutum exercitumque ejus oppugnare, urbes et agros provinciæ Galliæ populari, deſtiterit; ad Brutum adeundi legatis poteſtatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec propius urbem millia paſſuum ducenta admoverit; fuerit et in ſenatus et in populi Romani poteſtate. Hæc ſi fecerit, erit integra poteſtas nobis deliberandi: ſi ſenatui non paruerit, non illi ſenatus, ſed ille populo Romano, bellum indixerit.

Sed vos moneo, Patres conſcripti, libertas agitur populi Romani, quæ eſt commendata vobis; vita et fortunæ optimi

cujuſque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate jampridem intendit Antonius; auctoritas veſtra, quam nullam habebitis, niſi nunc tenueritis. Tetram et peſtiferam belluam ne incluſam et conſtrictam dimittatis, cavete. Te ipſum, Panſa, moneo: quanquam non eges conſilio, quo vales plurimum; tamen etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus a vectoribus admoneri ſolent: hunc tantum tuum apparatum, tamque præclarum, ne ad nihilum recidere patiare. Tempus habes tale, quale nemo habuit unquam: hac gravitate ſenatus, hoc ſtudio equeſtris ordinis, hoc ardore populi Romani, potes in perpetuum rempublicam metu et periculo liberare. Quibus de rebus refers, P. Servilio aſſentior.

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA VIII.

I. CONFUSIUS heſterno die eſt acta res, C. Panſa, quam poſtulabat inſtitutum conſulatus tui: parum mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam, cum ſenatus ea virtus fuiſſet, quæ ſolet; et cum re viderent omnes eſſe bellum, quidamque id verbum removendum arbitrarentur; tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior. Victa eſt igitur propter verbi aſperitatem, te auctore, noſtra ſententia: vicit L. Cæſaris, ampliſſimi viri, qui, verbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam ſententia, lenior. Quanquam is quidem, antequam ſententiam diceret, propinquitatem excuſavit. Idem fecerat, me conſule, in ſororis viro, quod hoc tempore in ſororis filio fecit; ut et luctu ſororis moveretur, et ſaluti reipublicæ provideret.

Atque ipſe tamen Cæſar præcepit vobis quodammodo, Patres conſcripti, ne ſibi aſſentiremini, cum ita dixit, aliam ſententiam ſe dicturum fuiſſe, eamque ſe ac republica dignam, niſi propinquitate impediretur. Ergo ille avunculus: num etiam vos avunculi, qui illi eſtis aſſenſi? At in quo fuit controverſia? Belli nomen ponendum in ſententia quidam non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, ſed etiam verborum. Poteſt enim eſſe bellum ſine tumultu; tumultus eſſe ſine bello non poteſt.

Quid enim eſt aliud *tumultus*, niſi perturbatio tanta, ut

major timor oriatur? unde etiam nomen ductum eſt tumultus. Itaque majores noſtri tumultum Italicum, quod erat domeſticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus; præterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum eſſe, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum ſine tumultu poſſit, tumultus ſine bello eſſe non poſſit. Etenim, cum inter bellum et pacem medium nihil ſit; neceſſe eſt, tumultum, ſi belli non ſit, pacis eſſe: quo quid abſurdius dici aut exiſtimari poteſt? Sed nimis multa de verbo: rem potius videamus, Patres conſcripti, quam quidem intelligo verbo fieri interdum deteriorem ſolere.

II. Nolumus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis et coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant ſine vi, ſine mulcta, ſtudio et voluntate? quam, ut pecunias in rempublicam polliceantur? Si enim belli nomen tolletur, municipiorum ſtudia tollentur: conſenſus populi Romani, qui jam deſcendit in cauſam, ſi nos langueſcimus, debilitetur neceſſe eſt. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non eſt bellum. Mutina obſidetur: ne hoc quidem bellum eſt. Gallia vaſtatur: quæ poteſt pax eſſe certior? Illud vero quis poteſt bellum eſſe dicere? Conſulem fortiſſimum virum cum exercitu miſimus; qui, cum eſſet infirmus ex gravi diuturnoque morbo, nullam ſibi putavit excuſationem eſſe oportere, cum ad reipublicæ præſidium vocaretur. C. quidem Cæſar non expectavit noſtra decreta, præſertim cum illud eſſet ætatis: bellum contra Antonium ſua ſponte ſuſcepit. Decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus ſi prætermiſiſſet; videbat, republica oppreſſa, nihil poſſe decerni. Ergo illi nunc, et eorum exercitus, in pace verſantur. Non eſt hoſtis is, cujus præſidium Claterna dejecit Hirtius: non eſt hoſtis, qui conſuli armatus obſiſtit, qui deſignatum conſulem oppugnat: nec illa hoſtilia verba, nec bellica, quæ paulo ante ex collegæ literis Panſa recitavit: *Dejeci præſidium: Claterna*

*potitus ſum: fugati equites: prælium commiſſum: occiſi aliquot.* Quæ pax poteſt eſſe major? Delectus tota Italia decreti, ſublatis vacationibus: ſaga cras ſumentur: conſul ſe cum præſidio deſcenſurum eſſe dixit.

Utrum hoc bellum non eſt? Etiam tantum bellum, quantum nunquam fuit? Cæteris enim bellis, maximeque civilibus, contentionem reipublicæ cauſa faciebat. Sylla cum Sulpicio de jure legum, quas per vim latas Sylla dicebat: Cinna cum Octavio de novorum civium ſuffragiis: rurſus cum Mario et Carbone Sylla, ne dominarentur indigni, et ut clariſſimorum hominum crudeliſſimam puniretur necem. Horum omnium bellorum cauſæ ex reipublicæ contentione natæ ſunt. De proximo bello civili non libet dicere: ignoro cauſam, deteſtor exitum.

III. Hoc bellum quintum civile geritur: atque omnia in noſtram ætatem inciderunt. Primum non modo non in diſſenſione et diſcordia civium, ſed in maxima conſenſione, incredibilique concordia: omnes idem volunt, idem defendunt, idem ſentiunt. Cum omnes dico, eos excipio, quos nemo civitate dignos putat. Quæ eſt igitur in medio belli cauſa poſita? nos Deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia ſedeſque populi Romani, penates, aras, focos, ſepulcra majorum; nos leges, judicia, libertatem, conjuges, liberos, patriam, defendimus: contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, evertat, prædam reipublicæ cauſam belli putet, fortunas noſtras partim diſſipet, partim diſpertiat parricidis.

In hac tam diſpari ratione belli miſerrimum illud eſt, quod ille latronibus ſuis pollicetur primum domos: urbem enim ſe diviſurum confirmat: deinde omnibus portis, quo velint, deducturum. Omnes Caphones, omnes Saxæ, cæteræque peſtes, quæ ſequuntur Antonium, ædes ſibi optimas, hortos, Tuſculana, Albana definiunt. Atque etiam homines agreſtes, ſi homines illi, ac non pecudes potius, inani ſpe ad aquas uſque et Puteolos provehuntur. Ergo habet Antonius, quod ſuis

polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Dii meliora: id enim ipſum agimus, ne quis poſthac ejuſmodi quidquam poſſit polliceri. Invitus dico, ſed dicendum eſt. Haſta Cæſaris, Patres conſcripti, multis improbis et ſpem affert, et audaciam. Viderunt enim ex mendicis fieri repente divites: itaque haſtam ſemper videre cupiunt ii, qui noſtris bonis imminent; quibus omnia pollicetur Antonius.

Quid nos? noſtris exercitibus quid pollicemur? multo meliora, atque majora. Scelerum enim promiſſio et iis, qui expectant, perniciosa eſt; et iis, qui promittunt. Nos noſtris militibus libertatem, jura, leges, judicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonii igitur promiſſa cruenta, tetra, ſcelerata, Diis hominibuſque inviſa, nec diuturna, nec ſalutaria: noſtra contra honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis.

IV. Hic mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac ſtrenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat. Quaſi vero, ſi laudanda pax eſſet, ego id æque commode facere non poſſem. Semel enim pacem defendi: non ſemper otio ſtudui: quod cum omnibus bonis utile eſt, tum præcipue mihi. Quem enim curſum induſtria mea tenere potuiſſet, ſine forenſibus cauſis, ſine legibus, ſine judiciis? quæ eſſe non poſſunt, civili pace ſublata. Sed quæſo, Calene, quid? tu ſervitutem pacem vocas? Majores quidem noſtri, non modo ut liberi eſſent, ſed etiam ut imperarent, arma capiebant: at tu arma abjicienda cenſes, ut ſerviamus. Quæ cauſa juſtior eſt belli gerendi, quam ſervitutis depulſio? in qua etiam ſi non ſit moleſtus dominus; tamen eſt miſerrimum, poſſe, ſi velit. Immo aliæ cauſæ juſtæ; hæc neceſſaria eſt. Niſi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te ſocium fore ſperas dominationis Antonii. In quo bis laberis: primum, quod tuas rationes communibus anteponis; deinde, quod quidquam ſtabile in regno, aut jucundum, putas. Non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit.

Quinetiam, memini, de illo homine queri ſolebas: quid te

factum de bellua putas? Atqui ais eum te eſſe, qui ſemper pacem optaris, ſemper omnes cives ſalvos volueris. Honeſta oratio; ſed ita, ſi bonos et utiles reipublicæ cives: ſin eos, qui natura cives ſunt, voluntate hoſtes, ſalvos velis; quid tandem interſit inter te et illos? Pater quidem tuus, quo utebar ſene adoleſcens, homo ſeverus et prudens, primas omnium civium P. Naſicæ, qui Tib. Gracchum interfecit, dare ſolebat: ejus enim virtute, conſilio, magnitudine animi, liberatam rempublicam arbitrabatur.

Quid? nos a patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi civis, ſi temporibus illis fuiſſes, non probaretur, quia non omnes ſalvos eſſe voluiſſet. *Quod L. Opimius conſul verba fecit de republica, de ea re ita cenſuerunt,* UTI OPIMIUS CONSUL REMPUBLICAM DEFENDERET. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, ſi tum eſſes, temerarium civem aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cujus quatuor filii conſulares? P. Lentulum, principem ſenatus? complures alios ſummos viros, qui cum L. Opimio conſule armati Gracchum in Aventinum perſecuti ſunt? quo in prœlio Lentulus grave vulnus accepit; interfectus eſt Gracchus, et M. Fulvius conſularis, ejuſque duo adoleſcentuli filii.

V. Illi igitur viri vituperandi: non enim cives omnes ſalvos eſſe voluerunt. Ad propiora veniamus. C. Mario, L. Valerio, conſulibus, ſenatus rempublicam defendendam dedit: L. Saturninus, tribunus plebis, Glaucia, prætor, eſt interfectus. Omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scævolæ, Craſſi, arma ſumpſerunt. Num aut conſules illos, aut clariſſimos viros, vituperandos putas? Ego Catilinam perire volui. Num tu, qui omnes ſalvos vis, Catilinam ſalvum eſſe voluiſti? Hoc intereſt, Calene, inter meam ſententiam et tuam: ego nolo quemquam civem committere, ut morte multandus ſit; tu, etiam ſi commiſerit, conſervandum putas. In corpore ſi quid ejuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, uri ſecarique patimur; ut membrum aliquod potius, quam totum corpus,

intereat: ſic in reipublicæ corpore, ut totum ſalvum ſit, quidquid eſt peſtiferum amputetur.

Dura vox. Multo illa durior: Salvi ſint improbi, ſcelerati, impii; deleantur innocentes, honeſti, boni, tota reſpublica. Uno in homine, Q. Fufi, fateor te vidiſſe plus, quam me. Ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum civem, ſceleratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum; tu contra ſanctum, temperantem, innocentem, modeſtum, retinendum civem, et optandum. In hoc uno te plurimum vidiſſe, multum me erraſſe, concedo. Nam, quod me tecum iracunde agere dixiſti ſolere, non eſt ita: vehementer me agere fateor, iracunde nego. Omnino iraſci amicis non temere ſoleo, ne ſi merentur quidem: itaque ſine verborum contumelia a te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. Parva eſt enim mihi tecum, aut parva de re, diſſenſio? ego huic videlicet faveo, tu illi? Immo vero ego D. Bruto faveo, tu M. Antonio: ego conſervari coloniam populi Romani cupio, tu expugnari ſtudes.

VI. An hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? Quouſque enim dices, pacem velle te? Res geritur: conductæ vineæ ſunt: pugnatur acerrime. Qui intercurrerent, miſimus tres principes civitatis. Hos contempſit, rejecit, repudiavit, Antonius: tu tamen permanes conſtantiſſimus defenſor Antonii. Et quidem, quo melior ſenator videatur, negat ſe illi amicum eſſe debere: cum ſuo magno beneficio eſſet, veniſſe eum contra ſe. Vide quanta caritas ſit patriæ: cum homini ſit iratus, tamen reipublicæ cauſa defendit Antonium. Ego te, cum in Maſſilienſes tam ſis acerbus, Q. Fufi, non animo æquo audio. Quouſque enim Máſſiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata eſt urbs ea, ſine qua nunquam ex Tranſalpinis gentibus majores noſtri triumpharunt. Quo quidem tempore, populus Romanus ingemuit. Quanquam enim proprios dolores ſuarum rerum omnes habebant; tamen hujus civitatis fideliſſimæ miſerias, nemo erat civis, qui

a ſe alienas arbitraretur. Cæſar ipſe, qui illis fuerat iratiſſimus, tamen propter ſingularem ejus civitatis gravitatem et fidem quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nulla ſua calamitate civitas ſatiare tam fidelis poteſt? Rurſus me jam iraſci fortaſſe dices. Ego autem ſine iracundia dico, ut omnia, nec tamen ſine dolore: Neminem illi civitati inimicum eſſe arbitror, qui amicus ſit huic civitati. Excogitare, quæ tua ratio ſit, Calene, non poſſum. Antea deterrere te, ne popularis eſſes, non poteramus; exorare nunc, ut ſis popularis, non poſſumus.

Satis multa cum Fufio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici.

VII. Venio ad reliquos conſulares, quorum eſt nemo, (jure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam conjunctionem gratiæ, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. Quam heſternus dies nobis, conſularibus dico, turpis illuxit? Iterum legatos? Quid, ſi ille faceret inducias? Ante conſulis oculoſque legatorum, tormentis Mutinam verberavit: opus oſtendebat munitionemque legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati adeſſent, oppugnatio reſpiravit. Ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu vehementius pertimeſcatis?

Equidem cum antea legatos decerni non cenſuiſſem; hoc me tamen conſolabar, quod cum illi ab Antonio contempti et rejecti revertiſſent, dixiſſentque ſenatui, non modo illum e Gallia non diſceſſiſſe, uti cenſuiſſemus, ſed ne a Mutina quidem receſſiſſe; poteſtatem ſibi D. Bruti conveniendi non fuiſſe: fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto ſubveniremus. Nos etiam languidiores facti ſumus, poſtquam Antonii non ſolum audaciam et ſcelus, ſed etiam inſolentiam ſuperbiamque, perſpeximus.

Utinam L. Cæſar valeret, Servius Sulpicius viveret! multo melius hæc cauſa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. Dolenter hoc dicam potius, quam contumelioſe. Deſerti, deſerti, inquam, ſumus, Patres conſcripti, a principibus. Sed,

ut ſæpe jam dixi, omnes in tanto periculo, qui recte et fortiter ſentient, erunt conſulares. Animum nobis afferre legati debuerunt; timorem attulerunt: quanquam mihi quidem nullum: quamvis de illo, ad quem miſſi ſunt, bene exiſtiment; a quo etiam mandata acceperunt.

VIII. Pro Dii immortales! ubi eſt ille mos virtuſque majorum? C. Popillius apud majores noſtros, cum ad Antiochum regem legatus miſſus eſſet, et verbis ſenatus denuntiaſſet, ut ab Alexandria diſcederet, quam obſidebat; cum tempus ille differret, virgula ſtantem circumſcripſit; dixitque ſe renuntiaturum ſenatui, niſi prius ſibi reſpondiſſet, quid facturus eſſet, quam ex illa circumſcriptione excederet. Præclare: ſenatus enim faciem ſecum attulerat, auctoritatem populi Romani, cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda ſunt, ſed ipſe eſt totus repudiandus.

An ego ab eo mandata acciperem, qui ſenatus mandata contemneret? aut ei cum ſenatu quidquam commune judicarem, qui imperatorem populi Romani ſenatu prohibente obſideret? At quæ mandata? qua arrogantia? quo ſtupore? quo ſpiritu? Cur autem ea legatis noſtris dabat, cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum ſuorum, hominem ædilitium? ſi vero tum fuit ædilis, cum eum juſſu Antonii in convivio ſervi publici loris ceciderunt.

At quam modeſta mandata! ferrei ſumus, Patres conſcripti, qui quidquam huic negemus. *Utramque provinciam*, inquit, *remitto: exercitum depono: privatus eſſe non recuſo.* Hæc ſunt enim verba: redire ad ſe videtur. *Omnia obliviſcor, in gratiam redeo.* Sed quid adjungit? *ſi legionibus meis ſex, ſi equitibus, ſi cohorti prætoriæ, prædam agrumque dederitis.* His etiam præmia poſtulat, quibus ut ignoſcatur ſi poſtulet, impudentiſſimus judicetur? Addit præterea, *ut quos ipſe cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quibus dati ſint.* Hic eſt Campanus ager, et Leontinus, quæ duo majores noſtri annonæ perfugia ducebant.

IX. Cavet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caphoni etiam et

Saxæ cavet; quos, centuriones pugnaces et lacertoſos, inter mimorum et mimarum greges collocavit. Poſtulat præterea, *ut chirographorum et commentariorum ſua, collegæque ſui, decreta maneant.* Quid laborat, ut habeat, quod quiſque mercatus eſt; ſi, quod accepit, habeat qui vendidit? *Et ne tangantur rationes ad Opis:* id eſt, ne ſepties millies recuperetur. *Ne fraudi ſit ſeptemviris, quod egiſſent.* Nucula hoc, credo, admonuit: verebatur fortaſſe, ne amitteret tantas clientelas.

Caveri etiam vult *iis, qui ſecum ſunt, quidquid contra leges commiſerint.* Muſtelæ et Tironi proſpicit: de ſe nihil laborat. Quid enim commiſit unquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut ſecum habuit armatos? Sed quid eſt, quod de iis laboret? Poſtulat enim, *ne ſua judiciaria lex abrogetur:* quo impetrato, quid eſt quod metuat? an, ne ſuorum aliquis a Cyda, Lyſiade, Curio, condemnetur?

Neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, et relaxat. *Galliam,* inquit, *togatam remitto, comatam poſtulo:* otioſus videlicet eſſe mavult: *cum ſex legionibus,* inquit, *iiſque ſuppletis ex D. Bruti exercitu,* non modo ex delectu ſuo: *tamdiuque ut obtineat, quamdiu M. Brutus, C. Caſſius, conſules, prove conſulibus, provincias obtinebunt.* Hujus comitiis C. frater ejus: eſt enim annus, ut repulſam tulit. *Ipſe autem ut quinquennium,* inquit, *obtineam.* At iſtud vetat lex Cæſaris; et tu acta Cæſaris defendis?

X. Hæc tu mandata, L. Piſo, et tu, L. Philippe, principes civitatis, non dico animo ferre, verum auribus accipere, potuiſtis? Sed, ut ſuſpicor, terror erat quidam: nec vos ut legati apud illum fuiſtis, nec ut conſulares: nec vos veſtram, nec reipublicæ, dignitatem tenere potuiſtis: et tamen neſcio quo pacto, ſapientia quadam, credo, quod ego non poſſem, non nimis irati revertiſtis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clariſſimis viris, legatis populi Romani: nos quid non legato M. Antonii Cotylæ conceſſimus? cui portas hujus urbis patere jus non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in

ſenatum fuit: hic heſterno die ſententias noſtras in codicillos, et omnia verba, referebat: huic ſe etiam ſummis honoribus uſi contra dignitatem ſuam venditabant.

O Dii immortales! quam magnum eſt, perſonam in republica tueri principis! quæ non animis ſolum debet, ſed etiam oculis, ſervire civium. Domum recipere legatum hoſtium, in cubiculum admittere, etiam ſeducere, hominis eſt nihil de dignitate, nimium de periculo, cogitantis. Quod autem eſt periculum? nam, ſi maximum in diſcrimen venietur, aut libertas parata victori eſt, aut mors propoſita victo: quorum alterum optabile eſt, alterum effugere nemo poteſt. Turpis autem fuga mortis omni eſt morte pejor.

Nam illud quidem non adducor ut credam, eſſe quoſdam, qui invideant alicujus conſtantiæ, qui labori; ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem et a ſenatu et a populo Romano probari, moleſte ferant. Omnes id quidem facere debebamus: eaque erat non modo apud majores noſtros, ſed etiam nuper, ſumma laus conſularium, vigilare, adeſſe animo, ſemper aliquid pro republica aut cogitare, aut facere, aut dicere. Ego, Patres conſcripti, Q. Scævolam augurem memoria teneo, bello Marſico, cum eſſet ſumma ſenectute et perdita valetudine, quotidie, ſimul atque luceret, facere omnibus conveniendi ſui poteſtatem: neque eum quiſquam illo bello vidit in lecto: ſenexque et debilis, primus veniebat in curiam. Hujus induſtriam maxime quidem vellem ut imitarentur ii, quos oportebat; ſecundo autem loco, ne alterius labori inviderent.

XI. Etenim, Patres conſcripti, cum in ſpem libertatis ſexennio poſt ſimus ingreſſi, diutiuſque ſervitutem perpeſſi, quam captivi frugi et diligentes ſolent; quas vigilias, quas ſollicitudines, quos labores, liberandi populi Romani cauſa recuſare debemus? Equidem, Patres conſcripti, quanquam hoc honore uſi togati ſolent eſſe, cum eſt in ſagis civitas; ſtatui tamen, a vobis cæteriſque civibus in tanta atrocitate temporis, tantaque

perturbatione reipublicæ, non differre veſtitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello conſulares, ut æquo animo populus Romanus viſurus ſit noſtri honoris inſignia; cum partim e nobis ita timidi ſint, ut omnem populi Romani beneficiorum memoriam abjecerint; partim ita a republica averſi, ut ſe hoſti favere præ ſe ferant, legatos noſtros ab Antonio deſpectos eſſe et irriſos facile patiantur, legatum Antonii ſublevatum velint. Hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere, et in eodem excipiendo ſententiam meam corrigebant: quibus geram morem. Redeat ad imperatorem ſuum Varius, ſed ea lege, ne unquam Romam revertatur. Cæteris autem, ſi errorem ſuum depoſuerint, et cum republica in gratiam redierint, veniam et impunitatem dandam puto.

Quas ob res ita cenſeo: "EORUM, qui cum M. Antonio "ſunt, qui ab armis diſceſſerint, et aut ad Panſam, aut ad "Hirtium, conſules, aut ad Decimum Brutum, imperatorem, "conſulem deſignatum, aut ad C. Cæſarem, pro prætore, ante "idus Martias primas adierint, iis fraudi ne ſit, quod cum M. "Antonio fuerint. Si quis eorum, qui cum M. Antonio ſunt, "fecerit, quod honore præmiove dignum eſſe videatur; uti C. "Panſa, A. Hirtius, conſules, alter ambove, ſi eis videbitur, "de ejus honore præmiove, primo quoque die ad ſenatum re- "ferant. Si quis poſt hoc ſenatus-conſultum ad Antonium "profectus eſſet, præter L. Varium, ſenatum exiſtimaturum, "eum contra rempublicam feciſſe."

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA IX.

I. VELLEM, Dii immortales feciſſent, Patres conſcripti, ut vivo potius Serv. Sulpicio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus. Nec vero dubito, quin, ſi ille vir legationem renuntiare potuiſſet, reditus ejus et nobis gratus fuerit, et reipublicæ ſalutaris futurus: non quo L. Philippo et L. Piſoni aut ſtudium, aut cura, defuerit in tanto officio, tantoque munere; ſed, cum Serv. Sulpicius ætate illis anteiret, ſapientia omnibus, ſubito ereptus e cauſa, totam legationem orbam et debilitatam reliquit.

Quod ſi cuiquam juſtus honos habitus eſt in morte legato, in nullo juſtior, quam in Serv. Sulpicio, reperietur. Cæteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum ſine ullo mortis metu profecti ſunt: Serv. Sulpicius cum aliqua perveniendi ad M. Antonium ſpe profectus eſt, nulla revertendi. Qui cum ita affectus eſſet, ut, ſi ad gravem valetudinem labor viæ acceſſiſſet, ſibi ipſe diffideret; non recuſavit, quo minus vel extremo ſpiritu, ſi quam opem reipublicæ ferre poſſet, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives, non longitudo itineris, non aſperitas viarum, non morbus ingraveſcens, retardavit: cumque jam ad congreſſum colloquiumque ejus perveniſſet, ad quem erat miſſus, in ipſa cura et meditatione obeundi ſui muneris exceſſit e vita.

Ut igitur alia, ſic hoc, C. Panſa, præclare, quod nos ad ornandum Serv. Sulpicium cohortatus es, et ipſe multa copioſe de illius laude dixiſti. Quibus a te dictis, nihil præter ſententiam dicerem, niſi P. Servilio reſpondendum putarem, qui hunc honorem ſtatuæ nemini tribuendum cenſuit, niſi ei, qui ferro eſſet in legatione interfectus. Ego autem, Patres conſcripti, ſic interpretor ſenſiſſe majores noſtros, ut cauſam mortis cenſuerint, non genus, eſſe quærendum. Etenim cui legatio ipſa morti fuiſſet, ejus monumentum extare voluerunt, ut in bellis periculoſis obirent homines legationis munus audacius. Non igitur exempla majorum quærenda, ſed conſilium eſt eorum, a quo ipſa exempla nata ſunt, explicandum.

II. Lar Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit: quorum ſtatuæ uſque ad meam memoriam in Roſtris ſteterunt. Juſtus honos: iis enim majores noſtri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octavii, clari et magni viri, qui primus in eam familiam, quæ poſtea viris fortiſſimis floruit, attulit conſulatum, ſtatuam videmus in Roſtris: nemo tum novitati invidebat; nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi ſuſpicio non ſubeſſet. Nam, cum eſſet miſſus a ſenatu ad animos regum perſpiciendos, liberorumque populorum, maximeque, ut nepotem Antiochi regis, ejus, qui cum majoribus noſtris bellum geſſerat, claſſes habere, elephantos alere, prohiberet; Laodiceæ in gymnaſio a quodam Leptine eſt interfectus. Reddita eſt ei tum a majoribus ſtatua pro vita; quæ multos per annos progeniem ejus honeſtaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam ſola reſtaret. Atqui et huic, et Tullo Cluvio, et L. Roſcio, et Sp. Antio, et C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæſi ſunt, non ſanguis, qui profuſus eſt in morte, ſed ipſa mors ob rempublicam obita, honori fuit.

III. Itaque, Patres conſcripti, ſi Serv. Sulpicio caſus mortem attuliſſet, dolerem quidem tanto reipublicæ vulnere; mortem

vero ejus non monumentis, ſed luctu publico, eſſe honorandam putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abſtulerit ipſa legatio? Secum enim ille mortem extulit: quam, ſi nobiſcum remanſiſſet, ſua cura, optimi filii, fideliſſimæ conjugis diligentia, vitare potuiſſet. At ille, cum videret, ſi veſtræ auctoritati non paruiſſet, diſſimilem ſe futurum ſui; ſin paruiſſet, munus ſibi illud pro republica ſuſceptum vitæ finem fore; maluit in maximo reipublicæ diſcrimine mori, quam minus, quam potuiſſet, videri reipublicæ profuiſſe. Multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi ſe et curandi poteſtas fuit: aderat hoſpitum invitatio liberalis pro dignitate ſummi viri, et eorum hortatio, qui una erant miſſi, ad requieſcendum, et vitæ ſuæ conſulendum. At ille properans, feſtinans, mandata noſtra conficere cupiens, in hac conſtantia, morbo adverſante, perſeveravit. Cujus cum adventu maxime perturbatus eſſet Antonius, quod ea, quæ ſibi juſſu veſtro denuntiarentur, auctoritate erant et ſententia Serv. Sulpicii conſtituta; declaravit, quam odiſſet ſenatum, cum auctorem ſenatus extinctum læte atque inſolenter tulit. Non igitur magis Octavium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominavi, quam Serv. Sulpicium occidit Antonius. Is enim profecto mortem attulit, qui cauſa mortis fuit. Quocirca etiam ad poſteritatis memoriam pertinere arbitror, extare, quod fuerit de hoc bello judicium ſenatus. Erit enim ſtatua ipſa teſtis, bellum tam grave fuiſſe, ut legati interitus honoris memoriam conſecutus ſit.

IV. Quod ſi excuſationem Serv. Sulpicii, Patres conſcripti, legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortui, quam vivo injuriam fecimus, ſarciamus. Vos enim, Patres conſcripti, (grave dictu eſt, ſed dicendum tamen) vos, inquam, Serv. Sulpicium vita privaſtis. Quem cum videretis re magis morbum, quam oratione, excuſantem; non vos quidem crudeles fuiſtis, (quid enim minus in hunc ordinem convenit?) ſed, cum ſperaretis nihil eſſe.

quod non illius auctoritate et ſapientia effici poſſet, vehementius excuſationi obſtitiſtis; atque eum, qui ſemper veſtrum conſenſum graviſſimum judicaviſſet, de ſententia dejeciſtis.

Ut vero Panſæ conſulis acceſſit cohortatio gravior, quam aures Serv. Sulpicii ferre didiciſſent; tum vero denique filium meque ſeduxit, atque ita locutus eſt, ut auctoritatem veſtram vitæ ſuæ ſe diceret anteferre. Cujus nos virtutem admirati, non auſi ſumus adverſari voluntati. Movebatur ſingulari pietate filius: non multum ejus perturbationi meus dolor concedebat: ſed uterque noſtrum cedere cogebatur magnitudini animi, orationiſque gravitati; cum quidem ille maxima laude et gratulatione omnium veſtrum pollicitus eſt, ſe, quod velletis, eſſe facturum, neque ejus ſententiæ periculum vitaturum, cujus ipſe auctor fuiſſet. Quem exequi mandata veſtra properantem, mane poſtridie proſecuti ſumus: qui quidem diſcedens mecum ita locutus eſt, ut ejus oratio omen fati videretur.

V. Reddite igitur, Patres conſcripti, ei vitam, cui ademiſtis: vita enim mortuorum in memoria vivorum eſt poſita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inſcii miſiſtis, immortalitatem habeat a vobis. Cui ſi ſtatuam in Roſtris decreto veſtro ſtatueritis, nulla ejus legationem poſteritatis obſcurabit oblivio. Nam reliqua Serv. Sulpicii vita multis erit præclariſque monumentis ad omnem memoriam commendata: ſemper illius gravitatem, conſtantiam, fidem, præſtantem in republica tuenda curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero ſilebitur admirabilis quædam, et incredibilis, et pene divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, ſcientia. Omnes, ex omni ætate, qui hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, ſi unum in locum conferantur, cum Serv. Sulpicio non ſint comparandi. Neque enim ille magis juris conſultus, quam juſtitiæ fuit: ita ea, quæ proficiſcebantur a legibus, et a jure civili, ſemper ad facilitatem æquitatemque referebat; neque inſtituere litium actiones

malebat, quam controverſias tollere. Ergo hoc ſtatuæ monumento non eget: habet alia majora. Hæc enim ſtatua mortis honeſtæ teſtis erit; illa, memoria vitæ glorioſæ: ut hoc magis monumentum grati ſenatus, quam clari viri, futurum ſit.

Multum etiam valuiſſe ad patris honorem pietas filii videbitur: qui quanquam afflictus luctu non adeſt, tamen ſic animati eſſe debetis, ut ſi ille adeſſet. Eſt autem ita affectus, ut nemo unquam unici filii mortem magis doluerit, quam ille mœret patris. Equidem etiam ad famam Serv. Sulpicii filii arbitror pertinere, ut videatur honorem debitum patri præſtitiſſe. Quanquam nullum monumentum clarius Serv. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii, filium: cujus luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio, levari poteſt.

VI. Mihi autem recordanti Serv. Sulpicii multos in noſtra familiaritate ſermones, gratior illi videtur, ſi quis eſt ſenſus in morte, ænea ſtatua futura, et ea pedeſtris, quam inaurata equeſtris; qualis eſt L. Syllæ prima ſtatua. Mirifice enim Serv. Sulpicius majorum continentiam diligebat; hujus ſeculi inſolentiam vituperabat. Ut igitur, ſi ipſum conſulam, quid velit, ſic pedeſtrem ex ære ſtatuam, tanquam ex ejus auctoritate et voluntate, decerno: quæ quidem magnum civium dolorem, et deſiderium, honore monumenti minuet, et leniet.

Atque hanc meam ſententiam, Patres conſcripti, P. Servilii ſententia comprobari neceſſe eſt; qui ſepulcrum publice decernendum Serv. Sulpicio cenſuit, ſtatuam non cenſuit. Nam, ſi mors legati ſine cæde atque ferro nullum honorem deſiderat; cur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? Sin id tribuit Serv. Sulpicio, quod non eſt datum Cn. Octavio; cur, quod illi datum eſt, huic dandum eſſe non cenſet? Majores quidem noſtri ſtatuas multis decreverunt; ſepulcra paucis. Sed ſtatuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate: ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt;

quod nulla vi moveri neque deleri poteſt: atque ut cætera extinguuntur, ſic ſepulcra fiunt ſanctiora, vetuſtate. Augeatur igitur iſto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus poteſt: grati ſimus in ejus morte decoranda, cui nullam jam aliam gratiam referre poſſumus: notetur etiam M. Antonii, nefarium bellum gerentis, ſcelerata audacia. His enim honoribus habitis Serv. Sulpicio, repudiatæ rejectæque legationis ab Antonio manebit teſtificatio ſempiterna.

VII. Quas ob res ita cenſeo: "Cum Serv. Sulpicius, Q. F. "Lemonia, Rufus, difficillimo reipublicæ tempore, gravi periculoſoque morbo affectus, auctoritatem ſenatus, ſalutemque "reipublicæ, vitæ ſuæ præpoſuerit, contraque vim gravitatemque morbi contenderit, ut in caſtra Antonii, quo ſenatus eum "miſerat, perveniret; iſque, cum jam prope caſtra veniſſet, vi "morbi oppreſſus, vitam amiſerit in maximo reipublicæ munere; ejuſque mors conſentanea vitæ fuerit, ſanctiſſime honeſtiſſimeque actæ, in qua ſæpe magno uſui reipublicæ Serv. "Sulpicius et privatus et in magiſtratibus fuerit: cum talis "vir ob rempublicam in legatione mortem obierit; ſenatui "placere, Serv. Sulpicio ſtatuam pedeſtrem æneam in Roſtris "ex hujus ordinis ſententia ſtatui, circumque eam ſtatuam locum ludis, gladiatoribuſque, liberos poſteroſque ejus quoquo "verſus pedes quinque habere, quod is ob rempublicam mortem obierit, eamque cauſam in baſi inſcribi: utique C. Panſa, "A. Hirtius, conſules, alter ambove, ſi eis videatur, quæſtoribus urbanis imperent, ut eam baſim ſtatuamque faciendam, "et in Roſtris ſtatuendam, locent; quantique locaverint, tantam pecuniam redemptori ſolvendam attribuendamque curent. Cumque antea ſenatus auctoritatem ſuam in virorum "fortium funeribus ornamentiſque oſtenderit; placere, eum "quam ampliſſime ſupremo die ſuo efferri. Et, cum Serv. "Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, ita de republica meritus "ſit, ut his ornamentis decorari debeat; ſenatum cenſere,

" atque e republica exiſtimare, ædiles curules edictum, quod " de funeribus habeant, Serv. Sulpicii, Q. F. Lemonia, Rufi, " funeri remittere: utique locum ſepulcro in campo Eſquilino " C. Panſa conſul, ſeu quo in loco videbitur, pedes triginta " quoquo verſus adſignet, quo Serv. Sulpicius inferatur: quod " ſepulcrum ipſius, liberorum, poſterorumque ejus eſſet; uti " quod optimo jure publice ſepulcrum datum eſſet."

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA X.

I. MAXIMAS tibi, Panſa, gratias omnes et habere et agere debemus: qui, cum hodierno die ſenatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, præſtantiſſimi civis, literas accepiſti, ne minimam quidem moram interpoſuiſti, quin quam primum maximo gaudio et gratulatione frueremur. Cum factum tuum gratum omnibus debet eſſe, tum vero oratio, qua, recitatis literis, uſus es. Declaraſti enim verum eſſe id, quod ego ſemper ſenſi, neminem alterius, qui ſuæ confideret, virtuti invidere. Itaque mihi, qui plurimis officiis ſum cum Bruto et maxima familiaritate conjunctus, minus multa de illo dicenda ſunt: quas enim mihi ipſe partes ſumpſeram, eas præcepit oratio tua.

Sed mihi, Patres conſcripti, neceſſitatem attulit paulo plura dicendi ſententia ejus, qui rogatus eſt ante me: a quo ita ſæpe diſſentio, ut jam verear, ne, id quod minime fieri debet, minuere amicitiam noſtram videatur perpetua diſſenſio. Quæ eſt enim iſta tua ratio, Calene, quæ mens, qui nunquam poſt Kalendas Jan. idem ſenſeris, quod is, qui te ſententiam primum rogat? cur nunquam tam frequens ſenatus fuit, ut unus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit? cur ſemper tui diſſimiles defendis? cur, cum te et vita et fortuna tua ad otium et ad dignitatem invitet, ea probas, ea decernis, ea ſentis, quæ ſunt inimica et otio communi, et dignitati tuæ?

II. Nam, ut ſuperiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Quod eſt tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes pene venerari debemus, ſolus oppugnas? alterum circumſederi non moleſte fers, alterum tua ſententia ſpolias iis copiis, quas ipſe ſuo labore et periculo ad reipublicæ, non ad ſuum, præſidium, per ſe, nullo adjuvante, confecit? Quis eſt iſte tuus ſenſus, quæ cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes cariſſimos habent, tu oderis? quos acerbiſſime cæteri oderunt, tu conſtantiſſime diligas? Ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus, filius, ut et audio, et ſpero, natus ad laudem: cui cum reipublicæ cauſa faveo, tùm etiam tua.

Quæro igitur, eum Brutine ſimilem malis, an Antonii? Ac permitto, ut de tribus Antoniis eligas, quem velis. Dii meliora, inquies. Cur igitur non eis faves, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis? ſimul enim reipublicæ conſules, et propones illi exempla ad imitandum. Hoc vero, Q. Fufi, cupio ſine offenſione noſtræ amicitiæ, ſic tecum, ut a te diſſentiens ſenator, queri. Ita enim dixiſti, et quidem de ſcripto; nam te inopia verbi lapſum putarem, niſi tuam in dicendo facultatem noſſem: Literas Bruti recte et ordine ſcriptas videri. Quid eſt aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? Uſum in republica, Calene, magnum jam habere et debes, et potes: quando ita decerni vidiſti? aut quo ſenatus-conſulto hujus generis (ſunt enim innumerabilia) bene ſcriptas literas decretum a ſenatu? Quod verbum tibi non excidit, ut ſæpe fit, fortuito: ſcriptum, meditatum, cogitatum attuliſti.

III. Hanc tibi conſuetudinem pleriſque in rebus bonis obtrectandi ſi quis detraxerit; quid tibi, quod ſibi quiſque velit, non relinquetur? Quamobrem collige te, placaque animum iſtum aliquando, et mitiga: audi viros bonos, quibus uteris multis: loquere cum ſapientiſſimo homine, genero tuo, ſæpius, quam ipſe tecum: tum denique ampliſſimi honoris nomen obtinebis. An vero hoc pro nihilo putas, (in quo equidem pro

amicitia tuam vicem dolere ſoleo) efferri hæc foras, et ad populi Romani aures pervenire, ei, qui primus ſententiam dixerit, neminem aſſenſum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto: quas? nempe eas, quas ille a C. Antonii ſcelere avertit, et ad rempublicam ſua auctoritate traduxit. Rurſus igitur vis nudatum illum atque ſolum a republica relegatum videri.

Vos autem, Patres conſcripti, ſi M. Brutum deſerueritis, et prodideritis, quem tandem civem unquam ornabitis? cui favebitis? niſi forte eos, qui diadema impoſuerint, conſervandos; eos, qui regni nomen ſuſtulerint, deſerendos putatis. Ac de hac quidem divina atque immortali laude M. Bruti ſilebo: quæ, gratiſſima memoria omnium civium incluſa, nondum publica auctoritate teſtata eſt. Tantamne patientiam, Dii boni! tantam moderationem, tantam in injuria tranquillitatem et modeſtiam! qui, cum prætor urbanus eſſet, urbe caruit; jus non dixit, cum omne jus populi Romani recuperaſſet: cumque concurſu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri ſolebat, præſidioque Italiæ cunctæ, ſeptus poſſet eſſe; abſens judicio bonorum defenſus eſſe maluit, quam præſens manu: qui non Apollinares quidem ludos, pro ſua populique Romani dignitate apparatos, præſens fecit, ne quam viam patefaceret ſceleratiſſimorum hominum audaciæ.

IV. Quanquam, qui unquam aut ludi aut dies lætiores fuerunt, quam cum in ſingulis verſibus populus Romanus maximo clamore et plauſu Bruti memoriam proſequebatur? Corpus aberat liberatoris, libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipſis ludorum diebus videbam in inſula clariſſimi adoleſcentis, Luculli, propinqui ſui, nihil niſi de pace et concordia civium cogitantem. Eundem vidi poſtea Veliæ, cedentem Italia, ne qua oriretur belli civilis cauſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modo hominibus, ſed undis ipſis et litoribus, luctuoſum, cedere e patria ſervatorem ejus, manere in patria perditores! Caſſii claſſis paucis poſt diebus

conſequebatur: ut me puderet, Patres conſcripti, in eam urbem redire, ex qua illi abirent. Sed, quo conſilio redierim, initio audiſtis, poſt eſtis experti. Expectatum igitur tempus a Bruto eſt. Nam, quoad vos omnia pati vidit, uſus eſt ipſe incredibili patientia: poſteaquam vos ad libertatem ſenſit erectos; præſidia veſtræ libertati paravit. At cui peſti quantæque reſtitit? Si enim C. Antonius, quod animo intenderat, perficere potuiſſet, (potuiſſet autem, niſi ejus ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidiſſemus. Eſſet vel receptaculum pulſo Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ, Græcia: quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non inſtructa ſolum, ſed etiam ornata, tendit dexteram Italiæ, ſuumque ei præſidium pollicetur. Quod qui ab illo abducit exercitum, et reſpectum pulcherrimum, et præſidium firmiſſimum, adimit reipublicæ. Equidem cupio, hæc quamprimum Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem vallo circumſedet, ſed ſeipſum, obſideri.

V. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimiciſſimam Galliam: eos etiam, quibus confidebat, alieniſſimos Tranſpadanos: Italia omnis infeſta eſt: exteræ nationes, a prima ora Græciæ uſque ad Ægyptum, optimorum et fortiſſimorum civium imperiis et præſidiis tenentur. Erat ei ſpes una in C. Antonio: qui duorum fratrum ætatibus medius interjectus, vitiis cum utroque certabat: qui, tanquam extruderetur a ſenatu in Macedoniam, et non contra prohiberetur proficiſci, ita cucurrit.

Quæ tempeſtas, Dii immortales! quæ flamma, quæ vaſtitas, quæ peſtis Græciæ fuiſſet, niſi incredibilis ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam compreſſiſſet? Quæ celeritas illa Bruti? quæ cura? quæ virtus? Etſi ne C. quidem Antonii celeritas contemnenda eſt: quem niſi in via caducæ hereditates retardaſſent, volaſſe eum, non iter feciſſe, diceres. Alios ad negotium publicum ire cum cupimus, vix ſolemus extrudere: hunc retinentes excluſimus. At quid ei cum

Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinii imperatoris exercitu? Succedebat, ut ipſe dicebat, Hortenſio. Certi fines Macedoniæ, certa conditio, certus, ſi modo erat ullus, exercitus: cum Illyrico vero, et cum Vatinii legionibus, quid erat Antonio? At ne Bruto quidem: id enim fortaſſe quiſpiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiæ, quæ ubique ſunt, reipublicæ ſunt. Neque hæ legiones, quæ M. Antonium reliquerunt, Antonii potius, quam reipublicæ, fuiſſe dicuntur. Omne enim exercitus et imperii jus amittit is, qui eo imperio et exercitu rempublicam oppugnat.

VI. Quod ſi ipſa reſpublica judicaret, aut ſi omne jus decretis ejus ſtatueretur; Antonione, an Bruto, legiones populi Romani adjudicaret? Alter advolarat ſubito ad direptionem peſtemque ſociorum, ut, quacunque iret, omnia vaſtaret, diriperet, auferret; exercitu populi Romani contra ipſum populum Romanum uteretur: alter eam ſibi legem ſtatuerat, ut, quocunque veniſſet, lux veniſſe quædam et ſpes ſalutis videretur. Denique alter ad evertendam rempublicam præſidia quærebat; alter ad conſervandam. Nec vero nos hoc magis videbamus, quam ipſi milites; a quibus tanta in judicando prudentia non erat poſtulanda.

Cum ſeptem cohortibus eſſe Apollonia ſcribit Antonium: qui jam aut captus eſt, (quod Dii dent!) aut certe, homo verecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra ſenatus-conſultum feciſſe videatur. Delectus habitus in Macedonia eſt ſummo Q. Hortenſii ſtudio, et induſtria: cujus animum egregium, dignumque et ipſo et majoribus ejus, ex Bruti literis perſpicere potuiſtis. Legio, quam L. Piſo ducebat, legatus Antonii, Ciceroni ſe filio meo tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum quæſtorem, a quo ducebatur, reliquit in Theſſalia, ſeſeque ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius, adoleſcens ſumma virtute, gravitate, conſtantia, ab legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui

et antea jure laudatus a nobis, et hoc tempore merito laudandus eſt, aperuit Dyrrachii portas Bruto, et exercitum tradidit. Tenet igitur populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: noſtræ ſunt legiones, noſtra levis armatura, noſter equitatus, maximeque noſter eſt Brutus, ſemperque noſter, cum ſua excellentiſſima virtute reipublicæ natus, tum fato quodam paterni maternique generis et nominis.

VII. Ab hoc igitur viro quiſquam bellum timet, qui, antequam nos id coacti ſuſcepimus, in pace jacere, quam in bello vigere, maluit? Quanquam ille quidem nunquam jacuit, nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præſtantiam poteſt. Erat enim in deſiderio civitatis, in ore, in ſermone omnium: tantum autem aberat a bello, ut, cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit civium ſtudiis potius, quam eos in armorum diſcrimen adduceret. Itaque illi ipſi, ſi qui ſunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem patientiamque mirantur.

Sed jam video, quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. Timere ſe dicunt, quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. Quaſi vero quidquam interſit inter A. Hirtii, C. Panſæ, D. Bruti, C. Cæſaris, et hunc exercitum M. Bruti. Nam, ſi quatuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi Romani libertate arma ceperunt; quid eſt, cur hic M. Bruti exercitus non in eadem cauſa ponatur?

At enim veteranis ſuſpectum eſt nomen M. Bruti. Magiſne, quam Decimi? Equidem non arbitror. Etſi eſt enim Brutorum commune factum, et laudis ſocietas æqua; D. tamen Bruto iratiores ii, qui id factum dolebant, quo minus ab illo rem illam dicebant fieri decuiſſe. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, niſi ut obſidione D. Brutus liberetur? Qui autem hos exercitus ducunt? Hi, credo, qui C. Cæſaris res actas everti, qui cauſam veteranorum prodi, volunt.

VIII. Si ipſe viveret C. Cæſar, acrius, credo, acta ſua

defenderet, quam vir fortiſſimus defendit Hirtius: aut amicior cauſæ quiſquam poteſt inveniri, quam filius? At horum alter, nondum ex longinquitate graviſſimi morbi recreatus, quidquid habuit virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis judicavit ſe a morte revocatum: alter, virtutis robore firmior, quam ætatis, cum iſtis ipſis veteranis ad D. Brutum liberandum profectus eſt. Igitur illi certiſſimi, iidemque acerrimi, Cæſaris actorum patroni pro D. Bruti ſalute bellum gerunt: quos veterani ſequuntur. De libertate enim populi Romani, non de ſuis commodis, armis decernendum vident. Quid eſt igitur, cur iis, qui D. Brutum omnibus opibus conſervatum velint, M. Bruti ſit ſuſpectus exercitus?

An vero, ſi quid eſſet, quod a M. Bruto timendum videretur, Panſa id non videret? aut, ſi videret, non laboraret? Quis aut ſapientior ad conjecturam rerum futurarum, aut ad propulſandum metum diligentior? Atqui hujus animum erga M. Brutum ſtudiumque vidiſtis. Præcepit oratione ſua, quid decernere nos de Bruto, quid ſentire, oporteret: tantumque abfuit, ut periculoſum reipublicæ M. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmiſſimum reipublicæ præſidium et graviſſimum poneret. Scilicet hoc Panſa aut non videt, (hebeti enim ingenio eſt) aut negligit. Quæ enim Cæſar egit, ea rata eſſe non curat: de quibus confirmandis et ſanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate noſtra laturus eſt.

IX. Deſinant igitur aut ii, qui non timent, ſimulare ſe timere, et proſpicere reipublicæ; aut ii, qui omnia verentur, nimium eſſe timidi; ne illorum ſimulatio, horum obſit ignavia. Quæ (malum!) eſt iſta ratio, ſemper optimis cauſis veteranorum nomen opponere? quorum etiam ſi amplecterer virtutem, ut facio, tamen, ſi eſſent arrogantes, non poſſem ferre faſtidium. An nos, conantes ſervitutis vincula rumpere, impediet, ſi quis veteranos id nolle dixerit? Non ſunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo eſt præter veteranos milites vir, qui ad ſervitutem propulſandam

ingenuo dolore excitetur. Poteſt igitur ſtare reſpublica, freta veteranis, ſine magno ſubſidio juventutis? quos quidem vos libertatis adjutores complecti debetis; ſervitutis auctores ſequi non debetis.

Poſtremo, (erumpat enim aliquando vera et me digna vox) ſi veteranorum nutu mentes hujus ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem noſtra dicta facta referuntur; optanda mors eſt, quæ civibus Romanis ſemper fuit ſervitute potior. Omnis eſt miſera ſervitus: ſed fuerit quædam neceſſaria: ecquodnam principium putatis libertatis capeſſendæ? An, cum illum neceſſarium et fatalem pene caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſervire diutius non poteſt civitas: ſerius populo Romano hunc veſtitum atque arma dedimus, quam ab eo flagitati ſumus.

X. Magna nos quidem ſpe, et prope explorata, libertatis cauſam ſuſcepimus. Sed, ut concedam incertos exitus eſſe belli, Martemque communem; tamen pro libertate vitæ periculo decertandum eſt. Non enim in ſpiritu vita eſt, ſed ea nulla eſt omnino ſervienti. Omnes nationes ſervitutem ferre poſſunt, noſtra civitas non poteſt: nec ullam aliam ob cauſam, niſi quod illæ laborem doloremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti poſſunt; nos ita a majoribus inſtituti atque imbuti ſumus, ut omnia conſilia atque facta ad dignitatem et virtutem referamus. Ita præclara eſt recuperatio libertatis, ut ne mors quidem ſit in repetenda libertate fugienda. Quod ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam; tamen eo magis ea fugienda videretur, quo diuturnior ſervitus eſſet. Cum vero dies et noctes omnia nos undique fata circumſtent; non eſt viri, minimeque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere.

Concurritur undique ad commune incendium reſtinguendum: veteranique primi, Cæſaris auctoritatem ſecuti, conatum Antonii repulerunt: poſt ejuſdem furorem Martia legio fregit, quarta afflixit. Sic a ſuis legionibus condemnatus, irrupit in

Galliam, quam ſibi armis animiſque infeſtam inimicamque cognovit. Hunc A. Hirtii, C. Cæſaris, exercitus inſecuti ſunt: poſt Panſæ delectus urbem, totamque Italiam, erexit. Unus omnium eſt hoſtis. Quanquam habet ſecum L. fratrem, cariſſimum populo Romano civem; cujus deſiderium civitas ferre diutius non poteſt. Quid illa tetrius bellua? quid immanius? qui ob eam cauſam natus videtur, ne omnium mortalium turpiſſimus eſſet M. Antonius. Eſt una Trebellius, qui jam cum tabulis novis redit in gratiam: T. Plancus, cæteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra rempublicam reſtituti eſſe videantur: ſollicitant homines imperitos Saxæ et Caphones, ipſi ruſtici atque agreſtes, qui hanc rempublicam nec viderunt unquam, nec videre conſtitutam volunt: qui non Cæſaris, ſed Antonii, acta defendunt: quos avertit agri Campani infinita poſſeſſio; cujus eos non pudere demiror, cum videant, ſe mimos et mimas habere vicinos.

XI. Ad has peſtes opprimendas, cur moleſte feramus, quod M. Bruti acceſſit exercitus? Immoderati, credo, hominis, et turbulenti. Vide, ne nimium pene patientis. Etſi in illius viri conſiliis atque factis, nihil nec nimium, nec parum, fuit unquam. Omnis voluntas M. Bruti, Patres conſcripti, omnis cogitatio, tota mens, auctoritatem ſenatus, libertatem populi Romani, intuetur: hæc habet propoſita, hæc tueri vult. Tentavit, quid patientia proficere poſſet: nihil cum proficeret; vi contra vim experiendum putavit. Cui quidem, Patres conſcripti, vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod a. d. XIII. Kal. Jan. D. Bruto et C. Cæſari, me auctore, tribuiſtis: quorum privatum de republica conſilium et factum auctoritate veſtra eſt comprobatum, atque laudatum. Quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo inſperatum et repentinum reipublicæ præſidium legionum, equitatus, auxiliorum magnæ et firmæ copiæ comparatæ ſunt: adjungenduſque eſt Q. Hortenſius, qui, cum Macedoniam obtineret, adjutorem ſe Bruto ad comparandum exercitum fidiſſimum et conſtantiſſimum præbuit. Nam de

M. Apuleio ſeparatim cenſeo referendum: cui teſtis eſt per literas Brutus, eum principem fuiſſe ad conatum exercitus comparandi.

Quæ cum ita ſint; quod C. Panſa, conſul, verba fecit de literis, quæ a Q. Cæpione Bruto, proconſule, allatæ, et in hoc ordine recitatæ ſunt, de ea re ita cenſeo: "Cum Q. Cæpio-"nis Bruti proconſulis opera, conſilio, induſtria, et virtute, "difficillimo reipublicæ tempore, provincia Macedonia, Illy-"ricum, cuncta Græcia, legiones, exercitus, equitatus, in "conſulum, ſenatus, populique Romani poteſtate ſint; id Q. "Cæpionem Brutum proconſulem bene, et e republica, et "pro ſua majorumque ſuorum dignitate, conſuetudinéque rei-"publicæ bene gerendæ, feciſſe; eamque rem ſenatui populo-"que Romano gratam eſſe, et fore. Utique Q. Cæpio Brutus "proconſul provinciam Macedoniam, Illyricum, totamque "Græciam, tueatur, defendat, cuſtodiat, incolumemque con-"ſervet; eique exercitui, quem ipſe conſtituit, comparavit, "præſit; pecuniaque ad rem militarem, ſi qua opus ſit, quæ "publica ſit, et exigi poſſit, utatur, exigat; pecuniaſque, a "quibus videatur, ad rem militarem mutuas ſumat; frumen-"tum imperet; operamque det, ut cum ſuis copiis quam "proxime Italiam ſit. Cumque ex literis Q. Cæpionis Bruti "proconſulis intellectum ſit, Q. Hortenſii proconſulis opera et "virtute vehementer rempublicam adjutam, omniaque ejus "conſilia cum conſiliis Q. Cæpionis Bruti proconſulis con-"juncta fuiſſe, eamque rem magno uſui reipublicæ fuiſſe; Q. "Hortenſium proconſulem recte, et ordine, exque republica, "feciſſe: ſenatuique placere, Q. Hortenſium proconſulem, cum "quæſtoribus, prove quæſtoribus, et legatis ſuis, provinciam "Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. ſucceſſum ſit."

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XI.

I. MAGNO in dolore, Patres conſcripti, vel mœrore potius, quem ex crudeli et miſerabili morte C. Trebonii, optimi civis, moderatiſſimique hominis, accepimus, ineſt tamen aliquid, quod reipublicæ profuturum putem. Perſpeximus enim, quanta in iis, qui contra patriam ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. Nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos teterrima et ſpurciſſima, Dolabella et Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum eſt, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeverans: L. Sylla vehemens: neque ullius horum in ulciſcendo acerbitas progreſſa ultra mortem eſt: quæ tamen pœna in cives nimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque, quorum ſummum quoddam inter ipſos odium bellumque meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu et amore devinxit impuriſſimæ naturæ et turpiſſimæ vitæ ſimilitudo. Ergo id, quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius. Sed ille, cum procul eſſet a conſulibus exercitibuſque noſtris, nec dum ſenatum cum populo Romano conſpiraſſe ſenſiſſet, fretus Antonii copiis, ea ſcelera ſuſcepit, quæ Romæ jam ſuſcepta arbitrabatur a ſocio furoris ſui. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare cenſetis, aut quam omnino cauſam eſſe belli? Omnes, qui libere de republica ſenſimus,

qui dignas nobis ſententias diximus, qui populum Romanum liberum eſſe voluimus, ſtatuit ille quidem non inimicos, ſed hoſtes; majora tamen in nos, quam in hoſtem, ſupplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat eſſe, iracundiæ tormenta, atque cruciatum. Qualis igitur hoſtis habendus eſt is, a quo victore ſi cruciatus abſit, mors in beneficii parte numeretur?

II. Quamobrem, Patres conſcripti, quanquam hortatore non egetis; ipſi enim veſtra ſponte exarſiſtis ad libertatis recuperandæ cupiditatem; tamen eo majore animo ſtudioque libertatem defendite, quo majora propoſita victis ſupplicia ſervitutis videtis. In Galliam invaſit Antonius, in Aſiam Dolabella: in alienam uterque provinciam. Alteri ſe Brutus objecit, impetumque furentis, atque omnia divexare et diripere cupientis, vitæ ſuæ periculo colligavit, progreſſu arcuit, a reditu refrenavit: obſideri ſe paſſus, ex utraque parte conſtrinxit Antonium. Alter in Aſiam irrupit curſim, cui in Syriam patebat via certa, neque longa. Quid opus fuit cum legione præmiſſo Marſo neſcio quo Octavio, ſcelerato latrone atque egente, qui popularetur agros, vexaret urbes, non ad ſpem conſtituendæ rei familiaris, quam tenere eum poſſe negant qui norunt, (mihi enim hic ſenator ignotus eſt) ſed ad præſentem paſtum mendicitatis ſuæ? Conſecutus eſt Dolabella, nulla ſuſpicione belli: quis enim id putaret? Secutæ collocutiones familiariſſimæ cum Trebonio; complexuſque ſummæ benevolentiæ falſi indices extiterunt in amore ſimulato: dexteræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt et ſcelere violatæ: nocturnus introitus Smyrnam, quaſi in hoſtium urbem, quæ eſt fideliſſimorum antiquiſſimorumque ſociorum: oppreſſus Trebonius; ſi ut ab eo, qui aperte hoſtis eſſet, incautus; ſi ut ab eo, qui civis etiam tum ſpeciem haberet, miſer. Ex quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid eſſet victis extimeſcendum. Conſularem hominem, conſulari imperio provinciam Aſiam obtinentem, Samiario exuli tradidit: interficere captum ſtatim

noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur. Cum verborum contumeliis optimum virum inceſto ore laceraſſet, tum verberibus ac tormentis quæſtionem habuit pecuniæ publicæ, idque per biduum. Poſt cervicibus fractis caput abſcidit, idque adfixum geſtari juſſit in pilo: reliquum corpus tractum atque laniatum abjecit in mare. Cum hoc hoſte bellandum eſt; a cujus teterrima crudelitate omnis barbaria ſuperata eſt. Quid loquar de cæde civium Romanorum? de direptione fanorum? quis eſt, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? Et nunc tota Aſia vagatur, volitat ut rex: nos alio bello diſtineri putat: quaſi vero non unum idemque bellum ſit contra hoc jugum impiorum nefarium.

III. Imaginem M. Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hoc illa efficta eſt: ab hoc Dolabellæ ſcelerum præcepta ſunt tradita. Num leniorem, quam in Aſia Dolabella fuit, in Italia, ſi liceat, fore putatis Antonium? Mihi quidem et ille perveniſſe videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia; neque Antonius ullius ſupplicii adhibendi, ſi poteſtatem habeat, ullam eſſe partem relicturus. Ponite igitur ante oculos, Patres conſcripti, miſeram illam quidem et flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam: nocturnum impetum in urbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cum miſer ille prius latronum gladios videret, quam, quæ res eſſet, audiſſet: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, eculeum, tortorem, carnificemque Samiarium. Quæ tuliſſe illum fortiter et patienter ferunt. Magna laus, meoque judicio omnium maxima. Eſt enim ſapientis, quidquid homini accidere poſſit, id præmeditari ferendum modice eſſe, ſi evenerit. Majoris omnino eſt conſilii, providere, ne quid tale accidat; ſed animi non minoris, fortiter ferre, ſi evenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, (quanquam ejus nunquam particeps fuerit) ut ſuam inſatiabilem crudelitatem exercuerit non ſolum in vivo, ſed etiam in mortuo; atque

in ejus corpore lacerando atque vexando, cum animum ſatiare non poſſet, oculos paverit ſuos.

IV. O multo miſerior Dolabella, quam ille, quem tu miſerrimum eſſe voluiſti! Dolores Trebonius pertulit magnos: multi, ex morbi gravitate, majores: quos tamen non miſeros, ſed laborioſos, dicere ſolemus. Longus fuit dolor bidui; at compluribus, annorum ſæpe multorum: nec vero graviora ſunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. Alia ſunt, alia, inquam, O perditiſſimi homines et amentiſſimi, multo miſeriora. Nam, quo major vis eſt animi, quam corporis, hoc ſunt graviora ea, quæ concipiuntur animo, quam illa, quæ corpore. Miſerior igitur, qui ſuſcipit in ſe ſcelus, quam is, qui alterius facinus ſubire cogitur. Cruciatus a Dolabella Trebonius: et quidem a Carthaginenſibus Regulus. Quare cum crudeliſſimi Pœni judicati ſint in hoſte; quid in cive Dolabella judicandus eſt? An vero hoc conferendum eſt? an dubitandum, uter miſerior? iſne, cujus mortem ſenatus populuſque Romanus ulciſci cupit; an is, qui cunctis ſenatus ſententiis hoſtis eſt judicatus? Nam cæteris quidem vitæ partibus, quis eſt, qui poſſit ſine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabellæ? Alterius conſilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda, quis ignorat? Alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit: deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc ſit ſemper ipſe lætatus, quod ea faceret, quæ ſibi objici ne ab inimico quidem poſſent verecundo. Et hic, Dii immortales! aliquando fuit meus. Occulta enim erant vitia non inquirenti: neque nunc fortaſſe alienus ab eo eſſem, niſi ille vobis, niſi mœnibus patriæ, niſi huic urbi, niſi Diis penatibus, niſi aris et focis omnium noſtrum, niſi denique naturæ et humanitati, inventus eſſet inimicus. A quo admoniti, diligentius et vigilantius caveamus Antonium.

V. Etenim Dolabella non ita multos ſecum habuit notos ac inſignes latrones: at videtis, quos et quam multos habeat

Antonius. Primum L. fratrem: quam facem, Dii immortales? quod facinus? quod ſcelus? quem gurgitem? quam voraginem? quid eum non ſorbere animo, quid non haurire cogitatione, cujus ſanguinem non bibere, cenſetis? in cujus poſſeſſiones atque fortunas non impudentiſſimos oculos ſpe et mente defigere? Quid Cenſorinum? qui ſe verbo prætorem eſſe urbanum cupere dicebat, re certe noluit. Quid Beſtiam? qui conſulatum in Bruti locum ſe petere profitetur. Atque hoc quidem deteſtabile omen avertat Jupiter! Quam abſurdum autem, qui prætor fieri non potuerit, eum petere conſulatum? niſi forte damnationem pro prætura putat. Alter Cæſar, Vopiſcus ille, homo ſummo ingenio, ſumma potentia, qui ex ædilitate conſulatum petit. Solvatur legibus. Quanquam leges eum non tenent: propter eximiam, credo, dignitatem. At hic, me defendente, quinquies abſolutus eſt. Sexta palma urbana, etiam in gladiatore, difficilis. Sed hæc judicum culpa, non mea eſt. Ego defendi fide optima: illi debuerunt clariſſimum et præſtantiſſimum ſenatorem in civitate retinere. Qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, niſi ut intelligamus, illos, quorum res judicatas irritas fecimus, bene et e republica judicaviſſe.

Neque hoc in hoc uno eſt: ſunt alii in eiſdem caſtris honeſte condemnati, turpiter reſtituti. Quod horum conſilium, qui omnibus bonis hoſtes ſunt, niſi crudeliſſimum, putatis fore? Accedit Saxa neſcio quis, quem nobis Cæſar ex ultima Celtiberia tribunum plebis dedit, caſtrorum antea metator, nunc, ut ſperat, urbis: a qua cum ſit alienus, ſuo capiti, ſalvis nobis, ominetur. Cum hoc veteranus Capho: quo neminem veterani pejus oderunt. His, quaſi præter dotem, quam in civilibus malis acceperant, agrum Campanum eſt largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas prædiorum: quibus utinam contenti eſſent! ferremus: etſi tolerabile non erat: ſed quidvis patiendum fuit, ut hoc teterrimum bellum non haberemus.

VI. Quid? illa caſtrorum M. Antonii lumina nonne ante

oculos proponitis? Primum duos collegas Antoniorum et Dolabellæ, Nuculam et Lentonem, Italiæ diviſores lege ea, quam ſenatus per vim latam judicavit: quorum alter commentatus eſt mimos, alter egit tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cujus bona modo proſcripta vidi: tanta procuratorum eſt negligentia. At hic nuper ſororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non poſſunt non prodige vivere, qui noſtra bona ſperant, cum effundunt ſua. Vidi etiam P. Decii auctionem, clariſſimi viri: qui, majorum exempla perſequens, pro alieno ſe ære devovit. Emptor tamen in ea auctione inventus eſt nemo. Hominem ridiculum, qui ſe exire ære alieno putet poſſe, cum vendat aliena.

Nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultæ videntur furiæ debitorum: vindicem enim tabularum novarum novam tabulam vidimus. Quid de T. Planco? quem præſtantiſſimus civis, Aquila, Pollentia expulit, et quidem crure fracto: quod utinam ante illi accidiſſet, ne huc redire potuiſſet! Lumen et decus illius exercitus pene præterii, C. Annium Cimbrum, Lyſidici filium, Lyſidicum ipſum Græco verbo, quoniam omnia jura diſſolvit: niſi forte jure Germanum Cimber occidit.

Cum hanc et hujus generis copiam tantam habeat Antonius, quod ſcelus omittet, cum Dolabella tantis ſe obſtrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronum manu et copia? Quapropter, ut invitus ſæpe diſſenſi a Q. Fufio, ita ſum ejus ſententiæ libenter aſſenſus. Ex quo judicare debetis, me non cum homine ſolere, ſed cum cauſa, diſſidere. Itaque non aſſentior ſolum, ſed etiam gratias ago, Q. Fufio. Dixit enim ſeveram, gravem, republica dignam ſententiam: judicavit hoſtem Dolabellam: bona ejus cenſuit publice poſſidenda. Quo cum addi nihil poſſet, (quid enim atrocius potuit, quid ſeverius, decernere?) dixit tamen, ſi quis eorum, qui poſt ſe rogati eſſent, graviorem ſententiam dixiſſet; in eam ſe iturum. Quam ſeveritatem quis poteſt non laudare?

VII. Nunc, quoniam hoſtis eſt judicatus Dolabella, bello eſt

perſequendus. Neque enim quieſcit: habet legionem, habet fugitivos, habet ſceleratam impiorum manum: eſt ipſe confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella heſterno die hoſte decreto bellum gerendum eſt, imperator eſt deligendus. Duæ dictæ ſunt ſententiæ; quarum neutram probo: alteram, quia ſemper, niſi cum eſt neceſſe, periculoſam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus exiſtimo. Nam extraordinarium ſemper imperium populare atque ventoſum eſt, minime noſtræ gravitatis, minime hujus ordinis. Bello Antiochi magno et gravi, cum L. Scipioni, Publii filio, obveniſſet Aſia, parumque in eo putaretur eſſe animi, parum roboris, ſenatuſque ad collegam ejus, C. Lælium, hujus Sapientis patrem, negotium deferret; ſurrexit P. Africanus, frater major L. Scipionis, et illam ignominiam familiæ deprecatus eſt; dixitque et in fratre ſuo ſummam virtutem eſſe, ſummumque conſilium, neque ſe ei legatum, id ætatis, iiſque rebus geſtis, defuturum. Quod cum ab eo eſſet dictum, nihil eſt de Scipionis provincia commutatum: nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæſitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a conſulibus, aut a dictatoribus, geſta et confecta ſunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quam poſt Achaico bello, quam Punico tertio, ad quod populus Romanus ita ipſe ſibi delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere conſulem vellet.

VIII. Cum Ariſtonico bellum gerendum fuit, L. Valerio, P. Licinio, conſulibus. Rogatus eſt populus, quem id bellum gerere placeret: Craſſus conſul, et pontifex maximus, Flacco collegæ, flamini Martiali, multam dixit, ſi a ſacris diſceſſiſſet. Quam multam populus remiſit: pontifici tamen flaminem parere juſſit. Sed ne tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bellum. Quanquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumphaverat: qui, cum longe omnes belli gloria et virtute ſuperaret, duas tamen tribus ſolas tulit. Ita

populus Romanus conſuli potius Craſſo, quam privato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis, ſummi viri, atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt. Nam Sertorianum bellum a ſenatu privato datum eſt, quia conſules recuſabant; cum L. Philippus pro conſulibus eum ſe mittere dixit, non pro conſule.

Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem conſtantiſſimus et graviſſimus civis, L. Cæſar, in ſenatum introduxit? Clariſſimo viro, atque innocentiſſimo, decrevit imperium; privato tamen. In quo maximum nobis onus impoſuit. Aſſenſus ero: ambitionem induxero in curiam. Negavero: videbor ſuffragio meo, tanquam comitiis, honorem homini amiciſſimo denegaviſſe. Quod ſi comitia placet in ſenatu habere; petamus, ambiamus: tabella modo detur nobis, ſicut populo data eſt. Cur committis, Cæſar, ut aut præſtantiſſimus vir, ſi tibi non ſit aſſenſum, repulſam tuliſſe videatur; aut unuſquiſque noſtrum præteritus, ſi, cum pari dignitate ſimus, eodem honore digni non putemur?

At enim (nam id exaudio) C. Cæſari adoleſcentulo imperium extraordinarium mea ſententia dedi. Ille enim mihi præſidium extraordinarium dederat. Cum dico mihi, ſenatui dico, populoque Romano. A quo reſpublica præſidium, ne cogitatum quidem, tantum haberet, ut ſine eo ſalva eſſe non poſſet; huic extraordinarium imperium non darem? Aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. Quæ eſt enim ratio, aut quî poteſt fieri, ut ſine imperio teneatur exercitus? Non igitur, quod ereptum non eſt, id exiſtimandum eſt datum. Eripuiſſetis C. Cæſari, Patres conſcripti, imperium, niſi dediſſetis. Milites veterani, qui, illius auctoritatem, imperium, nomen ſecuti, pro republica arma ceperant, volebant ſibi ab illo imperari: legio Martia, legio quarta, ita ſe contulerat ad auctoritatem ſenatus, populique Romani dignitatem, ut depoſcerent imperatorem et ducem C. Cæſarem. Imperium Cæſari belli neceſſitas, faſces ſenatus, dedit. Otioſo vero et nihil

agenti, privato, obſecro te, L. Cæſar, (cum peritiſſimo homine mihi res eſt) quando imperium ſenatus dedit?

IX. Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amiciſſimo, ac de me optime merito, videar. Etſi quis poteſt refragari non modo non petenti, verum etiam recuſanti? Illa vero, Patres conſcripti, aliena conſulum dignitate, aliena temporum gravitate ſententia eſt, ut conſules, Dolabellæ perſequendi cauſa, Aſiam et Syriam ſortiantur. Dicam, cur inutile reipublicæ: ſed prius, quam turpe conſulibus ſit, videte. Cum conſul deſignatus obſideatur, in eoque liberando ſalus ſit poſita reipublicæ: cumque a populo Romano peſtiferi cives parricidæque deſciverint: cumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita, decernamus; et, ſi in poteſtatem quis Antonii venerit, propoſita ſint tormenta, atque cruciatus: cumque harum rerum omnium decertatio conſulibus optimis et fortiſſimis commiſſa et commendata ſit; Aſiæ et Syriæ mentio fiet, ut aut ſuſpicioni crimen, aut invidiæ materiam, dediſſe videamur?

At vero ita decernunt, ut liberato Bruto: id enim reſtabat, ut relicto, deſerto, prodito. Ego vero mentionem omnino provinciarum factam dico alieniſſimo tempore. Quamvis enim intentus animus tuus ſit, C. Panſa, ſicut eſt, ad fortiſſimum virum et omnium clariſſimum liberandum; tamen rerum natura cogit te neceſſario referre animum aliquando ad Dolabellam perſequendum, et partem aliquam in Aſiam et Syriam derivare curæ et cogitationis tuæ. Si autem fieri poſſet, vel plures te animos habere vellem, quos omnes ad Mutinam intenderes. Quod quoniam fieri non poteſt, iſtoc animo, quem habes præſtantiſſimum atque optimum, nihil te volumus, niſi de Bruto, cogitare. Facis tu id quidem, et eo maxime incumbis: duas tamen res, magnas præſertim, non modo agere uno tempore, ſed ne cogitando quidem explicare, quiſquam poteſt. Incitare et inflammare tuum iſtud præſtantiſſimum ſtudium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre, debemus.

X. Adde iſtuc ſermones hominum, adde ſuſpiciones, adde invidiam. Imitare me, quem tu ſemper laudaſti; qui inſtructam ornatamque a ſenatu provinciam depoſui, ut incendium patriæ, omiſſa omni cogitatione, reſtinguerem. Nemo erit, præter unum me, (quicum profecto, ſi quid intereſſe putaſſes tua, pro ſumma familiaritate noſtra communicaſſes) qui credat, te invito, provinciam tibi eſſe decretam. Hanc, quæſo, pro tua ſingulari ſapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere videare. Quod quidem eo vehementius tibi laborandum eſt, quia in eandem cadere ſuſpicionem collega, vir clariſſimus, non poteſt. Nihil horum ſcit, nihil ſuſpicatur: bellum gerit: in acie ſtat: de ſanguine, et de ſpiritu, decertat: ante provinciam ſibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum ſuſpicari.

Vereor, ne exercitus quoque noſtri, qui non delectus neceſſitate, ſed voluntariis ſtudiis, ſe ad rempublicam contulerunt, tardentur animis, ſi quidquam aliud nobis, niſi de inſtanti bello, cogitatum putabunt. Quod ſi provinciæ conſulibus expetendæ videntur, ſicut ſæpe multis clariſſimis viris expetitæ ſunt; reddite prius nobis Brutum, lumen et decus civitatis; qui ita conſervandus eſt, ut id ſignum, quod de cælo delapſum Veſtæ cuſtodiis continetur: quo ſalvo, ſalvi ſumus futuri. Tunc vel in cælum vos, ſi fieri poterit, humeris noſtris tollemus: provincias certe digniſſimas vobis deligemus. Nunc, quod agitur, agamus. Agitur autem, liberine vivamus, an mortem obeamus: quæ certe ſervituti anteponenda eſt.

Quid ſi etiam affert tarditatem iſta ſententia, ad Dolabellam perſequendum? Quando enim veniet conſul? an id expectamus, quo ne veſtigium quidem Aſiæ civitatum atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de ſuo numero. Valde mihi probari poteſt, qui paulo ante clariſſimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. Num P. Servilio digniorem? at eum quidem civitas non habet. Quod ergo ipſe nemini putat dandum, ne a ſenatu quidem, id

ego unius judicio delatum comprobem? Expedito nobis homine et parato, P. C. opus eſt, et eo, qui imperium legitimum habeat; qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perſpectum animum in republica liberanda.

XI. Quis igitur is eſt? aut M. Brutus, aut C. Caſſius, aut uterque. Decernerem plane, ſicut multa, conſulem alterum, amboſve, ni Brutum colligaſſemus in Græcia, et ejus auxilium ad Italiam vergere, quam ad Aſiam, maluiſſemus: non ut ex ea acie reſpectum haberemus, ſed ut ipſa acies ſubſidium haberet etiam tranſmarinum. Præterea, Patres conſcripti, M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem et gravem: tenet, opinor, Byllidem: tenet Amantiam: inſtat Epiro: urget Illyricum: habet aliquot cohortes, habet equitatum. Hinc ſi Brutus erit traductus ad aliud bellum, Græciam certe amiſerimus. Eſt autem etiam de Brunduſio, atque illa ora Italiæ, providendum. Quanquam miror tamdiu morari Antonium: ſolet enim accipere ipſe manicas, nec diutius obſidionis metum ſuſtinere. Quod ſi confecerit Brutus, et intellexerit plus ſe reipublicæ profuturum, ſi Dolabellam perſequatur, quam ſi in Græcia maneat; aget ipſe per ſeſe, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendiis, quibus confeſtim ſuccurrendum eſt, expectabit ſenatum. Nam et Brutus et Caſſius multis jam in rebus ipſe ſibi ſenatus fuit. Neceſſe eſt enim, in tanta converſione et perturbatione omnium rerum, temporibus potius parere, quam moribus. Nec enim nunc primum aut Brutus aut Caſſius ſalutem libertatemque patriæ legem ſanctiſſimam et morem optimum judicavit. Itaque, ſi ad nos nihil referretur de Dolabella perſequendo, tamen ego pro decreto putarem, cum eſſent tales virtute, auctoritate, nobilitate ſummi viri; quorum alterius jam notus nobis eſt exercitus, alterius auditus.

XII. Non igitur Brutus expectavit decreta noſtra, cum ſtudia noſſet. Neque enim eſt in provinciam ſuam Cretam profectus; in Macedoniam alienam advolavit: omnia ſua putavit,

quæ vos veſtra eſſe velletis: legiones conſcripſit novas, excepit veteres: equitatum ad ſe abduxit Dolabellæ, atque eum, nondum tanto parricidio oblitum, hoſtem ſua ſententia judicavit. Nam, ni ita eſſet, quo jure equitatum a conſule abduceret? Quid? C. Caſſius, pari magnitudine animi et conſilii præditus, nonne eo ex Italia conſilio profectus eſt, ut prohiberet Syria Dolabellam? qua lege? quo jure? eo, quod Jupiter ipſe ſanxit, ut omnia, quæ reipublicæ ſalutaria eſſent, legitima et juſta haberentur. Eſt enim lex nihil aliud, niſi recta et a numine Deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Caſſius, cum eſt in Syriam profectus: alienam provinciam, ſi homines legibus ſcriptis uterentur; his vero oppreſſis, ſuam lege naturæ.

Sed, ut ea veſtra quoque auctoritate firmetur, cenſeo: "Cum "P. Dolabella, quique ejus crudeliſſimi et teterrimi facinoris "miniſtri, ſocii, adjutores fuerunt, hoſtes populi Romani a "ſenatu judicati ſint: cumque ſenatus P. Dolabellam bello "perſequendum cenſuerit, ut is, qui omnia Deorum homi"numque jura novo, inaudito, inexpiabili ſcelere polluerit, ne"farioque patriæ ſe parricidio obſtrinxerit, pœnas Diis homi"nibuſque meritas debitaſque perſolvat: ſenatui placere, C. "Caſſium proconſulem provinciam Syriam obtinere, uti qui "eam optimo jure provinciam obtinuerit: eumque a Q. "Marcio Criſpo proconſule, L. Statio Murco proconſule, A. "Allieno legato, exercitus accipere, eoſque ei tradere: cum"que his copiis, et ſi quas præterea paraverit, bello P. Dola"bellam terra marique perſequi: ejus belli gerendi cauſa, qui"bus ei videatur, naves, nautas, pecuniam, cæteraque omnia, "quæ ad id bellum gerendum pertineant, ut imperandi in "Syria, Aſia, Bithynia, Ponto, jus poteſtatemque habeat: ut"que, quamcunque in provinciam ejus belli gerendi cauſa ad"venerit, ibi majus imperium C. Caſſii proconſulis ſit, quam "ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Caſſius "proconſul in eam provinciam venerit. Regem Dejotarum

" patrem, et regem Dejotarum filium, ſi, ut multis bellis " ſæpenumero imperium populi Romani juverint, item C. " Caſſium proconſulem copiis ſuis opibuſque juviſſent, ſena- " tui populoque Romano gratum eſſe facturos: itemque ſi " cæteri reges, tetrarchæ, dynaſtæque feciſſent, ſenatum popu- " lumque Romanum eorum officii non immemorem futurum: " utique C. Panſa, A. Hirtius, conſules, alter ambove, ſi eis " videretur, republica recuperata, de provinciis conſularibus, " prætoriis, ad hunc ordinem primo quoque tempore referant: " interea provinciæ ab iis, a quibus obtinentur, obtineantur, " quoad cuique ex ſenatus-conſulto ſucceſſum ſit."

XIII. Hoc ſenatus-conſulto ardentem inflammabitis, et armatum armabitis Caſſium. Nec enim animum ejus poteſtis ignorare, nec copias. Animus is eſt, quem videtis; copiæ, quas audiſtis, fortis et conſtantis viri, qui ne vivo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare ſiviſſet. Allienus, familiaris et neceſſarius meus, poſt interitum Trebonii profectus, ne dici quidem ſe legatum Dolabellæ volet. Eſt Q. Cæcilii Baſſi, privati illius quidem, ſed fortis et præclari viri, robuſtus et victor exercitus.

Dejotari regis, et patris et filii, et magnus, et noſtro more inſtructus, exercitus: ſumma in filio ſpes, ſumma ingenii indoles, ſumma virtus. Quid de patre dicam? cujus benevolentia in populum Romanum eſt ipſius æqualis ætati: qui non ſolum ſocius imperatorum noſtrorum fuit in bellis, verum etiam dux copiarum ſuarum. Quæ de illo viro Sylla, quæ Murena, quæ Servilius, quæ Lucullus, quam ornate, quam honorifice, quam graviter, ſæpe in ſenatu prædicaverunt? Quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Dejotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum, vereque benevolum, unum fidelem populo Romano judicavit. Fuimus imperatores ego et M. Bibulus in propinquis finitimiſque provinciis: ab eodem rege adjuti ſumus et equitatu, et pedeſtribus copiis. Secutum eſt hoc acerbiſſimum et calamitoſiſſimum civile bellum: in

quo quid faciendum Dejotaro? Quid omnino rectius fuerit, dicere non eſt neceſſe: præſertim, cum contra, ac Dejotarus ſenſit, victoria belli judicarit. Quo in bello ſi fuit error, communis ei fuit cum ſenatu: ſin recta ſententia, ne victa quidem cauſa vituperanda eſt. Ad has copias accedent alii reges, etiam delectus accedent. Neque vero claſſes deerunt: tanti Tyrii Caſſium faciunt, tanti ejus in Syria nomen atque Phœnice eſt.

XIV. Paratum habet imperatorem, C. Caſſium, Patres conſcripti, reſpublica contra Dolabellam, nec paratum ſolum, ſed peritum, atque fortem. Magnas ille res geſſit ante Bibuli ſummi viri adventum, cum Pacori nobiliſſimos duces maximaſque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberavit. Maximam ejus et ſingularem laudem prætermitto. Cujus enim prædicatio nondum omnibus grata eſt, hanc memoriæ potius, quam vocis, teſtimonio conſervemus.

Animadverti, Patres conſcripti, dici jam a quibuſdam, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Caſſium ornari: Caſſio vero ſententia mea dominatum et principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipſi ſunt ornamenta reipublicæ. Quid? D. Brutum nonne omnibus ſententiis ſemper ornavi? num igitur reprehenditis? an Antonios potius ornarem, non modo ſuarum familiarum, ſed Romani nominis, probra atque dedecora? an Cenſorinum ornem, in bello hoſtem, in pace ſectorem? an cætera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego vero iſtos otii, concordiæ, legum, judiciorum, libertatis inimicos tantum abeſt ut ornem, ut effici non poſſit, quin eos tam oderim, quam rempublicam diligo.

Vide, inquit, ne veteranos offendas: hoc enim vel maxime exaudio. Ego vero veteranos tueri debeo; ſed hos, quibus ſanitas eſt, certe timere non debeo. Eos veteranos, qui pro republica arma ceperunt, ſecutique ſunt C. Cæſarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieque rempublicam defendunt cum magno periculo, non tueri ſolum, ſed etiam commodis

augere, debeo: qui autem quieſcunt, ut ſexta et octava legio, in magna gloria et laude ponendos puto. Comites vero Antonii, qui, poſtquam beneficia Cæſaris comederunt, conſulem deſignatum obſident, huic urbi ferro ignique minitantur, Saxæ ſe et Caphoni tradiderunt, ad facinus prædamque natis, num quis eſt, qui tuendos putet? Ergo aut boni ſunt, quos etiam ornare; aut quieti, quos conſervare debemus; aut impii, quorum contra furorem, et bellum et juſta arma cepimus.

XV. Quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? Eorumne, qui D. Brutum obſidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti ſalus cara ſit, quî poſſunt Caſſii nomen odiſſe? An eorum, qui utriſque armis vacant? non vereor, ne acerbus civis quiſquam iſtorum ſit, qui otio delectantur. Tertio vero generi non militum veteranorum, ſed importuniſſimorum hoſtium, cupio quam acerbiſſimum dolorem inurere. Quanquam, Patres conſcripti, quouſque dicemus ſententias veteranorum arbitratu? quod eorum tantum faſtidium eſt, quæ tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus? Ego autem (dicendum eſt enim, Patres conſcripti, quod ſentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiæ, quid novæ legiones, ad liberandam patriam paratiſſimæ, quid cuncta Italia de veſtra gravitate ſentiat. Nihil enim ſemper floret: ætas ſuccedit ætati. Diu legiones Cæſaris viguerunt; nunc vigent Panſæ, vigent Hirtii, vigent Cæſaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus: nimirum etiam auctoritate vincunt. Id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. Itaque his præmia promiſſa ſunt: illis perſoluta. Fruantur his illi, perſolvantur his, quæ ſpopondimus: id enim Deos immortales ſpero æquiſſimum judicare.

Quæ cum ita ſint, eam, quam dixi, ſententiam, vobis, Patres conſcripti, cenſeo comprobandam.

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XII.

I. ETSI minime decere videtur, Patres conſcripti, falli, decipi, errare eum, cui vos maximis ſæpe de rebus aſſentiamini; conſolor me tamen, quoniam vobiſcum pariter, et una cum ſapientiſſimo conſule, erravi. Nam, cum duo conſulares ſpem honeſtæ pacis nobis attuliſſent; quod erant familiares M. Antonii, quod domeſtici, noſſe aliquod ejus vulnus, quod nobis ignotum eſſet, videbantur. Apud alterum uxor, liberi; alter quotidie literas mittere, accipere, aperte favere Antonio.

Hi ſubito hortari ad pacem, quod jamdiu non feciſſent, non ſine cauſa videbantur. Acceſſit conſul hortator. At qui conſul? ſi prudentiam quærimus, qui minime falli poſſet; ſi virtutem, qui nullam pacem probaret, niſi Antonio cedente, atque victo; ſi magnitudinem animi, qui præferret mortem ſervituti. Vos autem, Patres conſcripti, non tam immemores veſtrorum graviſſimorum decretorum videbamini, quam, ſpe allata deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis, legibus cogitare. Auxerat autem meam quidem ſpem, credo item veſtram, quod domum Antonii afflictam mœſtitia audiebam, lamentari uxorem. Hic etiam fautores Antonii, quorum in vultu habitant oculi mei, triſtiores videbam. Quod ſi non ita eſt, cur a Piſone et a Caleno potiſſimum, cur hoc tempore, cur tam improviſo, cur tam

repente, pacis eſt facta mentio? Negat Piſo ſe ſcire, negat audiſſe quidquam: negat Calenus rem ullam novam allatam eſſe. Atque id nunc negant, poſteaquam nos pacificatoria legatione implicatos putant. Quid ergo opus eſt novo conſilio, ſi in re nihil omnino novi eſt?

II. Decepti, decepti, inquam, ſumus, Patres conſcripti: Antonii eſt acta cauſa ab amicis ejus, non publica. Quod videbam equidem, ſed quaſi per caliginem: præſtrinxerat aciem animi D. Bruti ſalus. Quod ſi in bello dari vicarii ſolerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atque hac voce Q. Fufii capti ſumus: Ne ſi a Mutina quidem receſſerit, audiamus Antonium? ne ſi in ſenatus quidem poteſtatem futurum ſe dixerit? Durum videbatur. Itaque fracti ſumus; ceſſimus. Recedit igitur a Mutina? Neſcio. Paret ſenatui? Credo, inquit Calenus; ſed ita, ut teneat dignitatem. Valde hercule vobis laborandum eſt, Patres conſcripti, ut veſtram dignitatem amittatis, quæ maxima eſt; Antonii, quæ neque eſt ulla, neque eſſe poteſt, retineatis: ut eam per vos recuperet, quam per ſe perdidit. Si jacens vobiſcum aliquid ageret, audirem fortaſſe: quanquam . . . ſed hoc malo dicere: audirem. Stanti reſiſtendum eſt, aut concedenda una cum dignitate libertas.

At non eſt integrum: conſtituta legatio eſt. Quid autem integrum non eſt ſapienti, quod reſtitui poteſt? Cujuſvis hominis eſt errare; nullius, niſi inſipientis, in errore perſeverare. Poſteriores enim cogitationes, ut aiunt, ſapientiores ſolent eſſe. Diſcuſſa eſt illa caligo, quam paulo ante dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos ſolum, ſed admonemur a noſtris. Attendiſtis paulo ante, præſtantiſſimi viri quæ eſſet oratio. Mœſtam, inquit, domum offendi, conjugem, liberos: admirabantur boni viri, accuſabant amici, quod ſpe pacis legationem ſuſcepiſſem. Nec mirum, P. Servili: tuis enim veriſſimis graviſſimiſque ſententiis, omni eſt non dico dignitate, ſed etiam ſpe ſalutis, ſpoliatus Antonius.

Ad eum ire te legatum quis non miraretur? De me experior: cujus idem conſilium, quod tuum, ſentio quam reprehendatur. Nos reprehendimur ſoli? quid? vir fortiſſimus Panſa ſine cauſa tam accurate paulo ante locutus eſt tamdiu? quid egit, niſi uti falſam proditionis a ſe ſuſpicionem depelleret? Unde autem eſt iſta ſuſpicio? Ex pacis patrocinio repentino, quod ſubito ſuſcepit, eodem captus errore, quo nos. Quod ſi eſt erratum, Patres conſcripti, ſpe falſa atque fallaci; redeamus in viam. Optimus eſt portus pœnitenti mutatio conſilii.

III. Quid enim, per Deos immortales! poteſt reipublicæ prodeſſe noſtra legatio? Prodeſſe dico? quid ſi etiam obfutura eſt? Obfutura? quid ſi jam obfuit? An vos acerrimam illam et fortiſſimam populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem non imminutam ac debilitatam putatis, legatione pacis audita? Quid municipia cenſetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, ut eos pœniteat profeſſos eſſe et præ ſe tuliſſe odium in Antonium, qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos et animis et corporibus in ſalutem reipublicæ contulerunt? Quemadmodum veſtrum hoc conſilium Capua probabit, quæ temporibus his Roma altera eſt? illa impios cives judicavit, ejecit, excluſit. Illi, illi, inquam, urbi fortiſſime conanti e manibus eſt ereptus Antonius.

Quid? legionum noſtrarum nervos nonne his conſiliis incidimus? quis eſt enim, qui ad bellum inflammato animo ſit futurus, ſpe pacis oblata? Ipſa illa Martia, cæleſtis et divina legio, hoc nuntio langueſcet, et mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladii: fluent arma de manibus. Senatum enim ſecuta, non arbitrabitur ſe graviori odio in Antonium eſſe debere, quam ſenatum. Pudet hujus legionis, pudet quartæ, quæ pari virtute noſtram auctoritatem probans, non ut conſulem et imperatorem ſuum, ſed ut hoſtem et oppugnatorem patriæ, reliquit Antonium: pudet optimi exercitus, qui conjunctus eſt ex duobus: qui jam luſtratus,

qui profectus ad Mutinam eſt: qui ſi pacis, id eſt, timoris noſtri, nomen audiverit, ut non referat pedem, inſiſtet certe. Quis enim, revocante et receptui canente ſenatu, properet dimicare?

IV. Quid autem hoc injuſtius, quam nos, inſcientibus iis, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec ſolum inſcientibus, ſed etiam invitis? An vos A. Hirtium, præclariſſimum conſulem, C. Cæſarem, Deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorum epiſtolas, ſpem victoriæ declarantes, in manu teneo, pacem velle cenſetis? Vincere illi expetunt; paciſque dulciſſimum et pulcherrimum nomen non pactione, ſed victoria, concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa enim hujus belli propulſandi, adminiſtrandi, ſuſtinendi, principatum tenet. Gallia, D. Bruti nutum ipſum, ne dicam imperium, ſecuta, armis, viris, pecunia, belli principia firmavit: eadem crudelitati M. Antonii ſuum totum corpus objecit: exhauritur, vaſtatur, uritur: omnes æquo animo belli patitur injurias, dummodo repellat periculum ſervitutis. Et, ut omittam reliquas partes Galliæ, (nam ſunt omnes pares) Patavini alios excluſerunt, alios ejecerunt, miſſos ab Antonio: pecunia, militibus, et, quod maxime deerat, armis, noſtros duces adjuverunt. Fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem cauſa erant, et propter multorum annorum injurias alienati a ſenatu putabantur. Quos minime mirum eſt, communicata cum his republica, fideles eſſe, qui etiam expertes ejus fidem ſuam ſemper præſtiterunt.

V. His igitur omnibus victoriam ſperantibus pacis nomen afferemus, id eſt, deſperationem victoriæ? Quid, ſi ne poteſt quidem ulla eſſe pax? Quæ enim eſt conditio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi poteſt? Multis rebus a nobis ad pacem eſt invitatus Antonius: bellum tamen maluit. Miſſi legati, repugnante me: ſed tamen miſſi. Delata mandata: non paruit. Denuntiatum eſt, ne Brutum obſideret, a Mutina diſcederet: oppugnavit etiam vehementius. Et ad eum

legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? Verecundioremne coram putamus in poſtulando fore, quam fuerit tum, cum miſit mandata ad ſenatum? Atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, ſed tamen aliquo modo poſſe concedi: nondum erat veſtris tam graviſſimis, tamque multis, judiciis ignominiiſque conciſus: nunc ea petit, quæ dare nullo modo poſſumus, niſi prius volumus nos bello victos confiteri. Senatus-conſulta falſa delata ab eo judicavimus: num ea vera poſſumus judicare? Leges ſtatuimus per vim et contra auſpicia latas, iiſque nec populum nec plebem teneri: num eas reſtitui poſſe cenſetis? Seſtertium ſepties millies avertiſſe Antonium pecuniæ publicæ judicaviſtis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo civitatibus, ſacerdotia, regna, venierunt: num figentur rurſus eæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis?

VI. Quod ſi ea, quæ decrevimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere, poſſumus? Quando enim obliviſcetur ulla poſteritas, cujus ſcelere in hac veſtitus fœditate fuerimus? Ut centurionum legionis Martiæ Brunduſii profuſus ſanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poteſt? Ut media prætercam; quæ vetuſtas tollet operum circa Mutinam tetra monumenta, ſceleris indicia, latrociniique veſtigia?

Huic igitur importuno atque impuro parricidæ quid habemus, per Deos immortales! quod remittamus? An Galliam ultimam, et exercitum? Quid eſt aliud, non pacem facere, ſed differre bellum? nec ſolum prorogare bellum, ſed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, quacunque conditione in hanc urbem cum ſuis venerit? Armis nunc omnia tenemus; auctoritate valemus plurimum; abſunt tot perditi cives, nefarium ſecuti ducem: tamen eorum ora, ſermones, qui in urbe ex eo numero relicti ſunt, ferre non poſſumus. Quid cenſetis, cum tot uno tempore irruperint; nos arma poſuerimus; illi non poſuerint? nonne nos noſtris conſiliis victos in perpetuum fore?

Ponite ante oculos M. Antonium conſularem: ſperantem conſulatum Lucium adjungite: ſupplete cæteros, neque noſtri ordinis ſolum honores et imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem, Numiſios, et Muſtelas, Saxaſve, contemnere. Cum his facta pax, non erit pax, ſed pactio ſervitutis. L. Piſonis, ampliſſimi viri, præclara vox a te non ſolum in hoc ordine, Panſa, ſed etiam in concione, jure laudata eſt. Exceſſurum ſe ex Italia dixit, Deos penates et ſedes patrias relicturum, ſi (quod Dii omen averterint) rempublicam oppreſſiſſet Antonius.

VII. Quæro igitur a te, Piſo, nonne oppreſſam rempublicam putes, ſi tot, tam impii, tam audaces, tam facinoroſi, recepti ſint? Quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos, nunc omni ſcelere coopertos, tolerabiles cenſes civitati fore? Aut iſto tuo, mihi crede, conſilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem et vagam perſequamur; aut cervices latronibus dandæ, atque in patria cadendum eſt.

Ubi ſunt, C. Panſa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus ſenatus, inflammatus populus Romanus, non ſolum audivit, ſed etiam didicit, nihil eſſe homini Romano fœdius ſervitute? Idcircone ſaga ſumpſimus, arma cepimus, juventutem omnem ex tota Italia excuſſimus, ut, exercitu florentiſſimo et maximo, legati ad pacem mitterentur? Si poſtulandam, quid timemus? ſi accipiendam, cur non rogamur? In hac ego legatione ſim, aut ad id conſilium admiſcear, in quo, ne ſi diſſenſero quidem a cæteris, ſciturus populus Romanus ſit? Ita fiet, ut, ſi quid remiſſum aut conceſſum ſit, meo ſemper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi poteſtas a me conceſſa videatur.

Quod ſi habenda cum M. Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacem conciliandam minime fuit deligenda. Ego nunquam legatos mittendos cenſui: ego ante legatorum reditum auſus ſum dicere, Pacem ipſam ſi afferrent, quoniam ſemper ſub nomine pacis bellum lateret,

repudiandam. Ego princeps ſagorum: ego ſemper illum hoſtem appellavi, cum alii adverſarium: ſemper hoc bellum, cum alii tumultum. Nec hæc in ſenatu ſolum; eadem ad populum ſemper egi: nec ſolum in ipſum, ſed in ejus ſocios facinorum, et miniſtros, et præſentes, et eos qui una ſunt: in totam denique M. Antonii domum ſum ſemper invectus. Itaque, ut alacres et læti, ſpe pacis oblata, inter ſe impii cives, quaſi viciſſent, gratulabantur; ſic me iniquum ejurabant, de me querebantur. Diffidebant etiam Servilio: meminerant, ejus ſententiis confixum Antonium. L. Cæſarem, fortem quidem illum et conſtantem ſenatorem, avunculum tamen: Calenum, procuratorem: Piſonem, familiarem: te ipſum, Panſa, vehementiſſimum et fortiſſimum conſulem, factum jam putant leniorem: non quo ita ſit, aut eſſe poſſit; ſed mentio a te facta pacis ſuſpicionem multis attulit immutatæ voluntatis. Inter has perſonas me interjectum amici Antonii moleſte ferunt: quibus gerendus mos eſt, quoniam ſemel liberales eſſe cœpimus.

VIII. Proficiſcantur legati optimis ominibus; ſed ii proficiſcantur, in quibus non offendatur Antonius. Quod ſi de Antonio non laboratis, mihi certe, Patres conſcripti, conſulere debetis. Parcite oculis ſaltem meis, et aliquam veniam juſto dolori date. Quo enim adſpectu videre potero, (mitto hoſtem patriæ; ex quo mihi odium in illum commune vobiſcum eſt) ſed quomodo adſpiciam mihi uni crudeliſſimum hoſtem, ut declarant ejus de me acerbiſſimæ conciones? Adeone me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adſpicere, poſſim? qui nuper, cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audaciſſimi videbantur, mea bona donare ſe dixit Petiſſio Urbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonii ad hæc Antoniana ſaxa projectus eſt.

An L. Antonium adſpicere potero? cujus ego crudelitatem effugere non potuiſſem, niſi me mœnibus, et portis, et ſtudio municipii mei defendiſſem. Atque idem hic mirmillo Aſiaticus, latro Italiæ, collega Lentonis et Nuculæ, cum Aquilæ

primipili nummos aureos daret, de meis bonis ſe dare dixit: ſi enim de ſuis dixiſſet, ne aquilam quidem ipſam credituram putavit. Non ferent, inquam, oculi Saxam, Caphonem, non duo prætores, non tribunum plebis, non duo deſignatos tribunos, non Beſtiam, non Trebellium, non Plancum. Non poſſum animo æquo videre tot, tam importunos, tam ſceleratos hoſtes; nec id fit faſtidio meo, ſed caritate reipublicæ.

Sed vincam animum, mihique imperabo: dolorem juſtiſſimum, ſi non potero frangere, occultabo. Quid? vitæ cenſetiſne, Patres conſcripti, habendam mihi aliquam eſſe rationem? quæ mihi quidem minime cara eſt, præſertim cum Dolabella fecerit, ut optanda mors eſſet, modo ſine cruciatu atque tormentis: vobis tamen et populo Romano vilis eſſe ſpiritus meus non debet. Is enim ſum, niſi forte me fallo, qui vigiliis, curis, ſententiis, periculis etiam, quæ plurima adii propter acerbiſſimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obſtarent reipublicæ, ne quid arrogantius videar dicere. Quod cum ita ſit, nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis?

IX. Hic cum eſſem in urbe ac domi, tamen multa ſæpe tentata ſunt, ubi me non ſolum amicorum fidelitas, ſed etiam univerſæ civitatis oculi cuſtodiunt. Quid cenſetis, cum iter ingreſſus ero, longum præſertim? nullaſne inſidias pertimeſcendas? Tres viæ ſunt ad Mutinam, quo feſtinat animus, ut quam primum illud pignus libertatis populi Romani D. Brutum adſpicere poſſim: cujus in complexu libenter extremum vitæ ſpiritum ediderim, cum omnes actiones horum menſium, omnes ſententiæ meæ, pervenerint ad eum, qui mihi fuit propoſitus, exitum. Tres ergo, ut dixi, viæ: a ſupero mari, Flaminia; ab infero, Aurelia; media, Caſſia.

Nunc, quæſo, attendite, num aberret a conjectura ſuſpicio periculi mei. Etruriam diſcriminat Caſſia. Scimuſne igitur, Panſa, quibus in locis nunc ſit Lentonis Cæſennii ſeptemviralis auctoritas? Nobiſcum nec animo certe eſt, nec corpore.

Si autem aut domi eſt, aut non longe a domo, certe in Etruria eſt, id eſt, in via. Quis igitur mihi præſtat, Lentonem uno capite eſſe contentum? Dic mihi præterea, Panſa, Ventidius ubi ſit, cui fui ſemper amicus, antequam ille reipublicæ boniſque omnibus tam aperte eſt factus inimicus. Poſſum Caſſiam vitare, tenere Flaminiam. Quid, ſi Anconam, ut dicitur, Ventidius venerit? poterone Ariminum tuto accedere? Reſtat Aurelia. Hic quidem etiam præſidia habebo: poſſeſſiones enim ſunt P. Clodii. Tota familia occurret: hoſpitio invitabit; propter familiaritatem notiſſimam.

X. Hiſce ego me viis committam, qui Terminalibus nuper in ſuburbium, ut eodem die reverterer, ire non ſum auſus? Domeſticis me parietibus vix tueor ſine amicorum cuſtodiis. Itaque in urbe maneo. Si licebit, manebo. Hæc mea ſedes eſt, hæc vigilia, hæc cuſtodia, hoc præſidium ſtativum. Teneant alii caſtra, regna, res bellicas; oderint hoſtem: nos, ut dicimus, ſemperque fecimus, urbem et res urbanas vobiſcum pariter tuebimur. Neque vero recuſo munus hoc: quanquam populum Romanum video pro me recuſare. Nemo me minus timidus, nemo cautior. Res declarat. Vigeſimus annus eſt, cum omnes ſcelerati me unum petunt. Itaque ipſi, ne dicam mihi, reipublicæ pœnas dederunt: me ſalvum adhuc reſpublica conſervavit ſibi. Timide hoc dicam: ſcio enim quidvis homini accidere poſſe: verumtamen ſemel circumſeſſus lectis valentiſſimorum hominum viribus cecidi ſciens, ut honeſtiſſime poſſem exurgere.

Poſſumne igitur ſatis videri cautus, ſatis providus, ſi me huic itineri tam infeſto, tamque periculoſo, commiſero? Gloriam in morte debent ii, qui in republica verſantur, non culpæ reprehenſionem, et ſtultitiæ vituperationem, relinquere. Quis bonus non luget mortem Trebonii? quis non dolet interitum talis et civis, et viri? At ſunt qui dicant (dure illi quidem, ſed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro nefarioque non caverit. Etenim, qui multorum cuſtodem ſe profiteatur,

eum ſapientes ſui primum capitis aiunt cuſtodem eſſe oportere. Cum ſeptus ſis legibus et judiciorum metu, non ſunt omnia timenda, neque ad omnes inſidias præſidia quærenda. Quis enim audeat luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illuſtrem aggredi? Hæc neque hoc tempore, neque in me, valent. Non modo enim pœnam non extimeſcet, qui mihi vim attulerit; ſed etiam gloriam ſperabit a latronum gregibus, et præmia.

XI. Hæc ego in urbe prævideo: facilis eſt circumſpectus, unde exeam, quo progrediar, quid ad dexteram, quid ad ſiniſtram ſit. Num idem in Apennini tramitibus facere potero? in quibus, etiam ſi non erunt inſidiæ, quæ facillime eſſe poterunt, animus tamen erit ſollicitus, ut nihil poſſit de officiis legationis attendere. Sed effugi inſidias: perrupi Apenninum. Nempe in Antonii congreſſum colloquiumque veniendum eſt. Quinam locus capietur? Si extra caſtra; cæteri viderint: ego mortem actutum futuram puto. Novi hominis furorem, novi effrenatam violentiam. Cujus acerbitas morum, immanitaſque naturæ, ne vino quidem permiſta temperari ſolet; hic ira dementiaque inflammatus, adhibito fratre Lucio, teterrima bellua, nunquam profecto a me ſacrilegas manus atque impias abſtinebit.

Memini colloquia et cum acerrimis hoſtibus, et cum graviſſime diſſentientibus civibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, conſul, me præſente, cum eſſem tiro in ejus exercitu, cum P. Vettio Scatone, duce Marſorum, inter bina caſtra collocutus eſt. Quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem conſulis, ad colloquium ipſum Roma venire, doctum virum atque ſapientem: quem cum Scato ſalutaſſet, Quem te appellem? inquit. At ille, Voluntate, hoſpitem; neceſſitate, hoſtem. Erat in illo colloquio æquitas: nullus timor, nulla ſuberat ſuſpicio: mediocre etiam odium. Non enim ut eriperent nobis ſocii civitatem, ſed ut in eam reciperentur, petebant. Sylla cum Scipione inter Cales et Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli ſocios adhibuiſſet, de auctoritate ſenatus, de ſuffragiis

populi, et de jure civitatis, leges inter ſe, conditiones, contulerunt. Non tenuit omnino colloquium illud fidem: a vi tamen periculoque abfuit.

XII. Poſſumuſne igitur in Antonii latrocinio æque eſſe tuti? non poſſumus: aut, ſi cæteri poſſunt, me poſſe diffido. Quod ſi non extra caſtra congrediemur; quæ ad colloquium caſtra ſumentur? in noſtra ille nunquam veniet: multo minus nos in illius. Reliquum eſt, ut et accipiantur, et remittantur, poſtulata per literas. Ergo erimus in caſtris. Mea ad omnia poſtulata una ſententia: quam cum hic, vobis audientibus, dixero, iſſe et rediſſe me putatote: legationem confecero. Omnia ad ſenatum mea ſententia rejiciam, quæcunque poſtulabit Antonius. Neque enim licet aliter, neque permiſſum eſt nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti ſolet more majorum: neque ulla omnino a ſenatu mandata accepimus. Quæ cum agam in conſilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus; nonne metuendum eſt, ne imperita militum multitudo per me pacem diſtineri putet?

Facite, hoc meum conſilium legiones novas non improbare: nam Martiam, et quartam, nihil cogitetis præter dignitatem et decus comprobaturas eſſe: certe ſcio. Quid? veteranos non veremur? nam timeri ſe ne ipſi quidem volunt. Sed quonam modo accipient ſeveritatem meam? Multa enim falſa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. Quorum commoda, ut vos optimi teſtes eſtis, ſemper ego ſententia, auctoritate, oratione firmavi: ſed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt ſuis. Sunt autem fortes illi quidem, ſed, propter memoriam rerum, quas geſſerunt pro populi Romani libertate et ſalute reipublicæ, nimis feroces, et ad ſuam vim omnia noſtra conſilia revocantes. Horum ego cogitationem non vereor: impetum pertimeſco.

Hæc quoque pericula tanta ſi effugero, ſatiſne tutum reditum putatis fore? Cum enim et veſtra auctoritate et meo me more defendero, et meam fidem reipublicæ conſtantiamque

præſtitero; tum erunt mihi non hi ſolum, qui me oderunt, ſed illi etiam, qui invident, extimeſcendi. Cuſtodiatur igitur mea vita reipublicæ, eaque, quoad vel dignitas vel natura patietur, patriæ reſervetur: mors autem neceſſitatem habeat fati, aut, ſi ante oppetenda eſt, oppetatur cum gloria.

Hæc cum ita ſint, etſi hanc legationem reſpublica, ut leviſſime dicam, non deſiderat; tamen, ſi tuto licebit ire, proficiſcar. Omnino, Patres conſcripti, totum hujuſce rei conſilium non periculo meo, ſed utilitate reipublicæ, metiar. De qua mihi quoniam liberum eſt ſpatium, multum etiam atque etiam conſiderandum puto, idque potiſſimum faciendum, quod maxime intereſſe reipublicæ judicavero.

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XIII.

I. A PRINCIPIO hujus belli, Patres conſcripti, quod cum impiis civibus ſceleratiſque ſuſcepimus, timui, ne conditio inſidioſa pacis libertatis recuperandæ ſtudia reſtingueret. Dulce enim etiam nomen eſt pacis; res vero ipſa cum jucunda, tum ſalutaris. Nam nec privatos focos, nec publicas leges videtur, nec libertatis jura, cara habere, quem diſcordiæ, quem cædes civium, quem bellum civile delectat; eumque ex numero hominum ejiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum, puto. Itaque ſive Sylla, ſive Marius, ſive uterque, ſive Octavius, ſive Cinna, ſive iterum Sylla, ſive alter Marius et Carbo, ſive quis alius civile bellum optavit, eum deteſtabilem civem reipublicæ natum judico. Nam quid ego de proximo dicam, cujus acta defendimus, cum ipſum jure cæſum fateamur? Nihil igitur hoc cive, nihil hoc homine tetrius; ſi aut civis, aut homo, habendus eſt, qui civile bellum concupiſcit.

Sed hoc primum videndum eſt, Patres conſcripti, cum omnibuſne pax eſſe poſſit, an ſit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis lex ſit ſervitutis. Pacem cum Scipione Sylla ſive faciebat, ſive ſimulabat; non erat deſperandum, ſi conveniſſet, fore aliquem tolerabilem ſtatum civitatis. Cinna ſi concordiam cum Octavio confirmare voluiſſet, hominum in

republica ſanitas remanere potuiſſet. Proximo bello ſi aliquid de ſumma gravitate Pompeius, multum de cupiditate Cæſar, remiſiſſet; et pacem ſtabilem, et aliquam rempublicam, nobis habere licuiſſet.

II. Hoc vero quid eſt? cum Antoniis pax poteſt eſſe? cum Cenſorino, Ventidio, Trebellio, Beſtia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? Exempli cauſa, paucos nominavi: genus infinitum, immanitatemque, ipſi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Cæſaris amicorum, Barbas, Caſſios, Barbatios, Polliones: addite Antonii colluſores et ſodales, Eutrapelum, Melam, Cælium, Pontium, Craſſicium, Tironem, Muſtelam, Petiſſium: comitatum relinquo, duces nomino. Huc accedunt Alaudæ, cæterique veterani, ſeminarium judicum tertiæ decuriæ, qui ſuis rebus exhauſtis, beneficiis Cæſaris devoratis, fortunas noſtras concupiverunt.

O fidam dexteram Antonii, qua ille plurimos cives trucidavit! O ratum religioſumque fœdus, quod cum Antoniis fecerimus! hoc ſi Marcus violare conabitur, Lucii eum ſanctitas a ſcelere revocabit. Illis locus ſi in hac urbe fuerit, urbi ipſi locus non erit. Ora vobis eorum ponite ante oculos, et maxime Antoniorum: inceſſum, adſpectum, vultum, ſpiritum, latera tegentes alios, ſequentes alios, alios prægredientes amicos. Quem vini anhelitum? quas contumelias fore cenſetis, minaſque verborum? niſi forte eos pax ipſa leniet, maximeque cum in hunc ordinem venerint: ſalutabunt benigne, comiter appellabunt, unumquemque noſtrum.

III. Non recordamini, per Deos immortales! quas in eos ſententias dixeritis? Acta Antonii reſcidiſtis: leges refixiſtis: per vim et contra auſpicia latas decreviſtis: totius Italiæ delectus excitaſtis: collegam et ſocium ſcelerum omnium, hoſtem judicaviſtis: cum hoc quæ pax poteſt eſſe? Hoſtis ſi eſſet externus, tamen id ipſum vix, talibus factis, poſſet aliquo modo. Maria, montes, regionum magnitudines intereſſent; odiſſes eum, quem non videres. Hi in oculis hærebunt, et, cum

licebit, in faucibus: quibus enim ſeptis tam immanes belluas continebimus?

At incertus exitus belli eſt. Eſt omnino fortium virorum, quales vos eſſe debetis, virtutem præſtare: tantum enim poſſunt: fortunæ culpam non extimeſcere. Sed, quoniam ab hoc ordine non fortitudo ſolum, verum etiam ſapientia, poſtulatur; quanquam vix videntur hæc poſſe ſejungi, ſejungamus tamen. Fortitudo dimicare jubet, juſtum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. Quid ſapientia? cautioribus utitur conſiliis, in poſterum providet, eſt omni ratione protectior. Quid igitur cenſet? Parendum eſt enim; atque id optimum judicandum, quod ſit ſapientiſſime conſtitutum. Si hoc præcipit, ne quid vita exiſtimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne diſcrimen; quæram ex ea, etiamne ſi erit, cum id fecero, ſerviendum? Si annuerit; næ ego ſapientiam iſtam, quamvis ſit erudita, non audiam. Sin reſponderit, Tu vero ita vitam corpuſque ſervato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut hæc poſteriora libertate ducas; itaque his uti velis, ſi libera republica poſſis; nec pro his libertatem, ſed pro libertate hæc, projicias, tanquam pignora injuriæ: tum ſapientiæ vocem audire videar, eique, uti Deo, paream. Itaque ſi, receptis illis, poſſumus eſſe liberi, vincamus odium, pacemque patiamur: ſin otium incolumibus his nullum eſſe poteſt; lætemur decertandi oblatam eſſe fortunam. Aut enim, victis his, fruemur victrice republica; aut oppreſſi, (quod omen avertat Jupiter!) ſi non ſpiritu, at virtutis laude, vivemus.

IV. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optime proximo civili bello de republica meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, Patres conſcripti, auctoritas major eſt, quam M. Lepidi, vel propter ipſius virtutem, vel propter familiæ dignitatem. Accedunt eodem multa privata; magna ejus in me merita, mea quædam officia in illum. Maximum vero ejus beneficium numero, quod hoc

animo in rempublicam eſt, quæ mihi vita mea ſemper fuit carior. Nam cum Magnum Pompeium, clariſſimum adoleſcentem, præſtantiſſimi viri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remque publicam ſine armis maximo civilis belli periculo liberavit; tum me ejus beneficio plus quam pro virili parte obligatum puto. Itaque ei et honores decrevi, quos potui ampliſſimos, in quibus vos mihi eſtis aſſenſi; nec unquam de illo et ſperare optime, et loqui, deſtiti. Magnis et multis pignoribus M. Lepidum reſpublica illigatum tenet. Summa nobilitas eſt hominis, ſummi honores, ampliſſimum ſacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipſius, fratris, majorumque monumenta; probatiſſima uxor, optatiſſimi liberi, res familiaris cum ampla, tum caſta a cruore civili. Nemo ab eo civis violatus, multi beneficio et miſericordia liberati. Talis igitur vir et civis opinione labi poteſt, voluntate a republica diffidere nullo pacto poteſt.

Pacem vult M. Lepidus. Præclare; ſi talem poteſt efficere, qualem nuper effecit: qua pace Cn. Pompeii filium reſpublica adſpiciet, ſuoque ſinu complexuque recipiet; neque ſolum illum, ſed cum illo ſeipſam, ſibi reſtitutam putabit. Hæc cauſa fuit, cur decerneretis ſtatuam in Roſtris cum inſcriptione præclara, cur abſenti triumphum. Quanquam enim magnas res bellicas geſſerat, et triumpho dignas; non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Æmilio, nec Æmiliano Scipioni, nec ſuperiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui majora bella geſſerunt: ſed, quod ſilentio civile bellum confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos contuliſtis.

V. Exiſtimaſne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium reſpublica habitura ſit civem, tales futuros in republica Antonios? In altero pudor, gravitas, moderatio, integritas: in illis (et cum hos compello, prætereo animo ex grege latrocinii neminem) libidines, ſcelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obſecro vos, Patres conſcripti, quis hoc veſtrum non videt, quod Fortuna ipſa, quæ dicitur cæca, vidit? ſalvis enim

actis Cæſaris, quæ concordiæ cauſa defendimus, Pompeio ſua domus patebit; eamque non minoris, quam emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbam! Sed hæc ſatis diu multumque defleta ſunt. Decreviſtis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in prædæ diſſipatione inimicus victor redegiſſet.

Sed hanc mihi diſpenſationem pro paterna neceſſitudine et conjunctione depoſco. Redimet hortos, ædes, urbana quædam, quæ poſſidet Antonius. Nam argentum, veſtem, ſupellectilem, vinum, amittet æquo animo, quæ ille helluo diſſipavit. Albanum, Firmanum, a Dolabella recuperabit: etiam ab Antonio Tuſculanum: hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obſident, de Falerno Anſeres depellentur. Sunt alii plures fortaſſe, ſed mea memoria dilabuntur. Ego etiam eos dico, qui hoſtium numero non ſunt, Pompeianas poſſeſſiones, quanti emerint, filio reddituros.

Satis inconſiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere vero quis poterit, clariſſimo domino reſtituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quaſi theſaurum draco, Pompeii ſervus, libertus Cæſaris, agri Lucani poſſeſſiones occupavit? Atque illud ſepties millies, quod adoleſcenti, Patres conſcripti, ſpopondiſtis, ita deſcribite, ut videatur a vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio ſuo collocatus. Hæc ſenatus. Reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit ampliſſimam, perſequetur: in primis paternum auguratus locum, in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. Utrum igitur augurem Jovis Optimi Maximi, cujus interpretes internuntiique conſtituti ſumus, utrum populus Romanus libentius ſanciet, Pompeium, an Antonium? Mihi quidem numine Deorum immortalium videtur hoc fortuna voluiſſe, ut, actis Cæſaris firmis ac ratis, Cn. Pompeii filius poſſet et dignitatem, et fortunas patrias, recuperare.

VI. Ac ne illud quidem ſilentio, Patres conſcripti, prætereundum puto, quod clariſſimi viri legati, L. Paulus, Q.

Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rempublicam, eamque perpetuam atque conſtantem, nuntiant, ſe Pompeii conveniendi cauſa divertiſſe Maſſiliam, eumque cognoviſſe paratiſſimo animo, ut cum ſuis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur veteranorum animos offendere. Eſt vero ejus patris filius, qui ſapienter faciebat non minus multa, quam fortiter. Itaque intelligitis et animum ei præſto fuiſſe, nec conſilium defuiſſe.

Atque etiam hoc M. Lepido providendum eſt, ne quid arrogantius, quam ejus mores ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit, illum exercitum ſenatus, populique Romani, atque univerſæ reipublicæ eſſe, non ſuum. At uti poteſt pro ſuo. Quid tum? omniane viris bonis, quæ facere poſſunt, facienda ſunt? etiamne, ſi turpia, ſi pernicioſa erunt? ſi facere omnino non licebit? Quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quam contra ſenatum, contra cives, contra patriam, exercitum ducere? quid vero magis vituperandum, quam id facere, quod non liceat? Licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: ſi quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more majorum, inſtitutiſque, conceditur. Neque enim, quod quiſque poteſt, id ei licet; nec, ſi non obſtatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tanquam majoribus tuis, patria pro ſe dedit. Hoc tu arcebis hoſtem; fines imperii propagabis; ſenatui populoque Romano parebis, ſi quam ad aliam rem te forte traduxerit.

VII. Hæc ſi cogitas, es, M. Lepide, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos. Sin hominibus tantum licere judicas, quantum poſſunt; vide, ne alienis exemplis iiſque recentibus uti, quam et antiquis et domeſticis, malle videare. Quod ſi auctoritatem interponis ſine armis, magis equidem laudo: ſed vide ne hoc ipſum non ſit neceſſe. Quanquam enim eſt tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobiliſſimo; tamen ſenatus ſe ipſe non contemnit: nec vero fuit unquam gravior, conſtantior, fortior. Incenſi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non poteſt, ullius auctoritate, tantus

ſenatus populique Romani ardor extingui. Odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non poſſunt: receptui ſignum, aut revocationem a bello, audire non poſſumus: ſperamus optima: pati vel difficillima malumus, quam ſervire. Cæſar confecit invictum exercitum: duo fortiſſimi conſules adſunt cum copiis: L. Planci conſulis deſignati varia et magna auxilia non deſunt: de D. Bruti ſalute certatur. Unus furioſus gladiator cum teterrimorum latronum manu contra patriam, contra Deos penates, contra aras et focos, contra quatuor conſules, gerit bellum. Huic cedamus? hujus conditiones audiamus? cum hoc pacem fieri poſſe credamus?

VIII. At periculum eſt, ne ab hoc opprimamur. Non metuo, ne is, qui ſuis ampliſſimis fortunis, niſi bonis ſalvis, frui non poteſt, prodat ſalutem ſuam. Bonos cives primum natura efficit, adjuvat deinde fortuna. Omnibus enim bonis expedit, ſalvam eſſe rempublicam: ſed in iis, qui fortunati ſunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, ut ante dixi? quis eodem ſanior? Vidit ejus mœſtitiam atque lacrymas populus Romanus Lupercalibus: vidit, quam abjectus, quam confectus eſſet, cum Cæſari diadema imponens Antonius, ſervum ſe illius, quam collegam, eſſe malebat. Qui, ſi reliquis flagitiis et ſceleribus ſe abſtinere potuiſſet, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni pœna putarem. Nam, ſi ipſe ſervire poterat, nobis dominum cur imponebat? et, ſi ejus pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiamne in noſtros liberos dominum et tyrannum comparabat? Itaque, illo interfecto, qualem eum in nos eſſe voluit, talis ipſe in cæteros extitit.

Qua enim in barbaria quiſquam tam teter, tam crudelis tyrannus, quam in hac urbe armis barbarorum ſtipatus Antonius? Cæſare dominante veniebamus in ſenatum, ſi non libere, attamen tuto: hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubito Brunduſium, ut inde, agmine quadrato, ad urbem accederet: lautiſſimum oppidum, nunc municipium, honeſtiſſimorum

quondam colonorum, Sueſſam, fortiſſimorum militum ſanguine implevit: Brunduſii, in ſinu non modo avariſſimæ, ſed etiam crudeliſſimæ, uxoris, delectos Martiæ legionis centuriones trucidavit. Inde ſe quo furore, quo ardore, ad urbem, id eſt, ad cædem optimi cujuſque, rapiebat? Quo tempore Dii immortales ipſi præſidium improviſum, nec opinantibus nobis, obtulerunt.

IX. Cæſaris enim incredibilis ac divina virtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardavit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans, quæcunque falſo is diceret in ſanctiſſimum adoleſcentem, ea vere recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus urbem eſt, quo comitatu, vel potius agmine? cum dextra, ſiniſtra, gemente populo Romano, minaretur dominis, notaret domos, diviſurum ſe urbem palam ſuis polliceretur. Rediit ad milites; ibi peſtifera illa Tibure concio. Inde ad urbem curſus: ſenatus in Capitolium: parata de circumſcribendo adoleſcente ſententia conſularis: cum repente (nam Martiam legionem Albæ conſediſſe ſciebat) affertur ei de quarta nuntius: quo perculſus, abjecit conſilium referendi ad ſenatum de Cæſare. Egreſſus eſt non viis, ſed tramitibus, paludatus: eoque die ipſo innumerabilia ſenatusconſulta fecit: quæ quidem omnia citius delata, quam ſcripta ſunt.

Ex eo non iter, ſed curſus et fuga, in Galliam. Cæſarem ſequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis; quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eique in Galliam penetranti D. ſe Brutus objecit; qui ſe totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut regredi aut progredi, maluit; Mutinamque illi exultanti tanquam frenos furoris injecit. Quam cum operibus munitionibuſque ſepſiſſet, nec eum florentiſſimæ coloniæ dignitas, neque conſulis deſignati majeſtas, a parricidio deterreret; tum, me (teſtor et vos, et populum Romanum, et omnes Deos, qui huic urbi præſident) invito et repugnante, legati miſſi tres conſulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem.

Quis tam barbarus unquam? tam immanis? tam ferus? Non audivit: non reſpondit: neque eos ſolum præſentes, ſed multo magis nos, a quibus illi erant miſſi, ſprevit, et pro nihilo putavit. Poſtea, quod ſcelus, quod facinus, parricida non edidit? circumſedit colonos veſtros, exercitum populi Romani, imperatorem, conſulem deſignatum: agros divexat civium optimorum: hoſtis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur.

X. Cum hoc, M. Lepide, pax eſſe quæ poteſt? cujus ne ſupplicio quidem ullo ſatiari videtur poſſe populus Romanus. Quod ſi quis adhuc dubitare potuit, quin nulla ſocietas huic ordini, populoque Romano, cum illa importuniſſima bellua poſſit eſſe; deſinat profecto dubitare, his cognitis literis, quas mihi miſſas ab Hirtio conſule modo accepi. Eas dum recito, dumque de ſingulis ſententiis breviter diſputo, velim, Patres conſcripti, ut adhuc feciſtis, me attente audiatis. ANTONIUS HIRTIO et CÆSARI. Neque ſe imperatorem, neque Hirtium conſulem, nec proprætore Cæſarem. Satis hoc quidem ſcite. Deponere alienum nomen ipſe maluit, quam illis ſuum reddere. *Cognita morte C. Trebonii, non plus gaviſus ſum, quam dolui.* Videte quid ſe gaviſum, quid doluiſſe, dicat: facilius de pace deliberabitis. *Dediſſe pœnas ſceleratum cineri atque oſſibus clariſſimi viri, et apparuiſſe numen Deorum intra finem anni vertentis, aut jam ſoluto ſupplicio parricidæ, aut impendente, lætandum eſt.* O Spartace! quem enim te potius appellem? cujus propter nefaria ſcelera tolerabilis fuiſſe videtur Catilina: lætandum eſſe auſus es ſcribere, Trebonium dediſſe pœnas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere, niſi quod te idibus Martiis a debita tibi peſte ſeduxit?

Age, hoc lætaris: videamus, quid moleſte feras. *Hoſtem judicatum hoc tempore Dolabellam, eo quod ſicarium occiderit; et videri cariorem populo Romano filium ſcurræ, quam C. Cæſarem, patriæ parentem, ingemiſcendum eſt.* Quid ingemiſcis hoſtem Dolabellam judicatum? quid? te non intelligis delectu tota

Italia habito, conſulibus miſſis, Cæſare ornato, ſagis denique ſumptis, hoſtem judicatum ? Quid eſt autem, ſcelerate, quod gemas, hoſtem Dolabellam judicatum a ſenatu ? quem tu ordinem omnino eſſe nullum putas : ſed eam tibi cauſam belli gerendi proponis, ut ſenatum funditus deleas ; reliqui boni et locupletes omnes ſummum ordinem ſubſequantur. At ſcurræ filium appellat. Quaſi vero ignotus nobis fuerit ſplendidus eques Romanus Trebonii pater. Is autem humilitatem deſpicere audet cujuſquam, qui ex Fadia ſuſtulerit liberos ?

XI. *Acerbiſſimum vero eſt, te, A. Hirti, ornatum eſſe beneficiis Cæſaris, et talem ab eo relictum, qualem ipſe miraris.* Equidem negare non poſſum, a Cæſare Hirtium ornatum : ſed illa ornamenta in virtute et induſtria poſita lucent. Tu vero, qui te ab eodem Cæſare ornatum negare non potes, quid eſſes, ſi tibi ille non tam multa tribuiſſet ? ecquo te tua virtus provexiſſet ? ecquo genus ? in luſtris, popinis, alea, vino, tempus ætatis omne conſumpſiſſes, ut faciebas, cum in gremiis mimarum mentum, mentemque, deponeres. *Et te, O puer.* Puerum appellat, quem non modo virum, ſed etiam fortiſſimum virum, ſenſit, et ſentiet. Eſt iſtuc quidem nomen ætatis, ſed ab eo minime uſurpandum, qui ſuam amentiam puero huic præbet ad gloriam.

*Qui omnia ejus nomini debes.* Debet vero, ſolvitque præclare. Si enim ille patriæ parens eſt, ut tu appellas, (ego, quid ſentiam, videro) cur non hic parens verior, a quo certe vitam habemus, e tuis facinoroſiſſimis manibus ereptam ? *id agere, ut jure damnatus ſit Dolabella ?* Turpem vero actionem, qua defenditur ampliſſimi auctoritas ordinis contra crudeliſſimi gladiatoris amentiam ! *et ut veneſica hæc liberetur obſidione ?* Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia invenit ? quem ita obſides, nove Annibal, aut ſi quis acutior imperator fuit, ut te ipſe obſideas, neque te iſtinc, ſi cupias, poſſis explicare. Receſſeris : undique omnes inſequentur. Manſeris : hærebis. Nimirum recte veneficam appellas, a quo tibi præſentem peſtem vides comparatam. *Ut quam potentiſſimus*

*ſit Caſſius, atque Brutus?* Putes Cenſorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipſos Antonios. Cur autem nolint potentes eſſe non modo optimos et nobiliſſimos viros, ſed ſecum etiam in reipublicæ defenſione conjunctos? *Nimirum eodem modo hæc adſpicitis, ut priora.* Quæ tandem? *Caſtra Pompeii ſenatum appellatis.*

XII. An vero tua caſtra potius ſenatum appellaremus? in quibus tu es videlicet conſularis, cujus totus conſulatus eſt ex omni monumentorum memoria revulſus: duo prætores, ſine cauſa diffiſi ſe aliquid habituros; nos enim Cæſaris beneficia defendimus: prætorii, Philadelphus Annius, et innocens Gallius: ædilitii, Coricus laterum et vocis meæ, Beſtia et fidei patronus; fraudator creditorum Trebellius, et homo diruptus, dirutuſque, Q. Cælius, columenque amicorum Antonii, Cotyla Varius; quos Antonius deliciarum cauſa loris in convivio cædi jubebat a ſervis publicis: Septemvirales, Lento, Nucula; tum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribuni primum duo deſignati, Tullus Hoſtilius, qui ſuo jure in porta nomen inſcripſit; qui, cum prodere imperatorem ſuum non poſſet, reliquit: alter eſt deſignatus, Viſeius neſcio qui, fortis, ut aiunt, latro; quem tamen temperantem fuiſſe ferunt Piſauri balneatorem. Sequuntur alii, tribunitii, T. Plancus in primis: qui, ſi ſenatum dilexiſſet, nunquam curiam incendiſſet. Quo ſcelere damnatus, in eam urbem rediit armis, e qua exceſſerat legibus. Sed hoc ei commune cum plurimis diſſimillimis. Illud tamen verum, quod in hoc Planco proverbii loco dici ſolet, perire eum non poſſe, niſi ei crura fracta eſſent. Fracta ſunt, et vivit. Hoc tamen, ut alia multa, Aquilæ fertur acceptum.

XIII. Eſt etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Deciis. Itaque, Cæſaris munere, Deciorum quidem multo intervallo per hunc præclarum virum memoria renovata eſt. Saxam vero Decidium præterire quî poſſum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebis videremus, quem

civem nunquam videramus? Eſt quidem alter Saſerna: ſed omnes tamen tantam habent ſimilitudinem inter ſe, ut in eorum prænominibus errem. Nec vero Exitius, Philadelphi frater, quæſtor, prætermittendus eſt, ne, ſi de clariſſimo adoleſcente ſiluero, invidiſſe videar Antonio. Eſt etiam Aſinius quidam, ſenator voluntarius, lectus ipſe a ſe. Apertam curiam vidit poſt Cæſaris mortem: mutavit calceos: Pater conſcriptus repente factus eſt. Non novi Sex. Albedium: ſed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii ſenatu. Arbitror me aliquos præteriiſſe: de iis tamen, qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus ſenatu, Pompeianum ſenatum deſpicit; in quo decem fuimus conſulares: qui ſi omnes viverent, bellum omnino hoc non fuiſſet: auctoritati ceſſiſſet audacia. Sed, quantum præſidii fuerit in cæteris, hinc intelligi poteſt, quod ego unus, relictus e multis, contudi et fregi, adjuvantibus vobis, exultantis prædonis audaciam.

XIV. Quod ſi fortuna nobis modo non eripuiſſet Serv. Sulpicium, ejuſque collegam ante Marcellum; quos cives? quos viros? ſi duos conſules, amiciſſimos patriæ, ſimul ex Italia ejectos; ſi L. Afranium, ſummum ducem; ſi P. Lentulum, civem cum in cæteris rebus, tum in ſalute mea, ſingularem; ſi Bibulum, cujus eſt in rempublicam merito ſemper laudata conſtantia; ſi L. Domitium, præſtantiſſimum civem; ſi Appium Claudium, pari nobilitate et voluntate præditum; ſi P. Scipionem, clariſſimum virum, majorumque ſuorum ſimillimum, reſpublica tenere potuiſſet: certe his conſularibus non eſſet Pompeianus deſpiciendus ſenatus. Utrum igitur æquius, utrum melius reipublicæ fuit, Cn. Pompeium, an ſectorem Cn. Pompeii vivere Antonium? Qui vero prætorii? quorum princeps M. Cato, idemque omnium gentium virtute princeps. Quid reliquos clariſſimos viros commemorem? noſtis omnes. Magis vereor, ne longum me in enumerando, quam ne ingratum in prætereundo, putetis. Qui ædilitii? qui tribunitii? qui quæſtorii? Quid multa? talis ſenatorum et dignitas et multitudo fuit, ut magna excuſatione opus iis ſit, qui illa in caſtra non venerunt.

XV. Nunc reliqua attendite. *Victum Ciceronem ducem habuiſtis.* Eo libentius ducem audio, quod certe ille dicit invitus. Nam de victo nihil laboro. Fatum enim meum eſt, ſine republica nec vinci poſſe, nec vincere. *Macedoniam munitis exercitibus.* Et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorſimus. *Africam commiſiſtis Varo bis capto.* Hic cum C. fratre putat ſe litigare. *In Syriam Caſſium miſiſtis.* Non igitur ſentis, huic cauſæ orbem terræ parere; te, extra munitiones tuas, veſtigium ubi imprimas non habere? *Caſcam tribunatum gerere paſſi eſtis.* Quid ergo? ut Marullum, ut Cæſetium, a republica removeremus eum, per quem, ut neque idem hoc poſthac, neque multa hujuſmodi accidere poſſent, conſecuti ſumus? *Vectigalia Juliana Lupercis ademiſtis.* Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorreſcit, quo auſus eſt, obrutus vino, unguentis oblitus, nudus, gementem populum Romanum ad ſervitutem cohortari? *Veteranorum colonias, deductas lege et ſenatus-conſulto, ſuſtuliſtis.* Nos ſuſtulimus, an contra lege comitiis centuriatis lata ſanximus? vide, ne tu veteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris; in eumque locum deduxeris, ex quo ipſi jam ſentiunt ſe nunquam exituros. *Maſſilienſibus jure belli adempta reddituros vos pollicemini.* Nihil diſputo de jure belli: magis facilis diſputatio eſt, quam neceſſaria. Illud tamen animadvertite, Patres conſcripti, quam ſit huic reipublicæ natus hoſtis Antonius, qui tantopere eam civitatem oderit, quam ſcit huic reipublicæ ſemper fuiſſe amiciſſimam.

XVI. *Neminem Pompeianum, qui vivat, tenere lege Hirtia dignitates?* Qui, quæſo, jam legis Hirtiæ mentionem facit? cujus non minus arbitror latorem ipſum, quam eos, de quibus lata eſt, pœnitere? Omnino, mea quidem ſententia, legem illam appellare fas non eſt: et, ut ſit lex, non debemus illam Hirtii legem putare. *Apuliana pecunia Brutum ſuborraſtis.* Quid, ſi omnibus ſuis copiis excellentem virum reſpublica armaſſet? quem tandem bonum pœniteret? nec enim ſine pecunia exercitum alere, nec ſine exercitu fratrem tuum capere, potuiſſet.

*Securi percuſſos Pætum et Menedemum, civitate donatos, et hoſpites Cæſaris, laudaſtis.* Non laudamus, quod ne audivimus quidem. Valde enim nobis in tanta perturbatione reipublicæ de duobus nequiſſimis Græculis cogitandum fuit. *Theopompum, nudum, expulſum a Trebonio, confugere Alexandriam neglexiſtis.* Magnum crimen ſenatus. De Theopompo, ſummo homine, neglexímus: qui ubi terrarum ſit, quid agat, vivat denique, an mortuus ſit, quis aut ſcit, aut curat? *Serv. Galbam eodem pugione ſuccinctum in caſtris videtis.* Nihil tibi de Galba reſpondeo, fortiſſimo et conſtantiſſimo cive: coram aderit: præſens tibi et ipſe, et ille, quem inſimulas, pugio, reſpondebit. *Milites aut meos, aut veteranos, contraxiſtis, tanquam ad exitium eorum, qui Cæſarem occiderant; et eoſdem nec-opinantes ad quæſtoris ſui, aut imperatoris, aut commilitonum ſuorum, pericula impuliſtis.* Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta; ignorabant veterani, quid ageretur. Non illi ſenatus auctoritatem, non libertatem populi Romani, ſequebantur: Cæſaris mortem ulciſci volebant, quam omnes fatalem fuiſſe arbitrabantur: te videlicet ſalvum, beatum, florentem, eſſe cupiebant.

XVII. O miſer cum re, tum hoc ipſo, quod non ſentis, quam miſer ſis! Sed maximum crimen audite. *Denique, quid non aut probaviſtis, aut feciſtis? quid faciat, ſi reviviſcat* . . . quis? credo enim, afferet aliquod ſcelerati hominis exemplum. *Cn. Pompeius ipſe?* O nos turpes, ſi quidem Cn. Pompeium imitaturi ſumus! *aut filius ejus, ſi domi eſſe poſſit?* Poterit, mihi crede: nam paucis diebus et in domum et in hortos paternos immigrabit. *Poſtremo, negatis pacem poſſe fieri, niſi aut emiſero Brutum, aut frumento juvero.* Alii iſtuc negant? ego vero, ne, ſi iſta quidem feceris, unquam tecum pacem huic civitati futuram puto. *Quid? hoc placetne veteranis iſtis, quibus adhuc omnia integra ſunt?* Nihil vidi tam integrum, quam ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto ſtudio conſenſuque offenderint.

*Quoniam vos aſſentationibus et venenatis muneribus veniſtis.* Depravati an corrupti ſunt, quibus perſuaſum eſt, fœdiſſimum

hoſtem juſtiſſimo bello perſequi? *At militibus incluſis opem fertis. Nihil moror eos ſalvos eſſe, et ire quo jubetis; ſi tamen patiuntur perire eum, qui meruit.* Quam benigne! denique uſi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerunt, et ſe ad hoſtem metu perterriti contulerunt: per quos ſi non ſtetiſſet, non Dolabella prius imperatori ſuo, quam Antonius etiam collegæ, parentaſſet.

*Concordiæ factam eſſe mentionem ſcribitis in ſenatu, et legatos eſſe conſulares quinque. Difficile eſt credere, eos, qui me præcipitem egerint, æquiſſimas conditiones ferentem, et tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane eſſe facturos. Vix etiam veriſimile eſt, qui judicaverint hoſtem Dolabellam ob rectiſſimum facinus, eoſdem nobis parcere poſſe, idem ſentientibus.* Parumne videtur omnium facinorum ſibi cum Dolabella ſocietatem initam confiteri? nonne cernitis, ex uno fonte omnia ſcelera manare? Ipſe denique fatetur, hoc quidem ſatis acute, non poſſe eos, qui hoſtem Dolabellam judicaverint ob rectiſſimum facinus, (ita enim videtur Antonio) ſibi parcere, idem ſentienti.

XVIII. Quid huic facias, qui hæc literis memoriæque mandarit, ita ſibi conveniſſe cum Dolabella, ut ille Trebonium, et, ſi poſſet, etiam Brutum, Caſſium, diſcruciatos necaret, eademque inhiberet ſupplicia nobis? Conſervandus civis cum tam pio juſtoque fœdere. Is etiam queritur conditiones ſuas repudiatas, æquas quidem et verecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptiſſimam ad bellum renovandum inſtruendumque provinciam; ut Alaudæ in tertia decuria judicarent, id eſt, ut perfugium ſcelerum eſſet cum turpiſſimis reipublicæ ſordibus; ut acta ſua rata eſſent, cujus nullum remanet conſulatus veſtigium. Cavebat etiam L. Antonio, qui fuerat æquiſſimus agri privati et publici decempedator, Nucula et Lentone collega.

*Quamobrem vos potius animadvertite, utrum ſit elegantius, et partibus utilius, Trebonii mortem perſequi, an Cæſaris: et utrum ſit æquius, concurrere nos, quo facilius reviviſcat Pompeianorum cauſa, toties jugulata; an conſentire, ne ludibrio ſimus inimicis.*

Si eſſet jugulata, nunquam exurgeret: quod tibi tuiſque contingat! *Utrum*, inquit, *elegantius*. Atqui hoc bello de elegantia quæritur. *Et partibus utilius*. Partes, furioſe, dicuntur in foro, in curia. Bellum contra patriam nefarium ſuſcepiſti: oppugnas Mutinam: circumſedes conſulem deſignatum: bellum contra te duo conſules gerunt, cumque his pro prætore Cæſar: cuncta contra te Italia armata eſt. Iſtas tu partes potius, quam a populo Romano defectionem, vocas? *Potius Trebonii mortem, quam Cæſaris, perſequamur?* Trebonii ſatis perſecuti ſumus, hoſte judicato Dolabella: Cæſaris mors facillime defenditur oblivione et ſilentio. Sed videte, quid moliatur. Cum mortem Cæſaris ulciſcendam putat; mortem proponit non iis ſolum, qui illam rem geſſerunt, ſed iis etiam, qui non moleſte tulerunt.

XIX. *Quibus utri noſtrum ceciderint lucro futurum eſt. Quod ſpectaculum adhuc ipſa fortuna vitavit, ne videret unius corporis duas acies, laniſta Cicerone, dimicantes; qui uſque eo felix eſt, ut iiſdem ornamentis deceperit vos, quibus deceptum Cæſarem gloriatus eſt.* Pergit in mea maledicta, quaſi vero ei pulcherrime priora proceſſerint: quem ego inuſtum veriſſimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ ſempiternæ. Ego *laniſta?* et quidem non inſipiens: deteriores enim jugulari cupio, meliores vincere. *Utri ceciderint*, ſcribit lucro nobis futurum. O præclarum lucrum! quo, te victore, (quod Dii omen avertant!) beata mors eorum futura ſit, qui e vita exceſſerint ſine tormentis.

A me deceptos ait eiſdem *ornamentis* Hirtium et Cæſarem. Quod, quæſo, adhuc a me eſt tributum Hirtio ornamentum? nam Cæſari plura et majora debentur. Deceptum autem patrem a me Cæſarem dicere audes? Tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus: cujus, homo ingratiſſime, flaminium cur reliquiſti? Sed jam videte magni et clari viri admirabilem gravitatem atque conſtantiam.

*Mihi quidem conſtat, nec meam contumeliam, nec meorum, ferre; nec deſerere partes, quas Pompeius odivit, nec veteranos ſedibus ſuis*

*moveri pati, nec ſingulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellæ.* Omitto alia: *fidem Dolabellæ,* ſanctiſſimi viri, deſerere homo pius non poteſt. Quam fidem? an optimi cujuſque cædis; urbis et Italiæ partitionis; ſuis dandarum diripiendarumque provinciarum? Nam quid erat aliud, quod inter Antonium et Dolabellam, impuriſſimos parricidas, fœdere ac fide ſanciretur?

*Nec Lepidi ſocietatem violare, piiſſimi hominis.* Tibi cum Lepido ſocietas, aut cum ullo, non dicam bono cive, ſicut ille eſt, ſed homine ſano? Id agis, ut Lepidum aut impium, aut inſanum, exiſtimari velis. Nihil agis. Quanquam affirmare de altero difficile eſt, de Lepido præſertim, quem ego metuam nunquam, bene ſperabo, dum licebit. Revocare te a furore Lepidus voluit, non adjutor eſſe dementiæ. Tu porro ne pios quidem, ſed piiſſimos, quæris: et, quod verbum omnino nullum in lingua Latina eſt, id, propter tuam divinam pietatem, novum inducis.

*Nec Plancum prodere, participem conſiliorum.* Plancum participem? cujus memorabilis ac divina virtus lucem affert reipublicæ. Niſi forte eum ſubſidio tibi venire arbitraris cum fortiſſimis legionibus, magno equitatu, peditatuque Gallorum: quique, niſi ante ejus adventum reipublicæ pœnas dederis, ille hujus belli feret principatum. Quanquam enim prima præſidia utiliora reipublicæ ſunt, tamen extrema ſunt gratiora.

XX. Sed jam ſe colligit, et ad extremum incipit philoſophari. *Si me rectis ſenſibus euntem Dii immortales, ut ſpero, adjuverint; vivam libenter. Sin autem aliud me fatum manet; præcipio gaudia ſuppliciorum veſtrorum. Namque, ſi victi Pompeiani tam inſolentes ſunt; victores quales futuri ſint, vos potius experiemini.* Præcipias licet gaudia: non enim tibi cum Pompeianis, ſed cum univerſa republica, bellum eſt. Omnes te Dii, homines, ſummi, medii, infimi; cives, peregrini; viri, mulieres; liberi, ſervi, oderunt. Senſimus hoc nuper falſo nuntio; vero propediem

ſentiemus. Quæ ſi tecum ipſe recolis; æquiore animo, et majore conſolatione, moriere.

*Denique ſumma judicii mei ſpectat huc, ut meorum injurias ferre poſſim, ſi aut obliviſci velint ipſi feciſſe, aut ulciſci parati ſint una nobiſcum Cæſaris mortem.* Hac Antonii ſententia cognita, dubitaturoſne A. Hirtium, C. Panſam, conſules, putatis, quin ad Antonium tranſeant? Brutum obſideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Panſa et Hirtio loquar? Cæſar, ſingulari pietate adoleſcens, poteritne ſe tenere, quin D. Bruti ſanguine pœnas patrias perſequatur? Itaque fecerunt, uti his literis lectis ad munitiones propius accederent. Quo major adoleſcens Cæſar, majoreque Deorum immortalium beneficio reipublicæ natus eſt, qui nulla ſpecie paterni nominis, nec pietate, abductus unquam eſt. Intelligit, maximam pietatem conſervatione patriæ contineri.

Quod ſi partium certamen eſſet, quarum omnino nomen extinctum eſt, Antoniuſne potius et Ventidius partes Cæſaris defenderent, quam primum Cæſar, adoleſcens ſumma pietate et memoria parentis ſui? Deinde Panſa et Hirtius, qui quaſi cornua duo tenuerunt Cæſaris, tum, cum illæ vere partes vocabantur? Hæ vero quæ ſunt partes, cum alteris ſenatus auctoritas, populi Romani libertas, reipublicæ ſalus, propoſita ſit; alteris cædes bonorum, urbis Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clauſulam.

XXI. *Legatos venire non credo.* Bene me novit. *Bellum quo veniat.* Propoſito præſertim exemplo Dolabellæ. Sanctiore erunt, credo, jure legati, quam duo conſules, contra quos arma fert; quam Cæſar, cujus patris flamen eſt; quam conſul deſignatus, quem oppugnat; quam Mutina, quam obſidet; quam patria, cui ignem ferrumque minitatur. *Cum venerint, quæ poſtulent, cognoſcam.* Quin tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum? Ad te quiſquam veniat, niſi Ventidii ſimilis? Oriens incendium qui reſtinguerent, ſummos viros miſimus; repudiaſti: nunc in tantam flammam tamque inveteratam mittamus, cum

locum tibi reliquum non modo ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem, feceris?

Hanc ego epiſtolam, Patres conſcripti, non quo illum dignum putarem, recitavi, ſed ut confeſſionibus ipſius omnia patefacta ejus parricidia videretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, vir ornatiſſimus omnibus et virtutis et fortunæ bonis, ſi hæc videret denique, aut vellet, aut fieri poſſe arbitraretur? *Prius undis flamma*, ut ait poeta neſcio quis, prius denique omnia, quam aut cum Antoniis reſpublica, aut cum republica Antonii, redeant in gratiam. Monſtra quædam ſunt iſta, et portenta, et prodigia reipublicæ. Moveri ſedibus ſuis huic urbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poſſit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta nec nomen audiat, quam illos, Cæſaris virtute ejectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. Optatiſſimum eſt vincere: ſecundum eſt, nullum caſum pro dignitate et libertate patriæ non ferendum putare. Quod reliquum eſt, non eſt tertium, ſed poſtremum omnium, maximam turpitudinem ſuſcipere vitæ cupiditate.

Quæ cum ita ſint, de mandatis literiſque M. Lepidi, viri clariſſimi, Servilio aſſentior: et hoc amplius cenſeo, "Magnum "Pompeium, Cn. filium, pro patris majorumque ſuorum animo ſtudioque in rempublicam, ſuaque priſtina virtute, induſtria, voluntate, feciſſe, quod ſuam, eorumque, quos ſecum "haberet, operam ſenatui populoque Romano pollicitus eſſet; "eamque rem ſenatui populoque Romano gratam acceptamque eſſe, eique honori dignitatique eam rem fore." Hoc vel conjungi cum hoc ſenatus-conſulto licet; vel ſejungi poteſt, ſeparatimque perſcribi, ut proprio ſenatus-conſulto Pompeius collaudatus eſſe videatur.

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XIV.

I. SI, ut ex literis, quæ recitatæ ſunt, Patres conſcripti, ſceleratiſſimorum hoſtium exercitum cæſum fuſumque cognovi, ſic id, quod et omnes maxime optamus, et ex ea victoria, quæ parta eſt, conſecutum arbitramur, D. Brutum egreſſum jam Mutina eſſe cognoviſſem; propter cujus periculum ad ſaga iſſemus, propter ejuſdem ſalutem redeundum ad priſtinum veſtitum ſine ulla dubitatione cenſerem. Ante vero, quam ſit ea res, quam avidiſſime civitas expectat, allata, lætitiæ uſus ſatis eſt maximæ præclariſſimæque pugnæ: reditum ad veſtitum confectæ victoriæ reſervate. Confectio autem hujus belli eſt D. Bruti ſalus.

Quæ autem eſt iſta ſententia, ut in hodiernum diem veſtitus mutetur, deinde cras ſagati prodeamus? Nos vero, cum ſemel ad eum, quem cupimus optamuſque, veſtitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus. Nam hoc quidem cum turpe eſt, tum ne Diis quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad ſaga ſumenda diſcedere.

Atque animadverto, Patres conſcripti, quoſdam huic favere ſententiæ: quorum ea mens idque conſilium eſt, ut, cum videant, glorioſiſſimum illum D. Bruto futurum diem, quo die propter ejus ſalutem redierimus ad veſtitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ poſteritatique prodatur, propter

unius civis periculum populum Romanum ad ſaga iiſſe, propter ejuſdem ſalutem rediſſe ad togas. Tollite hanc; nullam tam pravæ ſententiæ cauſam reperietis. Vos vero, P. C. conſervate auctoritatem veſtram, manete in ſententia, tenete veſtra memoria, quod ſæpe oſtendiſtis, hujus totius belli in unius viri fortiſſimi et maximi vita poſitum eſſe diſcrimen.

II. Ad D. Brutum liberandum legati miſſi, principes civitatis, qui illi hoſti ac parricidæ denuntiarent, ut a Mutina diſcederet: ejuſdem D. Bruti conſervandi gratia, conſul ſortitu ad bellum profectus A. Hirtius; cujus imbecillitatem valetudinis animi virtus et ſpes victoriæ confirmavit: Cæſar, cum, exercitu per ſe comparato, a primis peſtibus rempublicam liberaſſet, ne quid poſtea ſceleris oriretur, profectus eſt ad eundem Brutum liberandum, vicitque dolorem aliquem domeſticum patriæ caritate. Quid C. Panſa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, ſenatus conſultis faciendis graviſſimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad cauſam libertatis vocando, niſi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus Romanus frequens ita ſalutem D. Bruti una voce depopoſcit, ut eam non ſolum commodis ſuis, ſed etiam neceſſitati victus, anteferret. Quod ſperare nos quidem debemus, Patres conſcripti, aut inibi eſſe, aut jam eſſe confectum: ſed ſpei fructum rei convenit et eventui reſervari, ne aut Deorum immortalium beneficium feſtinatione præripuiſſe, aut vim fortunæ ſtultitia contempſiſſe, videamur. Sed, quoniam ſignificatio veſtra ſatis declarat, quid hac de re ſentiatis; ad literas veniam, quæ ſunt a conſulibus et a proprætore miſſæ, ſi pauca ante, quæ ad ipſas literas pertineant, dixero.

III. Imbuti ſanguine gladii, Patres conſcripti, legionum exercituumque noſtrorum, vel madefacti potius, duobus conſulum, tertio Cæſaris prœlio. Si hoſtium fuit ille ſanguis, ſumma militum pietas; nefarium ſcelus, ſi civium. Quouſque igitur is, qui omnes hoſtes ſcelere ſuperavit, nomine hoſtis carebit? niſi mucrones etiam noſtrorum militum tremere vultis, et dubitare,

utrum in cive an in hoſte figantur. Supplicationem decernitis; hoſtem non appellatis. Gratæ vero noſtræ Diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, cum interfecta ſit civium multitudo. *De improbis*, inquit, *et audacibus*. Nam ſic eos appellat clariſſimus vir: quæ ſunt urbanarum maledicta litium, non inuſtæ belli internecini notæ. Teſtamenta, credo, ſubjiciunt; aut ejiciunt vicinos; aut adoleſcentulos circumſcribunt: his enim vitiis affectos, et talibus, malos et audaces appellare conſuetudo ſolet.

Bellum inexpiabile infert quatuor conſulibus unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu, populoque Romano: omnibus (quanquam ruit ipſe ſuis cladibus) peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum et immane facinus, quod nulla barbaria poſſet agnoſcere, id ſuo conſilio factum eſſe teſtatur: quæque eſſet facturus in hac urbe, niſi eum hinc ipſe Jupiter ab hoc templo atque mœnibus repuliſſet, declaravit in Parmenſium calamitate, quos, optimos viros, honeſtiſſimoſque homines, maxime cum auctoritate hujus ordinis populique Romani dignitate conjunctos, crudeliſſimis exemplis interemit propudium illud et portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam Dii oderint quos oportet, omnium Deorum. Refugit animus, Patres conſcripti, eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis et conjugibus effecerit. Quas enim turpitudines Antonii libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt; libido flagitioſa, qua Antoniorum oblita eſt vita.

IV. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginenſium victam eſſe fateatur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quam in Parma ſurrepta Antonius? niſi forte hujus coloniæ, et cæterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus. Si vero coloniarum et municipiorum ſine ulla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem hujus cenſetis urbis, quam ille ad

explendas egeſtates latrocinii ſui concupivit? quam jam, peritus metator et callidus, decempeda ſua Saxa diviſerat? Recordamini, per Deos immortales! Patres conſcripti, quid hoc biduo timuerimus, a domeſticis hoſtibus rumoribus improbiſſimis diſſipatis. Quis liberos, quis conjugem, adſpicere poterat ſine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Aut fœdiſſimam mortem omnes, aut miſerabilem fugam, cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? Gravius ſi quis attulerit nomen, libenter aſſentiar: hoc vulgari contentus vix ſum, leviore non utar.

Itaque, cum ſupplicationes juſtiſſimas ex iis literis, quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Serviliuſque decreverit; augebo omnino numerum dierum, præſertim cum non uni, ſed communiter tribus ducibus, ſint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, conſilio, felicitate, maximis periculis ſervitutis atque interitus liberati ſumus. Etenim cui viginti his annis ſupplicatio decreta eſt, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut ſupplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit; aut uſitatus honos pervulgatuſque tribuendus iis, quibus etiam novi et ſingulares debentur.

V. At, ſi quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum, mille aut duo millia occidiſſet, non eum hac conſuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret ſenatus? tot legionibus cæſis, tanta multitudine interfecta, hoſtium dico; ita, inquam, hoſtium, quamvis hoc iſti hoſtes domeſtici nolint; clariſſimis ducibus ſupplicationum honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione, in hoc templum ingredi debent illi ipſi hujus urbis liberatores, cum heſterno die, propter eorum res geſtas, me ovantem, et prope triumphantem, populus Romanus in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? Is enim demum eſt, mea quidem ſententia, juſtus triumphus ac verus, cum bene de republica meritis teſtimonium a conſenſu civitatis datur. Nam, ſive in

communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum judicium: ſive gratias agebant, eo majus: ſive utrumque, nihil magnificentius excogitari poteſt.

Tu igitur ipſe de te? dixerit quiſpiam. Et quidem invitus: ſed injuriæ dolor facit me, præter conſuetudinem, glorioſum. Nonne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes ſuas curas in reipublicæ ſalute defigunt, crimen invidiaque quæretur? Scitis enim per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me pridie Vinalia, qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. In aliquem credo hoc gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam, eſſe confictum; non in eum, qui, ne quid tale in republica fieri poſſet, effecerit. An ut ego, qui Catilinam hæc molientem ſuſtulerim, everterim, afflixerim, ipſe exiſterem repente Catilina? Quibus auſpiciis iſtos faſces augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? quemquamne fuiſſe tam ſceleratum, qui hoc fingeret? tam furioſum, qui crederet? Unde igitur iſta ſuſpicio, vel potius unde iſte ſermo?

VI. Cum, ut ſcitis, hoc triduo, vel quatriduo, triſtis a Mutina fama manaret; inflati lætitia atque inſolentia, impii cives unum ſe in locum ad illam curiam, ſuis potius quam reipublicæ infelicem, congregabant. Ibi cum conſilium inirent de cæde noſtra, partirenturque inter ſe, qui Capitolium, qui Roſtra, qui urbis portas, occuparent; ad me concurſum futurum civitatis putabant. Quod ut cum invidia mea fieret, et cum vitæ etiam periculo, famam iſtam faſcium diſſipaverunt; faſces ipſi ad me delaturi fuerunt. Quod cum eſſet quaſi mea voluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quaſi in tyrannum, parabatur: ex quo cædes eſſet veſtrum omnium conſecuta. Quæ res pateſcit, Patres conſcripti: ſed ſuo tempore totius hujus ſceleris fons aperietur.

Itaque P. Apuleius, tribunus plebis, meorum omnium conſiliorum periculorumque jam inde a conſulatu meo teſtis, conſcius, adjutor, dolorem ferre non potuit: doloris mei concionem

habuit maximam, populo Romano unum atque idem ſentiente. In qua concione cum me, pro ſumma noſtra conjunctione et familiaritate, liberare ſuſpicione faſcium vellet; una voce cuncta concio declaravit, nihil eſſe a me unquam de republica niſi optime cogitatum. Poſt hanc habitam concionem, duabus tribuſve horis, optatiſſimi nuntii et literæ venerunt: ut idem dies non modo me iniquiſſima invidia liberarit, ſed etiam celeberrima populi Romani gratulatione auxerit.

Hæc interpoſui, Patres conſcripti, non tam ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, ſi parum vobis eſſem ſine defenſione purgatus) quam ut quoſdam nimis jejuno animo et anguſto monerem, id quod ſemper ipſe feciſſem, uti excellentium civium virtutem imitatione dignam, non invidia, putarent. Magnus eſt in republica campus, ut ſapienter dicere Craſſus ſolebat: multis apertus curſus ad laudem.

VII. Utinam quidem illi principes viverent, qui me poſt meum conſulatum, cum iis ipſe cederem, principem non inviti videbant! Hoc vero tempore, in tanta inopia conſtantium et fortium conſularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male ſentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum conſtanter in ſuſcepta cauſa permanere, ſententiamque ſuam non ſemper utilitate reipublicæ, ſed cum ſpe, tum timore, moderari? Quod ſi quis de contentione principatus laborat, quæ nulla eſſe debet; ſtultiſſime facit, ſi vitiis cum virtute contendit. Ut enim curſu curſus, ſic in viris fortibus virtus virtute, ſuperatur. Tu, ſi ego de republica optime ſentiam; ut me vincas, ipſe peſſime ſenties? aut, ſi ad me bonorum concurſum fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem, primum reipublicæ cauſa; deinde etiam dignitatis tuæ. Sed, ſi principatus ageretur, quem nunquam expetivi, quid tandem mihi eſſet optatius? Ego enim malis ſententiis vinci non poſſum, bonis forſitan poſſum, et libenter.

Hæc populum Romanum videre, animadvertere, judicare,

quidam moleſte ferunt. Poteratne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quiſque mereretur, judicarent? Ut enim de univerſo ſenatu populus Romanus veriſſime judicat, nullis reipublicæ temporibus hunc ordinem firmiorem atque fortiorem fuiſſe; ſic de unoquoque noſtrum, et maxime qui hoc loco ſententias dicimus, ſciſcitantur omnes, avent audire, quid quiſque ſenſerit: ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, exiſtimant. Memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Jan. principem revocandæ libertatis fuiſſe: me ex Kal. Jan. ad hanc horam invigilaſſe reipublicæ: meam domum, meaſque aures, dies, noctes, omnium præceptis monitiſque patuiſſe: meis literis, meis nuntiis, meis cohortationibus, omnes, qui ubique eſſent, ad patriæ præſidium excitatos: meis ſententiis a Kalendis Januariis nunquam legatos ad Antonium: ſemper illum hoſtem, ſemper hoc bellum: ut ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuiſſem, huic eſſem nomini peſtiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, cum alii tribunum plebis voluiſſent, non ego ſemper hoſtem? Has in ſententias meas ſi conſules deſignati diſceſſionem facere voluiſſent; omnibus iſtis latronibus, auctoritate ipſa ſenatus, jam pridem de manibus arma cecidiſſent.

VIII. Sed, quod tum non licuit, Patres conſcripti, id hoc tempore non ſolum licet, verum etiam neceſſe eſt, eos, qui re ſunt hoſtes, verbis notari, ſententiis noſtris hoſtes judicari. Antea cum hoſtem aut bellum nominaſſem, ſemel et ſæpius ſententiam meam de numero ſententiarum ſuſtulerunt. Quod in hac cauſa jam fieri non poteſt. Ex literis enim C. Panſæ, A. Hirtii, conſulum, C. Cæſaris, proprætoris, de honore Diis immortalibus habendo ſententias diximus. Supplicationem modo qui decrevit, idem imprudens hoſtes judicavit: nunquam enim in civili bello ſupplicatio decreta eſt. Decretam dico? ne victoris quidem literis poſtulata eſt.

Civile bellum conſul Sylla geſſit: legionibus in urbem adductis, quos voluit, expulit; quos potuit, occidit: ſupplicationis

mentio nulla. Grave bellum Octavianum inſecutum eſt: ſupplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam imperator ultus eſt Sylla: nulla ſupplicatio decreta a ſenatu. Ad teipſum, P. Servili, num miſit ullas collega literas de illa calamitoſiſſima pugna Pharſaliæ? num te de ſupplicatione voluit referre? profecto noluit. At miſit poſtea de Alexandria, de Pharnace. Pharſalicæ vero pugnæ ne triumphum quidem egit. Eos enim cives pugna illa ſuſtulerat, quibus non modo vivis, ſed etiam victoribus, et incolumis et florens civitas eſſe poſſet: quod idem contigerat ſuperioribus bellis civilibus. Nam mihi conſuli ſupplicatio, nullis armis ſumptis, non ob cædem hoſtium, ſed ob conſervationem civium, novo et inaudito genere, decreta eſt. Quamobrem aut ſupplicatio ob rempublicam pulcherrime geſtam poſtulantibus veſtris imperatoribus deneganda eſt, quod præter Gabinium contigit nemini; aut, ſupplicatione decernenda, hoſtes eos, de quibus decernitis, judicetis neceſſe eſt.

IX. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo, cum imperatores eos appello: hoc ipſo nomine et eos, qui jam devicti ſunt, et eos, qui ſuperſunt, hoſtes judico, cum victores appello imperatores. Quomodo enim potius Panſam appellem? etſi habet honoris ampliſſimi nomen. Quo Hirtium? eſt ille quidem conſul: ſed alterum nomen beneficii eſt populi Romani; alterum, virtutis atque victoriæ. Quid? Cæſarem, Deorum beneficio reipublicæ procreatum, dubitemne appellare imperatorem? qui primus Antonii immanem et fœdam crudelitatem non ſolum a jugulis noſtris, ſed etiam a membris et viſceribus, avertit. Unius autem diei quot et quantæ virtutes, Dii immortales, fuerunt!

Princeps enim omnium Panſa prœlii faciendi, et cum Antonio confligendi fuit, dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore. Cujus ſi acerrimum impetum cohibere Panſa potuiſſet, uno prœlio confecta res eſſet. Sed, cum libertatis avida legio effrenatius in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſeque in primis Panſa pugnaret; duobus periculoſis vulneribus

acceptis, ſublatus e prœlio, reipublicæ vitam reſervavit. Ego vero hunc non ſolum imperatorem, ſed etiam clariſſimum imperatorem, judico: qui cum aut morte, aut victoria, ſe ſatisfacturum reipublicæ ſpopondiſſet; alterum fecit, alterius Dii immortales omen avertant!

X. Quid dicam de Hirtio? qui, re audita, e caſtris duas legiones eduxit incredibili ſtudio atque virtute, quartam illam, quæ, relicto Antonio, ſe olim cum Martia legione conjunxit, et ſeptimam, quæ conſtituta ex veteranis docuit illo prœlio, militibus iis, qui Cæſaris beneficia ſervaſſent, ſenatus populique Romani carum nomen eſſe. His viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius, ipſe aquilam quartæ legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem ſpeciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus equitatuque conflixit, hoſteſque nefarios, huic Jovi Maximo, cæteriſque Deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, noſtræ vitæ ſanguinique imminentes, proſtravit, fudit, occidit; ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxque fugerit. O ſolem ipſum beatiſſimum, qui, antequam ſe abderet, ſtratis cadaveribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium!

An vero quiſquam dubitabit appellare Cæſarem imperatorem? Ætas ejus certe ab hac ſententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute ſuperavit ætatem. Ac mihi ſemper eo majora beneficia C. Cæſaris viſa ſunt, quo minus erant ab ætate illa poſtulanda: cui cum imperium, eodem tempore etiam ſpem nominis ejus, deferebamus; quod, cum eſt ſecutus auctoritatem noſtri decreti, rebus geſtis ſuis comprobavit. Hic ergo adoleſcens maximi animi, ut veriſſime ſcribit Hirtius, caſtra multarum legionum paucis cohortibus tutatus eſt, ſecundumque prœlium fecit. Ita trium imperatorum virtute, conſilio, felicitate, uno die locis pluribus reſpublica eſt conſervata.

XI. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum ſupplicationes, quas ut honorificentiſſimis verbis conſequi

potero, complectar ipſa ſententia. Eſt autem fidei pietatiſque noſtræ, declarare fortiſſimis militibus, quam memores ſimus, quamque grati. Quamobrem promiſſa noſtra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos ſpopondimus, hodierno ſenatus-conſulto renovanda cenſeo: æquum eſt enim, militum, talium præſertim, honorem conjungi.

Atque utinam, Patres conſcripti, civibus omnibus ſolvere nobis præmia liceret! quanquam nos ea, quæ promiſimus, ſtudioſe cumulata reddemus. Sed id quidem reſtat, ut ſpero, victoribus, quibus ſenatus fides præſtatur: quam quidem cum difficillimo reipublicæ tempore ſecuti ſunt, eos nunquam oportebit conſilii ſui pœnitere. Sed facile eſt bene agere cum iis, a quibus etiam tacentibus flagitari videmur. Illud admirabilius, et majus, maximeque proprium ſenatus ſapientis eſt, grata eorum virtutem memoria proſequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent! duo certe non præteribo, quæ maxime occurrunt: quorum alterum pertinet ad virorum fortiſſimorum gloriam ſempiternam, alterum ad leniendum mœrorem et luctum proximorum.

XII. Placet igitur mihi, Patres conſcripti, legionis Martiæ militibus, et eis, qui una pugnantes occiderunt, monumentum fieri quam ampliſſimum. Magna atque incredibilia ſunt in rempublicam hujus merita legionis. Hæc ſe prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc ſe ad Cæſarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam conſecuta eſt. Quarta victrix deſiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt. O fortunata mors! quæ, naturæ debita, pro patria eſt potiſſimum reddita.

Vos vero patriæ natos judico; quorum etiam nomen a Marte eſt: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi, genuiſſe videatur. In fuga, fœda mors eſt; in victoria, glorioſa. Etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet. Illi igitur impii, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas

parricidii luent: vos vero, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem et locum conſecuti. Brevis a natura nobis vita data eſt; at memoria bene redditæ vitæ ſempiterna. Quæ ſi non eſſet longior, quam hæc vita; quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus et periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet?

Actum igitur præclare vobiſcum, fortiſſimi dum vixiſtis, nunc vero etiam ſanctiſſimi milites, quod veſtra virtus nec oblivione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum, inſepulta eſſe poterit; cum vobis immortale monumentum, ſuis pene manibus, ſenatus populuſque Romanus extruxerit. Multi ſæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis, clari et magni fuerunt; nec tamen ullis tale genus honoris tributum eſt. Atque utinam majora poſſemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus! Vos ab urbe furentem Antonium avertiſtis: vos redire molientem repuliſtis. Erit igitur extructa moles opere magnifico, inciſæque literæ, divinæ virtutis teſtes ſempiternæ: nunquam de vobis eorum, qui aut videbunt veſtrum monumentum, aut audient, gratiſſimus ſermo conticeſcet. Ita pro mortali conditione vitæ immortalitatem eſtis conſecuti.

XIII. Sed quoniam, Patres conſcripti, gloriæ munus optimis et fortiſſimis civibus monumenti honore perſolvitur, conſolemur eorum proximos, quibus optima eſt hæc quidem conſolatio: parentibus, quod tanta reipublicæ præſidia genuerunt: liberis, quod habebunt domeſtica exempla virtutis: conjugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare, quam lugere, præſtabit: fratribus, quod in ſe, ut corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident. Atque utinam his omnibus abſtergere fletum ſententiis noſtris conſultiſque poſſemus; vel aliqua talis his adhiberi publice poſſet oratio, qua deponerent mœrorem atque luctum, gauderentque potius, cum multa et varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod eſſet pulcherrimum, ſuis obtigiſſe, eoſque nec inhumatos eſſe, nec deſertos (quod tamen ipſum pro patria non miſerandum putatur)

nec diſperſis buſtis humili ſepultura crematos, ſed contectos publicis operibus atque muneribus, eaque extructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis.

Quamobrem maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari et virtutem ſuorum, et pietatem, et ſenatus fidem, et crudeliſſimi memoriam belli: in quo, niſi tanta militum virtus extitiſſet, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidiſſet. Atque etiam cenſeo, Patres conſcripti, quæ præmia militibus promiſimus nos, republica recuperata, tributuros, ea vivis victoribuſque cumulate, cum tempus venerit, perſolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promiſſa ſunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus, eadem tribuenda cenſeo.

XIV. Sed, ut aliquando ſententia complectar, ita cenſeo: "Cum C. Panſa, conſul, imperator, initium cum hoſtibus "confligendi fecerit; quo prœlio legio Martia admirabili in"credibilique virtute libertatem populi Romani defenderit, "quod idem legiones tironum fecerint; ipſeque C. Panſa, con"ſul, imperator, cum inter media hoſtium tela verſaretur, vul"nera acceperit: cumque A. Hirtius, conſul, imperator, prœlio "audito et cognito, fortiſſimo præſtantiſſimoque animo exer"citum caſtris eduxerit, impetumque in M. Antonium exerci"tumque hoſtium fecerit, ejuſque copias occiſione occiderit, "ſuo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem de"ſideraverit: cumque C. Cæſar, imperator, conſilio diligen"tiaque ſua caſtra feliciter defenderit, copiaſque hoſtium, quæ "ad caſtra acceſſerant, profligarit, occiderit: ob eas res ſena"tum exiſtimare, et judicare, eorum trium imperatorum vir"tute, imperio, conſilio, gravitate, conſtantia, magnitudine "animi, felicitate, populum Romanum fœdiſſima crudeliſſi"maque ſervitute liberatum: cumque rempublicam, urbem, "templa Deorum immortalium, bona fortunaſque omnium, li"beroſque, conſervarint dimicatione et periculo vitæ ſuæ; uti "ob eas res, bene, fortiter, feliciterque geſtas, C. Panſa, A.

" Hirtius, conſules, imperatores, alter ambove, aut, ſi aberunt, " M. Cornutus, prætor urbanus, ſupplicationes per dies quin- " quaginta ad omnia pulvinaria conſtituat. Cumque virtus le- " gionum digna clariſſimis imperatoribus extiterit, ſenatum, " quæ ſit antea pollicitus legionibus exercitibuſque noſtris, ea " ſummo ſtudio, republica recuperata, perſoluturum: cumque " legio Martia princeps cum hoſtibus conflixerit, atque ita " cum majore numero hoſtium contenderit, ut plurimos cæ- " derent, caperent nonnullos: cumque ſine ulla retractatione " pro patria vitam profuderint: cumque ſimili virtute reliqua- " rum legionum milites pro ſalute et libertate populi Romani " mortem oppetiverint; ſenatui placere, ut C. Panſa, A. Hir- " tius, conſules, imperatores, alter ambove, ſi his videatur, " iis, qui ſanguinem pro vita, libertate, fortuniſque populi Ro- " mani, pro urbe, templiſque Deorum immortalium, profudiſ- " ſent, monumentum quam ampliſſimum locandum, faciendum " curent: quæſtores urbis ad eam rem pecuniam dare, attri- " buere, ſolvere jubeant, ut extet ad memoriam poſteritatis " ſempiternam, ad ſcelus crudeliſſimorum hoſtium, militum- " que divinam virtutem: utque, quæ præmia ſenatus militibus " ante conſtituit, ea ſolvantur eorum, qui hoc bello pro patria " occiderunt, parentibus, liberis, conjugibus, fratribus: eaque " fratribus tribuantur, quæ militibus ipſis tribui oporteret, ſi " illi vixiſſent, qui morte vicerunt."

# INDEX ORATIONUM,

## Quarum fragmenta subjiciuntur.

Pro M. Tullio.
Pro L. Vareno.
Cum Lilybæo decederet.
Pro P. Oppio.
Pro C. Manilio.
Pro M. Fundanio.
Pro C. Cornelio, I.
Pro C. Cornelio, II.
In competitores.
Pro Q. Gallio.
Pro L. Othone.
De Proſcriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De Conſulatu ſuo.
In Clodium et Curionem.
De rege Ptolemæo.
Pro P. Vatinio.
Pro M. Æmilio Scauro.
Pro A. Gabinio.
Pro P. Quintio.
Pro M. Fonteio.
De Lege Agraria.
In L. Piſonem.
Ex commentariis cauſarum.

# ORATIONUM FRAGMENTA.

## Pro M. Tullio.

Priscianus.] Hoc judicium ſic expectatur, ut non unæ rei ſtatui, ſed omnibus conſtitui, putetur.

Quint. *libro* iv. *capite* 2.] Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

Victorin. *lib.* i. *De Invent.*] Dico, vim factam a P. Fabii familia: adverſarii non negant. Damnum datum eſſe M. Tullio concedis: vici unam rem. Vi, hominibus armatis; non negas: vici alteram. Dolo malo; factum negas: de hoc judicium eſt.

Marcian. Cap. *libro* v.] Damnum paſſum eſſe M. Tullium, convenit mihi cum adverſario: hominibus armatis rem eſſe geſtam, non inficiantur: a familia P. Fabii commiſſam, negare non audent. Jam dolo malo factum ambigitur.

Quint. *lib.* v. *cap.* 13.] Quis hoc ſtatuit unquam, aut cui concedi ſine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſterius occideretur?

Rufinianus, *in Apophaſi.*] Si quis furem occiderit, injuria occiderit. Quamobrem? quia jus conſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? haud injuria. Quid ita? quia conſtitutum eſt.

---

## Pro L. Vareno.

Severian.] Amici deficiunt, cognati deſerunt.

Idem. In inimiciſſima civitate urgent, inſtant, inſequuntur: ſtudio, multitudine, pecunia, perjurio pugnant.

Prisc.] C. Ancharius Rufus fuit e municipio Fulginate.

Prisc.] In præfectura Fulginate.

Quint. *lib.* v. *cap.* 13.] Cum iter per agros et loca ſola faceret cum Populeno, in familiam Ancharianam incidiſſe dixerunt: deinde Populenum occiſum eſſe: illico Varenum vinctum, adſervatum, dum hic oſtenderet, quid de eo fieri vellet.

Quint. *lib.* vii. *cap.* 1.] In legem de ſicariis commiſit L. Varenus. Nam C. Varenum occidendo, et Cnæum vulnerando, et Salarium item occidendo, cadit.

Quint. *lib.* vii. *cap.* 1.] Tum C. Varenus is, qui a familia Anchariana occiſus eſt. Hoc, quæſo, Judices, diligenter attendite.

Prisc. *lib.* iii. *et* Quint. *lib.* viii. *cap.* 3.] L. ille Septimius diceret. Etenim eſt ad L. Craſſi eloquentiam gravis, et vehemens, et volubilis. Erucius hic noſter Antoniaſter eſt.

Prisc. *lib.* xii.] Ea cædes, ſi potiſſimum crimini datur, detur ei, cuja interfuit; non ei, cuja nihil interfuit.

Quint. *lib.* v. *cap.* 10.] Optio vobis datur, utrum velitis, caſu illo itinere Varenum eſſe uſum, an hujus perſuaſu et inductu.

Prisc.] Deum fidem.

## Cum Quæstor Lilybæo decederet.

Fronto.] Non detrectare militiam, ſed defendere provinciam, judicata eſt.

## Pro P. Oppio.

Quint. *lib.* v. *cap.* 10.] Utrum cum Cottam appetiſſet, an cum ipſe ſeſe conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum eſt?

Quint. *ibid.*] Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere quî potuit?

Quint. *lib.* xi. *cap.* 1.] At enim veriſimile non eſt, tantum ſcelus M. Cottam eſſe commentum. Quid? hoc veriſimile eſt, tantum ſcelus Oppium eſſe conatum?

Fronto.] Queſtuſque mecum eſt.

Marcel.] Etenim, multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit.

Quint. *lib.* ix. *cap.* 2.] O amorem mirum! O benevolentiam ſingularem!

## Pro C. Manilio.

Non. *Confiteor.*] Hoc ego non ſolum confiteor, ſed etiam profiteor.

## PRO M. FUNDANIO.

PRISC. *lib.* VII.] Non modo hoc a Villio Annale, ſed vix mehercule a Q. Mutone, factum probari poteſt.

PRISC. *lib.* XVI.] Eſſetne id, quod Meno nuntiaſſet.

SERVIUS. II. *Georg.*] Arcades ſe proſelenos eſſe aſſerunt.

IDEM. IX. *Æneid.*] Commiſſura.

ACRO, *in Poet.*] Puncta.

BOET. *De Defin.*] Deſcripſiſtine ejus neceſſarium, noſtrum competitorem? iſtum ipſum cujus nunc ſtudio et gratia tota accuſatio iſta munita eſt.

## PRO C. CORNELIO, I.

PRISC. *lib.* VI.] Ut ab Jove Optimo Maximo, cæteriſque Diis Deabuſque omnibus, opem et auxilium petamus.

FRONTO.] Nihil ſenatui detraxiſſe Cornelium.

PRISC. *lib.* XI.] Ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum poteſtaſque veniſſet.

QUINT. *lib.* V. *cap.* 13.] Codicem attigit.

MARC. CAPELLA.] Repugnat enim, ut diviſores, quos honoris ſui miniſtros eſſe voluerat, lege ambitus vellet affligere.

PRISC. *lib.* VIII.] Quæ intermiſſa complures annos.

PRISC. *ibid.*] Num alicui gratificabantur aut homini, aut ordini?

PRISC. *lib.* X.] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, deſitum eſt per hunc, qui deceſſit.

PRISC. *lib.* VIII.] Circuitis Roſtris ejicerentur lapidibus homines.

PRISC.] Qui eloquentia cæteris antecellit.

Fronto.] Demi medius fidius de his tormentis aliquantum malim.

Idem.] Ad miſerrimum crudeliſſimumque dominatum dedi patiamini.

Idem.] Cur nunc redeant, ſi tunc gratiæ conceſſerint.

Idem.] Quid, quod ne cum iis quidem expertus es, quos duces operarum fuiſſe dixiſti?

Idem.] Ejuſmodi mihi duos laqueos in cauſa eſſe propoſitos, ut, ſi me altero expediſſem, tenerer altero.

Acro. *in* I. *Serm.*] Aperuit fores ſcalarum.

Boeth. *Defin.*] Legite, ut legebatis; hinc intelligetis, nulla tenuiſſima ſuſpicione deſcribi aut ſignificari Cornelium.

Aquila.] Refertum tribunitiis legibus, exhauſtum a quibus ſit, ipſi ſciunt.

## Reliqua ex Asconio.

### Versu a I. circiter.

Poſtulatur apud me prætorem primum de pecuniis repetundis. Proſpectat videlicet Cominius, quid agatur. Videlicet homines fœneos, in medium, ad tentandum periculum projectos.

Quid? Metellus, ſumma nobilitate ac virtute, cum bis juraſſet; ſemel privatim a patre, iterum publice; a lege coactus, deſtitit accuſatione. An vi, an veritate? In quo ſuſpicionem omnem tollit C. Curionis virtus ac dignitas, et Q. Metelli adoleſcentia, ad ſummam laudem omnibus rebus ornata.

Legem, inquit, de libertinorum ſuffragiis Cornelius cum Manilio dedit. Quid eſt hoc, *dedit?* an tulit, an rogavit, an hortatus eſt? Nam tuliſſe ridiculum eſt, quaſi legem aliquam aut ad ſcribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam. Quæ lex paucis his annis non modo ſcripta, ſed etiam lata eſſet.

In quo cum multa reprehenſa ſint, tum in primis celeritas actionis.

Petivit tamen a me prætore maxima conteſtatione, ut cauſam Manilii defenderem.

## Versu a I. dcccci.

*Dicit de eodem Manilii tribunatu.*

Nam, cum is Tribunus plebis duas leges tuliſſet in eo magiſtratu, unam pernicioſam, alteram egregiam; quod ſummam rempublicam læſit, id ab ipſo tribuno abjectum eſt. Bonum autem, quod ſumma republica manet, id extra ordinem fuit.

*Dicit de diſturbato judicio Maniliano.*

Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulſus eſt, qui aliquod inſtitui exemplum diſturbandorum judiciorum pernicioſiſſimum, temporibus ſuis accommodatiſſimum, meis alieniſſimum rationibus, cupierunt.

## Versu circ. cxi.

Poſſum dicere, hominem ſumma prudentia clarum C. Cottam de ſuis legibus abrogandis ipſum ad ſenatum retuliſſe.

## Sequitur.

Poſſum et ejuſdem Cottæ legem de judiciis privatis, anno poſtquam lata ſit, a fratre ejus abrogatam.

## Statim.

Legem Liciniam et Muciam de civibus regundis, quam duo conſules omnium, quos vidimus, ſapientiſſimi tuliſſent, video conſtare inter omnes, non modo inutilem, ſed pernicioſam, reipublicæ fuiſſe.

Quatuor omnino genera ſunt, Judices, in quibus per ſenatum, more majorum, ſtatuatur aliquid de legibus. Unum eſt ejuſmodi, placere legem abrogari: ut Q. Cæcilio, M. Junio, conſulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.

Alterum, quæ lex lata eſſe dicatur, ea non videri populum teneri: ut L. Marcio, Sex. Julio, conſulibus, de legibus Liviis.

Tertium eſt de legum abrogationibus. Quo de genere perſæpe ſenatus-conſulta fiunt, ut nuper de ipſa lege Calpurnia, quæ derogaretur.

P. Africanus ille ſuperior, ut dicitur, non ſolum a ſapientiſſimis hominibus, qui tum erant, verum etiam a ſe ipſo, ſæpe accuſatus eſt, quod, cum conſul eſſet cum Tib. Longo, paſſus eſſet tum primum a populari conſeſſu ſenatoria ſubſellia ſeparari.

## Circa medium.

*Quo loco numerat, cum lex feratur, quot loca interceſſionis ſunt, jubet dicere.*

Eſt utique jus vetandi, cum ea feratur, quamdiu qui ſuffragii ferundi cauſa conveniunt, huc et illuc transferuntur: dum privati dicunt: dum tabellæ diribentur: dum ſitella defertur: dum æquantur ſortes: dum ſortitio fit: et ſi qua ſunt hujus generis alia.

## Paulo post.

Unum tamen, quod hoc ipſo Tribuno plebis factum eſt, prætermittendum non videtur. Neque enim majus eſt legere codicem, cum intercedatur, quam ſitellam ipſam cum ipſo interceſſore deferre; nec gravius, incipere ferre, quam perferre; nec vehementius, oſtendere ſe laturum invito collega, quam ipſi collegæ magiſtratum derogare; nec criminoſius, tribus ad

legem accipiendam, quam ad collegam reddendum privatum, intro vocare: quæ vir fortis, hujus collega, Aulus Gabinius in re optima fecit omnia; neque, cum ſalutem populo Romano, atque omnibus gentibus finem diuturnæ captivitatis, turpitudinis, et ſervitutis afferret, paſſus eſt, plus unius collegæ ſui, quam univerſæ civitatis, vocem valere et voluntatem.

At enim de corrigenda lege retulerunt.

Idem, niſi hæc ipſa lex, quam C. Cornelius tulit, obſtitiſſet, decreviſſem id, quod palam jam iſti defenſores judiciorum pugnaverunt, ſenatui non placere id judicium de Syllæ bonis fieri. Quam ego cauſam longe aliter prætor in concione defendi, cum id dicerem, quod iidem judices poſtea ſtatuerunt, judicium æquiore tempore fieri oportere.

### STATIM.

Antea vero quam multarum rerum judicia ſublata ſint, et quia ſcitis, prætereo, et ne quem in judicium oratio mea revocare videatur.

### PAULO POST.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honeſtiſſimum virum, communi et quotidiano jure privaſſet.

Non denique homo illorum et vita et prudentia longe diſſimilis, ſed tamen nimis in gratificando jure liber, L. Siſenna, bonorum Cn. Cornelii poſſeſſionem ex edicto ſuo P. Scipioni, adoleſcenti ſumma nobilitate, eximia virtute prædito, dediſſet.

Quare, cum ambitum populus Romanus videret, et cum a Tribunis plebis doceretur, niſi pœna acceſſiſſet in diviſores, extingui nullo modo poſſe, legem hanc Cornelii flagitabat; illam, quæ ex ſenatus-conſulto ferebatur, repudiabat.

Et eadem de re paulo post.

Ut ſpectaculum illud duorum deſignatorum conſulum, calamitate, re, et tempore ſalubre ac neceſſarium, genere et exemplo miſerum ac funeſtum, videremus.

Quid ego nunc tibi argumentis reſpondeam, poſſe fieri, ut alius aliquis Cornelius ſit, qui habeat Philerotem? res vulgare nomen eſſe Philerotis, Cornelios vero ita multos, ut jam etiam collegium conſtitutum ſit.

At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, conſulem mittere coegiſti, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, ut ad legem accipiendam adeſſent.

Plebem ex Maniliana offenſione victam et domitam eſſe dicit; ante veſtros annos propter illius tribuni plebis temeritatem poſſe adduci, ut omnino ne illius poteſtate abalienemur. Qui reſtituerunt eam poteſtatem, alterum nihil unum poſſe contra multos, alterum longe abeſſe.

Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno XVI poſt reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, ſecederent, leges ſacratas ipſi ſibi reſtituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons ſacer nominatur, in quo armati conſederant, æternæ memoriæ cauſa conſecrarent. Itaque auſpicato poſtero anno decem tribuni plebis comitiis curiatis creati ſunt.

Tum interpoſita fide per tres legatos, ampliſſimos viros, Romam armati reverterunt: in Aventino conſederunt: inde armati in Capitolium venerunt: decem tribunos plebis per pontificem, quod magiſtratus nullus erat, creaverunt.

Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium juſtiſſimæ libertatis, Caſſiam; qua lege ſuffragiorum vis poteſtaſque convaluit: alteram Caſſiam; quæ populi judicia firmavit.

*Dicit de nobilibus.*

Qui non modo cum Sylla, verum etiam, illo mortuo,

ſemper hoc per ſe, ſummis opibus, retinendum putaverunt: inimiciſſimi C. Cottæ fuerunt, quod is conſul paulum tribunis plebis non poteſtatis, ſed dignitatis, addidit.

Quamdiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo ſe oſtendit, cum legem Aureliam, cum Roſciam, non modo accepit, ſed etiam efflagitavit.

Memoria teneo, cum primum ſenatores cum equitibus Romanis lege Plotia judicarent, hominem Diis ac nobilitati perinviſum, Cn. Pompeium, cauſam lege Varia de majeſtate dixiſſe.

---

## Pro C. Cornelio, II.

Aquil. et Fortunatianus *lib.* iii. *Rhet.*] Pugnem aperte contra nobiliſſimorum hominum voluntates, ſtudia, conſilia, cogitationeſque eorum aperiam?

Cicero, *Orator. cap.* 67.] O callidos homines, O rem excogitatam, O ingenia metuenda! Teſtes dare volumus. Quem, quæſo, noſtrum fefellit, ita vos eſſe facturos?

Cic. *Orat. cap.* 70. *et* Quint. *lib.* ix. *cap.* 4.] Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos et Lælios multi venalitiarii mercatoreſque ſuperarunt; neque veſtis, aut cælatum aurum et argentum, quo noſtros veteres Marcellos, Maximoſque, multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt. Neque vero movent me ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum et Mummium, qui rebus his urbem Italiamque omnem referſerunt, ab aliquo video perſacile Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari.

Prisc. *lib.* xviii.] Quis tam abundans copiis.

Fronto.] Da enim mihi poteſtatem eos, qui tum affuerunt Cornelio, nominandi.

Idem.] Facite, ut facitis, qui ad cauſam adeſtis.

Idem.] Quid enim mihi certamen eſt cum accuſatore, aut contentio?

Idem.] Qui commodis populi Romani lingua duntaxat ac voluntate conſuluit.

Idem.] Expelleret a diſpenſantibus.

Idem.] Sed ad urbem dierum tres fuerunt complurium.

Idem.] Quam diligentes libertatis vos oporteat eſſe.

Idem.] Si vos hujus fortunas paucorum odio adjudicaveritis.

### Reliqua ex Asconio.

Num in eo, qui ſint hi teſtes, hæſitatis? Ego vobis edam duos. Reliqui ſunt de conſularibus inimici tribunitiæ poteſtatis. Pauci præterea aſſentatores eorum atque aſſeclæ ſubſequuntur.

Sed, ſi familiariter ex Q. Catulo, ſapientiſſimo viro, atque humaniſſimo, velim quærere, utrius tandem tibi tribunatus minus probari poteſt, C. Cornelii, an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii; neminem, quem iſti ſeditioſum exiſtimant, nominabo; ſed avunculi tui, Q. Catule, clariſſimi patriæque amantiſſimi viri, quid mihi tandem reſponſurum putatis?

### Post xx. Vers. a præcedenti.

Quid? avunculus tuus, clariſſimus vir, clariſſimo patre, avo, majoribus, credo, ſilentio, favente nobilitate, nullo interceſſore comparato, populo Romano dedit, et potentiſſimorum hominum collegiis eripuit, cooptandorum ſacerdotum poteſtatem.

### Sequitur.

Quid? idem Domitius M. Silanum, conſularem hominem, quemadmodum tribunus plebis vexavit.

Hæc eſt controverſia ejuſmodi, ut mihi tribunus plebis Cn. Domitius, Catulo * M. Terpolius contemptiſſimum nomen ejectum eſſe ex iis, qui tribuni plebis fuerunt.

---

# IN TOGA CANDIDA,

## Contra C. Antonium et L. Catilinam,

### competitores.

Omnia ex Asconio.

Dico, Patres conſcripti, nocte cujuſdam hominis nobilis, et valde in hoc largitionis quæſtu noti et cogniti, domum Catilinam et Antonium cum ſequeſtribus ſuis conveniſſe.

Quem enim aut amicum habere poteſt is, qui tot cives trucidavit; aut clientem, qui in ſua civitate cum peregrino negavit ſe judicio æquo certare poſſe?

Nec ſe jam tum reſpexit, cum graviſſimis veſtris decretis abſens notatus eſt.

In judiciis quanta vis eſſet, didicit, cum eſt abſolutus: ſi aut illud judicium, aut illa abſolutio nominanda eſt.

Te tamen, Q. Muci, tam male de republica exiſtimare, moleſte fero, qui heſterno die me eſſe dignum conſulatu negabas. Quid? populus Romanus minus diligenter ſcit ſibi conſtituere defenſorem, quam tu tibi? qui, cum te furti L. Calenus argueret, me potiſſimum fortunarum tuarum patronum eſſe voluiſti. Et, cujus tu conſilium in tua turpiſſima cauſa delegiſti, hunc honeſtiſſimarum rerum defenſorem populus Romanus, auctore te, repudiare poteſt? Niſi forte hoc dicturus es, quo tempore a L. Caleno furti delatus ſis, te eo tempore in me tibi parum auxilii eſſe vidiſſe.

Populum vero, cum inſpectante populo collum ſecuit hominis maxime popularis, quanti faceret, oſtendit.

Me, qua amentia inductus eſt, ut contemneret, conſtituere non poſſum. Utrum æquo animo laturum putavit? an in ſuo familiariſſimo non viderat, me ne aliorum quidem injurias mediocriter poſſe ferre?

Alter, pecore omni vendito, et ſaltibus prope addictis, paſtores retinet, ex quibus ait ſe, cum velit, ſubito fugitivorum bellum excitaturum.

Alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipſe conſularis candidatus perſpexit, et legit, et emit: præſente populo Romano factum eſt.

Quamobrem, augere etiam mercedes ſi vultis, Q. Mucium perverti legem impedire, ut cœpit * ſenten. coſ. Sed ego ea lege contentus ſum, qua duos conſules deſignatos uno tempore damnari vidimus.

Atque ut iſtum omittam, in exercitu Syllano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium.

Te vero, Catilina, conſulatum ſperare, aut cogitare, non prodigium atque portentum eſt? A quibus enim petis? a principibus civitatis? qui tibi, cum L. Volcatius conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe voluerunt?

A ſenatoribus? qui te auctoritate ſua, ſpoliatum ornamentis omnibus, vinctum pene Africanis oratoribus tradiderunt?

Ab equeſtri ordine? quem trucidaſti?

A plebe? cui ſpectaculum ejuſmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo ſine luctu aſpicere, ſine gemitu recordari, poſſet?

Quod caput, etiam tum plenum animæ et ſpiritus, ad Syllam, uſque ab Janiculo ad ædem Apollinis, manibus ipſe ſuis detulit.

Quid? tu potes in defenſione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. *Et paulo poſt:* Denique illi negare potuerunt, et negaverunt; tu tibi ne inficiandi

quidem impudentiæ locum reliquiſti. Quare præclara dicentur judicia tuliſſe, ſi qui inficiantem Luſcium condemnarunt, Catilinam abſolverint confitentem.

Is ergo negat ignarum eſſe, cum etiam illi imperitos ſe homines eſſe, et, ſi quem etiam interfeciſſent, imperatori ac dictatori paruiſſe, dicerent. Ac negare quoque poſſe: Catilinam vero inficiari non poſſe.

Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis, ac deſpicis? an eam, quam reliqua vita es conſecutus; cum ita vixiſti, ut non eſſet locus tam ſanctus, quo non adventus tuus, etiam cum culpa nulla ſubeſſet, crimen afferret?

Cum deprehendebare in adulteriis, cum deprehendebas adulteros ipſe, cum ex eodem ſtupro tibi et uxorem, et filiam, inveniſti.

Stupris ſe omnibus ac flagitiis contaminavit; cæde nefaria cruentavit; diripuit ſocios; leges, quæſtiones, judicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, cuncto populo Romano clamante, ac reſiſtente? Nam, ut te illic geſſeris, non audeo dicere, quoniam abſolutus es. Mentitos eſſe equites Romanos, falſas fuiſſe tabellas honeſtiſſimæ civitatis exiſtimo, mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidiſſe puto neſcio quid illos judices, qui te innocentem judicarunt. O miſer! qui non ſentias, illo judicio te non abſolutum, verum ad aliquod ſeverius judicium, ac majus ſupplicium, reſervatum.

Prætereo illum nefarium conatum tuum, et pene acerbum et luctuoſum populo Romano diem, cum, Cn. Piſone ſocio, neque alio nemine, cædem optimatum facere voluiſti.

An oblitus es, te ex me, cum præturam peteremus, petiſſe, ut tibi primum locum concederem? quod cum ſæpius ageres, et impudentius a me contenderes, meminiſti me tibi reſpondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus nunquam impetraſſet? Neſcis me prætorem primum eſſe factum, te conceſſione competitorum, et collatione

centuriarum, et meo maxime beneficio, e poſtremo in tertium locum eſſe ſublectum ?

*Dicit de malis civibus.*

Qui, poſteaquam illo, ut conati erant, Hiſpanienſi pugiunculo nervos incidere civium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in remp. ſicas diſtringere.

Hunc vos ſcitote Licinium gladiatorem jam immiſiſſe cupidum Catilinæ, judices, Quintumque Curium, hominem quæſtorium.

---

## Pro Q. Gallio.

Aquil. *et* Quint. *lib.* viii. *cap.* 3.] Ut clamor, ut convicium mulierum, ut ſymphoniæ cantus. Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim heſterna potatione oſcitantes. Verſabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, et ſpinis cooperta piſcium.

B. Hier. *Vit. Cleric.*] Loquor enim quæ ſum ipſe nuper expertus unus. Quidam poeta nominatus, homo perliteratus, cujus ſunt illa colloquia poetarum ac philoſophorum, cum facit Euripidem et Menandrum inter ſe, et in alio loco Socratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, ſed ſeculis, ſcimus eſſe disjunctas, quantos is plauſus et clamores movet ? Multos enim condiſcipulos habet in theatro, qui ſimul literas non didicerunt.

Quint. *lib.* ii. *cap. ult.*] An iſta, ſi vera eſſent, ſic a te dicerentur ?

Cic. *Bruto.*] Tu iſtuc, M. Calidi, niſi fingeres, ſic ageres ? præſertim cum iſta eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime ſoleas ; tuum negligeres ? Ubi dolor, ubi

ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas ſolet? Nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percuſſa, non femur; pedis, quod minimum eſt, nulla ſupploſio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares noſtros animos; ſomnum iſto loco vix tenebamus.

NON. *Logi.*] Ego certo ſcio, omnes logos, qui ludis dicti ſunt, animadvertiſſe.

CARIS.] Poematorum.

---

## DE L. OTHONE.

FRONTO.] Hic ſi ſe iſtius viæ dediſſet.

---

## DE PROSCRIPTORUM LIBERIS.

QUINT. *lib.* XI. *cap.* I.] Quid enim crudelius, quam homines honeſtis parentibus ac majoribus natos a republica ſubmoveri? Sed ita legibus Syllæ continetur ſtatus civitatis, ut, his ſolutis, ſtare ipſa non poſſit.

---

## CONTRA CONCIONEM Q. METELLI.

FORTUN.] Sic enim, ut opinor, inſequar fugientem, quoniam congredi non licet cum reſiſtente.

PRISC. *lib.* IX.] Permulſa atque recreata eſt.

PRISC. *lib.* XVIII.] Niſi eorum exitio, non requieturam.

GELL. *lib.* XVIII. *cap.* 7.] Adſcendi in concionem: concurſus eſt populi factus.

Quint. *lib.* ix. *cap.* 3.] Qui judicabantur, eos vocari, cuſtodiri, ad ſenatum adduci juſſi; in ſenatu ſunt poſiti.

---

## De consulatu suo.

Nonius, *Cenſus.*] Quorum luxuries fortunata cenſa peperit.

---

## In Clodium et Curionem.

Non.] Tu vero feſtivus, tu elegans, tu ſolus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem inceſſus pſaltriæ, qui lævare vultum, mollire vocem, potes.

Non. *Longus. Speculum.*] Sed, credo, poſtquam tibi ſpeculum allatum eſt, longe te a pulchris abeſſe ſenſiſti.

Non.] Ac vide, an facile tu fieri potueris, cum is factus non ſit, cui tu conceſſiſti.

Non. *Calantica.*] Tunc cum vincirentur pedes faſciis, cum calanticam capiti accommodares, cum ſtrophio accurate præcingerere.

Quint. *lib.* viii. *cap.* 6.] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.

Quint. *lib.* ix. *cap.* 2.] Quibus iſte, qui omnia ſacrificia noſſet, facile a ſe Deos placari poſſe arbitrabatur.

Quint.] Quo ex judicio, velut ex incendio, nudus effugit.

Cicero *ad Attic.*] Erras, Clodi: non te judices urbi, ſed carceri, reſervarunt: neque te retinere in civitate, ſed exilio privare, voluerunt. Quamobrem, Patres conſcripti, erigite animos, retinete veſtram dignitatem: manet illa in republica bonorum conſenſio: dolor acceſſit bonis viris, virtus non eſt imminuta: nihil eſt damni factum novi: quod erat, inventum eſt. In unius hominis perditi judicio plures ſimiles reperti ſunt.

## De rege Ptolemæo.

Aqu. et Fortun.] Difficilis ratio belli gerendi; at plena fidei, plena pietatis.

## Pro P. Vatinio.

Cic. *Ep. lib.* 1.] Facio quiddam, quod in Eunucho paraſitus ſuadet militi:

*Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam*
*Continuo. Si quando illa dicet, Phædriam*
*Commeſſatum intromittamus: tu, Pamphilam*
*Cantatum provocemus. Si laudabit hæc*
*Illius formam, tu hujus contra. Denique*
*Par pro pari referto, quod eam mordeat.*

Sic peto a vobis, Judices, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amant inimicum meum, meque inſpectante, ſæpe eum in ſenatu modo ſevere ſeducunt, modo familiariter atque hilare amplexantur; quoniamque illi habent ſuum Publium, detis mihi ipſi alium Publium, in quo poſſim eorum animos, mediocriter laceſſitus, leviter repungere.

## Pro M. Æmilio Scauro.

Fortun. *Auguſt. in Rhet.*] Maxime fuit optandum M. Scauro, Judices, ut, nullo ſuſcepto cujuſquam odio, ſine offenſione ac moleſtia . . .

Fronto.] Nihil Sardos Appio gratius eſſe facturos, quam ſi de Scauri fama detraxerint.

Prisc. *lib.* vi.] Cum dare nollet Aris, clam ex Sardinia eſt fugere coactus.

Prisc. *lib.* vi.] Aris uxorem pellicatus dolore concitatam.

Prisc. *lib.* vii.] Arinis uxorem.

Isid. *lib.* xix. *cap.* 3.] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum maſtruca tentavit?

Severian.] Et quoniam congeſta eſt accuſatio magis acervo quodam criminum, quam diſtinctione aliqua generum, et varietate.

Idem.] Boſtarem igitur quendam dixit Norenſem, fugientem e Sardinia Scauri adventum.

Idem.] Prius illum ſepultum, quam huic cœnam eſſe ſublatam.

Porph. *Sat.* ii. *lib.* ii.] Libertus patronum non occidit, ſed duobus digitulis gulam obliſit.

Fronto.] Copiis inops, gente fallax.

Marcell.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum ſentire debetis.

Quint.] Ego porro, qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.

Quint. *lib.* v. *cap.* 13.] Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas. Incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inſaniſti. Depreſſam, cæcam, jacentem domum pluris, quam te, quam fortunas tuas, æſtimaſti.

Serv. i. *Georgic.*] Redimunt ſe ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur.

Idem.] Ab ipſa ſtiva mecum homines loquebantur.

Fronto.] Retineret id, quod præcipue ſemper ſtuduit.

Carisius.] Univerſe.

Fronto.] Adii cauſas oratorum.

Idem.] De te recordor.

Idem.] Hoc nomine audito, quod per omnes gentes pervagatum eſt.

Idem.] In illa bona invadere nullo modo potuiſſet.

## Reliqua ex Asconio.

### Circa Vers. a primo XL.

*Cum enumeraret judicia, quæ pater Sçaurus expertus eſt.*

Subit etiam populi judicium, inquirente Cn. Domitio tribuno plebis.

### Ibidem.

Reus eſt factus a Q. Servilio Cæpione lege Servilia, cum judicia penes equeſtrem ordinem eſſent, et P. Rutilio damnato nemo tam innocens videretur, ut non timeret illa.

### Ibidem.

Ab eodem etiam lege Varia cuſtos ille reipublicæ proditionis eſt in crimen vocatus; vexatus a Q. Vario tribuno plebis eſt non multo ante.

### Ibidem.

Non enim tantum admiratus ſum ego illum virum, ſicut omnes, ſed etiam præcipue dilexi. Primus enim me, flagrantem ſtudio laudis, in ſpem impulit, poſſe virtutem ſine præſidio fortunæ, quo contendiſſet, labore et conſtantia pervenire.

Si, mehercule, Judices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratiſſimum et audaciſſimum fuiſſe accepimus, tamen non timerem, venenum hoſpiti aut convivæ ſi diceretur cœnanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuiſſet.

### Circa tertiam partem, a primo.

Sic, inquam, ſe, Judices, res habet, neque hoc a me novum diſputatur, ſed quæſitum ab aliis eſt. Illa audivimus, hoc vero meminimus, ac pene vidimus, ejuſdem ſtirpis et nominis P. Craſſum, ne in manus incideret inimicorum, ſe ipſum interemiſſe.

### Statim.

Ac neque illius Craſſi factum ſuperioris, iiſdem honoribus uſus, qui fortiſſimus in bellis fuiſſet, M. Aquilius potuit imitari.

### Paulo post.

Quid vero? Alterum Craſſum, temporibus eiſdem, num aut clariſſimi viri Julii, aut ſummo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?

### Circa medium.

Neque vero hæc ipſa quotidiana res Appium Claudium, illa humanitate et ſapientia præditum, per ſe ipſa moviſſet, niſi hunc Claudii fratris ſui competitorem fore putaſſet: qui ſive patricius, ſive plebeius eſſet, (nondum enim certum conſtitutum erat) cum illo ſibi contentionem fore putabat.

### Post duas partes orationis.

*Dicit de Scauro, quem defendit.*

Nam cum ex multis unus ei reſtaret Dolabella paternus inimicus, qui cum Q. Cæpione, propinquo ſuo, contra Scau-

rum, patrem ſuum, obſignaverat ſtateras, eas ſibi inimicitias non ſuſceptas, ſed relatas, &c.

### Post tres partes.

Præſertim cum propinquitas et celebritas loci ſuſpicionem deſidiæ tollat, aut cupiditatis.

### Sequitur.

Hæc cum tu effugere non potuiſſes, contendes tamen et poſtulabis, ut M. Æmilius cum ſua dignitate omni, cum patris memoria, cum avi gloria, ſordidiſſimæ, leviſſimæ, vaniſſimæ genti, ac, prope dicam, pellitis teſtibus, condonetur?

### Vers. a novissimo clx.

Undique mihi ſuppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocunque non modo mens, verum etiam oculi inciderint. Curia illa de graviſſimo principatu patris fortiſſimoque teſtatur. L. ipſe Metellus, avus hujus, ſanctiſſimos Deos illo conſtituiſſe in templo videtur, in veſtro conſpectu, Judices, ut ſalutem a vobis nepotis ſui deprecarentur.

---

## Pro A. Gabinio.

Hier. *Apol. adverſus Rufinum.*] Ego cum omnes amicitias tuendas ſemper putavi ſumma religione et fide, tum eas maxime, quæ eſſent ex inimicitiis revocatæ in gratiam: propterea quod integris amicitiis officium prætermiſſum imprudentiæ, vel, ut gravius interpretemur, negligentiæ, excuſatione defenditur: poſt reditum in gratiam ſi quid eſt commiſſum, id

non neglectum, ſed violatum, putatur; nec imprudentiæ, ſed perfidiæ, aſſignari ſolet.

---

## Pro P. Quintio.

Ulpian.] Turpis occultatio ſui.

---

## Pro M. Fonteio.

Marcel. *lib.* xv.] Galli poſthac dilutius potabunt, quod illi venenum eſſe arbitrabuntur.

Quint. *lib.* vi. *cap.* 4.] Mater tua, dum vixit, ludum; poſtquam mortua eſt, magiſtros habuit.

Aquila.] Frumenti maximus numerus e Gallia, peditatus ampliſſimæ copiæ e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.

---

## De Lege Agraria, *Kal. Jan.*

Gell. *lib.* xiii. *cap.* 24.] Prædam, manubias, ſectionem, caſtra denique Cn. Pompeii, ſedente imperatore, X-viri vendent.

Gell. *ibid.*] Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

Aqu.] Veniet igitur ſub præcone tota Propontis, atque Helleſpontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum: Myſia, et Phrygia, item conditioni legique parebunt.

Caris.] Imberba juventute.

## In L. Pisonem.

Quint. *lib.* ix. *cap.* 4. Diom. *lib.* ii.] Proh Dii immortales! qui hic illuxit dies?

Servius.] Quæ te belluam ex utero, non hominem, fudit.

Quint. *lib.* viii. *cap.* 3.] Cum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur.

Idem, *ibid.*] Caput opponis, cum eo coniſcans.

Diomed. *lib.* i.] Proxime Pompeium ſedebam.

### Reliqua ex Asconio.

#### Circa vers. a primo.

Quod minimum ſpecimen in te ingenii? Ingenii autem? immo ingenui hominis, ac liberi; qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus, moribus nomen?

#### Circa vers. a primo lxxx.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde ſe is ortum gloriari ſolet: neque enim hæc mea natura fert; nec municipii, præſertim de me optime meriti, dignitas patitur.

#### Paulo post, *De avo Piſonis paterno.*

Hic cum ad Padum Placentiæ forte conſediſſet, paucis poſt annis in eam civitatem (nam tum erat civitas) aſcendit. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi cœptus eſt.

CIRCA VERS. A PRIMO.

Lautiorem pater tuus ſocerum, quam C. Piſo * in illo luctu: non ei filiam meam collocavi, quem ego, poteſtas cum omnium fuiſſet, unum potiſſimum delegiſſem.

Inſuber quidam fuit, id eſt, mercator, et præco. Is, cum Romam cum filia veniſſet, adoleſcentem nobilem Cæſonium, hominis fortiſſimi filium, auſus eſt appellare. Filiam collocavit.

---

EX COMMENTARIIS, *lib.* XIII.

DIOMED.] Re vendita, iterum empta.

# M. TULLII CICERONIS PRO PUBLIO SEXTIO ORATIO XXXII.

## Edit. Olivet.

p. l.
1 2 imperii C *r. (i. e. Romani) imperii*
3 forti H S χ *fortes*
4 ſuam in ↓ *in*
8 omittatis χ *omittamus*
14 alacres C *alacris*
15 voluntarios T *d.*
17 ſunt C H S T χ *ſint*
2 1 non ↓ *d.*
— ſuos ↓ *d.*
2 viros χ *cives*
4 hos C *hoc*
8 putabam C T *putavi* ↓ *putavi, et*
12 a Q. C T ↓ *ab*
13 P. χ *d.*
17 deeſſet ↓ *deeſſem*
18 a me C H S T *d.*
— hoc extremo C χ, ↓ *exercitio* H *in exercitio* T *in exercitatione*
— loco C T χ, ↓ *a me locum* H *locum*
19 querelæ C H T χ, ↓ *querelam*
— eloquentiæ C H T χ, ↓ *eloquentiam*
22 pio ↓ *pro*
23 Neque enim C T ↓ *nunquam* H S χ *neque*
24 ullius C T ↓ *ullius* H *illius*
26 ulla χ *d.*
— me ↓ *d.*
30 Sextii H *Seſtii*
33 confuſa χ *cauſa*
34 a me, quod H *quod a me*
3 3 P. χ *d.*
4 ad ↓ *de*
5 ac ↓ *aut*

## MSS. C H S T χ I ↓

p. l.
3 6 excitatæ ſint H S χ *exertæ ſunt*
10 optimis C ↓ *opportunis*
— factus χ, ↓ *ſtatutus*
12 et ↓ *etiam*
13 his C T *d.*
— graviſſimæ C H S χ, ↓ *graviſſime*
14 ut utrique ↓ *uterque*
— et carus C ↓ *ut et carus*
15 caritatem H *caritatis*
16 ſic χ *ſi*
— ut ↓ *et*
17 poteſtis H S χ *poſſitis*
— hac vel ↓ *hac illis*
20 filiam C *d.* T ↓ *Summi filiam*
— hoc ↓ *hac*
— extitit H χ *extat*
— et C T *d.*
21 profectus —— fluctibus reipublicæ ↓ *d.*
— eſt H χ *d.*
22 poſſet C *poſſit*
23 terris ↓ *d.*
24 oportebat H *oporteat*
— illo H S χ, ↓ *ille*
25 complexuque C *amplexuque*
— at C *attamen*
27 quoad vixit ↓ *quo adjunxit*
28 militari C T *militum*
29 in eo χ *meo*
— abſtinentia H *et abſtinentia*
30 ſeſe C *rem* H S T *ſe*
32 C. C T ↓ *d.*
34 quam multa C H T *quanta*

p. l.

4 1 ante χ *d.*
2 nihil —— voluiſſe T *d.*
— in C H χ, ψ *d.*
3 civitatis C H χ, ψ *ſocietatis*
— neque C *nunquam*
— neque H *nec*
5 tollere H *d.*
6 atque χ *aut*
7 ſumma cuſtodia S χ *ſummo Studio*
— vere χ *d.*
8 eſſe C *d.*
9 vobis ψ *nobis*
14 attentari C S χ *temptari* H *tentari* ψ *ut tentati (al tentari)*
— ſuſpicabamur C *ſuſpicabamus* S χ, ψ *conſpiciebamus*
— et inde S χ *d.*
15 M. Aulanum S *C. Menulanum* T *meculenum* χ *C. Metiulanum*
— militum T *militiæ*
— Antonii H *Antronii*
— Capua C T *Caput*
16 ejecit χ *projecit*
— hominem —— curavit T *d.*
— Piſauri ψ *Paſauri*
17 illa H *illa alia*
20 ex S χ, ψ *cum*
21 qui —— adoptavit T *d.*
22 conſervatam χ *ſervatam*
23 Sextio χ *Seſtio*
— et hoc H S χ, ψ *quo quidem*
— iidem homines C *fidem hominis* H S χ *homines*
24 nomine H S χ *nemine*
— nomine —— Sextii C *beneficiumque*
26 periculumque H S T χ *periculum*
27 puerilis H S T χ, ψ *virilis*
28 ſignificare χ *aſſignare*
— noſtris χ *veſtris*
28 corroborarit C T *corroboraret* χ *corroborari et*
29 effectura C H *et effectura*
— Decretum C H S T χ *Decreta*
— Decurionum χ *Decurionem*
31 publici C T *pudici*
— commendationis H χ *commodationis*

5 1 iiſdem C T *d.*
— cum χ *cui*
— Sextius χ *Seſtius*
2 liberaſſet; χ *liberavit*
— urbem —— extraxiſſent C T *d.*
4 eum χ, ψ *P. Seſtium*
— cum —— habebat C T *d.*
5 hic literis C T *d.*
6 advolavit — ſumma celeritate T *d.*

p. l.

5 6 Atque —— defendiſſent ; Sextius C *d.*
— ut χ, ψ *ne*
7 audite H S χ, ψ *claudite*
10 adventu H S χ, ψ *d.*
11 tum ψ *cum*
14 cive, rempublicam H *civi Romano* χ *civi R.*
15 ſenatum populumque ψ *ſenatus populuſque*
18 ſuo H χ *d.*
— ſumma C ψ *eadem*
19 Hic χ *Hoc*
20 admoverit C *amoverit*
— homini —— metuenti C T *d.* ψ *hominis*
21 bellique caſum χ, ψ *bellicoſum*
22 metuenti H χ, ψ *intuenti*
— ea C H S T χ, ψ *d.*
23 Si —— extitiſſet C T *d.*
25 neque C T ψ *niſi*
— ei P. C *P.* H T ψ *reip.* S χ *r. p.*
— Sextius H S T χ, ψ *Seſtius*
26 impellendum C T *d.* χ, ψ *accuſandum, impellendum*
27 eſſet —— Catilina C H S T χ *nequaquam Catilina* ψ *neq̄ q̄ Catilina*
28 atque e C *et*
— atque æſtatem —— cepiſſet C T *d.*
29 calles χ *callis*
30 ac —— miſerrima C T *d.*
31 concidiſſet S χ, ψ *cecidiſſet*
32 P. C *d.*
33 quæſturam S χ *præturam*

6 1 cujus χ *quamvis*
3 fixa ψ *fixam*
— illius ψ *illam*
4 reſpectantes H *reſpirantes*
7 abſorbet C H χ *abſervat*
— contento ψ *contempto*
8 veniamus S χ *veniam*
— De quo —— nihil aliud C T *Qui tribunatus. quoniam nihil aliud*
— a Q. χ *ab*
— Hortenſio H *Hortenſio eſt*
9 non H S ψ *d.*
— videretur H S ψ *non videretur*
10 eſſet H S χ, ψ *d.*
— et H S χ, ψ *d.*
11 præſcriberet H S χ *præſcribere* ψ *reſcribere*
13 ſuſtinuit C T *continuit*
14 at χ *aut*

p. l.
6 15 Judices C T *d.*
— dolentius H S χ *dolenter*
— in C *d.*
— oratione H χ *ratione*
17 ſceleris C T χ, ↓ *ſcelere*
— furore T *d.*
— vocis T *et furore vocis*
18 agam C H S χ, ↓ *et quum* T *quum*
— hujus χ, ↓ *hunc*
19 noſtra ↓ *veſtra*
22 offerunt S χ *offendunt*
— inſolenter et C H S T χ *d.*
— iniectantur S χ *inſequantur*
23 mea χ *d.*
24 Sed —— ſalutis inimici C T *d.*
26 reipublicæ χ *r. p.*
27 reficienda ſalute H S χ *reficiendo ſaluti*
29 in reipublicæ H S ↓ *tanquam in rep. judices quum in* χ *in r. p. tanquam in r. p. Judices*
— motu H χ, ↓ *metu*
30 tanquam H S *d.*
— arcus H ↓ *arcitus*
32 plebem χ *terram*
34 Hunc vir clariſſimus C *vir clariſſimus hunc tribunum* H *Hunc tribunum vir clariſſimus* T *genere. Pompeius hunc tribulum mihi vir utique clariſſimus*
— mihique H S χ, ↓ *mihi*
— mihique —— Pompeius C *mihi* T *d.*
— repugnantibus χ *repugnationibus*
7 1 execratione χ, ↓ *exercitatione*
2 eſſe H S χ *d.*
3 nefarius H S χ *ſceleratiſſimus* (*ſed in* H *ſup. lin.* "*nefarius*")
4 ſe χ *d*
— eſt C H S χ *d.*
— cauterem H, χ, ↓ *cautiorem*
— alieni T *d.*
5 Hanc —— tribunus plebis C T *d.*
6 vinctam χ, ↓ *vitiam*
— alligatam H *alligata* ↓ *elugatam*
7 ſacratarum χ, ↓ *ſacratum*
8 exoratus ↓ *exhortatus*
9 mihi χ *d.*
— iratus H *juratus* χ *miratus*
— ignarus ↓ *gnarus*
11 ejuſmodi C T *ejus*
12 fraternis H χ, ↓ *fratris*
— ſororiis H S T χ, ↓ *ſoroٍris*
13 infamis C H S T χ, ↓ *inſani*

p. l.
7 14 quædam illa reipublicæ C T *in illa rep.* ↓ *quædam illa republica*
— fatalis T *fatalis*
15 tribunus H *tribunatum*
— nanciſceretur T *nanciſcerentur*
16 ut H S T *d.*
17 veſtræ H T χ *noſtræ*
21 ornatos H χ *natos*
— arbitrabamur H S T *arbitramur* χ *arbitrantur*
22 inuſta χ, ↓ *in iſta*
23 intueamini C H S χ, ↓ *intuemini*
24 occurrent T *occurrerent*
— oculis H S χ *oculis veſtris*
25 unguentis H S χ *unguenti*
26 conſcios H *conſcius*
— ſtuprorum H *ſutorum* χ *ſutrum*
— veteres vexatores H S *veterum vexatorum* χ, ↓ *veterum vexationum*
— puteali C χ, ↓ *putealis* H *puteolis*
27 fœneratorum C T *fœneratoribus*
— atque —— perfugerat C T *d.*
— ne Scylæo χ, ↓ *neſculcio*
28 adhæreſceret χ *accreſceret*
29 perfugerat S ↓ *infugeret*
— Contemnebat T *contemnebant*
30 minitabatur — arbitrabatur C T *d.*
— ab iis ſe χ *abiiſſe*
8 2 te C T *d.*
— barbatis ↓ *barbaris*
4 intueri C *te intueri*
— aſpere noſtra hac T *aſper ac noſtra*
5 ita H *illo*
— Capua —— quod tum C T *d.*
— in qua H *quæ* χ, ↓ *qua*
6 ipſe H S χ, ↓ *ipſa*
— ornandæ S χ, ↓ *formandæ*
— duumviratum χ, ↓ *duumvirum*
— Seplaſiam H S χ, ↓ *Sæpius iam*
7 ſublaturus χ *ſublaurus* ↓ *ſublautus*
— ſupercilio χ *ſupero illo*
8 hominibus C T *jam hominibus*
9 videbatur C *viveret* (*forſan pro* "*videretur*") T *videretur*
10 ut illo —— videretur C T *d.*
— reſpublica, tanquam Atlante cœlum H *ammantius ille* S χ, ↓ *aumantius ille*
11 videretur H S χ *tanquam videretur*
— denique H S χ *d.*
— ſermo χ *ſermone*
— Eſt H χ *d.*
— tamen C T ↓ *tandem*
12 quem χ *quæ*

p. l.
8 13 labi C T χ *labei*
14 franget H T χ *frangeret*
— habebit χ *habebat* ↓ *habebis*
15 ſequatur ↓ *ſequetur*
— bonis H S χ, ↓ *boni*
16 homines C T *omnes*
— gratulabantur H S χ *congratulabantur* T *gratulabuntur*
17 amicum H S χ *et amicum*
18 etiam C *et*
20 tractare ↓ *attrectare*
25 temulentus χ *temulentis*
— lucem ↓ *luce*
26 in omnes partes C T *d.*
27 enim C *d.*
— opinioni C H S T χ, ↓ *opinione*
28 ſemper C T *d.*
29 utile —— Quia C T *d.*
— eſt H *eſſe*
31 bene H S χ, ↓ *ſenex*
32 triſtem C T *cum triſtem*
33 videbant ↓ *videbatur*
34 familiæ H S χ *familia*
— frugalitas C T *nobilitas*
9 2 autem H S *d.*
— hoc C T *d.*
4 nequam C *neque*
— eſſe C T *enim*
5 et levem ↓ *d.*
6 vultu ↓ *vultus*
7 nec C *neque*
10 qui H *quia*
14 qui dicuntur H χ, ↓ *quos novit*
15 cujus χ, ↓ *quævis*
— cujus —— non oportere C T *[illegible]*
— devorabat χ, ↓ *devorat*
19 nihil ↓ *aiebat nihil*
— præſtabilius C *præſtabilius illius* H *præſtabilius illis*
20 autem χ *hoc*
22 ſubeunda C T ↓ *adeunda*
26 in C S T *d.*
— ædium χ *d.*
— viveret H S *ageret* χ, ↓ *ageret ; ne diu viveret*
27 fumabat C *fundabat* ↓ *firmabat*
— ſermonis χ *ſermonibus*
28 indicia ↓ *judicia*
— redoleret C H S T χ, ↓ *redolerent*
— nugis C *magis* H *magis* [illegible] S *nugis eſſe*
30 imbecillo H χ *imbecilli*
31 dederis ↓ *dederitis*
— ſin C *ſi*

p. l.
9 32 et C H χ *vel*
33 ita χ *d.*
10 1 potuiſſent C *potuiſſet*
2 armati χ *armati tamen*
— contrucidaverunt C T *trucidarunt* H S χ, ↓ *trucidaverunt*
— Fœdus —— auxilium arbitrabantur C T *d.*
3 palam H *d.*
5 et conſtrictam H S χ, ↓ *d.*
6 autem H S χ, ↓ *enim*
7 enim H S χ *d.*
10 conſulum H S χ *conſules* ↓ *conſularibus*
11 excitati H S χ *ſunt excitati*
— Italia H S ↓ *Ita illa*
14 cum illi ſoli eſſent C T *Hi duo ſoli fuerunt*
15 furioſum χ, ↓ *flagitioſum*
16 non modo —— referrent : hi T *d.*
— non ſubvenirent χ *ſubvenerunt*
— eam ↓ *etiam*
— nimium H S χ, ↓ *nimis*
18 tum C *cum*
20 etiam C *ne etiam*
21 inſequebantur C *inſequebatur*
22 Hic —— orabat C T *Hic ſubito ſenatus et univerſus ordo flens conſulatus mei cauſa cincinnatum conſulem orabat*
27 repræſentabat H χ *repræſentabant*
— memoriam χ, ↓ *me*
29 Quantum C T *Quanta* H χ *quantum*
30 clariſſimorum civium C H χ, ↓ *ampliſſimorum civium* T *d.*
32 cum C S ↓ *tum*
33 Cum veniſſet ad Senatum C H S χ, ↓ *d.*
34 veſte mutata H S χ *veſtem mutaſtis*
— vos, inquam H S *voſque*
11 1 lenonis C ↓ *latronis* χ *leonis*
2 cum —— cenſuit C T *d.*
— repudiatis H S χ, ↓ *repudiati eſtis*
— incredibili χ *incredibilis*
3 conſtantia S χ, ↓ *d.*
11 Quæ —— veris facta C T *d.*
12 cauſa χ *d.*
13 deprecarentur H *deprecati ſe* χ, ↓ *deprecari ſe*
14 Hac H ↓ *ac*
17 qui —— niti debuit C T *d.*
19 conſulibus χ *conſule*
21 Exanimatus ↓ *Examinatus*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
11 22 ſi paucis ante annis C T *animi* [illegible] *paucis* ψ *annis ante paucis*
— conventum χ *conventu*
23 advenat H S ψ *et advenat*
— habet H S χ *et habet*
24 nunquam H *d.*
— Errare —— libertatemque pervertere (*p.* 12. *l.* 25) C T *d.*
26 quæ χ *qui*
27 confule H χ *confulem*
— in clivo Capitolino fuiſſent H S χ, ψ *in capitolium duci feciſſent*
28 conjuratos H χ, ψ *comparatis*
29 ulciſcendi χ, ψ *ulciſcendis*
— ſe. Si H χ, ψ *niſi*
30 dignus ψ *dignum*
— ipſa Confulis ψ *d.*
31 L. Lamiam H χ, ψ *illum jam*
32 cum patre H S χ *compare cum patre* ψ *vel cum patre compare ejus*
33 tum H S χ, ψ *tum cum*
34 relegavit H S χ *lege relegavit* ψ *lege religavit*
12 1 [illegible] paſſuum ducenta: quod H S χ, ψ *M. P. A. quod*
10 ceſum H χ, ψ *cenſum*
— reique publicæ H ψ *reique p.*
11 aut H S χ, ψ *atque*
13 ſocii Latini ferre H S χ *ſocietati inferre*
— id H S ψ *ſicca*
14 ex [illegible] H S χ, ψ *in*
— confulibus H χ, ψ *conſule*
18 conſul H χ *conſul* [illegible] ψ [illegible] *quos*
— penatibus χ *penatibus*
— expellet χ *expelleret*
19 deliget χ, ψ *videlicet*
20 putaſſet H *putaſtis* χ *putaſti*
22 unquam H χ, ψ *nunquam*
23 equitum Romanorum H *equites Romanos* S *equites nos r.* χ *equites R.*
24 edictis H χ, ψ [illegible]
25 pervertere H S χ *evertere*
27 veſtrum H S χ *noſtrum*
28 quid C *quod*
— longa H S χ *ducta*
— ac C H ψ *aut*
— ante H S χ *longe*
29 qui C *quæ*
30 pertineant χ *pertinent*
— autem hoc H S χ *tum*
33 quantum —— eſſe reipublicæ T *d.*
34 ignoſcite C H *ignoſcite*

p. l.
13 3 ſui tribunatus χ *d.*
10 conſilium C *concilium*
12 conſul ſenatum C *S. C.*
— ipſius H χ *ipſum*
14 Piſo χ *d.*
— Gabinium ψ *Gabinum*
15 optimi C *optumi*
17 etiamne C *etiam*
— audeas ne χ *audes non*
— homines C *d.*
18 meam ſuam ψ *ſuam in eam*
— ne C H ψ *nece* T *nene*
— ſuum C T *d.*
19 veſte C H S T χ *veſte mutata*
21 prohiberet ψ *prohibere*
23 Quid —— non licebit C T *d.*
24 Piſo, nemone H ψ *Piſone nemo* χ *Piſone*
25 nullo H S *nullos*
26 tute tibi legaſti H *d.*
— hominis H ψ *homines*
— proditoris H ψ *proditores*
— lugebunt H χ, ψ *lugebant*
30 ſenatui H *ſenatu*
— Iidem C *Iidemque* χ, ψ *Iisdemque*
32 ex C H χ *e* S *d.*
— evellendos C *evellendus*
— non C H S ψ *d.*
— pacto — dixerat C T ψ *d.*
34 patriæ H *d.*
14 1 tum H χ *tam*
— contraque H *quum qua contra*
— dixerat H χ *dixerant*
2 ſua H χ *d.*
— comprobaverunt —— conſulibus inſpectantibus C T *decreverunt aut*
4 legi H ψ *lege*
5 [illegible] χ, ψ [illegible]
6 Fuſia H *Fuſia*
— valeret ψ *valerent*
7 deletam ? Iſtcen. ψ *deletam hujce*
8 delectus C *delictus*
— habebatur C T *haberetur*
9 nomine —— conſcriberentur T *at judicaturi homines ſcriberentur*
10 conſcriberentur C T *conſcriberent* χ *circumſcriberentur*
11 diceptionem χ *disceptionem*
— Iidem —— tenebat C T *d.*
— templum H χ, ψ *templo*
12 comportabantur H χ *portabantur*
15 omnem H S χ, ψ *d.*
16 duas χ *duo*
18 multos ψ *multo*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

14 21 haberet ↓ *haberent*

22 citaretur H χ *ſciſcitaretur*

24 relegarentur C ↓ *religarentur*

25 et voce C T *voce*

27 videremus ↓ *videamus*

33 neque vero C *nec*

— mea H S T χ *d.*

34 nunquam χ *unquam*

— ullo C *d.*

— fuit H S χ *fecerit*

— Nam —— ſuſceperunt *(p. 15. l. 22)* C T *d.*

15 1 tam bona H S χ, ↓ *bona*

3 expedita H S χ, ↓ *expedita eſſet*

— deſpicatiſſimi H *deſpicaciſſimi*

4 contemptiſſimorum conſulum H S *contempti conſulis* χ *Contempſi conſ.* ↓ *Contempſi Conſulum*

5 pertimui H ↓ *pertimuit* S χ *pertimuit*

— nimium χ *a* ↓ *ad*

7 Q. H S χ *M.*

8 probabant χ *probant*

10 quandam χ *d.*

11 ſpectarat χ, ↓ *ſumpſerat*

12 noluerat χ *voluerat*

14 autem ei H S χ, ↓ *enim hæc*

15 inimicum H S χ, ↓ *initium*

18 abſtinenterque, verſato H S χ *at iſti ne tergiverſato*

20 et χ *ec* ↓ *d.*

22 proprie H S χ, ↓ *d.*

23 omnium C T *d.*

— voluntatis χ *voluptatum*

25 gentium C T ↓ *gentium omnium*

26 pertinerent χ *pertineret*

— ea —— deberent C T *d.*

28 autem H S χ *enim*

29 operis C *operariis*

— diripiendam χ *rapiendam*

31 quos egeſtas C *d.*

33 tribuno H *tribuni*

— conſtructos ↓ *d.*

— addixerat H S T χ *adduxerat*

34 qui — animi perſequebatur C T *d.*

— ſe H S χ, ↓ *d.*

— ignominiam χ, ↓ *ignorantiam*

16 1 ſenatus et χ, ↓ *ſenatum*

2 dolorem —— perſequebatur H S χ, ↓ *d.*

3 locupletium C H S χ *locupletum* T *locuplete*

4 adultero ↓ *adulterio*

5 cum latrone C T *latrone* ↓ *cum veneſico latrone*

p. l.

16 6 id C T ↓ *d.*

— fuit H χ, ↓ *d.*

— et quod —— flagitabant C T *d.*

7 ſuperaſſem H S χ *ſuperaſſent*

8 repulſam C H S T χ, ↓ *depulſam*

— aut —— mœreret C T *d.*

10 moverunt ↓ *nocuerunt*

11 furia T *d.*

13 et C *d.*

— quocum —— neceſſitudines T *d.*

15 prædicabatur C *præ[illegible]ebatur*

16 meo χ *d.*

17 concionibus χ *criminibus*

19 eſſe C *d.*

— ex quibus —— dicebat C T *d.*

20 tum H S χ, ↓ *d.*

21 præeſſe S χ, ↓ *præeſſent*

— parare H χ, ↓ *pararent* S *parerent*

— poſſe H S χ *d.*

— idque ↓ *id quod*

22 nec legitimam H *ne legitimam*

27 in C *d.*

— conjecta H S χ, ↓ *tunc injecta*

— Me vero non ↓ *d.*

— non C H S T χ *non movit*

28 etiam C H S T χ, ↓ *d.*

29 aliam cauſam C T ↓ *alias cauſas*

31 Illi —— fratrem præfecerat *(p. 17. 15)* H S *d.*

— autem, aliquo tum H S χ *enim mali qui cum*

17 3 Sed H S *Et*

— et H *d.*

5 ſuſceptæ cauſæ H S ↓ *cauſæ ſuæ ſuſceptæ*

7 certi χ, ↓ *certe*

— ad eam S χ, ↓ *d.*

— compoſiti H S χ, ↓ *poſiti*

9 alii χ *aliis*

10 ipſi H χ, ↓ *ipſo*

— ut H χ *Tot*

12 molirentur χ *moliretur*

— Ipſe H S χ, ↓ *L. ipſe*

— autem S *d.*

14 erat ↓ *d.*

— inque ↓ *in quod*

15 præfecerat χ *perfecerat*

16 Hæc T *Hic*

17 poſſet H S χ *poſſit*

19 per χ *d.*

21 falſo H S χ *falſos*

— ſed H S ↓ *et*

— formidoloſe χ *formidoloſos*

— tamen C T *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
17 22 conciones T *d.*
23 intenta —— tamen C T *d.*
— exiſtimari χ *exiſtimare*
25 ac ſuperatam C T *d.*
26 novo C *uno*
— inſperata commutatione H S χ *mihi ſperatam commutationem*
32 Quid C *Quod*
33 reliquiarum C T *reliqui* χ *reliquarum*
— reſtaret χ *reſtat*
— denique ↓ *deinque*
18 1 ultores ↓ *auctores*
— quidem C T *quid*
2 eſſe ↓ *eſſet*
3 amentiſſimo χ *amiciſſimo*
4 cum decertaſſem C H S T *decertaſſem*
5 ejus χ *prius*
— dimicarem C H T *dimicaſſem (ſed in H ſup. lin.)*
6 Ego —— impoſuiſſem C T *d.*
— ſi mihi uni H χ, ↓ *veni*
7 inſanabilis χ, ↓ *ſanabilis*
— reipublicæ H *illis* S *illa*
— quam illi impoſuiſſem H ↓ *quam ei impoſuiſſet* S *qua ei impoſuiſſet* χ *qua ei jam poſuiſſet*
8 tamen C *tam*
9 Erat —— poſſemus C T *d.*
— ut ↓ *illa, ut*
11 contentione C *contione*
12 viris C T *d.*
— Senatum H S χ *Senatumque*
— conſules, credo, vocaſſent S χ *d.*
— vocaſſent ↓ *veniſſent*
13 totum S χ *tum*
— delerant S χ *dejecerant*
14 veſtitu C S T χ, ↓ *veſtitum* H *veſtitui*
— quidem T *d.*
— defendi C H S T χ, ↓ *defendiſſent*
— rempublicam S χ *r. p.* T *d.* ↓ *reip.*
— fuiſſent C H S T χ, ↓ *d.*
— a tribuno —— diſſidiſſent T *d.*
15 meum S *d.*
— diſſidiſſent H *diſcidiſſent (ſup. lin.)*
— eandem horam T *tandem horâ* ↓ *tandem horam*
16 ſuorum præmiorum S χ *ſui præmii*
17 enim C T *d.*
19 repugnaſſes C *repugnares*
— pugnans C T *pugna*
20 teſtor H S χ *ob eſtor*

p. l.
18 20 vos C *d.*
21 meorum H S *eorum*
22 cædemque ↓ *ſedemque*
— fugiſſe χ *fugiſſet*
24 hoc C T *d.*
— ex H χ, ↓ *de*
25 minitarentur χ *minarentur*
26 dedidiſſent C H S T χ *dediſſent*
27 jeciſſem ↓ *jeciſſent*
— ipſe C *d.*
33 unus χ *d.*
— cum — unum depoſcerent C T *d.*
19 1 vetere χ *vero*
2 alii inviderent —— arbitrarentur χ *d.*
5 depugnarem T *depugnaret*
7 liberorumque χ *liberorum quam*
— impendebat, unus pro omnibus C *d.* T *inſtar et*
9 Victi —— venturam fuiſſe C T *d.*
— at ↓ *ac*
11 ſupereſſet ↓ *ſuperaſſet*
— non H S χ *nonne*
— rem H S *remp.*
13 tum C *tandem*
— mortemne χ *mortem non*
14 mihi C T *d.*
— aut ego χ *An vero*
16 ob C T *ante*
— verſabantur T *verſabatur*
— non C *num*
— non —— concinebantur T *d.*
17 tum C *d.*
— fata C *d.*
— concinebantur C H *canebantur* S *concanebantur* χ *cum canebantur*
18 erat T *erit*
— meorum C H S χ *eorum*
23 vitæ C H S T χ, ↓ *vitam*
24 eſſe C *eſſet*
26 contentionem χ *contionem*
28 tum ↓ *cum*
29 e C *d.*
— ſentire ac vigere T *cenſere ac jungere*
30 alterum —— ſenſu χ *d.*
31 etiam C T *vel*
— optandum H S *obtinendum*
— meliore S T *meliorem*
34 Erecthei C *Arithei* χ *erethei*
20 3 Porſenæ C *Porſennæ*
— veniſſet T *veniſſent*
5 annos C *annis*
— præditus H *d.*
12 exhauſiſſe χ *exhauſiſſet*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

20 15 cives H S *d.*
16 ſi vi C *ſive* T *d.*
— ſed —— reipublicæ T *d.*
— etiam ſi C *ſive etiam*
— extinctus C *extinctum*
18 me a H *in eo*
— populoque Romano H *populi R.* χ *p. r.*
19 omnium χ *hominum*
— non C *nunc* ψ *nunc non*
21 cum C *d.*
— minima C *numina*
23 cædem C *et cædem*
24 bis C H χ *vobis*
25 Neque —— In quo quidem (*p.* 21. *l.* 14) C T *d.*
26 eſſe χ *d.*
27 fideliſſima H S *fidiſſima*
33 labefactari ψ *labefactarier*
21 5 infimorum H ψ *infirmorum*
7 omnes portus ψ *omnis portus*
8 inultus H *invictus* χ, ψ *invitus*
11 reipublicæ vivebam H *remp. juvabam* χ, ψ *r. p. juvabam*
12 ſenatus ſententia ψ *ſenatu ſma*
— exteris H *ceteris* χ, ψ *et cæteris*
13 vitam H χ, ψ *mulctam*
14 reſtituto ψ *reſtituo*
— exemplum fidei publicæ T *d.*
15 exemplum reipublicæ defendendæ C H S χ *d.*
16 immortale T *mortale*
— retinetur C T *teneatur*
— intelligit C T *intelligat*
17 futuram ψ *d.*
18 Nam —— eſſet erepta C T *d.*
21 quemquam H χ *quam*
— civium χ *d.*
23 periculorum χ, ψ *periculo*
— omnem χ, ψ *omnes*
25 declarandi χ *declaranda*
27 ne C *non*
28 qua H S χ *d.*
29 et C *ex*
— recordatione ψ *recordationis*
31 Primum — eſſe revocatum C T *d.*
— qui H χ, ψ *quis*
— ſint in civitate H S χ, ψ *incitati*
32 erit χ, ψ *eritis*
— his H χ, ψ *d.*
33 jam H χ *d.*
22 5 equeſter ψ *ac*
6 relegentur ψ *religarentur*
7 conſulto χ *conſulti*

p. l.

22 7 vidiſſetis H χ *videtis*
11 anno H S χ *d.*
— conſulum ψ *conſilium*
13 e C H S T χ, ψ *d.*
15 hominis H S χ, ψ *hominum*
— miniſque C T *injuriiſque*
16 ceſſiſſem —— caritatem T *d.*
17 meum illum χ *d.*
18 tam horribilem C *ita horribilem*
19 urbis C *urbes*
— forum χ *d.*
23 Pro C *Proh*
25 Civis χ *Cujus*
— Civis —— veſte mutata C T *d.*
27 autem S χ, ψ *enim*
28 vi H S χ, ψ *d.*
33 diſcrimen et eorum C T *caſum et ſuam*
— intereſſe ψ *interfuiſſe*
34 perculſo C *periculoſe* T *percuſſo*
23 1 ſpirante C ψ *ſpirantem*
— republica C *rempublicam*
3 ſpem, promiſſa C T ψ *ſæpe repromiſſa* χ *ſpe promiſſa*
4 omnium H *communi (ſup. lin.)*
5 gener, et Piſo gener H *Piſo gener* S χ *d.*
— rejiciebatur C S *reiciebatur*
10 perſpicietis ψ *perſpitientes*
11 a χ *et*
12 deſiderarit H *declararit* T *declarat* χ *deſiderari*
— Legum —— exturbari (*p.* 27 14) C T *d.*
— earum H χ *eorum*
13 quidem H S χ, ψ *d.*
15 cenſoria notio H S χ *cenſori annotatio*
16 collegia H S χ *collega*
17 ſenatus conſultum H χ *ſe*
— ab H χ, ψ *d.*
19 ſemiſſibus H S χ *ſemis*
20 ſi χ *d.*
22 et H χ *eſſet*
— lege H χ *legem*
27 labem H χ, ψ *laudem*
31 Brogitaro ψ *Broitaro*
33 violandi ψ *volandi*
34 reducti χ *relicti*
24 5 erat a ſenatu H *parata ſenatus* χ *parata ſenatu*
6 iiſdemque H S *bis denique*
7 ſi H χ *ſed*
10 eiſdem χ, ψ *ejuſdem*

p. l.

24 11 præconi ↓ *prædoni*
14 rebus χ *d.*
18 edidit χ *reddidit*
— an ↓ *at*
22 Cum H S χ *Quecum*
26 Ponto H χ *pro eo*
27 pulſus H χ, ↓ *pulſum*
28 copiis ſuis ↓ *corpus ſuum*
31 regiam χ *regnum*
25 2 regnum χ *regem*
6 aut H S χ *d.*
7 ad χ *d.*
8 ac H S *aut*
10 prodito H S χ *perdito*
15 ſæva χ *ſua*
— lucet ↓ *luctet*
17 illi H χ *illo*
18 nec illi committendum H S χ, ↓ *d.*
24 profici H *perficere* χ *proficere*
29 alias H S χ, ↓ *alteras*
30 juraric H S χ *negari* ↓ *rogatas*
31 iftis χ, ↓ *tectis*
— cum χ *d.*
32 cive rempublicam H *civi R mens* S χ *civi r.*
— eſſet ↓ *eſſe*
34 cujus H χ, ↓ *cui*
26 1 ſenſit χ *egit*
6 ego χ *ergo*
11 ob H S χ *d.*
12 jam H S χ, ↓ *d.*
13 hæreret χ *hæret*
16 allata χ *ablata*
20 boni H *bonum*
— provenire H S χ *pervenire*
23 quo H S χ *qua*
25 poſſet H S χ, ↓ *poſſit*
27 poſſet H S χ, ↓ *poſſe*
— cui H S χ *qui*
— eadem H S χ *et eaſdem*
29 dolorem H S χ *d.* ↓ *majorem*
— ille χ, ↓ *illi*
30 tot H S χ *d.*
31 conſulum χ *conſilium*
32 rege χ *d.*
— Eequæ H ↓ *hæc quæ*
33 unquam H χ, ↓ *nunquam*
34 vellet H S χ, ↓ *vellent*
— quærerent H S χ, ↓ *quærere*
27 2 defenderunt χ *defenderent*
3 Ceſſuram χ *Cæſaram*
4 quæ H χ *qua*
— commoveri H χ, ↓ *quo moveri*
5 ejus ſuberat χ *jus ſuſceperat*

p. l.

27 8 proſcriptio χ, ↓ *proſcripti*
— ſacratis H S χ *ſacris*
10 neque H S χ, ↓ *neve*
14 exturbari S χ *perturbari*
15 vero H χ *cum* T *non*
— fuerunt H χ *fuerant*
16 quæ ſperata ? H S *d.*
— cogitata H χ *rogitata*
17 qui —— atque deſcripta ? C T. *d.*
18 curatio potuit χ *ratio doluit*
19 aut quæ H S χ, ↓ *quæque*
21 quæ —— ſtatueretur ? C T *d.*
22 autem H S χ, ↓ *hic*
— rex C H S T χ *rex erat*
24 habebat χ *haberet*
25 ab C T *a*
29 Hic H χ *Hæc*
30 invitiſſimi χ *invictiſſimis*
— ac fortiſſimi C T *d.*
32 ſopitam C T *ſolitam*
34 acerrimos χ *aſperrimos*
28 2 etiam C *non* T *d.*
4 compreſſis ↓ *compreſſit*
6 conſiliis χ *cum filiis*
— ſervaſſet C T *defendiſſet*
7 reliquis —— queſtus eſt C T *d.*
8 reliquis χ *d.*
10 Jun. C *Juniis* H *Junii* T *Jan.*
11 Ninnio C *Numio* H *Ninio (in marg. "mimio")* S *Mimmio* T *Munio* χ *Mummio*
— cujus H S χ *cui*
12 Interceſſit —— conſules retuliſſent C T *d.*
13 Res ↓ *Rem*
14 jam H S χ, ↓ *d.*
— erigere ↓ *eligere.*
16 ſubierat χ, ↓ *ſub. erat*
18 Deceſſerat S ↓ *diſceſſerat*
— ex H S χ, ↓ *ab*
20 obviam H χ *ob via*
22 ſuæ χ *tuæ*
24 primum H S χ ↓ *primo*
26 cum ↓ *enim*
— manibus T *in manibus*
— et H S χ *d.*
— et —— diutius ſuſtinere C T *d.*
28 privatim H S χ *privatum*
30 natur H *nataru* ↓ *natus*
33 promulgarunt χ *promulgarent*
— Ex —— eidem convertiſſent C T *d.*
29 2 libertatem non eandem χ *non*
3 novem H S χ *octo*
4 Æliorum H *aliorum* χ *aliis*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
29 5 quo χ *quod* ψ *quos*
9 princeps C T *princeps etiam*
— ſua H χ *d.*
12 Qui —— confici malebat C T *d.*
— ampliſſimi χ *ampliſſimam*
16 interim C *iterum*
— Judices H S χ, ψ *judex* T *d.*
18 equidem —— cauſa ſuſcepit C T *d.*
19 nobis χ *d.*
20 iratior χ *ratio* ψ *ro*
22 cauſa H *d.*
— pertinere T *pertinet*
— et C *d.* T *ſed*
23 putavit χ *putare*
— perficiendi χ *perficiendum*
24 Abiit H *Abit*
— reſpiraſſe C T *reſpirare*
25 re ψ *rep.*
— ſpe ψ *pei*
26 ominibus C T χ *omnibus*
27 paludati C *puludati*
— ipſis H χ *ſe ipſi*
28 neque nos — perdidiſſemus C T *d.*
31 tribuni plebis C T *alii*
— qui χ, ψ *quod*
— ſe de χ, ψ *ſape*
— me C *d.*
— promulgaturos C *promulgatores*
32 confirmarant C H T *confirmarunt* χ *confirmant*
— emitur χ *emittitur*
33 is C T *d.*
34 quoniam χ *quod*
— fatum χ, ψ *factum*
— ut T *ne*
— illa χ *ille*
— vepreculis C H S χ *vepretulis*
30 1 nitedula T ψ *in cedula*
— conaretur C *conarentur*
— arrodere χ *abredere*
— Alter —— de tabula ſuſtulit C T *d.*
2 Gavi Oleli horreo H S *gauilelicrea (cum aſteriſco in marg.)* χ *gaviolæ lorea*
3 granis χ, ψ *gravis*
— Atilios H S *atque illos*
4 relatis χ *rel ctis*
5 vos —— dico C T *d.*
7 qui —— permiſſurum C T *d.*
10 diſſenſione ψ *diſſenſione*
— ſe patribus conſcriptis H S χ *ſæpe*
11 reipublicæ H *et reipublicæ*
12 Cotta ψ *Cottæ*
— dixit C T χ *edixit*

p. l.
30 13 republica C *reip.*
15 non χ *nemo*
16 quidem H χ *quenquam*
17 quaſſatæ H S *quæſitæ*
— perturbatorumque temporum C H T χ, ψ *perturbato undique tempore*
18 perturbatione C T *permutatione*
19 declinaſſe χ *inclinaſſe*
— reliquæ C *reliqua*
20 præſentes χ *præſentis*
21 quodam χ *quondam*
24 de χ *a*
25 ſcripſerat C H T χ, ψ *ſcripſiſſet*
26 ſi C *ſine*
— poſſet C *poſſem*
27 lege C T *d.*
— abeſſem C *obeſſem*
29 Hunc C *O ō (Forſan pro "hone," ut in veteri de Duillio inſcriptione)* T *Homo*
— diceret ψ *deberet*
— Sed C T *d.*
30 approbata —— adjungeretur C T *ſententiam Cottæ laudavit et approbavit*
32 defungerer χ *deſtringier*
— ut H *et* ψ *aut*
— ad — adjungeretur H S *ad Senatum non ad ſe referri juſſit*
31 1 dixiſſet —— auctoritas impediretur C H S T χ *ſine ulla varietate dixiſſent* ψ *dixiſſent*
11 tandem C H S T *d.*
12 VIII. C T *nonus*
13 aliquanto T *aliquantulum*
14 Sextius C H S *Seſtius*
16 illi χ *illorum*
17 pacto C H S χ *ſpectato*
18 ſervis T *ſevis*
19 Fabricium C *Fabritium*
21 Venientem —— faciunt C H S T χ, ψ *d.*
23 deſtrictis C H *diſtrictis*
24 fortiſſimum —— oculis C H S χ *d.* T ψ *oculis*
26 in —— moriendi cauſa C H S T χ *d.*
28 reſervaſſet χ, ψ *reſervaſſet pulſus tamen e roſtris in comitio*
29 Subiit —— veniſſet C H S T *d.*
31 pulſus C H S T *pulſus tamen*
32 tam H S T χ *d.*
34 Tiberim C *Tyberim*
— compleri C *repleri* χ *d.*
32 1 referciri C H χ *refarciri*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
32 1 e foro —— arbitrarentur C H S T *χ d.*
6 Atqui —— ſaginantur? C H S T *χ d.*
21 jam C H S T *χ etiam*
24 certe C H S T *χ d.*
— Victa —— jure læſiſſet C H S T *χ d.*
30 tu —— ſicariis C H S T *χ tu ſupponas cum ſicariis*
31 immittas C H S *χ in forum immittas* T *in forum emittas*
32 dejicias C H S T *χ ejicias*
33 vi et C T *cum et armis geris χ armis geſſeris*
34 poſſet defendere T *d.*
33 1 Atqui ne ex eo quidem C H ↓ *Ex eo autem* S *Ex eo* T *χ d.*
2 tuto C *tute*
— foro *χ foro tuo*
— rempublicam C H S T *χ ut a ſuis munitus remp.*
3 cum —— verba T *d.*
5 interfationem C H S T *χ interfectionem*
6 ſubito ↓ *ſubita*
7 exclamat C S T *χ,* ↓ *exclamabat*
9 et ↓ *et etiam*
13 plurimis S T *χ pluribus*
16 vi *χ vita*
— At H S T *χ,* ↓ *et*
17 quæ C *qui*
19 maledicito *χ maledicto* ↓ *maledicite*
— Sabinio C H S T *χ d.*
— tam tempori C T *tanto tempore* S *tam tempore*
20 tempori *χ tempore*
— exclamarit C H S T *exclamaret*
25 reſipiſſet H *reſipuiſſet* T *receſiſſet*
27 Clodii C H S T *χ* [illegible]
28 eſt H S *χ d.*
31 repetituri H *erepturi*
34 2 dubitandum C H S *χ judicandum*
4 At C *χ,* ↓ *An*
8 nequam H S T *χ,* ↓ *d.*
9 quæri C H S T *χ,* ↓ *quærerent*
— reſtinguendam *χ reſtituendam*
— multi nimium C S *χ multi nimis* H *multionem* T *multa jam* ↓ *multo mea*
— pendulam C ↓ *plenulam* T *penula*
11 corbe ↓ *corde*
12 Numerium S *χ Numerum* T *Numerium*

p. l.
34 13 hoc ↓ *hæc*
— ſcitis C *ſatis*
14 ſit C H S T *χ eſt*
15 niſi C H S T *χ ni*
16 non illi C H T *χ,* ↓ *nonnull.*
— mercenarii C H *mercennarii*
17 invidiam H *invidia*
— quos ↓ *quod*
18 grato C *gracco*
— minuiſſent C *meminiſſent* H *leniſſent* T *munivissent*
19 tunc C H *tu tu* S *χ tum*
22 ſtatua *χ ſtatuam*
25 videtis H *d.*
— animo in rempublicam C H *in reip. animo*
26 cauſam *χ d.*
27 de republica C T *reip. χ r. p.*
— cauſam —— reipublicæ C H *d.*
28 ſenatus T *χ ſenatoris*
— cauſam reipublicæ T *d.*
29 cumque *χ cauſam*
— obnuntiarat *χ obnuntiaſſet*
30 a C *ab*
— peſtibus C *teſtibus*
32 quiſquam C H *χ quiſnam*
35 2 cives *χ civis*
4 ferro C *foro*
— e C *et*
6 in liberas —— reduceret C S T *χ d.* H *reſtitueret*
9 oppreſſa H *oppreſſa*
10 et *χ et ſibi*
11 nondum —— mentio nulla C H S T *χ d.*
21 Forum C H S T *χ cum forum*
22 conſtratum C H S T *χ eſſet conſtratum*
30 virtute T *virtute præditum*
31 præter C *prætor*
36 1 et ↓ *aut*
2 neceſſe ↓ *nec*
— audacium H ↓ *audaciam*
3 ſceleri C H S T *ſceleribus*
6 eſt ↓ *eſſe*
7 et ſentire C H S T *ſentire*
10 impertiam C H *impartiam* T *impartiar χ impartiar*
11 poſſim C S *χ poſſum*
13 Addit —— pertimeſceret (p. 37. 19) C H S T *χ d.*
37 21 Quomodo T *Quo*
— igitur C H S T *χ d.*
22 qui H *quia*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

37 23 depellit C *depulit*

25 vitæ H S T χ *jure*

26 movetur C H S χ *monetur*

27 jugulum χ *jugum*

29 rerum C *eorum*

32 tantumque ψ *tantum*

34 ii C H S T *hi*

38 2 feritate T *ferocitate*

3 tranſduxerunt H S T χ, ψ *tranſtulerunt*

— ad C H S χ *d.*

5 nominatæ ſunt C H S T χ, ψ *nominaverunt*

7 ſepſerunt S T *ſcripſerunt*

9 tam ψ *tamen*

— quam jus atque vis ψ *quamvis et jus*

10 nolimus C H S χ *nolumus* T *noluimus*

— volumus C *nolumus*

11 valeat C H S T *d.*

13 et χ *d.*

15 altero —— vinceretur T *d.*

— neceſſario ψ *neceſſarios*

— eſt C *d.*

17 omnes C *omnis*

— at C S χ *ut*

18 defendendæ H S χ *defenſionis*

19 comparando. C H S T χ, ψ *comparato. Nam quid ageret vir ad dignitatem et gloriam natus. Agebat auctoritate; agebat conſilio; (Ag. — conſ. T d.) agebat per ſummum ordinem; agebat conſilio (χ, ψ exemplo) bonorum ac fortium civium: quid remp. (H rep. S χ r. p.) quid ſe dignum eſſet, (S eſſe) quid (H S χ, ψ quis) eſſe ipſe poſſet (T quid de rep. quid dignum eſſet) quid ſperare, quid majoribus ſuis reddere deberet diligentiſſime cogitabat.*

20 quemnam C H S χ, ψ *quem jam*

23 deſerviat C χ, ψ *eſerviat*

24 cum ſciat —— de vi Milonem (*p.* 39. 13) C H S T χ, ψ

39 14 eum H T *cum*

15 rempublicam C ψ *rep.*

— fuiſſe T *veniſſe*

16 quonam ψ *quoniam*

— monumenta C H S χ, ψ *munimenta*

17 qui —— ſuorum C H S T χ, ψ *d.*

18 oppugnavit H S χ *expugnavit*

— ſtipatus ψ *ſtipatis*

19 armatus χ *armis* ψ *armatis*

— indicibus C H *judicibus*

p. l.

39 20 redundat C H T *redundant* S *redundas* χ, ψ *redundans*

— qui —— effudit C S χ, ψ *d.*

23 ejus H S T χ, ψ *d.*

25 auſpiciaque C H S χ, ψ *auſpicia*

28 tu χ *d.*

30 quæris χ, ψ *quæritis*

— præclaram C H S T *et præclaram*

34 oratio χ *cauſa*

40 5 populares χ *eſſe populares*

6 probarent χ, ψ *probarentur*

7 quis C T *quiſque* H S *quiſquis*

— De C H S T *d.*

11 negotia C T *negotii*

12 ut dixi C H S T χ, ψ *d.*

17 qui et C H S T *et qui* ψ *ſi qui*

19 gubernanda republica C *gubernacula reip.*

20 ipſique ψ *ipſi quoque*

— cives numerantur T χ *nominantur* ψ *cives muniantur*

22 gubernatoribus C *gubernantibus*

23 id ψ *Ita*

— quod χ *quo*

24 omnibus C H S T χ *d.*

26 optimates C *optumates*

28 non C H S ψ *d.*

29 otium C H *odium* ψ *otium al. odium*

— abhorreat ψ *abhorreret*

— a C S *d.*

30 hæc C *hic*

33 auctoritas χ *auctoritates*

41 1 Harum T *d.*

2 magni animi χ *magnanimi*

— Etenim —— dignitatis C H S T χ ψ *d.*

15 aut arduam H S T *atque* ψ *atque arduam*

20 contra C *d.*

24 etiam C *et*

25 voluerunt T *volunt*

— ſi —— atque C H S T χ, ψ *d.*

28 a —— Varium C H S T ψ *d.* χ *a C. Graccho*

30 nulla invidia C H S T *ulla invidia*

31 florentem — unus noluiſſet C H S T χ *d.*

42 2 dimoveri ψ *demoveri*

5 aura C *cauſa*

— unquam T *nunquam*

— curſu C H S T χ *curſu vitæ*

6 dimovere T *removere*

7 imitamini ψ *imitemini*

p. l.

42 9 hæc divina C *d.*
10 Eſt —— maxime commovebatur (*p.* 43. 26) C H S T χ *d.*
43 28 fidem ψ *iidem*
31 confeſſu C S ψ *conſenſu*
33 a C S T *d.*
— gladiatore T *gladiatorie*
34 ſceleratiſſimo C H S *ſceleratiſſimo concionis* T *ſceleratiſſimo comp[illegible]one* χ *ſceleratiſſimæ concione* ψ *ſceleratiſſimo concione*
44 1 nemo illum —— poterat C H S T ψ *d.*
2 Erant, erant C H S T ψ *erant enim*
4 conſul χ *d.*
5 populi Romani ψ *populus Ro.*
— omnes —— conſtitit C H S T χ *d.*
10 meæ χ *[illegible]*
11 concioni C H S T ψ *in concionibus* χ *concionibus*
12 ſic —— majorem C H S T χ *d.*
14 quos T *quo quorum*
16 ingrata C T χ, ψ *ingrata ſit*
17 Cedo χ *Credo*
— ad verum T ψ *d.* (*cum ſpatio*)
18 modo ψ *modo non*
21 rempublicam C *reip.*
— eum C χ *cum*
24 Leges —— reperiantur C H S T χ, ψ *d.*
27 in C H S T χ *d.*
28 ſe, cum ψ *d.*
— iniiſſe ψ *quæ eſt qui non profitebatur*
32 civitatis T *d.*
— omnes ætates H *d.*
45 1 aderit C *aderis*
2 atque optimo conſule χ, ψ *d.*
4 [illegible] —— potuiſſet C H χ, ψ *d.*
7 deinde —— Anagnoſti[illegible] C H S χ, ψ *d.*
13 Itaque —— meos ſuaviatus C H S χ *d.*
23 bona C *d.*
26 hellu[illegible] [illegible]
27 gregale[illegible] χ *[illegible]*
28 videre χ *[illegible]*
30 te —— inimicior neſcio C H T χ, ψ *d.*
34 atque C *[illegible]*
46 1 Illu[illegible] —— judicet (*p.* 47. 4) C H S T χ, ψ *d.*
47 5 iſte χ *d.*
6 animorum T *amicorum*

p. l.

47 conſ[illegible] C H S T ψ *contuitus* χ *intuitus*
7 Comitiorum —— neceſſe eſt C S χ, ψ *d.*
20 [illegible] —— loquar (*p.* 48. 25) C H S T *Hæc, præter omiſſa, ponuntur poſt* "*qui putentur*" (48. 33)
21 ecquis —— commiſerit χ, ψ *d.*
23 ludius C S χ *ludus*
— ſpectator C ψ *expectator*
24 acroama χ, ψ *acroma*
— embolia ψ *eubolia*
25 cœtum χ *cœtu*
26 ullos χ *illos*
27 vivus C S χ, ψ *unus*
— Semel —— mente, veniſſet C χ, ψ *d.*
48 6 ſe T *d.*
7 infando S T ψ *nefando*
8 voces —— ædilitatem C χ, ψ *d.*
13 Nam —— ipſe actor C χ, ψ *d.*
28 debilem C T *debilem* ψ *debilitem*
29 illi C H S T χ, ψ *ille*
30 P. Sextii C H ψ *populi R. et* S χ *p. r. et* T *po. Ro. et*
33 eſt C H S T χ, ψ *fuit*
— populares omnes C χ *popularis omnis* ψ *populares putemus*
— eos T *d.*
34 Id —— expreſſero C ψ *d.*
49 2 fuit [illegible]
— recenti —— maximo C H S T χ *d.*
4 et —— optimatium C H S T χ *d.*
6 miſto C H S T χ *meſto*
— aperte C *[illegible]* (*cum aſterisco*) H *a[illegible]* χ *[illegible]*
9 et[illegible] C H S T χ, ψ *quis*
— exprimebat T *exprimebant*
— Quid —— ingenio præditum C H S χ, ψ *d.*
19 populi —— f[illegible] C H S *d.*
20 O pater —— putarat χ *d.*
21 ille C S *illa*
22 ſenatu C *ſenatum*
23 cum ψ *d.*
— fletu —— ruinis C *d.* H S T χ *fletu* ψ *[illegible]*
24 patriam T *tum patriæ*
25 cu[illegible] —— [illegible] C H S χ, ψ *d.*
27 Pro —— civitatis (*p* 50. 17) C H S χ, ψ *d.*
50 18 ſt[illegible]liverat H S χ, ψ *ſt[illegible]*
— Mi[illegible] C χ, ψ *m[illegible]es*

# VARIÆ LECTIONES:

p. l.
50 18 revocatum C H S χ, ↓ *revocatus* T *renovatum*
19 Parumne —— maxime delectatur C H S χ *d.*
26 conſeſſum C H S T χ *conſenſum*
28 venit, et C H S T χ, ↓ *egit is*
29 Venit S *veni*
30 ad columnam H S ↓ *a columna*
— Meniam C χ *æneam* H S *mena* χ *Menia*
33 Ubi — decorari *(p. 51. 24)* C H S χ *d.*
51 27 captivis ↓ *captivis parere*
28 per —— labefactare potuiſſet C H S χ, ↓ *d.*
33 idcirco ↓ *idcirca*
52 1 Cujus —— decernendnm putavit C H S χ, ↓ *d.*
14 teſtimonium —— Brunduſini *(p. 53. 23)* C *d.*
15 Nam —— meorum *(p. 53. 20)* H S T χ *d.*
53 21 quemadmodum —— Brunduſini H S T χ, ↓ *d.*
23 nonis ↓ *novis*
— Sextilibus T *Seſtilibus* ↓ *Seſtilibus*
24 adventus C H S T χ, ↓ *reatus*
— fuiſſet ↓ *mei fuiſſent*
— et T *eſt*
— idem C H S T χ, ↓ *meus idem et*
25 filiæ C H S T ↓ *meæ filiæ*
— quam —— periculoque defenderat C H S T χ, ↓ *d.*
31 agere C H S T χ, ↓ *agerent*
— videbantur C H S T χ, ↓ *d.*
33 multitudine et C H S T χ, ↓ *d.*
— iter —— domum C H S T χ, ↓ *d.*
34 ejuſmodi C χ *hujuſmodi*
54 1 illud T *illum*
4 quod —— negligatur *(p. 55. 26)* C H S χ, ↓ *d.*
55 27 vos ↓ *d.*
28 adhiberetis T *exhiberetis*
29 reipublicæ C *populo Romano*
30 adhibetur χ *adhiberetur*
31 medentur ↓ *mederentur*
— exſecant ↓ *exſecrant*
34 tam C H S T χ *d.*
56 7 ſapientibus, et C H S T χ, ↓ *et ſapientibus*
— natura C H S T ↓ *a natura*
8 a C S χ *d.*
9 regium C H χ, ↓ *regiam*
11 proponerent C H S T *præponerent*

p. l.
56 13 induſtriæ ac virtuti C H S T χ, ↓ *induſtria ac virtute*
15 auctoritate uti C χ *verti auctoritate* H S ↓ *auctoritate veteri*
18 augere C H S χ, ↓ *augeri*
19 Hæc ↓ *Hoc*
— virili C *viri*
20 cujuſcunque ↓ *cujuſque*
— ſint χ, ↓ *ſunt*
— autem S T *d.*
21 munia C T χ *munera* ↓ *injuria*
— ii C H S *hi* T *alii*
22 Huic T *d.*
23 hominum C *omnium*
— ut ante dixi C H S T χ *d.*
24 multas S *multa* T *multis*
— injurias S *invidia*
25 experiendos χ *exprimendos*
26 cum dignitate χ *dignitate*
29 ducuntur C H *ducantur* S T χ, ↓ *dicantur*
30 illecebris ↓ *illecebrum*
31 ne S T χ, ↓ *nec*
32 fortes —— perfrui C H S χ, ↓ *laborum patientes frui*
57 1 Sudandum ↓ *Suadendum*
— communibus χ *omnibus*
4 virorum C H S χ *d.*
7 cæcarunt C *certarunt*
— fortes C H *fortis*
9 leves —— putaverunt T *d.*
— leves C *levis*
— noſtri homines C H S χ, ↓ *d.*
10 cives C *civis*
14 atque S *d.*
15 Ac — tempeſtate populari C H S T χ, ↓ *et ſi quos* [H *quis*] *eorum aut iniqui judicis quædam procella pervertit, aut aliqua repentina vis ac tempeſtas pertulit* [H S χ, ↓ *perculit*] *populares* [H S T *popularis*]
29 dependerunt C S χ, ↓ *deprehenderunt*
31 disjunctos C *dijunctos*
33 fecerant χ *fecerunt*
— ejicerentur C *ejecerunt*
58 2 unus C *d.*
— ſi —— illam defenderunt C H S T χ *d*
8 gloria ↓ *gloria videntur*
9 rempublicam C S χ *rem*
11 oppugnantem H *oppetentem*
12 iniquе H *iniquo*
19 cum C H S χ *nobiſcum*

p. l.
58 19 tot imperatoribus noſtris per C H S T χ, ⸸ *d.*
— et C H S T *d.*
— et de gloria χ *d.*
27 et C H S χ, ⸸ *d.*
28 quæ C H S χ, ⸸ *quod* T *d.*
30 magnorumque C S T *magnorum*
59 2 conſecutos T *conſecuturos*
6 aſpectus ⸸ *aſpectu*
10 veſtræ T *noſtræ*
16 cui χ *cum*
21 hic luctus C H S χ *hi luctus*
22 quia χ *qui*
26 illo die C S χ *die*
27 At C H S χ *Ac*
29 raptata S T ⸸ *rapta*

p. l.
59 29 conjux C T χ *conjunx*
32 Diis ⸸ *de his*
60 5 poſſim χ, ⸸ *poſſum*
8 nec C H S T χ, ⸸ *et*
11 meo ⸸ *modo*
12 unquam H *nunquam*
— eæ C H S *hæ*
16 Lentulo conſule C H S χ, ⸸ *Lentulus conſul* T *Lentulus*
17 Judices C H S T χ *d.*
18 judicio omnium ⸸ *Judices*
19 improborum T *improborum mentes*
— vos —— rempublicam T *d.*
20 rempublicam C H *reip. poteſtis* S χ, ⸸ *r. p. poteſtis*

---

# IN
# VATINIUM
## ORATIO XXXIII.

### Edit. Olivet.

p. l.
61 1 Vatini, qui T *Vatinii*
— quid χ *quod*
— poſtularet H *poſtulaſſet* T *poſtulat*
5 aut C H S T χ *d.*
7 intemperantior C ⸸ *intemperatior*
10 cum C ⸸ *d.*
11 tamen —— dimittere H *d.*
13 hunc ⸸ *habui*
14 interrogem χ *te interrogarem*
15 me ad id C *mea ad id* H S T ⸸ *mea*
16 impuliſſet C T *impulſet*
17 frangerem T *confrangerem*
19 Sextio C *Seſtio (ſic ſemper)* χ *Sexto*
20 in T *d.*
21 heſterno T ⸸ *externo*
62 2 indicaſti S *judicaſti*
— qui C H χ, ⸸ *d.*
5 denique conciones χ *Deinde rationes*

### MSS. C H S T χ I ⸸

p. l.
62 6 quas —— poſſet χ *d.*
7 hujus C H S T χ, ⸸ *hoc*
8 ſubornatos χ *ſuborantes*
9 implicatam C S T *implicitam*
10 cum —— dediſſe χ *d.*
11 domi C *domui*
— prævaricatorem H S T ⸸ *prævaricatorem eſſe*
12 ei C H S T ⸸ *et*
15 accidat C S ⸸ *accedat*
16 cum —— diceret χ *d.*
17 nutricula ⸸ *nutricida (al. nutricula)*
20 ut —— vituperari T *d. (cum aſteriſco)* χ *d.*
— * * * C H S ⸸ *nulla lacunæ nota*
— meum C S ⸸ *eum* H *illum*
23 defenſio C H ⸸ *defendi*
— nunquam C H S ⸸ *nonnunquam*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
62 23 C. T *Gayum*
24 defenderem H *defenderim*
— contra ψ *circa*
25 Æliam C H *Helyam* S ψ *Heliam*
— num Fuſiam —— polluerit T *d.*
— neglexerit C H *illexerit* S *illegerit* ψ *illeſerit*
26 num conſuli vim χ *nec conſuli mihi*
— num —— attulerit H *d.*
— templum ψ *d.*
27 religiones ψ *legiones*
28 compilarit ψ *compilavit*
28 Tua ſunt H *d.*
29 Codicem —— paruiſſe χ *d.*
34 os C ψ *hos* H *his*
63 2 putaris S *putares*
3 hoc C H S *hæc*
5 ſumma χ *d.*
— tum ψ *cum*
7 ea H ψ *d.*
— pudenter ψ *prudenter*
10 et —— fuit χ *d.*
— quod ψ *quid*
11 qui idem χ *quidem*
— lætiſſimus χ *letiſſimum*
12 luctum —— voluiſti χ *d.*
— reſpondeo C H S ψ *reſpondebo*
14 per χ *d.*
— diripere H *diriperet*
18 a C H S T χ *d.*
19 ſervaram C *ſervatam*
20 me C H S T χ *d.*
21 increpas χ *increparis*
23 luctu —— reipublicæ χ *d.*
26 arbitretur C S T χ, ψ *arbitraretur*
33 ſit factum mea ψ *eſt factum in ea*
64 2 veræ χ *d.*
4 ad χ, ψ *in*
5 omnes hoc cives C *omnis hæc civis* χ *hæc cives*
7 tu me H *d.*
8 reipublicæ C H S ψ *reipublicæ nomine*
— ſic —— reipublicæ T *d.*
9 diritate C ψ *duritate*
10 civitati C H S ψ *civitatis*
11 nomine T *Nomen al. nomine*
13 ipſe H S T χ *ipſo*
14 non eſt T *d.*
— boni T *Sed boni*
16 ſpectantur ψ *ſpectantur*
18 [illegible]itatis χ, ψ *civitatis, quanto*
20 ne me cum C ψ *tecum* H S T *te cum* χ *me cum*

p. l.
64 21 et χ *d.*
24 viris H *et viris*
27 hæc H χ *hoc*
28 a C *abs*
31 tenebricoſiſſimum H ψ *tenebroſum* χ *tenebroſiſſimum*
33 habeat χ *habet*
34 præmium C H S T ψ *primum*
— tua T ψ *d.*
65 1 Quæſturam —— cogitare χ *d.*
— Quæſturam —— magno clamore T *d. (cum aſteriſco)*
2 hic C *d.*
3 te H *d.*
4 P. —— clamore χ *d.*
7 a me conſule S *ad me cos.*
9 In T *et in*
— cum H *d.*
10 portitorem H S *partitorem* χ *apportitorem*
11 naves χ *navis*
— ſcrutarere χ *ſcrutareris*
12 negotia S *negotio*
— iniquiſſimis H *neque*
— irretires χ *irrideres*
14 allatas χ *alligatas*
15 Poſt —— tribunus plebis T χ *d. (cum aſteriſco)*
17 illud H S ψ *illuc*
18 venerifne —— Maſtaneſoſi H *d.*
21 Maſtaneſoſi C *Maſtanepſoſi*
25 Quæro —— univerſe χ *d.*
— abs te C H S T ψ *d.*
26 univerſe C H S T ψ *d.*
— quod T *quid*
27 Ac χ, ψ *At*
29 de te ipſo rogabo H *d.*
— te χ *ea*
30 omniaque C *omnia*
31 in te ψ *me*
— conjicientur C *conicientur* ψ *committentur*
— per tuum ψ *partium*
32 hærebunt T χ *adhærebunt*
33 Et —— ſervatum (p. 66. 12) T χ *d.*
66 5 manes C H *manis*
6 omnis H ψ *omnibus*
7 ſenatui H *d.*
8 ejus C *hujus* H ψ *tuis*
— collegii H *collegis* ψ *collegiis*
9 futuram C S *futura*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
66 10 ſervariſne C H S *ſervarene*
— num C H S *nunc*
12 quod eo C *quid eo* H *quo*
13 unus C *imus*
16 aſperſa C S *aſpera*
19 vera χ *mera*
21 contentionis C *contemptionis*
22 viro H *uno*
— et χ *d.*
28 Ex his tres ψ *d.*
31 ædilitiam prætextam togam C H S T ψ *ædilicia prætexta in togam*
34 partim T *d.*
67 2 habuerunt ψ *habuerant*
— his C S T *te is*
— multas ψ *multa*
4 tu H S T *d.*
— diſrumperis C H S T *diruperis*
7 novem tui χ *tuum nomen*
9 rebus C H S T χ, ψ *d.*
— infimus χ *infimis*
10 num —— cœlo χ *d.*
— ſcias H ψ *ſcires*
12 cum —— convocare? χ *d.*
— te C H S T ψ *d.*
— tribuno H *tribunus* T *tri.*
13 eſſet C *eſſes (ſup. lin.)* T *eſſes*
— republica ψ *ro. po.*
— lex ψ *rex*
— Ælia C *Helya*
14 et H *d.*
16 poſt, ſedentibus C H S *præſidentibus*
— duobus non C H S T *non duobus*
19 ecquando C H S *Hec quando*
20 et concilium convocare C H S T *d.*
— ex C H S T *ex omnibus*
22 Æliam C *Helyam*
— concilium C H *conſilium*
— advocaret H S T χ, ψ *convocaret*
26 te C *d.*
— eſſe H *d.*
27 cogitariſne χ *cogitas te*
28 augur C *augure* S *augurem* χ *auxilia*
— fieri χ *ferri*
— in —— ut C S *pro Metello? cum ut* H ψ *pro Q. Metello. cum* χ *Q. Metello cum*
29 gemitumque C *gemitum*
30 et χ *ut*
— cum honore H *honore*
31 labefactam C *labefactata* H S *labefactatam*
32 rempublicam C *rep.*

p. l.
68 2 nos C H S T χ, ψ *nos eſſemus*
3 illi χ *illis*
4 ſed —— fore putaſti T *d. (cum aſteriſco)* χ *d.*
— putaſti H *d.*
— deleri H *deleris*
5 inflixiſſes C *infixiſſe* ψ *infixiſſes*
8 tu C H S ψ *tua*
— augur C H S ψ *auguria*
10 reip. ψ *ro. po.*
11 te C H S ψ *d.*
13 Bibulum C *Bubulum* χ *Brutum*
14 bene C *d.*
— ne —— tuis diſſentientem H *d.*
15 qui ψ *quid*
16 progredientem C *progrediendem*
— in republica C S *reip.*
21 vi H χ, ψ *ut*
— incitata C *incitatu* χ *incitato* ψ *incitaretur*
22 turpiſſimo ψ *peſſimo*
23 et ad necem C *necemque*
25 ut χ *et*
— veterum ψ *veteres*
26 Idemque — non poſſet T χ *d. (cum aſteriſco)*
27 nomine C ψ *nomen*
28 Bibulum C *Bubulum*
31 tegeretur H *regeretur*
32 Bibulum C *Bubulum*
33 conſuli C H S *conſulis*
69 3 qui χ *quo*
6 Æliam C *Heliam* χ *Heliam*
7 Saturnini T *Saturnii*
8 etiam C H χ, ψ *et*
9 arma —— putaris T *d.*
10 qui —— voluiſti χ *d.*
— conſulem C *conſulis* T *conſ.*
— objeceris C ψ *adjeceris*
11 in H S *ex*
— modo H S T *d.*
12 mendacitate ψ *mendicitate*
— divitiis C H S T ψ *ex divitiis*
— nos ψ *nō*
— jam H *d.*
15 L. Vettium C H S ψ *in Vectium*
16 civi —— concionem T *d.*
17 necem afferre C H S *efferre* ψ *offerre*
— voluiſſe C H S ψ *voluiſſet*
— concionem C S ψ *contentionem*
18 in H *d.*
— collocaris C T ψ *collocaris*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
69 20 producere C H S T ψ *ducere*
— Vettium C T *veto ut* H ψ *vero ut*
22 ut C H S ψ *d.*
— L. ψ *Lelius*
— Vettius C H ψ *Vectius*
— a te C H S ψ *ante*
— ſe C H S T *ſiſe*
24 tu H *d.*
27 cupiebas H *volueras*
— L. ψ *Lelium*
28 ſpectaras ψ *expectaras*
29 C. C H S T ψ *d.*
— perpetuum H *d*
31 tuenda ψ *tuendam*
— cum filio, principe juventutis C *d.* H S T *juventutis*
32 republica S *r. p.* T *N. p.*
— conjunctiore S T *conjunctore*
— etiam H *etiam cauſa* T *quia jam*
— quam C T T *cum*
34 præſtringebat C *reſtringebat* H *reſtinguebat*
— Vatinii χ *Vatini*
70 1 in —— timebas χ *d.*
— autem C H S T ψ *d.*
2 aliquanto H S T ψ *aliquando*
5 Vettii C χ *Vectii (ſic ſemper)*
— indicio χ *judicio (ſic ſemper)*
— Qui —— eſſet χ *d.*
6 ei C H S ψ *et*
8 ad χ *quo*
— interitum ψ *meritum*
— qui —— obtinebat χ *d.*
9 quem civem, quem virum? C *d.*
— qui —— exterminarat χ *d.*
10 exterminarat, C *exterminarat, quem civem, quem virum?*
13 ego ψ *ergo*
15 putaris C H S T ψ *putas*
16 qui H *quis*
17 lumina χ *limina*
— deſcendiſſetque —— nominare χ *d.*
19 ecquoſnam C S *hic quoſnam* H *queſnam*
20 Inculcariſne C H S T ψ *inculcariſne etiam* χ *Inculcaris etiam*
22 itemque H *ipſum*
24 Promulgariſne —— repudiatis χ *d.*
25 et talibus H *d.*
— indicium C H S ψ *indicium uni* T *uni*
27 voluntate ψ *voluntates*
— fregeriſne H S T ψ *fregeris* χ *deinde ſi ſecueris*

p. l.
70 28 illi C H S T *d.*
— indicii C H S T ψ *judicii*
29 ejuſque ψ *ejuſdem*
30 Et —— tuliſſe χ *d.*
— te de C H S T *cede*
32 ſine ψ *ſicut*
34 dum C S T *cum*
— Cn. Lentulum H S Q. T *C. Lentulum*
71 7 ſumptis —— noluiſſe χ *d.*
8 commodiorem C S T ψ *commodiore*
— conditionem C S T ψ *contentionem*
— rejectionis C H S T ψ *relectionis*
9 nihilque H *nihil*
10 illis C H S χ, ψ *illius familiariſſimis* T *illis familiariſſimis*
12 jam H T *d.*
— tuum ſcelus C H S T χ, ψ *ſcelus*
13 eſt χ *cum*
— quod χ *d.*
14 Ac C S *At*
— Ac —— dicis χ *d.*
15 conſolatur C H S *ſolatur*
16 collocatas C H S ψ *collocatam* T *collocatum*
18 Et C S T ψ *d.*
— pecunias C H S T *pecuniam*
22 partes C *partbis* ψ *partim*
24 illo ipſo C H S *in illo ipſo* T *in illo*
25 acerrima C H S T ψ *acerrime*
28 ſumus H S *ſimus* ψ *ſumus ac*
— cum tu ei C H S T ψ *et*
29 eſſe H *d.*
— dicis C H S T ψ *dices*
31 mei H S *noſtri*
32 pulla χ *puella*
33 quo more H *d.*
— Dices —— accumberent χ *d.*
34 fuerint C H S *fuerunt*
72 3 cœnarit C *cænaris* H *d.* S *cenavit*
4 eſt ψ *eſſe*
6 omitto C S *opiteco* S *apiteco* T *opitheco*
— diem ψ *die*
7 viſendo H S *ſecundo*
— quis C S T *qui* ψ *quid*
— unquam T *nunquam*
8 quis C *qui*
9 unquam C H S T *d.*
11 albatns χ *allatus*
— tu in C *tuque* H *cumque in*
— tu —— intuliſti χ *d.*
12 tuis H ψ *ejus*
13 tum T *tamen*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
72 17 coquos C *coevos* H S *cætus* T χ *d.*
18 Fauſti ↓ *fuiſti*
— Fauſti —— convivium ? χ *d.*
19 expleras C H S T *expiares*
21 amentia C H T χ *inſania*
— tu C S χ *tum* T *tamen*
22 niſi χ *non*
24 parum ↓ *patrum*
26 Quæro —— mentio eſt. *(P. 73. l. 26) d.*
— admiſiſti ↓ *amiſiſti*
29 edixeritne ↓ *Et dixeritne*
— C. C H S T *d.*
— ex C *d.*
— adeſſes C H S ↓ *adeſſet*
30 feceriſne H *feciſſeſne*
31 ante C T *antea* H *d.*
— nunquam eſt T *unquam fuerat*
73 1 tamen C T ↓ *tantum*
5 putes H *d.*
— nullum C *nullius*
7 loco video eſſe C H S ↓ *eſſe ſervanda vel*
8 num quis C *nunquis*
9 appellarit C H S T ↓ *appellaret*
11 vi H S T *inde*
— deturbarit H T *turbarit*
12 eas S T *eaſque*
— diſturbando C H S T *deturbando*
14 accuſatores C H S T ↓ *accuſatorem*
15 ereptos ? Judices χ *erectos vides,*
— quæſtionum C S ↓ *quæſtionem*
16 in luce C *lucem* H S T *luce*
17 morem C ↓ *more*
18 ſcelerum C S T ↓ *rerum* H *reorum*
19 C. Memmii —— mentio eſt C H S T *d.*
28 reſpondeas H S *exponas*
29 ſperaraſne C H *ſpectans ne* χ *ſpectariſne*
— ut C S *d.*
30 tollerentur χ *tolleretur*
— hoc ↓ *hæc*
31 quod C H S T χ, ↓ *quæ*
— ex χ *d.*
32 conſilium publicum χ *d.*
74 2 poſſet C H S T χ *poſſit*
4 ſibi —— qui T *d.*
5 hæc a C H S T χ *aut*
6 gubernatione C H S T χ *gubernationem*
8 conſulto χ *conſultu*
9 poſt C H S *poſt te*
10 es χ *ex*

p. l.
74 11 etiam C *d.*
12 etiam C *et*
13 docere C *decere*
14 a χ *d.*
15 ſine vi tulerim, ſalvis auſpiciis tulerim C H S T *d.*
16 Ælia C χ *Helya*
17 latæ ſint paream χ *late ſint pareas*
18 Cum — Sergiam perdidiſſe C H S T χ *d.*
28 Ac T *At*
— ac deſpicis H *d.*
— tibi H *d.*
29 ut H *quod*
— hominibuſque H *hominibus*
30 incredibili χ *credibili*
— C. C H S T χ, ↓ *d.*
— omnia χ *d.*
31 ecquid C S χ *et quid*
— ecquiſnam C S χ *et quiſnam*
— C. C H S T χ, ↓ *d.*
32 cum ↓ *tum*
— eſſet ↓ *eſſe*
33 Alſium C H S *Alſium* χ *Alſum*
— præteritum χ *prætorem*
75 3 ipſum χ *ipſe*
4 feciſſe ↓ *feciſſet*
6 te C *d.*
8 affines S *te affines*
9 tribules T *tribuni*
11 execretur C S *execret*
— de H *d.*
12 viderunt C H S T χ, ↓ *viderint*
13 reſpuunt S T ↓ *reſpiciunt*
— tribules execrantur C H S T χ, ↓ *d.*
14 ſtruræ C H S T χ, ↓ *ſi Romæ*
16 ruſticanorum C H S T χ, ↓ *d.*
18 in C H T χ, ↓ *d.*
— gratius C T χ *gravius*
— facere χ *facere aliquid*
19 audiamus S T χ, ↓ *audiam*
— copioſe T *copioſa*
— rogata C H S ↓ *interrogata*
20 meam χ *tuam*
21 in C H S T χ, ↓ *minus*
— pauca C H S T χ, ↓ *d.*
22 in te C H S ↓ *vitæ*
23 in hoc judicio C H S T χ, ↓ *d.*
24 verbis χ, ↓ *d.*
25 ab eadem — ad populum C H S T χ *d.*
28 et creditorum C H S T χ, ↓ *d.*
29 id —— dixiſti C H S T χ, ↓ *d.*
30 autem H *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
75 32 T. H *d.*
— nonnullam ψ *nonnulla*
34 veruntamen χ, ψ *verum etiam*
76 2 id —— quæro C H S T χ, ψ *d.*
7 qui S *quomodo*
8 Extremum —— eſſe grata C H S T χ, ψ *d.*

p. l.
76 14 coarguo C H S *arguo*
— orationis C H S T χ *rationis*
— quas —— conſuli nolis C H S T χ, ψ *d.*
20 a me C H S *meæ*
— tributum H *diminutum*
21 dixeriſne —— debuiſſe C H T χ *d.*

---

PRO

# MARCO CÆLIO

## ORATIO XXXIV.

### Edit. Olivet.

p. l.
77 1 quis ψ *quid*
— nunc χ *d.*
2 noſtræ χ *veſtræ*
3 hujuſce C *hujus*
7 conſceleratiſque H S χ *ſceleratiſque*
8 magiſtratibus χ *magiſtratibuſque*
9 non χ *d.*
13 ejus χ *ipſo*
14 autem H *hoc* S *autem hoc* ψ *hæc*
— Atratini T *Actracti in*
15 muliebrem C *mulierem*
16 nos χ *vos*
17 otio χ *d.*
— liceat S χ *licet*
— eſſe T *eſſe convenit*
19 ſic χ *ſicut*
78 2 accuſare C *accuſari*
5 Ac H T χ, ψ *At*
8 dignitatis H *d.*
9 pater χ *d.*
— ſplendidus —— parum χ *d.*
10 tractatus χ *tractus*
11 etiam C H T *et* ψ *d.*
— tacitus T χ *et tacitus*
12 autem χ *hoc*
13 æque H T χ *d.*
— hi χ *hic*

### MSS. C H S T χ 1 ψ

p. l.
78 16 ſummam hodieque χ *per ſummamque hodie*
17 quibus H χ *quos*
— potuerit T *potuerat*
18 autem C S *d.*
20 dixiſtis χ *dixiſti*
21 Quid C *quod*
22 audietis χ *audieris*
— lacrymæ χ *lacrymæque*
26 præſenti χ *d.*
— Puteolani C T *Prætoriani* H χ *prætori* S *prætorem* ψ *Prætoriã*
— majores χ *d.*
27 quam χ *d.*
— abſenti C H S T χ, ψ *d.*
— Cælio T *Marcello*
— et C H S χ, ψ *d.*
28 in T *d.*
— ampliſſimum ψ *ampliſſimum hominem*
— cooptarunt C *captarunt*
30 lectiſſimos viros χ *lectiſſimo viro*
— et equites H χ, ψ *equites*
31 ornatiſſima H *honeſtiſſima* χ *ordinatiſſima*
32 jeciſſe χ *vidiſſe*
33 ſunt H *ſint*
— nituntur C ψ *nitantur* H *nititur*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 79 | 1 | parenti C *parente* |
| | — | tali χ *d.* |
| | 3 | profluxi χ *fluxi* |
| | 4 | meus T *metus* |
| | — | ratio H *cauſa* |
| | — | dimanavit C *dominavit* T *adunavit* |
| | 7 | accuſatorum C *accuſator* |
| | 8 | feret χ *fert* |
| | 9 | etenim C *d.* T *enim* |
| | 13 | notet χ *nocet* |
| | — | maledictio C *maledicto* |
| | 15 | jactatur T *jactantur* |
| | 17 | Atratino χ *Atratitio* |
| | — | decebat χ *dicebat* |
| | 23 | levius H S χ *lenius* |
| | — | quod T *d* |
| | 24 | parentemque H χ, ψ *parentem* |
| | — | beneficium ψ *beneficio* |
| | 25 | tamen H χ, ψ *tantum* |
| | 26 | te χ *d.* |
| | — | eſſe C T χ *d.* |
| | — | exiſtimes χ *exiſtiment* |
| | — | ut S *ut et* |
| | 28 | tibi χ *ubi* |
| | 29 | atque etiam dignitati C T *d.* H S χ, ψ *atque etiam iſti dignitati* |
| | 30 | quam velit H χ, ψ *d.* |
| | — | petulanter, etiam T *petulantem et* |
| | — | ſi H χ, ψ *d.* |
| | 31 | non C *tamen* |
| | 33 | te χ *re* |
| | — | videbamus C T ψ *videamus* |
| 80 | 2 | quoad χ *quod* |
| | — | iſti H S T χ, ψ *d.* |
| | 3 | etiam H χ, ψ *d.* |
| | 5 | dicam χ, ψ *d.* |
| | — | vos H χ *d.* |
| | — | exiſtimatis H S χ, ψ *exiſtimaſtis* |
| | 13 | ſi C *d.* |
| | — | unquam C *nunquam* |
| | 14 | ſtuduerunt ψ *ſtatuerunt* |
| | — | tum C H T χ, ψ *tamen* |
| | — | exiſtimetur χ *exiſtiment* |
| | 19 | tum H χ *tunc* |
| | 21 | illi χ *ille* |
| | 25 | verſatus χ, ψ *verſatur* |
| | 26 | ergo C *ego* |
| | 27 | enim χ *d.* |
| | 29 | tunicati S χ *tunica* |
| | — | uteremur T *vertemur* |
| | 31 | qui ψ *quis* |
| | 33 | defenderat C T *defenderit* H S χ *defenderet* |
| | 34 | qui T *quia* |

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 81 | 1 | imperia H χ *d.* S T ψ *initia* |
| | — | atque inviolata H *inviolataque* |
| | — | pudicitia χ *prudentia* |
| | 4 | jam C *d.* |
| | 9 | eſſe χ *d.* |
| | 11 | vitia χ *ſtudia* |
| | 13 | pugnantibus T ψ *repugnantibus* |
| | 16 | meliorum χ, ψ *melior* |
| | 17 | in C χ *d.* T *propter* |
| | 22 | labore χ *laboris* |
| | 23 | et C H S T χ, ψ *d.* |
| | 24 | regere C S *urgere* H *tegere* |
| | — | atque T *d.* |
| | 25 | cum remiſſis χ *et remiſſis* |
| | 26 | audaciter χ, ψ *audacter* |
| | 31 | delendi χ *tenendi* |
| | 32 | conſceleratus C S ψ *ſceleratus* T *conſequutus concitatus* |
| 82 | 1 | enim H χ *et hoc* |
| | 3 | cujuſque ψ *unicuique* |
| | 5 | ego χ *ergo* |
| | — | oculis χ *occulta* |
| | 6 | Cujus ψ *Cujus et* |
| | 8 | ſicuti C S T ψ *ſicut et* |
| | 9 | reformidet ψ *reformidetur* |
| | 10 | conjurationis H χ *conjurationum* |
| | 11 | Poſuiſtis χ *Poſuiſtis et* ψ *Poſuiſti* |
| | — | tamen H χ *tantum* |
| | 14 | enim H S χ *etenim* |
| | 16 | atque H T *aut in* |
| | 18 | focius χ *factis* |
| | 19 | fui, et H S *extitiſſet* |
| | — | accuſatione C *accuſationem* |
| | 20 | commendare C *omnem dare* |
| | 21 | Quod ψ *Qui* |
| | — | et de —— ambitus χ *d.* |
| | — | et de H *idem* |
| | — | iſtis C H ψ *iſtius* |
| | 22 | ac ψ *aut* |
| | 25 | ejus C T ψ *enim* S *enim ejus* |
| | — | altero C *alterum* |
| | 27 | iterum H T *d.* |
| | 28 | crimine T ψ *crimen* |
| | — | arceſſeret C S *arceſſiret* H χ, ψ *arceſſiſſet* T *accerſeret* |
| | 29 | tamen χ *tantum* |
| | — | ejuſmodi H *ejuſmodo* |
| | — | cupiditatis C H S T χ, ψ *cupidus* |
| | 30 | quam ψ *quod* |
| | 31 | objectum χ *objectus* |
| | 32 | flagitatæ χ *flagitare* |
| | 33 | conficit C H S ψ *confecit* χ *conficis* |
| | — | nunquam χ *unquam* |
| | 34 | habitationis H χ *habitationibus* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
83 2 habitet H S *habitat*
3 autem H *hæc* χ *d.*
— illi χ *illis*
4 ei T *ejus* χ *et*
— accommodaviſtis H S *accommodatis*
5 ſemigrarit C *ſemigravit* χ *ſe migraret*
— jam H S χ, ψ *d.*
6 et C H S T χ, ψ *d.*
— reipublicæ T *Ro. po.*
7 eſſet T χ, ψ *jam eſſet*
— quidem moleſtam T χ *moleſta*
— tamen χ *tantum*
9 poſſet C T *poſſit*
— modo C *d.*
10 cum χ *d.*
12 magno ψ *magnam*
14 de χ *d.*
— regis H χ *d.*
15 ne C S ψ *d.*
— Pelio ψ *Prelio*
16 contexere χ *conterere*
— carmen χ *crimen*
— hera χ *eram*
17 ſaucia χ *ſevitiam*
20 ſive malorum H *malorum*
22 illa H χ *d.* T *illæ*
— ex H χ *d.*
— oratione χ *orationem*
24 ſe H χ *d.*
28 per ſe: cur ψ *perſequor*
— potius C T *d.* ψ *poſt*
30 quo iſte C ψ *quoto* χ *quo*
— ſi χ *d.*
— ipſe H χ *d.*
31 ut C H S T χ, ψ *eſt*
33 gratia C *gloria*
34 vobis H *vos*
84 1 tamen H χ *tantum*
2 dictum χ *ductum*
— fore H *fere* χ *foro*
— eſſe H T *d.*
4 hoc T *hæc*
— audebunt C ψ *audeant* T *ardeant*
— his ψ *id*
5 ne H χ *nec* T *neque*
6 experiri χ *expediri*
8 debebitis C H S χ *debetis*
11 ut H *uti*
13 ſolent H χ *d.*
14 tamen H *d.* χ *non*
— judices ψ *judicium*
— ſi χ, ψ *ſine*
15 vobis quoque vos H S χ *vos quoque*

p. l.
84 16 eſſe H *d.*
17 conſulendi χ *conſulenti*
18 varietas C H S T χ, ψ *varietates*
20 aliquid H *aliquod*
— arbitrentur C *arbitrarentur* H χ *arbitrantur*
24 et hujus C T *hujus*
— et religioni H χ *religioni*
— periculoſiſſimas χ *religioſas*
26 providiſſe χ *provide ſe*
— Equidem H S *Et quidem*
— abducam C *obducam* ψ *adducam*
28 collocari ψ *nullo modo*
— fingi C *effingi*
30 omni luce clarioribus H χ *d.*
— cauſa χ *cauſam*
31 pugnabit χ *pugnabunt*
33 eſſe C H S χ *d.*
34 de H S χ *et de*
85 1 eſſet ψ *eſſe*
— de Dione T *dedicione* χ *Dione*
2 is C ψ *id*
3 Et enim C H S χ, ψ *eſt enim* T *eſt autem*
— reus χ *rex*
— qui H χ *quod*
— hujus C H *aut* S T *autem* χ *enim*
— dictus T *deus*
— et C *d.* χ *eſt*
4 Aſcitius C ψ *Aſitius* χ *Aſcius*
— is C T *d.* H S *in*
— Quod H T *Quid*
5 eſt H χ *d.*
— hujuſmodi C H T χ *ejuſmodi*
7 Aſcitio C H ψ *Aſitio*
8 oberit ψ *operi*
11 At χ *A*
— prævaricatione C *procuratione*
— Aſcitius H *Aſitius*
12 mihi C *miſeri*
— iſta χ, ψ *illa*
13 optimam χ *opimam*
— arbitratur T *arbitrabatur* χ *arbitraretur*
— cujuſmodi autem χ *Cujus modo enim*
14 eſſe C S χ, ψ *ejus eſſe*
15 et doctiſſimi, rectiſſimis χ *et rectiſſimi*
16 Caiuſque —— doluerunt C ψ *Caius* H S T *Caiuſque* χ *Gaiuſque*
17 qui cum C *qui omni cum* H χ *omni* S T *omni cum*
— doctrinæ ſtudio C H S T χ, ψ *doctrina homo*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 85 | 18 | tenebantur T χ *tenebatur* |
| | 19 | Lucceium C T ↓ *Luceium* |
| | — | ei H *enim* ↓ *d.* |
| | 20 | Quid χ *Qui* |
| | 21 | ejus χ *ejuſdem* |
| | — | de H *d.* |
| | 22 | removeantur H χ *removerentur* |
| | 23 | cauſa nititur χ *enititur* |
| | 24 | enim χ *d.* |
| | 25 | etſi H *ſi* |
| | 27 | verebar ↓ *verebatur* |
| | 28 | ad C T ↓ *d.* |
| | — | veſtros ſenſim T *noſtros ſenſum* |
| | — | leniter C T χ *leviter* |
| | — | accideret C *accenderet* H S *accederet* T *attenderet* ↓ *attenderet* |
| | — | Dixit T *dixi* |
| | 30 | et C H χ, ↓ *ut* |
| | 31 | ſuavitate C *ſuavitates* |
| | — | humanitatis, qua χ *humanitatiſque* |
| | — | homines H S χ *omnes* |
| | 33 | patruus χ *patrius* |
| | 34 | parens H S *pater* χ *patet* |
| | — | incontinentia χ *innocentia* |
| 86 | 3 | et χ *d.* |
| | 4 | movebat fuiſſe meo χ *movent: in eo* |
| | 5 | ventitaſſe χ *vetaſſe* |
| | 10 | dixit H χ *dixerit* |
| | — | plane χ *plana* |
| | 11 | Lupercorum χ *d.* |
| | — | quorum χ *quo* |
| | 12 | inſtituta H S χ *conſtituta* |
| | — | ſi H *ſed* |
| | 13 | ſe H *d.* |
| | 16 | hæc ↓ *hoc* |
| | 17 | ea H *d.* |
| | 21 | tametſi χ *et ſi* |
| | 22 | videram χ *viderat* |
| | 23 | reſpondebo C H S T χ *reſpondeo* |
| | 24 | ſi licet H T χ *ſcilicet* |
| | — | nullum H S *nonnullum* |
| | — | convivium C *convitium (ſup. lin.)* T *convicium* |
| | 27 | guſtaſſent H S χ *guſtarent* |
| | — | hoc χ *hujus* |
| | 28 | attigiſſent χ *attigiſſet* |
| | 31 | conceſſu χ *conſeſſu* |
| | 34 | ſolent H χ *ſoleant* |
| | — | videbare ex C ↓ *videare ex* H *videris* S *videris ex* |
| 87 | 1 | ex χ *d.* |
| | 2 | omne C *commune* |
| | 3 | quod ↓ *quæ* |
| | 5 | poſſunt coner χ *amem* |
| | 6 | expromere C H S T ↓ *exprimere* |
| 87 | 8 | res T *re* χ *a* |
| | — | tamen χ *non* |
| | — | et copioſe et C H S χ, ↓ *et* T *d.* |
| | — | accuſari poteſt χ *accuſare potes* |
| | 11 | accuſator χ *accuſatores* |
| | 13 | vocatus T *invocatus* |
| | 14 | tuæ ut oportet χ *me ut opinor* |
| | 15 | deprecari vacationem C H S χ, ↓ *de prævaricatione* |
| | — | veniamque C H S χ, ↓ *veniam* |
| | 16 | perfugiis χ *profugus* |
| | 17 | eſt H χ *d.* |
| | 21 | quin H S χ *qui* |
| | — | quæ T *qui* |
| | — | nondum C H S T *d.* |
| | — | proprie T *prope* |
| | — | conferuntur H S *referuntur* |
| | 24 | ſumptum χ *emptum* |
| | 26 | jurgii χ *jurgia* |
| | 28 | eſt enim fundamentum H χ *enim* |
| | 29 | ab irato accuſatore H S χ *arbitratu accuſatoris* |
| | 34 | Necare C ↓ *negare* |
| | — | eandem H *eadem* ↓ *eidem* |
| 88 | 1 | voluit C *noluit* |
| | 2 | rurſus H S T *rurſum* |
| | 3 | eſt χ *d.* |
| | 6 | Domiti cum χ *Domitium* |
| | 7 | rem χ *re* |
| | 7 | quæ ſi ſe C ↓ *quæſiſſe* |
| | — | commodaſſe C T ↓ *commodaſſe ſe* H χ *commendaſſe* |
| | 8 | ſi C T ↓ *d.* |
| | 9 | facimus ↓ *facinus* |
| | 10 | remota H *d.* |
| | 11 | relinquentur C *relinquetur* H S *relinquantur* χ *relinquatur* |
| | 12 | nos C *d.* |
| | 13 | facerem χ *facerent* |
| | 14 | vehementius χ *d.* |
| | 16 | nec H T *ne* |
| | 17 | coget H S *cogit* |
| | 21 | tamen χ *tum* |
| | — | quæram χ *que* |
| | 22 | leniter T *leviter* |
| | 23 | Si C H S T χ, ↓ [illegible] |
| | — | modo C *meo* |
| | 25 | illa C S T ↓ *ex illa* |
| | 26 | qui H *quæ* |
| | — | ne iſta mihi T *ut mihi* χ *ne iſta tamen* |
| | 27 | Exiſtat χ *ex iſta* |
| | 29 | extiterit C ↓ *exſtitit* |
| | 31 | aut χ *autem* |
| | — | huic H T χ *d.* |
| | 32 | commodares χ *commendares* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

88 32 venenum χ *venenum non*
33 non ↓ *num*
— non patruum C T ↓ *num patruum* H *d.*
— non C T *num*
34 proavum H χ *d.*
— audieras H *videras*
— Non C *Num*
89 1 clariſſimi χ *chariſſimi*
3 prope χ *d.*
4 cui C H S χ, ↓ *d.*
5 tam C *d.*
8 quidem ↓ *quædam*
9 æmulam ↓ *æmulum*
— admonebat ↓ *ammonebatur*
10 non C ↓ *num*
11 plebis ↓ *plebi*
13 et ↓ *vel*
— a nobis cum C H χ *nobiſcum*
18 Ideone ↓ *Ideo me*
15 turpiſſimorum ↓ *fœdiſſimorum*
16 adduxi ↓ *deduxi*
— tu H χ *d.*
11 ut H S χ *ut et*
19 ne T *ut*
— ſe χ, ↓ *ſi*
— et H *ut*
20 videro T ↓ *video*
21 ita T *d.*
— ut C T ↓ *d.*
— vel χ *d.*
— diſceptatoribus H *diſceptationibus*
22 conſidam T *confundam*
— vero C T ↓ *modo*
23 loquor ↓ *loquar*
24 quæ inſimulas C H S T χ, ↓ *d.*
25 arguis C H S T χ, ↓ *argumenta*
— cogitas; rationem χ *cogita rationes*
— tantæ C S *d.*
28 actas, S χ, ↓ *acta*
29 jactant C *jactas*
— iidemque S T *idemque* χ *idemque nihil*
— te χ *d.*
31 aut ↓ *at*
— aut —— doceas T *d.* χ *aut diluas oportet*
— et C H S *d.*
90 2 ſumam S χ *ſummam*
— aliquem H χ *d.*
— minimum χ *nimirum*
— fratrem S *fratrem tuum*
4 credo, timiditatem C ↓ *temeritatem* H χ *timiditatem*

p. l.

90 6 putato χ *puto*
8 adoleſcentulum H *adoleſcentem*
9 perpulerunt H S *pepulerunt* T *pepelerunt*
— ſæpius C *ſæpe*
10 iiſdem χ *iis*
— illum T *et illum*
12 devinctum χ *devictum*
18 patriam ſeveritatemque C T *patriamque ſeveritatem*
19 ſumam χ *ſummam*
— Cæcilianumne χ *Celianumne*
— aliquem H S χ *an aliquem*
20 nunc meum C H ↓ *nunc enim meum* T *d.*
— cumulatur C *tumulatur* χ *emulatur*
22 quæ H S χ, ↓ *Egone? quæ*
23 nequidquam χ *nequaquam*
— velim T *d.*
— talis H S *iſta* χ *iſte*
26 Dede T *reſponde* χ *Dii Deæque*
— te C T ↓ *d.*
— disjice C H S T *d.* χ *addiſce* ↓ *diſce*
— per me licebit. Si egebis T *plicebit ſe egebit*
— dolebit χ *dolebunt*
— ſat eſt χ *d.*
27 meæ C T ↓ *me*
29 inductum χ *deductum*
— deceſſiſſe H S χ, ↓ *deſciviſſe*
— ſigni C ↓ *ſi igitur* T *ſi qui*
31 maledica C *maledicta*
32 miraris ↓ *d.*
— iniquorum C *inimicorum*
34 eſt C S T ↓ *eſt reſponderet*
— veſtem T *veſtemne*
91 1 reſarcietur T *ſarcietur*
— Cælii C *filia* H S T χ, ↓ *filii*
2 jam H S χ *enim*
3 aliqua H χ *d.*
— quæ χ *qui*
— pervulgaret H S χ *pervulgaſſet*
4 decretum H S χ *diſcretum*
7 vidua H S *jud.*
— libere χ *libera*
8 adulterum χ, ↓ *adulterium*
11 hunc T *d.*
12 et voluptatibus C *atque in voluptate*
13 tu H χ *d.*
14 defenderes C ↓ *defendes*
— qui T *quis*
14 hac χ *d.*
16 in animi H χ *animi*
19 et cum H S χ *et honore et*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 91 | 22 | arbitror χ *arbitror cum illo* |
| | — | eos H χ *d.* |
| | 23 | hæc H S χ, ↓ *d.* |
| | 25 | Chartæ χ *certe* |
| | 26 | obſoleverunt χ *obſoluerunt* ↓ *abſolverunt* |
| | 27 | ſectam ↓ *ſeptam* |
| | — | vitæ re H χ *vita* |
| | 28 | homines ↓ *d.* |
| | 29 | tamen χ *tum* |
| | 30 | Alia H *Aliqua* |
| | 32 | omnia χ *d.* |
| 92 | 2 | iter ↓ *inter* |
| | 3 | nobis χ *d.* |
| | 6 | prolapſione χ *pro laſione* |
| | 7 | et H *d.* |
| | 8 | jam H χ *d.* |
| | — | caperetur χ *caperet* |
| | 12 | plerique χ *plerunque* |
| | 13 | putabunt H *putaverunt* S *putarunt* T *putabant* χ *putaverim* |
| | 16 | non χ *nam* |
| | 18 | in χ *d.* |
| | 20 | alienam χ *aliena* |
| | — | trucidetur χ *trucidet* |
| | 21 | famam χ *fanum* ↓ *al. fanum* |
| | 23 | vi terreat T *interreat* |
| | — | careat χ *caruerit* |
| | 25 | inanes T *d.* |
| | 27 | quæ χ *qua* |
| | — | perſpexerat T *proſpexerat* |
| | 29 | Ac multi χ *At multa* |
| | 31 | deferviſſent C T χ *deſerviſſent* H S *deferbuiſſent* |
| | — | virtutes χ *virtutis* |
| | 34 | ne minimum χ *nemini* |
| 93 | 4 | nominarentur T *nominantur* |
| | — | quæ H S χ *hæc* |
| | 5 | poſtea χ *præterea* |
| | — | obtecta H S *objecta* |
| | — | excuſatione χ *virtute* |
| | 7 | in χ *d* |
| | — | enim jam χ *d.* |
| | 8 | quoniam C H S T χ *quondam* |
| | — | quædam T *d.* χ, ↓ *quadam* |
| | 9 | libere χ *d.* |
| | — | reperietur C *reperitur* |
| | — | nulli H S χ *nullus* |
| | 11 | gutturis C T ↓ *gurgitis* |
| | — | minuit H χ *imminuit* |
| | 12 | etiam C *d.* |
| | — | autem χ *enim* |
| | 13 | quæ C *quo* |
| | 17 | hæc C ↓ *hoc* |
| 93 | 17 | loquor ↓ *eloquor* |
| | 18 | veſtra χ *vera* |
| | 19 | Atque χ *At* |
| | — | in eo H *meum* |
| | 20 | elucere χ *ducere* |
| | — | alitur χ *aliter* |
| | — | videbatis C H S ↓ *videbatur* |
| | — | etiam H *et* |
| | 21 | tamen χ *tantum* |
| | — | ſed inerat T *ſervierat* |
| | 22 | forte H χ *d.* |
| | — | ratio H S *oratio* |
| | 25 | enim H χ *d.* |
| | 27 | nonnunquam χ *nunquam* |
| | 28 | non C H S T χ, ↓ *quo* |
| | 30 | ullam H S χ *d.* |
| | 32 | Obterendæ C S ↓ *Omittendæ* |
| | 33 | delectationis χ *dilectionis* |
| | 34 | eſt H S *etiam* |
| 94 | 1 | quæ res χ *quare* |
| | — | homines —— dicendi H S χ *labor conficiendi homines a ſtudio* |
| | 3 | ſeſe T *ſe* |
| | — | conſularem ↓ *conſiliarem* |
| | 7 | ipſo C T ↓ *ipſe* |
| | 11 | huc H S χ, ↓ *hujus* |
| | 12 | ea χ *d.* |
| | 13 | integumenta, non quærat H S χ *tegumenta requirat* ↓ *tegumenta quærat* |
| | 17 | hujus χ *ejus* |
| | — | ſeculi H S *ævi* χ *d.* |
| | 19 | non χ *d.* |
| | — | quando χ *q̄ non* |
| | 21 | definiam χ *non diffiniam* |
| | 22 | relinquam χ *relinquamus* |
| | 23 | patefecerit C ↓ *patefaceret* |
| | 24 | ſeſe H *ſe* |
| | — | vita χ *vitia* |
| | — | collocarit C T ↓ *collocaret* |
| | 25 | inſtituerit C T ↓ *inſtitueret* H S : *decreverit* |
| | 26 | faciet H χ *faciat* |
| | — | ſeſe C *ſe* |
| | 27 | geret H S χ *gerat* |
| | — | ſolum H S χ *ſolo* |
| | 30 | ſed etiam procax C H S T χ. ↓ *procaxque* |
| | — | quis C *qui* |
| | 31 | adulter H ↓ *d.* |
| | 33 | Clodia C ↓ *Cloeiæ* T *Cloeiæ* |
| | 34 | abs H *a* |
| | — | meos ↓ *modos* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
95 1 ne χ *nec*
2 accuſatores χ *accuſatoris*
— ejus —— mulier ſit T *d.*
3 ſe H χ *d.*
4 diſſimilis χ *ſimilis*
— inſtitutoque meretricio C ψ *meretricioque inſtituto*
5 habuiſſe S *habuere* χ *habere*
6 perflagitioſum C H S T χ *flagitioſum*
7 objiciant C *objiciunt*
8 eam χ *ea*
— eſt, cur χ *es:*
9 viam χ *veniam*
11 et cæteris magnam ad ſe defendendum C H S T χ *defendendi*
12 dabit H S *dedit*
13 evadis C H S χ *evadens*
15 enim χ *enim hæc*
17 criminantur χ *criminatur*
18 Lucceii C S T *Lucei*
19 quos H S χ *quod*
— Dio H *Dion*
— Lucceium S T *Luceium* χ *Lucium*
20 inſidiandis S χ *inſidiantis*
21 domi χ *domini*
24 ad H S χ *ob*
— ſumeret C *ſumerat*
25 dixit ψ *dixerit*
— devinxit C *dejunxit*
26 auſa χ *auſus*
28 cum H S χ *ſi*
29 legati C S T *ſcilicet legati* ψ *S. legati*
— Lucceii C *Luculli* T *Lucullum* χ *vel Lucei* ψ *Lucullii*
32 illa T *d.*
33 hoc T *hæc*
— Balbus χ *Balba*
34 ſe T *d.* ψ *ſed*
— quærere T *quærendum*
96 5 eſt auſus χ *eſt rurſum* ψ *es auſus*
6 Quid —— crimini T *d.*
— huic H S χ *iſti*
9 non H χ *nunquam*
10 rem χ *eſſe*
11 credendam C H S T χ *credendum*
— illa H *illam*
13 Lucceii S T *Luceii*
— fuerit χ *fuerat*
15 peragrare χ *peragere*
18 reperietur H S *reperietis* χ *reperiretur*
19 oratoris χ *orationis*
— mihi H χ *d.*

p. l.
96 20 meum H χ *d.*
— exercitationem H χ *exercitationem meam*
21 cum χ *tum*
22 proferri χ *proferre*
24 Lucceium S *Luceium* T *Lucium*
25 in famam ψ *infamiam*
27 humanitate C *humilitate*
29 hæc ipſa H *d.* χ *hæc*
30 in alienum hominem H χ *alieno homini* S *in alieno homine*
31 cum χ *d.*
— comperiſſet χ *competiſſet*
34 leviter H S χ *leniter*
97 1 prætermitteret C *poſtimeret (cum aſteriſco)* H S χ, ψ *poſtmitteret*
3 cur C *d.*
4 teſtimonii C *teſtimonia* T *teſtimonio Lucei*
5 verba cognoſcite T *d.*
— Recita teſtimonium Lucceii C T *d.*
— Testimonium Lucceii C H S T χ *d.*
7 mittere χ *ſummittere*
9 ipſo H *illo*
— et H *d.*
— re C χ, ψ *rem*
12 profertur H S *d.*
— inimica C T *inimici*
13 ex libidinoſa C χ *d.*
— autem H *d.*
15 devincta C *dejuncta*
21 evolvere C H S T *volvere* χ, ψ *videre*
22 venenum T *d.*
25 hic H S *hæc*
28 cauſam C *rem (ſed punctis ſubnotatur)*
30 fuiſſe χ *d.*
32 quo χ *d.*
— conſcio H *conſilio* χ *d.*
— cui ſalutem T *ſalutem*
33 Serviſne χ *Servuſne*
34 cui H S *cui jam*
— tribuitis H S *tribuiſtis*
98 1 omnes χ *omnis*
4 uti, ſed C H S T χ *ut eſſet* ψ *ut eſſent*
5 quis hoc C H T χ *quis*
6 ejuſmodi H *ejus*
7 foras H *d.*
— ſit χ *non ſit*
8 luſtra C χ *illuſtria* ψ *illuſtra*
— luxuries ψ *luxurie*

p. l.
98 8 omnia C S ↓ *ſomnia*
— inaudita ↓ *in audacia*
10 qui S T *quæ*
— verſentur T *verſantur*
— in T *d.*
11 ad quos —— redundet C *d.*
— aliquantum H S *aliquantulum*
12 luxuria H S χ, ↓ *luxurie*
13 tam C χ *jam* T *d.*
20 eſſe ↓ *eſſet*
21 Pro C T *Prob c*
22 aut connivetis H *connivetis*
— præſentis ↓ *præſentius*
23 pœnas χ, ↓ *pœnam*
24 vel T *enim*
25 abſtraheretur H S χ *extraheretur*
— gremioque C T χ, ↓ *e gremioque*
34 et H S *et vide*
99 2 rempublicam ↓ *reſp.*
3 cum C *tum*
— tum C *cum*
5 conſularis C H S χ, ↓ *conſulari*
6 conſul H T χ, ↓ *conſulem*
7 dixerit H S χ *dixit*
9 eliciat C *eiciant*
10 illam C H S T ↓ *aliam*
— perhorreſcet T *perhorreſceret*
11 etenim C H S χ, ↓ *Sed enim* T *Si enim*
12 fletu ↓ *flatu*
16 pudenti T *prudenti*
17 Xenias C S T ↓ *Senias* H χ *Senas*
18 iis C *his* H S χ *eidem*
— pyxidem χ *pyſſidem*
19 quid χ *quod*
— illud ferri C *ferri* H S χ, ↓ *illud fieri* T *fieri*
20 ſervi non H χ *d.* S *non*
— venerint C *venerant* H *non venerint* χ *venirent*
21 manebat H *manebant*
— conſuetudo Cælii χ *familiaritas*
— tantaque H *tanta*
23 jam C ↓ *jam jam*
25 horum T *d.*
27 ut C T χ, ↓ *d.*
28 pollicerentur T *pollicerent*
— ut H *d.*
29 manifeſto H S χ *ut manifeſto*
30 Xenias C H S T χ, ↓ *Senias*
31 ut C H S T χ, ↓ *d.*
— traderet T *traderent*
100 1 latebra H S T χ *latebræ*
2 poſſit H S T χ *poſſent* ↓ *poſſet*

p. l.
100 2 Nam C *Non*
3 intimum C *timum*
4 reciperentur C *reciperetur*
5 permutatione C *permuſtatione* T *permiſticatione*
6 erat T *erit*
7 quinam C H ↓ *quidnam*
8 dicerentur C *dicerent*
9 talis C T *tali*
15 proſilierunt χ *perſiluerunt*
16 Licinius C *Licinium*
— veniſſet H S χ *veniret*
17 tum C T ↓ *d.*
18 Licinium H χ *Licinium hunc*
19 tradendum χ *trahendam*
21 hominum C H S T χ *omnium*
22 ſolertiam ↓ *et ſolertiam*
23 ipſa χ *ipſam*
24 Verum C S T *Velut* H *d.* χ *Ut*
25 poetriæ C H T ↓ *poetria*
26 eſt χ *d.*
29 enim H S *hic* T *d.* χ *hæc*
30 traderet H *traheret*
— quam ſi non C *quaſi* H S χ *quam ſi*
— retraxiſſet H S ↓ *extraxiſſet* χ *tradidiſſet*
32 teneretur ↓ *traderetur*
101 1 reperio C T ↓ *invenio*
— Fuerant C T *fuerunt (et H ſup. lin.)* χ, ↓ *fuerunt*
— hoc S χ *enim*
2 fuerant C H S T *fuerunt*
3 manifeſto T *manifeſte*
4 Potueruntne H χ *Potuerunt*
— meliori C T ↓ *meliori magis*
5 cum C H S T ↓ *d.*
6 evaſiſſent C *d.*
7 hominum C H S T χ *omnium*
9 reprehenderent H χ *comprehenderent*
10 id ſe H S χ, ↓ *ipſi*
11 fuerant T *fuerunt*
— non —— oſtenderunt T *d.*
12 oſtenderunt C H S ↓ *oſtenderent*
13 expediret —— traderet T *d.*
— traderet H χ *daret*
— Mimi H *Mimmi* T *Nummi*
14 jam C ↓ *etiam*
— invenitur C T *inveniretur*
15 ſcabilla H S χ, ↓ *ſcabella* T *ſcabella non*
16 aulæum tollitur H S χ *aulæa tolluntur*
17 hæſitantem ↓ *exitantem*
18 mulieraria H S χ, ↓ *muliebria*

p. l.

101 19 confeſſione C H S T χ *confeſſionem*

21 ne H χ *d.*

25 traducta H χ *deducta*

26 ego teſtes ψ *ego vidi teſtis*

27 delectationis ψ *delectionis*

30 in T *d.*

— locatos H S χ *collocatos*

34 quam C T ψ *quem*

102 1 aut χ *autem*

2 ſe H S χ *d.*

4 fori C *foris*

5 triclinii C *triclivii*

7 et H χ *alia*

8 ſi me C T ψ *me* H χ *d.*

10 vigeant χ *augeant*

— venuſtate H S χ *venuſte*

11 deſerviant H S χ *ſerviant*

13 At ſunt C *Aſſunt*

14 aliquid invenimus T *aliqui invenie-mus*

16 videatur C *dicatur*

21 rem tute C T *tu rem te* ψ *tu rem quæ tu*

— ad eos non ab aliis H S *ab aliis non ad eos*

22 aliis χ *illis*

— allatam H *illatam*

— ipſa H *ipſo*

— compertam χ *comparatam*

24 Nihil —— res eſt T *d.*

25 et C S ψ *et pervulgata et*

26 quid H *quod*

27 vel potius, quid nolim T *d.*

— certe T *d.* χ *certe quidem*

28 factum C T ψ *d.*

29 non verecundo C χ *verecundo*

30 Sin autem eſt fictum H S χ, ψ *Sed hoc ſi non eſt factum*

— non S *ſed*

— modeſtum χ *moleſtum*

31 inficetum C H S *infacetum*

103 3 De —— capietis *(p.* 106. 19*)* C T *d. (ſed in* T *ſcribitur &c.)*

7 enim χ, ψ *d.*

10 C. Eſerni H S χ, ψ *Cerſeni*

11 O χ *O ſtultitiam*

14 vetuſtate χ *vetuſtatem*

15 perierunt ψ *interierunt*

18 Afrania H S χ *Afraria* ψ *Aſtraria*

— refricaretur H S χ, ψ *referretur*

p. l.

103 18 Eſerni H S χ, ψ *Ceſerni*

19 lege ψ *longe*

22 judicium H S χ, ψ *loco in judicium*

28 induſtriam χ *induſtria*

32 proconſuli contubernalis H *proconſule contubernali* ψ *proconſuli contubernali*

33 provincia H S χ, ψ *domo*

104 2 Diſceſſit χ *Diſcepſit*

4 cives χ *d.*

8 abiit H S χ, ψ *habuit*

9 præclari in rempublicam H S ψ *præclara in rep.* χ *præclara eſt in rep.*

10 maleficii ψ *malefieri*

12 valeret H *aleret* ψ *aliene*

20 ejiciunt H S χ *ejiciuntur*

24 ut χ *aut*

— propulſet χ *pertuliſſet* ψ *protuliſſet*

26 moreretur H *morerentur* ψ *mereretur*

27 me H χ *d.*

— mehercule S χ *me hercule*

33 debent H χ *debeant*

105 3 ſiquidem ψ *d.*

4 efferviſſe H S χ, ψ *efferbuiſſe*

6 ferocitas S χ, ψ *ferocitatis*

— pertinacia H S ψ *d.*

8 deferverinr H S χ, ψ *deſerit*

— jam iſta dies H S χ, ψ *res jam dies*

17 in judicium H S χ, ψ *d.*

— in republica H *in reip.*

— civis H *curis* S *civis eſſe*

18 patitur H S χ, ψ *dat*

19 unquam H S χ, ψ *quidem*

20 vel χ, ψ *d.*

21 vos χ *d.*

23 vos H S χ *d.*

26 ſine ſede χ *d.*

29 atque H S *aut*

— urbis H S χ, ψ *orbis*

31 muliebri H S χ, ψ *mulieris*

106 1 conſtituitote χ *conſtitutote*

2 miſeri ψ *miniſtri*

3 caſum H S χ, ψ *caſus*

4 vos H *nos*

8 jam χ, ψ *d.*

13 jam χ, ψ *d.*

14 aluiſſe H S χ, ψ *abjeciſſe*

15 perculiſſe ψ *pertuliſſe*

18 ac H S χ, ψ *d.*

# DE

# PROVINCIIS CONSULARIBUS

## ORATIO XXXV.

### Edit. Olivet.

p. l.
107 3 ſi t C *ſut*
— dubitabit C *dubitavit*
4 me χ *d.*
— conveniat —— ſentire χ *d.*
5 laudaretis C *laudaretur*
6 etiam C *et*
9 hoc C *hec* T *d.*
13 univerſam rempublicam C *univerſa rep.*
14 ac H S χ *d.*
19 ſua ψ *ne ſua*
21 tradiderunt χ *tradiderint*
— explendas ψ *expiendas*
23 nec H *non*
108 1 illos C *iſto* H S T χ, ψ *illo*
2 illum C H S χ, ψ *d.*
— tamen C *tam*
3 mecum χ *d.*
— eſſe C H *d.*
— duxiſtis χ, ψ *dixiſtis*
13 cond mnarint χ *condemnarit*
17 mitto T *obmitto*
— tanta C *tantas*
19 venio S *veniam*
20 antea C *ante*
— munita χ *mutata*
25 militaris χ *militaribus*
27 Threciis C H S ψ *Traiciis* T *Toreutis*
28 argenti H S T χ, ψ *argenteam*
33 hoc H χ, ψ *hæc*
109 2 imperatoris S T χ, ψ *is imperator*
— expetitum C H S T χ, ψ *expetitus*
3 Atque H *At*
9 quis χ *d.*
10 ac C *a*
12 vobis C T *nobis*
14 cohortes χ *cohortis*
15 hiberna ψ *hibernia*
— his præpoſuit C *iis propoſuit*
20 odium χ *d.*
— quod H *notam : quod*
25 exhauſti H S χ, ψ *exhauſtis*
26 belliſque T *bellorum*

### MSS. C H S T χ I ψ

p. l.
109 20 impetus χ *impeditus*
27 armatum H T *d.*
28 ægre H S *ære* T *ere*
30 ſanctiſſime C *ſanctiſſima*
31 Cæſonine χ *Ceſenine* ψ *Cæſoninæ*
32 beneficiis χ *beneficii*
33 ſic C *ſit*
110 2 in quo χ *ut*
4 quam C H S T χ, ψ *cum*
5 everteras S χ, ψ *everteris* T *everteres*
— tum H S ψ *tu*
8 aut χ *d.*
9 bonis C H S T χ, ψ *bonos*
10 nunc C H S *dico nunc* T χ, ψ *dico*
— in S *d.*
11 ipſum C H S ψ *ipſum relinquo*
— provincia diſputo S *provinciis diſputabo* χ, ψ *provincia diſputabo*
12 audiſtis χ *audiſti*
— ſi C *etſi*
13 veſtris C *noſtris*
15 contumacia C H S χ, ψ *contumelia*
— Lateant χ *Latent*
20 poſterior C *deterior* H S *peſtilentior*
— an infelicior S *vel deterior* T *an inferior*
22 diutius C *d.*
23 provinciam χ *provincia*
— Ariobarzanes C *Aribarzanes*
24 cædem H *cæde*
— Threcem C H S ψ *Tracem* T *Trucem* χ *Thracem*
27 Syria H S T χ *Syriam*
— actum H S χ, ψ *neque actum* T *niſi neque actum*
— pactiones C *pactione*
30 hortaretur C H S T χ, ψ *hortetur*
31 clamaret C H S χ, ψ *clamet*
34 Syris C *Syriis*
111 3 quo χ *qui*
9 inſcitia C S T *juſtitia*
10 Gabinii χ *d.*
15 parſimonia C *parcimonia*

p. l.
111 19 patiemur H S *patiemini*
— An χ, ↓ *d.*
— qui H *quis*
21 quem χ, ↓ *d.*
23 diutius H *d.*
26 nequam C H T χ *neque*
— ſimularit C H S *ſimulavit*
27 ſe χ *d.*
28 C. S T ↓ *d.*
29 exiſtimaretur χ *extimaretur*
31 deripiendos C H S ↓ *diripiendos*
— duplices C H S T χ, ↓ *publicas*
34 revocabatis χ *revocabitis*
112 1 veſtrum H *omnium*
2 eſſet C H S T χ *d.*
6 Quam pœnam C H S T χ, ↓ *Qua pœna*
— tum T *tamen*
7 at χ *ut*
8 aliquis C H S χ, ↓ *aliquid*
— at S *ac*
10 rem C H S ↓ *remp.*
— Hoc C *Hos*
12 flagitiis S *flagitiiſque*
14 rem C S ↓ *remp.*
17 aut C S *ut*
18 exoſtra C S *ex hoſtra* H ↓ *exhoſtra* T *exoſthorcra* χ *exthra*
19 ſiparium χ *ſi parium*
20 perferuntur χ, ↓ *proferuntur*
28 propraetore T χ, ↓ *prætore*
29 ac χ, ↓ *d.*
113 2 quoniam C *quod*
— inuſta χ *injuſta*
— putet χ *putetur*
3 dummodo χ *non modo*
5 hac tamen C *hanc tamen hac* H *hac tamen hac*
7 Atqui C χ, ↓ *At qui* H S *At*
— qui C H S *d.*
8 ambo C H S T χ, ↓ *ambos*
— alteram C H S *et alteram*
9 et C H S T χ *d.*
11 ſinat C H *ſinatur*
— tum —— non poteſt T *d.*
12 poterit ↓ *potuit*
— Itaque χ *Itaque qui*
14 et χ *d.*
15 habeant ↓ *habebant*
17 ſuccedetur χ, ↓ *ſuccedtur*
18 referetur χ *refertur*
20 interjecto H *interjecta*
— ærumna H *crimina*
26 inimiciorem H S T ↓ *inimicitiorem*

p. l.
113 27 enim C H S T χ, ↓ *d.*
— ceſſerim χ *ceſſeram*
30 quod —— dico χ *d.*
32 non C H S T ↓ *d.*
— ne χ, ↓ *non*
114 1 auxilio χ *auxilia*
5 plenior C *planior (ſupra lin.)*
6 inimici ? omnes Metelli. C *omnes inimici Coctelli ?*
10 nondum C *nundum (bis)*
11 nondum C *nundum*
— affectum C *effectum (ſup. lin.)*
13 perſequitur, qui C *perſequetur, quæ*
15 ego C H S *hoc*
18 reprehendat C H *reprehendet*
21 M. C *d.*
— qui bis ↓ *quibus*
22 memoriæ C S T χ, ↓ *memoria et*
23 eſt χ *non eſt*
27 tuus χ *cujus*
28 nonne C H S χ, ↓ *non*
29 eum C H S T χ, ↓ *cum*
— reconciliavit H *conciliavit*
32 utinam —— viveret T *ut etiam L. Lentulus vel Luculus ille deſineret*
33 viveret χ, ↓ *deſineret*
115 1 et ↓ *quæ et*
6 rediit χ *redit*
14 rempublicam C S χ *rep.*
16 Quod ↓ *Quid*
18 iis χ *is*
20 familiares C *familiaritates*
23 Quod C *Quid*
26 Num C S *Non*
— eſt igitur C S *ergo* H *eſt ergo*
— dubium C *d.*
27 agitque C *d.*
28 plus C *d.*
29 otio χ *otii*
— proſpexerint T *proſpexerunt*
116 1 honore χ *honorem*
— ut nemini uno T *et nomini ullo* ↓ *ut omnino nemini uno*
2 igitur C *ergo*
3 Reduxit S *reducit*
— et H S *d.*
9 voluptates χ, ↓ *voluntatemque*
— mutaſtis ↓ *mutuaſtis*
— eſſe C *d.*
14 pertinerent C *pertineret*
16 non erat χ *d.* ↓ *non*
20 ſupplicatio H S T χ, ↓ *eſt ſupplicatio*
21 cujus C H S χ, ↓ *et cujus* T *ex cujus*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

116 29 utilitati C *utilitate*

31 conceſſus C *conceſſi*

117 10 At χ *Ut*

11 omnes χ *omnis*

13 moveat χ *moverent*

15 affecta C χ *effecta*

— reipublicæ T *rep.*

— tradantur C H S T ↓ *traduntur*

16 eum C H S T χ, ↓ *eam*

17 quid inceſtius — immanius C H S T χ, ↓ *d.*

22 miſſus S T χ, ↓ *miſſus eſt*

26 eam ↓ *eum*

27 honorem H *hominem*

28 gratiam C *gloriam*

31 etiam C *et*

33 nos C H *vos*

34 hoc S *hoc tempore*

118 1 ab omni H T χ, ↓ *d.*

2 Jamdiu T *Nam diu*

3 et χ *d.*

9 noſtrum C *veſtrum*

11 quæ ↓ *quæ et*

12 ita ſubacta —— pacata, ut T *ita pacata aut*

19 inſidente χ *inſidentis*

21 Pontinius S χ, ↓ *Pontinus*

25 metu C *d.*

27 populum Romanum H *remp.*

— duxit χ *dixit*

28 noſtram C *veſtram*

30 contrivit T *conteruit*

32 nobis χ *vobis*

34 Semitam χ, ↓ *Semita*

119 1 cæteræ C *cæteras*

4 qui non C H *quin*

12 nam S χ *d.*

— ille T *d.*

14 jam C H S *d.*

— conſidant C *concidant*

15 montium H χ *maritum*

16 aſtus ↓ *æſtus*

20 acceſſe C T χ, ↓ *abjiciſe* S *eſſe*

21 reviveſcent H S χ, ↓ *reviviſcent*

23 Etenim C H S T χ, ↓ *Et*

24 nollet χ *vellet*

— patriam χ, ↓ *patria*

28 laurea C H S T ↓ *laude*

— geſſerit χ *egiſſet*

30 vos H χ *nos*

32 reipublicæ H S *rep.*

120 5 quorum S *quo*

7 ſciſcere C H S T χ, ↓ *ſcire*

10 a ↓ *ad*

p. l.

120 11 iſ ſenator C H S *ſenator*

15 Qui T *quæ*

19 eſſet, provincia decreta. Sortietur C *et decreta provincia ſortietur*

21 ſi C *ſit*

— Proficiſcetur C H S T χ, ↓ *Proficiſcitur*

— quoquo H S T χ, ↓ *quoque*

23 habebit χ *habebat*

— Martiis ↓ *Martii*

24 Attamen C H S ↓ *At tamen* T *Et tamen*

25 ſunt H *ſint (ſup. lin.)*

— tum C H S T χ, ↓ *d.*

26 multari C H S *mulctari* T *militari*

— deminutione ↓ *diminutione*

27 in T *d.*

30 prope C *d.*

— ſingulares C H S ↓ *ſingularis*

— quod T *et*

31 gratia χ *gratis*

— ſua C H S T χ, ↓ *d.*

34 ea C *eam*

121 1 [illegible] C [illegible]

9 Movemur C *Moveamur*

11 inviti C *multis*

15 a χ, ↓ *et*

16 pertimeſcendum χ *pertimeſcendam* ↓ *ſtudium pertimeſcendum*

17 ac C *aut* T *atque*

19 aut H S T χ, ↓ *ac*

21 ei C T ↓ *et* H S χ *ſic*

22 ſuſpicandum C H *ſupplicandum*

26 hoc C *hæc* T *ego hæc*

29 exiſtimatione χ *extimatione*

34 rempublicam ↓ *rep.*

122 1 conjuncti C *conjuncta*

2 maneremus C *maneret*

7 omnia C *jam*

11 populares χ *popularis*

19 civem H T χ. ↓ *civium*

22 beneficiis C H S T *in beneficiis*

23 hæc C H S χ, ↓ *hoc*

26 quod H *quod (ſed d punctis ſubnotatur)*

30 illa H S *illa illa*

31 debuit ↓ *debui*

123 1 fortaſſe C H S T χ *d.*

5 iidem C H S T *idem*

7 in C H S T χ *d.*

1[illegible] poſſem C T *poſſim* H S *poſſim*

1[illegible] quid magni C H *hoc magni* T *ſi hoc magni*

21 [illegible] χ [illegible]

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
123 25 velint H *volunt*
— mihi C H S T χ *d.*
29 conjunctionem Cæſaris H S *conjurationem Catilinæ* χ *conjurationem Cæſari*
— defugi C *diffugi*
32 ſalvis —— ſed χ *d.*
33 ſumma auctoritate C H S T *d.*
124 1 indictum T *interdictum*
— omnino H S χ *d.*
5 de cælo —— dici C H S T χ *d.*
11 conſervata χ, ⤈ *conſervatæ*
— latæ ⤈ *laudatæ*
14 ſervari C H S *obſervari*
15 judicium χ *d.*
16 illud morum C *illud merum* S T χ *illum morem*

p. l.
124 16 magiſterium C H S T *magiſtratum*
19 fuiſſe H *d.*
— in χ, ⤈ *aut in*
22 res H S T χ *d.*
23 comprobabant C *comprobabantur* H *comprobantur* χ *comprobant*
25 Ego C H S T χ *cum ego*
26 conſulere H ⤈ *conſulerem*
27 in aliud χ *d.*
29 ſed C H S T χ *et*
31 C. T *d.*
— Cæſaris C *Cæſari*
— quidam C T *quidem*
125 4 veſtra χ *mea*

---

## PRO

# L. CORNELIO BALBO

## ORATIO XXXVI.

Edit. Olivet. MSS. H S T χ 1 ⤈

p. l.
126 4 et cum χ *et tum*
5 conjunctis χ *conjunctus*
— auctoritatis χ *auctoritates*
6 quantam χ *quantas*
7 paris H S T χ *parens*
9 orationis ⤈ *rationis*
11 referenda gratia H χ *ad ferendam gratiam* T *ad ferendum gratiam*
— at prædicanda et habenda H S ⤈ *ad prædicandam et habendam* T *ad prædicandum et habendam*
14 opinione χ *opinionum*
15 veſtrorum H *noſtrorum*
— declarari H *declarare*
— videbatur H S *videbantur*
17 de exemplis T *exemplis*
18 illuſtriore H S T χ *de illuſtriore*
— auctoritate χ *auctore*
19 bell H *bello*

p. l.
126 19 modeſtius ⤈ *moleſtius*
21 literis S χ *litterati*
— doctrinæ S *doctriniſque*
22 eum H S χ, ⤈ *ei*
23 omnes χ *omnis*
— comprehendiſſet χ *comprehendiſſent*
127 1 tractare S T χ *tractaret*
— Craſſo χ *Catulo*
3 eſſe χ *eſſet*
4 potuit χ, ⤈ *d.*
7 extremus χ *exercitatus*
— orationi, quæ non χ *orationi, aut non*
10 ex χ *in*
17 reo H S T χ *rei*
19 feciſſe χ *defeciſſe*
24 in H S ⤈ *d.*
25 non irrepſiſſe in cenſum χ *incenſum*
28 in exercitu T *exercitu*
30 nunquam χ *unquam*

p. l.
127 30 profectum H *poſeſſum* S *poſſum*
31 illis præliis χ *bellis*
— Durienſi H S T χ, ↓ *Durenſi*
32 tempus χ *d.*
128 6 Sic famam, ſic H *Si tamen fame ſi* S *Si tamen famæ ſi* ↓ *Sic famæ*
12 obſidionis H S χ *obſeſſionis* T *obſeſſionibus*
— prælii χ *periculi*
13 cum χ *tum*
14 ullum T *illud*
15 eum χ *cum*
16 Hujuſcemodi T χ *Hujuſce*
— crimen H S *tamen*
— putanda χ *vitanda*
18 ſi T *d.*
22 ejuſmodi S T χ *ejus*
23 quid dicitur S *d.*
26 ſi χ *ſi id*
28 ego χ *ergo*
— nunc H S *d.*
— cuncter χ *conſtet* ↓ *coſter*
— dubitari χ *debiteri*
29 conſtet H χ *conſtitit* T *conſtituit*
30 fateamur χ *fatemur*
— enim H S ↓ *d.*
31 adeſſet χ *abeſſet*
— tribui H S T χ, ↓ *et tribui*
33 bellorum χ *bellorum antiquorum*
34 quam χ *quæ*
129 3 cum H S T χ *quin*
— duces ↓ *dices*
4 fuerint χ, ↓ *fuerunt*
6 homini S T χ *d.*
— Deæ H S T χ *decet*
8 noſtræ χ *veſtræ*
— exteræ H S T χ *alteræ*
14 Judices H S T χ *d.*
15 id H S χ *d.*
— ei H S T χ *id*
— vero χ *d.*
18 populo Romano H T *reip.*
19 hoc χ *hæc*
20 Lucii filius χ *L. Fabius*
— ille, ille H S T *ille*
21 qui χ *quid*
22 hoc χ *hæc*
25 quin H T χ *qui*
— et ſe H S T ↓ *ſed*
26 dubitaſſe H S T χ, ↓ *dubitaſſet*
27 eſſet χ *eſſe*
28 judicium T *tamen judicium*
29 omnia H S T χ *quorum*

p. l.
129 30 diligentia, perpendemus H S T *diligentia eſt pertendemus* χ *diligentia eſt protentemus*
31 quidam χ *quidam Xenocrates*
130 1 noluerint χ *noluerunt*
— videri ↓ *videre*
2 conſtrictam χ *conſcriptam*
— in χ *ut*
3 dubitabimus H S T χ *dubitamus*
8 reges H S T χ *d.*
11 litoraque H S *litora*
12 hujus cum χ *linia : tum*
13 tum animi H S *cum animi*
14 Hunc ↓ *Nunc*
16 audebit ↓ *videbit*
17 geſtu H S *geſtum*
— inſcientem H S ↓ *neſcientem* χ *negligentem*
18 feciſſe χ *d.*
— in χ *d.*
19 verſere χ *verſare*
21 geſſerat H *geſſerit*
23 Id H S T χ *d.*
— quiſquam H *quiſquam neſcire*
24 ignoraſſe H S ↓ *d.*
25 homines χ *res hominiſque*
— quod nullo H S χ, ↓ *nullo*
— nullo χ *d.*
— præditi, quod χ *præditique*
29 ejus χ *ſuam*
30 ejus H S ↓ *d.* T *ſuam*
31 exterarum H *et terrarum* χ *ac terrarum*
32 forte H S χ, ↓ *forte ea*
33 neque χ *d.*
— requieſceret H *quieſceret*
34 res H T χ, ↓ *regiones*
131 1 temporis H S T ↓ *temporum*
2 vitio —— dicam H S T χ *d.*
3 de hujus χ *nunc ut hoc*
— inquam H *in*
4 hujus H *et noſtri (in marg.)* T *hæc*
10 quem —— decoraſſet T χ *d.*
11 ſingularibus honoribus H S χ *in ſingularibus q.*
12 vos H S T ↓ *nos*
— is χ *d.*
14 gloria χ *gloriam*
— niterentur H *interiſſent* S ↓ *intereſſent*
15 dubitationi H S T χ, ↓ *dubitationis*
— præſens χ *d.*
16 atque perſpecta χ *d.*
— lædetur H S *legitur*
17 igitur χ *Cn.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
131 17 reliqua H S T χ, ↓ *relinquam*
18 animis χ *animas*
21 cauſam et H S ↓ *cauſam*
24 ambobus ↓ *ab omnibus*
28 ad jus χ *actus*
29 deprecandæ χ *deprecatione*
32 videtur S *videntur*
30 debet χ, ↓ *deberet*
132 2 videtur χ *videret*
6 violatura virtutem χ *violat virtutem* ↓ *violatur a virtute*
9 atque de veſtra humanitate H T *d.*
12 puniendam χ *perimendam*
13 videretis ↓ *videritis*
14 malitis χ *velitis*
17 videmus H S T χ, ↓ *videamus*
— ſanctum, uti H S T χ, ↓ *ſancti, ut*
18 ſigillatim H S ↓ *d.*
20 tabulæ χ *caulæ*
21 quemquam χ *quantumcunque*
— populus χ *populo*
25 fœderibus H S *fœderis*
— omnium χ *omni*
26 expertes χ *finis expertes*
— fœderatos T *defœderatos*
29 in ea, χ *mea*
30 juſſiſſet χ *vixiſſet*
— populus Romanus H S T χ, ↓ *præter*
33 reſediſſet χ *remanſiſſet*
— tum H *cum*
34 noſtro χ *veſtro*
133 2 uterentur H S T *uteremur*
3 Tulit —— civitati anteferret S T χ, ↓ *d.*
9 fœderis H *juris*
10 civitati H *d.*
— hæc χ *hujus*
14 non χ *ne*
15 tum —— videatur χ *d.*
18 noluerunt χ *voluerunt*
19 populo χ *populoque*
20 propoſitis χ *præpoſitis*
28 juverit H *juvaret*
29 pugnarit H S *pugnaret*
30 dimicationi H S *dimicationem*
32 Etenim H S χ, ↓ *Eſt enim*
— populum Romanum H χ *populo Romano*
— eſt H S T χ *d.*
134 3 pateant hoſtibus —— ſtipendiarios T *d.*
— ſæpe S χ, ↓ *d.*
4 cæteris T χ *cæteriſque*

p. l.
134 5 videmus χ *vidimus*
5 perfugiſſent χ *profugiſſent*
8 jus et S *vis et* T χ *jus*
— infima ↓ *infirma*
10 videbamus H ↓ *videmus*
12 ſtatuis χ *ſtatis*
13 armis χ *d.*
— ditionem S *deditionem*
14 permiſerit χ *promiſerit*
19 auxiliis H S T χ *auxiliis uti*
— uti nobis non χ, ↓ *d.*
24 externa H S T χ, ↓ *paterna*
25 Atqui χ *Atque*
— intereſt T *d.*
— fœderati H S *fœderatis*
— conſtituant H S ↓ *conſtituerint*
28 rata χ *rara*
29 quam χ *quod*
31 ſint S T *ſunt*
33 ſe χ *ſi*
135 1 cum T *quoniam* χ, ↓ *quam*
— imperitiſſime χ *apertiſſime*
— populis H S T χ, ↓ *populi*
2 eſt χ, ↓ *d.*
— populorum H χ *et populorum*
5 omne H S χ *cauſæ*
— noſter χ *ut*
8 poteſt χ *d.*
10 ut —— Romano χ *d.*
14 noſtro H S χ, ↓ *noſter*
15 civis χ *cujus*
— dicarit ↓ *dicari*
16 Q. Maximo —— Tarracone S *d.*
17 Tarracone H *Tarracinæ* χ *Terracenæ eque* ↓ *Tarracone eque*
18 Smyrnæ S *d. (cum ſpatio)*
19 ante χ *d.*
20 vertiſſent χ *evertiſſent*
21 ſine χ *ſint*
25 reveniſſet S ↓ *revertiſſet*
29 civi Romano H ↓ *civem Romanum*
30 rejectione χ *ratione*
34 via H *una*
136 2 nobiſcum maxime χ, ↓ *d.*
4 continere ↓ *contineri*
— Atqui H T *Atque*
— cæteræ χ *certe*
— noſtros T *noſtros omnes*
6 nos χ *non*
7 cujuſvis H χ *cujus* ↓ *ejus*
12 cives χ *civis*
18 diſputationis H *diſputationum*
21 regione H S *regno*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
136 24 ut ne quem H S *d.* χ *neque* ↓ *ne quem*
25 poſſimus H S *non poſſimus*
— [illegible] ↓ *d.*
31 retinendi χ *renitendi*
137 3 et ex χ *ex*
— Lanuvini χ *Latini*
6 Civitatem χ *civitate*
8 [illegible] χ [illegible]
9 [illegible] —— Barbarorum χ *H*[illegible]
11 [illegible]rum H S *d.*
12 a nobis χ *d.*
13 ibi H *aibi* (*ſup. lin.*) T *ubi* χ *ubi non*
— ubi non eſt exceptum H S T χ *d.*
15 lex S *lege*
— id χ *ea*
— Gellia H S *Agellia*
16 definite H S *diffinita* χ *diffinite*
— poteſtatem S *eſt*
19 jura H *vita*
21 ſua H S *tua*
— repulerant χ *retulerant*
23 Lentulo H *M. Lentulo*
— conſulibus lata χ *conſulata*
— qua T *quo*
— exceptum H S *d.*
26 et conſecratione S *d.*
27 caput χ *capite*
— facit H ↓ *fuerit* S *fuerit*
28 fœdere ejuſmodi ? H S *fœdere.* ? *cujuſmodi ?*
30 de χ *in*
32 neque pœnam latam S *pœnam gratam* T *pœnam gratam vel ratam* χ *neque pœnam ratam* [illegible]
34 illis verbis H S χ, ↓ *illius verbis*
138 1 populi R. χ *Popul. R.*
8 noſtra χ [illegible]
10 ſubito in Hiſpania Cn. et P. Scipiones χ *in Hiſpaniam* [illegible] *et* C. [illegible]
12 [illegible] H S *jecit* T χ *feciſſe*
— cum χ *tam*
13 veſtra T χ *noſtra*
— vetuſtate χ *venuſtate*
14 et publici juris periti H *d.*
16 de [illegible] χ [illegible]
— [illegible] H S *etiam*
20 noſtram H *d.*
21 [illegible] —— publica χ *aucta*
22 abeſt χ *habet*
24 ſe nuſquam H S *ſenatuſque*

p. l.
138 25 plurimis H S T χ *pluribus*
26 enim H S T *d.*
31 recipi χ *re ſpere*
33 Quia id H S *Quod* χ *Quod id*
139 1 comiter H S *comites* T *romiter*
— conſervanto H S *conſervant* T *conſervanti* χ *conſervetur*
3 hoc H S *hujus*
5 Deinde H S *Demum*
— jubetur χ [illegible]*tur*
9 communiter T *d.* χ *comiter*
10 inſolitum χ *inſulutum*
11 monſtrat S T *monſtrant*
12 benigne χ *d.*
— et H S T χ *d.*
— communiter T *Comi*
14 communiter χ *comiter*
15 Romanus H S *d.*
16 poteſt χ *poſſet*
17 caveretur χ *caveatur*
— majeſtas χ *civitas*
— a H T ↓ *d.*
23 quæ χ *quam*
24 repetendibus χ *repentibus*
29 habere χ *haberet*
30 cautum χ *tantum*
31 eſſe χ *eſſet*
32 quæ χ *quod*
140 2 defendo H S *defendendo*
3 ac H T χ *ac ſtudio* S *ſtudio et*
— ab H *his ab* S *iis ab*
4 nomenque H *mentemque* (*ſup. lin.*)
5 cui T χ *qui*
— nobis H S ↓ *noſtris*
— inferrentur χ *inferrent*
8 arce T *arte* χ *marte*
9 ſe H S *ſic*
10 ut H *aut*
11 ipſe T χ *d.*
— ac H S *vel* T *et*
13 et H S *ut*
17 pecuniaque H S *pecunia*
18 fecerant H *fecerunt*
20 ſit H S ↓ *ſint* χ *ſive*
21 ſit H S *ſint*
— ſit S *ſint*
31 Gaditanos χ *Gaditano*
32 excitabo χ, ↓ *excito*
— quos H χ *d.*
34 periculi miſſos χ *periculoſiſſimos*
141 1 inaudita H ↓ *jam audita* χ *manifeſta*
— ut T *et*
2 ſenatuſconſulta H S T χ, ↓ *ſenatuconvicta*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
141 3 populus —— fundus χ *d.*
— fundus T *fundum*
4 fit H *ſit*
— cum ſcita H *d.*
5 ſua χ *d.*
6 jus T *ejus*
7 honore H *honorem*
— judicaret T *judicavit*
8 quam cum χ *qui tum*
10 teſtes T *teſte*
11 juris χ *viri*
— quis T χ *qui*
12 quin χ, ψ *qui*
13 interceptum χ *interſectum* ψ *ſeptum*
— perpetuo H S T χ, ψ *perpetuum*
15 ſuos H T *nos*
16 commendandi χ *commorandi*
21 permiſſu H S χ, ψ *permiſſa*
24 et χ *d.*
25 conſequuntur H S χ *conſequantur* ψ *conſequatur*
— civitatis H T χ, ψ *adſunt civitates*
27 ut ex S T ψ *et*
— nobiliſſimo civi H T χ *nobiliſſimum civem*
28 defenſorem T *defenſorum*
29 arbitrentur H S *arbitrarentur*
30 eorum H T *horum*
33 illam χ *illa*
— nobis χ *d.*
— et χ *ut*
142 2 dubitatum T *dubitandum*
5 jam χ *d.*
6 prædiatorio χ *præditarios*
7 conſultores H S *cum conſultores*
8 nonnunquam T *nunquam*
— Furium T *Furinum*
— Caſcellium H S *Caſellum* T *Catullum*
— prædiatores T ψ *prædicatores*
9 nos χ *vos*
— M χ *a M. A.*
10 quod χ *quam*
12 belli H S *jure belli*
— juris χ *viris*
16 conſtantiorem χ *et conſtantiorem*
17 religione χ, ψ *religionis igitur*
— igitur H *d.* χ *a M. A.*
18 ſumma χ, ψ *d.*
19 Camertinum H S *Carmentinum*
20 condemnari T *condemnari apte vel æque* χ *condemnari apte*
22 Exiſtat χ *Extimetur*
23 poteſt χ *poteſtis*

p. l.
142 25 ignarum H S *æqui ignarum*
— ſe T *d.*
27 legiſſet H T ψ *egiſſet* χ *adiſſet*
— quanta T χ *quanta bella*
— et confecit H S *confecit* T *fecit*
29 nullo H S *nonnullo* ψ *nonullo*
30 a republica H S *republica* χ *ac rep.*
— a χ *ac*
31 quemque ψ *quemquam*
32 Iguvinatium neque Camertium H S ψ *Ignatium neque Camertum* T *Ignatrium nec Cameranum*
143 3 num quis χ *iniquis*
— eſſet H S *eſt*
4 eſt vocatus χ *vocaretur*
— L. Matrinius H S *T. Macrinus*
5 donaſſet ψ *donaſſet et*
7 Spoletinus H S *Spoletinum*
12 negabat χ, ψ *negabant*
15 per χ *d.*
19 delectum χ *dilectu*
21 C. χ *d.*
22 aſpectus χ *affectus*
27 auctoritas immortalis χ *inde mortalis*
28 pater H S ψ *magni pater*
29 qui vivit Ravennæ H S ψ *q. vibium Ravennatem*
30 Ravennæ χ *Ravennate*
31 quid? cohortes —— novem Gaditanos T χ *d.*
— quid? Heracleenſium legionem H *quid Heracleſina lex? at* S ψ *quid Eracleſina lex. at*
144 1 quoniam de H ψ *quod cum*
3 Q. χ *Quid*
— Fabium Saguntinum? quid H S χ *Fabius agunt? nunquid* χ *Fabius Saguntinus? quid*
4 adeſt H χ *abeſt*
5 Aletrinenſem H S ψ *Avernienſem* T *Apenienſem* χ *Avenienſem*
10 quod L. χ *L.*
12 vero χ *enim*
13 Gaditanum H S ψ *Gaditanos* χ *Gaditano*
— Haſdrubalem χ *Adſtruballi*
— illo H S *d.*
14 fabros H χ *fabius (ſup. lin.)*
16 tum χ *tunc*
20 enim H S T χ, ψ *d.*
22 imperatorum H S T ψ *imperatoriam*
— feriet T *feriret* χ *fieret*

p. l.

144 23 cujatis ſiet H S T χ, ↓ civitatis ſi et
24 cives H S T χ, ↓ cives fortiſſimos
25 adſciverunt T conſciverunt
29 judicum χ judicium
31 præſe H S T χ, ↓ ſæpe
32 Papia χ Papinia
— repetentibus χ, ↓ repentibus
33 judicaturi χ judicari
34 civitatem S T χ, ↓ civitate
145 1 ſunt liberati H S T χ, ↓ d.
2 populus ↓ populos
8 ictum ↓ eſſet cum
11 Coſſinius H S ↓ Coſminius T Coſminus χ Eos Mimus
— Tiburs H S T χ Tibur
12 damnato χ damnatio
— T. H S T χ d.
13 civis —— Maſſone T χ d.
14 Coponios ↓ Coponius
— damnato H S χ, ↓ damnatos
15 Maſſone H Maſſo
— factus χ, ↓ factus noſtis?
16 manu χ ſine manu
17 licebit χ, ↓ licebat
18 poterunt H poterant
— eis H d.
19 licebit H T ↓ liceat
— accuſatori χ accuſatur
23 in H χ d.
24 Licinia χ lacinia
— genus H χ, ↓ in genus
26 niſi χ nec
— calamitate χ calamitates
27 nimis χ minis
28 judicum χ judiciorum
— rata χ rara
146 4 nominata χ nomina
— illam H illa
6 tamen χ tum
— voluerunt χ noluerunt
7 mente T incute vel mente
8 precaretur T precarentur
— fere χ ferre
12 Calliphana S ↓ Calliphana T Calipphina χ Caliphena
13 fundos factos χ fundus factas
15 arbitrabimur H S arbitrabamur
17 multo χ multa
18 non H d.
20 incenderet χ intendet
21 mœrentium H χ, ↓ inhærentium
22 permanarent χ permearent

p. l.

146 23 ſuæ H T χ, ↓ ſua S ſumma
— videbatis χ videbamus
26 correpta χ, ↓ corrupta
27 libidinis H libidini
28 Craſſum —— non tenebat H S T χ, ↓ d.
31 ſæpe ad alienos homines H S T χ, ↓ d.
32 ſæpe T ſed ſæpe
147 1 quod H quo
— in tribum χ vi tribuni
— Cruſtuminam H Cluſtuminam χ Cluſtuminam
4 Theophanis H Theophani S T χ, ↓ Theophanii
9 vellicant H T χ, ↓ idcirco vellicant
10 maledico dente H S χ, ↓ maledicente T maxime dente
— amici H S χ amici
14 non —— potentiſſimi T d.
— conceſſit H S χ, ↓ ceſſit
16 ac partis χ aut patris
18 ut T ut etiam ſi χ ut etiam in
— illa S d.
19 communium ↓ d.
— non modo non H S ↓ non modo
20 veſtris T d. χ noſtris
— noſtriſque H S T ↓ veſtriſque
— Cornelius H S d.
21 omnes χ, ↓ omnis
22 meus χ d.
— minus H S minus
23 et χ d.
26 ab hoc χ ad hæc
28 et multi H S multi
29 inimicis χ inimicus
31 impari H S T χ, ↓ imperito
— avocabat χ advocabat
32 nobis S T χ, ↓ vobis
33 familiaritatibus χ familiaribus
148 3 cum χ tum
4 perdoctum ↓ perductum
5 avocarem H avocarent
— videtur H S ↓ d.
6 ſentias χ ſenties
7 id H S ↓ d.
8 unquam T d.
9 proficit H S profecit
— aliquid χ d.
10 proficit H S profecit
11 Voluimus H S χ, ↓ Volumus
12 Dolorem χ d.
— alii, nos H S χ, ↓ in alienos

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
148 12 luctum χ *luctus*
15 nove H T χ, ψ *novem*
23 ſententiam H ψ *in ſententiam*
— aliquod H ψ *in aliquod*
— curſum H T χ *d.*
25 quos H ψ *quo*
27 affectatoribuſque H χ, ψ *aſpectatoribuſque*
30 ſi χ *d.*
149 4 fabrum χ *Fabium*
5 probavit χ *comprobavit*
— eſt H ψ *ejus*
— obſervantiamque H S *obſervantiam*
6 hic ψ *huic*
7 commodorum χ *incommodorum*
8 obfuerint ψ *d.*

p. l.
149 9 bonum χ, ψ *homini*
10 in iis χ *ab his*
11 regione H S T χ, ψ *regione.*
— orbem H *orbis*
12 definiunt χ *definivit*
13 perferri H S T χ, ψ *deferri*
19 Pompeius H S T χ, ψ *Pompeius pater*
20 pater H S *d.*
— L. Craſſus H S *D. Craſſus* T χ *M Craſſus* ψ *Druſus Craſſus*
21 ſi populus H S *ſive populus* T *p. Q.*
22 judicarunt H S *judicarint*
24 errare χ *errere*
30 perſæpe ψ *per ſe*

---

## IN

# L. CALPURNIUM PISONEM

## ORATIO XXXVII.

**Edit. Olivet.** — **MSS. C H S T χ 1**

p. l.
151 1 vides C H S χ *ſentis*
3 nos C S *vos* χ *d.*
4 putridi H S *putidi*
6 impulit C *impulis*
7 fefellit T *hos fefellit hic in fraudem*
— induxit C S *indulxit* χ *induiſit*
8 lutulenta C S T χ *luculenta*
— noveramus C H S *novimus* T *noramus*
10 periculum C H S χ *parvulum*
14 gloriabitur H S T χ *gloriabatur*
17 novo C H S T χ *d.*
— tu H S T *tum*
18 nunquam χ *nunc*
21 te vivum C H S χ *trivium* T *te vivum*
152 2 perſpectæ C H S T χ *perfectæ*
4 parto S *parco*
6 ac C H S χ *At*
— ea C *eſt*
10 quin ii C S *iis* H χ *his*

p. l.
152 10 ii —— conſul T *d.*
— te C H S χ *quin te*
15 uterque C *utrique (cum puncto ſub i)* H S χ *utrique*
21 Rabirio C H S χ *Rabirii*
24 fortes χ *fratres*
27 multa T *multaque*
153 3 incendium χ *incenſum*
7 his C *hec*
— propter χ *pro*
8 republica T *populo Ro.*
12 dicere C S *dicerem*
13 jurarem H *vitarem* χ *juraret*
20 mecum H *non mecum*
26 fuit C H S χ *fit*
27 Metellum C H S χ *Luſcellum* T *Lucellum*
— Q. Marcium C H S T χ *C. Marium*
29 illum C H S χ *illos*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

153 32 magiſtros C H S T χ *magnos*
34 Kalendas Januarias C H S *Kalendis Januariis*
154 1 Compitaliorum T *Capitoliorum*
— incidiſſet χ *incidiſſent*
5 Ergo C H S χ *Ego*
6 te, a P. Clodio, fatali C H S *tribuno a facili* χ *tr. a facili*
7 Ælia et Fuſia T *Helya et Suffia*
— everſa C H S T *verſa*
9 ſunt χ *d.*
12 modeſtiæ χ *moleſtiæ*
— cenſoria C H S χ *d.*
— tu C S *tum*
13 conſulem C H S χ *conſule*
— tum C S T *cum* H χ *eum*
22 judicium C S χ *indicium*
— notionemque C H S T χ *rationemque*
23 quas T *quales*
— eſt χ *eſſe*
30 ſolitus C *ſolitis* χ *ſolutus*
— delectus C *dilectus*
32 turpe C H S T χ *turpe eſſe*
— proditor C *perditor*
33 conſtituebantur χ *conſtituebatur*
155 3 ſenatu χ *ſenatus*
7 primam C S *prima*
13 ſi tua C H S χ *ſua*
14 conjunxiſſes, a C H S T χ *conjunxeris ſed a*
16 præſidium χ *præſidio*
17 qui χ *quis*
18 nequitiam, χ *malitiam*
19 agnoſcet χ *cognoſcet*
21 ad C H S χ *a*
22 e χ *enim*
24 popinam H χ *pompam*
— te H χ *tu*
— diceres C S *diceret*
25 vinolentis C *vinulentis* χ *violentis*
28 nidore χ *d.*
— tu C H S χ *tamen*
29 eructando H *eruptando*
32 ſentires χ *ſentires eis*
— gravis C *gravius*
— Calatinus C χ *Catilinus* S *Catalinus*
33 Cæſoninus T *Cæſonius* χ *Cenſonius*
156 4 concione C *concionem*
5 enim χ *d.*
6 et H S *etiam*
— fuerat conſulis; animadverſio C S χ *fuerat. bona conſulis animadverſio* T *fuerat bona conſulis animadverſo*

p. l.

156 13 Voluit H S *volunt*
14 ille C H S χ *illi*
18 illi χ *ille*
21 illi H *ille*
23 inſita χ *inſerta*
24 geminum C S *geminium*
— conſiliis C H S χ *conſilii*
— me T *d.*
25 Pompeium χ *Pompeio omnium*
33 indicium C H S T χ *judicium*
157 3 ac furori C H S T χ *d.*
9 noſter χ *noſtri*
10 illud H T *illum*
— ſenatus χ *d.*
11 ne χ *non*
16 rediret C S χ *redire*
— fecit C H S T χ *facit*
17 afficeret χ *afficere*
18 relinquis C H S T χ *non relinquis*
19 minando T *nominando*
25 populi Romani S *p. r.* T *d.*
— occaſum T *occiſum*
— reipublicæ C H S χ *d.*
27 quærebat χ *quærebatur*
— ſuo T *d.*
31 adſtipulatore χ *ad ſtipulatorem*
32 putidæ χ *putridæ*
34 opis T *operis*
— expetebam C H S χ *expectabam*
158 1 conſulem ——— quem χ *d.*
2 poſſum χ *poſſim*
3 et T *d.*
— ſuo χ *d.*
6 conſulis, et H S *conſulto* χ *conſulis*
9 Ac χ *At*
10 cum χ *tecum cum*
— buſtuario C H S T *buſtario*
17 igitur C H S χ *d.*
19 barbaro H *barbato (ſup. lin.)*
— Epicureo C H S *Epicuro*
— laternario C H S T *lanternario*
— quos T *quos quidem*
20 neque ſupercilium C H S T χ *ſupercilium*
21 cymbala ac crotala C H S χ *crotalia* T *crotalici*
— in H S χ *d.*
30 ipſa H *d.*
31 ex χ *et*
32 impunitate χ *importunitate*
159 1 dierum χ *dicam*
2 intemperantiſſimas C H S T *imtemperatiſſimas*
3 perpotationes T χ *potationes*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
159 5 cantu χ *cantus*
11 Lapitharum C *Liphitarum*
14 Tu χ *Tum*
15 tu C H S χ *tum*
— lictoribus C *litoribus*
16 conſulatum H S χ *conſulatus*
— quæ —— declarari putas C *d.*
18 conſulem C *conſul* S *cos.*
20 tuendo —— conſulendo C H S T χ *d.*
24 illa χ *illam*
25 templum C H S T χ *templo*
— et H *d.*
26 aditu C S T *adito*
27 reliquiis C *reliquis*
— atque H *utque* T *d.*
28 Romani χ *d.*
29 relegarentur C S *religarentur*
32 judicarat C S χ *judicant* H *judicavit*
34 certe C H S χ *certo*
160 1 igitur —— conſules T *d.*
3 nominabuntur T *nominabantur*
7 inſolentia χ *inſolentiam*
8 Seplaſia χ *Selapſia*
10 Jubellio C H S *Vibullio* T *Belio*
16 ceruſſatæque C H S T *pulſatæque* χ *pulſatiæque*
19 redundat C H χ *redundant*
21 mei χ *meo*
— meminerat χ *meminerant*
23 donarant T *donarunt*
— ſe habere C H S χ *ſi haberem*
24 fortunas C H *fortunatos* S *fortunatus*
25 defenderunt T *defenderant*
26 abſentem C T *abſente*
— referente χ *referentem*
27 revellente H *evellente*
28 tu H S T χ *tum*
29 Ecquod C H S T *Et quod*
31 At χ *An*
32 meam C H S T *meam domum*
33 ardentes C *ardenti*
161 1 duxit C H S T χ *dixit*
2 tibi paruit C S *diſperavit* H *diſparavit* T *diſparuit* χ *deſperavit*
— curiam T *curia*
7 At ne tum χ *Anne tu*
8 Cæſonine C H S T χ *Cæſo*
9 experrecta C H S T χ *experta*
— celeriter C *celeritate*
12 peſtem morari χ *vel ordinum pes*
17 populi Romani C H S *reip.* χ *r. p*
21 tamen T *tum*
25 iceras C H S T χ *jeceras*

p. l.
161 25 noluiſti C H S *voluiſti*
26 tibi H *ejus*
— ſi exercitum χ *exercitum*
28 te χ *d.*
32 non —— relationem T *d.*
33 tum C H S *tu* χ *tute*
34 in C T *d.*
162 1 auctoritatem C H S T χ *auctoritate*
— ſervarat C H *ſervaret*
5 acturos χ *aucturos*
7 obſtricti χ *aſtricti*
— lege C *leges*
9 Quæ —— tempus (176. 22) T *d.*
— injuſta χ *juſta*
11 e C *enim*
12 nullo χ *nulla*
14 putabitis C H S *putabatis*
17 vos χ *nos*
19 putabitis C H S χ *putabatis*
20 qui χ *quis*
21 inſtituta C H S χ *inſtituta non mores*
25 ominibus χ *omnibus*
26 proſequebantur C H S *perſequebantur*
27 fœdiſſimum H *fœtidiſſimum*
31 admurmuratione χ *ad murmurationem*
163 2 Qui ſi C H S χ *quaſi*
6 Cum C H S χ *tum*
8 quod χ *quos*
11 privatim χ *privatum*
12 optandam χ *optandum*
— duco H *dico*
17 male precarentur H *d.*
20 quævis C H S χ *ejus*
21 illud H *illum*
22 tranquilliſſimo C *tranquilliſmo*
29 Inſuber C H S *Inſuper*
164 4 celeberrimæ C H S χ *civitatis celeberrimæ*
— conciones H S *concionis*
6 principe χ *d.*
7 putaretur C *poneretur*
9 perſcripta χ *præſcripta*
11 præterque χ *præterquam*
12 tribunos H *tribunus*
— plebis C H S χ *d.*
13 quem χ *quæ*
17 ullam C *ulla*
19 multitudinem C H S χ *nec multitudinem*
— ſplendidiorem H S *ſplendorem*
23 id χ *vel*
25 hara H *ara*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
164 27 quos χ *quod*
28 quos χ *quod*
29 plane —— liberi χ *d.*
31 Theſſalia χ *Theſſaliæ*
32 addicta C H S χ *addita*
33 dederat C *dediderat*
— tua C *tuo*
165 1 geſſiſti —— conſulari χ *d.*
3 non captas χ *nonnum*
6 ut cum ſicario C H S *cum ſicario*
7 ſpoliatam χ *deſpoliatam*
— conieram H *d.*
8 cum H *non*
11 barbarorum C *barbarorum*
— Macedonicis H S χ *Macedonibus*
12 gladiatorum C H S χ *gladiatorum*
13 conſulari C H S χ *conſularis*
14 rediit C H S χ *redit*
17 tum C H S χ *tu*
18 Miſi C S χ *mihi*
— unquam χ *inquam*
19 mea C S χ *jam mea* H *non mea*
20 tu C H S χ *tua*
21 deſpexiſſes χ *deſperaſſes*
22 abdiderint C H S χ *abdiderunt*
24 condemnarint H *condemnarunt*
— nullo χ *ullo*
26 aut χ *haud*
— prudentiorem H χ *prudentiorem*
31 Macedoniæ C *Macedonum*
34 interitus C *in te (cum aſteriſco et ſpatio)*
166 3 abdomini C *d. (cum ſpatio trium verborum)* χ *d.*
5 et dignitate χ *d.*
10 tune C H S *tunc*
13 ſint C H S χ *ſunt*
— eæ C H *hæ*
17 fœdiſſimæ χ *fœdiſſimas*
18 ſuffixos H S *fixos*
20 eſt C H S χ *eſſe*
21 viri C H S χ *d.*
— poſſunt C *poſſent*
27 ne χ *ut*
33 amplitudo C *ampliſſitudo*
167 3 Minturnenſium C *Minturnenſium*
4 naufragum χ *naufragium*
8 Thyeſtea C H S *Thieſtea*
16 quadam C H S χ *quædam*
— in C H S χ *d.*
18 duo C H S χ *duos*
25 M. H *et*
32 geſſerint χ *geſſerunt*
34 crederet C *crederent*

p. l.
168 2 teterrimis H χ *teterrimis*
11 non C H S χ *d.*
15 homines χ *d.*
16 quemque C H S χ *quæque*
18 deturbat χ *perturbat*
24 ullo C *uno*
28 furere C H S χ *furere niſi*
30 major C *minor*
— Si C H S *Quam ſi* χ *quæ ſi*
32 pertineret χ *pertinet*
169 3 partim C S χ *partem*
— prædæ C S χ *prædam*
— libidines C H S χ *libidinis*
6 extruendum χ *extrudendum*
— cum jam egeret C H S *d.*
7 et H χ *d.*
13 eduxit χ *duxit*
15 Alexandrino C S χ *Alexandro*
24 veteres C *vetere*
25 Julia χ *Juliæ*
28 et χ *a*
29 ſibi C S χ *ſibi cum* H *ſibi et (ſup. lin.)*
33 Gabinii C S *Gabini*
— præcidit C S χ *præſcidit*
170 4 colonia C H S *coloniæ*
6 concurſum C H S χ *occurſum*
19 patres conſcripti C *populus R. S p. c.*
24 lictoribus C *littoribus*
— quis C H *qui*
— tum C H S χ *tu*
31 O C S *Os*
33 braccatæ C S *brachatæ*
171 1 enim C H S χ *enim tum*
9 otioſum χ *occiſum*
14 ſingula χ *ſingula*
17 nullius χ *nullius*
— negotiatoris H *negotiationis*
18 unquam χ *nunquam*
20 dixiſſem —— introiſſet χ *d.*
— ſpe lictione C S *reſponſione*
— ni Eſquilina C H *menia Exquilina* S *ni mænia exquilina*
— introiſſet C H S *introiſſe*
21 debuerim χ *debueram*
22 quiſpiam χ *quiſquam*
23 Macedonicis χ *Macedonibus*
24 proconſulibus C S χ *conſulibus*
— qui χ *d.*
29 addicebas C S χ *abdicabas*
31 provinciæ χ *provinciæ viderentur*
32 vidi, qui et χ *viae quam*

p. l.
171 34 D. Silanus C *Decimus Sillanus* H *Decius Syllanus* S *Decimus Syllanus*
172 3 prætexat χ *prætereat*
6 juſti H S χ *d.*
8 aucupari C *aucupare*
9 conſectari C H S χ *ſectari*
— animi C H S χ *animus*
11 modo non C χ *modo*
18 juventute C *juventutem*
173 1 homullus χ *homullus mutare*
2 præclara C H S *parate* χ *parata*
3 genero ſuo H *d.*
4 iſta C *d.*
7 reſtinguas χ *reſtringas*
9 eruditus C *eruditum*
12 delectent C H χ *delectant*
13 divinus χ *d.*
20 et χ *d.*
24 corporis C H S χ *d.*
25 Flamininus C H S χ *Flaminius*
31 conduxerat χ *concluſerat*
32 Nummus H *d.* *(cum ſpatio)*
174 3 retulit χ *retulerit*
6 οἴχεται C H S *et doctum te thece*
— quin —— lutum χ *d.*
— jam C H S *d.*
7 adſcendentem H *adoleſcentem*
— fractum χ *factum*
12 ſpiculis C H *ſpiculi*
13 ubi χ *tibi*
— ibi χ *tibi*
18 qui H S *quin*
20 prudentior C H S χ *doctior*
— Cotta C S *Cocta*
23 laureæ C H S χ *coronæ laureæ*
— cum χ *cur*
27 ſis χ *d.*
— Themiſta C H S χ *Themiſtea*
28 verberari C H S χ *verberare*
— noluiſti C *voluiſti*
30 non χ *tuo*
33 gratiam C *gramen*
34 auxilium χ *d.*
175 1 ſenatoriam C H S χ *d.*
— ut C S χ *d.*
4 perditorem C H S χ *proditorem*
6 et ornatiſſimus χ *d.*
7 relegatas C S *religatus*
8 cupit χ *caput*
11 tam C H S χ *d.*
12 apparatiſſimi C H S χ *paratiſſimi*
13 ſed ne χ *ſine*
14 ullo χ *nullo*
19 audebit C H χ *audebis*

p. l.
175 20 gratia C H S *cauſa*
21 P. Clodio C *patribus conſcriptis* S χ *p. c.*
— amoribus C H S χ *majoribus*
23 enim C H S χ *d.*
24 abdominis C H S *abdomini* χ *ob domini*
25 improbus χ *improbos*
176 3 ſubrancida C *ſubranda (cum aſteriſco)*
5 a C *et*
6 Bibitur uſque C S χ *bibiturus quæ* H *habiturus quæ*
7 eo, dum C H S χ *eodem*
— miniſtretur C H S χ *miniſtrentur*
21 metiri χ *mentiri*
23 acriter T *autem*
25 expiſcatus C χ *explicatus*
26 omnes χ *d.*
27 adhinniit C S T χ *adhibuit*
29 dicerentur T *dicetur*
— iſte C *iſta*
30 quomodo C H S χ *d.*
— aiunt H *ait*
— pilam χ *palam*
— tabulas C H S T χ *tabellas*
31 decernere T *diſcernere*
177 3 perpolitus χ *d.*
5 ſi C *ſe*
— modo χ *non modo*
6 ut aſſentatorem χ *et aſſentatorem*
11 omnes χ *omnis hominis*
— omnia adulteria χ *d.*
14 quis C H S T *qui*
— poſſit T *d.*
17 more χ *mori*
22 qui χ *d.*
25 intemperantiſſimæ C S T *intemperatiſſimæ*
— cum C H S T χ *d.*
28 ulla T *d.*
31 illos χ *illo*
34 ut C T χ *ut non* H S *ut nunc*
— fecerit C H S χ *fecit*
178 4 Tuæ dicis C *Tu dicas* T *Tu dicis*
7 dixi hanc χ *dicas*
— qua C H S χ *quam*
11 conceſſurum T *conſenſurum*
— Quære T *Quæro*
— familiari χ *d.*
12 te C *d.*
14 Concedat T *Accedat*
15 hærerem χ *haberem*
17 e C H S T χ *d.*

p. l.
178 18 indicaſti C H S T χ *judicaſti*
19 minime χ *d.*
20 intelligi C H S T χ *intelligis*
25 uno C H S χ *unum*
27 perniciemne non C *perniciem nonne* χ *perniciem nec*
28 amiciſſimi C H S χ *amiciſſimum*
31 quid C H S T χ *quidem*
— tu de C H T *de*
33 confligere S *confugere*
34 quos deſpicerem; non attingere C H S T χ *d.*
179 1 iratus T *d.*
— enim χ *d*
2 tamen eſt omnium χ *d.*
4 amori C H S χ *amore*
— conjunctione χ *cognitione*
8 periculorum χ *periculo*
9 licentia C H S χ *licentiam*
10 veſtræ —— effecerunt S *d.*
13 aditu χ *editu*
24 Ecquid C *Et quid*
26 furebat H *ferebat*
28 eſſe C H χ *eſt*
29 ſervare C S χ *ſalvare*
31 defuturum C S T χ *non defuturum*
32 inimiciorem H T *inimicitiorem*
180 1 eo C *eos*
5 cariſſimus C *cariſſimum*
6 ne C H S T χ *d.*
11 ei C H S χ *d.* T *ego*
15 conſuli C *conſulis*
18 eum χ *cum*
21 Jam —— inimicum T *d.*
— ſed T *ſed eciam*
22 modo T *d.*
23 quod —— id quod T *d.*
— amicus C H S χ *d.*
24 amicior H T *amicitior*
25 etiamſi H *etſi*
— inter ſe C H S χ *d.*
26 cominus χ *quo minus*
— decertarint C T *decertant* χ *decertavit*
27 Atqui C H S T *Atque*
28 tum C χ *tu*
30 poſita χ *d.*
34 ſeſeque —— tantas res T *d.*
— inexpiabilemque C S *inexpiabilem* χ *d.*
181 1 tamen C S χ *tantum*
2 eſſe C *d.*
— imperio H *imperium*
3 vallum χ *vallium*

p. l.
181 5 perfecit χ *profecit*
6 montes C T *mentes*
— exarſiſſent C T χ *exhauriſſent*
8 expetat C T χ *expectat*
10 fata C T *facta*
— tu C H S χ *cum tu* T *cum*
12 a T *d.*
15 illi χ *ille*
18 debebat χ *debeat*
19 verſatur C H S χ *verſetur*
20 non nolint C H χ *non nolit* S *omnino nolit*
21 infirmo C H T *opimo, tam infimo* S *optimo, tam infimo* χ *opimo quam infimo*
23 extitiſſes χ *extitiſſet*
24 inveſtigata C *inveſtigatum (ſup. lin.)* χ *inveſtigaſſe*
— eſſe H χ *cauſæ* S *d. (cum ſpatio)*
26 ingreſſus C H S χ *greſſus*
27 Notata C H S T χ *Notanda*
28 cum C H *tum*
30 addixeras χ *adduxeras*
31 timentem —— dubitantem χ *d.*
— multumque C H S *et multum*
32 quem C *que*
34 hoſpitis C *hoſpitiis*
— quem χ *d.*
182 1 eduxeras C H S T χ *tu eduxeras*
— hominis T *hominum*
— incideret T *ocininis cideret*
— Tum C H S T χ *Cum*
4 Rabocentum T *Rabacentum*
— Peſſicæ C *P[illegible]*
5 Cotto C H S *Coddo*
7 polliceretur C *polliceret*
9 Cotto C H S *Coccbo* T *Coddo*
11 detectione χ *defenſione*
— Sentium prætorem C χ *Sextio pr.* H S T *Sextio prætore*
15 noſtra χ *d.*
— perturbarunt C *perturbaſti*
16 abduxerunt C S T χ *adduxerunt*
17 abripuerunt C S T *arripuerunt*
19 Urii C H S T χ *vel Suri*
21 affligerentur χ *afficerentur*
23 necati χ *negati*
24 laceſſiti χ *laceſſit*
26 tuæ C H S *ſuæ*
27 quæ T *qua ex*
29 centies T *d.*
— octogies T *octogeſies*
32 Apolloniatæ C H S χ *Apolinatæ* T *Apolliniates*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
182 32 dediſſent χ *dedidiſſent*
33 Fuſidium χ *Fuſidium*
183 1 præfectoque H *præfecto*
— evertiſti χ *emerſiſti*
5 extortun H *d.*
8 frumenti C *d. (cum ſpatio trium aut quatuor verborum)* χ *d.*
10 ego χ *ergo*
13 notum C H S T χ *notum eſt*
14 recordere C S T χ *recordare* H *recordari*
— armorum C S *marmorum*
— ecquid C S *et quid*
21 factam χ *factum*
25 Pontum C *Pontu* χ *Ponto*
26 abjectio C H S T *objectio*
27 ſed —— ſuccederetur χ *d.*
29 præpoſitus χ *propoſitus*
— abs H *a*
33 quod H *quid*
34 quod T *tum*
184 1 deceſſionis C H S *decenſionis* χ *diſſentionis* χ *deſcenſionis*
2 poſt C H S χ *d.*
— Thaſum C H S *Tharſum* T χ *Tarſum*
3 Autobulo C H S χ *Antobulo* T *Antobole*
— Timocle C S *Thimocle* χ *Chymode*
4 quod C H S T χ *d.*
5 Euchadiæ T *Euchadæ*
— Exegiſti χ *egiſti*
7 qui cum concurſum T *quid cum concurſu*
9 Beræam C H S *Beream* T *Beronam*
— profugiſti H S T χ *perfugiſti*
— ſpe χ *ſæpe*
13 coronarium C H S χ *coronarum*
14 decerni ac χ *te*
16 ut in Achæorum C H *ut in Achorum* S χ *Utinachorum* T *Utinavorum*
17 talentis S *talenta*
— tantum χ *tantum et*
20 mitto C H S χ *d.*
22 liceat C H S χ *poſſit*
23 disjuncta C H S T χ *disjuncta eſt*
25 O H S *et*
— Arſinoen C H S χ *Arſinoan* T *Arſineam*
26 Stratum C H S *Thracum* T *Theaccum*
— Naupactum C H S χ *Necpactum*
28 Ambraciæ C H S χ *Ambrachiæ*
— primo C *primis*
29 Agrinarum C H S T *Aggrinarum*

p. l.
184 30 relinquere χ *derelinquere*
185 3 exitum C S χ *exitium*
4 ſpectaret C H *expectaret*
— eaque H S T χ *ea*
6 præpoſterus χ *præpoſteris*
7 cæſarum χ *cæſaris*
8 funeſta C H S χ *d.*
9 indicia C H T χ *judicia* S *e judicia*
11 quos χ *quo*
12 juratus χ *iratus*
15 Brundiſiumque C H T χ *Brunduſiumque*
17 arbitrabantur C H S T χ *arbitrantur*
18 metu C χ *motu*
23 in ipſum C H S χ *ipſum*
25 non C H S T χ *non enim*
— excellunt C H S T χ *excellent*
27 et turbam C H S *e turba*
— flagitiorum S *d.*
— mihi T *nihil*
— inauditam C *inaudita*
28 nihil eſt C H S χ *nihil*
29 Admonebit H *admonebat*
30 videtur χ *d.*
32 Ecquid C S T *Et quid*
— ecquid C S T *et quid*
33 ſimus C S *ſimul (ſup. lin.)* T *ſumus* χ *ſimul*
34 voluerit; nec, quiſquis χ *d.*
186 2 conjicietur C S T χ *conjicientur*
— judicabunt χ *judicabuntur*
5 nolim C H S χ *velim*
9 videtur χ *videbitur*
10 quod ſo ti χ *d.*
11 civi C χ *cui* T *civibus*
12 hæc civitas C H S T χ *hic cujus*
13 judicum C H S χ *indicium*
14 e C H S T χ *a*
15 maximis χ *maximus*
— liberabat C S *liberavit*
16 in iis C S χ *iis* H *his*
17 permanſit C H S χ *remanſit*
18 provinciæ C H S χ *d.*
— ſtuprum C H S χ *ad ſtuprum (ſed in H "id" ſ. l.)*
20 adſtrictos T *aſcriptos*
22 expectem dum χ *expectendum*
23 diribeantur C H S T *diripiantur*
24 aditu C H S T χ *auditu*
32 Ambracia C H S T χ *Ambrachia*
— Parthini C H S χ *Parthenum* T *Parthenii*
— Bullienſes T *Bulienſes*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
187 8 ex trinis æſtivis C χ *d.* (*cum ſpatio*)
13 videri C H S χ *videris*
1[illegible] ſi C H S T χ *d.*
18 commentatum T *commentatum*
— quis te damnatior C H S χ *d.*
21 eventis χ *eventibus*
29 cui χ *cujus*

p. l.
187 31 in χ *d.*
188 1 ego C H S χ *d.*
3 judicii C H S χ *judicium*
— contemptum χ *contentum*
10 indignitate χ *dignitate*
12 viderem. C H S *viderem. finis.*

---

# PRO

# T. ANNIO MILONE

## ORATIO XXXVIII.

**Edit. Olivet.** — **MSS. C H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ψ**

p. l.
189 2 cum ȣ *cum conſul* χ 3 *cum contra*
3 Milo H ȣ, χ, 1, 3 *d.*
4 me C *meque*
5 hæc C *hoc*
6 fori χ *fori, qui quoque*
7 requirunt C *minime videant* S *deſiderant* T ȣ *d.*
8 conſeſſus ȣ, ς *conſe[illegible]*
10 etſi T χ 1 *ſi*
— collocata H T ȣ, ς, χ 1, 3 *collata*
11 oratori χ *oratori terroris*
13 quidem C T ȣ, ς *d.*
— poſſimus ȣ *poſſumus*
14 putarem ς *putare*
— cederem ȣ *d.*
16 ſapientiſſimi C *et ſapientiſſimi*
— et χ 3 *d.*
— juſtiſſimi C H T *illuſtriſſimi* χ 3 *d.*
22 nobis C *vobis*
— præſidium H *præſidium eſſe*
190 3 intuentes χ 1 *confluentes*
— ex —— cernitis C T ȣ, ς *d.* H S *cernitis* χ 1, 3 *d.* (*ſed alia manu inſer.*)
4 par[illegible] ȣ *parte*
— hujus exitum judicii C ȣ *hic neque non videtis* ς *hujus judicii videtis* χ 1 *hujus exitum judicii videtis*

p. l.
190 5 cum C *tamen* H T χ 3 *tum*
6 fortunis χ 3 *fortunis ſuis*
— putat H *putent*
— decertari χ 3 *certari*
9 pavit C T χ 3 [illegible]
— incitati H *concitati* χ 3 *excitati*
10 præirent H S *prædicarent*
12 illud ȣ *d.*
— pro χ 1 [illegible]
13 neglexit ȣ *neglexerit*
16 vobis ȣ *nobis*
17 delectis C *diſertis* χ 3 *dilectis*
— eſt ȣ *d.*
— ubi ς *ut*
18 ſæpe ȣ, χ 3 *d.*
20 vos χ 1 *d.*
— nos χ 1 *d.*
21 lugeamus ȣ *lugemus*
22 [illegible] C [illegible] (*ſup. lin.*)
— veſtram C H T ȣ, ς, χ 1, 3 *per veſtram*
23 recreemur ς *recreemus*
24 [illegible] C χ 1 [illegible]
— [illegible] ψ *auctibus*
25 [illegible] ς *ſæpe*
27 Equidem C H T χ 1 *Et quidem*
29 [illegible] ȣ *d*
— quod C *quos* H S χ 1 ψ *quia*
191 1 rebuſque C H S ς, χ 3 ψ *rebus*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
191 2 omnibus χ 1 *d.*
3 abutemur C T *arbitremur* ϛ *utemur*
— niſi ϛ *ubi*
— videritis C T ↓ *videretis*
4 deprecaturi χ *precaturi*
— hoc ȣ *d.*
5 multa H *d.*
— condonetis ȣ *condemnetis*
6 poſtulaturi χ 3 *poſtulari*
— ut χ *ut quia*
7 populi Rom. χ *reip.*
10 nobis C *vobis*
— ut χ 1 *d.*
— ab inimicorum audaciam C *ob inimicorum audaciam*
11 ut ϛ, χ 1 *d.*
12 orationem C H T ȣ, χ 3 *rationem*
— propria C *prima*
13 videntur χ 3 *videantur*
— et C H S T ϛ, χ 3 ↓ *d.*
14 ſæpe T *d.*
— ſæpe C H χ 3 *d.*
— concione T *concionem*
17 eſſe χ 3 *d.*
18 eſſe C T ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
19 diſputant H ϛ *objiciunt*
22 eſſe H T *d.*
23 eſt C *d.*
24 ac C T ϛ *aut*
25 exiſtimati χ 3 *exiſtimetis*
26 C. C *Cn.* χ 3 *d,*
29 Ahala C *Hala*
— ille C H *d.*
32 e fictis χ 1 ↓ *effictis*
— etiam C H S T ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
— prodiderunt C *tradiderunt*
34 divina χ *divinæ*
192 2 diurnum C *diuturnum*
— autem ↓ *aut*
3 defenderit C ↓ *defenderet* H *defendat*
— voluerunt ȣ, χ 3 *noluerunt*
4 aliquando χ 3 *aliquem*
5 ab χ 1 *d.*
7 jure C *in Romani*
8 eſt C H T χ 3 *d.*
9 cum C *animi*
10 Marii C *Marius*
— ejus χ 3 *d.*
13 vir χ 3 *d.*
14 afferri ϛ, χ 1 ↓ *inferri*
— nex χ 3 *lex*
16 Judices T χ 3 *d.*
18 verum C H S ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *verum etiam* T *verum eſſe*

p. l.
192 18 hauſimus C *hauximus* χ 3 *auximus*
19 ad quam ϛ *a qua*
20 ſi in vim C *d.* T *ſi nutum*
— ſi H *et* S T ϛ, χ 3 *d.*
21 omnis χ 1, 3 *omnibus*
23 ei C *enim*
24 luenda χ 3 *levanda*
— juſta ↓ *juſte*
— repetenda C *repetenda ſit*
27 cauſa C *tam*
28 ſui defendendi T *defendi*
30 maneat χ 3 *manet*
31 id memineritis C *admemineritis*
33 quod C *d.*
— dicitur C *dictum*
34 in C H S T ȣ, χ 1, 3 ↓ *d.*
193 2 etiam ȣ *d.*
3 eſt C *d.*
5 ad H S χ 1 ↓ *aut ad*
6 hujus χ 3 *hoc*
9 ſentiret C *ſentirent*
— decernere C *ne decernere* ȣ, ϛ, χ 3 *re decernere*
10 quam —— auctoritas ϛ *d.*
— propter C T ȣ *aut propter*
11 magna —— propter C *d.*
— remp. ↓ *re. p.*
— cauſis ȣ *d.*
12 propter H S χ 1 *propter hos*
— officioſos ϛ *offenſos*
13 nos C *res*
16 erant χ 3 *aut*
17 tantum H χ 1 *tantum dolorem*
18 ſenatui mors C *mors publica* H *mors*
19 enim χ 1 *cum*
20 ſenatui χ 1 *d.*
20 erepta C *erecta*
24 eſſe C *d.*
— unquam ϛ *d.*
— civitate ȣ *d.*
25 illa T χ 3 *d.*
26 optanda T *optandam*
— eſt ȣ *etiam non*
27 T. Gracchus χ 1 *d.* *(ſed ad oram ſcribitur)*
28 oppreſſa ſunt H S T ȣ, ϛ *non* χ 3 *d.*
29 e T *de*
— republica C H S T ȣ, ϛ *republica oppreſſa ſunt*
— vulnerarunt χ *voluerunt*
30 ipſe χ *d.*
194 1 nunc C *nec*
— ut ȣ, ϛ *d.*

p. l.

194 1 veteribus C S *tuentibus* ȣ, ϛ *intuentibus*
3 enim C *eſſe*
— omnium χ 1 *omnia me*
4 Sic ϛ *ſi*
— empta C H S T ȣ, χ 1, 3 *inepta* ϛ *adepta*
8 fuit C H S T χ 1, 3 *eſſet*
— quæreretur ϛ *quæreret*
9 eſt χ *d.*
11 poſſe H *non poſſe*
12 cum ȣ *cum non*
13 juſſiſſet C *vixiſſet*
— judicando C *vindicando*
14 literam χ *licentiam*
— Pompeius ψ *Pompeium*
15 gravius ϛ *gravis*
16 vos C *nos*
— oporteret χ 1 *oporteat*
18 interitus C *interius*
— Jam χ 1 *Nam*
19 illud C *idem*
20 putarit ȣ, ϛ, χ 1 ψ *putet*
— tempori C *ipſi (in marg. " al. tempori")*
23 M. H S T χ 1, 3 *d.*
— tribunus plebis χ 3 *d.*
24 eſt C *d.*
26 cum χ 3 *tum*
27 illata ϛ, χ 3 *allata*
— tum T *tamen*
28 eſſe χ 1 *d.*
29 ne C ϛ *d.*
— expectatam C S *ſpectatam* T ȣ *d.* χ 3 *expetendam*
30 ulla ϛ *illa*
32 necantur ȣ *vetent*
— Interſit C *ne interſit*
— ſummorum H *ſummorum virorum*
33 et C H T χ 1, 3 *d.*
34 teneatur C *tentatur*
— ſi quis C ȣ, ϛ, χ 3 *qui*

195 2 quod χ 3 *quam*
3 ſit χ 3 *d.*
— perinde H T ȣ, ϛ *proinde*
4 Appius ille C *ille Oppius* T ȣ, χ 3 *Appius*
— Cæcus C *Sæcus*
— qua ȣ *quia*
7 P. Clodius C H S T ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
10 excitat C *exiſtat*
— cruentata ϛ, χ 1 *cruenta*
11 ſilebatur ϛ *ſolebant*
— uſurpatur C *uſurpatum*

p. l.

195 13 illa H S χ 3 *illam*
15 collocarat ȣ, χ 3 *collocavit*
18 Num quæ C *Nunquam*
— num quæ C *nunquam*
19 eſt χ 3 *d.*
— Atqui, ſi res C *Atque feries* ϛ *Atqui feret*
— ullum H χ 1 *illud*
20 erat C *enim erat*
21 collocatus C *collocato*
— ipſo T ȣ *d.*
— ei ȣ *et*
— viro autem H *vero*
23 hæc χ 3 *huic*
24 occidiſſet χ 1, 3 *occidiſſent*
25 non fuit χ 1 *d.*
— perinde C H T ȣ, ϛ *proinde*
26 conſilia C *conſilium*
— vindicentur χ 1, 3 *judicentur*
28 Judices ȣ *Judex*
— Clodii C *Clodii cæde*

196 4 deſiderant ϛ *defenderant*
— profecto ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
5 cenſeret C *conferret*
6 alta H S χ 1, 3 *alia*
— vidit C *videt*
8 etiam C *et*
— timuit ne videretur infirmior ȣ *inferior*
10 ipſe C *ille*
11 delegit ȣ, χ 3 *elegit*
— vero χ *d.*
12 nonnulli ȣ *nulli*
14 legendis χ *eligendis*
14 id ȣ *id non*
— etiamſi χ 3 *ſi*
15 continetur C *contineretur*
16 conſuetudines C *conſuetudinis*
17 poſſunt C *potuit*
— Sed —— bonis ȣ *d.*
18 nos T *d.*
— bonis C H S T ϛ, χ 1, 3 ψ *multis*
20 legere H χ 1 ψ *eligere*
21 Domiti C S T *Domitii*
22 niſi χ *niſi ut*
23 fidem. Tulit, ut ȣ *fidem tuam: ut vero*
24 principum C *principium*
— levitati ȣ *lenitati*
25 potiſſimum C T *potentiſſimum*
26 dederas C *dederes*
— quam C *quem (in marg.)*
— inſidias C S ȣ, ϛ, χ 1, 3 *inſidiaſ*
28 Judices C *d.*

p. l.
196 29 ſi neque C *ſine qua*
— facti C *facta*
30 vellemus ψ *velimus*
32 diſceptationem ȣ *diſceptationes*
— judices C *puncta habet ſub "ices" et ε ſuper i*
33 et iſti C T ȣ, ϛ *iſti* H ψ *eſtis*
197 1 fecerit ȣ *d.*
2 perſpicere ȣ *perficere*
5 tracta C H S T χ 1, 3 ψ *tractata*
7 ſpectaret C *ſpectarunt*
— et C *d.* χ 1 *ut*
— effugere vellet H *effugeret*
8 vellet ϛ, χ 1, 3 *d.* ψ *volebat*
— ad ϛ, ψ *ad ſic*
10 non H S χ 1 ψ *non ut moveretur* ȣ, ϛ *non ut*
12 ad evertendam C *advertendam*
13 mancam C *macram* H ϛ, χ 1 *enim mancam*
15 ejus ȣ *d.*
17 ut dictitabat ȣ *dictabat* χ 1 ψ *ut dictabat*
18 Collinam C *Colluviem* H S ȣ, ϛ, ψ *coloniam*
— delectu H S T ψ *delectum* ȣ, ϛ *dilectum*
19 conſcribebat C H S T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *ſcribebat*
20 in dies ψ *fides*
25 Servos T *Suos vel Servos*
— agreſtes C *agreſtos*
28 vitam H ψ *vitam eripi*
29 Favonio ȣ *Marco Favonio*
30 ex eo χ 3 *d.*
— qua ſpe ϛ *quæ ſæpe*
— fueret χ 1 *frueretur*
34 (neque enim ȣ *neminem*
— erat ϛ *d.*
198 2 Miloni eſſe ȣ *Milonem*
— prodendum ϛ, ψ *prodeundum*
3 Lanuvii C *Lanuvi*
— Roma ϛ, χ 3 *Romam*
— ſubito χ 1 *d.*
4 pridie C *predie*
6 eſt H *erat*
9 quoad C S ϛ *quo a* ȣ *quo ab*
— ſenatus C ψ *ſenatu*
10 calceos C *calceas*
12 eſt C H T ϛ, χ 1, 3 *quid*
— cum χ 3 *quo*
— quidem χ 3 *quid*
14 nullis Græcis H *nulliGræcis*
17 vulgi ȣ, ϛ χ 1, 3 ψ *vulgus*

p. l.
198 18 impedimento C H T χ 1, 3 ψ *et impedimento*
25 recurrere ψ *recurrerunt*
— a ϛ *d.*
27 ejus χ 1 *eos*
— ex quibus —— in dominum χ 3 *d.*
28 dominum H S T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *dominum erant*
— præſenti C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *præſentes*
29 et C H T χ 1, 3 ψ *d.*
30 Milonemque C H S ϛ, χ 1, 3 ψ *Milonem*
— etiam C H S T χ 1, 3 ψ *et*
32 derivandi ϛ *deviandi* χ 1 *declinandi*
— factum ȣ *dictum*
— imperante χ 3 *impetrante*
33 neque ſciente C T ȣ *d.* ψ *neſciente*
199 4 natus C *potius*
5 potuerit χ 3 *poterit*
— rempublicam C *rep.*
6 ſervare χ 3 *ſervarit*
9 a vita C H T ȣ, ϛ, ψ *de vita*
10 facinus ȣ *factum*
12 veſtris χ 3 *noſtris*
13 Quod T *Quid*
14 neque tum ȣ *nec tamen*
15 a C *d.*
— vobis ϛ *nobis*
16 ita ȣ *d.*
18 in ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *antea in*
19 id eſt ȣ *idem*
— factum H S ψ *factum eſſe* χ 3 *d.*
21 quæreretur χ 1 *quæratur*
25 tum C *tamen*
— ſolvamur ψ *ſalvamur*
26 quidem C *equidem*
27 docere H *dicere (ſupra lin.)*
— magnam ei cauſam ȣ *d.*
— ei C *enim*
28 propoſitam ȣ *propoſitas*
30 perſonis ȣ *pars*
33 etiam ȣ *d.*
— ut H ψ *d.*
34 at conniventibus C *aut concurrentibus* T *d.*
200 1 rempublicam C H T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *d.*
— eludere C *cludere*
3 ſi poſſent, reprimere cuperent C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *ſi cuperent reprimere poſſent*
4 vellent C *vellet*
— vix ȣ *non*
5 jam ϛ, χ 1 *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
200 10 et C H T ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *d.*
11 nobis omnibus, atque inuſturus C *d.*
12 librarium C *liberarium* ȣ *libellarium* ϛ *liberalium*
13 eripuiſſe χ 1 *d.*
— e C *de*
14 inde H *videlicet* ȣ *idem*
15 tribunatus χ 1 *d.*
17 omnia C H S T χ 1, 3 ȣ, ϛ, ↓ *d.*
18 movet ϛ, χ 3 *monet*
— quippe χ 3 *quidem*
19 inimiciſſimum χ *inimiciſſimus*
20 punitus es H *puniſſes*
— erat C *non erat*
21 meæ H *tuæ*
22 domo H ↓ *e domo*
— tu ȣ *tum*
— jeciſti C S T ϛ, χ 1, 3 ↓ *ejeciſti* H *extuliſti*
23 lignis ȣ, ϛ, χ 3 *linguis*
— ſemiuſtulatum ϛ *ſe muſculatum*
24 canibus ȣ *caſibus*
— Quam rem C T *qua re*
25 etſi C *ſi*
— neceſſario χ 3 *neceſſarie*
— feciſti C *effeciſti*
26 exprompſiſti χ 3 *expreſſiſti*
— certe ϛ *d.*
28 metu H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *motu*
29 et ſolutam fore S *ſolitam eſſe* ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *ſolitam fore*
30 auderet ϛ, ↓ *audere*
— conſtringere ȣ *contingere*
— eſſe ȣ, χ 1 *d.*
31 ſuffragio ſuo C *ſuffragioſo*
32 liberare ȣ *gubernare*
— At H χ 1 *An (ſup. lin.)*
— nunc C H S T ϛ, χ 1 ↓ *non*
33 remoto C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *d.*
— eſt C *eſſe*
34 tueatur χ 1 *tueretur*
201 1 gloria ϛ *clodia*
— frangendis furoribus ϛ, χ 3 *frangebatur frangendis* ȣ *fungebatur frangentibus*
2 adepti C *adempti*
3 metueretis C χ 3 *metueritis*
7 Miloni χ 1 *d.*
9 hæc C ȣ *hoc*
— hæc χ *d.*
10 in ϛ *d.*
— nulla χ 1 *multa*
12 ac materiam H *atque materiam*
14 deinde ↓ *deinde ſui*
15 ſuum ϛ *d.*

p. l.
201 18 et, in C *in* T *et*
— homine χ 1 *nomine*
— etiam ϛ *etiam ſuum*
— juſtum S χ 1 ↓ *juſtum fuiſſe*
19 illum ȣ *d.*
21 ergo ϛ *ego*
22 judiciumne timui C T ϛ, χ 3 *d.* H ↓ *intentavit* S *milo attulit intentavit*
— non S *num*
23 non arma, non S *num arma num*
24 ei C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *d.*
26 mihi, Judices T *in inde*
— in C χ 3 *etiam*
— nec T *aut*
27 etiam C H S χ 1, 3 ↓ *et*
— et C ϛ *d.*
29 pro me H *d.*
— nolui ↓ *volui*
30 hunc ipſum χ 1 *d.*
31 interfici ↓ *interfeci*
32 Vibienus C *Bibienus* ȣ *Rubienus* ϛ *Vibienſis* χ 3 *jubrenis* ↓ *Jubienus*
33 cum hoc ↓ *cum ad hoc*
— mulcatus C S ϛ, ↓ *mulctatus* H χ 1 ↓ *vulneratus*
34 quando χ 3 *itaque*
— illa C *d.*
202 1 huic C T ȣ *huic ergo*
— huic ego χ 1 *d.*
2 Pompeio eſt χ 1 *d.*
3 Appiam S *Appiam viam*
— nece ȣ *nec*
4 hæc, hæc C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *hæc*
5 ſcitis χ 3 *ſatis*
6 Milonis ϛ *Miloni*
9 occaſiones ȣ *actiones*
11 cive C H S T χ 3 *civi*
— et viro fortiſſimo C T *d.* ϛ *fortiſſimo P. Feſcio*
12 Sextio C *Reſcio*
— Q. C H S T χ 1, 3 ↓ *d.*
13 crudeliſſima H S *crudeliſſima vi*
14 cæde C H S T ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
— Potuitne —— domo C H *d.*
15 cum H *quo cum*
16 lata χ 3 *data*
— totius χ 1 *totus*
— eam χ 3 *eandem*
18 vindicaret H T χ 3 *vendicaret*
19 Atqui C *Atque* T *Ac qui*
— id temporis C H S T ϛ, ↓ *tempus*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
202 19 id χ 3 *d.*
21 veſtræ ȣ *noſtræ*
23 auctor C *actor*
24 mei C *noſtri*
— ſententiam ς *ſcientia*
25 ſecutus χ 3 *conſecutus*
— qui ȣ, χ 3 *quid*
26 populum Romanum C *populus R.*
— cohortatus eſt ⸸ *cohortabatur*
— eſt C ȣ, ς *d.*
27 fecit H S χ 1 *feciſſet*
— cunctæ Italiæ χ 3 *atate ytaliæ*
28 concurrerent χ 3 *concurrent*
30 qui tum C *ſi* H χ 1 ⸸ *ſi tum* ȣ, ς *quem cum*
— de C *d.*
33 ad vim C *d.*
34 cum H *et*
— Cn. Pompeium ς *Cn. Pompeio*
203 1 eſt ȣ *d.* χ 1 *eſſet*
4 partim fortiſſime χ 3 *d.*
7 fuit ? ς *fuit,*
— ille ȣ, ⸸ *d.*
— tenebras ȣ, ς, χ 3 ⸸ *tenebris*
8 Miloni χ 1 *Milonis*
9 comitiis T *comitii*
10 cum ille ȣ *cum ille intentaviſſet gladios*
— vi in ſepta irruiſſet C ς, χ 3 ⸸ *cepta ruiſſet* H χ 1 *in ſepta irrupiſſet* T *accepta ruiſſet*
— vi ς, χ 1, 3 *d.*
11 deſtringendos C H χ 1 ⸸ *diſtringendos*
12 vultu χ 3 *vultui*
— et χ 1 *d.*
13 vota ȣ *d.*
— faceretis, ut C *feceretis, uti* χ 1 *feceritis*
14 hunc voluit ȣ, ⸸ *uti noluit*
16 impune —— alieno C *in alieno*
18 honoris C *hominis*
19 timida ⸸ *timenda*
23 levem ⸸ *d.*
24 tenerum ⸸ *tenax*
25 aut ς, χ 3 *d.*
27 in C T ȣ, ς, χ 3 *d.*
28 campi ς *d.*
— ſperatum C *ſeperatum* χ 1 *ſeparatum* ⸸ *expectatum*
30 illa C *alia*
— auguſta ς, χ 1 ⸸ *anguſta*
— centuriarum C *centoriarum*
31 in hoc T ȣ, χ 3 *d.*

p. l.
203 32 quin T χ 3 *qui*
— ille C H S T χ 1 ⸸ *d.*
33 quid χ 3 *d.*
— audaciæ ȣ
34 illecebram C *illecebrem*
— utro ⸸ *utroque*
204 1 hæc ς, χ 3 *hoc*
— nunc C *non*
2 certe ς *d.*
4 leges χ 1 *Deos*
5 Petilli C *Petuli* H ⸸ *Petili*
6 Cato C *Catho*
7 quos χ 3 *quo*
8 Favonio ς *Fannio*
10 aperire, quid cogitaret C T *apparare* H *d.* ⸸ *apperere*
— cogitaret ȣ, ς, χ 3 ⸸ *faceret*
11 vos —— fecerit C T *quid faceret* S χ 1 *d.*
12 fefellit C T χ 3 *fefellit videtis*
13 Lanuvini C ⸸ *Lanuvii*
— ſtata C *ſtrata* S *ſtatuta*
14 neceſſe ⸸ *neceſſarie*
15 antevertit χ 1 *ante venit*
16 dixi χ 1 ⸸ *dixi fuit inſaniſſima*
— ipſius χ 3 *ipſo*
17 eſt H ȣ, ς, χ 1, 3 *d.*
— ille χ 3 *d.* ⸸ *illo*
18 approperaret χ 3 *apparet*
20 manendi H T ς, χ 3 *d.*
— cauſa ⸸ *eam*
22 ut χ 3 *d.*
— via C χ 3 *viam*
23 ne χ 3 *d.*
24 idem χ 3 *quidem*
— Clodio χ 1 *Clodium*
25 neminem ς *minime*
26 Patinam χ 3 *Pantinam*
27 Lanuvii C *Lanuvi* χ 1 *Lanuvium*
— eſſe ς *eſſet*
28 permulti χ 1 *multi*
29 omnes C *d.*
— Lanuvini. Milo de C *Lanuvi vivi nullo* χ 3 *lanuvii*
30 Quæſierit ȣ *quærite*
— largiar ȣ *largiatur*
31 ut C T ȣ, ς, ⸸ *atque*
— corruperit C *corrumperit* ȣ *corruperim* ⸸ *corrupit*
32 Caſſinius C *Auximus* H S χ 3 *Cauſinius* T *Cauſimus*
— cognomento C H S T ȣ, ς, χ 1 ⸸ *cognomine*
— Schola C H S T χ 3 ⸸ *ſcola*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

204 32 Interamnis H S χ 3 *Item Arrius* ϛ *Steramnis* ψ *item Annius*
33 familiariſſimus C H S T χ 1 *familiaris meus*
— idem ȣ *inde*
— P. C H T χ 3 *d.*
34 Interamnæ C *Interannia* H *Interamni* T *Interamna* χ 1 ψ *inter arma* ϛ *Steramna*

205 1 illo χ 1 *ipſa*
2 Cyrum C *Arium*
3 conſtituiſſe C *conſtitiſſe* χ 3 *conſtituit ſe*
— comes ϛ *d.*
4 item ȣ *d.*
5 ſint C H S T ȣ, ϛ *ſunt*
6 liberatur ϛ *liberatus*
7 eſſe C H ϛ, χ 1, 3 ψ *eſſet*
— qui C H ȣ, ϛ χ 3 ψ *ſi ille*
— obvius H χ 1 *ob: :us in via*
8 cur χ 1 ψ *cur in eum*
9 quoque H S T ϛ, χ 3 *d.*
— Judices ȣ *d.*
10 Milonis χ 1 *Miloni*
11 videlicet ψ *ut*
— me C *in*
12 homines C S T *hominis*
— deſcribebant C *deſcribant*
— teſtibus C *teſtimoniis*
13 Cyro audiſſet C H T ϛ, ψ *Cyro auditum* S *Ciro auditum*
14 fuiſſe ψ *d.*
15 videar ϛ *verear*
16 perſequar χ 3 *ſequar*
17 quoniam χ 1 *quia*
18 exiturus C *extiturus*
19 Cyri C *Cirri*
— non id nuntiaſſe C H ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
20 ſed Milonem appropinquare C S T χ 1 *d.*
— Cyro C *Cirro*
21 Roma ψ *Romam*
23 autem χ 3 *aut*
24 eum χ 1 *cum*
25 decima C *quarta*
— denique C H S T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *d.*
26 factum ψ *factum eſt*
27 in C ȣ *d.*
— noctem ϛ *nocte*
— conjiceret ψ *convinceret*
— cauſa C H S T ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
28 Quod ψ *Qui*
— cur χ 1 *cum*

p. l.

205 28 properato ψ *profecto*
— opus eſſet C T χ 3 *opus erat*
29 erat C *d.*
30 amitteret C ϛ, ψ *amittere*
31 illi ȣ *ille*
33 ſi C *d.*
— noctu H T ϛ, χ 3 ψ *nocte*
— ſubſidendum ȣ, ϛ, χ 3 ψ *ſubſiſtendum*
34 Noctu —— occidiſſet C S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
— Noctu invidioſo H *Noctu occidiſſet inſidioſo*

206 1 ei ȣ, ϛ, χ 1, 3 *enim*
— eſſe C ȣ *d.*
2 etiam confitentem C *confitentes (confitenter ſup. lin.)*
— ſuſtinuiſſet χ 3 ψ *ſuſtinuiſſe*
— hoc χ 3 *d.*
3 receptator H T ȣ, ϛ, χ 1 *receptor*
— dum C H T ȣ, ψ *denique*
4 multa χ 1 *invita*
5 ab illo ψ *d.*
6 hæc C H T χ 1 ψ *hec*
7 certe ȣ, χ 1 *d.*
8 devertit C T ψ *divertit* H *divortit*
9 eum C χ 1, 3 *cum*
11 deverſurum C H ȣ, χ 3 ψ *diverſurum*
— ille C H T ȣ, χ 3 ψ *d.*
— reſideret; nec χ 3 *deſideret. Nec*
15 Milonis: odium fuiſſe S χ 3 *Milonis fuiſſe: odium*
18 denuntiatam χ 1 *denunciatam* [illegible]*nuntiatum* ψ *renuntiatam*
— prædictam C H T ȣ, χ 1 *prædictam*
— auditum C *uditum*
19 notum C *noctum*
— reditum C T ȣ, χ 3 *reditus*
20 huic C *hunc*
— iter ȣ *item*
21 ſe illo C H S T χ 1 *illo* ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
— Roma χ 3 *Romam*
22 hunc C T ȣ, χ 3 *d.*
23 illum ȣ, ψ *illi*
— finxiſſe C H ȣ, ϛ *fuiſſe (ſed in H finxiſſe ſup. lin.)*
24 noctem S ψ *nocte*
— expectandam C *ſpectandam* H S χ 1 *expectandum*
25 timeret C *timeat*
— acceſſum C *d.*
30 Clodii: ȣ *Clodii res acta eſt, quo*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
206 30 ſubſtructiones C T *inſtructiones* ς *obſtructiones*
31 mille C H T ȣ, ↓ *milia*
— verſabatur C T ȣ *verſabantur* H ς, χ 1 *verſarentur*
— Edito adverſarii C S T *adverſari* H *adverſarii*
32 Atque C T ȣ *Atqui* S *At qui*
33 rem H *cauſam*
— elegerat H T ȣ, ς, χ 3 ↓ *d.* S *diligebat*
34 eſt ȣ, ς, χ 1 *d.*
— expectatus C *expetendum* ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *expectandum*
— ipſius χ 3 *illius*
207 3 picta C *pincta*
4 cum χ 3 *cur*
7 promptum H S ↓ *idoneum* ς *actius* ȣ, χ 3 *d.*
— rheda impeditus C *d.*
8 videte ς *vide*
9 cur? veſperi T χ 3 *quid veſperi* ↓ *cur veſperi?*
10 tarde C *tandem* (*tardem ſup. lin*)
— quî C *quos*
— Devertit H ȣ *Divertit* χ 1 *devenit*
11 Alſienſi C *Alcienſi* ȣ *Alieſi* χ 3 *alienam*
12 eſſe. Villam C H *eſſe villa*
— perſpiceret ȣ *proſpiceret*
— millies ȣ, χ 3 ↓ *miles*
— fuerat C *fuerit*
13 moræ C H S T *more*
— tergiverſationis T *per diverſationes* χ 3 *tergiverſatoris*
14 noluit H χ 1 *voluit*
15 Age H ↓ *Agite*
— iter ȣ *item*
16 tum χ 1 *tunc*
17 non χ 3 *d.*
18 ibat χ 1 *ibant*
— cum χ 3 *d.*
— properabat ȣ *probabat*
19 tum ↓ *cum*
21 lupas χ 3 *pompas*
— ducebat T ȣ, ς, ↓ *duceret*
24 etiam C *et* χ 3 *d.*
— paratus in T ↓ *d.*
25 imparatos C *imparatum*
— in viros C *d.*
27 ut non —— ſemper ille ȣ *d.*
29 auderet ς *audiret*
— nunquam ↓ *unquam*
30 addictam χ 1 *abditam*

p. l.
207 31 projiciebat C H S T *provehebant* ȣ, ς, χ 1, 3 *provehebat*
32 Martemque ς *Martemque eſſe*
34 abjecto χ 3 *objecto*
— poti ς *poti objcœnus*
208 2 domini χ 3 *dirui*
3 ſervi χ 3 *d.*
4 eos ↓ *d.* ↓ *ſervos*
5 ſcilicet χ 3 *d.*
— indicarent C T *judicaretur* H S χ 1 ↓ *indicaretur* ς *vindicarent* χ 3 *judicarentur*
— perferre C *proferre*
7 quid quæris —— tortorem ȣ *d.*
8 quæris C *quæritis*
— occideritne? ς *occiderit.* χ 1 *occidentne*
9 quæſtio C *d.*
10 Quod igitur ↓ *Quid igitur*
— hic: quod C *Hoc quid* H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *hoc quod*
11 vis ↓ *jus*
— Manu ȣ *Manu an miſerit*
12 ſi C *ſed*
— cur C ↓ *cum*
— amplis C *amplius*
13 hic C *ſic* ȣ *hoc*
14 turbulenta χ 3 *turbulenti*
15 tamen H ↓ *tum*
17 magnum H ↓ *dignum*
19 quos ȣ *vivos*
— propter C *per*
21 niſi ȣ *d.*
22 dedendi ȣ *tradendi*
— fuiſſent C H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *fuerunt*
24 ipſi χ 1 *d.*
— accidat ȣ *accidit*
26 nunc χ 1 *d.*
28 produxit H χ 1 *eos produxit*
30 in dominos ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *in dominum*
— de inceſtu C ȣ, ς, χ 3 ↓ *de interitu* H *inceſti*
31 propius C H T ↓ *quod propius* χ 1 *quid propius* ȣ *quid priuſquam* ς, ↓ *quid prius quantum*
— cum C *quæſitum*
32 violatis C *violatus*
33 quæritur. ȣ *quæritis*
209 1 videbatur C *videbantur*
— indignum C H S ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *indignum eſſe*
— dominis C *dominum* H S T ς, χ 1, 3 ↓ *domini*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

209 2 ſervis C H T ϛ, χ ſervo χ 1 ↓
— quæritur χ 3 *quærebatur*
3 Heus —— mentiare C H T χ 3 ↓ *Heus ubi reſpenſio? ubi cauſa (ſed* H *in marg. al ead. m. habet "Heus tu ruſio verba cauſa caveſis mentiare" et in* T χ *eſt "Heus tu")*
4 verbi ȣ, ϛ *ubi*
— caveſis mentiare S ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
5 ſperata ȣ *nullas ſperatas*
6 abrepti ȣ, ϛ, ↓ *arrepti* χ 3 *areſti*
— ſeparantur ↓ *ſperantur*
7 conjiciuntur C *coniciuntur*
10 poteſt χ 1 ↓ *poſſet*
11 tam H *et tam* χ 3 *totam*
15 fuerit ϛ, χ 3 ↓ *fuit* χ 1 *fuerat*
16 forum ȣ *foro*
— vultus ↓ *vulnus*
17 oratio χ 3 *ratio*
— ſe H χ 1 *d.*
— etiam χ 3 *eciam*
18 commiſit C H S T ȣ, ϛ, χ 1 *d.*
— neque ſenatui T *d.*
— etiam T *et*
19 verum C *armis animum*
— ejus C ȣ, χ 3 *ei* H χ 1 *omni*
— cui ſenatus χ 3 *cui ſe, cui ſenatus*
21 arma ȣ *d.*
— cui ȣ, ϛ, ↓ *cui nunquam* χ 3 *d.*
22 audienti H *audenti*
26 putent H *putent hi* χ 1 *putent : ii qui*
— peccarint T ȣ, χ 1 *peccarunt*
28 probata ȣ *prolata*
— eſt χ 1 *d.*
— facti C *perfecti*
30 illo χ 1 *illi*
— neci ↓ *ceteris*
— Clodianæ C *quot diurnæ*
31 Milonis —— imperitorum T *d.*
— opiniones χ 3 *opinione*
32 etiam C H S ȣ, χ 1, 3 ↓ *d.*
— imperitorum ϛ *perditorum*
— Negabant S *qui negabant*
33 percito C ȣ, ϛ, χ, ↓ *perdito* S χ 3 *parato*
34 trucidaret ↓ *trucidaretur*
— eum χ *d.*
210 3 quin ↓ *qui*
4 reipublicæ C χ 3 *Ro. populi*
— [illegible] χ 3 *[illegible]*
5 a[illegible]ret C *antferret*
6 [illegible] χ 3 *enim*
8 [illegible] ϛ *d.*
10 ſuſpicantur ȣ *ſuſpicarentur*

p. l.

210 11 vere ȣ *vera*
13 quemvis H S T ȣ *quamvis*
14 conſcientia χ 1, 3 ↓ *conſcientiam*
— perculiſſent C ȣ, ϛ *pertuliſſet*
15 ut χ 1 *non*
16 animo ȣ *d.*
— nocens C *neſcens*
17 innocens C *ignoſcens*
18 gladioram ↓ *gladiorum his panorum*
— frenorum χ 3 *framearum*
— ſparorum C H T ȣ, ϛ, χ 1 *d.*
— etiam C *et*
— multitudo H *multitudine (ſup. lin.)*
19 indicabatur ϛ *judicabatur* χ 1 *arbitrabantur*
21 Ocriculanam C *Orticulanam* H S ↓ *Otriculanam*
— devecta ȣ, ↓ *dejecta*
22 clivo C *divo* χ 3 *cliveo*
— omnia C *omnium*
— malleolorum C H S T ȣ, ϛ, ↓ *malleorum* χ 3 *maleorum*
26 dicam C T ȣ, ϛ, χ 1 *dico*
28 Quin ȣ *Qui*
— ſit H *fuerit*
— Licinius C *Litinius* ȣ *Lucinius*
— quis C H ȣ, ϛ, χ 1 ↓ *quid*
29 circo C *[illegible]* ȣ *[illegible]* ϛ, χ 1 *Scyreo* χ 3 *ſirco*
30 Cn. C H T χ 3 *d.*
32 hortos χ 3 *ortis*
— Arceſſor ↓ *Acceſſor*
33 defert ȣ *refert*
211 1 popæ H *popæ Licinio* ↓ *Pom[illegible]*
— ebrioſorum ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *d.*
3 probari C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *[illegible]tari*
— Verum C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *Verum etiam*
5 omnino omnia C H T ȣ, ↓ *omnia* S ϛ, χ 1, 3 *omnino*
7 Nemo —— ſenſerat T *d.*
8 tamen audiebatur χ 3 *d.*
— poteram χ 1 *poterat*
— Pompeium ↓ *Pompeii*
9 civem C H T ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *virum*
— diligentiam C *diligentia*
10 [illegible] nimiam ȣ, ϛ, χ 1 ↓ *ſuſpecta nimia*
— putabam χ 3 *reputabam*
13 templo C *ſenatu (vel templo ſup. lin.)*
— civis et C *[illegible]*
— faciebat, niſi, ȣ *faciebat etiam eo*
15 comperta ↓ *comparata*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

211 15 Quod ſi tamen C H ȣ, ψ *Cur tamen ſi* S T *Cum tamen, ſi*
— metuitur ϛ *metiuntur*
16 etiam C *et*
— non hoc jam Clodianum C T *d.* χ 1 ψ *non jam Clodianum*
17 timemus C *timeamus* ψ *timuit*
18 ea C *d.*
— tuas, tuas C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *tuas*
20 molitum ȣ *militum*
— aliquid C *d.*
22 Capitolinæ H ψ *hæ Capitolinæ* χ 1 *hæc Capitolina*
23 cuſtodit C *cuſtodiunt* S *tuetur*
25 certe C *certa*
26 indicantur H χ 1 *judicantur*
27 præſtantiſſimus C T *præſtantiſſimum*
— dux C *d.*
30 his C *hic* χ 1 *d.*
— eſſe C *etiam eſſe* ȣ, ϛ, χ 1 *eſſet*
31 Quod C *Qui*
— probaſſet C ϛ, χ 1 *et probatus probaſſet*
32 unquam ψ *nunquam*
33 tua C *ſua*
34 ipſa C *ſæpe* H *illa* T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
— peſte H S ϛ, χ 1 ψ *parte et peſte*

212 1 contendiſſe C T *contendiſſet*
— ad ſalutem ψ *pro ſalute mea*
2 ſe ȣ *ſed*
3 adjutum in C *ad vitium. In*
4 ſperaſſe; te χ 1 *ſeparaſſe te*
5 inhæſiſſet S T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *inſediſſet* χ 1 *inſidiſſet*
— ſuſpicio ȣ *ſuſpiciatio*
7 urbs C *urbis*
— Milonis C *Milone*
— nunquam χ 1 *unquam*
8 haud C *autem* χ 3 *aut*
9 anteſtaretur H T *teſtaret* ȣ *obtiſtaretur* ϛ *atteſtaretur* χ 3 ψ *atteſtaretur*
11 commutabiliſque T *commutabilis*
12 volubiliſque χ 3 *involubiliſque*
— infidelitates χ 1 *infidelitatis*
14 timiditates ȣ *tumiditates*
— Erit, erit C χ 3 *Erit*
— illud χ 1 *ille*
16 ſed C *ſi*
— communium temporum ȣ *omnium temporum*
17 immutatis ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
17 quam ψ *quanquam*

212 18 graviſſimi C *amicitiam graviſſimi* ψ *gratiſſimi*
23 videret C *videtur*
— quid C *quis*
24 ſatis C *ſcitis*
25 exercitu ȣ, ϛ *exercitum*
— dato χ 1 *datum*
26 expectaturum C *ſpectaturum*
— vindicandis C T χ 1 ψ *judicandis*
27 tolleret? ϛ *tolleretur*
— ſatis S χ 1 *d.*
28 legem C *longe*
— ego χ 3 *d.*
29 a vobis C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
— liceret ϛ *literæ*
31 vero in illo χ 3 *atque in illis*
— loco ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
33 illo C H S *in illo*
— cogere H S χ 1 *agere*
— vos eum T *illum*

213 1 eſſe C *d.*
2 heſternam S T χ 1, 3 *externam*
— illam ȣ *illa*
5 atque expers ȣ *d.*
6 jam χ 3 *d.*
7 clamare ȣ *celare*
8 liceret T *liberet*
9 Mælium C *Mellium* χ 1 *Mevium*
— jacturiſque C *jacturis*
— familiaris χ 3 *familiariſque nimis*
12 interfectores χ 1 *interfectorum res*
13 nominis ſui ϛ *nominis ſingularia*
14 nefandum χ 1 *nefarium*
15 ſanctiſſimis ψ *ſanctiſſime*
— comprehenderunt C *comprehenderetur*
16 religiones χ 1 *rogationes*
17 eum ȣ *d.*
19 dixit ϛ *dixiſſet*
— qui ψ *quem*
21 regna ψ *repugna*
23 plurimis C H T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *pluribus*
24 et C *d.*
— compulit T *expulit*
— unquam χ 3 *nunquam*
26 recenſionis C *retempſionis*
27 cui C *cum* S ϛ, χ 1 ψ *cui deinde*
28 nulla χ 3 *ulla*
— poſſeſſionum ψ *profeſſionum*
29 calumnia ϛ *calumniam*
— injuſtis vindiciis ϛ, ψ *inuſtis vindictis* χ 1 *judiciis*
30 inferendis ϛ *ferendis*

p. l.

213 32 Q. Varium C S T χ 1 ↓ *Cn. Pompeium* H ȣ *C. P.* χ 3 *Cn. Pom.*

34 decempedis C *decempedium*

— villas χ 1 *d.*

214 1 qui C *Quod*

— ſpem ȣ *ſpes*

2 ſplendidiſſimo C *ſplendido*

3 forti ↓ *fortiſſimo*

— viro ȣ, χ 1, 3 *d.*

— Pacavio C H S T ϛ *Pacanio* ↓ *Patavio*

4 Prelio C H S ȣ, ϛ, χ 1, 3 ↓ *Pretio* T *Pretio*

— lintribus in eam χ 3 *lintrimbus meam*

— materiam C *materiem*

5 arenam ↓ *arma*

— dominoque C H ȣ, ϛ χ 1, 3 ↓ *domino*

6 inſpectante ȣ, χ 3 ↓ *ſpectante*

7 qui C *Cui?*

— Furfanio χ 1 *Furfano* ↓ *Farfanio*

8 ego C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*

— Scantia C S *Santia* H *Santia* ȣ, ϛ, χ 1 ↓ *Sanctia*

— Aponio C ϛ *Apono* H *Apario* T *Appono* ȣ *Cypono* χ 3 *Aperono* χ 1 *Opporio*

9 dicam H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *dico*

— utrique ȣ *uterque*

— mortem ϛ *morte* χ 3 *d.*

— minitatus C H ↓ *minatus* χ 3 *mimicatus*

10 poſſeſſione ceſſiſſet C ϛ *poſſeſſiones ceſſiſſent* ↓ *poſſeſſionum*

— auſus eſt H T χ 3 *auſum eſſe* χ 1 *auſum eſt*

11 popoſcerat C *popoſcerit* χ 3 *poſſiderat non*

— mortuum ſe ȣ, ϛ, χ 3 *mortuum eſſe*

12 ejus χ 3 *ſuam*

— illaturum C *illatum* χ 1 *allaturum*

— eſſet ϛ *etiam*

14 fidiſſima S χ 1 *fideliſſima*

— dejecit χ 3 *abjecit*

15 ducere ϛ *ducere*

16 ſed χ 3 *ſed etiam*

17 limine C χ 3 ↓ *lumine*

18 quidem χ 3 *ſiquidem*

19 æquabiliter C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *æqualiter* χ 1 *æqualite*

— in rempublicam χ 3 *in republica*

21 jam C *in a*

— percalluerat ϛ *callueerat*

— incredibilis ϛ *d.*

214 22 impendebant ϛ *impediebant*

— ea C *ei*

23 id ȣ, ϛ, χ 3 ↓ *d.*

24 tetrarchas C *tethrarcas*

25 feceratis T χ 3 *faceretis*

26 Pecunias C H S T *d.* ȣ, ϛ, χ 1 3 ↓ *veſtras ſecum dico*

27 a liberis C H S T ϛ, χ 1, 3 *d.*

29 hæc C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*

— ſunt C H S T ϛ, χ 1, 3 *d.*

— tenentur? χ 3 *tenent*

30 illum ↓ *d.*

32 cruentum χ 1 *cluentum*

33 interfeci C ↓ *interfici*

34 furores χ 1 *favores*

215 1 ferro ↓ *freno*

— veſtris C H S T ϛ, χ 1, 3 ↓ *d.*

2 unum S ȣ, ↓ *unum effectum eſt*

— æquitas C *æquites*

3 manerent H χ 1 *maneret*

— eſſet H S T *Enim* χ 1 ↓ *Etenim vero*

4 ferret ↓ *perferret*

5 qui non laudet ↓ *d.*

6 populum Romanum C *populi R.*

8 illa ϛ *illa vera*

9 judicare ϛ, χ 1 ↓ *indicare*

— jam ȣ, χ 1 *d.*

10 clariſſimas victorias ȣ *victorias clariſſima*

— quarum χ 1 *quorum*

11 lætitiam ↓ *d.*

— attulit ↓ *attulit vos tantam*

— tantam, ȣ *tantam mandare hoc*

12 hæc χ 1 *hæ*

13 veſtram, χ 3 *veſtras ut*

— republica S *rem publica*

— ſingulis χ 3 [illegible]

14 exiſtimabitis C T ϛ *exiſtimabatis*

— vivo C *uno*

— nihil — Clodio [illegible] ȣ, ϛ, χ 1, 3 *a* C *num* S *non* T [illegible]

— eorum H *horum* ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*

16 ipſo H *d.*

19 contingere potuiſſe ȣ, ϛ, χ 1, 3 *num contingere poſſe* ↓ *nunquam contingere poſſe*

20 arbitretur C χ 3 [illegible] H [illegible] S ↓ [illegible] T ȣ *arbitrem* [illegible]

21 homine, ȣ *homine, homine*

22 potuiſſent ȣ [illegible] χ 1 ↓ [illegible]

24 hæc χ 1 [illegible]

25 debebat C χ 3 [illegible]

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
215 27 ne χ 3 *nec*
28 illo ψ *iſto*
29 eſt ϛ *d.*
30 Fingite ψ *figite*
31 noſtræ ϛ, χ 1 *veſtræ*
32 cogitatione χ *conditionis*
— imaginem χ 1 *imagine*
— conditionis ψ *cogitationis*
33 poſſim ȣ *poſſet*
216 1 afficeret C T *effecerat* H ȣ, χ 1, 3 ψ *affecerat*
2 fortuna S *ſapientia*
3 quæ χ 1 *quam*
— nemo χ 1 *nemo poteſt*
— inquam C T *unquam*
4 aut H *aut ut* S χ 3 *ut*
— aut S *ſic*
— ferre ȣ *deferre*
5 excitare C T *d.* S *evocare* ψ *advocare*
— utrum —— ab inferis C S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
6 evocare C ȣ, ϛ, χ 1 *avocare* T *revocare*
7 non feciſſet χ 3 *num fuiſſet*
8 nolitis T *d.*
9 lata C *quæ lata*
— quæſtio ϛ *quæſtione, qui ſi*
10 ergo T *igitur*
— interfector ϛ *interfectio*
— qui C T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *non* H S χ 1 *ſi*
— eſſet H *eſt*
11 in H *etiam in*
— iiſne C *his impetratus ne* χ 1 *his: ne*
13 aliis in urbibus C *altis muribus*
14 divinas ψ *divitias*
— inſtitutas χ 1 ψ *inſtituas*
15 immortalitatis C S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *immortalitatem*
— et C χ 3 *ad*
16 et C S ȣ, χ 3 *et ad*
— conſecrantur C *confectantur*
— tanti C *tamen*
— populi ψ *populi Romani*
17 nullis ȣ *nulli*
18 etiam C H T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
19 libente H S C ȣ, χ 1, 3 *libenter*
20 omnium T *d.*
21 fuiſſet ȣ, ϛ, χ 1 *d.*
22 niſi χ 1 *d.*
23 ignoſcatur ϛ *cognoſcatur*
— etiam C *d.*
24 petenda C *fatenda*
— vero χ 3 *a.*
26 grati C *grata*
— velletis ȣ *vellemus*

p. l.
216 27 poterat χ 3 *poteſt*
31 quam C *d.*
32 lætarentur? χ 1 *lætentur*
33 hoc ȣ *hoc hoc*
— omnes C *d.*
34 quoniam C *quem*
217 2 ipſi T *d.*
— tribuenda C H S T ȣ, χ 1, 3 ψ *contribuenda*
— eſſet C H T *eſſet ipſi*
— conſulatu meo χ 3 *conſulatum modo*
4 arbitrarer χ 3 *arbitraretur*
6 auderet χ 3 *audiret*
— timeret ȣ *auderet*
7 vir C *d.*
8 Populi C *Proprie*
9 cives χ 1 *d.*
— ne χ 3 *nec*
12 Opimius ψ *Opinius*
13 tamen C H T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *tum*
— in gravi χ 3 *ingratè*
14 ſua niteretur C *mitteretur* ȣ *uteretur*
15 fortuna ȣ *d.*
16 Nec C *Nunc*
17 qui T *d.*
— nullam ȣ, χ 3 *nullam Majeſtatem*
— vim eſſe C *fortunam eſſe* H S ψ *vim cæleſtem* T *majeſtatem eſſe*
— ducit C T *putant* H *exiſtimant* S ψ *exiſtimat*
— numenve C *minimeve* T *numen ne*
18 veſtri ȣ *noſtri*
19 ſignorumque C T *nec ſignorum* H *et ſignorum*
— viciſſitudines ψ *neceſſitudines*
20 noſtrorum C S T ȣ, ϛ, χ 3 *d.*
21 et C *ut*
22 nobis C *vobis*
— prodiderunt χ 3 *tradiderunt*
23 Eſt, eſt C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *Et eſt*
24 quiddam C *quidam* χ 3 *quidem*
— et χ 1 *quod*
25 ineſt C ȣ *eſt*
26 eſſe C H T ϛ, χ 1, 3 *d.*
27 noſtram χ 1 *veſtram*
28 videre C *et videre*
29 aut ubi χ 1 *aut ſane*
— poſſimus χ 1 *poſſumus*
29 ea eſt C *eſt*
32 irritare ϛ *veritate*
34 Non ψ *Non enim*
218 1 ne χ 1, 3 *nec*
— immortalium —— meherculo T *d.*

p. l.
282 2 cura, ψ *curas res*
— ipſæ, quæ C H S ϛ *ipſæ cum quæ* T *ipſæque* ȣ *quæ tum etiam* ψ *cum iſtam*
3 videntur χ 3 *videntur. Etiam*
4 retinuiſſe C *retinuiſſet*
5 enim jam C H S *enim* T *autem* ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
— luci C H T ϛ, χ 1 ψ *loci*
6 teſtor C H T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *obteſtor*
— obrutæ ȣ *d.*
7 quas ȣ *d.*
8 lucis C *vicis*
9 veſtræ religiones C *veſtræ tum religiones* T *veſtræ religiones* ȣ, χ 1 *veſtræ tamen*
11 edito ȣ *edicto*
— Latiaris C H S T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *Latialis* χ 3 *latialis*
— ille ψ *iſte*
— lacus T *locus* ψ *latus*
13 aperuiſtis C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *aperuiſti*
14 veſtro C *vis* ȣ *d.*
15 dicemus S *dicimus*
16 eſt ϛ *etiam*
— Sextii C H S T 3 *Sexti*
17 ornati χ 1 *adornati* ψ *honorati*
18 illud ȣ *d.*
19 acceperit C χ 3 *acciperet* χ 1 *accepit*
— teterrimam ϛ *deterrimam*
21 pœnam ȣ *d.*
22 non C *d.*
— ira χ 1 *d.*
24 ſine ϛ *ſi*
24 exequiis χ 1 *obſequis*
25 oblitus C *oblutus*
— ſupremi ψ *ſummi*
26 quam H χ 1 ψ *cui*
— concedere χ 1 *cadere* ȣ, ϛ, χ 3 *cedere*
— ambureretur χ 1 ψ *combureretur etiam*
— abjectus C H S T ȣ, ϛ *etiam abjectus*
28 teterrimo H χ 1 *deterrimo*
— parricidæ C *patricidæ*
— decoris C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
29 vita ȣ, χ 3 *vita ejus*
31 inſultare ȣ, χ 3 *inſultare ſolitum*
32 videret, et C *d.*
33 pecunia T *pecuniam*
— ſe C *d.*
— palam H *d.*
34 a C H T ϛ, χ 1, 3 *d.*
— vexarat C ȣ *vexerat*
219 1 reſciderat C S χ 1 *reſcinderat*

p. l.
219 3 conjugem C *conjugemque*
4 magiſtratuum χ 3 *magiſtratuum ordinum*
5 vaſtarat C *vaſtavit*
— Etruriam χ 1 *etruriam in multis ædibus*
8 addicerent ϛ, χ 3 *adicerent*
9 cujuſquam χ 1 *cuiquam*
— ille ȣ, χ 3 *d.*
10 putaret C T ȣ *putabat* χ 3 *putarat*
— ejus χ 1 *ſuis*
11 præter χ 1 *præter illum Milonem ipſum qui* χ 3
— illum χ 1 *d.*
— novo H S ψ *Cn. Pompeii* ϛ *Cn. reditu* χ 1 *Cn. Pompeium reditu*
12 quaſi ȣ *d.*
— devinctum ϛ, χ 3 *devictum*
13 ſuam H T ȣ, ϛ, χ 1 *ſuam potentiam*
— animos ȣ *amicos* χ 3 *mors*
— etiam H S T ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
15 Hic H *Huic*
17 potuit χ 3 *poterat*
19 id C *d.*
— hoc χ 1 *d.*
— aliquid profecerat T *aliud perfecerat*
20 coercendo χ 1 *cohærendo*
22 eſſet χ 1 *fuiſſet*
— virum C *virtutem* ϛ, ψ *virtute*
23 vexatum C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *necatum*
— Oppreſſiſſet C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *d.*
25 noſtros χ 3 *veſtros*
27 effœminatus ȣ *effrænatus*
29 An C T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *At*
— ille ψ *iſte*
— conſul C H T ȣ, ϛ *conſularis*
30 et C *d.*
— ejus χ 3 *ejus tum*
— expectare ψ *ſpectare voluiſſent*
32 potuiſſent C *potuiſſet*
32 mortuus χ 1 *mortuo*
— uno C *unus*
— incenderit C *incenderet* χ 1 *incendit*
220 1 urbis χ ψ 3 *orbis*
2 ab C *d.*
— Romano C H T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
3 exſcindi ȣ, ϛ *exſcindi*
4 eſſet ȣ *d.*
5 cum T *d.*
— ſit ultro C *ſi voluntatem (cum ſpatio)* ϛ, χ 3 *ſit ultro*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
220 6 ſit χ 1 *eſt*
— curiam C ȣ, χ 3 *curia*
8 via ȣ *d.*
9 qui C *quin* H S T ȣ, χ, 1 ψ *quando*
— putent potuiſſe C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *potuiſſet*
10 reſtiterit C *reſtituerit* χ 3 *reſiſteret*
— eum C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *ipſum*
— ab inferis C S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *a mortuis*
— Frangetis ψ *frangentes*
11 ſuſtinetis ψ *feſtinetis*
— inſepulti χ 3 *ſepulti*
12 facibus C *falcibus*
— curiam χ 1 *ciam*
— cucurrerunt χ 3 *concurrerunt*
13 facibus C H S ȣ, ϛ, χ 1 *falcibus*
— ad Caſtoris C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *ac raſtris (ſed H in marg. habet "ac ad Caſtoris")*
15 audiretur ϛ *audiret*
— Cælius ȣ *Cicilius* χ 3 *Cecilius*
16 et in republica C H S T ψ *d.*
— republica ȣ, ϛ, χ 1 *republica vir fortiſſimus*
— et in ſuſcepta cauſa firmiſſimus T *d.*
17 bonorum χ 1 *bonorum utilitati ſenatus*
18 ſingulari ȣ *ſinguli*
19 fide ȣ *d.*
20 etiam ȣ, χ 3 *d.*
22 eam C H T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *etiam*
23 repugnante ϛ *repugnare*
24 noſtro H ϛ, χ 1 *veſtro*
27 atque C H T *d.*
— adjuvandus χ 1 *admirandus*
28 et in C ψ *d.* H ϛ, χ 1, 3 *et*
— hominum conditione ȣ, ϛ, χ 1 *omnium condit* χ 3 *omnium concione*
29 ſupplices C *ſimplices*
31 ipſos C H S T χ 1, 3 ψ *ipſi*
— ſervare C *ſervari*
32 noſtram miſericordiam χ 3 *veſtram miſeriam*
33 hoc ȣ *hæc*
221 2 interſum S *adſum* χ 1 *aſſum*
3 valeant T χ 3 *d.*
4 mihique ȣ *nihilque*
— cariſſima ψ *clariſſima*
5 tranquilla χ 3 *tranquilla p. r.*
6 mei ȣ *d.*
7 me ϛ *ſe*
— perfruantur ȣ, ϛ, χ 3 *perfruuntur*
11 fallaces ! χ 3 *fallaces cogitationes*
12 tribunus C *tribunum*

p. l.
221 15 abjecerant H *abjecerat*
— unquam ϛ, χ 1 ψ *nunquam*
16 putarem ? ȣ *pugnarem*
18 eſt χ 3 *d.*
19 illi, illi ϛ, χ 3 *illi*
22 nihil C *mihi*
24 hæc C ϛ, χ 1 *hoc*
— hoc ȣ *hæc*
26 fecit C T ϛ, χ 3 *feciſſet* H ȣ, ψ *feciſſe*
28 veſtris ϛ *noſtris*
— eam C *cauſa* H *ea*
29 quo χ 3 *quæ*
— vita noſtra C H S ȣ, ϛ, χ 1, 3 *veſtra vita* T *veſtra vitæ*
— ſuam C H S T ȣ, ϛ, χ 3 ψ *d.*
31 ne C *d.* ϛ *nec*
— placarit ψ *placaret*
32 conciliarit C T *conſiliarit* H χ 1 *reconciliarit*
33 ſæpe C *d.*
34 occurſationes C H *concurſationes*
222 1 quemcunque χ *quantumcunque*
2 dicit χ 3 *dixit*
3 præconis ψ *præconiis*
— modo C *non*
4 deſiderarit C H T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *deſiderat* ψ *deſiderarat*
— unum C T ȣ ϛ *lumen*
5 arma H T ȣ, χ 1, 3 *d* ψ *d.*
6 ſint C *ſunt*
7 præconis ψ *præconiis*
9 ſe ψ *ſed*
10 periculis C *periculo*
12 qui χ 1 *quod*
— beneficio ψ *beneficiis*
— vicerint C ψ *vicerit*
13 tamen C *me*
16 mortui C *et mortui*
17 viderentur ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *videantur*
19 unquam χ 3 *d.*
— obmuteſcet χ 3 *obmuteſcit*
20 meis C H S T ȣ, ϛ, χ 1 ψ *ſuis*
21 meæ H *d.*
— ſubjiciantur S T *ſubiciantur*
23 celebramur ϛ *celebremur* χ 1 *celebrentur*
24 opinor χ 1 *opinio*
25 ultra quam C *quod altera : qua* S T ȣ, ϛ *altera : qua*
— ſunt, ea C H T ϛ, χ, ψ *ſunt* S ȣ, χ 3 *d.*
28 et jam ȣ, ϛ, χ 1, 3 *etiam*
30 Hæc C *Hoc* χ 3 *Nec*
— abſentibus ; χ 3 *abſentibus dixiſti*

p. l.
222 30 mecum H ⸸ *mecum mihi*
31 hæc C *hoc*
— Te quidem C *Teque* S T *Te*
— quod C χ 3 *cum* H T ς, χ 1 ⸸ *quod cum*
32 es C *et* ȣ *d.*
— iſta C H T χ 1, 3 ⸸ *illa*
223 1 ſaltem C *d.* S T *tamen ne* χ 3 *tamen illa* ς, χ 1 ⸸ *tamen ad*
— conſolandum ⸸ *conciliandum*
— his χ 1 *d.*
2 poſſim χ 3 *poſſum*
— accepero χ 3 *accepto*
3 ſed χ 3 *ſed aliquando*
4 ſemper ȣ, ς, χ 1, 3 ⸸ *d.*
5 inuretis ς *inuſſeritis*
— etſi χ 1 *ſi*
6 ne χ 3 *d.* ⸸ *nec*
7 cepit H S ς, χ 1, 3 ⸸ *ceperit*
— in C H ȣ, χ 1, 3 ⸸ *d.*
8 potius ȣ, ς, χ 3 *d.*
10 hoc χ 3 *d.*
— videro H ς, χ 1 *video*
— T. C H S T ς, χ 1, 3 *O T.* ȣ *O Quinte*
13 ego χ 1 *et*
15 abjeci C *abieci*
16 communionem H *contionem* χ 1, 3 *communione*
17 qua ȣ, ς, χ 1, 3 *quæ*
— diminutio C H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ⸸ *dimicatio*
18 capitis futura C S T *d.*
— jam χ 1 *d.*
19 quod dicam C S T *quid dicam* H ⸸ *d.*
— quod C H S T ς, χ 1, 3 ⸸ *quæ*
20 quæcunque ς *quæ cum*
21 abnuo C *abicio*
22 ejuſdem C *ejus*
23 videatis C H S T ς, χ 3 ⸸ *jubeatis*
25 animi S *animi ſeptus*
26 finem C *fratrem*
— Sit C H T ȣ, ς, χ 1, 3 ⸸ *Sed*
27 qua natus C H T ⸸ *ornatus*
28 Milonis ς *Milonis ipſi rejicietis*
29 in terris ⸸ *in ceteris*
31 viri ȣ [illegible]
32 appello C *a publico (vel a populo ſup. lin.)*

223 32 periculo χ 3 *d.*
33 inſpectantibus χ 3 *ſpectantibus*
224 1 exterminabitur ς *d.*
3 O me T ȣ *O me me*
— in ς *in primam*
5 te ς *d.*
6 tibi, Q χ 3 *tibi*
— abes C *habes*
7 Milonis T χ 3 *Miloni*
8 in qua ȣ *inqua*
9 gentibus —— ab iis T *gentibus non bis*
— A quibus C H ȣ, ς, χ 3 *d.*
10 ab C ȣ *d.* H *a quibus non potuiſſe? al*
12 ego H T ȣ, ς χ 1, 3 *d.*
— quod χ 1 *d.*
— tantum ȣ *d.*
13 indicia C T ȣ, ς, χ 3 *judicia*
14 extinxi T *extinxi*
16 ut, inſpectante C ȣ, χ 1 ⸸ *aut ſpectante*
— expellerentur C H T ς, ⸸ *expellerentur hi* χ 1 *expellerentur ii*
18 ipſe χ 1 *d.*
— per ȣ *qui per*
22 Patria C *prima*
23 utinam T χ 3 *ut*
24 prætor, conſul C *proconſul* H T ȣ, ς, χ 3 ⸸ *proconſul*
25 ſpectaculum H χ 1 *tantum ſpectaculum*
— fortem C *O fortem*
26 virum ς, χ 3 *d.*
— Minime, minime T χ 3 ⸸ *Minime*
28 Hiccine ς *Hic*
30 Hujuſmodi vos animi ȣ *Hujuſmodi vos* [illegible]
— in H ς, χ 1 ⸸ [illegible]
31 nullum C ȣ, ς, χ 1, 3 *nullum*
32 [illegible]
33 [illegible]
— [illegible] χ [illegible]*unt*
225 2 [illegible] ⸸ [illegible]
6 [illegible] ȣ *d.*
— in C *d.*
7 et fortiſſimum C S T ȣ, ς, χ 3 *d.*
8 legit H χ 1 ⸸ *elegit (et ita S ſup. T lin) legit. Et ſic eſt finis iſtius Milonianæ* [illegible]

# C. RABIRIO POSTUMO

## ORATIO XXXIX.

### Edit. Olivet.

p. l.
226 1 quis ↓ *quia*
— ſuæ fortunæ, χ *tuas fortunas*
2 optime C *optume*
6 ipſi C *ipſe*
— hoc H *d.*
7 facimus C S T χ *facinus*
— eventis χ *euntis*
8 providiſſe H *prævidiſſe*
9 ſenſiſſe T *d.*
10 quia ↓ *qua*
— nihil ↓ *nihil hoc amentius dicitur*
13 graviſſimo C H S T χ, ↓ *ut graviſſimo*
14 repugno: ↓ *repugnabo*
16 hujus H S *ejus*
— eas C *ejus*
18 jacentes, aut præcipitantes C H S *jacentis aut præcipitantis*
20 generi ↓ *genere et*
21 floruerit C *flaverit*
— ſunt C H T ↓ *ſint* S χ *ſitit*
22 ſermone ↓ *ſermo*
— virtus ↓ *virtute*
227 1 Paulum T *Paululum*
— filius C H S T χ, ↓ *filium*
2 devotione χ *devotionem*
3 parva C χ *parvam*
4 Fuit C S T *Sufficit*
5 cujus C *civis*
6 homines C S χ *in eos* H ↓ *in homines eos*
7 fuiſſet χ *d.*
10 viderat H *viderit*
— et natura C H S T χ *ei natura*
11 ſimilitudinem χ *ſimilitudine*
13 publicorum S T *publicanorum*
17 re C H S T χ, ↓ *d.*
20 dixit Sibylla ↓ *dia Sybulla*
— ſenſit T *poſtquam ſenſit*
— Poſtumus ↓ *Poſtumus*
24 autem χ *aut*
26 non C H S T χ, ↓ *d.*
27 admonet H *amodo id* S T χ, ↓ *amovet*

### MSS. C H S T χ ı ↓

p. l.
227 27 quod C H T *quo*
— putares C T *putaret*
28 ſpe magna C H S T χ, ↓ *ſpem magnam*
29 exequi C *aſſequi*
— rogabat C H S χ, ↓ *rogarat*
30 pollicebatur C *pollicebantur*
31 conſtituiſſet C H S χ *deſtituiſſet*
32 illo ↓ *in illo*
33 cœpiſſe ↓ *cœpiſſet*
228 1 dicunt T *debent*
— exoptata T *optata*
2 cauſam ↓ *cauſa*
3 ergo C S χ *ego*
4 Omni C *anni*
— equidem χ *quidem*
5 hoc χ *omni*
7 comitatumque χ *comitatuque*
9 quo C H S T *cum*
— Roma χ *Romam*
10 quo χ, ↓ *cum*
12 ei C *ejus*
13 conſuli C *conſul tum* H *conſulto* S χ, ↓ *conſultum* T *eſt ſolutum*
— a ſenatu C S T *ſenatum* H χ *ſenatus*
14 feriri C *fieri* H S χ, ↓ *ferire* T *ferre*
16 creditor C H S *creditoris* T *cretoris*
— ſit C H S T χ, ↓ *non ſit*
— non qui eſt C H S T χ *qui*
21 ego C H S T χ *d.*
— non T *d.*
26 damnatæ χ *condemnatæ*
— lites H *leges*
27 prædes χ *pedes*
— ejus —— recipi C H S T χ, ↓ *bonis populis ſervari*
29 ad quos ea C *quos ad ea*
31 ſeverius C H S ↓ *ſerius* χ *ſervis*
32 judicata C H S T *judicatur* χ *judicatus* ↓ *inducta*
— conſuetudo C H S ↓ *cum conſuetudo*
33 nova H T *nova ſit* S χ, ↓ *nova ſint*
1 Sin C *Sint* H S T *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

229 1 hunc C H S χ *habent (sed in H [illegible])*
2 rempublicam C T ↓ *resp.* S *r. p.*
4 notissima C S T χ, ↓ *notissimus*
5 defendi H *[illegible]*
7 non C H S T χ, ↓ *d.*
8 qui in C H S T *quis* χ *quin*
— litibus C H S T χ *limitibus*
11 in H S T χ *d.*
— litibus T *limitibus*
12 verebantur T *[illegible]*
13 solebant χ *solebat*
20 judicio C H S T *in judicio* χ, ↓ *illo judicio*
23 A. Gabinii C H S T χ *A. Gabinio* ↓ *Gabinio*
— Quo teste C H S χ, ↓ *quod iste* T *quid iste*
24 Qua appellatione C H S T χ *quam appellationem*
26 vestræ sapientiæ χ *[illegible]*
30 conscientiam χ, ↓ *conscientia*
— qui quam χ, ↓ *quicquam*
33 ponderet χ *penderet*

230 4 capite C S χ *capiti*
— in Postumum C *impositum* ↓ *Postumium*
5 datum C H S χ, ↓ *dato*
6 æstimarentur C T *æstimarent* H S *existimaret* χ *existimaret* ↓ *æstimaret*
— qua non χ *qua d.* ↓ *quam non*
8 [illegible] χ *[illegible]*
9 [illegible]
10 ordinem χ, ↓ *[illegible]*
— cum S *tum*
14 conferent C S χ, ↓ *qui conferent*
16 [illegible] S *d.*
17 innocentium χ *innocentium*
24 ferret C H S χ, ↓ *ferre*
25 actum C H S T χ *esset*
26 nova T *nova lege*
27 e χ *enim*
29 loquar χ *loquar*
33 posset χ *posset semper hoc*

231 4 volebant C H S χ *[illegible]*
5 arbitrabantur C H S χ *arbitrabantur esse*
— refertum ↓ *refertum esse*
— At tamen C H S *ac tamen*
6 ita T *[illegible]*
11 majore C H S T χ *majorum*
— unquam χ *unquam*
14 Tum H *Eadem tamen* S χ *Tamen*

p. l.

231 14 quam C H S *qua* χ *quia*
16 timere χ *timere hos equites*
17 Hoc H *His*
22 ferretur C T *referetur* H S χ, ↓ *referretur*
— convolaretis C *convoleretis* ↓ *convolaretur*
— hac χ *ac*
27 defendent H χ *defenderis* S *defenderint*
27 fuerint H S T χ, ↓ *fuerunt*
29 inquit C *inquis*
30 me jam C H S χ, ↓ *etiam*
31 ex tantis H S *exterritis*
32 defenderim C *defeci. De te in (cum asteriſco ſupra De)* H T ↓ *defenderem* S χ *[illegible] Dem.*
33 ſtante ſi me C H S ↓ *me ſtantem* T *ſtantem*
34 nunc C H S T χ *hunc*
— reduceret —— protectum χ *d.*

232 1 impulsu ↓ *impulsi*
4 Archelai C H S χ, ↓ *marchilei* T *m archilei*
— refertum C *refercum*
6 eſt C *d.*
8 vociferabare C *non ferelare* χ *vociferabere*
— talentum C H S T ↓ *talenta*
9 videlicet χ *igitur*
10 [illegible] χ *[illegible]*
— ſeſtertium C *ſeſtertia* H S̄S̄ T ↓ [illegible]
11 et C H S T *ſed*
— re C H S T ↓ *d.*
— illud χ *d.*
12 fecit certe H T *certe*
14 quæſivit illi. Non. Gabinii C S ↓ *ſibi non Gabinii* H χ *ſibi non Gabinii quæſivit* ↓ *d.*
15 ſectatos χ *ſectatos negat Gabinii*
— Non enim ad C H S T *d.*
17 Romam χ, ↓ *Romæ*
18 contenderat H S T *contenderet*
19 [illegible] C H S T χ, ↓ *[illegible]*
— in H *d.*
— etiam T *d.*
20 [illegible] C S *[illegible]* H χ, ↓ *[illegible]*
21 coegit C *[illegible]*
— ferre C H T ↓ *perferre* χ *proferre*
— Quorum C H S *quæ* ↓ *quare*
22 poteſtati χ *poteſtati regi*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
232 23 ſe C H S T ↓ *d.*
— Quid C H S *qui*
24 equitem Romanum C *equitate R.* H *equitatem Romanum* S *equitatem R.*
— inquam χ *in qua*
25 maxime H *maximi*
29 videam H *viderim*
31 iniquitate T *iniquitatem*
— tyranni C H T χ *et tyrannide*
32 in maximis ——— accepimus C S χ *d.*
— inſidiiſque ↓ *inſidiis meaiſque*
34 et ex republica T *rex re pu. et* χ *d.*
233 1 geſſerat χ, ↓ *di eſſerat*
2 iſto Ægypti C H S χ *loco Ægyptio* T *iſto Phalerio*
5 venire χ *d.*
— libertatem χ *parendum*
— hujus T *d.*
6 ſtultitiam major jam ſuperior T *d.*
— major jam C H S χ, ↓ *mali jam : jam*
7 ut C H S *an* χ *in*
8 ſe C H S T χ, ↓ *d.*
9 non χ *d.*
— tam T *jam*
12 æqui ↓ *acqui*
— ſperaſſe χ *ſeperaſſe*
15 ſuſcepto atque contracto C H S T χ *ſuſceptum atque contractum*
16 illa C H S T χ, ↓ *d.*
17 voles ↓ *volet*
18 aliqua χ *aliqua non*
19 toties C S T χ *totius*
22 ei χ, ↓ *et*
23 abjiciendæ χ *objiciendæ*
28 cum mitella C H S χ, ↓ *meci appella.* T *d.*
— videmus Chlamydatum C H S *videri. Chlamydatum* T *videri clamidatum*
30 ſolum cum C *ſolutum* χ *ſolum tum*
34 Mytilenis χ *Mitilenus*
234 1 crudelitatem ——— vitavit χ *d.*
3 ſuccos χ *ſocios*
4 homini cum C H S χ *domini* T ↓ *homini*
5 afferet ↓ *afferret*
7 ad Auletem, Judices, C H S T χ, ↓ *audies*
10 diœcetes ↓ *diocetes*
11 a rege C ↓ *retie* H *aritie* T *Aretie* χ *retiæ*
13 res C H *d.*

p. l.
234 13 habebat χ *habeat*
14 hic C H S T χ *hoc*
— veſtitum C *veſtimentum*
— illum C *illud*
15 vis χ *jus*
17 Feciſſet χ *Feciſſe*
18 impeditis C H S T χ, ↓ *impudentis*
20 putare C H S T χ, ↓ *punire*
23 quam libere C H S χ, ↓ *libere* T *liberos*
25 Animadverte T *Animadverte te*
— et dicto C H S ↓ *addicio* T *ac dicto* χ *Addito*
26 Præter T *prætor*
— ſi querare C H *ſi piæ* S χ *ſi pie* T ↓ *ſit pie*
— illæ minæ C H *illæ in me* S *ille in me*
— ſecundo lumine ↓ *ſecundo*
27 hic C S T χ, ↓ *hoc*
— non C S χ *num*
— ſolum C H S ↓ *ſi dum*
28 et effugere C S T χ ↓ *effugere* H *et fugere*
— diſcamus C H S χ, ↓ *dicamur* T *ducamus*
29 crimen C *d.*
— dum C H S T χ, ↓ *d.*
30 ex C H S T *d.*
— decumis χ *Decumus*
31 hoc C *d.*
32 centeſima C H S T χ, ↓ *centima*
34 talentum ——— decem millia χ *d.*
235 1 æſtimata χ *ex ſtimata*
3 acceſſionem T *deceſſionem*
4 aut ——— deceſſionem eſſe T *d.* χ *at*
7 tantum χ, ↓ *de ſuo*
9 ſoletne is C H S T χ, ↓ *ſoletis*
10 dicere T *d.*
— pecuniam C H χ, ↓ *pecunia*
— redegit H χ *d.*
— qui in C H S ↓ *quin*
13 productis χ *productus*
14 deferri χ *conferri*
17 fuerit C H S χ, ↓ *fuerat* T *fuerat cauſa*
20 ne ↓ *nec*
— defendiſſe T *defendiſſem*
21 cauſam C *cauſa*
— me χ *d.*
26 auctoritati χ, ↓ *auctoritate*
— ſimulavi C H S T χ, ↓ *ſimulate*
27 ne C H S T ↓ *nec*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

235 27 perfidia C H *præſidia*
— facerem C ψ *facere*
29 reductus C *reductum*
30 quoque C H S T χ *quem*
33 inſpectantibus ψ *ſpectantibus*
34 Gabinii χ *Gabini*

236 3 tum C H S χ *cum*
4 credetur? Credetur. C *creditum? non* H S T χ, ψ *creditum? non.*
5 tunc C H S χ *tum*
6 Quid H *Quæ*
7 At, ſi ψ *Adhuc*
8 tum cum T *tui*
9 vultis? T *multi*
10 illinc χ *illum*
11 illinc χ [illegible]
12 [illegible] C S T *minorum* H *ma-rum:* (*qui vox deleta, ab eadem ma-nu in marg. ſcribitur "numerum : rumorum : malorum."*)
— nata C χ *nota*
16 inſulſitatem C *inſultantem* χ *inſulſi-tates*
17 cauſa C H S T ψ *cauſa*
18 quis C H T *qui* S H *qui ſi*
— pejeraverit, et C H S χ, ψ *dejerave-rit et* T [illegible] *et*
22 poſſit T *poſſet*
23 Lites C H S T χ, ψ *d.*
24 ſed C H S T *d.*
— reum C H S χ *rem*
— facti C H S T χ, ψ *facti*
28 quam ceperit in C H S T χ, ψ *quæ ad quam* [illegible]
29 perveniſſe C H S T ψ *perveniſſe ad aliquem*
— planum χ *plane*
30 ſolere C H S T ψ *ſoleret*
31 tam [illegible] C H S T χ, ψ *d.*
— propoſueramve H S T χ, ψ [illegible]
32 Accuſatur ψ *Accuſator*
34 Ergo —— [illegible] χ *d.*

237 1 [illegible] C H T [illegible] S χ, ψ [illegible]
2 illi C H χ, ψ *illa quæ* S *illa* T *illa quæ*
3 eam pecuniam C H T *ea pecunia*
— [illegible] C H T [illegible]
— at eum [illegible] debet C [illegible] *ea* H *ut* [illegible] T [illegible] *de ea*
6 is C H T χ [illegible]
— habere C H S χ *d.*



p. l.

237 9 exiſtimari χ *exiſtimar*
13 inquit C *d.*
14 fuit H *ſive*
17 aliunde C H S T χ, ψ *aliquando*
— ducta C H S T χ [illegible]
20 ref[illegible] χ, ψ *d.*
— patuit parva C H S T χ *patuerit par-va artata*
— Cataplus C H S ψ *plus* T *in plus*
23 neſcio χ [illegible]
— unam H T χ, ψ *una*
26 omnes C H S T χ *omnibus*
— incredibilis C H S χ *credibilis*
— in hunc χ *non hunc* ψ *in hunc*
27 nos C H S *non*
29 neceſſarii C χ, ψ *neceſſariis*
30 afflictis χ *afflictus*
— umbram —— ſuſtinet χ *d.*

238 1 vero C *d.*
3 et C *d.*
4 occupatione χ, ψ *oppugnatione*
5 ut vel C *ut* H S T *vel* χ *d.*
6 eſſe C *eſt* H S χ, ψ *etiam*
7 Multa C *Multa*
8 ceteræ χ *certæ*
9 et ψ *et quid* [illegible] *populares*
11 urbi χ [illegible]
12 excipere: χ *excerpere*
13 cum H *d.*
15 excitata χ *ex tanta*
17 concupiverit H S T χ, ψ *concupi-verat*
19 annalium χ *annualium*
23 ſivit C S T *ſinit* χ *finit*
24 prudentem χ, ψ [illegible]
30 tanta fortuna ψ *tanta* [illegible] *ralitate*
31 omnibus —— bonitatem χ *d.*
33 non aſpernari C H S T χ, ψ *aſper-nari*

239 1 libera tandem T [illegible]
4 feret C *ferret*
5 ſperet C H S T χ, ψ *non*
9 ſatis fiat χ *ſatisfaciet*
10 [illegible] C H S T χ *Et quis*
11 addici χ *adduci*
12 hæc C H S χ *hic*
— hem ψ *en*
— Cum C H S T χ, ψ [illegible]
13 natura ſororis filius C S *d.*
14 tum C H S χ [illegible] ψ [illegible]
15 ullam in [illegible] χ [illegible]
16 P[illegible] H *d.* χ, ψ [illegible]
18 ut ψ *ut ſervi vel*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
239 22 eo ψ *ego*
24 debeat ψ *debet*
25 ut C H S T χ, ψ *d.*
— p tui, tibi CH S T χ *d.* ψ *præſtiti*
27 vidi C H χ *jud. (i. e. judices)* T *judi.*
28 nox C H *nex* C *vex*

p. l.
239 32 reductos ψ *reductus*
33 qui —— adjumento C S χ, ψ *cui in magno adjumento feciſſet*
34 fuiſſe C S T *fuiſſet*
240 6 ſibi χ *ſi*
7 in C S ψ *ut in*
8 fortuna χ *fortunæ*

---

# PRO

# M. MARCELLO

## ORATIO XL.

### Edit. Olivet.

p. l.
241 4 meo C *in meo*
6 tantum —— modum ȣ *d.*
7 tam denique C *tandemque (ſed ſupra lin. a manu rec. "tum denique")*
9 reique publicæ ȣ, ψ *d.*
— ſolum illius C *illum ſolum*
10 et vobis C H T *velis*
11 conſervatam ac reſtitutam C *reſtauratam*
13 cum viderem C H *d.*
— virum ȣ *d.*
— qui C H *qui cum* T *cum*
— cauſa C H T *cauſa fuiſſet.* S *cauſa eſſet*
14 fuiſſet C H T *d.* S ȣ, ϛ, ψ *fuiſſem*
— eſſe C *fuiſſe* T *fuiſſet*
15 fas ȣ *ſatis*
— ducebam C T *dicebam*
— noſtro C H S T ȣ, ϛ, ψ *veſtro*
17 quaſi S *et quaſi*
— a me S *d.*
18 C. C T *G.*
— intercluſam ȣ, ϛ *incluſam*
19 omni C H ȣ, ψ *d.*
21 quidem ȣ *quod*
— ſed C H S *et*
— ante C H T ψ *ante in* S *poſt*
22 omnibus ȣ *d.*
— populoque Romano C H S T ȣ, ϛ, ψ *reique p.*

### MSS. C H S T ȣ, ϛ, χ I ψ

p. l.
241 23 commemoratis S ϛ *commemoratis etiam*
— auctoritatem ȣ, ψ *auctorem*
242 3 hodierno ȣ, ψ *in te hodierno*
— cum C T *tum*
4 præterea C H T *d.*
— tuo ȣ *meo*
5 quanta ȣ *quanta eſt*
6 vero H S ψ *vere* T *enim* ϛ *ideo*
— ille C *d.* T *is*
7 ventura ȣ *ventum*
8 ei C *d.*
9 contigit C H ȣ, ψ *contingit*
— eſt ȣ, ϛ, ψ *d.*
10 aut innocentia C H S T *atque innocentia*
11 genere C H T *in genere*
12 nulla C H S *nulli*
13 tanta C H S T *tantaque*
15 res tuas geſtas ϛ *in geſtis rebus tuis*
17 idque ϛ, ψ *id quod*
20 contentionum ȣ *contentione*
23 potuiſſe ȣ *d.*
24 luſtratæ ȣ, ϛ, ψ *illuſtratæ*
28 alia ȣ, ψ *his*
30 ne ϛ *nec*
32 commeatus ȣ *comitatus*
33 ſibi C *d.*
— vindicat C H S T ȣ, ϛ *vendicat*
34 ducit ϛ *dicit*

p. l.
243 2 hoc C *eſt*
3 nihil ȣ, ↓ *nihil enim eſt*
6 ſocietatem ȣ, ↓ *ſocietatis*
— offert ↓ *affert*
7 cedit ȣ, ς, ↓ *concedit*
11 omni ↓ *omnium*
12 ea C *d.*
13 habebant ς *habeant*
— enim C *d.*
— tanta H *tam magna* ȣ, ς, ↓ *tanta copia*
14 ac viribus ȣ *d.*
— frangique C *frangique tanta copia* T *aut frangi tanta copia*
— Animum S *verum animum* ȣ, ↓ *Sed animum*
— iracundiam C *viam (ſed ſup. lin. a manu rec. "vel iracundiam")*
17 faciat H ς, ↓ *facit*
18 eum ȣ *d.*
20 celebrabuntur ↓ *celebrantur*
21 non ȣ, ς, ↓ *nec*
23 ejuſmodi χ *hujuſmodi*
— cum S *dum*
24 obſtrepi clamore C *obſtrepit clamor* χ *obſtrepere*
— videntur C *d.*
— ſono C *ſoni*
26 præſertim H *d.*
— eſt ȣ *d.*
27 natura ↓ *d.*
— inſolens H T *et inſolens*
— aut C H χ *d.*
28 audimus ȣ *audivimus*
— aut H χ, ↓ *et*
29 geſtis H T *certis* ȣ, ↓ *ceteris*
— nunquam ↓ *numquam*
30 diligamus H χ, ↓ *quodammodo diligamus*
31 quidquid χ *quod*
32 quibus C *qui*
33 proſequemur C *perſequemur* H *d.*
34 C. Cæſar C H T ȣ, ς, χ, ↓ *d.*
244 1 quod T *d.*
4 Equidem ȣ *Etenim*
— C. C H T ȣ, ς, χ, ↓ *M.*
5 pietate H *d.* S *pietate ac virtute*
— viderem ↓ *me viderem*
6 effudit C H T ȣ, ς, χ, ↓ *fudit* S *obfudit*
— Quin ↓ *Quibus etiam*
7 ſuam ȣ *d.*
8 jam χ *d.*
9 vindicaſti ȣ, ς *vendicaſti*

p. l.
244 10 antepones C H χ *anteponis* ↓ *anteponas*
11 propria C *proprie*
— C. C T G. S *d.*
12 magnoque C H T *maximeque*
— comitatu ȣ *conatu*
13 es et dux C H T ↓ *dux es*
— ut C H S T ȣ, ς, χ, ↓ *ut nulla*
15 enim S *autem* ȣ *d.*
— aut C H T ȣ, ς, χ, ↓ *et*
— aliquando T *d.*
16 conſumat C *conſumet* T *non conſumat*
— vero T χ *d.*
— animi C T *d.*
17 floreſcet H ↓ *floreſcit*
— ut C H T *d*
— operibus S *opibus*
18 afferat C *affert* T *afferet*
19 omnes ȣ *d.*
— ante C H ȣ *antea*
20 vero χ *d.* ↓ *autem*
— ut C H S T *ne*
21 quod C *ut quod*
— dicam ȣ *dico*
— non ȣ, ς, ↓ *d.*
— non perinde S χ *aliter*
22 ego H S χ *d.*
— viciſſe ȣ *d.*
23 ipſa C H T ȣ, ς, ↓ *d*
24 jure χ *d.*
— victi ȣ *d.*
25 es χ *d.*
28 enim H ↓ *enim illi*
30 a C T *ab* χ *d.*
— ſcelere ς *ſcelere liberati*
31 vobis χ *nobis*
32 mihi C H χ *et mihi*
33 reliquos C H T ↓ *et reliquos*
— tibi ipſis C H *tibi ipſos* χ *d.*
245 1 ipſo ȣ, χ, ↓ *conſenſu*
— videtis ↓ *videretis*
— curiam χ *curia*
2 ignoratione C T ↓ *ignorantia*
— et C T *d.*
3 aut C *d.*
— cupiditate ↓ *crudelitate*
— aut crudelitate ↓ *atque cupiditate*
— civile C H T ȣ, ς, ↓ *d.*
4 audientium H χ, ↓ *d.* S ς *audiendumque eſt* ȣ, ↓ *audiendum eſt*
6 efflagitantium C H T ς, χ, ↓ *flagitantium*
7 illa ς *hæc*
— nec ulla H *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
245 7 ſum C *d.*
8 pacis C ψ *pacis ſunt*
12 et C *etiam*
14 et T *d.*
— re ψ *republica*
16 erit T *erat*
— injuſtus ϛ *juſtus*
— æſtimator C H *extimator* S T ȣ, ϛ, ψ *exiſtimator*
— Cæſaris C *Cæſari*
18 fuerit ϛ *fuit*
— mirum C S ȣ, ψ *mirum videretur* H ϛ *mirum videtur* T *videtur*
20 victor H *d.*
— auctores C *amatores*
23 ut H *d.*
24 Quotie. χ *Quotiens*
— eum ϛ *enim*
— cum C *tum*
25 certorum C H S T *ceterorum* χ *cæterorum*
— ferocitatem ϛ *ferocitate*
26 extimeſcentem H *pertimeſcentem (ſupra lin.)* χ *pertimeſcere*
— liberalitas χ *libertas*
— C. Cæſar ϛ, χ *d.*
27 jam H T ȣ, χ, ψ *d.*
29 tuam ȣ, ψ *enim*
31 perculit ȣ, ϛ *pertulit*
34 dicam C T ȣ, ϛ, χ, ψ *dico*
246 1 nimis ȣ *minis*
— fuiſſe C H S T ȣ, ϛ, ψ *eſſe*
2 arm..tis ϛ *armati*
— otioſis ϛ *otioſi* ȣ *occiſis*
3 quid C H *d.*
4 mihi ȣ *d.*
6 excitaverunt C T *incitaverunt*
7 jam ȣ, χ *d.*
— etiam C H T ȣ, ϛ, ψ *d.*
— omnem C *omnes*
9 gaude ψ *grande*
— iſto H T *d.* χ *illo*
— tam C H *jam*
10 tum ȣ, ϛ, ψ *cum*
— quo C *qua*
11 eſt C χ *d.*
12 perſæpe ψ *ſæpe*
13 congratulabere C H S T ȣ, χ, ψ *gratulabere*
— tecum ȣ, ψ *d.*
14 ſimul C H ȣ, ϛ *d.*
— ſalvos χ *d.*
— quoties χ *quotiens*
— toties χ *totiens*

p. l.
246 16 tua C H χ *d.*
17 audebo H χ *audeo*
— eſt ȣ, ϛ *d.*
19 commodata ȣ, ϛ, ψ *accommodata*
20 defatigari ȣ, ψ *fatigari*
22 improba H ψ *improbata*
— et ſpecie C H *facie* ȣ *d.*
23 ulla ȣ *d.*
24 laus S ȣ *tibi laus eſt*
— plerique C H T ϛ, ψ *d.*
25 fuiſſe χ *eſſe*
— ſenſerunt C H T *ſenſerint* ȣ, ψ *cenſuerunt*
26 vero C H S T χ, ψ *d.*
28 tum χ *cum*
29 tamen χ *in*
31 nimis C H ȣ, ϛ, ψ *magis*
33 tam.tſi C *temet ſi* S ȣ, ψ *ſed* ϛ *et tamen ſi*
34 eo C H *eone*
— fuernnt C H T *fuerint*
247 1 ullo ȣ *illo*
— ſumma C H T *d.* ϛ *miſericordiam ſummam*
3 Qui C *Quis* T ϛ, ψ *d.*
4 vitam ψ *d.*
5 retinuerunt ϛ *tenuerunt*
6 ſuperfuerunt C H ψ *fuerunt*
— ſint ϛ *ſunt*
9 et C H S T ȣ, ϛ, χ, ψ *d.*
— eſt T *d.*
10 republica ϛ *rempublicam*
— nihil C *d.*
— nec χ *d.*
11 ſalute χ *utilitate*
12 et C H *d.*
— tua vita S *tui vita vitam*
— omnium H *omnia*
13 de te C H S *d.*
14 valetudinis ψ *valetudines*
15 doleoque ψ *doleo quod*
16 mortalis C H *d.* ψ *mortali*
17 eventus C H T *motum* ϛ, χ, ψ *motus*
18 accedat C H χ *accedit* T *attendat*
— quem T *que*
— Si S ȣ, ϛ, χ, ψ *etiam ſi* ȣ *d.*
19 reipublicæ ϛ *rempublicam*
— credamus C H T *credimus* ϛ *concedamus*
20 qui ψ *quæ*
21 quod C H T *quo*
— neceſſe ψ *neceſſarie*

p. l.
247 21 perculſa T *percuſſa* χ *belli perculſa*
22 proſtrata ȣ, ψ *proſtrata atque plura videre*
— conſtituenda C H S T ȣ *plura videre conſtituenda*
— comprimendæ ȣ, ψ *reprimendæ*
23 omnia S *omniaque*
— quæ C H *quæque* T *quoque*
— fluxerunt ȣ, ϛ, ψ *defluxerunt* χ *diffluxerunt*
24 ſeveris legibus χ *d.*
25 tantoque C H T χ *tanto*
— armorum ψ *amorum*
26 quaſſata ϛ *conquaſſata*
27 et ornamenta C H T *ornamenta*
28 uterque C H *ut*
29 omnia ȣ *d.*
— curanda C H S T χ *ſananda*
32 te χ *d.*
— naturæ C *natura*
— vixiſſe χ *vixi*
33 addo C H T *addam*
— at ϛ, ψ *atque*
248 1 contemnenda ψ *contendenda*
3 te idem C H S *et te idem*
— dicere ϛ *dixiſſe*
4 tum C ȣ, ψ *tamen*
— tibi C H *tibi etiam*
5 etiam T *d.*
— ſalutem C *ſalute*
6 ſint χ *ſunt*
7 tantum ψ *tamen*
— perfectione C *profectione*
9 ſalute ȣ *ſalutarem*
11 ſi ψ *ſi*
12 relinquemus? ψ *relinquimus?*
14 certe C H *eſt* T *d.*
— eſt tum, cum C H *tamen tum*
19 eſt C H T ȣ, χ *d.*
— multorum et C T *d.*
20 ſuos H S T χ *ſuos cives*
23 eſt C H *d.*
— tu C H S T *tum* ϛ *d.*
24 cum χ *d.*
25 ſolveris ψ *exſolveris*
26 Quid eſt C H T *Nec* S *Quid*
27 omnino C H *eſt oratio* T *eſt omnino*
29 ſit C H S T *d.*
— iſte C H T *d.*
31 ſemperque C H S T *ſemper*
32 ducenda C H S T ȣ, ϛ, χ, ψ *dicenda*
33 Cæſar ȣ, ϛ, χ, ψ *d.*
249 1 tuebitur C H S T *intuebitur*

p. l.
249 1 tu C H *te*
— te C H T *tete*
2 pridem C *pridie*
3 laudet C H *laudem*
5 incredibiles victorias C H T *incredibilem victoriam*
— monumenta C *monimenta*
— munera H *numeram* T *innumera*
6 Sed C H *Si*
7 erit ϛ *fuerit*
— nomen tuum H *tuum non*
8 quidem χ, ψ *d.*
9 etiam ȣ *d.*
10 alii C H *aliis*
11 efferent ϛ *efferrent*
— idque ȣ, ψ *ut quod*
12 reſtinxeris ϛ, ψ *reſtrinxeris*
14 etiam C H S T *d.*
16 et rurſus C H *rurſus*
17 etiam ſi tunc C H χ *ſi tum*
18 te ȣ, ϛ, ψ *d.*
19 unquam C H ψ *nunquam*
20 diſtractæque T *diſtracta quoque*
21 et ſtudiis C *ſed ſtudiis* H *d.* T *ſed et ſtudiis*
— ſed C *d.*
22 diffidebamus H *diffidebamus* S *diffidebamur*
— autem χ *enim*
24 ſibi ȣ, ψ *ſæpe*
25 quid liceret T *d.*
27 nec qui C H S T ϛ, ψ *neque*
28 etiam ȣ *d.*
29 erepta H *recepta*
31 ut etiam ille C T ȣ, ψ *ut jam ille* H *ille jam ut*
— cecidit C H *occidit*
— qui C H T ȣ, ϛ, ψ *quam qui*
33 Sed S *Sed quia*
— fracta T *facta*
34 et C H ȣ, χ, ψ *d.*
250 1 modo C H S T ϛ *d.*
— ſolum ſapientiæ C H T *ſapientiæ modo*
2 te ȣ *d.*
— cum C H *tum* ψ *d.*
3 vel C H S T ψ *d.*
— es ϛ *eſt* ψ *d.*
6 pro C H ψ *prout*
— me ipſe C *me ipſo* H *meipſo*
8 oppoſitus C H *oppoſitiones*
10 unde C H T χ *ut unde*
— orſa C H *orta*
— in eodem terminetur T *eretur*

p. l.

250 10 oratio ȣ, ϛ, ⏀ *oratio mea*

12 ſentiunt C *aſſertiunt*

13 Sed, quia C ȣ, ϛ, ⏀ *Et quoniam* H T *Et quia*

— ſtantibus C H T *aſtantibus*

— neceſſe ⏀ *neceſſarie*

15 et quod C T *quod* S *et quid*

— volunt, et quod C H χ, ⏀ *volunt, et quod fieri decet* S ȣ *volunt certe et quicquid fieri decet, et quod* T *volunt, et quod fieri decet, quod*

16 præcipue —— debere C H T χ, ⏀ *fieri id* S *fieri illud*

18 ſolum ȣ, ϛ, ⏀ *d.*

p. l.

250 18 omnium ϛ *d.*

20 C. C H S ȣ, χ *M.*

21 præter eum C H *pretea*

— cederem ⏀ *crederem*

23 dubitatum ⏀ *dubitandum*

25 ſic tibi C H *d.* T *tibi*

— a te χ *ante*

— conſervato T *ſervato*

26 tamen C *tum*

— innumerabilia C *commemorabilia*

27 unum C H *d.*

— non ⏀ *non modo*

— maximus C H T ȣ *magnus*

---

# PRO
# Q. LIGARIO
## AD C. CÆSAREM
## ORATIO XLI.

Edit. Olivet. — MSS. C H S T ϛ, χ 1 ⏀

p. l.

251 3 præſtanti C T *præſtantiſſimo*

4 at ϛ *et*

— quæ C *qua*

— ei ϛ *d.*

6 tu H χ *d.*

— ſcires ϛ, ⏀ *ſcire*

8 quod T *quid* ϛ *id quod*

10 C. H *d.*

12 non C T *non ſolum*

— liberationem ϛ *liberatione*

14 eſt ϛ *d.*

15 ita C H S T χ, ⏀ *hoc ita* ϛ *hæc ita*

16 Tubero C *tu Tubero* H S χ *d.*

— qua C *qua etiam*

— dignum χ ⏀ *digniſſimum*

19 igitur H χ *enim*

— adhuc χ *d.*

p. l.

251 20 C. S *conſule* T *conſule G.* ϛ *conſule Confidio*

252 1 Confidius ϛ *Confidius*

2 poſſet H χ *potuiſſet*

— quemquam T *quem*

3 præfeciſſet C *præfuiſſet*

— Itaque —— profeciſſet ϛ *d.*

— Q. C *tum Q.* H *d.*

— cum C *d.*

5 præfuit ϛ *præfecit*

7 audito C *adito*

8 cæco ϛ *æquo*

— primo C H *patrio primum* T ϛ, ⏀ *primum*

9 ſalutis S ϛ *ſalutis cauſa*

— poſt etiam C T *poſtea*

— ſtudii ſui T *ſtudii e ſui*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

252 10 cum C T *Tum*
— et H *d.*
11 implicari H S χ *implicare*
— Interim ψ *Iterum*
— Attius C χ *Atticus*
— qui ψ *qui tum*
13 non mediocri cupiditate C T *cupiditate non mediocriter*
— arripuit T *[illegible] (ſup. lin. a manu rec.)*
14 ſi C *Sed tamen* ς *et ſi*
— ad privatum H S χ *a privato*
— clamore C T ψ *clamorem*
18 vacat C T ψ *caret*
19 nullam C S ψ *ullam*
20 profectus H ψ *profectus eſt*
25 cum C *d.*
26 cum T *d.*
— efflagitatus H *et flagitatus*
27 quo H T χ *quod*
— Africa χ *Africam*
29 illinc χ *hinc*
30 potius χ *d.*
32 deſiderii ac ſollicitudinis C *deſideriis ac ſollicitudinibus*
33 fratrum C *fratris* ς *d.*
34 diſcidio C *diſſidio* ς [illegible]
253 1 ſignum ς, ψ *crimen*
2 alienæ T *alienatæ*
— animadverte χ *animadvertere*
3 qua T *quam*
— fide T *fide (ſed ſup. lin. "ter" ſcribitur ab alia manu, ac ſi "fideliter" [illegible])*
— defendam S *defenſam*
— cum C *eam* H S ς *d.* χ *quum*
4 omni laude C *omnium laudum* H χ *omnium laude*
— literis H *d.*
5 M. Cicero H S χ, ψ *Cum M. Cicero* ς *M. Cato*
7 nec χ *ne*
— quid C *d.*
9 Vide C *Videſn'*
— quam S *quam tum* ς *quam rem*
— reformidem C S T ς, ψ *formidem*
— vide —— oboriatur S *d.*
10 dicenti oboriatur C *dicendi aboriatur*
— Quantum S *Si*
11 hoc populus C *populus hæc*
13 coactus C *coartante*
— judicio H S ψ *judicio meo*
14 te H *te ſumpta*
14 igitur hoc C *hæc*

p. l.

253 15 hoc C *hæc*
17 qui, cum H *qui me, cum*
— imperio populi Romani C *Popul. R.* ς *toto orbe*
18 eſſe me H *eſſe* T *me*
19 nuntium perferente C ς, ψ *hunc nuntium proferente*
20 faſces C *faſces laureatas* H S T ς, χ ψ *faſces laureatos*
21 dare H S ς, χ, ψ *[illegible]*
23 Tubero C ς, ψ *me Tubero*
24 Ligarii H *Ligario*
— non S χ *d.*
27 quod C *quod ego*
30 putet C H T χ *putat*
— fuiſſe H *d.*
— Ligarium H *d.*
31 nempe C T *et nempe*
— et ipſe C *d.*
32 Ligario ψ *ipſo Ligario*
33 congreſſus C *[illegible]*
— deſtrictus C H *diſtrictus*
254 1 qui C ψ *quis*
— armorum ς *animorum*
3 videtur ς *d.*
4 revertar ψ *revertar qui [illegible]*
5 autem ψ *enim*
7 laus eſt C *eſt et laudis*
— ipſorum C T ς *d.*
— docet H S T ψ *docuit*
9 deſidero C *deſiderio*
10 cum C χ *tum*
— doctrina C T *doctrinis*
— hæc H χ *d.*
11 viderit ς *videret*
— quovis C *non eſt (ſed in marg. "al. quovis")*
12 quam C *qui*
14 aut ς *aut cuivis parem*
15 ſunt H χ *d.*
— prodigii S *prodigiis*
— ſimile eſt quod C S T ς, χ, ψ *ſimilia [illegible]*
17 necetur ς *nocetur*
— egit C *arguit* χ *exigit*
18 ſunt H S ς, χ *d.*
— incitari ψ *incitare*
19 ſolet C H S ς, χ, ψ *[illegible]*
— odium C *odio*
20 agis [illegible] C *agis quam ut necetur?* T *[illegible] ut occidatur,* ψ *agis quam ut necetur*
— Ut H S ς *d.*
— Romæ ne ſit C *neſcit*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
254 21 T. Broccho C *Titubrato* S ψ *T. Brocho*
— avunculo ς *avunculo. Ne*
22 ſuo C *d.*
23 Num eſt? num T ψ *Num ita eſt. unte (cum on ſup. um)*
— num ς, χ *non*
24 quam χ *quam qui*
25 vis C *d.*
— iſtud H χ *ita*
— ne T *d.*
— eum ς *d.*
26 quidem dictatorem H *qui dictator erat*
27 jubebat C S *videbat*
28 tamen ς *tantum* χ *tanta*
29 hoc ς *hoc etiam*
— crudelem C S *crudelis*
30 vindicata C *vindicanda* S χ *retenta vindicata* ς *vindicta*
31 exiſtimo C *extimo*
32 domum C *deinde*
33 denique H χ *d.*
— ac H χ *d.*
255 1 omnia C S T ς *d.*
— certo C H T *certe*
2 ſpectat C *mortem expectant* ς *mortem ſpectat*
3 Q. C *d.*
— ſit, non C *ſit nunc* χ *d.*
4 contenti C *attenti*
— eſt χ *d.*
5 ignoſcatur C H T ς, χ, ψ *ignoſcat*
6 multoque eſt durius. Quod C *multoque eſt durius multoque gravius quam* T *multo eſt durius multo eſt gravius quod* ς *multo durius. Si quid nos*
7 et H *d.*
— proſtrati H χ *ſtrati*
8 humanitati C H ς, ψ *humanitatis*
9 pugnabis H S χ, ψ *oppugnabis*
— irrumpes C *irrumpens* ψ *erumpes?*
10 ſupplicnm C *ſupplicium* ψ *ſuppliciter*
— prohibebis T *prohibebitis*
11 Si ς. ψ *Sed*
— et fecimus χ *effecimus*
12 derepente C H S T χ, ψ *repente*
— irrupiſſes χ, ψ *irruiſſes*
— clamore ς, χ *clamore*
13 cave ignoſcas C ψ *cave ne credas cave ne ignoſcas* H S ς *cave credas cave ignoſcas*
— fratrum C S *fratrem*

p. l.
255 14 miſereatur C S χ *miſereat* H *miſerecat*
16 pertugium C ς *profugium*
17 miſericordiæ C *miſericordes*
18 C. H *d.*
19 lenitas ς *levitas*
— quantam C H ς, χ, ψ *quam*
21 iſta C *in iſta*
— Quam multi enim C *quod multi* S *quia* T χ *quia multi* ς *quanti eſſent*
22 cum —— ignoſci vellent T *d*
23 qui C *igitur*
24 etiam ii C χ *et hi*
— ipſe C T *d.*
25 nolint ς, χ, ψ *nolunt*
27 ſi C T *etſi*
— ſaluti H *d.*
— civi calamitoſo T *civis calamitoſi*
28 eſſe H *adeſſe*
29 coarguere χ, ψ *redarguere*
— noſtrum mendacium T *d.*
30 ejus χ *d.*
— eadem C *d.*
32 aliud nolle C *et aliud non* S ς *aliud non* χ, ψ *aliud eſt*
— Tu C ς, ψ *Tunc* S *Cum* χ *tunc*
33 Ligarius χ *d.*
34 Hæcne H *hæc non* S T ς, ψ *hæc nec*
256 1 utetur ς, ψ *utitur*
— abjiciet C *abiciat*
3 Ac C χ *Hic (ſed in marg. al. hac)* T *At*
— primus T ψ *primum*
5 quiſquam ς *quicquam*
6 facinoris H T ς, ψ *ſceleris*
7 illud vocas C *id vocaſti*
8 appellant C T *appellabant*
— qui χ *quid*
9 pertinaciam C T *et pertinaciam*
11 quæratur C ς *quæritur*
12 incidiſſe C *madiſſe*
13 mentes C *merces*
14 eſſe S *d.*
— ſuperata C *al. firmata (in marg.)*
15 Liceat ψ *Liceat ergo*
— quanquam ς *nunquam*
— hoc victore C *hæc victoriæ* ς, χ *victores*
16 occiderunt C *occiderint* χ *ceciderunt*
17 Fuerint S ς, ψ *fuerunt (ter)*
18 vero crimine ς *criminis*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
256 18 furoris H *d.*
— parricidii C T *parricidii immunes ſint (in T ſup. lin. ab al. m. "libe- ri")* H *d.*
19 Quando ς *Quanquam quando*
20 Cæſar χ *d.*
— niſi H *quam*
21 propulſare ς *propulſari*
22 tu ς *d.*
23 pacem C ψ *pace*
24 cum C *d*
25 Cæſar H T ς *d.*
— tanta C *tanta eſſe*
26 a te χ *d.*
27 eſſes C *es*
29 initio C T *in initio*
— non hoſtile H S ς *nec hoſtile* χ *neque hoſtile*
30 diſſidium ψ *diſcidium*
31 ſalvam C H T ς *ſalvam eſſe*
— a C *aut*
32 Principum ς *Principium*
33 tum dubia, quo C *tunc quidem dubia* χ *tamen dubia*
34 poſſet C *poſſit*
257 1 certe ea χ *d.*
— judicanda H *d.*
— etiam T *d.*
— adjuverant C *adjuverant* ς *audie- rant*
2 probet ς *d.*
3 occiderit ς *occiderat*
5 utrum ψ *utrum*
— exiſtimas C *exiſtimas tu*
— Ligario C H S T ς, χ, ψ *Liga- rium*
6 exire C *non venire* ς *venire*
— an vobis C ψ *quam te* H χ *an vos* S *quam vos* ς *d.*
— in Africam non venire C *in* S *d.*
7 cenſuiſſet χ *cenſuerit*
— Si me conſulis C *d.*
8 tamen C *d.* H ψ *tamen Q.*
— idem legaverat C *delegaverat* ς *legavit*
— ille ς *d.* ψ *illi*
9 cum —— cum paruit T *d.*
— tum S χ *tunc* ς *tamen* ψ *autem*
11 veſtro ς *noſtro*
14 Tuberonis χ *Tuberoni*
15 ſe C H T ς, χ, ψ *d.*
16 omnes H ς, ψ *hominis (omnes ſup. lin.)*
— neceſſitudines C T *neceſſitates*
17 L. ς *Q.*

p. l.
257 17 militiæ C T *militiaque*
19 vinculum ψ *eſſe vinculum*
— ſemper H ς *d.*
— Scio igitur H ψ *His rebus ſcio*
20 manere ς *remanere*
— quidam ψ *qui*
— agebant T *aiebat* ς *aiebant*
21 opponebant C *habebant* S *opponebatur* T *opponebat* ς *præponebant*
22 verborum ψ *virorum*
— pondus H *pondera*
24 iis χ *his*
26 eſt ullum C ψ *eſt illud* S ς, χ *eſt il- lum* T *illud*
— voluiſſe T χ *noluiſſe*
27 non minus C ψ *tamen non minus* T *tamen nimis*
— omnium C *oratione omnium*
28 arcem C S *d.*
— natam C *notam*
29 quam aliquem ſe maluiſſe C T ς *d.* H *quam aliquem ſe imperatorem eſſe voluiſſe*
— maluiſſe S *noluiſſe*
— is H *d.* ψ *his*
30 aliquis C T ψ *d.*
31 habebat H S T ς *non habebat* χ *illud habebat*
— ſeſe C H S T *ſe*
— habet ψ *habeat*
32 provinciam ς *provincia*
33 Quid C T *Quod*
34 Cæſarem S χ *eum*
— retenturi ψ *tentaturi. (in marg. "re- cepturi")*
258 1 nobis tua C *nova tua nobis*
2 Si C T *Sed ſi*
— reſponderit ς *reſpondit*
3 miſerat ς *miſerit*
— patrem ſuum ς *d.*
4 dubitabo H T ς, ψ *dubito*
— te S *d.*
— id χ *idem*
— cum C T *ipſum*
5 ea C H *hæc*
6 jam C T ψ *tamen* ς *tantum jam*
7 tam C T *tamen*
— ut C H T *d.* S χ, ψ *propter*
10 erat H *d.*
— inimicus χ *d.*
12 quanquam, quid facturi fueritis C *d.* χ *tu ſtis*
13 dubitem T *dubito*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

258 14 provincia veſtra C T *provinciam ceteram*
— et prohibiti H S ς *d.* T *etiam prohibiti*
— ut perhibetis C T χ, ↓ *d.*
16 Quomodo —— injuriæ ς *d.*
— acceptæ injuriæ C H T *accepta injuria*
17 auctoritatem χ *auctoritati*
18 provinciam χ *provincia*
20 eſt C H T ς, ↓ *eſt hæc*
21 eum ς *d.*
— accuſatis C H S T ς, χ, ↓ *accuſetis*
— queramini C *querimini* T *d.* χ, ↓ *queramini eſſe*
— contra Cæſarem ↓ *cum Cæſare*
22 vel cum C *vel tu* S *tum*
23 vultis C H T ς *vis* S χ, ↓ *velitis*
24 Varo C *Varrone*
25 eſſetis ς *fuiſſetis*
— autem H S ς, χ, ↓ *tamen*
— confitebor C S T χ, ↓ *confiteor*
— culpam ς *d.*
27 C. C H S T *d.*
28 probarem χ, ↓ *probarim*
30 unquam C *d.*
31 conſtantiam χ *conſtantia dico*
32 Quotus S ↓ *quotiens*
— enim iſtud C *illud*
33 partibus C H *d.*
— diſſenſione ς *diſceſſione*
34 crudelitate C *credulitate*
— rejectus ς, ↓ *ejectus*
— eas ipſas χ *eas ipſos* ς *ipſas partes*
259 1 cujuſdam animi C χ *cujuſque* ς *cujuſquam*
3 poſſet C χ, ↓ *poſſit*
4 cætera T ↓ *cuncta (ſed ſup. lin. "cætera" ab al. manu)*
— honos C T *honor* H *d.*
5 ingenium; quæ nequaquam C T ↓ *imperium ingeniumque nunquam*
7 prohibitus T *prohibetur*
8 iratus C *iratum*
— aliquam C T *aliquamve* ↓ *ad aliquam regionem*
10 eſſet, videretur C *eſt, videatur* ↓ *erat*
— in Cn. T *Cn.* χ, ↓ *ad Cn.*
11 eam ipſam C T *d.*
— rejectus C S T χ *ejectus*
12 Quid ↓ *Quod*
— cum χ *tum*

p. l.

259 12 nihil C *niſi*
16 omnes χ, ↓ *omnes enim*
— tenebamur C T ς *tenebantur*
17 auctor χ *actor*
— tum C T χ, ↓ *tamen*
18 videres, pacem ↓ *viderem de pace*
19 veniſſes S χ, ↓ *veneras*
— ubi C T *ut*
20 Quanquam —— quæro, utrum C *Quanquam utrum* T *quonquam ut nunc res ſeſe habet (ſup. lin. ab al. manu)*
— ſe C *ſeſe*
— habet ↓ *habeat*
21 quin C *quin etiam*
— illi ς, χ *illius*
— ego ς *ergo*
22 Tubero C T *d.*
23 quæro ς *d.*
24 veſtras C *noſtras*
— perſequamini ς *proſequamini*
27 Cæſar C H S T χ, ↓ *d.*
30 tuæ S *d.*
32 honorum χ *bonorum*
33 Ignoſcite —— Ad parentem H *d.*
— erravit T *d.*
260 1 te ↓ *te oro*
2 Ligarii ↓ *Ligarii te*
3 hæc C ↓ *hoc*
4 Legatus ↓ *Legarius*
5 oppreſſus T *preſſus* ↓ *oppreſſo*
— eo S χ, ↓ *eo ipſo*
— acerbus C H T ς, χ, ↓ *acerbus fuit*
— tum etiam C H S T ς, χ, ↓ *tametſi*
6 tuus C *durus* T *dirus*
— Ad χ *Apud*
— agi ſolet H ς *d.*
— ego C T *d.*
— loquor ς *loquar*
7 Erravi C H T ς, χ, ↓ *Erravit*
— feci C ς, χ, ↓ *fecit*
8 delicti ς *delicto*
— ignoſcas χ *ignoſcatur*
— Si ς *Sed*
9 plurimi ς *plurimi ſuppliciter*
12 poſita C *propoſita* ↓ *poſita huic*
15 gratioſiores C *glorioſiores vel gratioſiores* H S T *gratiores*
16 vultus S χ *preces*
— ſpectare C S T χ *te ſpectare*
17 te C *d.*
— quam T *quantum*
— illius C H S T ς, ↓ *illius cauſa*
— laboraret χ *elaboraret*

p. l.

260 13 Itaque C *d.* T *deleret (in marg. ab al. m.)*
— tribuis tu quidem C T ς, χ, ↓ *tribuiſti*
— beſtiores T *deteriores*
19 eſſe ς *d.*
20 illis C T *ipſis*
— concedis C *credas* ς, χ, ↓ *concedas*
— tamen ς *tum*
21 ab iiſque ς *ab iis* χ *ab his te* ↓ *ab his qui*
23 petendo C *petendo mihi* .
24 tu quidem C T ς *d.*
25 tuis ς *d.*
— poſſum ↓ *poſſum tibi*
26 fortiſſimos C T *tibi fortiſſimos*
— Sabinos ↓ *Fabios*
27 ac C H T ς, ↓ *d.*
— proponere ς *ponere*
28 optime T *d.* χ *optimos*
— mœſtitiam C *d.* χ *modeſtiam*
29 Hujus T. C *et hujus T.* H T *hujus*
32 Ligarii C *d.*
33 tres H S ς, χ *d.*
— Quodvis C *quid vis?* S *Nam quidvis* ς *quovis* χ *Nam quodvis* ↓ *Nam jus*
34 Dii H *d.*
— illo H *d.*
261 1 exulante χ *exultante*
2 te ς *d.*
— germanitas ↓ *gravitas*
6 omnem χ *omnium*
— Broccharum C *Breccrum* S *Brochorum* ↓ *Bochorum*
— hunc χ *d.*
— Marcium C T *Varum* H S ς *Marcum* χ *Marcum*
7 Cæſetium C *Cæſerium* H *Cæſenium* S *Ceſenum* T *Ceſarium* χ *Ceſtum*
— Corfidium C *Conſitium* H S T ς, ↓ *Cornificium*
— hoſce χ *hos ut*
— Romanos ς *Romani*
9 qui C H T ς *d.*
— fuerant C H T ς *fuiſſe*
— maxime C T ς, χ *d.*
10 hi T χ *d.*
— minabantur H χ, ↓ *minabamur*
11 cætera C *cuncta*
12 ſic H *ſic etiam* ς *a te ſic*
13 perſpicere ↓ *proſpicere*
16 fuerit χ, ↓ *fuiſſet*

p. l.

261 17 prope χ *propria*
18 æqualitate H *æquabilitate*
— qui χ *quis*
— ſentiat ς *ſentit*
19 fuiſſe χ *eſſe*
21 abreptus C ↓ *arreptus*
23 diſceſſerit C S T χ, ↓ *diſſenſerit* H *diſſiderit*
24 negotiis intereſſem C *neceſſariis. Ac hæc*
25 intereſſem ς, χ *intereſſent*
— tum T. C *tum* H *cum T.* S *T.* T *tum Q.* χ *d.* ↓ *tum fuerit*
27 me ς *d.*
29 aliquid T *aliud*
— illo quæſtoris C T *quæſtionis* H ↓ *quæſtoris* S χ *illo quæſtorio*
— cogitantem χ *d.*
30 quibuſdam quæſtoribus C *quæſtionibus*
31 T. C *te Q.*
— tum ς *d.*
— egit χ *legit*
— hæc C H T ↓ *hoc*
33 petit C *tibi petit*
— Quam C *quanquam*
34 cum C *tum*
262 1 ſibi C *ſi*
— his C *hic* ς *ipſis*
2 ſuis C H T ς, ↓ *d.*
3 condonaveris χ *condonabis*
— et clariſſimo χ *d.*
5 Marcello C H T ς, ↓ *Marcello reſtituto*
6 omni H *d.*
— probatiſſimis ↓ *probatiſſimo*
8 populo Romano C H ς *et populo Romano* T ↓ *et rei p.*
11 nulla ↓ *nullis*
12 gratior ς *gratioſior*
14 dando ς *danda*
— Nihil C ↓ *nihil enim*
— tua C *d.*
15 tua C ↓ *d.*
— conſervare H χ *ſervare*
17 arbitrer C S χ *arbitror*
18 jam ς *d.*
19 admonebo C ↓ *admoneo*
— abſenti ς *habenti*
20 omnibus ς *d.*
— te χ *d.*

# PRO
# REGE DEJOTARO
## AD C. CÆSAREM
## ORATIO XLII.

**Edit. Olivet.** **MSS. C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ**

p. 263 l.
1 initio C *in initio*
2 videtur C H ȣ, ψ *videatur*
3 tum C S ȣ, ϛ, ψ *tamen*
4 mihi χ 3 *d.*
5 tantum C T ȣ, ϛ, ψ *tantum mihi*
6 dico H *d.*
— regis C S ȣ, ϛ, ψ *regis Dejotari*
— ipſum H *d.*
7 etſi C H S T ȣ, ψ *ſi*
9 eum C ȣ, ψ *quia*
— antea χ 3 *d.*
10 ſolebam C T ȣ, ϛ, χ 3 *ſolebamus*
— Perpetuis χ 3 *Propertius*
11 nunc S *nunc autem*
12 Accedit C ȣ, ψ *Et accedit*
13 conturber C H T ϛ, ψ *perturber*
— Crudelis Caſtor ȣ, ϛ *Crudelem Caſtorem*
14 diſcrimen ϛ *diſcrimine*
15 ei C χ 3 *d.*
16 tegere C ȣ *regere*
— debebat ϛ *debeat*
— ineuntis ætatis C *ineunti ætati*
17 et C H T *et a* S *et ab*
— duxerit C *dixerit*
— avi S *ac avi* ϛ *ac in*
18 et H *d.*
19 abduxerit C *abduxit*
— Fugitivi ȣ, ϛ *Fugitivos*
— accuſantis ȣ, ϛ, ψ *accuſantes*

p. 264
1 es χ 3 ψ *hos*
— cum verba audiebam χ 3 *d.*
— cum verba —— non tam χ 3 *d.*
— afflictam C *d.*
3 more ȣ *d.*
4 ne C H S ȣ, ψ *nec*
— quæri C *quærere* χ 3 *queri*
5 dolor C *ne dolor*
— poſſit C H ψ *poſſet*
— exortus C H χ 3 ψ *exortus*

p. 264 l.
6 qui C ȣ, ψ *ut*
— ſolutus C *volutus*
8 etiam χ 3 *d*
— tamen χ 3 *tantum*
11 arguare C ψ *argueris*
12 ſi H S ϛ *cum*
— conſideres χ 3 *conſidere*
14 de te cæteros C ȣ, ψ *de ceteris*
16 etiam ȣ *d.*
18 nulla ȣ, ψ *alia*
— unquam C *d* ψ *nunquam*
19 domeſticos H *d.*
— extra C ȣ, ϛ, ψ *intra*
21 mea C T ȣ, ϛ *d.*
— ſpectat χ 3 *conſpectat.*
22 graviſſima C *gravia ſatis* ψ *gratiſſima*
26 diſceptante χ 3 *ſpectante*
— populi Romani concurſus C *populus Romanus concuſſus* ȣ, ψ *p. Rom. hujus*
27 enim C *d.*
— regi ϛ *reo*
28 in populi ϛ *in reipublicæ*
30 teſtarer C T *conteſtarer*
— Sic χ 1 *Fit*
— et C H T ϛ *d.*
31 regem Dejotarum C H T ϛ *rege Dejotaro*
32 modo ȣ *d.*

p. 265
1 Quid ψ *Qui*
3 dico C T ȣ, χ 3 ψ *dicam*
— neque ȣ, ϛ, ψ *neque exercitatione*
— rerum χ 3 *rerum aliquid*
5 valere C *valuere*
7 fuiſſe ȣ *d.*
— affectum C ȣ, χ 1, 3 ψ *afflictum*
9 meminerant C ȣ *tum*
— cum C T *tum*
10 amicum C H T ȣ, ϛ, ψ *amicum eſſe*

p. l.
265 10 cumque C H ϛ quodque
— apud ipſum te C aperte ipſum
11 animo ȣ, ⸸ animo tuo
12 inſideret H ϛ conſideret ⸸ inſiderent
— C. C H S T *d.*
— Cæſar ⸸ *d.*
13 et conſtantiam ȣ, χ 3 ⸸ *per conſtantiam*
14 Per C ȣ *Et per*
16 et C ϛ, ⸸ *neque* ȣ *nec*
17 firmiorem ȣ, ⸸ *firmior eſt*
20 viderunt χ 1, 3 *viderant*
21 Cum C T *Tu*
— exorari C T χ 1, 3 ⸸ *orari*
— tum C *ita*
— ſoles ϛ *ſoleas*
22 reſediſſe C *reſidiſſe*
23 cui C *tuis*
25 amicum S *amici*
— Cn. C H T ϛ *d.*
26 in ȣ *d.*
— tamen χ 1, 3 *tantum*
27 tum ȣ, ⸸ *cum*
28 ſi S *d.*
— tamen C H ϛ *d.* ȣ, ⸸ *modo*
— ætatis T *d.*
29 Itaque H ϛ *Ita*
30 amicitiæ C H ϛ, χ 3 *inimicitiæ*
31 animadvertiſti χ 3 *adverteſti*
32 agnoviſti χ 3 *cognoviſti*
— regem C ⸸ *regem eſſe*
33 progreſſus C H S T ȣ, ϛ, ⸸ *progreſſus eſt*
— communi χ 3 *omnium*
266 1 quicum ȣ, χ 1, 3 ⸸ *quique cum*
2 duraſſet χ 1, 3 [illegible]
3 homo longinquus C *longinquique*
5 Cum C ϛ, ⸸ *Cum enim*
— conſentientis C *d.*
— ſumpta C H S T ȣ, ϛ, ⸸ *ſumpta eſt*
6 conſulibus, prætoribus C ȣ *et cum conſulibus populi R.* T ϛ *conſulibus po. Ro.*
— tribunis T *tribunus* χ 1, 3 *communis*
8 populi Romani ϛ *reipublicæ*
9 qui χ 1, 3 *quam et*
— videbat S *d.*
10 ſibi eſſe C ȣ, ϛ, ⸸ *ut ſibi eſſet* S *eſſe*
12 nuntiabatur C H ȣ *ei nuntiabatur* S *hic nuntiabatur (forſan pro "huic" et "ei" ſup. lin. ab al. m.)* ⸸ *hic nuntiabatur*
13 eſſe C H T *d.*

266 14 nec ulli C ⸸ *ſed nulli* H T *nulli*
— veri C H S χ 1 ⸸ *veri nuntii* T *vero nuntii* ȣ *ſed nulli* ϛ *nulli veri*
16 audiebat χ 1, 3 *audebat*
— certorum hominum C ȣ, ϛ, ⸸ *ceterorum omnium* H *ceterorum hominum*
18 quoad C S χ 1 *quo*
— ad eum C *d.*
19 auctoritati χ 3 *auctoritate*
20 in H χ 1, 3 *ad (ſup. lin.)*
21 tum ȣ, ϛ *tamen*
22 enim ȣ *ſive*
23 attulerunt ȣ, ⸸ *attulerint*
24 nomen ejus C H T *nunc illius*
— fuerit C *fuerint*
26 Tanta S ȣ, χ 1, 3 ⸸ *Quanto (et ſic ſup. lin.)*
— Tanto —— præſtitiſti T *d.*
27 quanto S χ 1, 3 *tanto (et ſic* H *ſup. lin.)*
— omnibus C ȣ, ϛ *in omnibus*
28 admirantes numerabamus ⸸ *adnumerantes mirabamur*
30 rex C *d.*
— hoc C ȣ, ⸸ *in hoc*
31 adjuverat ȣ *adjunxerat*
— quocum χ 3 *quo cum*
33 vel rogatus, ut C *ut vel rogatus*
— arceſſitus ȣ, χ 1, 3 *accerſitus*
34 evocatus ȣ, χ 1, 3 ⸸ *vocatus*
267 1 non ut ad H ȣ *non ut* ϛ *et ut ad*
— periculi C *periculum*
2 Pharſalico C *Farſalico*
3 perſequi ϛ *ſequi*
4 errori χ 1 *errore*
5 duxit χ 3 *dixit*
8 tuis C H ȣ, ⸸ *civibus*
9 et probatiſſimum C H T ϛ *d.*
— omnibus ȣ, ⸸ *d.*
— delegiſti C *delegaſti*
— pecuniam miſit C ȣ *d.*
10 auctionibus ȣ *auctoribus* χ 1 *auctionis*
11 utereris C H ȣ, ϛ, ⸸ *uteremini*
12 eſſe χ 1, 3 *adeſſe*
13 C. Cæſar C H S *Cæſar* T *C.*
14 ampliſſimo —— ſed etiam C *d.*
17 judicas ⸸ *judices*
— profecto H *d.*
18 fuerit H ⸸ *fuit*
19 penatium ⸸ *petatum*
21 exti guere H *d.*
— tantæ C T ȣ, ϛ, χ 1, 3 *d.*
22 non χ 3 *d.*
23 animi χ 1, 3 *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
267 23 tyrannum C S T *tyrannus*
— inveniri ȣ, ψ *invehi*
24 hæc ȣ *hoc*
— fuit H *d.*
26 provincias ψ *liberos populos*
— omnium C ȣ, ϛ *d.*
27 ſe χ 3 *d.*
— cum domo C T ϛ *d.*
28 cariſſimo C H S T ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *clariſſimo*
30 hæc C ȣ *hoc* T *d.*
31 Quis C ȣ, ψ *Quis enim*
— tectior C S ȣ, ϛ, χ 1, 3 ψ *rectior (et ſic* H *ſup. lin.)*
33 vitæ χ 3 *fide*
— puto C T *putem*
34 hominis ϛ *d.*
268 1 modo ȣ, ψ *d.*
2 gravitas, virtus, fides T *d.*
— eſt χ 1, 3 *ſit*
3 nec C *nec etiam*
— cadere poſſet C ȣ, ψ *caderet*
6 confingitis ϛ *confingetis*
7 At quam C ψ *Atque* ȣ *at*
— ne ȣ *nec*
— ſuſpicioſe χ 1 3 *ſuſpicione*
8 Luceium ȣ *Lucerinum* ψ *Lucerium*
— domum C *ad domum*
9 quidam C *quidem*
10 ea T *d.* ȣ, ψ *omnia*
— munerare S *munerari* ϛ, χ 3 ψ *numerare*
11 ducere ȣ *reducere*
— volebat H *volebant*
— ibi C ϛ *d.*
— enim χ 1, 3 *d.*
12 qui C T ϛ *ut*
13 en cauſa ȣ *in cauſam* ψ *in cauſa*
14 C. C H S T *d.*
15 Phidippum S T ȣ, ψ *Philippum*
16 iſto C *d.* S ȣ, χ 1, 3 ψ *ipſo*
— eſſe C ϛ *extimavi eſſe* S T ȣ *exiſtimavi eſſe*
17 percuſſus H S ȣ, ϛ, ψ *perculſus*
— indicem C ψ *judicem* ϛ *indigentem*
— subornabit, finget C H ȣ, ϛ, χ 3 ψ *ſubornavit : fingit*
18 videlicet C *utque* χ 3 *d.*
19 res ϛ *rex*
— abhorrebat ψ *aberrabat*
20 ait H ϛ *agit*
— At id ȣ, χ 1, 3 *d.*
— primo H T *primum*
21 occultius χ 3 *occultis*

p. l.
268 21 vel ȣ, χ 3 ψ *d.*
— deinde etiam T *et*
— impunius ψ *impunitis*
22 eſt factum C ϛ *et factum eſt, factum* T *eſſet factum, factum*
— Si S *Sed ſi* ȣ, ψ *Nam ſi*
23 in χ 3 *d.*
— odia χ 3 *oculos*
24 arma C T *periculum vel arma*
— ſi ȣ, ψ *ſed*
— veneno ȣ, ψ *venenum*
— hoſpitalis ȣ, ψ *hoſpitaliſſimum*
25 homines S *homines vero*
— celaviſſet ψ *celaviſſent*
26 Quod C H T ψ *Quid*
— occultius χ 3 *occultus*
— efficere ȣ, ϛ, ψ *effici*
— potuit C ȣ, ϛ *potuiſſet*
28 de armis ȣ, ψ *ſed de armis*
— noluit C *voluit*
29 feſtive C ȣ, ϛ *feſtine*
— contexitur ψ *contexit*
— ſemper C ȣ, ϛ, ψ *ſæpe*
30 tum te ȣ, ψ *te eum*
31 re C H S ȣ, ϛ, ψ *rex*
— perfecta C H S ȣ, ϛ, ψ *perfecta re*
32 dimiſit ȣ, ψ *non dimiſit*
33 rediturum C *rediturus*
269 1 convivio χ 3 *continuo*
2 tum illuc χ 1, 3 *tunc illic*
3 Attalus ψ *Attalis*
4 cui ψ *qui*
7 et animo C H T *animo*
— tu χ 1, 3 *tunc*
— diſceſſiſti ϛ *diſſediſti*
8 Obſecro C H *Obſecro te* T *d.*
— repete χ 1 *repente*
9 intuentium ȣ *intuentem*
10 quæ ȣ, ψ *quid*
— qui ȣ, ψ *quid*
11 tumultus C *vultus*
— moderate χ 1, 3 *modeſte*
12 diſciplina? ȣ, ψ *diſciplina aderat*
13 lautum ȣ, ϛ, ψ *lotum*
— noluerit C *noluit*
16 Luceium ȣ *Lucerinum* ψ *Lucceium*
— cogitata ȣ, ψ *excogitata*
17 Cum ȣ *Sic cum*
18 vomere C S T *movere* ȣ, ϛ, ψ *moveri*
19 At T ȣ, ψ *dum (tum ſup. lin.)*
— tua C ȣ ϛ, ψ *illa tua* H χ 3 *d.* T *illa*
20 cubiculum C ȣ, ϛ, ψ *cubiculo*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
269 20 malle dixiſti ȣ, ς, ⸸ *maledixiſti*
— perdant χ 1 *peraunt*
21 nequa .. et χ 1, 3 *d.*
— ſed C H S T χ 3 *ſed et am*
22 in ȣ *d.*
23 tranſferri C S T ȣ ς, ⸸ *tranſire*
— poſſent χ 1, 3 *poſſunt*
25 tum ȣ *tu*
26 conſcium C χ 1 *conſcius*
— habebat C H S T ȣ, ς, *haberet*
29 indicare T *judicare* ȣ, ς, χ 1 ⸸ *vindicare* χ 3 *vendicare*
30 quod ς *qui*
— conjecit χ 3 *dejecit*
31 vinciret χ 1, 3 *vinceret*
— habebat ς *haberet*
— ſolutum C ȣ, χ 1, 3 ⸸ *ſolum*
33 una ⸸ *unam*
34 eſſet ȣ *non eſſet*
— alieno ς *alienus*
— altera ȣ *alteram*
270 1 eum ȣ *d.*
3 inferre ȣ *inferret*
— poſſet ȣ, ⸸ *potuiſſet*
4 hoſtium χ 1, 3 *d.*
5 Atque χ 3 *Atqui*
7 At C *Ac*
— Cælium χ 1, 3 *Cæcilium*
— quod ȣ, ⸸ *qui*
8 noluerunt ȣ, ⸸ *voluerunt*
9 ſit C H S T *non ſit*
— mitteret H *miſiſſet (ſup. lin.)*
— quos miſiſſet C H S T ȣ, ς, ⸸ *qui miſſi eſſent*
10 qui dicto C *quod dicta* χ 1, 3 *qui* ȣ, ⸸ *aut dicta*
— audientes χ 1, 3 *obedientes* ς *obaudientes* ȣ, ⸸ *obſequentes*
— tanta re H *tantam rem*
11 fuiſſe C H T ȣ, ς *d.*
12 Cælium χ 1, 3 *Cæcilium*
— victam ⸸ *incertam*
— neſciebat ȣ *negabat*
13 Cælium χ 1, 3 *Cæcilium*
14 is C T ȣ *is rex* ⸸ *his*
— quia S *Si* ȣ *qui* ς *d.*
— noſſet C *noſcet* ς *d.*
15 noſſet C *noſcet*
— contemneret χ 1, 3 *contenderet*
— Addidit H ȣ, χ 1, 3 ⸸ *Addit*
16 optimos χ 1 *optimi* ⸸ *optimum*
— nihil ȣ *nihil optimum*
17 Ait C χ 1, 3 *At*
18 ex C *d.*
— ſervum χ 1, 3 *d.*

p. l.
270 20 arbitrare ⸸ *arbitrer*
21 Alieno ς *Alienus*
— a te ȣ *d.*
— fuit χ 1, 3 *d.*
— Speravit ȣ, ⸸ *d.*
22 regionis C T ȣ, ⸸ *regionum* H *regionem*
24 ei χ 1, 3 *d.*
— quem χ 1, 3 *quæ*
— præfeceras ⸸ *præferas*
25 hoſpitium ȣ *hoſtium* ⸸ *hoſpitem*
26 ad aciem C T *audaciam* ς, χ 1, 3 *aciem*
27 ſparſi χ 1, 3 *ſparſit*
— etiam H *et*
— Cælium C χ 1, 3 *Cæcilium*
28 tum ς *tamen*
29 ſeſeque H *ſeſe quidem*
— exſpoliare C H ȣ, ς, χ 1, 3 ⸸ *ſpoliare*
— maluerit χ 1, 3 *voluerit*
30 eo C T ȣ, ς *d.*
— Niceam C *Nyſeam* ȣ, ⸸ *Nicena* χ 1, 3 *Niceam* ς *in cena*
31 rumores H *motus* ȣ *d.* χ 3 *mores*
33 te H S *etiam te*
— circumſideri C *interſideri* H T *circumſideri*
34 qua etiam C ⸸ *quam et* H ȣ *qua* χ 1, 3 *quam*
— Latinum C χ 1, 3 ⸸ *Latinam*
271 1 Pereant H χ 1, 3 *Intereant (sed in marg. "intercidant")*
— intercidant H S *intereant*
— ſi H *etiamſi*
2 tibi S *ſibi*
— tamen χ 1, 3 *tibi*
3 Qui C ȣ, ⸸ *Quis*
4 eſſet ȣ *d.*
5 vel C ς, ⸸ *d.*
— lege ȣ, ⸸ *jure*
6 conſtitutos T *conſtitutum*
7 Quid T *At*
— deinde χ 3 ⸸ *denique*
— Dejotarum C *Dejotarus*
8 ſaltaviſſe χ 3 *ſalutaviſſe*
10 aut ς *haud*
11 ſunt H *etiam*
— regia C ς, χ 1 ⸸ *rege*
12 frugalitas χ 1 *fragilitas*
13 verbo ſcio χ 1, 3 *uno ſcio*
— Frugi ς *frui*
14 habet χ 1 *habent*
15 magnanimum χ 1 *magni anim.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

271 16 volet ς *valet*
17 et C H *d.*
18 eſſe C H *d.*
19 tum a cuncta Aſia T *d.*
20 perſpecta C ς *conſpecta* ȣ *proſpecta*
23 ad hoc —— vacabat T *d.*
— tamen C ς *etiam*
24 a bellis χ 1, 3 *d.*
— hominibus C T ς *omnibus*
25 rationeſque ς, ψ *nati neſque* ȣ *notioneſque* χ 1, 3 *rationes : neque*
26 tetrarcha χ 3 *tetrarches*
— paterſamilias C T *agricola* ς *d.* ψ *pater*
— et H ς *d.*
— diligentiſſimus ς *d.*
27 agricola C T *paterſamilias*
— pecuarius C *peculiaris* T *peculiarum* χ 1, 3 *peculiarius* ψ *pecuniarius*
— Qui T ȣ *Quid* ψ *Quod*
28 nondum C T *non* ς *non tam* ȣ, ψ *non tanta*
29 et graviſſime C *et graviſſime et veriſſime* T *d.*
— is χ 3 *d.*
— exiſtimatione T *exercitatione*
— eaque ψ *atque*
30 ſaltavit ψ *quæ contra te ſalvabitur*
31 Imitari potius C T *Imitare*
— avi C *potius avi*
— tui S χ 1, 3 *d.*
— diſciplinamque χ 1, 3 *diſciplinaſque*
— debebas C T ς *d.*
32 fugitivi ς *fugitivos*
33 ſi ψ *ſi nunc*
— habuiſſes C *ſciviſſes* T *finxiſſes* ς *fuiſſes* χ 1, 3 ψ *habuiſſet*
— eum C *d.*
34 unde ψ *unum*
— tamen χ 1, 3 *tantum*
272 1 minime χ 1, 3 *nomine*
2 ineunte χ 1 *abeunte*
— ut armis H *armis ſuis*
3 ut S *et*
— cuncta C *dicta in*
5 hærere ψ *habere*
— ſenex ψ *ſenes*
— poſſet ψ *poſſent*
6 Cilicia C ȣ *Sicilia* ψ *Cicilia*
9 concurſus C T ς *curſus*
10 ſe C H T ς *d.*
12 fui ȣ, ς *d.*

p. l.

272 12 poſt Pharſalicum autem prælium C ς *Pharſalico autem prælio (et ſic* H *in marg.)*
13 fuiſſem C *d.* ȣ *fuiſſe*
— deponendorum H *ponendorum*
14 adducere S *revocare*
— et C T *d.*
15 ipſius H ȣ, ς, χ, ψ *illius*
16 domus C H S T ȣ, ς, χ 3 ψ *domus Caſtoris*
17 etiam accuſandi S ψ *habeat accuſandi etiam*
— calamitoſus χ 1, 3 *calamitoſus etiam*
18 et ab eo C ς, ψ *ab eodem*
— iiſdem C ς *d.*
— non H ȣ, ψ *et non*
— apud te C S ȣ, ς, ψ *a peregrinis* H *a peregrinis apud te*
19 accuſetur C T *accuſetur*
21 debebant ȣ, ς, ψ *debeant*
— enim ȣ *d.*
22 adjectam C T ς *dejectam* χ 3 *objectam*
— e χ *et*
23 evocavit H χ 1, 3 *vocavit* ȣ, ψ *revocavit*
— ante S T χ 3 ψ *antea*
— qui C H T χ 3 ψ *quis*
— quam ȣ, ς *d.*
24 gener χ 1 *genere* χ 3 *generis*
25 repudiaritis H χ 1, 3 *repudiaretis*
— more χ 3 *morem* ψ *more gratiæ*
27 arceſſere χ 1, 3 *acceſſere*
— Eſto ȣ *ego*
— concedatur C *concedantur* ȣ *concedo*
— acerbitatis C T ȣ, ς, ψ *acerbitas* H *quanquam acerbitas*
28 Adeone C *adeo*
— etiam C H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ψ *d.*
29 violentur T *violetis*
30 ſpe ȣ, ψ *ſæpe*
— adducere C H ȣ, ς, ψ *abducere*
31 dominum ς, ψ *demum*
— uni C *uno* ς *d.*
32 indicere ȣ, ς, χ 3 ψ *inducere*
33 ſi χ 3 *ſed*
34 noſtram χ 3 *nullam* ς *veſtram*
— ſalutem χ 1 *familiam*
273 1 id C *illud*
2 contraque ς *contra quod*
4 Cn. ς *d.* χ 1, 3 *Cum*
— nos pueri ȣ *d.*
5 tribunus C χ 1 *tribunum*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
273 6 M. ↓ *N.*
7 vocaſſet ↓ *evocaſſet*
— Scaurique —— veniſſet χ 3 *d.*
— Scaurique ſervus ȣ, ς, ↓ *ſervum Scauri, qui*
— ad eum C *ejus*
— domum ȣ, ↓ *domi*
8 prehendi C H T ȣ, ς χ 1, 3 ↓ *apprehendi* S *comprehendi*
9 deduci C χ 1, 3 *duci*
10 comparo χ 1, 3 *comparem* ↓ *compararem*
— etſi C *ut ſi*
11 ille χ 1, 3 *in illo*
— adduxiſti χ 3 *adduxiſſi*
12 adjutorem χ 1, *adjutore*
14 iſte C *ille*
— Nonne —— venit χ 1 *d.*
— productus C H T *perductus*
15 cum C T *d.*
— fuiſſet S *eſſet*
— refugit ad legatos C T ς, χ 3 ↓ *regis ad legatos (et in C ſup. lin. a man. rec. additur "refugit")*
— nonne etiam S *non*
16 ad χ 3 *vel*
— venit χ 3 *veniit*
— Serv. Sulpicio C *Sergio preſulpitio* H S T *Ser. Sulpicio* ς *pro ſupplicio*
17 clariſſimo viro C T ȣ, ς *d.*
— tum C H *tunc*
19 impulſum ȣ, ↓ *depulſum*
— eſſe ς *ſe eſſe*
20 impudens C T ȣ, ς, ↓ *potens* H *impotens*
— immoderata χ 1, 3 *immemorata*
21 Idcirco H ȣ, ↓ *idcircone*
— hujus C T ς *d.*
22 immanitate C S ς, χ 1 ↓ *inhumanitate noſtræ civitatis humanitatem* H T *immanitate noſtræ civitatis humanitatem* χ 3 *in humanitate noſtræ civitatis*
23 At quam C *Atque* S *at quot*
— Bleſamius C *Belſamis* ↓ *Bleſannus*
24 nomine ȣ *nomen*
— optimi hominis C H T ȣ, ς, ↓ *viri optimi*
25 regem C H S T ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *regem inquit*
— te ↓ *te præſente*
— in invidia eſſe C H T ȣ, ς *invidia* S χ 1, 3 *invidiaſe*

p. l.
273 26 exiſtimari C *extimari*
— ſtatua ȣ *ſtatuta*
27 vehementer χ 3 *tehementer*
— non ſolere ς *d.*
— Nonne —— collecta ς *d.*
28 ſermunculis C *ſerviunculis* H S *ſervunculis* χ 3 *ſemunculis*
29 Bleſamius C *Belſamus* T χ 1 *Bleſamus* ↓ *Bleſannus*
31 multas H T ς *d.*
— afflictas ȣ *d.*
— domos C T *domus*
34 inquam χ 1, 3 *inquies* ↓ *inquit*
— es C *d.* ȣ *es Gnei*
— in ↓ *d.*
— ceciderit C ς *ceciderat*
274 1 populi Romani C *populi* H *reip.* S χ 1, 3 *d.*
2 modo H *ſolum*
— etiam C T ς *d.*
3 ducimus S *vidimus ducem* χ 1, 3 *vidimus ducem*
— Bleſamio C *Belſamio* T *Bleſamo*
5 tam H ȣ *d.*
— videat χ 3 *viderat*
6 invidimus C H S ȣ, ς *invidemus* T *invideremus* ↓ *invenerimus*
7 affert C *afferet non*
— locus C H T ȣ, ς, ↓ *d.*
8 clarior C *clarior*
— autem χ 1, 3 *enim*
— nec H *d.*
9 hominibus ȣ, ς *omnibus*
10 eſt C ȣ *d.*
— fortaſſe χ 1, 3 *forte*
12 ad ς *d.*
— extremam χ 3 *extrema*
13 reſervatum ↓ *ſervatum*
14 Dejotaro H ȣ, ↓ *Dejotaro regi* ς *Dejotari regis* χ 1, 3 *Dejotare*
16 ſuſpicere C H T ȣ, ς *ſuſpiceris*
17 amplexit ↓ *amplexit*
18 multatem ς *multitudinem*
— arbitratur C ȣ, ς *eſſe arbitratur* T *arbitrabatur*
— exiſtimaret χ 1, 3 *exiſtimares*
19 multa H *pauca*
— aliqui C S ȣ, ς, χ 1, 3 ↓ *aliqui*
20 ... C T ... S χ 1, 3 ... *at ille*
21 cum C ȣ, ↓ *per*
22 Sulpicio C H T ς, ↓ *L. Sulpicio*
— Tauro tenus ς *uretonus*
— eſſet C T ȣ, ς, ↓ *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

274 23 quæ eſt C T ȣ, ↓ *quam*

— noſtra provincia C *noſtram provinciam fecerunt* T ȣ *noſtram provinciam* ↓ *e noſtri provinciam*

25 moleſtiis ϛ *modeſti*

27 mulctam ȣ *mulctaturam*

— ſuſtinuerat C H ϛ *ſubierat* ȣ, ↓ *ſubjecerat*

28 regium χ 1, 3 *regis*

29 Hic χ, 1, 3 *O*

— conſervato C T *reſervat* H *ſervato*

30 ſe ſenatus ϛ *ſenatu*

31 erecto χ 1, 3 ↓ *recto*

— ſuccumbet ↓ *ſuccumberet*

32 ne C H ȣ, ϛ, ↓ *nec*

33 et peperiſſe T *pepe iſſe* χ 1, 3 *reperiſſe*

— ante C H T *antea*

275 1 quæ C *etiam*

— poſſit C T ȣ, ϛ, ↓ *d.*

2 de C H T *d.*

— decreta H *decora* T ȣ, ϛ, ↓ *poterunt decreta*

— delere χ 1 *debere* χ 3 *habere*

— enim C H ↓ *enim his* T *is* ϛ *enim iis*

3 poſtquam C H T *poſteaquam*

4 Cappadocia C T *Capadocia*

5 vero H *d.*

8 quid de magnitudine C H T *de magnitudine*

10 quidam etiam C H T *quædam et* ȣ *quædam* ↓ *quidem*

11 etiam χ 3 *d.*

12 tibi non H ϛ *d.* T *non*

14 verum ↓ *verumtamen*

— omnem C S *etiam*

15 refert ϛ *fuerat*

16 animo ↓ *animo tuo*

— fuit C T ↓ *fuerit*

17 quarum ϛ, ↓ *quarum ex parte*

— Tarracone C *Tarcone* ↓ *tractione*

18 Blesamio T *Bleſamo*

— ſe C H T ϛ *d.* χ 3 *ſed*

— erexerit ȣ *traxerit* ↓ *erexit*

19 ſollicitudine C *ſolicitudine*

20 meminiſti ȣ, χ 3 ↓ *memini ſi*

23 reſpublica H *populi R.*

— conciliavit ȣ, ↓ *reconciliavit*

24 utriuſque ϛ *utrique*

25 neceſſitudinem ȣ, ↓ *ſollicitudinem*

— eius officia C H T ȣ, ϛ, ↓ *officia et*

26 effecerunt ȣ *fecerunt*

27 multis H *d.*

— ſemel ↓ *mul*

p. l.

275 28 vocari ↓ *revocari*

29 hærere ↓ *habere*

30 accidere χ 3 *accedere*

32 tentare ȣ *d.*

— dicendo H *d.* χ 1, 3 *dicendi*

33 commovere H *convenire*

— poſſim ↓ *non poſſim*

— nihil C *niſi* H T ϛ *nihil enim*

34 oratione χ 1 *ratione*

276 1 contemplare ȣ, ↓ *complectere*

2 profecto ȣ, ↓ *profecto id*

— negaviſti C H T ȣ, χ 3 ↓ *denegaſti* ϛ *denegaviſti*

3 Multa —— dediſti T ϛ *d.*

— clementiæ monumenta C *monimenta clementiæ*

4 incolumitates ȣ, χ 1, 3 *incolumitatis*

— quæ T *quod*

5 glorioſa ſunt T *glorioſum eſt* χ 1, 3 *glorioſa facit*

— commemorabuntur T *commemorabitur*

— Semper C H T ȣ, ϛ, ↓ *Semper enim* χ 1, 3 *Semper regum*

6 fuit ϛ *d.*

7 regum C *d.* ↓ *regium*

8 hi ϛ *hii*

9 vero ȣ, ↓ *d.*

10 tradituros ȣ *traditum* ↓ *traditurum*

— vero χ 1, 3 *d.*

11 regii C H ȣ, ↓ *regis* T *reges*

— Hieras C *Ieras*

— Bleſamius T *Bleſamus*

— Antigonus C *Antigenus*

12 nobiſque C *nobiſcum*

— diu C *d.*

— noti ↓ *non*

13 Dorylaus C ↓ *Dorilaus* T *Dolirius*

— cum χ 3 *d.*

— Hiera C *Iera*

— eſt ȣ, ↓ *d.*

14 ad χ 1, 3 *a*

15 Exquire —— ſuſcipit T *d.*

— Exquire C *Eaque re* H *Enquære* ϛ *ea quæ re*

16 tuam C *memoriam ſuam* H *et miſericordiam tuam*

— ſcripſerit ϛ, ↓ *ſcripſit*

17 illis ȣ *illius*

— memoriam C *al. nuam (ſup. lin.)*

18 negat unquam χ 1, 3 *negatum*

— ſe C *d.*

p. l.
276 18 a te χ 1, 3 *d.*
19 pedem ↓ *pede*
20 e H *a*
21 ſe C H ς *d.*
— fuiſſe ς *fuiſſet*
22 eandemque aſſiduitatem ȣ, ↓ *eademque aſſiduitate*
— tibi C H T ς *d.*

p. l.
276 24 cogitatum —— id ȣ *d.*
— ſuum ȣ *d.*
25 exiſtimes C *extimes*
— hodierno T χ 1 *hodierna*
27 eſſe ȣ *d.*
28 optare illorum ȣ *d.* χ 1, 3 *illarum* ↓ *optare*

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA I.

Edit. Olivet. MSS. O φ, ↓

p. l.
277 4 ſperarem φ *comperiem*
10 renovavi φ *revocavi*
11 quo φ *quod*
— uſa φ *d.*
13 cenſui O *ſtatui*
14 Præclara —— Antonii O *d.*
— etiam O *enim*
16 principiis φ *principes*
20 nihil —— Cæſaris O *nihil tamen in G. Cæſaris*
22 reſtituti φ *reſtituiſti*
23 Aſſentiri φ *Aſſentiet*
278 3 præclara φ *clara ſunt*
5 ne φ *nes*
10 oblata φ *oborta*
16 uncus O *unicus* φ *juncius*
— impactus φ *in paces*
— in C Marii O *M. C. Marii*
18 quæ O *quod*
19 urbe φ *urbem*
20 manaret O *maneret*
24 in φ *d.*
25 nefarios O *nefarios certos*
— illius φ *d.*
28 Kalendis Juniis O *Kalendis Junii*

p. l.
278 28 edixerat O φ *edixerant*
33 in φ *d.*
279 2 incitabantur O *concitabantur*
8 iterque φ *uterque*
25 plus φ *d.*
26 Addebant ↓ *Addebat*
28 affingant φ, ↓ *affigant*
30 Galliis φ *Galiciis*
33 quo O *quod*
280 2 ipſi —— Brutus O *d.*
5 eſſe φ *d.*
7 noſtro φ *veſtro*
10 adjutus φ *aditus*
14 proficerem φ *perficiem*
15 ſperabam id, neque præſtare O *ſperaſſem, neque ſperare* φ *ſuperabam*
17 ſtatum φ *ſtatum*
18 relinquerem φ *relinquere*
22 officio φ *officio*
— me O *d.*
34 de φ, ↓ *e*
281 2 ei diceret φ, ↓ [illegible]
3 in eadem die φ [illegible]
8 Qui O φ *quod*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

281 12 religiones φ *regiones*
13 mortuo O φ, ψ *mortuorum*
14 cui φ *cujus* ψ *quis*
17 cum φ ψ *cum Deorum*
19 ubi O *cui*
20 populum φ *d.*
21 ſi qui ψ *ſi quis*
24 id φ *d.*
25 qui φ *quod*
28 ſit φ *d.*
33 ampliſſimis ψ *ampliſſimos*
282 2 ampliſſimoque φ, ψ *d.*
3 conſularis φ, ψ *conſulari*
4 Quænam ψ *Quodnam*
6 ſententiam O *ſententias*
7 eſt φ *d.*
— quorum —— eorum φ *d.*
9 populi Romani φ *populo R.*
— modo φ, ψ *d.*
— metus φ, ψ *metu*
12 efficere φ *d.*
16 quo O *quo modo*
18 arbitror φ *arbitrio*
21 Cæſaris ψ *Cæſar*
23 prolatis O *latis* φ, ψ *probatis*
26 ſic O φ, ψ *d.*
— nihil O *non hoc*
27 An φ *Ac*
29 multo ψ *d.*
32 Opis φ *ejus*
283 1 togatus φ *rogatus*
2 ſit φ *eſt*
3 Quære ψ *Quæ*
4 conſtitit O φ *conſiſtit*
10 legibus O *in legibus* φ *idem legibus*
11 republica ψ *reipub.*
15 tertia φ *d.*
18 iniquum φ *inimicum*
22 Pompeia φ *Pompeiana*
24 equiti φ *d.*
32 index φ, ψ *judex*
33 index O *judex*
284 1 eſt φ *d.*
2 libentiſſime ψ *liberaliſſime*
— ſeveritate O *ſecuritate*
9 manere φ, ψ *venire*
10 At φ, ψ *ad*
11 vellet is φ, ψ *velletis*
13 ejus φ *d.*
16 vim φ, ψ *d.*
18 vero φ *vero propter*
19 id fertur ψ *infertur*
21 reperietur ψ *reperitur*
25 igitur O *d.*

p. l.

284 27 poterit φ *potuerit*
29 quæ jubent, ei O *quo jubente hi*
32 reſcinduntur φ *reſcinguntur*
33 conſervanda φ *ſervanda*
285 2 videtis φ *videmus*
3 reducti φ *reductis*
4 a mortuo φ, ψ *d.*
6 verum φ, ψ *viro*
8 contineri φ *continere*
10 evertendas putamus φ, ψ *vertendas putabimus*
14 Quærunt O *Quæro autem*
— aut ego O *ego*
16 qui φ *quam*
18 quas religiones φ *d.*
20 ducimus φ *docemus*
22 ita geſtum φ *egeſtum*
23 videbitis O *jubetitis* φ, ψ *jubetis*
— Cedo O ψ *credo*
— Conſules populum jure rogaverunt O *Conſul et po. r. jure negaverunt*
24 populuſque O *Populus quod*
25 ſcivit ψ *ſciunt*
27 hæc ψ *hoc*
— augurum φ *amicorum*
28 poſſunt φ, ψ *poſſint*
286 2 eſſe φ, ψ *d.*
4 proponam ψ *ponam*
5 jus φ *d.*
6 contumelioſe φ *cum contumelia* ψ *contumeliæ*
7 inimiciſſimus ψ *immitiſſimus*
8 Sin φ *Si*
9 eſt φ *d.*
12 ipſis viſa ψ *ipſa ipſi*
15 ſi φ *ſit*
20 quiddam ψ *quidam*
22 Dolabella φ *Deobella*
21 concupiſſe φ *cepiſſe*
29 rempublicam ψ *repub.*
30 cum ψ *tum*
287 2 urbe —— liberata φ, ψ *d.*
4 obtulerunt φ *optarent* ψ *aptarunt*
— Quin φ *cum*
5 arbitrabantur ψ *arbitrantur*
6 gratulabantur φ *gloriabantur*
8 tibi O *d.*
10 tu φ *d.*
12 enim φ *d.*
16 veterani φ *cetera*
17 Tuum ψ *Cum tuum*
— auſpiciorum O φ *auſpicia*
18 primum φ, ψ *primo*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 287 | 19 | tuus parvulus filius in Capitolium O φ, ↓ *kariſſimus tuus filius parvus in Capitolio* |
| | 23 | ſequebatur φ, ↓ *conſequebatur* |
| | 25 | maximum autem O *maxime* |
| | 26 | a te, inquam O φ *inquam* |
| | 27 | Cæſari ↓ *Cæſare* |
| | 28 | decreto ↓ *de cætero* |
| | 29 | M. Manlium O *Mallium* φ, ↓ *Manlium* |
| | 31 | te, cum φ *hæc tecum* |
| | 32 | tuæ φ *d.* ↓ *te* |
| | 34 | quod cuique O *quodcumque* |
| 288 | 1 | in te —— Quanquam O φ *d.* |
| | 9 | in φ *d.* |
| | 11 | Oderint O *Oderunt* |
| | 13 | putaſne —— voluiſſe φ *d.* |
| | 14 | habendorum ↓ [illegible] |
| | 16 | libertate φ *libertatem* |
| | — | dignitate φ *dignitatem* |
| | 18 | malim ↓ *malim* |
| | 20 | oratione te flectam φ *oratio refectam* |
| | 21 | cujuſquam φ *cujuſdam* |
| | 23 | miſerrimi φ *miſeri* |
| | 26 | reſpice ↓ *rejice* |

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 288 | 27 | quiſquam eſſe omnino O *quiſquis eſſe* φ *quiſquam eſſe* |
| | 29 | Et O *d.* |
| | 30 | non O φ *d.* |
| | — | Quid O *Quibus* |
| | — | gladiatoribus O *gladiatoris* φ, ↓ *gladiatorii* |
| | 32 | iis tribunis φ, ↓ *hi tribuni* |
| 289 | 2 | parum magna φ, ↓ *parva* |
| | 5 | Accio tum plaudi O *Actii complaudi* ↓ *Actio* |
| | — | ſexageſimo O *ſexenteſſimo vel ſexageſimo* |
| | 6 | putabatis, non O φ *non putabatis* |
| | 7 | populus Romanus φ *Populi R.* |
| | 10 | is ſum φ, ↓ *iſtum* |
| | 11 | contempſerim φ *contempſerit* |
| | 13 | fit φ *ſit* |
| | — | populi O *popularem* |
| | 14 | Sin φ [illegible] |
| | 18 | eſt φ, ↓ *eſſet* |
| | 20 | meminimus φ *me minimo* |
| | 22 | veſtra ↓ *noſtra* |
| | 23 | ſperant ↓ *parant* |
| | 24 | quoniam ea φ *qui non mea* |
| | 25 | conſtantiæ φ, ↓ *conſcientiæ* |

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA II.

Edit. Olivet. MSS. O φ, ↓

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 290 | 3 | vero φ *enim* |
| | 4 | recordamini ↓ *recordemini* |
| | 5 | [illegible] ↓ *placent* |
| | 7 | [illegible] ↓ *d.* |
| | 16 | de me φ ↓ *d.* |
| 290 | 21 | ſui φ, ↓ *ſuis* |
| | — | probari φ *probare* |
| 291 | 1 | ego φ, ↓ *d.* |
| | 2 | [illegible] |
| | 3 | [illegible] |
| | 5 | [illegible] |

p. l.
291 8 ſed —— fuiſſe φ *d.*
9 te ↓ *d.*
— libertini ↓ *libertinum*
10 Fadii ↓ *Fadi*
15 O incredibilem audaciam φ *d.*
19 ſolvendo eras φ *ſolum deeras*
22 es φ *eſſet*
26 commemoras φ *commemorat*
30 in —— juſſiſſet φ *d.*
31 Quod O *quid*
292 2 autem O *hoc*
3 nefario φ, ↓ *a nefario*
9 Nam φ, ↓ *An*
12 Quod φ *Et*
16 confiterere φ *confiterer*
19 pudica φ *impudica*
— vino luſtriſque φ *humo luciſque*
24 tum acceperit φ, ↓ *accepit*
30 quam O φ *d.*
31 joca ↓ *loca*
34 videte ↓ *videto*
293 1 Muſtellæ O ↓ *Muſtelæ* φ *Muſtulæ*
2 Tamiſio φ *tamen ſcio*
— Numiſio φ *numi ſic*
— hoc ipſo tempore O ↓ *iſto tempori* φ *iſto tempore*
4 ſis ↓ *ſi*
5 opponas φ, ↓ *oppones*
8 librarii O *libera*
12 nego φ *d.*
13 non —— humanitatis φ *d.*
25 Cæſaris ↓ *Cæſarem*
27 lata φ *data*
30 ut me φ, ↓ *ut*
32 omni φ *d.*
33 cognoſtis φ, ↓ *cognoſcitis*
294 4 profiteretur φ, ↓ *profitetur*
6 fuit φ *ſint*
7 quid O *ego quid*
— niſi O ↓ *quid egi niſi*
— ſententia ↓ *d.*
11 tibi O ↓ *te*
12 Curioni O φ, ↓ *Curionem*
— id ↓ *uxor*
15 primum ↓ *primo*
16 Lutatio O *Lucio* φ, ↓ *L.*
17 vivet φ *vivit*
19 Glabrioni φ *Glabrioni* ↓ *Labrioni*
21 cum φ *tum*
— vita ↓ *d.*
22 tum —— vidit φ *d.*
27 mihi φ *d.*
28 fortunas O *fortunam*
— rempublicam φ *reipub.*

p. l.
194 30 orbata φ *oborta*
— vivos φ, ↓ *eos*
— e O *d.*
295 1 me O *d.*
— nemini φ *memini*
7 ecquid ↓ *quid*
11 Putate tum Phormioni φ *Putabo te eum formioni* ↓ *Putatote eum*
15 referas O φ *refers*
— referas O *refers* ↓ *referes*
22 Capitolinum φ *Capitoli*
24 fierent ↓ *cum fierent* ↓ *tum fierent*
32 conſciorum indiciis φ *conſociorum judiciis*
34 Italiam φ *ut aliam*
296 3 ſi qui ↓ *ſiquidem*
6 jam O *d.*
8 verebare φ *reare*
11 tota in oratione tua φ *tantum ratio*
12 ut —— contraria φ *d.*
16 meum eſt O *in eum*
— totum ↓ *totius*
— ſenatus eſt, O *ſenatum*
19 laudari φ *laudare*
21 vincit ↓ *vicit*
23 O Dii O *dii*
30 tantam ↓ *tantarum*
31 enim φ *d.*
32 reipublicæ O *qui R. P.* ↓ *rempublicam*
— objicere O *abjicere*
34 quodam φ *quidam*
297 1 nonnulla φ, ↓ *nulla*
2 ſalis φ *ſalus*
— mima φ *anima*
3 At φ *atqui* ↓ *An*
9 ſubiecivis φ *ſubſequi vis*
16 in φ, ↓ *ſub*
— librariæ φ *d.*
17 hiſque —— quidem φ *d.*
— oppilatis O *opitulatis* ↓ *compilatus*
18 faviſſe O ↓ *favi*
20 ſuſpicaretur φ *ſuſpicetur*
29 vero φ *non*
298 1 Cæſaris φ *Cæſare*
2 Pompeium φ *Pompeius*
6 ſuaſerim ↓ *ſuaſori*
7 ne quinquennii φ *nequicquam* ↓ *quinquennium*
— prorogaretur O φ, ↓ *prorogaret*
8 ferri O φ, ↓ *fieri*
— ratio ↓ *oratio*
9 incidiſſemus O φ *incidiſſem*
10 idem ↓ *idem ego*

p. l.

298 11 eadem O *ea*
12 prævideram φ *prævideram*
14 non φ, ψ *d.*
— vox φ *nox*
15 aut ψ *haud*
17 hæc —— Pompeii ψ *d.*
18 valuiſſent φ [illegible]
24 conſcientia ψ [illegible]
26 occultatum φ *d.*
27 ea O *iſta*
28 qui [illegible] O ψ *feci cum fecii*
29 Quam φ *Quia quam*
34 Hi igitur, his O φ, ψ *His igitur*
299 1 domo ψ [illegible]
2 C. φ *d.*
5 Cilicia φ *Sicilia* ψ *Ciliciam*
6 conſtituerat ψ [illegible]
8 recuperandam ψ [illegible]
9 ego φ, ψ *d.*
13 me O *in omnibus me*
17 duos φ *eos*
— Caſcas φ, ψ [illegible]
18 cenſes ψ [illegible]
19 cæteros φ [illegible]
— reipublicæ præclarum O *rem præclaram*
20 multo O φ, ψ [illegible]
— gloriarum O φ, ψ [illegible]
24 [illegible] φ [illegible]
25 Quod φ ψ *qui*
26 me O *ad me*
— iis φ *d.*
27 me φ ψ *d.*
30 enim φ *d.*
33 et ii O φ, ψ *d.*
— [illegible]
34 [illegible] φ, ψ [illegible]
300 6 tenens φ *cernens*
7 [illegible] O [illegible]
9 in φ *d.*
11 Cn. φ *M.*
16 h[illegible] O [illegible] ψ [illegible] *rei* ψ *homicidii rei*
18 [illegible] φ [illegible] ψ [illegible]
— Etenim O φ *d.*
19 ut a te O *aut ut a te*
21 [illegible] ψ [illegible]
30 [illegible] φ ψ [illegible]
301 2 [illegible] O ψ [illegible] φ [illegible]
10 ſocietatem φ *ſocietate*
11 includis ψ *includi*
12 [illegible] φ [illegible]

p. l.

301 12 facis φ *facias*
15 qui φ *quis*
1[illegible] tam ingratæ φ *tamen grata*
24 ſtylus ψ [illegible]
25 confeciſſem φ *confeciſſe*
26 ſi φ *d.*
27 cum φ *Cn.*
28 Trebonio φ *tribuno*
29 Trebonio vidimus φ *tribuno videmus*
30 vide φ [illegible]
302 1 ſervire φ, ψ *inſervire*
7 immunitatum φ, ψ *immunitatis*
10 eſſe φ, ψ [illegible]
11 Libero ψ *liberabo*
13 illius pulcherrimi facti φ *iſtud pulcherrimum factum*
21 Dolebam, dolebam O φ *dolebam*
24 Neque vero φ *Nec non*
26 moleſtiis φ *moleſtis*
27 ego φ *d.*
— volebam φ *dolebam*
32 ſententia φ *ſententia mea*
33 mihi ψ *d.*
34 certe φ, ψ *d.*
303 5 de ſumma φ *d.*
6 diſſentientes φ *diſſidentes*
7 et φ *d.*
8 et φ, ψ *et poſtea*
— ſpectarem O *putarem*
— ut O *et*
9 poſſemus O φ *d.*
— dignitati φ *d.*
12 de φ *a.*
13 projecti φ *perjecuti*
14 [illegible] φ [illegible]
22 idem jocum φ *eundem locum*
24 Hereditatem O φ, ψ *Hereditatem*
25 ducenties ψ *ducentis*
26 amplius φ *d.*
2[illegible] [illegible] φ *d.*
30 [illegible] φ [illegible]
— [illegible] φ [illegible]
31 amarit is φ *amaritis*
32 Fufii O ψ *Furii* φ *Futii*
34 te O φ, ψ *d.*
304 1 tanquam O *d.* φ, ψ [illegible]
2 Tarcelius φ *Tarpeius* ψ *Tarceſius*
10 amentiſſime ψ *amantiſſime*
12 [illegible] φ [illegible]
13 declamas O φ, ψ *declamitas*
— [illegible] φ [illegible]
15 Salſum φ *Falſum*
16 ed O *d.*
— [illegible] ψ *tuo*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
304 16 dicere O *dicerem*
— Vide autem O φ *d.*
17 interſit φ *interſit*
20 jugerum φ, ↓ *jugera*
23 ex O *d.*
24 de Leontino φ *deonimo*
27 correctore ↓ *correptore*
30 Viſne φ *vis*
33 defenſio φ *defendo*
305 1 decoctoribus φ *de conſtoribus*
2 quis ↓ *qui*
3 muliebrem togam O φ, ↓ *muliebrem ſtolam*
5 ſed φ *ſic*
12 demitterere O *demiſiſti te* ↓ *dimittere*
— quæ flagitia φ *quo flagitio*
14 illud φ *d.*
16 commendabat φ *commendat*
17 defenderem φ *defenderet*
— interceſſiſſe O φ, ↓ *interceſſiſſe dicebat*
19 diſcidii ↓ *diſſidii*
21 vel O *ſed*
— Patri O *patrique*
23 tua φ, ↓ *a tua*
30 admiſiſti φ *amiſiſti*
— verecundo φ *verecundante*
31 vitæ φ, ↓ *d.*
33 feſtinat φ *d.*
306 2 non cognitio φ *incognitis*
8 itum O ↓ *iter*
9 religionem φ, ↓ *religiones*
— Gabinium ↓ *Gabinum*
13 tua φ *ſua*
14 Miſerum φ *miſerum*
16 e Gallia φ *in Galliam*
17 tuam φ *tuum*
18 enim φ *d.*
19 cuſtoditus O *cultus*
22 tua φ *tuam*
26 idem ↓ *id*
27 ſim ↓ *ſum*
29 gratiam O *gloriam*
32 egeſtatis φ *egeſtati*
33 ducebas O *dicebas*
— illius φ *ipſis*
307 1 advolaſti O ↓ *advolas* φ *an volas*
3 Accipite φ *Accipe*
8 labentem O *labantem*
10 emancipatum φ *mancipatum* ↓ *marcipatum*
13 autem O *d.*
14 luiminibus φ, ↓ *luminaribus*

p. l.
307 15 decerni eſt ſolitum φ *decernerem ſolitus*
25 ne φ *me*
26 delere et evertere rempublicam O *deleri et everti P. R.*
27 frequens φ *r. equites, aut* ↓ *r. eques, aut*
28 agendo O *arcendo*
— addicta O *edicta* φ *addita*
29 rebus φ, ↓ *d.*
32 effugiſſes ↓ *effugies*
34 princeps φ *principes*
308 4 a ſenatu φ, ↓ *d.*
7 de Cæſare : tibi certe O *tibi Cæſare coherceret* φ, ↓ *C. tibi certe*
8 eſt, cauſam O *ſi cauſa*
9 miſeriorem ſi non intelligis φ *d.* ↓ *miſerum ſi hæc intelligis*
12 excuſſos φ, ↓ *expulſos*
15 prætorios φ *præteritos*
19 ſemen φ *d.*
20 interfectos φ *d.*
21 Auctoritas —— Antonius φ, ↓ *d.*
23 quid —— vidimus ↓ *d.*
25 huic ↓ *d.*
28 in φ *et*
— cognoſcite φ *cognoſcere*
30 ſeverus φ *verus*
31 Licinium Denticulam φ, ↓ *Licunum Lenticulam*
32 ludere O *laudem*
33 non φ *d.*
— ille ↓ *d.*
309 2 judicatam φ *judicata*
5 republica ↓ *reipublicæ*
6 ego O φ *et ego*
7 vis φ *eſt*
— eſſet, ignoſcerem φ *eſſe cognoſcere*
8 non φ *d.*
9 in φ *d.*
14 celebratiſſimis φ *ſceleratiſſmis*
15 in φ *d.*
18 unquam ↓ *inquam*
20 eſſedo O *eſeda* ↓ *exhodo*
— laureati φ *laurenti*
21 aperta φ *peracta*
22 neceſſario φ *neceſſariam*
23 mimico φ, ↓ *inimico*
24 conſulatabant ↓ *ſalutabant*
— rheda O *leda* φ *redam*
30 lubrica φ, ↓ *lubrice*
310 1 e φ, ↓ *d.*
8 a te φ *ait*
— licuitne O φ, ↓ *liceatne*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
310 9 ſic tueri O *ſit veri*
12 tuæ φ *d.*
— mimulæ O *munolæ*
13 Si φ *Sic*
16 qui φ *d.*
17 indoluerit φ *indolerit*
— quam nequam O φ, ↓ *quem*
23 Hippia φ *proprio*
24 Tum —— legerat O φ, ↓ *d.*
28 quo ſe verteret ↓ *quos everteret*
29 Turſelio ↓ *Turſetio*
31 erat φ *erit*
34 nequiſſimo φ, ↓ *iniquiſſimo*
311 4 in ipſis tuis immanibus φ *inſciis in manibus* ↓ *in tuis immanibus*
5 quis φ *qui*
6 duceret ↓ *diceret*
— Romani φ, ↓ *d.*
7 gerens ↓ *regens*
— ructare ↓ *ruptare*
— vomens ↓ *vomet*
11 Alexandria O φ, ↓ *Alexandriam*
— ut —— infelix φ *d.*
13 non φ *nemo*
14 Cn. Pompeii O ↓ *d.*
17 ſervientibuſque O *ſervientibus*
— cum omnia metu tenerentur O φ, ↓ *d.*
18 tum ↓ *tamen*
22 circum φ, ↓ *circa*
24 fugiſſet O *refugiſſet*
— reformidaſſet ↓ *formidaſſet*
25 vel O *ſed*
27 populo Romano ↓ *populum Romanum*
29 futuros φ *duros*
33 mimo φ, ↓ *minimo*
34 parta φ *parata*
312 2 illa φ *d.*
8 unum φ, ↓ *vivum*
— videtur φ *videt*
9 abſorbere φ *abſorberi*
11 Apothecæ totæ φ *Apothelicæ notæ*
13 potabatur φ *potabat*
14 ipſe ↓ *iſte*
15 Conchyliatis ↓ *conciliatis*
— Cn φ *d.*
17 celeriter ↓ *celeranter*
19 celeriter ↓ *d.*
20 At O *Aede*
24 deverſari φ *verſare* ↓ *diverſari*
27 in veſtibulo O φ, ↓ *veſtibula*
28 putas φ *putabas*
29 et φ *d.*



p. l.
312 30 tuos O *nos* φ *d.*
32 violentus φ *vinolentus*
— tibi φ *ibi*
33 te φ, ↓ *d.*
313 4 externis ↓ *exteris*
5 cubiculis O *cubili*
6 nolite O *d.* φ *indite*
7 mimam O φ, ↓ *d.*
8 claves ademit ↓ *cauſam addidit*
10 divortium φ *adiutorium*
13 aliud ↓ *alius*
15 et conſul, et Antonius O φ, ↓ *ſe conſulem, et Antonium*
— dixit φ *d.*
16 tu φ, ↓ *ſi*
20 Cui bello cum O φ, ↓ *Cur ei bello tum*
22 anteſignanus ↓ *anteſignarius*
24 præterea φ, ↓ *d.*
— nonnullos φ *nullos*
32 dicebas φ, ↓ *dicebat*
33 debebas ↓ *debeas*
34 videar ↓ *videat*
314 2 me φ *d.*
3 at φ, ↓ *an*
7 tuli ↓ *d.*
— eſt φ *d.*
8 ſit φ *fit*
10 excuſſis ↓ *excluſis*
— predes tuos milites O φ, ↓ *tuos pedes*
13 Miſeni, nihil φ *miſerum mihi*
14 qui O *d.*
— poſſet O *poſſetque*
15 multa φ *multa ſic*
17 doleremus quidquam φ *dolerem. Quidquam*
19 tamen O *d.*
20 quo ſe verteret φ *quos everteret*
21 Quin O φ, ↓ *quippe in*
22 quo ↓ *qua*
23 in O *d.*
34 in O *d.*
315 3 repetebant φ *repetebat*
— hæc φ *non*
4 patrios O ↓ *penates patrios* φ *penatas, patrias*
6 repeterent φ, ↓ *peterent*
7 æqui φ *æquum*
8 ſectorem O *ſectatorem*
9 tu φ *ut*
— convomere, φ ↓ *cum vomeres*
10 Narbone φ, ↓ *Narbona*
— et tamen O *ejus jam*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

315 16 Gallicis O φ, ↓ *Caligis*
17 Næ φ *Nec*
23 Qui φ, ↓ *Quam qui*
— viderere φ, ↓ *videre*
21 rogares φ *rogares, is qui*
22 nos tum φ, ↓ *d.*
23 Gallicis O φ, ↓ *Caligis*
25 hominis O φ *d.*
— diei ↓ *die*
27 veſperam ↓ *veſperum*
— ciſio O *d.* ↓ *caſia*
28 advectus O *eductus*
30 deducitur φ *adducitur*
— tradit O φ *tradidit*
32 poſt hac φ *poſt hanc*
316 5 Et O *Et dicerem et*
— habuit φ *habuit turpem*
6 prædes φ *pedes*
7 autem φ *d.*
— concionem ↓ *concione*
12 rediſti O φ, ↓ *et rediſti*
— ſi φ *ſed*
13 es ei φ *eſt rei*
17 es φ, ↓ *eſt*
19 eluſus φ *eliſus*
— uterque φ, ↓ *utriuſque*
20 Dolabellam ↓ *Dolabellæ*
21 ad ſeque φ *atque*
22 Kalendæ Januariæ ↓ *Kalendis Januariis*
28 diceret φ *adiceret*
30 vel impedire φ *d.*
— vitiare O *mitiare*
31 ſe φ *d.*
317 2 ſpectionem φ, ↓ *inſpectionem*
7 niſi φ *ne*
8 quis ſervavit φ *qui ſervant*
10 inſcitia impudentia φ *inſcientia imprudentiæ*
— ſi nec φ *ſines* ↓ *nec*
— ſcit φ *cum*
11 pudentem φ *prudentem*
14 inferens ↓ *inſerens*
16 Dolabellæ φ *Dolobellæ*
18 ſuffragatum O φ, ↓ *ſuffragia. tum*
— vocatur O φ *d.*
24 provideras O ↓ *pravideras*
25 magna φ *magno*
27 obnuntiaviſti O φ *nuntiaſti*
32 ſalvis φ *aliis*
— ſi φ *ſed*
33 tu O φ, ↓ *d.*
318 1 augur φ *auguris*
6 Minutia ↓ *mimicia*

p. l.

318 7 tantæ ↓ *tanta*
8 ubi ↓ *id eſt, ubi*
9 collega φ *d.*
10 adſcendis φ *aſcendis*
— accedis ↓ *accendis*
14 rejiciebat ↓ *recipiebat*
15 eſſes ↓ *inventus eſſes*
16 regni O *d.*
19 peteres φ *petens*
21 præclaram φ *propter claram*
23 quid fœdius φ *d.*
27 Quid indignius, quam vivere eum O *Nonne indignus tu auris tum* φ *Nonne indignius tu tueri eum qui impoſueris*
30 juſſit φ *juſſi*
— C. O *a.*
31 populi O *populi Romani*
32 noluiſſe O *voluiſſe*
— minime ↓ *mime*
— otium φ *totum*
34 perditiſſimis φ *perditiſſimus*
319 2 judiciis O φ *in judiciis*
3 Tarquinius φ, ↓ *Tarquinius regno pulſus*
11 Num ↓ *tum*
12 incidi in id φ *incidit*
13 prævertendum eſt O φ, ↓ *prætereundum non ſit*
14 formido O *tua formido*
22 cæteri φ *cæteris*
23 ſententia ↓ *ſententiam*
32 M. φ *d.*
33 diuturnus ↓ *diuturni*
320 3 ſi illud funus fuit, ſceleratiſſime O φ, ↓ *illius ſceleratiſſimi*
4 tua cohortatio φ *cohortacio*
5 tu, inquam O ↓ *d.*
— ſemuſtulatus ↓ *ſimuſtum latus*
6 Bellieni ↓ *Belini*
11 poſt ↓ *prius*
13 vero O *vere*
15 ut φ, ↓ *ut regni*
16 dictatorem ↓ *dictatoris*
22 jam φ *d.* ↓ *tum*
26 deminutum ↓ *diminutum*
27 ſeſtertium O *d.*
28 ad ↓ *ad ædem*
— funeſtæ φ *funeſta*
— pecuniæ φ *pecunia*
29 quæ nos φ *d.*
— redderentur φ, ↓ *redderetur*
32 Sunt —— acta defendimus O φ *d.*
321 5 Igitur ↓ *Is igitur*

p. l.
321 5 rex Dejotarus ↓ *d.*
7 gratioſus ↓ *gratus*
8 imperarat ↓ *impetrarat*
— unum ↓ *d.*
14 H S ↓ *ſextertii*
15 noſtra ↓ *ſua*
20 recuperavit ↓ *reciperavit*
22 recuperarent ↓ *reciperarent*
27 odimus ↓ *edimus*
28 ego ↓ *ergo*
32 At quam φ *Atque*
33 locupletiſſime φ *locupletiſſime*
34 ſtatuiturque —— compos φ *d.*
322 1 Creta ↓ *creata*
2 an φ, ↓ *in*
9 diſſimilem O *ſimilem*
12 ſint O φ, ↓ *fuerint*
— non φ *d.*
13 patrui ↓ *parui*
— noluiſti φ *voluiſti*
17 Cum O φ, ↓ *d.*
18 cum tuorum, tum ſis O *tuos cum ſis* φ, ↓ *ſunt tuorum cum ſis*
19 ſeptemviratu ↓ *VI viratu*
— Quid φ *quem*
20 ſalvo ↓ *ſalvos*
— poſſes O *potes*
22 tuum φ *d.*
26 ſedente φ *ſedante*
27 et φ *d.*
28 poteſt φ *potes*
29 in φ *d.*
30 patruo φ, ↓ *patre*
32 a Chirographa φ *a cirographo* ↓ *chirographas*
323 2 probantur ↓ *approbantur*
3 Juniis φ *Jan.*
8 coloniam φ, ↓ *d.*
9 illam abieris φ, ↓ *illam adieris*
— non abieris φ, ↓ *adieris*
12 nobilitata eſt φ *nobilitatem fuit* ↓ *nobilitata eſt*
14 detrimenta φ *dementia*
16 putabamus φ *putamus*
18 patres conſcripti φ *d.*
20 Campana et Leontina O φ, ↓ *Campani et Leontini*
21 fœnore et fructuoſe O *fuerent et fructuoſe* φ *fuere et fructuoſa*
— tria millia O *I*
22 tanneſſet O φ, ↓ *unum feciſſet*
24 deduxerat O *duxerat*
25 eſſet φ *eſt*
— eſſet φ *eſt*

p. l.
323 21 adſcribi O *ſcribi* φ *reſcribi*
32 tolleres, et aratrum circumduceres O φ, ↓ *videres*
324 2 Caſſinatem ↓ *Caſſinatam*
4 Turſelii O *Turſelli* ↓ *Turſetii*
5 valeat haſta O φ, ↓ *d.*
7 liberaviſti φ *deliberaviſti*
— Caſſinatem φ *Caſſinatam*
13 redderes O *redderet*
18 eſt perbacchatus φ *perluccatus* ↓ *es perbaccatus*
20 ipſa φ *illa*
23 quæ cogitabantur O φ *d.*
27 natabant φ *nutabant*
29 Caſſino φ *Caſſinum* ↓ *Caſſilino*
30 obſolefiebant O φ, ↓ *obſolebant*
32 ad O *d.*
34 iſte φ *iſta*
325 1 Stulte O *Stulti*
2 devii φ, ↓ *devii obviam*
— deſcenderant O φ, ↓ *deſcenderunt*
3 tamen O *et ſimul* φ *ſimul* ↓ *tum*
6 gladiorum φ, ↓ *gladiatorum*
— ego ↓ *ergo*
8 Sidicinos O *Fidicinos*
9 quod Brutos O *quid vel Brutos vel*
10 ut Baſilum O ↓ *et Baſillum*
13 abes φ *habes*
— fuit O φ, ↓ *d.*
15 fuerunt φ *fuerint*
16 evenerit φ *venerit*
17 effeciſtique φ *et feciſti*
19 Qui ↓ *Quid*
20 urbis O *orbis*
21 modo ↓ *d.*
22 ſed φ, ↓ *ſed tamen*
— abſconditi O *ii abſconditi*
23 ſequuntur φ *ſecantur*
24 milites O *d.*
— ſcutorum φ, ↓ *ſcutati*
— portari φ *portare*
25 quidem φ *[illegible]*
26 [illegible] O *[illegible]*
27 ſtatimque O *ſtatim*
326 1 publicis φ. ↓ *publicis actis*
3 promulgavit φ *promulgatas promulgavit*
6 villas φ *villa* ↓ *villas*
7 memoria O *memoriam*
11 inaugurare φ *inauguret*
13 [illegible] φ *ſit*
15 quartum O *quintum*
17 prætextati ↓ *prætextati*
18 Cæſari ↓ *Cæſaris*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
326 19 es φ, ψ *d.*
25 enim φ, ψ *d.*
— tuam φ *d.*
29 mea ψ *d.*
30 poſſe ψ *d.*
32 hoc ψ *ac*
327 1 Ityreos O *Tirios*
11 nimium φ *minimum*
15 ulta φ *victa*
— certe φ *d.*
16 defenſores. Quam volent φ *defenſuros. Qua volant*
18 res φ *reſpub.*
21 ſed morte etiam O *ſi etiam morte*
23 at φ *ad*
25 tum O ψ *tamen*
— liceret O *licebat*
— Sp. Caſſius φ *ſed P. Caſſius*
— Sp. φ *F. P.*
29 præclarum φ *clarum*
30 præſertim φ *ſic præſertim*
32 mortali φ *d.*
34 igitur φ *d.*
— Antoni φ *Antonii*
328 2 nundinatione O *nuratione* φ *muneratione* ψ *nummulatione*
4 quidam φ *quodam*
6 guſtatum O φ, ψ *guſtum*

p. l.
328 7 ne φ *nec*
8 avocare O *revocare*
13 Quæ φ, ψ *Quid*
— eſt O *d.*
— vita φ, ψ *multas*
— timere φ, ψ *timeri*
14 vero aut majoribus φ *d.*
— quam φ *tanquam*
15 aut ψ *haud*
16 eo φ *illo*
17 litteræ, curæ φ *litterata* ψ *litteratura*
18 multos φ, ψ *non multos*
19 meditatus O φ *eſt meditatus*
— multis φ *magnis*
27 inuſta φ *injuſta*
29 Hæc φ *Hæc igitur*
— quibus ψ *qui*
31 re O φ, ψ *d.*
32 An φ *Et*
329 1 M. Antoni —— Defendi rempublicam O *d.*
5 pertimeſcam φ *timeſcam*
7 ut O *At* ψ *Utinam*
8 parturit φ *parturii*
10 nunc φ *non*
12 iis ψ *ejus*

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA III.

Edit. Olivet. MSS. O φ, ψ

p. l.
330 2 poſtulabat φ, ψ *poſtulavit*
8 inſtructum ψ *extructum*
10 minimi φ, ψ *minima*
11 tamen —— Januarii φ *d.*
12 imparatis ψ *in paratis*
16 aut φ *ut*
331 1 non quamprimum ψ *nunquam primum*
3 C. φ *d.*
6 ne O *nec*

p. l.
331 6 optantibus φ, ψ *opinantibus*
8 ex ψ *d.*
9 ſum uſus ψ *ſumus uſi*
10 debui φ, ψ *decuit*
12 tanta ψ *d.*
16 putabat φ, ψ *putaverat*
19 juſſerit O φ *juſſit*
22 noſtrum O φ *veſtrum*
27 perſpicio φ *proſpicio*
30 ut φ, ψ *ut de*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
331 31 poſſemus O *poſſimus*
332 1 unus φ, ↓ *unquam*
2 legi φ *lege*
9 fortiorum φ *fortiorem* ↓ *fortium*
— amiciorum φ, ↓ *amicorum*
12 Egnatuleio O *Egnatio* ↓ *Egnatulec*
— C. O *d.*
13 perſecuta ↓ *proſecuta*
— Faciendum O *Faciundus*
16 veteranorumque fortiſſimorum O *ceteranorum fortiſſimorumque*
18 laude O φ, ↓ *laudetur*
28 D. φ *P.*
— quod ↓ *quo*
30 poteſtate φ, ↓ *poteſtatem*
31 memorem φ *memoris*
333 1 a φ, ↓ *d.*
2 Atque O *At*
3 non impius φ, ↓ *impius*
5 ne φ *non*
6 Decimus O *Decimus Brutus*
7 tale φ *d.*
9 tamen φ *tum*
10 armati φ *armato*
11 quæ φ *qui*
12 ferente, eo φ, ↓ *referente*
14 rex φ *d.*
16 quam ↓ *quam hic*
19 quaſi illa pendebatur φ, ↓ *cives illius* [illegible]
21 populi Romani ↓ *reipub.*
23 quos —— civeſque O *d.*
27 adducebat ↓ *educebat*
30 [illegible]
31 Decimus O *d.*
32 acceperunt ↓ *acceperint*
334 3 privato ↓ *privati*
17 et O φ *d.*
24 ut φ *in*
28 tum O φ, ↓ *d.*
335 1 meruerunt ↓ *meruere*
3 comparaverunt O *paraverunt*
7 judicantur φ *judicentur*
9 ut ↓ *d.*
13 maleficio φ *maledicto*
14 natura O φ, ↓ *naturalis*
15 [illegible]
17 [illegible]
18 [illegible]
19 [illegible]
20 municipium φ [illegible]
23 et plurimi O φ, ↓ *plurimi* [illegible]
— cur O *cui*
335 24 probas ↓ *d.*
25 Attius ↓ *Accius*
27 Bambalio ↓ *Bambilio*
29 traxerit O *traxit*
— At avus φ *avus hujus* ↓ *Actavus hujus*
30 ille, ille φ, ↓ *ille*
— coturnis φ *cortinis*
336 2 amentia φ *amentiæ* ↓ *amentiæ*
5 certe O *certo*
7 Q. φ *d.*
8 commendationem φ *communem*
9 accidere φ, ↓ *accedere*
14 hæc ↓ *hoc*
17 me iiſdem edictis O *meis de mei dictis* φ *in iiſdem dictis*
19 ſceleratiſſimis et peſſimis O *crudeliſſimis* φ, ↓ *ſceleratiſſimis*
20 pulcherrimi φ, ↓ *pulcherrimam*
21 ſui φ, ↓ *ſuis*
23 propoſuiſſet, edixit φ, ↓ *Poſuiſſet et dixit*
24 a. d. O ↓ *ad*
25 eo φ *d.*
— affuit O *fuit*
— edixit φ *dixit*
— opinor ↓ *ut opinor*
30 Cæſari ↓ *Cæſaris*
32 incitavi φ *incitavit*
337 3 eſt: ſi O φ, ↓ *Alia*
4 in φ, ↓ *et*
5 quod in templum O *d.* φ *quo in tempore*
13 de eo O ↓ *ſeipſum hoſtem judicare, niſi de eo*
14 niſi ſeipſum hoſtem judicare O *d.* φ *niſi ſeipſum hoſtem indicare*
— alterutrum O φ, ↓ *alterum*
18 quin, cum de φ *qui cum*
19 ſit φ *d.*
22 mandavi φ *mandavit*
24 Nulla φ, ↓ *An ulla*
25 Primum —— dignus ↓ *d.*
— eſt O *d.*
28 timor φ *minor*
29 Quid ↓ *Quid eſt*
31 oratore ↓ *aratore*
32 factus O *factus* φ, ↓ *factus ſit*
33 duo millia ↓ *duorum*
338 4 Carfulenum ↓ [illegible]
5 Tib. Canutium O *Tivorinum Camutium*
8 ſenatus-conſulto ↓ *ſenatui conſulto*
14 et fugere O φ, ↓ *effugere*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
338 14 S. C. *O d.*
— diſceſſionem ↓ *diſſentionem*
16 iter φ *inter*
18 illo φ, ↓ *in illo*
21 de φ *d.*
24 poſſ.mus φ, ↓ *poſſemus*
30 eadem O *hac eadem*
31 M.' Turranius O φ *M. Anturanus* ↓ *M. Anturavius*
32 Sp. O ↓ *P.* φ *Popilus*
339 2 M. Vehilius O φ *d.*
— obtemperaturos ↓ *obtemperatos*
4 loquar φ *loquor*
5 fecit ↓ *facit*
7 quam φ *quem*
— Ceſtius O *Ceſentius* ↓ *Ceſſedius*
8 delectet O *delectat*
— L. Antonius, et O ↓ *T. Antonius*
10 maluerunt φ *metuerunt*
11 Calviſius O *Eulufius*
14 M. Iccius Siciliam, Q. Caſſius Hiſpaniam O φ *Micus niſi illam quæ caſu Hiſpania eſt*
17 O C. Cæſar O *Ceſarem*
20 fore O φ, ↓ *futurum*
23 quidem ↓ *quod*
24 illud φ, ↓ *illud*
25 dixit φ *d.*
29 quoad ↓ *quod*
— conſervator O *ſervator*
30 quievi φ, ↓ *quievi*
32 teterrimam O *deterrimam*
340 1 audaciam O *avaritiam*
— totus ↓ *tot*
2 ingenuum φ *ingenitum*
6 ut φ, ↓ *d.*
— et O φ *d.*
9 perpeſſi ſumus φ *perpeſſimus*
11 quæ vis ↓ *viſque*
14 faciet ↓ *faciat*
— iratus φ *d.*
17 exhauſerit ↓ *exauxerit*
18 tranſtulerit φ *tranſtulerat*
20 bene et republica factis φ, ↓ *e republica benefactis*
21 immunitates φ, ↓ *immunitate*
22 liberaverit φ *liberavit*
— imperii φ *imperio*
25 figenda φ *fugienda*
27 populum ↓ *populum Romanum*
28 armatis O *armis* ↓ *arma*
29 cucurrerit φ *conduxerit*
31 ſit φ *ſi*
32 Atque is φ *At qualis*

p. l.
340 33 ne φ, ↓ *nec*
341 2 mutilatum ↓ *multilatum*
5 ex ↓ *et*
6 reliquique φ *reliqui*
341 9 matres-familias O *matresfamiliæ*
— abripiuntur ↓ *arripiuntur*
12 teterrimis O *deterrimis*
15 oblato φ *allato*
16 hoc amiſſo φ *d.*
17 tenebitur O φ, ↓ *tenetur*
18 Nec O φ, ↓ *non*
19 nomen O φ, ↓ *numen*
20 Videris φ, ↓ *Videriſne*
— populumque Romanum ↓ *populique Romani*
21 erectum φ *ea is erectum*
22 videt ↓ *videres*
— etiam φ *d.*
25 ne φ *d.*
32 id φ *idem*
342 2 malimus φ *maluimus* ↓ *malumus*
3 decernere O *contenaere vel decernere*
5 tenere φ, ↓ *teneret*
9 vos φ *nos*
12 vos O φ, ↓ *d.*
13 indormierimus ↓ *dormierimus*
— huic tempori φ *hoc tempore*
14 et φ *d.*
17 ea eſt φ *ea ſunt*
18 dedecore φ *decore*
27 pro ↓ *e pro*
29 reipublicæ ↓ *populi Romani*
30 Ad ↓ *At*
31 accendunt ↓ *accendunt*
32 populi Romani O *reip.*
343 4 ut φ *n*
6 republica O ↓ *reip.*
8 D φ *d.*
10 ſenatum ↓ *tum ſenatum*
11 mereri O *promereri* ↓ *promerenti*
14 amiciſſimorum O φ *amiciſſimorumque*
18 rempublicam ↓ *reipublicæ*
19 ab φ *d.*
— imperatoribus, conſulibus deſignatis, itemque O *atque*
21 Julia, quoad O *Tillia quod* φ *Tullia, quoad*
22 ex φ *e*
23 exercituſque O φ, ↓ *Galliaque exercitus*
31 uſa O *fecit uſa*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

343 31 Egnatuleio —— ſenatui O *Egnatio lecto civi et egregio.*

344 1 ut φ, ↓ *et ut*

— in rempublicam φ *d.*

2 honores φ *honore*

3 cum magiſtratum iniſſent O *magiſtratus*

p. l.

344 4 iniſſent φ, ↓ *inierint*

— videretur O *videtur* φ *videbitur*

5 referrent φ, ↓ *referant*

— e ↓ *de*

6 videretur O *videretur conſulerent* φ *cenſuerint*

---

# IN

# M. ANTONIUM

## AD QUIRITES

## PHILIPPICA IV.

Edit. Olivet. MSS. O φ, ↓

p. l.

345 1 veſtrum φ *veſtra*

— Quirites O φ *d.*

2 meminiſſe φ *me vicisse*

3 defendendæ φ *defendendæ*

4 recuperandæ O φ, ↓ *recuperandæ libertatis*

6 principes φ *principes*

8 Quirites φ *quanquam*

— me O *me adhuc* φ *adhuc*

14 Quirites O φ, ↓ *d.*

15 comparaverunt φ *comprobaverunt*

17 nulla φ *in illa*

20 maximi ↓ *maximus*

346 3 nomen ↓ *non*

4 ex omnium ſeculorum φ *exterium ſingulorum*

5 diem ↓ *diem*

9 Parthis O φ, ↓ *Hiſpanis*

11 reipublicæ ↓ *rempublicam*

14 recipiebat ↓ *recipiat*

15 Romanorum O φ *d.*

17 Cæſaris ↓ *Cæſar*

p. l.

346 17 fortiſſimorum O *fortiſſimorumque*

27 accepimus O *accipimus*

28 Non φ, ↓ *Nonne*

30 Præclara et luculenta O *Præclare et juſte*

31 comprobaſtis φ *comprobatis*

32 ſe φ *d*

347 4 L. φ *d*

4 Egnatuleio O *Egnatio*

6 perſecuta ↓ *proſecuta*

10 arceſſitæ ↓ *accerſitæ*

14 arbitrabar φ *arbitror*

15 oſtenditis —— judicare φ *d.*

18 capienda ↓ *rapienda*

— Quirites O *d.*

— quod φ *d.*

20 negatis ↓ *negaſtis*

— Quirites O *d.*

22 reipublicæ —— Romani O *ad remp.*

— reipublicæ —— nomen φ *d.*

23 D. ↓ *[illegible]*

24 excluſit O *excludit*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
347 28 horum ↓ *d.*
29 vos ↓ *d.*
30 Brutum optime ↓ *Bruti bene*
33 Deinceps O *Dein*
34 ornatur φ *ordinatur*
348 2 ſe adſtringeret ↓ *affrigent*
3 in conſulis φ *conſules* ↓ *ſub conſulis*
5 negat ſenatus φ *negatis ſenatus*
6 illum φ *d.*
9 ſicut ſunt φ *d.*
10 obcæcat φ, ↓ *cæcat*
— donatio φ *dampnacio* ↓ *damnatio*
11 haſta φ, ↓ *Pompeii haſta*
16 Quirites O *d.*
— eveniat φ, ↓ *veniat*
— hujuſque O *quod hujus* φ, ↓ *quo hujus*
20 Sive φ, ↓ *Si*
21 prædicunt O φ *prædicant*
24 poſſimus O *poſſumus*
29 cohortabor ↓ *adhortabor*
— non eſt vobis φ *d.* ↓ *non enim vobis*

p. l.
348 31 jam φ *etiam*
32 concupiſcit φ *concupivit*
349 4 quas φ, ↓ *quas jam*
6 veſter conſenſus ↓ *inter ſenatum et vos conſenſus*
13 quam φ *p. r. quam*
14 incerta ↓ *falſa, incerta*
16 demoveri φ *dimorum* ↓ *dimoveri*
— Hac φ *Hac virtute*
19 ditionem φ *aedicionem* ↓ *deditionem*
21 rempublicam ↓ *reipublicæ*
25 ipſe φ *ipſum*
26 ſuum φ *nullum*
27 cum ↓ *qui*
33 eſt, illi ↓ *eſt : belli*
— habuiſſet φ *haberet*
34 eum ↓ *eum ipſum*
350 1 Amiſit. O *Hic deſinit Codex*
2 ſic φ *ſi*
4 exercituum ducumque veſtrorum ↓ *exercitum durumque noſtrorum*
6 cura φ *cum*
9 die φ *d.*
12 principe φ *principis*

I N

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA V.

Edit. Olivet. MSS. *v*, ψ

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 351 | 1 | his *v*, ψ *d.* |
| | 2 | idem *v d.* |
| | 4 | expectabant : nos *v*, ψ *expectant : non* |
| | 5 | noſtro *v veſtro* |
| | 6 | non vocabamur *v*, ψ *convocabamur* |
| | 8 | exoptatæ *v exoptent* |
| | — | Januariæ ψ *Januarii* |
| | 11 | primus *v primum* |
| | 19 | quantam gratiam *v gratiam* ψ *d.* |
| | 20 | jam ψ *tam* |
| | 23 | cui *v quanquam* |
| 352 | 4 | et ſeveriſſimum *v*, ψ *d.* |
| | 5 | decimus *v d.* |
| | — | feceritis ψ *feciſtis* |
| | 6 | Primum ψ *Primum enim* |
| | 7 | bellum ψ *d.* |
| | 11 | ſi —— laudantur ψ *d.* |
| | 13 | cum *v d.* |
| | 14 | tempore *v*, ψ *die* |
| | 19 | decernit ψ *decrevit* |
| | 22 | Cotylam tum *v Cotylamiam* ψ *Cotylam* |
| | 26 | videretur *v videtur* |
| | 28 | eſt aliud, omnia ψ *hoc aliud eſt, quam* |
| | — | hoſti *v hoſtilia* |
| | 32 | eſt *v d.* |
| 353 | 1 | prius *v primus* |
| | 2 | propior ψ *prior* |
| | 3 | qui id *v qui* ψ *quid* |
| | 4 | audeat *v audiet* |
| | — | aperuero ψ *a puero* |
| | 5 | aut ψ *d.* |
| | 7 | diripiendæ *v*, ψ *eripiendorum* |
| | 8 | populum Romanum *v reip.* |
| | 10 | At *v*, ψ *An* |
| | — | ne Cotylæ *v nec catulo* |
| | 12 | cujus ψ *cum Caſaris* |
| | — | eas *v d.* ψ *ejus* |
| | 15 | Quid *v Qui* |
| | 16 | ferre *v ferri* |
| | — | collegiis *v colle* |

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 353 | 17 | Quanquam ψ *non interpretatur quanquam* |
| | 18 | populo ψ *populo Romano* |
| | 20 | biennium, iſte ſexcennium *v* ψ *biennii iſte ſexcennii* |
| | 21 | quid ? nonne *v non* |
| | 22 | ſcripta *v ſcripta eſt* |
| | — | factum vidimus ψ *factam videmus* |
| | 23 | futurum ψ *futuram* |
| | 24 | trinundinum *v*, ψ *trium nundinum* |
| | 25 | pœnæ ψ *pœna* |
| | — | Junia *v vinia* |
| | 27 | inſinuandi *v*, ψ *introeundi* |
| | 28 | ut *v*, ψ *aut* |
| | — | tamen *v*, ψ *d.* |
| | 29 | eum ac ferre potuiſſe *v me non afferre poſſe* ψ *cum aut ferre non poſſe* |
| | 30 | igitur ψ *d.* |
| | 31 | modo *v d.* |
| 354 | 2 | ergo *v d.* |
| | 3 | ſunt *v d.* |
| | 4 | intr oiri ψ *d.* |
| | 6 | urbe *v*, ψ *d.* |
| | — | operibus ψ *aggeribus* |
| | 7 | tribunoſque ψ *tribunumque* |
| | 10 | iiſque *v*, ψ *ſuiſque* |
| | 12 | agros ψ *agrum* |
| | — | tuliſſe *v lucidiſſime* ψ *lucidiſſime tuliſſe* |
| | 14 | ferri *v*, ψ *ferre* |
| | — | enim *v ergo* |
| | 15 | non *v d.* |
| | 18 | ſepties ψ *ſpeties* |
| | — | perſcriptionibus *v proſcriptionibus* |
| | 19 | avertit *v*, ψ *vertit* |
| | 21 | M. *v d.* |
| | 24 | auctor *v aucto* |
| | — | Calebant *v Callebant* ψ *d.* |
| | 26 | viris *v*, ψ *vir* |
| | 27 | ſine lege *v d.* |
| | 28 | reſcinduntur ψ *reſcinduntur* |
| | 33 | actis Cæſaris agere *v Cæſari* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

355 1 ſyngraphæ *v* *ſin cirographa ſic*

2 nunquam facta *v*, ψ *d.*

4 liberatæ *v*, ψ *libertate*

8 populo Romano *v*, ψ *Reipublicæ*

10 Anteſignanos ψ *Anteſignarios*

13 confeſſum *v* *ſenſum* ψ *conſenſum*

14 avet *v*, ψ *pavet*

— illud *v* *illos*

20 Gortynium ψ *Cortinium*

22 nobilis *v* *notabilis*

23 homo *v* *quo nemo*

25 Quæro ψ *Quære*

30 confeſſus *v* *conſenſus*

— iſque nequiſſimus *v* *hiſque nequiſſimis*

32 eſt *v* *d.*

— ne Curium *v* *nec curia*

33 faciat *v*, ψ *facit*

356 1 exilii *v* *ex illa*

4 ſpeciem *v* *ſpem*

5 ego *v* *eo*

6 nolui ψ *nolui, nolui*

— comiſſationis ψ *commeſſationis*

7 judicum *v* *judicium*

8 conjectum *v* *collectum*

10 fulmina *v* *minatia*

16 cœni feciſſe *v* *ceni fugiſſent* ψ *feciſſent*

17 imprimeretur *v*, ψ *imprimeret*

19 cognitumque *v* *d.*

— quam ψ *quod*

20 ejuſmodi *v*, ψ *hujuſmodi*

22 cur *v*, ψ *d.*

26 poſt conditam urbem *v* *d.*

31 nullis *v* *ullis*

— hoc ψ *hæc*

32 At *v* *d.*

33 Claſſitius ψ *Caſſius*

357 3 ille *v* *illa*

7 de *v*, ψ *e*

— opertis *v* *apertis*

8 conſcriptos ψ *conſcripti*

12 referebat *v*, ψ *referebatur*

14 periculi *v*, ψ *pericula*

18 a. d. ψ *ad*

19 dies de *v*, ψ *dies. Ut digeſtio potius quam declamatio videretur. De*

24 die *v* *d.*

26 a me *v* *d.*

29 Mylaſis ψ *Miliaſis*

30 in *v* *d.*

32 aviditate ψ *aviditati*

33 imminebat *v* *imminat*

34 æquitatis ψ *æquitas*

358 1 quantum reliquerat *v* *quiſque erat*

4 ſeptemviros ψ VI *viros*

358 5 eſſe *v* *eſſe quod elegiſſent aut* ψ *eſſe quod egiſſet aut*

10 facturum *v* *futurum*

11 magiſtratu *v* *magiſtratus*

12 futurum *v*, ψ *venturum*

14 iter *v* *inter*

15 vel in urbem *v*, ψ *d.*

21 fuiſſe ψ *d.*

23 et——concupiſſet *v* *d.*

28 C. *v*, ψ *d.*

29 quanquam *v* *quam* ψ *cum*

31 adiit *v* *aviit*

359 4 non ψ *d.*

— ſed ψ *d.*

6 ne *v* *ſe*

13 reipublicæ *v* *p. r.*

16 aut faciat, moliatur *v* *faciat aut moliatur* ψ *aut non faciat aut non moliatur*

17 habuit *v* *habuerit*

18 cædes ψ *d.*

19 At *v*, ψ *d.*

— qui ψ *hi*

— viverent ψ *vivunt*

20 de *v* *d.*

24 decernis *v*, ψ *decernitis*

— depreceris *v* *deprecetur* ψ *deprecentur*

25 imperes *v* *temperetis* ψ *imperitis*

— audiet *v* *audit*

27 videmus *v*, ψ *vidimus*

— populi Romani ψ *d.*

29 certe ψ *d.*

— afferet *v* *affert*

30 quod ψ *et*

— audio ψ *audiam*

32 celeritatem *v* *ſceleritatem*

360 3 quibuſcum mandatis *v* *quibus commendatis*

5 a *v* *d.*

— deſinat *v* *deſina*

10 jubebimus ψ *videbimus*

11 Ad——mittimus *v* *d.*

12 ne coloniam *v* *coloniamque*

13 eſt *v* *d.*

18 Annibale *v* *Hannibale*

21 ne oppugnet *v* *neque pugnet*

22 aut *v* *ut*

24 XIII *v* XIIII

29 avertit *v*, ψ *vertit*

31 et *v* *d.*

33 D. *v* *d.*

361 3 ut *v*, ψ *ut re*

7 ipſius *v*, ψ *illius*

10 quæ *v*, ψ *ob quæ*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 361 | 10 | timeam et cogitem *v*, ↓ *d.* |
| | 14 | depugnarit ↓ *depugnavit* |
| | 15 | ſit *v*, ↓ *ſi* |
| | 16 | Teretur *v* *Feretur* |
| | 21 | adeſſent *v* *eſſent* |
| | 23 | potui; ſed *v* *potuiſſem* |
| | 30 | afferet *v* *affert* ↓ *afferret* |
| | 31 | Quamobrem *v* *d. uſque ad p.* 376. *l.* 9. *ſed ne minima eſt in MS. locuna* |
| | 33 | gerendam ↓ *gerendam cenſeo* |
| | 34 | edici ↓ *indici* |
| 362 | 1 | vacationibus ↓ *vocationibus* |
| | 2 | tota ↓ *totam* |
| | 4 | republica ↓ *Romano populo* |
| | 11 | notatæ ↓ *nota* |
| | 15 | Hem ↓ *En* |
| | 17 | deſtinavit ↓ *deſtinuit* |
| | 20 | bello, bello ↓ *bello* |
| | 23 | commendandam ↓ *committendam* |
| | 30 | quod ↓ *quoad* |
| 363 | 7 | atque in memoria ↓ *quanquam in memoriam* |
| | 8 | lætetur ↓ *lætentur* |
| | — | Laus ↓ *Locus* |
| | 10 | ſenatus-conſultum ↓ *ſenatus conſulto* |
| | 12 | cumque ↓ *quamque* |
| | 25 | coloniis ↓ *colonis* |
| | 27 | in ↓ *d.* |
| | 33 | Gallia ↓ *Galliam* |
| | 34 | tanti ↓ *tanto* |
| 364 | 2 | Galliaque ↓ *Galliamque* |
| 364 | 12 | quam ↓ *d.* |
| | 19 | ejus ↓ *et jam* |
| | 23 | debuit ↓ *debet* |
| | 28 | imperii ↓ *imperio* |
| | 31 | expiata ↓ *et pietate* |
| 365 | 9 | pontifice maximo ↓ *pontifex maximus* |
| 366 | 2 | enim ↓ *etiam* |
| | 4 | declarat ↓ *dederat* |
| | 13 | libertati ↓ *libertatis* |
| | 17 | ſit ↓ *et* |
| | — | prætore ↓ *populo Romano* |
| | 22 | ornandi ↓ *hortandi* |
| 367 | 3 | magiſtratum ↓ *d.* |
| | — | petet ↓ *appetet* |
| | 24 | verendum ↓ *vereundum* |
| | 27 | equitibus ↓ *equitibus Romanis* |
| | 28 | carum ↓ *clarum* |
| 368 | 2 | longe ſane ↓ *longiſſime* |
| | 10 | At ↓ *An* |
| | 15 | republica ↓ *reipublicæ carius* |
| | 22 | reique publicæ ↓ *d.* |
| 369 | 2 | magiſtratus ↓ *magna* |
| | 3 | quantus ↓ *quantum* |
| | 8 | vacationem ↓ *vocationem* |
| | 10 | his coloniis ↓ *colonus* |
| | 17 | iis ↓ *is* |
| | — | auctoritas ↓ *d.* |
| | 22 | proprætor ↓ *proprætore* |
| | 25 | iſque ↓ *iiſque* |
| | 26 | daretur, aſſignaretur ↓ *darent: aſſignarent* |
| | 28 | ſi erunt ↓ *d.* |

# IN
# M. ANTONIUM
## AD QUIRITES
## PHILIPPICA VI.

Edit. Olivet. — MSS. *v*, ↓

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 371 | 6 | decerni ↓ *decrevi* |
| | 9 | Quirites ↓ *quæ* |
| | 10 | ut ↓ *d.* |
| | 12 | neſcio qua eis ↓ *pene ſcio quam ea* |
| | 19 | populo Romano ↓ *reip.* |
| | 20 | arceſſerit ↓ *accerſiurit* |
| | 27 | Mittuntur ↓ *d.* |
| | 34 | diſſimilia ↓ *diſſimillima* |
| 372 | 2 | parricidiis ↓ *parricidis* |
| | 7 | delectus ↓ *dilecta* |
| | 12 | propius ↓ *plus* |
| | 20 | ſumma ↓ *ſua* |
| | 24 | violentiam ↓ *vinolentiam* |
| | 32 | eximere ↓ *exhibere* |
| 373 | 3 | ſententiam dicere ↓ *d.* |
| | 5 | non otio ſuo ↓ *d.* |
| | 8 | legati ↓ *d.* |
| | 16 | malit ↓ *mallet* |
| | 18 | dicitur ↓ *dicatur* |
| | 20 | mirmillone ↓ *mirmillione* |
| | 24 | Plancus ↓ *Plancius* |
| | — | Plancum ↓ *d.* |
| | 34 | hoc ↓ *hinc* |
| 374 | 2 | ire ↓ *venire* |
| | 3 | Ubi ↓ *d.* |
| | — | ludis ↓ *ludi* |

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 374 | 5 | ſcelere ↓ *ſcelus eſt* |
| | 7 | quiſpiam ↓ *quiſnam* |
| | 17 | patronum ↓ *tutorem* |
| | 18 | Tremuli ↓ *Trebellii* |
| | 19 | Caſtoris ↓ *Caſtros* |
| | 20 | quia Mylaſis mirmillo ↓ *quiamilaſſis mirmillionem* |
| | 23 | ab ↓ *d.* |
| | 26 | iis ↓ *is* |
| | 28 | exercitibus ↓ *exercitu* |
| 375 | 2 | diſcedent ↓ *deſcendent* |
| | 5 | Jani Medii ↓ *Jano Medio* |
| | 6 | Itane ↓ *Ita in eam* |
| | 18 | Nunc ↓ *Num* |
| | 19 | republica ↓ *reſpublica* |
| 376 | 5 | civis ↓ *cujus* |
| | 7 | dignitatis ↓ *dignitati* |
| | 9 | quanta ↓ *quantam* |
| | 10 | veſtra ↓ *veſtrum* |
| | 11 | conatum ↓ *conatus* |
| | 15 | Quirites *v* *d.* |
| | — | populo Romano fuit *v* *re. p. fuiſſet* |
| | 17 | hora *v* *horam* |
| | 18 | quoquo modo *v* *quomodo* |
| | 20 | gentibus *v* *d.* |
| | 24 | populi Romani *v* *res* |

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA VII.

### Edit. Olivet.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 377 | 2 | Appia *v propria* |
| | 3 | tribunus ⸸ *tribuni* |
| | — | refert ⸸ *referunt* |
| | 14 | Antonii —— legatos *v d.* |
| | 17 | leges imponeret *v d.* |
| | 18 | reſerare *v*, ⸸ *reſervare* |
| | — | juberet ⸸ *jubere* |
| | 23 | eum ⸸ *cum* |
| | — | modeſte ⸸ *modeſti* |
| 378 | 2 | poſſit ⸸ *poſſet* |
| | 3 | iidem quaſi providi cives, et *v idem quaſi provenditus eſſet hi* |
| | 4 | pacis *v partis* |
| | 5 | Nonne *v Qui* |
| | 7 | hæc ⸸ *hoc* |
| | 9 | cum poſſis *v non paceſcendis* ⸸ *d.* |
| | 10 | cautio *v*, ⸸ *cauſa* |
| | 11 | levitatem ⸸ *lenitatem* |
| | 12 | populares —— optimo *v d.* |
| | 13 | civitatis *v populatatis* |
| | 20 | ſe *v*, ⸸ *idem* |
| | 22 | hoſti? ille literas ad te *v hoſtiliter. Fac tibi* |
| | 23 | rerum ⸸ *rerum ſuarum* |
| | 24 | eorum *v*, ⸸ *ſuorum* |
| | 26 | in *v d.* |
| | 28 | mihi *v d.* |
| | 30 | in *v d.* |
| | — | ſalute *v ſalutem* |
| | 32 | devinxit *v conjunxit* ⸸ *conjungat* |
| | 33 | cura incredibilis *v*, ⸸ *curam incredibilem* |
| | 34 | perſpecta *v*, ⸸ *perſpexi* |
| | — | docuit *v d.* |
| 379 | 1 | fuiſſe fautorem *v*, ⸸ *d.* |
| | 4 | quin *v*, ⸸ *quia* |
| | 9 | at *v ac* |
| | 12 | tamen *v*, ⸸ *mihi tamen* |
| | 13 | noſtræ *v noſtro* |
| | 15 | hinc *v d.* |
| | 20 | veſtræ *v noſtræ* |

### MSS. *v*, ⸸

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 379 | 22 | etſi *v*, ⸸ *ſi* |
| | 24 | quam *v d.* |
| | 28 | ſum prætervectus *v ſim præteriturus* |
| 380 | 1 | hoſtem *v ad hoſtem* |
| | 2 | judicaveritis *v*, ⸸ *judicaviſtis* |
| | — | pace *v pacem* |
| | 3 | Niſi *v*, ⸸ *Quaſi* |
| | 5 | comparaviſſet *v paraviſſet* |
| | 6 | judicaviſtis ⸸ *judicaveritis* |
| | 10 | vacationes *v vocationes* |
| | 12 | omine quodam *v hominem quendam* ⸸ *hominem quondam* |
| | 17 | conſules ⸸ *conſul* |
| | — | ambove *v ambo* |
| | 19 | Quid ⸸ *Quo* |
| | 20 | A *v d.* |
| | — | conſul ⸸ *d.* |
| | — | macie *v acie* |
| | 22 | populi Romani ⸸ *populus Romanus* |
| | 24 | cum *v cum in* |
| | 27 | conſulem ⸸ *conſules* |
| | 29 | nomina dant *v nominandi* |
| | 33 | populo Romano ⸸ *populum Romanum* |
| | — | vos *v d.* |
| 381 | 1 | cui *v*, ⸸ *qui* |
| | 2 | legiones ad *v d.* |
| | 4 | illa ⸸ *d.* |
| | — | non eſt *v d.* |
| | 6 | veſtri *v veſtra* |
| | 9 | eſt *v d.* |
| | — | ſeveritas ⸸ *d.* |
| | 10 | laudem *v d.* |
| | 11 | rebus *v*, ⸸ *d.* |
| | 13 | Libertati *v Libertate* |
| | — | multo —— urgebamur *v*, ⸸ *d.* |
| | 15 | ſed *v vix* ⸸ *et* |
| | 16 | et *v d.* |
| | 18 | enim ⸸ *d.* |
| | 24 | aut obſedit *v*, ⸸ *obſedit* |
| | 26 | Mutinam *v munitam* |
| | — | firmiſſimam —— Romani *v d.* |

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 381 | 29 | recipi ↓ *recepi* |
| | — | judicatus *v judicandus* |
| | 30 | ſit *v*, ↓ *ſit videtis* |
| | 31 | ut ↓ *quod* |
| | 32 | etſi *v*, ↓ *ſi* |
| 382 | 1 | videbitis *v*, ↓ *videatis* |
| | 4 | C. *v d.* |
| | — | partitus *v patruus* |
| | 5 | equitum Romanorum *v d.* ↓ *equitum* |
| | 6 | item ↓ *idem* |
| | — | eorum, qui *v fori, cui* ↓ *fori, qui* |
| | 7 | Jani *v jam* |
| | — | O Dii *v*, ↓ *d.* |
| | 9 | deduxerit *v deduxerat* |
| | 10 | Gracchorum *v Grecorum* |
| | 13 | appellari ſolet *v d.* |
| | — | ut ↓ *d.* |
| | 15 | Threcidicis *v Creciditis* ↓ *Thraeciditis* |
| | 18 | jugularit *v*, ↓ *jugularat* |
| | 19 | fecerit —— cauſa *v d.* |
| | 21 | urbe *v*, ↓ *d.* |
| | 22 | fiat *v ſit* |
| | 25 | ſint ↓ *ſunt* |
| | 28 | ego *v d.* |
| | 31 | veſtri conſilii *v veteris conſilii* ↓ *veſtris conſiliis* |
| | 32 | et *v*, ↓ *d.* |
| | 33 | omni *v*, ↓ *d.* |
| | 34 | proſpicientia *v*, ↓ *providentia* |
| 383 | 1 | re ↓ *res* |
| | — | perſpicua ↓ *perſpicuas* |
| | 2 | intelligi *v*, ↓ *intelligendi* |
| | 5 | prædicam *v*, ↓ *prædicabo* |
| | 7 | quod ↓ *quid* |
| | — | videatur *v*, ↓ *videtur* |
| | 13 | illum ↓ *ille* |
| | 16 | noſtras *v veſtras* |
| | 17 | nobis *v vobis* |
| | — | nos *v vos* |
| | — | illis ↓ *illi* |
| 383 | 18 | amplectetur ↓ *amplectentur* |
| | 20 | vos *v nos* |
| | — | excitaverunt ↓ *incitaverunt* |
| | 21 | bellum *v d.* |
| | 24 | bis *v His* |
| | 25 | concionem ↓ *concione* |
| | 26 | Ita *v*, ↓ *Itaque* |
| | 27 | populum Romanum ↓ *populi Romani* |
| | — | comitem —— habemus ↓ *d.* |
| | 30 | oppugnant, iis *v*, ↓ *oppugnantes* |
| | — | eſſe *v ſe habere* ↓ *habere* |
| | 33 | in *v d.* |
| | — | deſideretis *v deſideret* |
| 384 | 3 | cenſuerunt ↓ *cenſuerant* |
| | — | ſi *v*, ↓ *d.* |
| | 4 | fiunt *v fuit* |
| | 5 | cum his *v cum hiſdem* ↓ *cum eiſdem* |
| | — | item *v*, ↓ *d.* |
| | 6 | nullo ↓ *ullo* |
| | 7 | Viſidio ↓ *Inſidio* |
| | 11 | ſuis *v d.* |
| | 12 | ſenatus-conſulto ↓ *ſenatus conſulem* |
| | — | collaudare debemus *v*, ↓ *collaudaremus* |
| | 14 | D. ↓ *divo* |
| | 21 | Quorſum *v Quorum* |
| | — | ſpectat *v expectabat* |
| | 22 | excitati *v*, ↓ *citati* |
| | 23 | tamen *v*, ↓ *jam* |
| | 25 | aliquid *v*, ↓ *aliud* |
| | 28 | nec *v ne* |
| | 29 | et *v d.* |
| | 34 | fortunæ *v*, ↓ *fortuna* |
| 385 | 3 | habebitis *v*, ↓ *habetis* |
| | — | tenueritis *v*, ↓ *retinueritis* |
| | 4 | Panſa *v palam* |
| | 6 | etiam ↓ *et* |
| | 7 | a vectoribus ↓ *auctoribus* |
| | — | tantum *v tamen* |
| | 12 | Quibus —— adſentior *v*, ↓ *d.* |

# IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA VIII.

| Edit. Olivet. | | MSS. *v*, ⸸ |
|---|---|---|
| p. | l. | |
| 386 | 3 | es *v d.* |
| | 4 | et *v ut* |
| | 6 | lenitatem *v levitatem* |
| | 7 | verbi *v*, ⸸ *d.* |
| | 8 | atrocitate *v auctoritate* |
| | 12 | fecit——ſororis *v ne in nepotem* |
| | 16 | fuiſſe *v d.* |
| | 17 | num ⸸ *non* |
| | 23 | aliud ⸸ *d.* |
| 387 | 2 | domeſticus ⸸ *domeſticum* |
| | 4 | nullum *v*, ⸸ *nullum tumultum* |
| | 5 | hinc *v hic* |
| | — | bello *v*, ⸸ *bello Gallico* |
| | — | vacationes *v vocationes* |
| | 8 | medium ⸸ *d.* |
| | 11 | quam quidem *v quanquam* |
| | 15 | fiant *v ſint* |
| | — | mulcta *v*, ⸸ *tumultu* |
| | 16 | rempublicam polliceantur ⸸ *repub. polliceatur* |
| | 17 | tolletur *v*, ⸸ *tollitur* |
| | — | tollentur *v*, ⸸ *tolluntur* |
| | 19 | Sed *v Si* |
| | — | D. *v*, ⸸ *dum* |
| | 20 | ne *v*, ⸸ *nec* |
| | 22 | eſſe *v non eſſe* |
| | — | Conſulem *v*, ⸸ *Quo* |
| | 25 | reipublicæ ⸸ *rempublicam* |
| | — | C. ⸸ *et* |
| | 26 | illud *v*, ⸸ *illius* |
| | 28 | erat *v venerat* ⸸ *noverat* |
| | 34 | eſt *v d.* |
| 388 | 3 | cras ſumentur *v craſſa ſumuntur* |
| | — | conſul ⸸ *conſules* |
| | 4 | eſſe *v d.* |
| | 5 | Etiam *v*, ⸸ *An etiam* |
| | 7 | faciebat ⸸ *faciebant* |
| | 10 | et ut *v ut* ⸸ *et* |
| | 11 | puniretur necem *v puniret pœnam* ⸸ *ulciſceretur necem* |

| | | |
|---|---|---|
| p. | l. | |
| 388 | 16 | non in *v*, ⸸ *in* |
| | 20 | nos ⸸ *d.* |
| | 22 | penates *v d.* |
| | 33 | illi *v ſunt illi* |
| | — | ac non *v*, ⸸ *d.* |
| | — | potius *v*, ⸸ *potius quam* |
| 389 | 1 | Dii *v dei* |
| | 5 | Viderunt——mendicis *v Sui enim ex me didicerunt* |
| | 16 | Q. Fuſius ⸸ *quæ fuſius* |
| | 18 | id æque *v*, ⸸ *idem* |
| | 25 | at *v d.* |
| | 28 | aliæ cauſæ juſtæ; hæc *v*, ⸸ *alia cauſa juſta ac* |
| | 31 | laberis *v*, ⸸ *falleris* |
| | 34 | memini *v*, ⸸ *d.* |
| 390 | 1 | ais cum te eſſe *v*, ⸸ *es* |
| | 3 | oratio *v*, ⸸ *ratio* |
| | 5 | interſit *v*, ⸸ *intereſt* |
| | — | Pater *v Quia pater* |
| | — | quidem *v dein* |
| | 6 | ſene ⸸ *ſene auctore* |
| | 7 | Naſicæ *v Naſica* |
| | — | dare *v dicere* |
| | 8 | enim *v*, ⸸ *d.* |
| | 12 | Quod *v Quid* |
| | — | de *v ſenatus de* |
| | 13 | Opimius *v Optimus* |
| | 14 | Opimius *v Optimus* |
| | 17 | ſenatus *v*, ⸸ *ſenatorem* |
| | 18 | Opimio *v Optimo* |
| | — | armati ⸸ *armari* |
| | 20 | conſularis ⸸ *conſulares* |
| | 24 | L. Saturninus *v A L. Saturnio* |
| | 31 | civem ⸸ *d.* |
| | 34 | patimur *v ne noceat patimur* ⸸ *quod noceat patimur* |
| | — | membrum aliquod *v membrorum aliquid* ⸸ *memororum aliquod* |
| 391 | 9 | In hoc *v d.* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
391 10 me *v d.*
— quod *v*, ψ *d.*
12 Omnino *v ego omnino*
15 aut *v haud*
— huic ψ *huic vel illi*
16 conſervari *v*, ψ *conſervare*
17 expugnari *v*, ψ *expugnare*
19 Brutus *v d.*
20 dices *v*, ψ *dicis*
— vineæ ψ *lineæ*
25 eum *v*, ψ *reum*
27 Ego ψ *Ergo*
28 Q. *v d.*
29 oppugnabis ψ *expugnabis*
30 facit ψ *fecit*
— lata *v*, ψ *ſublata*
33 enim *v*, ψ *d.*
392 2 gravitatem —— civitas *v d.*
13 ad *v nunc ad*
14 quin *v qui nunc* ψ *qui non*
17 ſi *v*, ψ *d.*
— conſulis ψ *conſules*
20 Ad hunc ψ *adhuc*
21 eorum *v meorum*
22 decerni *v decernitis*
24 rejecti *v*, ψ *relicti*
— dixiſſentque ψ *dixiſſemque*
25 uti *v ut*
28 viris *v*, ψ *viribus*
— facti *v d.*
29 poſtquam *v poſtea quam*
32 hæc cauſa ageretur ψ *hæc tunc agerentur*
— agitur ab uno ψ *agantur ab omnibus*
33 deſerti inquam *v d.* ψ *inquam*
393 1 ut *v etiam*
3 nullum *v*, ψ *nullum unquam*
7 Popillius ψ *Pompilius*
— ad *v d.*
8 denuntiaſſet *v*, ψ *nuntiaſſet*
10 virgula ſtantem *v*, ψ *virgulas tandem*
— ſe *v*, ψ *ſe non ante*
12 excederet *v exceſſiſſet*
13 populi Romani ψ *reip.*
— cui *v civis*
15 totus ψ *potius*
21 arcem ψ *artem*
22 vero ψ *vere*
23 ſervi publici loris *v ſervitores*
24 ferrei *v*, ψ *ferret? Hi*
28 ſex *v d.* ψ *et*
— equitibus *v*, ψ *equitibus meis*
31 ut *v*, ψ *d.*
32 ſint ψ *ſunt*

p. l.
393 32 Leontinus *v Leontinus ager*
34 mimis ψ *minus*
394 5 quod ψ *quid*
— tangantur ψ *tangatur*
6 ne *v*, ψ *ne ſeſtercium*
7 Nucula hoc *v nunc illa* ψ *Nucula*
9 leges commiſerint ψ *legem commiſerunt*
12 ſecum *v d.*
17 togatam *v totam* ψ *d.*
18 mavult *v*, ψ *malo*
— inquit *v d.*
20 M. *v D.*
21 prove conſulibus ψ *prout conſules*
22 ejus ψ *d.*
— ut *v quia* ψ *d.*
— Ipſe autem ut *v aut*
23 obtineam *v obtineant*
— vetat *v*, ψ *tua et*
— et —— Cæſaris *v d.*
24 defendis *v defendit*
25 principes ψ *princeps*
27 nec —— conſulares *v d.*
30 poſſem ψ *poſſum*
31 nimis irati revertiſtis *v miſerati reverſi eſtis*
32 quid ψ *qui*
33 M. *v d.*
34 erat *v fuit*
395 1 ſenatum ψ *ſenatu*
— codicillos *v codicello*
2 ſummis *v ſummus*
— uſi *v d.* ψ *hi*
5 animis *v armis* ψ *animus*
— etiam ψ *d.*
6 Domum *v Domo*
7 etiam ſeducere *v etiam reducere* ψ *et reducere*
10 parata *v*, ψ *parta*
— propoſita *v*, ψ *expoſita*
12 eſt *v d.*
14 labori *v*, ψ *laboribus*
— ejus *v*, ψ *qui ejus*
15 adjuvanda *v ad juvandum*
16 moleſte *v modeſte*
— quidem *v qui*
— debebamus *v debeamus*
18 vigilare *v*, ψ *vigilare cogitare*
19 aut cogitare *v*, ψ *d.*
20 Patres conſcripti ψ *d.*
21 perdita *v percita*
24 et *v d.*
25 quidem ψ *equidem*
29 poſt *v*, ψ *d.*

p. l.
396 1 reipublicæ ↓ *pop. Romani*
— veſtitu *v* *veſtitum*
3 e *v* *d.*
4 timidi ſint ut omnem *v* *timidis in tuto eſt ne hi*
— beneficiorum *v* *beneficio*
5 averſi, ut *v* *averſi ut hinc* ↓ *adverſi ut huic*
7 Antonii *v* *Antonium*
8 Hunc ↓ *Huic*
— reditu ↓ *reditum*

p. l.
396 8 prohiberi *v* *prohibere*
12 cum republica in *v*, ↓ *in reip.*
14 cum —— ſunt *v* *Cumanis*
15 ad *v* *ad C.*
18 primas ↓ *d.*
20 quod —— dignum *v*, ↓ *quo honore præmio ne quis dignus*
21 videbitur *v*, ↓ *videatur*
23 ſenatus-conſultum *v* *d.*
24 eſſet *v*, ↓ *fuerit*
— exiſtimaturum *v* *exiſtimaturus*

---

I N

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA IX.

Edit. Olivet. MSS. *v*, ↓

p. l.
397 4 nobis *v* *vobis*
5 quo ↓ *quod*
8 e cauſa ↓ *d.*
12 legatione *v* *legione*
16 viæ *v*, ↓ *d.*
— ipſe *v*, ↓ *ipſi*
17 vel ↓ *vel in*
398 1 C. *v* *d.*
2 ornandum *v* *honorandum*
5 ei *v*, ↓ *d.*
9 morti ↓ *mortis cauſa*
12 a *v* *d.*
13 Lar Tolumnius ↓ *Lares Tolomeus*
14 meam *v*, ↓ *noſtram*
17 Cn. *v*, ↓ *C. enim*
20 tum ↓ *enim*
21 ejus ↓ *d.*
25 Laodiceæ *v* *Laodicia* ↓ *Laodicia*
26 a *v* *d.*
29 Atqui *v*, ↓ *Atque*
— Cluvio ↓ *Clivio*
30 Veientium ↓ *Veintum*
31 ſed *v* *ſe*

p. l.
398 32 obita *v*, ↓ *habita*
34 dolerem quidem ↓ *dolerem equidem*
399 1 non *v* *in*
— ſed *v*, ↓ *et*
6 ſui *v*, ↓ *ſuis*
— ſin paruiſſet *v* *d.*
7 munus ſibi illud *v* *minus ſibi illos*
— fore *v*, ↓ *allaturum*
8 reipublicæ ↓ *populi Romani*
9 illi ↓ *ille*
10 qua *v* *dum*
11 hoſpitum ↓ *hoſpitium*
13 noſtra *v* *veſtra*
19 Leptines *v* *Leptinenſes*
20 Veientium ↓ *Veientum*
24 enim *v* *d.*
28 honore mortui, quam *v* *honore mortuo, quam* ↓ *honorem mortuo, cui*
29 faciamus *v* *panciamus* ↓ *faciamus*
31 re magis morbum *v*, ↓ *ſe magis morbo*
400 5 vero denique ↓ *d.*
6 meque *v* *equitem*
7 fuit *v*, ↓ *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
400 8 voluntati *v*, ⸸ *ejus voluntati*
12 veſtrum *v noſtrum*
20 decreto *v d.*
21 legationem poſteritatis ⸸ *legationis poſteritatem*
— obſcurabit *v*, ⸸ *inobſcurabit*
24 præſtantem *v*, ⸸ *præſtantiam*
25 tuenda *v tuendam*
28 explicanda ⸸ *explicandi*
29 juris *v d.*
30 ſint ⸸ *ſunt*
31 ita ea *v*, ⸸ *itaque*
32 facilitatem ⸸ *facultatem*
33 inſtituere *v*, ⸸ *conſtituere*
401 4 grati *v*, ⸸ *gratiæ*
7 autem ⸸ *enim*
8 mortem *v morte*
10 pertinere *v*, ⸸ *attinere*
11 nullum monumentum clarius *v nullo monumento*
12 relinquere *v lenire magis*
— effigiem morum *v effigie majorum* ⸸ *effigiem majorum*
14 veſtro *v noſtro*
17 et ea *v*, ⸸ *ære*
— quam *v*, ⸸ *magis quam*
18 Mirifice *v*, ⸸ *Magnifice*

p. l.
401 24 P. *v d.*
25 ſententia *v ſententiam*
— comprobari *v*, ⸸ *probari*
30 illi *v huic*
33 vi *v d*
402 9 F. Lemonia *v Flemonia*
13 in ⸸ *ad*
17 uſui *v uſu*
— Serv.——rempublicam *v d.*
22 quoquo ⸸ *quaque*
23 is ⸸ *hic*
25 videatur ⸸ *videbitur*
— quæſtoribus urbanis *v urbi* ⸸ *quæſtoribus urbis*
26 ut *v d.*
27 Roſtris *v hortis* ⸸ *ortis*
28 redemptori *v redemptores*
29 ſuam *v*, ⸸ *d.*
32 F. Lemonia *v Flemonia*
403 2 F. Lemonia *Flemonie* ⸸ *F. Lemoniæ*
3 remittere *v*, ⸸ *mittere*
4 videbitur *v*, ⸸ *videtur*
5 quoquo ⸸ *quaque*
— adſignet *v*, ⸸ *deſignet*
6 eſſet *v ſit* ⸸ *ſit*
7 eſſet *v*, ⸸ *eſt*

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA X.

Edit. Olivet. — MSS. *v*, ⸸

p. l.
404 3 præſtantiſſimi civis *v cujus*
6 tuum *v*, ⸸ *d.*
8 ſemper *v d.*
11 multa ⸸ *multo*
— enim *v*, ⸸ *enim ſententias*
12 præcepit *v*, ⸸ *præoccupavit*
17 ratio *v*, ⸸ *oratio*
18 idem *v id*

p. l.
404 18 primum ⸸ *prius*
19 fuit *v fuerit*
— ut *v cum ne* ⸸ *quod*
21 ad ⸸ *d.*
405 1 mihi maximam admirationem *v me maxima admiratione*
2 eſt ⸸ *enim*
4 circumſederi non moleſte *v circumſederint modeſte*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

405 5 ſuo *v d.*
6 reipublicæ *v*, ↓ *remp.*
8 Antonios probes *v d.*
9 cæteri *v*, ↓ *omnes*
— tu ↓ *d.*
12 cum *v*, ↓ *quanquam*
— tam *v tu*
14 Dii meliora *v*, ↓ *D. Brutus melior eſt*
15 eis *v*, ↓ *iis*
— quos *v*, ↓ *eos*
16 conſules et propones illi ↓ *conſulis et preponis illis*
18 cupio *v*, ↓ *cupidius*
19 queri *v quære* ↓ *quero*
22 Quid ↓ *Quid quid*
— aliud ↓ *aliud quam*
— non Brutum *v Bruto*
24 quo *v quia* ↓ *quod*
27 fortuito ↓ *fortuitu*
28 bonis *v*, ↓ *boni*
29 quid *v qui* ↓ *quod*
— quod ſibi quiſque *v d.* ↓ *quiſque*
— velit *v*, ↓ *velit obtrectare*
30 relinquitur *v relinquitur*
— collige ↓ *corrige*
31 iſtum *v*, ↓ *d.*
32 multis *v*, ↓ *multum*
33 quam ipſe *v ipſe* ↓ *quam tu ipſe*

406 1 tuam vicem ↓ *tua jure*
4 a C. *v*, ↓ *ab*
9 unquam ornabitis ↓ *habebitis quem ornetis*
10 impoſuerint ↓ *poſuerunt*
11 regni *v*, ↓ *regis*
— ſuſtulerint ↓ *ſuſtulerunt*
12 M. *v*, ↓ *d.*
15 injuria *v jure*
16 prætor *v populo Romano*
17 dixit *v duxit*
21 non *v*, ↓ *ne*
25 quam ↓ *quæ*
27 qua ↓ *quam*
31 Venire ↓ *venire*

407 12 copiis ↓ *et copiis*
14 et refectum ↓ *d.*
17 circumſedet ↓ *circumſedeat*
— ſeipſum ↓ *ſeipſam*
22 C. *v d.*
23 vitiis cum utroque *v d.*
24 qui *v d.*
25 proficiſci ↓ *proficiſcitur*
— ita cucurrit ↓ *d.*
28 ac ↓ *eis ac*
30 Etſi ne C. *v Et ſine illa* ↓ *Etſi ne illæ*
33 cum cupimus, vix ↓ *concupimus vi*

408 3 certus, ſi *v*, ↓ *certiſſime*
4 erat ullus *v erat etiam illius* ↓ *erat illius*
— vero *v d.*
5 Bruto *v cum Bruti*
7 Neque *v*, ↓ *Neque enim*
9 Omne *v Omnes* ↓ *Omnis*
13 ejus ſtatueretur ↓ *ſuis ſtatueret*
14 advolarat ↓ *advolaret*
15 quacunque ↓ *quocunque*
17 eam ↓ *vero eam*
— ſtatuerat *v*, ↓ *ſtatueret*
19 alter *v d.*
23 eſſe *v*, ↓ *iſſe*
25 ſenatus-conſultum *v ſe* ↓ *ſenatum*
27 Q. ↓ *d.*
30 ſe ↓ *d.*
— ducebatur ↓ *ducebantur*
31 bipertito *v*, ↓ *bipartito*
— alter eum quæſtorem *v alterum* ↓ *alter eum*
32 Macedonia ↓ *Macedoniam*
33 gravitate *v*, ↓ *d.*
34 qui et *v qui eſt*

409 1 antea ↓ *decimo anno*
4 tuetur *v tenet*
5 noſter ↓ *noſtri*
6 noſter *v d.*
8 viro *v*, ↓ *d.*
9 ſuſcepimus ↓ *ſuſcipimus*
13 cum *v d.*
— Italia *v ſi Italia*
16 idem ↓ *eundem*
17 mirantur ↓ *mirentur*
19 veterani *v veteranorum*
25 ponatur ↓ *reponatur*
26 Magis ne *v*, ↓ *magis*
27 Decimi *v*, ↓ *D.*
— enim Brutorum *v arbitror*
28 æqua ↓ *æquos*
29 iratiores ii ↓ *irati omnes*
— dolebant ↓ *dolerent*
30 dicebant *v dicebat*
— agunt *v agant*
31 D. *v d.*
— qui *v quid*
32 C. ↓ *d.*
34 Cæſar, acrius, credo *v Ce*
— [illegible]

410 1 quam *v qui*
— amicior *v amicius*
2 quicquam *v quicquam* ↓ *d.*
4 defendendam *v*, ↓ *d.*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

410 5 virtutis ↓ *virtute*
11 D. *v d.*
— opibus conſervatum *v copiis conſervandum*
14 laboraret *v liberaret*
15 aut ↓ *autem*
— ad conjecturam *v de conjectura*
16 depulſandum *v*, ↓ *propulſandum*
— Atqui *v Atque*
20 firmiſſimum ↓ *fortiſſimum*
— graviſſimum *v gratiſſimum*
21 hoc ↓ *hæc*
25 Deſinant *v Deſignant*
— ii *v d.*
26 et *v ſe* ↓ *ſed*
27 obſit *v*, ↓ *ſit*
28 Quæ *v Quid* ↓ *Quod*
29 virtutem ↓ *virtutes*
31 An *v*, ↓ *At*
33 eſt *v d.*
34 vir *v d.*
411 1 ſtare *v d.*
2 vos ↓ *d.*
6 gubernantur *v gubernabuntur*
— referuntur *v referantur*
11 illum ↓ *ipſum*
15 Magna *v Magnam*
— ſpe *v ſpem*
— explorata *v exploratam*
19 Omnes *v*, ↓ *Omnes enim*
26 præſentis *v penam*
27 quo *v quod*
28 non —— reddere *v d.*
29 viri, minimeque ↓ *veſtri nominiſque*
31 Concurritur *v Concurretur* ↓ *Concurrunt*
— reſtinguendum ↓ *extinguendum*
32 veteranique ↓ *veterani qui*
— auctoritatem *v auctori*
— ſecuti —— quarta *v d.*
34 afflixit *v adfluxerunt*

p. l.

412 5 populo Romano ↓ *populi Romani*
7 qui *v qui ſi*
8 M. ↓ *d.*
9 cæteri ↓ *cohereri*
11 Saxæ *v*, ↓ *Saxas*
— et Caphones *v captant*
15 demiror *v*, ↓ *miror*
17 cur ↓ *quid eſt cur*
— feramus *v feras*
20 nihil ↓ *d.*
24 vi *v*, ↓ *d.*
26 idem ↓ *iidem*
29 in *v d.*
33 adjutorem ↓ *auctorem*
34 de M. *v D.*
413 1 Apuleio ↓ *Apulegio*
— cenſeo *v*, ↓ *cenſebo*
5 Bruto *v Brutum* ↓ *Bruti*
— in hoc ordine *v*, ↓ *huic ordini*
7 et *v d.*
8 provincia Macedonia ↓ *provinciam Macedoniam*
9 cuncta Græcia ↓ *cunctam Græciam*
10 id Q. *v*, ↓ *idque*
11 Brutum *v*, ↓ *Bruti*
12 pro *v d.*
— majorumque *v majoremque*
14 Q. *v d.*
— Brutus proconſul *v*, ↓ *Bruti proconſulis*
16 conſervet ↓ *ſervet*
18 pecuniaque *v*, ↓ *pecuniamque*
19 exigat *v d.*
20 videatur *v videtur*
22 Italiam *v in Italiam*
— ex *v d.*
26 fuiſſe *v d.*
29 quæſtoribus, prove quæſtoribus *v*, ↓ *Q. Cæpione*
30 ei *v eis* ↓ *ea*
— ſit *v ſit*

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XI.

### Edit. Olivet.

p. l.

414 1 dolore ⚓ *dolori ſum*

4 Perſpeximus ⚓ *Proſpeximus*

9 in ⚓ *et*

14 quiddam ⚓ *quendam*

18 eſſet v, ⚓ *abeſſet*

23 Omnes v *d.*

415 1 populum Romanum liberum v *remp. liberam*

2 voluimus v, ⚓ *volumus*

3 tamen v, ⚓ *d.*

4 tormenta ⚓ *tormentum*

6 parte ⚓ *partem*

10 animo ſtudioque ⚓ *ſtudio*

12 Aſiam v *Aſia*

13 in v *d.*

15 arcuit v *arguit*

17 curſim, cui v *curſum ut* ⚓ *curſim ut*

18 premiſſi v *præmiſſi*

— Mariano neſcio quo v *Marcoque*

20 urbe ⚓ *urbem*

21 eum ⚓ *enim*

23 Conſecutus v *Cum ſecutus*

— nulla ⚓ *in nulla*

25 Iudices v *judices*

26 dextræ fidæ v *dextræ perfidia ſunt*

28 ſi ut v, ⚓ *ſicut*

30 ſi ut v *ſicut*

31 miſer v *d.*

32 vectis v *ter vices*

34 Samiario ⚓ *Samario*

416 1 noluit ⚓ *voluit*

— Cum ⚓ *Cum in*

4 Poſt v *Poſt ea* ⚓ *Poſt autem*

— ſtrictus v, ⚓ *d.*

5 adfixum v, ⚓ *fixum*

6 laniatum ⚓ *laceratum*

— hoc v *d.*

7 a ⚓ *d.*

— eſt v *d.*

11 adhiberi v, ⚓ *detineri*

12 impiorum v *impium*

### MSS. v, ⚓

p. l.

416 13 M. v *d.*

14 effecta v *confecta* ⚓ *effecta*

— hoc v, ⚓ *hoc illa*

15 Num leviorem ⚓ *Nunc leviorem*

18 ullius v *in ullius*

— adhibendi, ſi v *adhibenda*

19 eſſe ⚓ *eſt*

20 et v *d.*

21 veſtros v *noſtros*

24 quam ⚓ *quam quærens*

25 verbera v *verba*

26 Samiarium v, ⚓ *Samarium*

31 evenerit v *venerit*

— Ac ⚓ *At*

34 Atque v, ⚓ *At*

417 2 paverit v, ⚓ *pavit*

7 annorum v *honoribus annorum* ⚓ *hominibus annorum*

— vero ⚓ *vere*

12 qua v *quæ in*

13 a v *eſt a*

14 Qua v *In qua*

15 Pœni v *p. c.*

16 judicandus ⚓ *judicandum*

18 ulciſci cupit v, ⚓ *ulciſcitur*

— cunctis v, ⚓ *cuncti*

19 ſententiis v, ⚓ *ſententia*

21 Dolabellæ v, ⚓ *Dolabella*

23 Alteri a pectio pro deliciis v *alterius pro delictis*

24 ea v *d.*

27 meus v, ⚓ *meus amicus*

30 noſtrum ⚓ *noſtrorum*

31 A quo v *d.*

— diligentius v *diligentis*

33 ac v *at*

418 1 L. Fratrem v *Fratrem* ⚓ *d.*

— facem v *facere*

3 cogitatione v *cogitationem*

5 fortunas v *fortunis*

7 Beſtiam ⚓ *Beſtia*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
418 10 damnationem pro prætura *v damnatus a ... bis p. gr.*
11 Alter——ille *v d.*
12 Solvatur ↓ *Servatur*
13 propter eximiam *v,* ↓ *d.*
19 illos *v,* ↓ *illos juvenes*
26 ut fuerat, urbis *v a ... vi) ſperat urbem*
— ſit alienus *v ſit ... ſſimus*
27 ominetur ↓ *ominetur*
30 reliquorum ↓ *aliquorum*
31 eſſent! ferremus *v ... ſſent. Ferrem*
34 M. *v d.*
419 5 vidi *v,* ↓ *vidimus*
6 eſt *v d.*
8 Vidi *v,* ↓ *Videte*
9 majorum *v,* ↓ *majorum ſuorum*
— perſequens ↓ *proſequens*
10 Emptor —— Hominem *v emptori o hominem*
12 vendat ↓ *venderet*
13 ultæ *v,* ↓ *multæ*
14 vindicem ↓ *vindices*
15 T. *v,* ↓ *d.*
— quem præſtantiſſimus civis, Aquila, Pollentia *v,* ↓ *qui præſtantiſſimes cives aquila potentia*
19 quoniam ↓ *qui*
21 hujus *v ejus*
23 pari *v parati*
24 Fuſio *v d.*
29 ejus *v d.*
30 addi *v d.*
— poſſet ↓ *potuiſſet*
— enim ↓ *ei*
31 dixit *v dicit*
420 1 quieſcit *v,* ↓ *quieſcet*
3 mortis *v morti*
5 imperator eſt *v imperator*
9 eſt *v d.*
11 filio *v fratri*
13 deferret *v defert*
16 ſe ei *v eſſe in*
18 Scipionis ↓ *Scipioni*
19 ad id ↓ *idem*
21 confecta *v,* ↓ *conſummata*
22 quam Punico tertio *v d.*
27 Licinio *v Scipione*
30 populus ↓ *populus Romanus*
32 ante——duas *v d.*
34 tamen ↓ *tantum*
— ſolas *v,* ↓ *d.*
— Ita ↓ *Itaque*
421 10 Aſſenſus ero *v,* ↓ *Aſſenſero*
11 videbor ↓ *d.*
13 denegaviſſe ↓ *denegavero*

p. l.
421 14 tabella modo ↓ *tabula modo nova*
— data *v datum*
15 committis *v,* ↓ *comitus*
16 aſſenſum *v,* ↓ *aſſenſus*
— aut ↓ *an*
19 C. Cæſari adoleſcentulo *v Ces. adoleſcenti*
27 eſt datum *v* ↓ *eſſe datum*
28 Patres conſcripti ↓ *d.*
31 legio Martia *v d.*
— legio ↓ *ea*
— contulerat ↓ *contulerant*
32 ut ↓ *ut eum*
34 belli *v,* ↓ *bellum*
422 4 Etſi *v ſi*
9 conſulibus *v d.*
16 Aſiæ et Syriæ *v aſye et aſyrie*
17 fiet *v fit*
20 ut *v d.*
28 iſtoc *v iſto*
29 te *v d.*
33 inflammare *v flammare*
34 debemus ↓ *debeamus*
423 10 cadere *v d.*
14 datum ↓ *dictum*
17 quidquam aliud *v quicquam a*
20 ſunt *v d.*
21 d... *v,* ↓ *d.*
23 Tunc *v Hanc* ↓ *Hunc*
— vos *v,* ↓ *d.*
24 vobis ↓ *nobis*
25 Agitur *v Agatur*
27 iſta ↓ *illa*
28 veniet *v venit*
29 quo ne *v quo* ↓ *ne quod*
31 imperium ↓ *extra imperium*
424 5 aut *v,* ↓ *d.*
— aut *v nomen exercitus*
7 ni ↓ *in*
— Græcia ↓ *Græciam*
9 reſpectum ↓ *auxilium*
12 opinor——cohortes *v d.*
— Byllidem ↓ *Helidem*
13 Illyricum ↓ *Oricum*
21 neque ↓ *ne quod*
— quibus ↓ *d.*
24 eſt *v d.*
— converſione et perturbatione omnium *v,* ↓ *concurſatione perturbationum*
30 ſummi ↓ *ſummæ*
— notus nobis eſt *v nobis totus eſſet*
32 Non *v Num*
33 profectus *v provectus*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
425 1 eſſe velletis *v* *eſſent. Velitis*
2 abduxit ⸸ *adduxit*
3 tanto *v*, ⸸ *d.*
— ſua ſententia *v* *ſuam ſententiam*
13 ſuam *v*, ⸸ *ſua*
14 ea *v* *d.* ⸸ *ex*
16 fuerunt *v* *fuerint*
19 ſcelere polluerit ⸸ *genere polluerat*
20 parricidio obſtrinxerit ⸸ *patricidio obſtrinxerat*
22 uti ⸸ *utique*
23 Q. *v* *d.*
24 Statio Murco ⸸ *Scauro*
28 et *v* *etiam*
— omnia ⸸ *d.*
33 tum ⸸ *d.*
34 regem——et *v* *d.*
426 4 facturos *v* *futurum*
9 referant *v*, ⸸ *ferant*
10 obtineantur *v* *quo obtineantur*
11 quoad *v* *ad*
14 is eſt *v*, ⸸ *ipſe*
15 audiſtis *v*, ⸸ *viciſtis*
— fortis et conſtantis *v* *fortes et conſtantes*
16 in Syriam ⸸ *d.*
— fuiſſet *v* [illegible] *fuiſſent*
18 Eſt Q. ⸸ *Eſtque*
22 inſtructus ⸸ *inſtitutus*
23 benevolentia *v* *benevolentiam*
24 in populum Romanum *v*, ⸸ *pop. Rom.*
— eſt *v* *eſt expertus*
25 verum ⸸ *ſed*
30 orbe *v* *d.*

p. l.
426 31 populo Romano ⸸ *populi Romani*
— [illegible]
427 4 En *v*, ⸸ *In*
— [illegible]
8 Phœnice ⸸ *Phœnicia*
12 Parthorum ⸸ *Parthorum*
— maximasque *v* *maximas* ⸸ *magnas*
17 dici——quibus tu *v*, ⸸ *d.*
18 nimium *v* *nimiam*
— nimium *v* *d.*
23 ſed Romani *v* *ſed populo Romano* ⸸ *ſed popu. Rom.*
24 Cenſorinum ⸸ [illegible]
26 iſtos otii *v* *iſta ſocii*
30 vero *v*, ⸸ *autem*
31 eſt *v* *non eſt*
— Eos *v*, ⸸ *Eos vero*
33 hodieque *v* *eos qui*
428 1 ſexto et octava *v* VII *ut* XVIIII ⸸ *ſeptima et octava*
2 magna gloria et laude *v* *magnam gloriam et laudem*
4 obtinent ⸸ *obtinuerunt*
— ferro ignique *v* *ferrum ignemque*
7 impii ⸸ *impii quoque*
10 D. *v* *d.*
18 imperatores ⸸ *imperatorem*
19 ego autem *v* *d.*
20 tamen *v*, ⸸ *jam*
— intuendos ⸸ [illegible]
27 comprobatur *v*, ⸸ *probatur*
29 his illis ⸸ *illis*
— Deos *v* *eos Deos*

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XII.

Edit. Olivet. MSS. *v*, ⸸

p. l.
429 5 nobis *v* *d.*
6 aliquid ⸸ *aliquis*
7 videbantur ⸸ *videbatur*
11 qui ⸸ *quis*

p. l.
429 13 Antonio *v* *d.*
— cedens e [illegible]
15 tam ⸸ *jam*
16 quam, ſpe allata ⸸ *cum ſpes allata eſt*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.

429 17 appellarent *v appellare* ⸸ *appellarem*
20 Hic *v*, ⸸ *Hinc*
21 quorum *v d.*
22 a *v d.*
430 1 audiſſe *v*, ⸸ *audire*
6 Decepti, decepti *v Decepti*
8 præſtrinxerat ⸸ *perſtrinxerat*
9 D. *v d.*
11 Ne ſi *v Niſi*
12 audiamus *v*, ⸸ *audiemus*
— ne ſi *v*, ⸸ *niſi*
13 poteſtatem ⸸ *poteſtate*
— videbatur *v videbitur*
16 hercule ⸸ *hercules*
19 vobiſcum aliquid ⸸ *id vobiſ um*
23 At *v Aut*
31 ſpe pacis *v ſepe paucis*
32 P. Servili *v Servilii*
431 12 Obfutura *v d.*
— jam obfuit *v* ⸸ *etiam nocuit*
14 imminutam ⸸ *immutatam*
— debilitatam *v delibatam*
17 pœniteat profeſſos *v penitebat pro-*
*fectos*
20 veſtrum ⸸ *noſtrum*
22 Illi, illi *v Illi*
32 probans ⸸ *probatis*
— ut ⸸ *d.*
432 2 non *v d.*
— inſiſtet *v et ſiſtet*
5 hoc *v d.*
8 Cæſarem ⸸ *Cæſaris*
12 Quid ⸸ *Qui*
17 omnes ⸸ *omnis*
18 injurias *v*, ⸸ *injuriam*
21 maxime deerat ⸸ *maximum eſt*
25 his republica *v publica* ⸸ *his reipublicæ*
— eſſe *v d.*
27 omnibus *v hominibus*
28 ne ⸸ *non*
33 a Mutina diſcederet *v d.*
433 2 coram *v cum*
13 civitatibus ⸸ *civitates*
14 venierunt *v venerunt*
16 obruere *v*, ⸸ *obruere volumus*
17 enim ⸸ *ejus*
20 elui ⸸ *ejus*
— poteſt ⸸ *poterit*
25 aliud *v*, ⸸ *aliud quam*
26 prorogare *v propagare*
33 poſuerint ⸸ *depoſuerint*
— nos noſtris ⸸ *vos veſtris*
434 2 Lucium ⸸ *L.*
4 Numiſios ⸸ *non Muſios*

p. l.

434 4 Saxaſve *v Secoſve* ⸸ *Sciſve*
6 vox a te *v vos ante*
9 averterint *v a...tant* ⸸ *averterent*
11 a te *v ante*
16 perſequamur ⸸ *proſequamur*
17 eſt *v d.*
21 Idircone *v Idcirco nec*
22 excuſſimus *v*, ⸸ *excivimus*
23 Si *v*, ⸸ *d.*
24 rogamur ⸸ *rogamus*
25 ego *v ergo*
— ſim *v ſimus*
— admiſcear *v admiſcearis*
27 ut *v aut*
28 ſemper *v d.*
34 ſemper *v*, ⸸ *d.*
435 1 repudiandam ⸸ *rempub. repudiandam*
8 ſic——querebantur *v d.*
— ejurabant ⸸ *ejerabant*
14 a te *v*, ⸸ *ante*
18 ii *v d.*
21 aliquam ⸸ *aliquando*
23 ſed *v*, ⸸ *d.*
25 Adeone me ⸸ *Adeo mene*
27 qui ei *v d.*
28 mea bona *v*, ⸸ *de meis bonis*
29 Petiſſio Urbinati *v præſidio minati*
436 1 aureos *v*, ⸸ *d.*
2 ne ⸸ *nec*
3 Saxam *v ſaxum*
4 duo *v*, ⸸ *duos*
— tribunum ⸸ *tribunos*
— duo *v*, ⸸ *duos*
5 poſſum ⸸ *poſſem*
9 ſi *v*, ⸸ *d.*
— potero ⸸ *potuero*
13 Romano ⸸ *d.*
14 ſum *v eſt*
15 etiam *v etiam perfecit*
— adii *v d.*
16 perfecerim *v pertulerim*
21 me *v*, ⸸ *d.*
27 horum menſium *v honorum*
28 eum *v*, ⸸ *cum exitum*
29 exitum *v exitus*
34 Nobiſcum *v Vobiſcum*
437 5 eſt ⸸ *d.*
6 tenere *v d.*
8 habebo ⸸ *habeo*
11 ego me ⸸ *...emet*
— nuper ⸸ *...per*
13 amicorum *v amico*
14 maneo ⸸ *d.*
— Si *v*, ⸸ *Si ſic*

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
437 16 ut *v d.*
19 video ⚓ *hoc video*
— me *v*, ⚓ *d.*
21 ipſi ⚓ *me ipſum*
22 reipublicæ——adhuc *v*, ⚓ *d.*
— reſpublica ⚓ *remp.*
23 Timide ⚓ *Tum de*
26 exurgere ⚓ *ſurgere*
31 talis *v d.*
32 At ſunt ⚓ *Adſunt*
438 4 luci *v luce*
9 urbe *v urbem*
— circumſpectus *v circum aſpectus*
16 Si ⚓ *Etſi*
24 in ejus exercitu *v d.*
25 Vettio ⚓ *Vectio*
26 Quo ⚓ *Quod*
27 ipſum Roma ⚓ *Romam*

p. l.
438 33 Cales ⚓ *Calas*
439 1 leges *v*, ⚓ *legis*
4 Poſſumuſne ⚓ *Poſſumus*
— tuli *v*, ⚓ *d.*
5 non *v ſit non* ⚓ *ut ſi hic non*
8 ut et ⚓ *ut*
11 confecero ⚓ *confero*
12 poſtulabit ⚓ *poſtulavit*
15 a *v d.*
16 Quæ cum ⚓ *Quæcunque*
21 comprobaturas ⚓ *probaturas*
— Quid ⚓ *Quod*
24 improbi detulerunt *v improvide ceciderunt*
29 ſalute ⚓ *dignitate*
440 1 oderunt ⚓ *oderint*
3 reipublicæ ⚓ *reſpublica*
4 fati——gloria *v d.*

---

IN

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XIII.

Edit. Olivet. — MSS. *v*, ⚓

p. l.
441 1 A *v*, ⚓ *d.*
4 etiam *v*, ⚓ *d.*
— res *v re*
7 civium *v d.*
12 civem *v d.*
13 cum *v*, ⚓ *cum auctorem*
18 inexpiabile *v expiabile*
20 ſive faciebat, ſive ſimulabat *v ſi faciebat* ⚓ *faciebat*
442 3 remiſiſſet *v*, ⚓ *aemiſiſſet*
5 quid eſt *v quia* ⚓ *quid eſt*
— Antoniis *v Antonio*
6 Munatio *v Minatio* ⚓ *Numano*
8 reliquorum *v belli. Quorum numero*
12 Petiſſium ⚓ *Petuſium*
— relinquo, duces nomino *v reliquos omitto duces*

p. l.
442 17 cum Antoniis fecerimus *v confecimus* ⚓ *cum Antonio fecerimus*
18 Marcus *v M. Antonius* ⚓ *Antonius*
— Lucii *v Non* ⚓ *Non L.*
20 Ora vobis eorum *v*, ⚓ *Hero vobis*
— ponite *v ponite, patres conſcripti*
22 tegentes alios ⚓ *tegentes*
— ſequentes alios *v d.*
25 cum ⚓ *d.*
29 delectus *v*, ⚓ *delectum*
30 ſocium *v d.*
32 talibus factis *v ſtabilibus pactis*
33 Maria *v*, ⚓ *Sed ſi maria*
443 3 Eſt *v*, ⚓ *d.*
4 vos ⚓ *nos*
— virtutem *v*, ⚓ *virtute*
7 vix ⚓ *non*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 443 | 15 | ſi *v*, ψ *d.* |
| | 19 | itaque *v*, ψ *atque* |
| | — | libera republica ψ *liberate reipub.* |
| | 22 | Itaque *v Ita* |
| | 23 | pacemque patiamur ψ *paceque ponamur* |
| | 25 | victis his *v*, ψ *illis interfectis* |
| | 28 | nos *v vos* |
| | — | M. Lepidus *v*, ψ *d.* |
| | 29 | civili ψ *civi* |
| | 33 | mea *v*, ψ *ac mea* |
| 444 | 1 | rempublicam ψ *rep.* |
| | 3 | pacem *v urbem* |
| | 4 | maximo *v maxime* |
| | 9 | illigatum tenet *v obligatum tene* ψ *obligatum tenet* |
| | 10 | hominis, ſummi honores *v*, ψ *omnis honor* |
| | 11 | fratris *v d.* |
| | 13 | civis *v civilis* |
| | 14 | Talis——civis *v viri qui ex* |
| | 18 | Cn. ψ *cum Cn.* |
| | 19 | adſpiciet ψ *aſpicere* |
| | — | ſuoque *v ſuoſque* |
| | 20 | putabit *v*, ψ *putavit* |
| | 24 | Æmilio *v Melio* |
| | 27 | licuit ψ *ut licuit* |
| | 29 | in republica *v*, ψ *d.* |
| | 31 | animo ψ *illius* |
| | 34 | vidit ψ *videt* |
| 445 | 3 | redimet, inquam *v inquam* |
| | 6 | in ψ *vi* |
| | — | diſſipatione inimicus ψ *diſſipationem inimicitiis* |
| | — | redigiſſet *v rededíſſet* |
| | 7 | diſpenſationem ψ *diſſipationem* |
| | 10 | vinum ψ *univerſum* |
| | — | helluo ψ *helluo illa bellua* |
| | 13 | depellentur ψ *depellantur* |
| | 15 | hoſtium *v in oſtium* |
| | 23 | deſcribite *v deſcribentur* |
| | 25 | perſequetur ψ *proſequetur* |
| | 26 | quem ψ *quo* |
| | 27 | cooptabo ψ *coaptabo* |
| | 33 | prætereundum ψ *prætermittendum* |
| 446 | 2 | rempublicam ψ *repub.* |
| | 4 | ni veretur *v viveretur ne* |
| | — | offendere *v offenderet* |
| | 6 | filius *v d.* |
| | 7 | ei *v eis* |
| | 14 | etiamne ψ *etiam* |
| | 20 | conceditur *v concedatur* |
| | 21 | id *v d.* |
| | 22 | permittitur *v permittatur* |
| 446 | 25 | parebis *v parebit* |
| | — | traduxerit *v traduxeris* |
| | 26 | cogitas, es *v*, ψ *cogitaſſes* |
| | 27 | Sin *v Qui* |
| | 30 | Quod ψ *Qui* |
| 447 | 2 | de *v*, ψ *d.* |
| | 4 | vel *v velle* |
| | 6 | Planci ψ *Plancii* |
| | 7 | deſunt: de *v deſinunt in* |
| | 9 | contra *v et* |
| | 12 | ne ab hoc *v ne* ψ *ut* |
| | 13 | bonis *v*, ψ *nobis* |
| | 17 | eodem *v eorum* |
| | 19 | vidit *v vidi* |
| | 20 | imponens ψ *imponeret* |
| | 22 | ſe *v*, ψ *d.* |
| | 29 | in *v*, ψ *d.* |
| 448 | 9 | tum ψ *tamen* |
| | 10 | is *v*, ψ *d.* |
| | 11 | recidere *v recideret* ψ *reciderent* |
| | 15 | Rediit *v*, ψ *Redit* |
| | 16 | ſenatus *v ſenatui* |
| | 17 | conſularis *v conſulari* |
| | 21 | eoque die *v eoque* ψ *eodemque die* |
| | 22 | delata *v deleta* ψ *lecta* |
| | 24 | fuga *v fugam* |
| | 28 | regredi ψ *egredi* |
| | 29 | exultanti ψ *exulanti* |
| 449 | 4 | parricida *v d.* ψ *patricidia* |
| | 5 | circumſedit *v circumdedit* |
| | 11 | quin nulla ψ *quin ulla* |
| | 17 | ſe *v d.* |
| | 18 | proprætore ψ *pop. Rom. prætorem* |
| | — | ſcite *v ſorte* |
| | 21 | quid ψ *quid ſe* |
| | 26 | nefaria *v*, ψ *nefanda* |
| | 27 | es *v eſt* |
| | 30 | hoſtem *v*, ψ *d.* |
| | 31 | Dolabellam *v Dolabellæ* |
| | 32 | populo Romano *v Romani equitis* |
| | 34 | judicatum *v d.* |
| 450 | 1 | Cæſare ψ *Cæſari* |
| | 2 | eſt *v d.* |
| | 8 | eques Romanus ψ *quir.* |
| | 9 | Fadia *v*, ψ *eadem* |
| | 14 | ornatum *v natum* |
| | 15 | ecquo ψ *et quo* |
| | 16 | ecquo ψ *et quo* |
| | — | in luſtris ψ *illuſtris* |
| | 18 | mimarum mentum *v minaretur mentem* |
| | 20 | ſenſit ψ *ſentit* |
| | 21 | puero *v*, ψ *d.* |
| | 23 | debes ψ *debet* |

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 450 | 23 | ſolvitque ⸸ *ſolvi* |
| | 24 | parens eſt *v parens* ⸸ *pater eſt* |
| | 27 | agere *v augere* |
| | 28 | ampliſſimi ⸸ *ampliſſima* |
| | 29 | venefica hæc *v veneficus hac* ⸸ *venefica hac* |
| | — | veneficam *v veneficum* |
| | 32 | fuit ⸸ *fuerit* |
| | — | te ⸸ *d.* |
| | 34 | veneficam *v veneficum* |
| | 35 | potentiſſimus *v potiſſimus* |
| 451 | 2 | noliut ⸸ *nolim* |
| | 3 | optimos ⸸ *d.* |
| | 4 | reipublicæ ⸸ *rep.* |
| | 8 | eſt *v d.* |
| | 9 | revulſus *v vultus* |
| | 12 | Coricus ⸸ *Coriciis* |
| | 13 | diruptus *v dirutus* |
| | 16 | ſervis *v,* ⸸ *ſuis* |
| | 18 | Tullus *v,* ⸸ *Tullius* |
| | 20 | poſſet *v,* ⸸ *potuiſſet* |
| | — | Viſeius ⸸ *ne ſe jus* |
| | 22 | Piſauri ⸸ *bis auri* |
| | — | T. *v d.* ⸸ *C.* |
| | 24 | rediit *v redit* |
| | 25 | plurimis *v pluribus* |
| | 28 | fertur *v ferunt* |
| | 30 | ab *v d.* |
| | — | Muribus ⸸ *majoribus* |
| 452 | 1 | Saferna *v Sa arena* ⸸ *Socerenas* |
| | 8 | Sex. Albedium *v exalbe dium* |
| | 9 | maledicum ⸸ *maleficum* |
| | 17 | nobis *v vobis* |
| | 18 | ante ⸸ *A.* |
| | 22 | Bibulum *v Ebulum* |
| | — | rempublicam ⸸ *rep.* |
| | 31 | clariſſimos ⸸ *præclariſſimos* |
| | 34 | Quid multa? talis *v qui multi tales* |
| 453 | 2 | Eo ⸸ *d.* |
| | 6 | Varo ⸸ *Naro* |
| | 7 | huic cauſæ *v in hac cauſa* |
| | 8 | parere *v d.* |
| | 9 | Caſcam *v d.* |
| | 11 | eum ⸸ *cum* |
| | 15 | nudus *v d.* |
| | 17 | ductas ⸸ *deductas* |
| | 18 | lege *v,* ⸸ *legem* |
| | 20 | deduxeris *v perduxeris* |
| | 21 | jure *v,* ⸸ *jura* |
| | 23 | animadvertite ⸸ *advertite* |
| | 28 | quæſo *v,* ⸸ *quaſi* |
| | 29 | non minus *v nominis* |
| | — | eos ⸸ *eum* |
| | 34 | enim *v d.* |
| 454 | 1 | Pœtum ⸸ *Petrum* |
| | 2 | ne *v nec* |
| | 16 | ignorabant *v,* ⸸ *neſciebant* |
| | — | Non ⸸ *Num* |
| | 17 | non ⸸ *an* |
| | — | ſequebantur ⸸ *ſequantur* |
| | 19 | ſalvum *v ſolitum* |
| | 22 | quid ⸸ *quod* |
| | 23 | quis *v,* ⸸ *quid* |
| | 24 | Cn.——quidem ⸸ *d.* |
| | 26 | eſſe *v d.* |
| | 27 | domum ⸸ *domos* |
| | 28 | emiſero ⸸ *remiſero* |
| | 29 | iſta ⸸ *ita* |
| | 35 | eſt, fædiſſimum *v ſit fidiſſimum* ⸸ *ſit fœdiſſimum* |
| 455 | 2 | quo jubetis *v quolibet* ⸸ *quo lubet* |
| | 3 | liberalitate *v libertate* |
| | 4 | reliquerunt *v reliquerint* |
| | 5 | contulerunt *v contulerint* |
| | 9 | eos *v d.* |
| | 13 | eoſdem——poſſe *v d.* |
| | 15 | initam *v natam* |
| | 17 | judicaverint ⸸ *judicaverunt* |
| | 28 | eſſet ⸸ *eſſent* |
| | 31 | decempedator *v decem pedatorum* |
| | 34 | nos *v vos* |
| | 35 | ne *v d.* ⸸ *non* |
| 456 | 2 | Atqui ⸸ *Atque* |
| | 6 | pro prætore ⸸ *prætor* |
| | 8 | a populo Romano defectionem ⸸ *populi Romani defectionem* |
| | 9 | perſequamur ⸸ *perſequimur* |
| | 13 | qui *v,* ⸸ *ſi qui* |
| | 17 | Cicerone ⸸ *Cicero* |
| | 19 | ei ⸸ *ea* |
| | 21 | et quidem non *v etiam* |
| | 22 | jugulari *v,* ⸸ *jugulare* |
| | 23 | O *v d.* |
| | 24 | quo *v,* ⸸ *quo lucro* |
| | 28 | quæſo *v d.* |
| | 29 | plura *v,* ⸸ *plurima* |
| | 31 | flaminium ⸸ *flaminia* |
| | 34 | meam *v,* ⸸ *meam quidem* |
| 457 | 1 | pati ⸸ *patiar* |
| | 3 | an *v annon* |
| | 4 | cædis ⸸ *cædes* |
| | — | partitionis ⸸ *partitiones* |
| | — | ſuis ⸸ *ſententias* |
| | 8 | Nec ⸸ *Ne* |
| | — | violare ⸸ *violarem* |
| | 9 | ullo *v illo* |
| | 12 | altero ⸸ *aliquo* |
| | 13 | furore *v fures* |

# VARIÆ LECTIONES.

p. l.
457 14 dementiæ *v dementiæ tuæ*
21 magno equitatu *v maximo peditatu* ↓ *magno peditatu, equitatu*
24 ſunt ↓ *ſint*
29 Namque ſi ↓ *Nam*
30 ſunt ↓ *d.*
458 4 poſſim ↓ *poſſum*
— aut *v autem*
— velint *v velim*
— ſint ↓ *ſunt*
8 cupiant ↓ *d.*
18 primum ↓ *d.*
25 Bene——credo *v d.*

p. l.
458 25 quo veniat ↓ *quod veniant*
26 Sanctiore ↓ *Sanctiores*
27 quos arma fert *v arma fere*
459 1 reliquum *v*, ↓ *relictum*
— ne *v d.*
3 conſcripti ↓ *conſtricti*
7 hæc ↓ *hoc*
— vellet, aut fieri *v nollet fieri. Aut non*
8 undis flamma *v*, ↓ *undas flammam*
11 ſuis *v*, ↓ *d.*
12 in alias *v d.*
19 viri clariſſimi ↓ *Q. C.*
28 perſcribi ↓ *per ſe tibi*

---

I N

# M. ANTONIUM

## PHILIPPICA XIV.

Edit. Olivet. MSS. *v*, ↓

p. l.
460 1 Si, ut *v Sicut*
3 et ex *v d.*
5 eſſe *v eſſe ſi*
9 uſus *v*, ↓ *riſus*
10 reſervate *v reſervare*
13 mutetur ↓ *mittetur*
17 eorum ↓ *eorundem*
20 videant *v videatur*
22 ad veſtitum *v d.*
— hunc ↓ *hunc tantum*
23 ne *v d.*
461 2 ejuſdem ↓ *ejus*
9 ejuſdem *v d.*
— conſul ſortitu ↓ *conſulis ſortiti*
11 per ſe *v*, ↓ *d.*
12 a *v cum*
16 graviſſimis *v graviſſimus*
17 populo Romano ↓ *populum Romanum*
18 Brutus liberaretur ↓ *Brutum liberaret*
22 depopoſcit ↓ *depoſcit*

p. l.
461 22 ſed *v*, ↓ *et*
27 conſulibus ↓ *conſule*
— proprætore ↓ *prætore*
29 gladii *v d.*
30 madefacti ↓ *malefacti*
— duobus *v*, ↓ *duorum*
34 et dubitare *v dubitatis*
462 1 decernitis ↓ *decrevistis*
2 vero noſtre *v veſtræ* ↓ *noſtræ*
6 inuſtæ —— notæ *v iniuſta evelli inter nec uno te* ↓ *injuſta evelluntur: nec uno*
7 aut ejiciunt *v ut ejiciant*
10 conſulibus ↓ *conſulum*
13 cruciatum ↓ *cruciatum etiam*
14 barbaria ↓ *barbaries*
— agnoſcere ↓ *ignoſcere*
16 atque *v d.* ↓ *atque his*
18 maxime ↓ *maxima*

p. l.
462 20 interemit prorudium *v interemit proludium* ↓ *interfecit. Præludium*
22 ſi *v ſic*
— oderint *v oderunt*
— omnium Deorum *v d.*
23 reformidat ↓ *formidat*
25 ſubierunt *v,* ↓ *cum dedecore ſubierunt*
29 fateatur ↓ *conſtat*
32 Antonius *v,* ↓ *d.*
463 1 explendas ↓ *expiandas*
2 ſua ↓ *ſi vis*
4 rumoribus *v,* ↓ *id eſt qui inter mœnia hoſtes ſunt, rumoribus*
6 Aut *v Ea ut* ↓ *Jam aut*
7 aut *v at*
11 cum *v d.*
12 debeamus *v debemus*
13 non——communiter *v d.* ↓ *una*
15 imperatores *v d.*
16 felicitate ↓ *feliciter*
18 non *v d.*
20 dixit ↓ *diſſit*
22 At *v An*
23 non eum *v illum*
26 nolint ↓ *nolunt*
27 ſupplicationum honorem *v ſupplicationem onerum* ↓ *ſupplicationis honorum*
— imperatorum *v imperatorium*
29 templum *v,* ↓ *templo*
— ipſi hujus *v ipſius*
30 heſterno ↓ *externo*
31 populus Romanus ↓ *pop. Romanum*
32 domum inde reduxerit ↓ *d.*
— enim ↓ *d.*
464 1 uni gratulabantur *v gratulabatur*
3 excogitari *v cogitari*
5 dolor facit *v dolore ait* ↓ *dolore ago*
7 referri *v referre*
8 crimen——quæretur *v,* ↓ *d.*
9 ſermonem——Vinalia *v Ne poſt Idus quintiles* ↓ *me per Iaus Quintiles*
10 In aliquem *v,* ↓ *Aliquemne in pejus crimen invidia quæreretur*
12 conflictum *v,* ↓ *conflictum*
13 poſſit ↓ *poſſet*
14 exiſterem *v,* ↓ *extiterim*
15 Catilina *v Catilinam*
16 quamquamne *v quanquam nec* ↓ *quanquam ut opinor nec*
18 unde *v,* ↓ *d.*
21 ſuis *v,* ↓ *civibus ſuis*
22 conſilium ↓ *conſilia*

p. l.
464 24 Noſtra *v,* ↓ *hoſtia*
25 cum ↓ *d.*
27 faſces *v faces*
28 in me ↓ *d.*
30 pateſcit *v,* ↓ *patefecit*
32 P. *v,* ↓ *d.*
33 jam inde *v tam idem* ↓ *tam inde quam*
465 2 noſtra *v,* ↓ *d.*
10 tam *v d.*
— dicerem *v,* ↓ *dixerim*
11 ageretur ↓ *agetur*
13 quod ↓ *quod ego*
23 ſemper utilitate ↓ *propter utilitatem*
— cum ſpe, tum *v cum ſpecto* ↓ *conſpecto*
24 laborat ↓ *laboraret*
27 ſentiam *v ſententiam*
30 tuæ ↓ *tuæ fieri*
31 quid ↓ *qui*
32 optatius ↓ *optabilis*
— malis——bonis *v malim*
33 poſſum *v,* ↓ *poſſim*
466 2 de quoque *v quo uſque* ↓ *quoque*
3 ſenatu ↓ *ſenatu dicam :*
4 atque fortiorem *v d.* ↓ *aut fortiorem*
6 quid quiſque *v quid quis* ↓ *quod quiſque*
8 XIII *v* XIIII
10 invigilaſſe ↓ *vigilaſſe*
11 omnium ↓ *omnibus*
— patuiſſe ↓ *paruiſſe*
15 hoc *v d.*
17 alii tribunum *v aliis tribunum* ↓ *aliis tribunis*
18 voluiſſent ↓ *voluiſſe*
24 notari *v non notari* ↓ *notatı*
— hoſtes ↓ *hoſtem*
30 imprudens *v imprudentes*
31 Decretam *v,* ↓ *Decreta*
34 ſupplicationis *v de ſupplicationibus*
467 4 Servili ↓ *Servilii*
— num *v,* ↓ *d.*
9 eſſe *v d.*
12 conſervationem *v ſervationem*
13 eſt *v d.*
— ob rempublicam ↓ *ob conſervationem reip.*
14 geſtam *v actam* ↓ *d.*
15 deneganda *v p. c. deneganda* ↓ *publice deneganda*
16 decernenda ↓ *decreta*
— eos——hoſtes *v d.*
18 Quod——etiam ↓ *Quo enim*
19 [illegible]ine ↓ *non et*

# VARIÆ LECTIONES.

| p. | l. | |
|---|---|---|
| 467 | 21 | potius *v d.* |
| | 22 | eſt ⸸ *eſt enim* |
| | 29 | et *v etiam* |
| | 34 | periculoſis *v periculis* |
| 468 | 9 | illo *v,* ⸸ *hoc* |
| | 11 | His ⸸ *In his* |
| | 13 | qua ⸸ *quia* |
| | 15 | Maximo ⸸ *Magno* |
| | 16 | populi Romani ⸸ *pop. Romano* |
| | 26 | imperium *v,* ⸸ *imperium dabamus* |
| | 27 | nominis *v nomini* |
| | — | ſecutus *v,* ⸸ *conſecutus* |
| | 28 | noſtri *v veſtri* |
| | 31 | virtute *v,* ⸸ *p. c. virtute* |
| | 34 | quas *v cauſas* |
| | — | conſequi ⸸ *ipſe conſequi* |
| 469 | 1 | potero *v potuero* |
| | 2 | ſimus *v ſimus* |
| | 9 | cumulata—quidem *v d.* |
| | 10 | quam quidem cum *v quanquam id* ⸸ *quanquam cum* |
| | 13 | videmur *v,* ⸸ *videbimur* |
| | 14 | grata eorum *v,* ⸸ *gratiarum* |
| | 22 | occiderunt *v occiderint* |
| | 28 | conciderunt *v ceciderunt* |
| | 33 | pignerari *v pignerare* |
| | 34 | cecidiſtis *v occidiſtis* |
| 470 | 1 | in ⸸ *d.* |
| | 2 | piorum *v cum piorum* |
| | 3 | a natura ⸸ *autem* |
| | 8 | etiam *v et* ⸸ *d.* |
| | — | veſtra *v noſtra* |
| | 9 | nunc ⸸ *d.* |
| | 11 | extruxerit *v extruxit* |
| | 12 | Italicis bellis *v bellis* ⸸ *Italicis bellicis* |
| | 14 | maxima *v maximam* |
| | 16 | Erit *v Eſt* |
| | 23 | quibus ⸸ *qui* |
| 470 | 23 | quidem *v d.* |
| | 26 | quam *v quos* |
| | 28 | omnibus *v verbis* |
| | 32 | eſſet ⸸ *eſt* |
| 471 | 1 | ſepultura ⸸ *ſepulturæ* |
| | 3 | æternitatis *v æternitas* |
| | 4 | erit *v eſt* |
| | 5 | virtutem *v virtute* |
| | 9 | promiſimus ⸸ *proſimus* |
| | 13 | eadem ⸸ *d.* |
| | 14 | ut ⸸ *eadem ut* |
| | — | ſententia *v ſententiam* |
| | 21 | et cognito *v re cognita* |
| | 26 | feliciter *v felicia* |
| | 27 | profligarit *v profligari* |
| | 30 | animi, felicitate *v infelicitate* |
| | 34 | fortiter, feliciterque *v fortiterque* |
| 472 | 1 | conſules ⸸ *conſul* |
| | — | ſi *v d.* |
| | 2 | urbanus *v d.* |
| | 6 | perſoluturum *v,* ⸸ *reſoluturum* |
| | 8 | ut *v,* ⸸ *cum* |
| | 9 | caperent nonnullos *v caderent. Nonnulli* |
| | — | retractatione ⸸ *neceſſitate* |
| | 13 | conſules ⸸ *conſul* |
| | — | ſi his *v ſuis* |
| | 15 | pro *v d.* |
| | 16 | faciendum—urbis *v,* ⸸ *faciendumque urbem* |
| | 17 | attribuere ⸸ *contribuere* |
| | 18 | extet ⸸ *extent* |
| | — | poſteritatis ⸸ *d.* |
| | 21 | ea ſolvantur *v et ſolvatur* |
| | 22 | fratribus : eaque fratribus *v,* ⸸ *fratribuſque* |
| | 24 | vixiſſent ⸸ *viciſſent* |

## CORRIGENDA.

114 8 communis 410 16 propulſandum 410 33 communi

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

LL
C5684
1783
Cicero, Marcus Tullius
Opera (1783). Vol.6.
367